تفسير روح البيان

Rûhu'l Beyân

– Kur'an Meâli ve Tefsiri –

İsmail Hakkı BURSEVÎ

ERKAM YAYINLARI

CİLT 8

بسم الله الرحمن الرحيم

İSTANBUL 1435 / 2014

RÛHU’L-BEYÂN

- Kur’an Meâli ve Tefsiri -

İsmail Hakkı BURSEVÎ

8. CİLT

ERKAM
YAYINLARI

Erkam Yayın No: 273

Redaksiyon:
Prof. Dr. H. Kâmil Yılmaz
Abdullah Sert
Mustafa Eriş
Dr. Ali Namlı

Tercüme:
Prof. Dr. Veli Ulutürk
Doç. Dr. Murat Sülün

Mizanpaj & Kapak:
Altınolukgrafik / Halil Ermiş

ISBN No:
978-605-302-336-4

Yayın ve Matbaa Sertifika No: 19891
Baskı Tarihi: İstanbul / 2014

Kitaplar'dan "Kitab'a" ulaşsın yolunuz...

İkitelli Org. San. Bölgesi Mah. Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No: 60/3-C
Başakşehir / İstanbul Tel: 0212 671 07 00 - Faks: 0212 671 07 48
www.erkamyayinlari.com • www.kampanyakitaplari.com

Bu eserin e-kitap çevrimi **SaveAs Bilişim** tarafından yapılmıştır.
www.saveas.com.tr

سُورَةُ يُونُسَ

10- YÛNUS SÛRESİ

Yûnus Sûresi, 109 âyet olup 40, 94, 95 ve 96. âyetler Medîne'de, diğerleri Mekke'de inmiştir. 98. âyette Hz. Yûnus'un kavminden bahsedildiği için sûreye bu ad verilmiştir.

Mekke halkı, Allah'ın insandan bir peygamber göndereceğine, özellikle kendi içlerinden bir adamın peygamber olabileceğine inanamıyorlar ve "Allah, Ebû Tâlib'in yetimi Muhammed'den başka bir peygamber bulamadı mı?" diyorlardı. Hiç olmazsa hatırı sayılır, zengin ve makam sahibi birisinin peygamber olmasını daha uygun görüyorlardı. İşte bunun üzerine bu sûre inmiştir.

MUKADDİME

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd; Kur'an'ı, bir öğüt ve kalblerde bulunan hastalıklara bir şifa olarak indiren Allah'adır.

O Allah; Kur'an'ı hakîkat suyuna varış ve oradan kanarak dönüş için tatlı bir kaynak yapmıştır. Hak Teâlâ onu cem', tenzih ve nûn makamından ortaya çıkarmıştır. Kur'an'ı hem zâhir ve hem bâtın ehli için bir huccet kılmıştır. Önceki milletlerin ve sonra gelecek olanların bilgilerini onda toplamıştır. "***Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.***" (el-En'âm, 6/89)

Salât ve selâm, Allah'ın Kur'an'ı vücûb, emr ve şe'n levhinden kendisine vahyettiği Efendimiz Muhammed (a.s.)'ın üzerine olsun ki Allah O'nun elinden selsebil ve rahîkı[1] andıran şeyler akıtmıştır. O'nun belâgati, çok konuşan hatipleri susturmuştur. O, enfüs ve âfâktaki (iç ve dış dünyadaki) âyetleri, Melik (her şeyin sâhibi, mâliki ve hâkimi) ve Hallâk olan (çok yaratıcı, yaratma san'atı olan) Allah'ın murâdına göre açıklamıştır.

Yine salât ve selâm, O'nun nûr fânûsundan aydınlanan, esrar denizinden avuç avuç içen, söz meydanlarında ârifâne sözleri, eşsiz ve hakkânî kelimelerle açıklama yapan ailesinin ve ashâbının, zaman durdukça her devirde Kur'an ile ahlâklanan ve onların izinde gidenlerin üzerine olsun!

İmdi günah ve hatasını itiraf eden, afv ve bağışı için Rabb'ine seslenen, üzerine rahmet perdesinin çekilmesinden ümitli olan, kendisine hidayet rehberinin gönderilmesi için Rabb'ine yalvaran, hak yolunun kurbanı İsmail (a.s.)'ın adaşı, Celvetî tarikatından İsmâil Hakkı -Allah onu ve dostlarını korusun, rahmetten kovulmuş şeytandan muhafaza etsin, hayatının sonuna kadar bugününü dününden daha hayırlı kılsın, üzerine terakkî elbisesini giydirsin ve onu Hakkî makamıyla mes'ûd eylesin- şöyle der:

Aslan bile olsa her kükreyen tefsir ilmiyle boğuşmaya giremez. Hasedinden ölse bile her kumandan onun bayrağını taşıyamaz. Bu husus aklı körelmemiş kimseler için delil getirmeye gerek kalmayacak derecede ay ve güneş kadar açıktır. Bu işin önemine rağmen ömür kısadır, kulda da kusur vardır. Daha emeline ulaşmadan kendisine kader oku isâbet eden, yazma ve ifâde etme konusunda kâmil nice maharetli âlim görürsün. Bu başına bir felâketin veya ecelin gelmesiyle yahut da zamanın çok uzayıp zaafiyet ârız olmasıyla olmuştur. Çünkü dünya âb-ı hayat bile olsa içene bulanık gelir, yaramaz. Hangi varlık vardır ki onun üzerine musibet örümcekleri ağını örmesin?! Hangi nimet vardır ki felâket onu bulandırmasın?! Heyhât!..

Ben, Rûhu'l-kudüs'ün nefesinden kalbime atıldığına; melekût makamından ve üns hazretinden ilham edildiğine göre "*Rûhu'l-Beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*" diye isimlendirilen bu derleme eserin birinci cildini tamamlayınca, benden öncekilerin yapmadığı şekilde kalemi durdurdum.

Ürküten, korkutan ve önemli bir meseleyi bana haber veren bir rüya gördüm. Bu rüyanın tâbirini ve maksadını düşünüp perdenin açılması için kalbime danıştım. Allah Teâlâ'nın zamanımı genişlettiği ve bu dileğim yerine gelene kadar ecelimi unutturduğu zâhir oldu. Fakat esas gayeye göre daha mühim olmadığı için sınırı belli edilmedi, mübhem kaldı. Ancak yaşım kırkı geçmiş, saçlarım ağarmış ve ak saçlarım şakaklarımı kaplamış buldum. Yaşlılığın verdiği zâfiyetle kuvvet gevşemesinden âzâlarımın harab olduğunu gördüm. Vücudumdaki kuvvet güneşinin öğle vaktinden sonra batmaya yöneldiğini, düşüncenin Abbûd[2] gibi dalgınlaştığını ve kalbin iğne ile hatta şiş ile delindiğini fark ediyordum. Bu yüzden hokkaların yüzü örtüldü, kalemlerin sineleri yarıldı ve sayfalar sanki elemlerin mâtemindeymiş gibi darma dağınık olup uçuştular.

Bunun üzerine bu girişi Hakk kapısının eşiğine, alnımı Müsebbibü'l-esbâb olan Allah'a secde için toprağa koydum. Yöneliş dizginini O'nun yüce cenâbına çevirdim.

İkinci ve üçüncü ciltlerin tamamlanması için bana kuvvet vermesi, zamanın felâket ve musîbetlerini benden savması, büyük de olsa bu gâyemi gerçekleştirinceye kadar beni harekete geçirmesi hususunda en hayırlı bir şefaatçi olur ümidiyle gözyaşı döktüm. Allah'ın fazl u keremi zâten büyüktür.

Benim bu derlemede âdetim tefsir vecihlerini çoğaltmamak; aksine âyetlerdeki düğümleri kolay bir şekilde çözmektir. Ama önceki büyük küçük tefsirlerin almadığı konuları ele aldım.

Söylenince öğüt ve ibret alanların kalblerinin sürûr duyacağı eklemelere yer verdim. Bununla berâber uyarıcı bir ibret olması için, her mecliste fasih Farsça beyitlerden bir nebze ilave ettim.

Bir prensibim de kaynakların ibârelerini değiştirmemektir. Ancak sözlerin birbirine uyum sağlaması yahut da "Hayır" veya "Niçin" denilebilecek yerler başka.

Gönlüme doğan bazı düşüncelerime: "Fakir şöyle der:" diyerek işâret ettim. Bazılarını da anlatım arasında derc ettim, ekledim.

Bu cilde başlama, Peygamberimiz'in hicretinin ikinci bin yılının ikinci onda birinin birinci onda birinin ikinci onda birinin ikinci yarısının ikinci altıda birinin üçüncü üçte birinin ikinci onda birinde (22 Şaban 1102) oldu.

Hicretin sâhibine milyonlarca selâm olsun!

Birinci cildde olduğu gibi bu cilde başlamam benim hicret ve sığınak yerim olan korunmuş şehir Bursa'da olmuştur. Onun her tarafından, kendileriyle ünsiyet edilen kudsî ruhlar eksik olmasın.

Allah'ım, evvelki cildde[3] beni bir çok hayra alıştırdığın gibi bu işi bana iyice kolaylaştır.

Bu kitabımı velilerinin yüzlerinin ağaracağı günde yüzümün ak olmasına vesile eyle.

Amel defterimin kara sayfalarını, peygamberlerinin en sevgilisi, habibin Muhammed (a.s.)'ın makamı hürmetine sil.

Ey Rabbim, hayatta olduğum müddetçe sabah akşam sana ettiğim duâ sâyesinde hiç bedbaht olmadım.

Büyük inâyetlerin için dünyada da âhirette de her türlü övgü ve senâ sanadır. “***Onların dualarının sonu: “Alemlerin Rabb’ına hamd olsun.” demekten ibârettir***.” (Yûnus, 10/10).

---

[1]. Selsebil, karışımı zencefil olan, rahik misk ise kokulu bir cennet içeceğidir (bkz. el-İnsan, 76/17-18; el-Mutaffifin, 83/25-26).

[2]. Abbûd, yattığı yerde bin hafta uyuduğu rivâyet edilen ve Araplarca dalgınlığı ve uykusu ile mesel getirilen bir oduncunun ismidir. Mütercim Asım, Kamus Tercemesi okyanus, II cilt, ilgili madde.

[3]. İsmâil Hakkı Bursevî, Rûhu’l-Beyân’ı üç cild olarak tertip etmiştir. Onun tertibine göre 1. cild Tevbe sûresinin sonunda tamamlanmakta, Yûnus sûresiyle 2. cild başlamaktadır. Geniş bilgi için Dr. Ali NAMLI tarafından yazılan bu tercümenin 1. cildinin başındaki makaleye bk.

TUHAF MI GELDİ?

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

الۤرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكٖيمِ ﴿١﴾ اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنْ اَوْحَيْنَٓا
اِلٰى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذٖينَ اٰمَنُوٓا اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ
صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْۜ قَالَ الْكَافِرُونَ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ مُبٖينٌ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.
1. Elif lâm râ. İşte bunlar, o hikmetli kitabın âyetleridir.
2. İçlerinden bir adama: "İnsanları uyar ve inananlara Rab'leri katında kendileri için *(yüksek)* bir doğruluk derecesi olduğunu müjdele!" diye vahyetmemiz, insanlara tuhaf mı geldi? Kâfirler: "Bu, apaçık bir sihirbazdır." dediler.

"Elif lâm râ." Açık olan şu ki "*Elif lâm râ*" bu sûrenin ismidir. Yâni, "Elif lâm râ, bu sûredir." veya "Bu sûre, Elif lâm râ'dır." demektir. Yâni bu sûre bu adla isimlendirilmiştir. Allah sûrelere dilediği ismi verir. **Ebüssuûd** (r.h.) da bu görüşü tercih etmiş ve şöyle demiştir: "Böyle olması başlangıç ifâdesi olmasından daha doğrudur. Çünkü sûrenin isimlendirilmesi ile ilgili bir bilgi henüz geçmemiştir. Şu halde sûrenin isminin, muhâtabın bilgisine bağlı olan konu başlığı yapılması değil bildirilmesi uygun olur. Zikri geçmeden önce ona işâret edilmesi, zikredilmek üzere olduğu içindir. Onun için de hazır hükmünde olmuştur."

Fakir **(Bursevî)** şöyle der: Bil ki harfler kelimelerin, kelimeler cümlelerin, cümleler âyetlerin, âyetler sûrelerin, sûreler de Kur'an'ın bölümleridir. O halde Kur'an sûrelere, sûreler âyetlere, âyetler cümlelere, cümleler kelimelere, kelimeler harflere, harfler de noktalara ayrılır. Tıpkı denizlerin ırmaklara, ırmakların kanallara, kanallardaki suların da damlalara ayrılması gibi. Şu halde her şeyin aslı bir noktadır. Çokluk ancak o bir noktanın genişlemesinden ve tafsilâtlanmasından doğmuştur.

"*Elif lâm râ*" ve benzerleri hakkında zâhir ehlinin görüşü, bunların meydan okumak için olduğudur. Bu görüş zayıflıktan hâlî değildir. Çünkü bu hurûf-i mukattaanın sahih delâletleri vardır. Bunlar muhakkık sûfîlerin bilgilerinin özünü teşkil eder. Öncekilerin ve sonrakilerin ilimlerinin Hz. Peygamber (s.a.)'e verilmiş olduğu sâbittir.[4]

Adem ve **İdris** (a.s.)'ın ilimlerinden birisi de harflerin ilmidir (ilm-i hurûf). Ancak Hurûfiyye denilen fırka, işâreti esas alıp ibâreyi terk ettikleri ve hakîkatin elbisesi olan şeriata hürmeti zedeledikleri için yerilmişlerdir. Nitekim lafız mânânın elbîsesi, ibâre işâretin zarfı, vücûd da şuhûdun aynasıdır. Bunların hepsi diğerine bağlıdır. Bunlardan

sâdece birisini alan, ilâhî mârifet dâiresinin hâricinde kalır.

O halde gerekleri ve hakikatleriyle bu harfler hakkındaki bilgi hakîkatte Allah'a, Peygamber (a.s.)'a ve kâmil vârisleri olan âlimlere havale edilir. Bu vâris âlimlerden bazıları bu harflerin mânâlarını te'vil cihetine gitmiş ve "Hurûf-i mukattaadan olan her harf Allah Teâlâ'nın isimlerinden bir isimden alınmıştır." demiştir.

Arapçada kelimenin bir kısmını zikretmekle yetinmek alışılagelmiş bir husustur. Bundan dolayı **İbn Abbas** (r.anhümâ): "*Elif lâm râ*"nın mânâsı, "Ben Allah'ım, görürüm." demektir." demiştir. Yine ondan "*Elif lâm râ*"nın Rahmân'ın harflerinden olduğu, "Elif lâm râ", "Hâ mîm" ve "Nûn" harfleri bir araya getirilince "er-Rahmân" isminin harflerini teşkil ettiği rivâyet edilmiştir.

*et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*de şöyle denir: *"Elif lâm râ"* sözünde iki işâret vardır: Hak'dan Hak için ve kulu Mustafâ'ya ve habîbi Müctebâ'ya işâret. Hak'dan Nebîsi için ve O'na (a.s.) işâret.

Birinci işaret, Allah tarafından şu mânâda bir yemindir: Sen yoklukta iken ezelde sana olan nimetlerime ve varlıkta sana olan lütfuma, ezelden ebede senin için olan rahmet ve merhametime yemin olsun.

İkinci işâret de şöyle bir yemindir: İlk yarattığım şey olan rûhunu yarattığım zaman bana olan ünsiyetine yemin ederim ki o zaman bizimle beraber bir üçüncü kimse yoktu. Yokluktan çıkmak için seni çağırdığım zaman bana: "*Lebbeyk*: Buyur ya Rabbi, emrine âmâdeyim." diye cevap verdin. Ben de sana hitap ettim ve *"يس"* yâni: "Ey Seyyid!" dedim. Sen de: "*Lebbeyk ve sa'deyk ve'l-hayru külluhû bi-yedeyk*: Emrine icâbet ettim, buyur, saadetler dilerim, tüm hayırlar senin elindedir." dedin. Yine Ben senin nefsine: "***Rabb'ine dön!***" (el-Fecr, 89/28) dediğim zaman senin senden Bana dönüşüne yemin olsun."

"İşte bunlar," bu sûrenin ihtivâ ettiği âyetler *"o hikmetli Kitab'ın âyetleridir."* yani hikmetler içeren Kur'ân'ın âyetleridir. Bu mânâ, hakîm kelimesinin "hikmetler sahibi" anlamına alınması durumundadır. Çünkü Allah Teâlâ, bütün hüküm ve hikmetleri o kitabın içerisine koymuştur. **"*Yaş kuru hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmasın.*"** (el-En'âm, 6/59)

Hikâye edilir ki **İmam Muhammed** (r.h.) bir zaman fakirlikten sıkıntıya düşmüştü. Bir gün bozacının yanına varıp: "Bana içecek bir şey verirsen sana iki fıkıh meselesi öğretirim." dedi. Bozacı: "Benim fıkıh meselesine ihtiyacım yok." diye cevap verdi.

Ağır pahalı incinin kadr ü kıymetini avam ne bilir
Ey Hâfız, eşi emsâli olmayan cevheri havastan başkasına verme

Tevâfuk bu ya o bozacı dünyada bulunan çeyizlerin hepsini kızına vermezse karısının üç talakla boş olacağına yemin etti. Âlimlere başvurdu. Onlar da bunun mümkün olmadığını bildirerek yemininin bozulacağına fetvâ verdiler. Bunun üzerine İmam Muhammed'in yanına vardı. İmam da:

“Ben senden bir içecek istediğimde işte sana bu meseleyi, bir de başka bir meseleyi öğretmek niyetindeydim. Ama şimdi artık meselenin öneminden dolayı onu sana ancak bin dinar aldıktan sonra öğretirim.” dedi.

O da ona bin dinar verdi. İmam Muhammed:

“Kızına eğer bir mushaf verirsen, yeminini bozmamış ve yerine getirmiş olursun.” diye cevap verdi. Asrının âlimleri kendisine bunun nasıl olduğunu sordular. İmam da:

“Allah Teâlâ’nın: ***“Yaş kuru hiçbir şey yoktur ki apaçak bir kitapta bulunmasın.”*** (el-En‘âm, 6/59) buyurduğunu söyleyerek cevap verdi. Bu cevap onlarca da kabul gördü.

İlim bir incidir, fakat kıymeti olduğu zaman iyidir
Cehâlet öyle bir derttir ki dermanı yoktur

et-Te’vîlât’da şöyle denilir: “Sana indirilen bu âyetler, ezelde sana vaadettiğim, sana ve ümmetine miras olarak verdiğim “*hikmetli Kitab’ın âyetleridir.”* O Kitap hakkında şöyle buyurmuşumdur: ***“Sonra Kitâb’ı, kullarımız arasında seçtiklerimize miras verdik.”*** (Fâtır, 35/35)

Cenâb-ı Hak bu kitabı diğer kitaplardan hakîm olma özelliği ile ayırdı. Yani o, dînî hükümleri değiştirmek ve nesh etmek sûretiyle bütün kitaplara hükmeden, fakat hiçbir kitabın kendisine aslâ hükmedemediği bir kitaptır. Bu ümmeti de diğer ümmetlerden ayırıp seçerek özel kıldı. Onlara bu kitabı mîras bıraktı. Bu verâsetin mânâsı, bu Kitab’ın bu ümmet içersinde bâki kalması, birbirlerinden onu mîras olarak devralmaları ve kendisinin önceki kitapların tamamını nesh etmesi gibi onu hiçbir kitabın nesh etmemesi demektir.

أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ
وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكَافِرُونَ
إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ ﴿٢﴾

2. İçlerinden bir adama: “İnsanları uyar ve inananlara Rab’leri katında kendileri için *(yüksek)* bir doğruluk derecesi olduğunu müjdele!” diye vahyetmemiz, insanlara tuhaf mı geldi? Kâfirler: “Bu, apaçık bir sihirbazdır.” dediler.

“İçlerinden bir adama” kendi cinslerinden bir beşere: *“İnsanları uyar ve inananlara Rab’leri katında kendileri için bir doğruluk derecesi”* yani, âhiretlerine hazırlık için önceden yapıp gönderdikleri sâlih ameller ve kendileri için hazırlanmış yüksek bir derece *“olduğunu müjdele!”* inkâr edenleri müjdeleme. Çünkü onlar

küfürleri üzere devam ettikleri müddetçe onları müjdeleyecek bir cennet ve rahmet yoktur. *"diye vahyetmemiz insanlara tuhaf mı geldi."*

Âyetteki insanlardan maksad Mekke kâfirleridir. *"tuhaf mı geldi"* sorusu onların şaşkınlıklarını ve dinleyenlerin şaşkınlıklarını reddetmek içindir. "Kendilerinden bir adam"dan maksad kendi cinslerinden bir beşerdir. Çünkü onlar bir beşerin gönderilmesine şaşıyorlar; fakat ilâhın taştan, altından, tahtadan, bakırdan olmasına şaşmıyorlardı.

Ya da bu peygamberin makam, mal, başkanlık gibi büyüklük ve şeref sebebi saydıkları şeylerle tanınıp bilinen bir kimse olmamasına şaşıyorlardı. Çünkü onlar: "Hayret, Allah Teâlâ, insanlara Ebû Tâlib'in yetiminden başka peygamber gönderecek kimse bulamamış mı?!" diyorlardı.

Bu, onların aşırı ahmaklıklarından, âcil işlerde kısa görüşlü olmalarından, vahyin ve nübüvvetin hakîkatini bilmemelerinden ileri geliyordu. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) hasebde, nesebde, şerefde ve reislik hususunda itibar edilen tüm yüce hasletlerde onların büyüklerinden aşağı değildi. Sadece mal hariç. Malın ise kişinin şerefi ve cevherinin asâleti hususunda hiçbir tesiri yoktur. Ama onlar gözlerinde zenginliği büyüttükleri için Hz. Peygamber (a.s.)'ın risâlete seçilmesine şaştılar. "***Ve dediler ki: "Bu Kur'an iki kentten büyük bir adama indirilmeli değil miydi?***" (ez-Zuhruf, 43/31).

Hâfız (k.s.) şöyle demiştir:

Şahlık tâcını taleb edersen kendi cevherini göster

Cemşid ve Feridun cevherinden varsa sen de pâdişah olursun

Sa'dî (k.s.) da şöyle der:

Hüner, fazîlet, diyânet ve kemâl gerektir

Çünkü mansıp ve mal bazen gelir, bazen gider

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: "Âyet işâret etmektedir ki: Onlar, bizim Muhammed (a.s.)'a vahyetmemize hayret ediyorlar. Çünkü O, kendilerinden bir adamdı. Vahiyden ve aralarından risâleti tebliğden önce onun racüliyetini gördük. İşte bu sırdan dolayı, hiçbir kadına peygamberlik verilmemiş, vahyedilmemiştir."

Racüliyyet; yani gerçek adamlık, doğru sözlülük, komşulardan ezâ verici şeyleri giderme ve ihvân arasında yardımlaşmadır. Bu zâhirde böyledir. Hakikatte ise racüliyyet, Allah Teâlâ'dan başka her şeyden uzaklaşmadır. Mirac hadisinde şöyle buyrulur: "*Allah Teâlâ yaratılanların kalblerine baktı da Muhammed (a.s.)'ın kalbinden daha âşığını bulamadı. Bundan dolayı ona rü'yeti; yani cemâlini görmeyi ikrâm etti*."[5] Şu halde zâhirin değil bâtının durumuna îtibar edilir.

Bilesin ki velâyetin durumu nübüvvetin durumuna benzer. Her asır ve çağdaki velilerin çoğunu görebilmiş olsaydın, onların mevki ve makam ile tanınmış kimseler olmadıklarını görürdün. Bu hâle şaşıran kişi, inkâr tehlikesine düşmüş ve bazıları bu perde sebebiyle hayırlı kimseleri görmekten perdelenmiştir.

"İnsanları uyar" emrindeki "insanlar"dan maksat, tüm insanlardır. Sadece önceki

cümlede murad edilen Mekke kâfirleri değildir. Allah Teâlâ, "إِنْذَارْ (uyarma)" fiilini genel olarak getirdi. Çünkü uyarı, mükellef olan kâfirlerden, mü'minlerin avam ve havâssından herkese fayda verir. Kimileri cehennem ateşiyle uyarılır, kimileri de nimetler yurdu olan cennette derecelerinin düşmesiyle uyarılır. Üçüncü bir kısım da kerim olan Rabb'in cemâlini müşâhededen perdelenme ateşiyle uyarılıp korkutulur.

Âyette uyarma müjdelemeden önce getirilmiştir. Çünkü, derece itibariyle gereksiz şeyleri izâle edip ortadan kaldırmak, gerekli şeyleri yapmaktan önce gelir. Öğüt ve müjde, nefis inkâr ve günahlarla kirlenmiş olduğu müddetçe fayda etmez. Çünkü evi güzel kokularla havalandırmak, ancak oradaki pislikleri yok edip süpürdükten sonra olur.

Görmez misin ki bedenî hastalıkları tedaviye girişen doktor önce vücûdu pisliklerden temizlemekle işe başlar. Sonra takviye edici tedaviyi tatbik eder. Aynı şekilde kalb hastalıklarını tedavi edecek olan tabibin de evvelâ bozuk akideleri, düşük huyları, kalbi bulandıran çirkin amelleri temizlemekle işe başlaması gerekir. Bunlara kötü âkıbetten korkutma şerbeti içirir. Helâk edici şeylerden onu arındırır, sonra tâatlerde takviye edecek şeylerle tedavi ederek sâlih amellerin güzel âkıbetiyle müjdeler. Bundan dolayı peygamberliğin başında Allah Teâlâ, sadece inzârı; korkutma ve uyarmayı zikretmekle yetinerek şöyle buyurmuştur: ***"Ey elbisesine bürünen, kalk uyar!"*** (el-Müddessir, 74/1-2)

Âyetteki " قَدَمَ صِدْقٍ " ifâdesi aslında "doğruluk ayağı" demektir. Böyle isimlendirilmesi, bir şeyi vâsıtasının/âletinin adıyla isimlendirmek kabîlindendir. Çünkü öne geçmek ve önde gelmek ayak ile olur. Nitekim Arapça'da nimet de "el" diye isimlendirilir. Çünkü nimet el ile verilir. Kadem'in sıdka; yani ayağın doğruluğa izâfesi, doğruluk ve onun gerçekleşmesinde mübâlağa ifâde etmesi için mevsûfun sıfatına izâfesi kabîlindendir. Sanki o sıfatın doğruluğu ve gerçekleşmesi ayaktan doğmaktadır. Sıfat açıklanmak istenince bu ancak mevsufunun açıklanması ile mümkün olur.

İbn Abbas (r.anhümâ)'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: *"Kademe sıdkın"*, Peygamberlerinin mü'minlere şefâati demektir. O kendilerini cennete götürecek imamları, rehberleridir. Mü'minler ise onun izinde ve peşindedir.

(Yâ Rasûlallah!) Özür dileyen âsîlere şefâat ederim buyurdun
İşte o kereme nâil olmak için gönül günaha düştü

"Kâfirler" hayret eden Mekke kâfirleri Rasûlullah (s.a.)'i göstererek *"Bu apaçık bir sihirbazdır." dediler."* Bu ifâdede aslında onların, Rasûlullah (s.a.)'de kendilerini âciz bırakan hârikulâde bir takım işler gördüklerinin itirafı vardır.

Bilesin ki kâfirleri, nefis Fir'avn'unun sihirbazları büyülemiştir. Bu sebeple haktan kör, sağır ve dilsiz olmuşlardır. Artık onlar hakkı anlamaz ve hakka çağırana tâbi olmazlar. Nefis, baş olma sevgisi ve ilerleyip yükselme arzusu üzere yaratılmıştır. Onun için başkasının emri altına girmeye razı olmaz. Nefsi ıslâh etmek ancak riyâsetin zıddı olan ubûdiyyet; yani Hakk'a kulluk ve mürşide boyun eğmekle olur.

Mesnevî’de şöyle denilir:
Tıpkı yükten kaçan katır gibi
Başını alır, dağları boylar!
Hayvanın sahibi ona der ki: “A sersem, başı dönmüş,
Her tarafta eşek avlamak üzere sinmiş bir kurt var
Kemiklerini şeker gibi ezer, ufalar…
Artık bir daha diriliği, hayatı göremezsin bile!
Kendine gel de sahipliğimden kaçma, yükün ağırlığından çekinme..
Senin canın benimdir.” diye ardına düşer, koşar durur!
Sen de bir katırsın.. Çünkü nefsin gâlib
A kendisine tapan, hüküm gâlibindir.
Mustafa, Hakk’ın imrahorudur
Cefakâr nefis katırlarına bakmak, yola getirmek için
Hâsılı belâların çoğu peygamberlere gelir
Çünkü ham kişileri yola getirmek, bir belâdır.

İsa (a.s.) havârîlere: “Dâne nerede biter?” diye sordu. Onlar da: “Toprak’ta” dediler. Hz. İsa da: “Hikmet de kalbde biter.” dedi. Toprak tevâzua, alçak gönüllülüğe işâret eder. Beşerin Efendisi (s.a.)’in şu hadisi de buna işaret eder: “*Kim Allah için kırk sabah (gün) ihlas üzere olursa kalbinden lisânına hikmet pınarları dökülür*.”[6]

Pınarlar ancak yeryüzünde olur. Orası suyun fışkırıp çıktığı yerdir. Açıktır ki kâfirler nefislerini tevâzu ve kulluk mertebesine indirmedikleri ve iyi niyetle uyarıyı kabul etmedikleri için o tatlı kaynağa, yâni Kur’an’a ulaşmaktan mahrum olmuşlar ve hicrân köşelerinde ciğerleri susuz kalakalmışlardır. Kendi nefsânî arzularının hevâsı peşinde koşan mütekebbirler nerede, Mevlâlarının Habibi’nin lisânından akıttığı hidayet pınarından içmek nerede?!!

Kâfirler açık küfürleriyle Kur’an’ın sihir olduğunu iddiâ ile hârikûlâde bir sözü inkâr ettikleri gibi gizli şirke düşen müşrikler de gizli şirkleriyle kendi âdetlerine uymayan kerâmetleri inkâr ettiler.

İmam Yâfiî şöyle demiştir: “Münkirlerden bir çoğu, evliyâ ve sâlihlerin havada uçtuklarını görseler: “Bu sihirdir, bunlar da şeytandır.” derler. Şüphe yok ki tevfikten mahrûm olan, gayben ve mânen hakkı yalanlayan kimse, gördüğünde ve hissettiğinde de onu yalanlar. Şaşılacak şeydir; sihir ve şeytanların işi nasıl büyük peygamberlere ve değerli velîlere nisbet edilebilir?!

Hem gizli olarak, hem de açıktan Allah’tan af ve âfiyet dileriz! Bizi bozuk akidelerden ve helâki gerektiren amellerden muhafaza buyurmasını niyaz ederiz.

[4]. Bk. *Müslim*, Sıyam, 79
[5]. Bk. *Münâvî*, IV, 499
[6]. *Münâvî*, VI, 43; *Aclûnî*, II, 292

RABBİNİZ ALLAH

إِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ
اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْاَمْرَۜ مَا مِنْ شَفِيعٍ اِلَّا مِنْ بَعْدِ
اِذْنِهٖۜ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُۜ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ
جَمِيعاًۜ وَعْدَ اللّٰهِ حَقّاًۜ اِنَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِۜ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ
مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾ هُوَ الَّذِى جَعَلَ
الشَّمْسَ ضِيَاۤءً وَالْقَمَرَ نُوراً وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ
وَالْحِسَابَۜ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّۜ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ
لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ اِنَّ فِى اخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ
فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

3. Şüphesiz Rabb'iniz *(o)* Allah'tır ki, gökleri ve yeri altı günde yarattı, sonra Arş'a istivâ etti *(hükmü altına aldı)*. İşi O tedbir eder *(yönetir)*. Onun izni olmadan hiç kimse şefâat edemez. İşte Rabb'iniz Allah budur. O halde O'na kulluk edin, düşünmüyor musunuz?

4. Hepinizin dönüşü sadece O'nadır. Bu Allah'ın gerçek olarak verdiği sözdür. Şüphesiz O önce yaratmaya başlar. Sonra inanıp iyi işler yapanlara adâletle karşılık vermek için *(onları huzûruna)* geri çevirir. İnkâr edenlere gelince, küfürlerinden dolayı onlara kaynar sudan bir içecek ve acı bir azâb vardır.

5. Güneşi ışık, Ay'ı nûr yapan, yılların sayısını ve *(vakitlerin)* hesabı*(nı)* bilmeniz için Ona konaklar düzenleyen O'dur. Allah, bunları ancak gerçek ile *(hikmetine göre)* yaratmıştır. *(Allah)* bilen bir kavim için âyetleri açıklar.

6. Şüphesiz gece ve gündüzün birbiri ardınca değişip durmasında, Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde takvâ sâhibi bir toplum için nice alâmetler vardır.

"Şüphesiz Rabb'iniz" şeklindeki hitap Mekke kâfirlerinedir. Yani sizi terbiye eden, yaratıp büyüten, yetiştiren ve işlerinizi idâre eden *"o Allah'tır ki, gökleri ve yeri altı günde"* altı vakitte *"yarattı."* Gökler ve yer, mümkin varlıkların[7] aslı ve cisimlerin en büyükleridir.

Eğer "İsm-i mevsûl denilen bağlaçlar muhatabın bildiği şeylere işâret edilmesi için

kullanılır. Araplar ise göklerin ve yerin yaratıcısının Allah olduğunu bilmezler." denilirse, buna şu şekilde cevap verilir: Göklerin ve yerin Allah tarafından yaratıldığı ehl-i kitabca bilinen ve meşhûr bir husustur. Araplar da onlarla görüşüyordu. Onların bunu ehl-i kitaptan işitmiş oldukları açıktır. Bundan dolayı Allah Teâlâ'nın böyle tanıtılması güzel düşmüştür.

Âyetteki *"altı gün"*den maksad altı vakittir. Çünkü günlerin aslı Allah Teâlâ'nın şu kavlinde işaret edilen "ân" dan ibâret olan gündür. "***O her gün (her an) bir iştedir***." (er-Rahmân, 55/29) Buradaki gün, bölünmez bir tek zamandır. Gün denilmesi, iş onun içerisinde meydana geldiği içindir. Ân ile dakikalar takdir edilir. Dakikalar ile dereceler takdir edilir. Dereceler ile saatler ölçülür. Saatlerle de gün takdir edilip ölçülür. Şu halde ân genişleyince ona gün adı verilmektedir. Gün genişleyince hafta, ay, yıl, devir ve çağ adını alır. O halde bir gün bir ân gibidir. An, zaman olarak isimlendirilen en küçük birimdir. Hepsi ondan genişlemiştir. Meselâ bir gün bazen bin senedir. Âhiret günü böyledir. Bazen bir gün elli bin senedir. Kıyamet günü de böyledir.

Âyet, Allah gökleri ve yeri altı gün gibi en kısa bir zamanda yarattı anlamındadır. Çünkü gün, başı güneşin doğuşu, sonu güneşin batışı olan belirli bir zamandan ibârettir. Şu halde daha güneşin ve gündüzün olmadığı bir zamanda gün nasıl var olabilir? Allah dileseydi gökleri ve yeri göz açıp kapamadan daha kısa bir zamanda da yaratabilirdi. Ancak O, işlerde teennî ile hareket etmeye işâret buyurmuştur.

Sadece şu işlerde acele etmek güzeldir: Tevbede, borcu ödemede, misâfir ağırlamada, bekârı evlendirmede, ölüyü defnetmede ve cünüplükten yıkanmada.

Acele etmek ve ettirmek şeytanın hilesi
Sabır ve hesab ile iş tutmak Rahmân'ın ahlâk-ı hamîdesi
Allah bile teennî ile yarattı
Tam altı günde bu göklerle yerleri
Yoksa kadirdir "Kün (ol)" der demez
Yüzlerce yer ve gök var etmeye

Sahih bir rivayette şöyle buyrulmuştur: *"Allah toprağı (yani yeryüzünü) cumartesi günü yaratmıştır. Yeryüzündeki dağları pazar günü, ağaçları pazartesi günü, beğenilmeyen şeyleri salı günü, nur ve aydınlığı çarşamba günü yaratmış ve canlıları perşembe günü yayıp salıvermiştir. Cuma günü ikindiden sonra akşama kadar olan günün son saatinde yaratılanların sonuncusu olan Adem'i yaratmıştır."*[8]

Eğer, "Kur'an, eşyanın altı günde yaratıldığını ifade ediyor, zikredilen sahih hadis ise günlerin yedi olduğunu gösteriyor." denilirse buna şöyle cevap verilir: Gökler, yer ve bu ikisi arasındakiler altı günde yaratılmıştır. Adem (a.s.) (ise yedinci günde) arzdan yaratılmıştır. *Fethu'l-karib*'de böyle denilmektedir.

Adem (a.s.)'ın yaratılmasının geciktirilmesindeki hikmet, onun yeryüzünde halife

olması içindir. Çünkü ondan önce yaratılanlar, varlık ülkesindeki tebea mevkiindedir. Ordusuz, tebeasız halife olmaz. Hilafeti teşrif ve tekrim için tebaa, halifeden önce yaratılmıştır.

Bilesin ki zaman da dönen ilk burç terazinin cevheridir. Ve onda gecesiz gündüzsüz günler meydana gelmiştir. Gece ve gündüzün meydana gelmesi ise dördüncü semadaki güneşin meydana gelişi ve doğudan batıya bir usule göre dönüşüyle olmuştur. *Ukletü'l-Müstevfiz* isimli kitapta böyle denilmektedir.

Günlerden ilk yaratılan pazar günüdür. Pazar günü (اَلْاَحَدُ) ilk gün demektir. Allah Teâlâ, ikinci günü yaratınca "isneyn" (اَلْاِثْنَيْنِ) yani pazartesi ismini vermiştir. Çünkü o, ilk günün ikincisidir. Mahlukatın yaratıldığı günlerin ilki cumartesi günüdür. Bu takdirde altı günün sonuncusu perşembedir. Şu halde cuma yedinci gündür.

اَلسَّبْتُ (cumartesi) rahat demektir. Yahudiler Cenab-ı Hak, gökleri, yeri ve onlarda bulunanları yarattığı için bu yedinci cumartesi günü istirahat ettiğini zannettiler. Onların bu iddiaları şu âyetle yalanlanmıştır: ***"Bize hiçbir yorgunluk dokunmamıştır."*** (Kaf, 20/38). Cumartesiyi (sebt) yorgunluk günü (yedinci gün) kabul edince, onlara göre haftanın ilk günü pazar günü olur. Hristiyanlara göre de böyle olduğundan pazarı tercih ettiler.

Hz. Peygamber (a.s.)'a cumartesi günü soruldu da: "*O, hile ve düzenbazlık günüdür*."[9] buyurdu. Çünkü Kureyş kabilesi o gün Daru'n-nedve'de tuzak kurmuşlardı.

Hz. Mevlana (k.s.)'a: "*Allah cumartesiyi ve perşembeyi mübarek kıldı*"[10] şeklindeki rivayet sorulunca, "Onların bereketi cuma gününe komşu olmalarındandır." demiştir.

Hz. Peygamber (s.a.)'e Pazar günü soruldu da: "*Ekim (dikim) ve imar günüdür*."[11] buyurdu. Çünkü Allah Teâlâ dünyayı yaratmaya ve imara o gün başlamıştır. Bir rivayette de "*cennetin o gün kurulup (ağaçlarının) dikildiği*"[12] haber verilmiştir.

Pazartesi günü sorulunca: "*Yolculuk ve ticaret günüdür*."[13] buyurmuştur. Çünkü **Şuayb** (a.s.) o gün seyahat etmiş ve ticareti kazançlı olmuştur.

Salı günü de soruldu da Efendimiz (s.a.): "*Kan günüdür*."[14] buyurdu. Çünkü Havvâ validemiz o gün hayız görmüş, Âdem'in oğlu kardeşini o gün öldürmüş, Cercis, Zekeriya ve oğlu Yahya (a.s.), Fir'avn'un sihirbazları ve Fir'avn'un karısı Âsiye binti Müzahim ve İsrailoğulları'nın ineği o gün öldürülmüştür.

Hz. Peygamber (s.a.) salı günü hacamattan şiddetle nehyetmiş ve şöyle buyurmuştur: "*O günde bir saat vardır ki o vakit kan aldırılınca durmaz*."[15] Kan kesildikten sonra

ise insan ölebilir. İblis yeryüzüne o gün inmiş, cehennem o gün yaratılmış, Allah ölüm meleğini Ademoğullarının ruhuna o gün hâkim kılmış ve Eyyub (a.s.) o gün musibete duçar olmuştur. Bazıları Eyyub (a.s.)'un çarşamba günü musibete duçar olduğunu söylemişlerdir.

Ebû Hanîfe (r.h.) zamanında tatil gününün cumartesi olduğu ve o gün ders yapılmadığı söylenmiştir. Sonra **Hassaf** zamanında bu gün pazartesi ve salı arasında değişmiştir. Hassaf, Bağdad'da hicrî 261 tarihinde vefat etmiştir.

Fakir **(Bursevî)** de şöyle der: Daha sonra tatil günü, salı ve cuma olmuş ve çoğu ülkelerde günümüze kadar bu usûl devam etmiştir. Allame şeyhim (Osman Fazlı Efendi), bu iki günde ders yapmayı aşırılık sayar ve derdi ki: "Çalışmaktan insana fütur ve darlık gelir. Dinçliğin ve gönül genişliğinin devamlı olması için tatil gününe ihtiyaç var. Böylece öğrenci alacağı ilmi tahsil etmekten kopmaz." Bundan dolayı sâlik (mürid) için bile olsa zaman zaman gezip dolaşmaya ruhsat ve izin verilmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.)'a çarşamba günü soruldu da: "*Felâket günüdür*."[16] buyurdu. Çünkü Fir'avn ve kavmi o gün boğuldu. Ad, Semud ve Salih kavmi o gün helak edildi.

Halîmî'nin *Minhac*'ında şöyle denilir: Çarşamba günü zevalden sonra ikindiden önce duanın kabul edileceğine dair bir haber vardır. Çünkü Rasûlullah (s.a.)'in o günün o vaktinde Hendek muhârebesindeki hiziblere yaptığı bedduâ kabul edilmiştir.

O gün banyo yapmanın övüldüğü söylenmiştir. Çarşamba günü başlanılan bir şeyin mutlaka tamamlandığı zikredilmiştir. Buna göre ders vermeye ve benzeri şeylere o gün başlamak gerekir. *el-Hidâye* kitabının müellifi işe başlamak için çarşambayı beklerdi. Bu hadisi rivayet eder ve "Babam böyle yapardı." derdi. Yukarıda geçen bu hadisi hocası **Ahmed b. Abdürreşid**'den rivayet ederdi.

Hz. Peygamber (a.s.)'a perşembe günü soruldu da: "*İhtiyaçları görme ve sultanın huzuruna çıkma günüdür*."[17] buyurdu. Çünkü İbrahim (a.s.) Mısır melikinin huzuruna o gün girmiş, ihtiyacı görülmüş ve kendisine Hacer validemiz hediye edilmiştir.

Peygamberimize cuma günü sorulunca: "*Nikah günüdür*." buyurmuştur. Adem (a.s.) Havvâ validemiz ile, Yusuf (a.s.) Züleyha ile, Musa (a.s.) Şuayb (a.s.)'ın kızı ile, Süleyman (a.s.) Belkıs ile o gün evlenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.) de Hz. Hatice ve Hz. Aişe (r.anhümâ) ile o gün evlenmiştir.

İbn Mes'ud (r.a.)'den şöyle rivâyet edilmiştir: "*Kim cuma günü tırnaklarını keserse, Allah ondan bir hastalığı giderir ve ona şifa verir*."[18]

"Sonra Arş'a istivâ etti (hükmü altına aldı)."

et-Tibyan'da şöyle denilmiştir: " ثُمَّ (sonra)" kelimesi, Allah'ın kitabında beş şekilde geçer:

1. Sıra bildiren atıf (bağ) edatı olarak gelir. Nitekim şu âyette böyledir: ***"Onlar ki inandılar, sonra inkar ettiler, daha sonra (tekrar) inandılar, yine inkar ettiler..."***

(en-Nisâ, 4/137)

2. "Önce" mânâsına gelir. Nitekim şu âyette böyledir: ***"Daha önce Arş'ın üzerine istiva etmişti."*** (el-A'raf 7/54). Çünkü ***"Arş'ı su üzerinde idi."*** (Hud, 11/7) âyeti, Arş'ın varlığının, göklerin ve yerin yaratılmasından önce olduğunu gösterir. Şu âyetin mânâsı da bunun gibidir: ***"Sonra dönüşleri elbette cehennemedir."*** (es-Sâffât, 37/68). Âyetteki ثُمَّ, ondan önceki dönüşleri, mânâsına gelmektedir. Şairin şu sözü de bu şekildedir:

"Söyle efendi olana; önce babası efendi olana
Daha önce de dedesi efendi olana."

3. Vav mânâsına gelir. (beraberlik vavı) Nitekim şu âyette bu mânâdadır: ***"Bununla beraber îmân edenlerden oldu."*** (el-Beled, 90/17)

4. İbtida (başlangıç) mânâsınadır. Bunun misâli şu âyettir: ***"Biz öncekileri helak etmedik mi? Sonra da sonrakileri peşlerinden takarız."*** (el-Mürselat, 77/16-17). Yani biz onların peşine takarız, demektir.

5. Taaccüb (hayret) mânâsına gelir. "***Hamd olsun o Allah'a ki, gökleri ve yeri yarattı, karanlıkları ve aydınlığı var etti." Sonra kâfirler (putları) kendilerini yaratıp besleyen Rablerine eşit tutuyorlar.***" (el-En'am, 6/1) Bu âyetin mânâsı, onların buna rağmen Rablerine nasıl küfrettiklerine hayret ve taaccübü ifade eder.

Fakir **(Bursevî)** de şöyle der: *"Sümme"* burada Arş'ın mevkiinin şanını büyültmek, göklere ve yere olan üstünlüğünü belirtmek içindir. Yoksa Bakara suresinin baş tarafındaki *"Sonra iradesi göğe yöneldi"* (el-Bakara, 2/29) âyetinin tefsirinde söyledikleri gibi zamanda bir sonralık ifade etmek için değildir. O halde te'vile hacet yoktur."

Bilesin ki felekler birbiri üstüne dokuz tabakadır. Kuşatıcı olan felek, Arş'ın ta kendisidir. Tüm diğer felekleri kuşatmıştır. Kemmiyyet ve keyfiyyette feleklere benzemesi için insan vücudu da birbiri üstüne dokuz cevherden yaratılmıştır. Bu dokuz cevher: İlik, kemik, sinir, damarlar ve onların içerisindeki, kan, et, deri, saç ve tırnaktan ibarettir. Peygamber Efendimiz (s.a.)'in ruhu, rûhânî varlıkların ilki olduğu gibi, cismânî varlıkların ilki de Arş'dır. Arş, kırmızı yakuttandır. Onun bin şerefesi vardır. Her şerefede dünyadakilerin tümü kadar alem vardır.

Şeyhzâde der ki: "Arş üzerine istivânın mânâsı, kudretle ve tasarruf nüfûzuyla istîlâ, kaplama demektir. Arşın istivâ edildiğinin özellikle haber verilmesi, mahlûkâtın en büyüğü olmasındandır. Bu, Allah Teâlâ'nın Arş'ın altında olanların tümünü istîlâ ve hükmettiğini tabiî olarak ifade etmiş olur.

"İşi O tedbir eder (yönetir)."

Haddâdî şöyle der: Burada " ثُمَّ (sonra)" kelimesi, "اِسْتَوٰى (hükmü altına aldı)" kelimesinden önce gelmiştir. Halbuki mânâ bakımından *"يُدَبِّرُ (tedbir eder)"* kelimesinin öncesine gelir. Sanki şöyle buyrulmuş gibidir: "Arş'ı istivâ edip hükmü altına aldığı

halde sonra işi o tedbir eder; yönetir.” Çünkü tüm işlerin idaresi, Arş’ın katından iner. Bundan dolayı hacetler için duada eller Arş tarafına kaldırılır.

Kadı Beydâvî şöyle der: *“İşleri tedbir eder”* demek, kâinatın işlerini hikmetinin gereğine ve belirlediği kadere göre takdir eder, demektir. Arş’ı hareket ettirmek sûretiyle işlerin sebeplerini hazırlar ve onları Arş’dan indirir. Tedbir, iyi neticenin hâsıl olması için işin sonunu düşünmek demektir.”

Amr b. Mürre’den rivâyete göre dünya işini, Allah’ın emrine göre şu dört melek idare eder: Cebrail, Mikail, ölüm meleği ve İsrafil. Cebrail, rüzgârlardan ve ordulardan sorumludur. Mîkail, yağmurlardan ve bitkilerden sorumludur. Ölüm meleği ise canlardan sorumludur. İsrafil ise onlara emrolundukları şeyleri indirir. (Bk. Beyhakî, Şuâb’ül-iman, Suyûtî, el-Habâik. Bu rivayet dört büyük meleğin meşhur olan görevlerinden başka vazifelerinin de olduğunu göstermektedir.)

*et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’*de şöyle denilmiştir: En büyük âlem olan sûret âleminde *“gökleri ve yeri altı günde”* altı tür olarak; yâni felekler, yıldızlar, anâsır, hayvanlar, bitkiler ve cansız varlıklar olarak *“yarattı. Sonra Arş’a istivâ etti* (hükmü altına aldı).” Arş, iki yönlü; yani rûhânî ve cismânîdir. Bir yönü, rûhânî âleme bakar, bir yönü de cismânî âleme bakar.

“İşi tedbir eder (yönetir)” Çünkü, O’nun rahmânî feyzi Arş üzerine boşalmıştır. Çünkü Arş rahmaniyyetin feyzini ilk kabul eden şeydir. İşte bu, ***“Rahman Arş üstüne istivâ etti.”*** (Tâhâ, 20/5) âyetinin tefsirlerinden biridir. Sonra Arş’dan feyz taksim edilir. Çünkü o, feyzin taksim olunduğu yerdir. Artık Arş’dan daha aşağıdaki mükevvenâta ve çeşitli mahlûkâta doğru Allah’ın var ettiği mecrâlarda akar gider. Değirmenin suyla döndüğü gibi felekler de işte bu feyz ile döner.

Yıldızlar o feyiz ile hareket eder. Onunla anâsır meydana gelir ve özellikleri ortaya çıkar. O feyiz sayesinde hisleri olan ve hareket eden canlılar tevellüd eder. Hareketli, fakat hissi olmayan bitkiler onunla biter. Yine o feyz sayesinde hissiz ve hareketsiz madenler değişir.

Burada bir işaret daha vardır: *“Şüphesiz Rabb’iniz”* sizi terbiye edip yetiştiren o *“Allah’tır ki, gökleri ve yeri”* mânâ âleminde ruhlarınızın semâlarını âlem-i asgar olan ve nefislerinizin arzını *“altı günde”* yani altı neviden *“yarattı.”* Onlar ise ruh, kalb, akıl, hayvani ruh, nebati nefs ve madenlerin hassalarıdır. Bunlar insanda hal, vasıf ve renk değişikliğini kabul eden kuvvelerdir. *“Sonra Arş üzerine”* kalb Arş’ı üzerine *“istivâ etti (hükmü altına aldı). İşi”* saâdet (hoşbahtlık) ve şakavet (bedbahtlık) işini *“O tedbir eder,”* ahlâk, haller, ameller, fiiller, sözler, hareketler ve duruşlar açısından bu saadet ve şakavetin sebeplerini hazırlar. Bu hususa şu hadis işaret eder: “*Kulların kalbleri Allah’ın kudret elindedir. Onları dilediği gibi evirir çevirir*.”[19]

“O’nun izni olmadan” hiçbir zaman hiçbir kimseye *“hiç kimse şefâat edemez.”* Ancak onun açık hikmete dayalı izni olduktan sonra şefaat edebilir. Bu ifâde, kâfirlerin ***“Putlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir.”*** (bk. Yûnus, 10/18) sözlerinin cevabıdır. Böylece Allah Teâlâ, dilediği ve razı olduğu kimselere izin vermedikçe

hiçbir mukarreb; yani Allah'ın kendisine yakın kıldığı meleğin ve Allah tarafından gönderilen hiçbir peygamberin kimseye şefaat edemeyeceğini açıklamış oldu. Böyleyken aklı ve temyiz kabiliyeti bulunmayan putlar nasıl şefaat edebilir? Bu ifadede aynı zamanda izin verdiklerinin şefâat edebilecekleri de belirtilmektedir.

"İşte" yani, zikredilen kemal sıfatlarıyla muttasıf, şanı yüce olan demektir. Maddi olarak Allah'ın gösterilmesi muhal olduğu için buradaki işâret, mecaza hamledilmiştir. *el-Behce* isimli eserde şöyle denilir: "Cenab-ı Hak için böyle bir işaret ismi kullanılması: "O cennet" ifadesi gibidir. Bunun sebebi, Cennetin vasıflarının bilinmesi sebebiyle sanki gözle görülen bir şeye işaret ediliyor gibi olmasıdır. *"Rabb'iniz Allah budur."*

Kâşifî der ki: "Yani yaratma, idare ve istîlâ sıfatlarıyla mevsuf olan o Allah Rabbinizdir. Sizi besleyip büyüten O'dur, O'ndan başkası değil." *"O halde O'na kulluk edin."* Fayda ve zarar veremeyecek olan cansız şeyler bir tarafa O'na melek yahut insan gibi yarattıklarından bazılarını ortak koşmayın.. *"Düşünmüyor musunuz?"* Tefekkür etmiyor musunuz? Çünkü küçük bir düşünme ve inceleme, sizin taptıklarınızın değil O'nun ibadet ve rubûbiyyete müstehak ve layık olduğu konusunda sizi ikaz eder.

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعاً وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا إِنَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ
لِيَجْزِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾

4. Hepinizin dönüşü sadece O'nadır. Bu Allah'ın gerçek olarak verdiği sözdür. Şüphesiz O önce yaratmaya başlar. Sonra inanıp iyi işler yapanlara adâletle karşılık vermek için *(Onları huzûruna)* geri çevirir. İnkâr edenlere gelince, küfürlerinden dolayı onlara kaynar sudan bir içecek ve acı bir azâb vardır.

Ölümle ve tekrar dirilmekle *"hepinizin dönüşü"* başkasına değil *"sadece O'nadır."* O halde O'na kavuşmaya hazırlanın.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: "Makbul olan veya olmayan kimsenin de dönüşü O'nun huzurunadır. Makbul olanın dönüşü **"*Rabb'ine dön.*"** (el-Fecr, 89/28) hitabının tasvir ettiği ilâhî inâyetin cezbeleriyle olur. Bunun hakîkati de kalbin Allah Teâlâ'ya cezbolunmasıdır.

Netîcesi ise nefsin dünyadan uzaklaşması, nazarında altın ile çamurun bir olması, kalbin Allah'dan gayrısından (mâsivâ) yüz çevirmesi, ruhun şevk, muhabbet ve Allah'dan başka şeylerden uzaklaşma denizinde garkolması, sırrın yaratılanlardan uzaklaşıp hakkın müşâhedesindeki şiddetli muhabbet ve hayretidir.

Kabul edilmeyip reddedilen kişinin dönüşü ise kendi ihtiyârı olmaksızın zincirlere ve bukağılara vurulmuş, yüzüstü ateşte sürünür vaziyette olacaktır. Bu durum, Allah'ın

kahır sıfatının sûretidir. Allah'ın kahrının netîcelerinden birisi de kişinin dünyaya ve dünyadakilere bağlılığı; hırs, cimrilik, uzun emel, kibir, gazab, şehvet, hased, kin, düşmanlık ve aç gözlülük gibi nefsani sıfatların onu istîlâ etmesidir. Çünkü bunlardan her biri o zincirlerden bir halka, ateşe sürüklendikleri tasmalardan bir boğumdur.

"Bu Allah'ın gerçek olarak" kendisinde şüphe olmayan bir vakıa olarak *"verdiği sözdür."* Yani Allah Teâlâ kesin olarak öldükten sonra dirilmeyi vaad etmiştir. Çünkü *"Hepinizin dönüşü sadece O'nadır"* kavli, Allah tarafından öldükten sonra diriltmeye ve yaratmaya dair verilmiş bir sözdür. Bunun Allah'ın vaadi olmaktan başka bir ihtimali yoktur.

"Her şeyi ilk baştan yaratan O'dur" yani Allah Teâlâ'dır. *"Sonra inanıp iyi işler yapanlara adâletle"* Allah Teâlâ ne iyinin sevabından bir şey eksiltir, ne de kötünün cezâsına bir şey ilave eder. Bilakis **"*Uygun bir karşılık olarak*"** (en-Nebe', 78/26) buyurduğu gibi herkese amelinin miktarınca karşılık verir. *"Karşılık vermek"* lütfuna keremine yakışan hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin hatırına gelmemiş şeylerle mükâfâtlandırmak *"için yaratmayı tekrar eder."* Yani evvela halkı mükellef kılmak ve kulluğu emretmek için dünyada yaratır, sonra ecelleri bitince onları öldürür, sonra da diriltir. Bu cümle Allah'a dönüşün zorunlu oluşunun sebebini bildirmek üzere bir istînâf (başlangıç) cümlesidir.

"İnkâr edenlere gelince, küfürlerinden dolayı onlara" son derece sıcak *"kaynar sudan bir içecek"* vardır. Ondan içince onların bağırsak ve iç organlarını parça parça eder. "*Ve acı"; yani* acısı kalblerine işleyen *"bir azâb vardır."* İçecek ve azab cinsinden zikredilen o şeyler, Allah'ı ve peygamberi inkar etmeleri yüzünden başlarına gelmektedir.

Allah Teâlâ ibarenin akışını değiştirdi ve "kâfirleri de bir içecekle cezalandırmak için" buyurmadı. Çünkü ilk yaratma ve tekrar diriltmeden asıl maksad mükâfâtlandırmak ve cezâlandırmak olduğuna dikkat çekmektir.

Bilesin ki "*dünya ahiretin tarlasıdır.*"[20] Dünyada ektiklerini biçmeleri için Allah Teâlâ kudretiyle öldükten sonra halkı tekrar diriltecektir. Kim hayır ekerse selâmet biçecektir. Kim de şer ekerse pişmanlık biçecektir.

Eğer sen bilmezsen cümle âlem bunu bilir:

Ne ekersen bir gün onu biçersin

Allah cezayı âhirete tehir etti. Çünkü dünya cezayı kaldıramaz. Allah Teâlâ'nın her şeyde bir hikmeti vardır. Durumu anladığına göre yüce Allah'dan kork. Çünkü O, gayûrdur. Kulunun kendisine muhâlefet üzere bulunmasına ve itaat dâiresinden çıkmasına râzı olmaz.

İbn Abbas (r.a.)'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Cehennem zakkumundan dünyaya bir damla damlasaydı, tüm dünya ehlinin yiyeceklerini acıtırdı. O halde tüm yiyeceği zakkum ve içeceği hamim (cehennemdeki kaynar su) olan kimsenin durumu nasıl olur bir düşün!"

Başlangıcı ve sonucu düşünen, dönüşün kulların Rabb'ına olduğunu tefekkür eden

kimse, hatalarından ve kötülüklerinden tevbe eder ve îmân edip salih amel işleyenlerden olur. Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Kul kırk yaşına ulaşır da hala hayrı şerrine gâlip gelmezse, şeytan onun iki gözünün arasından öper ve “Ebediyyen iflâh olmayacak bir yüze kurban olayım!” der*.”[21]

Eğer Allah ona ihsan eder de o tevbe eder ve onu cehalet sapıklıklarından çıkarıp dalâlet tehlikelerinden kurtarırsa bu sefer de şeytan: “Vah, vah, ömrünü dalâlette geçirdi, günahlarda gözüme girmişti de sonra Allah, onu tevbe ile günah karanlığından tâat aydınlığına çıkardı.” der.

Mesnevî’de şöyle denilmiştir:

İnsan , önce uykuya muhtaçtır
Fakat nihayet meleklerden de üstün olur
Pamuk ve kükürdün himâyesinde
Şulesi ve nuru Sühâ yıldızına kadar çıkar

Yani kıvılcım, pamuk ve kibritin yardımıyla büyük bir ateş olur. Aynı şekilde insanın ilk hali de kıvılcım gibidir. Bir mürebbî onun elinden tuttuğu yahut insanlardan hiçbir kimsenin vasıtası olmaksızın Allah onu terbiye ettiği zaman Allah indinde değeri yüksek bir makama yükselir. Akranı arasında kanlar arasındaki misk gibi olur. Allah’dan yardım ve muvaffakıyet dileriz.

هُوَ الَّذِى جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُوراً وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا
عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ
الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

5. Güneş’i ışık, Ay’ı nûr yapan, yılların sayısını ve *(vakitlerin)* hesabı*(nı)* bilmeniz için ona konaklar düzenleyen O’dur. Allah, bunları ancak hak ile *(hikmetine göre)* yaratmıştır. *(Allah)* bilen bir kavim için âyetleri açıklar.

Kudretiyle *“Güneş’i ışık,”* yani gündüzleyin âlemler için ışıklı kılan demektir. Çünkü mânâ, Güneş’in kendisine hamledilemez. Ya da Güneş’i ışıklı olduğu halde yarattı ve var etti demektir.

“*Şems* (Güneş)” kelimesi, *“Şemsetü’l-kılâde”* tâbirinden alınmıştır. Kolyedeki mücevherlerin en büyük ve en kıymetli olanına bu ad verilir. Güneşe *“şems”* adının verilmesi de yıldızların ortasında bu şekilde yer almasındandır. *Şerhu’t-Takvim*’de böyle geçmektedir.

“Ay’ı nur yapan” O’dur, Allah’tır. Ay’a, “kamer” denmesi renginin sarıya çalar beyaz olmasındandır. Ayı nur yapmasından maksad geceyi nurlu kılmasıdır. Ziyâ (ışık) dilde,

kelimenin ilk konuluşunda ve kullanılışında nurdan daha kuvvetlidir. Bundan dolayı ziyâ güneşe, nur ise aya nisbet edilmiştir. Filozoflara göre ziya, güneşte olduğu gibi ışığı bizzat kendisinden olandır. Nur ise yer yüzeyinde olduğu gibi başkasına bağlı olarak olur. Şu halde ayın nuru güneşten alınmadır. Yani ay, karanlık, kaygan ve ışığı kabul eden bir gök cismidir. Güneşle karşı karşıya geldiğinde yansıma yoluyla güneşten ışık alır. Bu ışık yeryüzüne de düşer.

Cümle zerrât-ı âlem bu varlık nurunu ta ebede kadar
Ay ışığını güneşten aldığı gibi Şeyh Mağribî'den alır

Bir haberde şöyle denilmektedir: Ayın ve güneşin yüzü Arş'a doğru, arkaları ise dünyaya doğrudur. Bunların yüzü yedi göğün ehline, arkaları da yedi arzın ehline ışık verir. Meşhur olan, yerin bir yüzü gündüz olunca altının da gece ya da aksinin olmasıdır.

Allah tüm nebâtî, madenî ve hayvanî tabîatlar üzerinde güneşe tam bir hâkimiyet vermiştir. Tek ve Kahhâr olan Allah'ın emriyle güneşin yetiştirmesi olmadan ne bir ekin biter, ne bir meyve çıkar, ne de dünyada bir tat ve lezzet olur.

Yine denilmiştir ki: Allah Teâlâ **İsa** (a.s.)'a: "İnsanlara hilimde ayaklarının altındaki toprak gibi ol. Cömertlikte akar su gibi ol. Rahmette Ay ile Güneş gibi ol. Çünkü onlar, iyinin de kötünün de üzerine doğarlar." diye vahy etmiştir.

Hâfız (k.s) şöyle demiştir:

Dervişlere nazar eylemek ululuğa ters düşmez
Süleyman (a.s.) bunca haşmetle karıncaya nazar etti.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilmektedir: "Allah Teâlâ rûhu, güneş gibi ziyası olan bir nûrânî olarak yaratmıştır. Kalbi de nûr ve zulmeti kabul edici olan ay gibi saf ve berrak olarak yaratmıştır. Nefsi de dünya gibi zulmânî olarak yaratmıştır. Ne zaman kalb ayı rûh güneşinin karşısına düşerse onun ışığı ile aydınlanır. Ne zaman da nefis dünyasının karşısına düşerse onun karanlığı kendisine yansır.

Şu iki mânâdan dolayı kalbe kalb denilmiştir:

1. Kalb, rûh ile nefis arasında yaratılmıştır. O halde o bu ikisinin kalbidir.
2. Hallerinin değişmesinden dolayı. Bazen rûhun feyzini kabûl ettiği için nûrânî olur. Bazen da nefsi kabul ettiği için zulmânî olur."

Allâme Şeyhimiz Hazretleri (**Osman Fazlî Efendi**) bir yazısında özetle şöyle der: "Biz iki nûr arasındayız: Hakikat güneşinin nûru ile şeriat ay'ının nûru. Hakikat gündüzü gelince onun güneşinin nûru ile aydınlanırız. Şeriat gecesi gelince şeriat ayının nûru ile aydınlanırız. Biz iki nûr sâhibiyiz. Nûrdan nûra gider, nûr ile nûra uçarız. Bizim hâlimiz tecellî ile istitâr (gizlenme, perdelenme) arasındadır. Kalblerimize, rûhlarımıza

ve sırlarımıza ilâhî nûr tecellî ettiği zaman bu nûr bize kâfî gelir. Başkasına ihtiyacımız yoktur. Kalblerimizden, rûhlarımızdan ve sırlarımızdan o nûrun istitârı zamanında onun mukabili bize kâfi gelir. O da şeriat ay'ının nûrudur. Başkasına ihtiyaç yoktur."

"Yılların sayısını ve" hac, oruç, fitre, namaz ve daha başka farzlardan ibâret dininiz ve dünyanızın, düzenini sağlayan ayların, günlerin, gecelerin ve saatlerin vakitlerinin *"hesâbı(nı) bilmeniz için ona konaklar düzenleyen O'dur."* Yani Güneş ve Ay'dan her birine uğramadan geçemeyecekleri ve geri kalamayacakları menziller hazırlayan O Allah'tır.

Güneşin menzilleri/konakları on iki burçtur: Onlardan üçü ilkbahar burçlarıdır. Onlar ise koç, boğa ve ikizler burçlarıdır. Bu üçü, ilkbahara ve kuzeye aittir. Şimâl (kuzey), kıblenin soludur. Felekte toplanan yıldızlar isimlendirilirken her burçta adlandırıldıkları şekle girmeleri sebebiyle bu isimleri almışlardır.

Onlardan üç burç da yaz burçlarıdır. Onlar ise yengeç, arslan ve başak burçladır. Yengecin başlangıcı yazın dönüm noktasıdır. Bu üçü de yaza ve şimale aittir.

Onlardan üçü de sonbahar burçlarıdır. Bunlar da terâzi, akrep ve yay burçlarıdır. Terâzinin başlangıcı sonbaharın i'tidal noktasıdır. Bu üçü de sonbahara ve güneye mahsustur.

Onlardan üçü de kış burçlarıdır. Onlar da oğlak, kova ve balık burçlarıdır. Oğlak burcunun başlangıcı, kışın dönümünden başlar. Bu üçü de kışa ve güneye aittir. Cenûb (güney) de kıblenin sağıdır.

Nisabu's-sıbyan'daki şu iki beyit bunların hepsini bir araya toplar:

Burçlar daima doğudan doğar ve zuhur ederler.
Hepsi, diri ve ölmez olan Allah'ın tesbîhinde ve tehlîlindedir
Koç gibi, boğa gibi, ikizler, yengeç ve arslan,
Başak, terâzi, akrep, yay, oğlak, kova ve balık.

Güneş bu burçların her birinde bir ay gezer. Bunların bitmesiyle sene de biter. Güneşin her burçta kalış müddeti kesin olarak bilinmektedir. *Sadru'ş-şerîa*'daki bilgiye göre Güneş'in burçtan ayrıldığı noktaya tekrar varışının müddeti olan Güneş yılı 365 gün 6 saattır.

Ayın konakları ise 28 menzildir. Bu menziller 12 burca taksim edilmiştir. Her burcun iki, üç menzili vardır. Ay her gece onlardan bir menzile konaklar/iner. Menzillerin sonuna gelince incelir, kavislenir ve yay şeklini alır. Eğer ay otuz gün olursa iki gece gizlenir, görünmez. Eğer ay 29 gün olursa bir gece gizlenir, görünmez. Güneş bu menzillerden her birinde on üç gün kalır. İşte bu menziller, Cahiliyye Araplarının yağmuru sürükleyip getirdiklerine inandıkları yıldızların yerleridir (mevakıu'n-nücûm).

Bu konu bu sûrenin 21. âyetinde gelecektir.

Ay senesi, ayın güneşle on iki defa içtimâsından (bir hat üzerinde bulunmasından) ibarettir. Bunun da müddeti 354 küsur gündür. Bu küsûr 8 saat 48 dakikadır.

Şerhu't-Takvim adlı eserde şöyle denilir: "Bu san'atın mütehassısları, bir ayın müddetini 29 günden az ve 30 günden fazla olarak tespit edemediler. Aynı şekilde bir ay senesinin müddetini de 354 günden az ve 355 günden çok olarak tespit edemediler. O halde senenin günlerinin sayısı 354 veya 355'dir.

Bilesin ki Allah Teâlâ, Muhammedî devri (devratü'l-Muhammediyye) Ay'ın bir yörüngeyi izleyerek dönmesi (devratün kameriyye) gibi kılmıştır. Nitekim Allah **"*Gökleri ve yeri yarattığı gündeki yazısına göre Allah'ın katında ayların sayısı on ikidir*."** (et-Tevbe, 9/36) buyurmuştur. Böylece **"*Ne Güneş Ay'a yetişebilir...*"** yâni mertebesinin ve şerefinin yüksekliği konusunda ona yetişemez demektir. (Yâsîn, 36/40) âyetini düşünüp ibret alan kullarından ârif olanların Ay'ın alâmetinin dış âlemden silineceğine dikkatlerini çekmiştir. Bu, (eski) Arap bilginlerinin Allah'ın kendilerine verdiği ve içlerinde gizlediği âyetlerini gizlemeleri için de bir takviye olmuştur. **Şeyh-i Ekber** (k.s.)'un *Ukletü'l-müstevfiz* adlı eserinde böyle geçmektedir.

Allâme Şeyhimiz *el-Lâihâtü'l-berkıyyât* adlı kitabında özetle der ki: "Ayın mertebesi ilâhî mertebeler içerisinde rubûbiyyet mertebesine işârettir. Güneşin mertebesi de ulûhiyyet mertebesine işârettir. Dış âlemdeki varlıklar ile ilgili mertebeler içerisinde ayın mertebesi kürsînin ve levhin mertebesine işârettir. Güneşin mertebesi ise arşın ve kalemin mertebesine işârettir. Enfüsî (iç âlemle ilgili) varlıklar ile ilgili mertebeler içerisinde ay'ın rütbesi, rûhun mertebesine işârettir. Güneşin rütbesi ise sırrın mertebesine işârettir."

Yine râhmanî nefesin zâhirinin harflerinin de ayın menzillerinin sayısı kadar menzilleri vardır. Onlara taayyünât denir. Onlar da sırasıyla akl-ı evvel, nefs-i külliyye, tabîat-ı külliyye, hebâ', şekl-i küllî, cism-i küllî, arş, kürsî, felek-i atlas, menziller, Keyvân (Zühal, Satürn) seması, Müşterî (Jüpiter) seması, Merih (Mars) seması, Güneş seması, Zühre (Venüs) seması, Utarid (Merkür) seması, Ay seması, ateş unsuru, hava unsuru, su unsuru, toprak unsuru, maden, nebât, hayvan, melek, cin, insan, mertebedir.

Bunların karşılığında da sırasıyla nefes-i Rahmanî'nin bâtınının harfleri vardır. Onlar da el-Bedî', el-Bâis, el-Bâtın, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Hakîm, el-Muhît, eş-Şekûr, el-Ganiyy, el-Muktedir, er-Rabb, el-Alîm, el-Kâhir, en-Nûr, el-Musavvir, el-Muhsî, el-Mübîn, el-Kâbız, el-Muhyî, el-Mümît, el-Azîz, er-Razzâk, el-Müzill, el-Kaviyy, el-Latîf, el-Câmi', er-Rafi' isimleridir.

Kırâat âlimlerinin sıraladıkları şekliyle hece harfleri üzerinde düşünsen onların şöyle sıralandığını görürdün: Hemze, hê, ayn, (noktasız) hâ, ğayn, (noktalı) hâ, kaf, kâf, cîm, şîn, yâ, dâd, sâd, sîn, zây, tâ, dâl, tê, zâ, zâl, sê, râ, lâm, nûn, fâ, bâ, mîm, vâv. Enfüs ve âfakda tam uyumu murâd ederek bu menzilleri, Rahmânî nefes ile açığa çıkaran

(Allah)'ın şânı ne yücedir!

"Allah, bunları" yani hallerinden herhangi biri anlatılan mezkûr Güneş ve Ay'ı, *"ancak hak ile"* yüce hikmetinin gereğine riâyet ederek *"yaratmıştır."* Bunlar da, yılların, vakitlerin ve bunlara bağlı olarak yaşayışlarının, muâmelelerinin ve ibâdetlerinin bilgisine dâir az önce işâret edilen hususlardır. Onun yaratmasında asla boş ve mânâsız bir şey yoktur.

Hikâye edilir ki bir adam bir pislik böceği gördü ve: "Allah şunu niye yaratmış ki? Güzel şekli için mi, yoksa güzel kokusu için mi?!" dedi. Sonra Allah onu öyle bir belâya mübtelâ etti ki doktorlar tedavîden âciz kalarak tedâvîsini bıraktılar.

Bir gün oradan geçen bir doktorun kapıda sesini işitti. "Onu getirin hastalığıma bir baksın." dedi. Ona:

"Mâhir doktorlar bile senin tedâvinden âciz kalmışken yolcuyu ne yapacaksın?" dediler. O:

"Onu muhakkak bana getirin." dedi. Doktor gelip de yarayı görünce pislik böceği istedi. Orada bulunanlar gülüştüler.

Bunun üzerine hasta önceden söylediği sözü hatırladı ve "İstediğini getirin! Adam ne yaptığını biliyor." dedi.

Doktor böceği yaktı ve külünü yaranın üzerine koydu. Allah'ın izniyle yarası iyileşti. Adam orada bulunanlara:

"Allah Teâlâ bana en değersiz mahlûkatının en kıymetli bir ilaç olduğunu anlatmak istedi." dedi. Şüphesiz O'nun her yarattığında bir hikmet vardır.

Allah, kâinatın yaratılışındaki hikmeti *"bilen"* ve bu bilgiyi yaratıcısının işlerine delil getiren *"bir kavim için"* birliğine ve kudretine delâlet eden yaratma ile ilgili mezkûr *"âyetleri açıklar."* Başka îzah ve açıklamalar ilâve ederek birbiri ardından onları zikreder.

Âyette bilenler özellikle zikredilmiştir. Çünkü üzerinde düşünerek onlardan faydalananlar onlardır.

إِنَّ فِي اخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ

لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

6. Şüphesiz gece ve gündüzün birbiri ardınca değişip durmasında, Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde takvâ sâhibi bir toplum için nice alâmetler vardır.

“Şüphesiz ki gece ve gündüzün birbiri ardınca değişip durmasında…” Yani aydınlık ve karanlık şeklinde renklerinin değişmesinde veya gecenin gidip gündüzün gelmesi veya gündüzün gidip gecenin gelmesinde…

Gece ile gündüzün hangisinin daha üstün olduğu hususunda ihtilâf edilmiştir. **İmam Nîsâbûrî**: “Gece daha üstündür. Çünkü gece rahatlıktır. Rahatlık cennettendir. Gündüz yorgunluktur. Yorgunluk ateştendir. Öyleyse gece yatağın ve visâlin nasibidir. Gündüz ise giyinmenin ve firâkın (ayrılığın) nasîbidir.” der. Gündüzün daha üstün olduğu da söylenmiştir. Çünkü gündüz aydınlığın, gece ise karanlığın mahallidir.

Fakir **(Bursevî)** de der ki: “Gece zât âlemine işârettir. En yüce derece onundur. Gündüz ise sıfatlar âlemine işârettir. Onun da çok büyük fazileti vardır. Gece doğanın fenâ fillah, gündüz doğanın bakâ billah ehli olmasıyla da gece gündüz birbirinden ayrılırlar. Gece ve gündüzde celâl ve cemâl yurdunun sırrı ile o yurtların ehlinin sırrı vardır.

“Allah’ın” güneş, ay, yıldızlar, bulut ve rüzgarlar gibi varlık türlerinden *“göklerde ve”* dağlar, denizler, ağaçlar, nehirler, hayvanlar ve bitkiler gibi varlık çeşitlerinden *“yerde yarattığı şeylerde takvâ sâhibi bir toplum için”* Yaratıcı’nın varlığına, birliğine, ilim ve kudretinin kemaline delâlet eden çok ve büyük *“nice alâmetler vardır.”*

Müttakîler özellikle zikredilmiştir. Çünkü onlar kötü âkıbetten sakınırlar. Bu sakınma onları düşünmeye ve tefekküre sevk eder. Hz. Ali (r.a.)’ın: “Kur’an’ı bilenlerden kim yıldız ilminden (astronomi) de öğrenirse bu sâyede onun îmân ve yakîni artar.” dediği, sonra da bu âyeti okuduğu rivâyet edilmiştir.

Fakir **(Bursevî)** der ki: Hz. Ali’den nakledilen bu rivâyet, mübah olan ve semavî âyetlere/ibretlere vesile olan yıldızlarla ilgili bilgiler hakkındadır. Hz. Peygamber (a.s.)’ın: “*Yıldızlardan bir ilim alan kimse sihirden bir bölüm almış olur*.”[22] hadîsine gelince **Hâfız** bunun hakkında şöyle der:

“Yıldızlara bakarak yasaklanan, yağmurun gelişi, karın yağması, rüzgarın esmesi, fiyatların değişmesi gibi gelecek zamanda olacak hâdiseleri bilmeyi iddia edenlerin ilmi yasaklanmıştır. Onlar yıldızların hareketiyle, yaklaşıp uzaklaşmasıyla ve bazen görünüp bazen görünmemesiyle onları bileceklerini iddia ederler. Halbuki bu gayb bilgisi Allah’ın kendisine tahsis ettiği bir ilimdir. Ondan başka kimse onu bilemez. Ama zevâl vaktinin, kıble yönünün ve ne kadar zaman geçip ne kadar kaldığının bilinmesi gibi yıldızların ilminden müşâhede yoluyla idrâk edilen şeylerin bilinmesi, yasaklanan yıldız ilmine dahil değildir.”

Zünnûn Mısrî (k.s.) denizin ortasında bir dağın üzerinde bir şahsı şöyle derken işitmiştir:

“Yüce Mevlâm, yüce Mevlâm, ben denizlerin, adaların ötesindeyim. Sen perdedârı ve ziyâretçisi olmayan tek hükümdarsın! Seninle kim ünsiyet ederse yalnızlığı sever.

Kudretinin âyetlerine bakan kimse dehşete düşer.

Senin gökleri yollar hâlinde yaratman, feleği yaratıkların başları üzerinde düzenlemen, kuşatıcı Arşı direksiz yükseltmen, suları bir sevk eden olmadan akıtman, rüzgarları hiç engelsiz göndermen senin tek olduğuna delâlet eder.

Gökler senin kudretini, felekler sanatının güzelliğini gösterir. Rüzgarlar bereketlerinin ılıklığını yayar, gök gürültüsü âyetlerinin azametini seslendirir. Yeryüzü hikmetinin tam olduğunu gösterir. Irmaklar sözünün tatlılığı ile kaynar. Ağaçlar sanatının güzelliklerini haber verir. Güneş ise senin hârika eserlerinin tam olduğuna delâlet eder."

Şeyh Mağribî (k.s) şöyle der:

Cümlesi O'nun taayyünâtının nakşıdır:
Her nesne ki yerde ve gökte vardır

Yine o şöyle der:

Mağribî şu sebepten gülşene meyl ve muhabbet eder ki o gülşende
Her nesne ki rengi ve râyihası vardır: O'nun rengi ve kokusudur

---

[7]. Mümkin varlık, var olması da yok olması da eşit olan, ikisi de imkân dâiresinde bulunan varlık demektir.

[8]. *Müslim*, Münâfikûn, 27; *Müsned*, II, 327

[9]. *Sehâvî*, s. 473; *Aclûnî*, II, 538

[10]. *Aclûnî*, Keşfü'l-hafa, Beyrut 1985, I, 214, 342

[11]. *Sehâvî*, s. 473; *Aclûnî*, II, 538

[12]. *Sehâvî*, s. 473

[13]. *Sehâvî*, s. 473; *Aclûnî*, II, 538

[14]. *Ebû Dâvud*, Tıb 8; *Sehâvî*, s. 473; *Aclûnî*, II, 538

[15]. *Sehâvî*, s. 473; *Aclûnî*, II, 538

[16]. *Deylemî*, Firdevs, hadis no: 8997

[17]. *Sehâvî*, s. 473; *Aclûnî*, II, 538

[18]. *Deylemî*, Firdevs, hadis no: 5639

[19]. *Süyûtî*, ed-Dürrü'l-mensûr, II, 155

[20]. *Aclûnî*, I, 494

[21]. *İbnü'l-Cevzî*, Mevzûat, I, 178

[22]. *Ebû Dâvud*, Tıb 22; *İbn Mâce*, Edeb 28; *Müsned*, I, 311

ATEŞ EHLİ-CENNET EHLİ

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاطْمَاَنُّوا
بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ اٰيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧﴾ اُولٰٓئِكَ مَاْوٰيهُمُ النَّارُ بِمَا
كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ
رَبُّهُمْ بِاِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾
دَعْوٰيهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ
اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

7. Şüphesiz bize kavuşmayı ummayan, dünya hayatına râzı olup onunla rahata erenler ve âyetlerimizden gâfil olanlar var ya.
8. İşte onların kazandıkları şeyler sebebiyle varacakları yer ateştir.
9. İman edip iyi işler yapanlara gelince, îmânlarından dolayı Rab'leri onları altlarından ırmaklar akan nimet dolu cennetlere iletir.
10. Onların oradaki duâları: "Allah'ım, sen her türlü eksiklikten uzaksın!"; Birbirleriyle karşılaştıkça söyledikleri "selâm" dır. Duâlarının sonu da: "Âlemlerin Rabb'ine hamd olsun!" sözleridir.

"Şüphesiz bize kavuşmayı ummayan…" "Biz'e kavuşmak"tan maksad, öldükten sonra dirilmekle O'na ya da ***"Ben hesâbımla karşılaşacağımı sezmiştim zâten."*** (el-Hâkka, 69/20) âyetinde belirtildiği gibi hesâba kavuşmadır.

*"Ummamak"*tan maksad ise böyle bir şeyin olacağına inancın olmamasıdır. Bunun peşinden ise emel ve korkunun bulunmaması gelir. Çünkü emel ve korkunun bulunmayışı, umulan ve korkulan şeylerin vukûa gelmesine inanmamayı gerektirmez. Yani, onlar bize dönmeyi ya da güzel bir mükâfâtla/sevabla veya kötü bir azabla sonuçlanacak olan bizim hesabımıza kavuşmayı beklemiyorlar, demektir. Bundan dolayı ilkini, yani bize kavuşmayı ummuyorlar. *"dünya hayatına râzı olup"* ifâdesiyle buna işâret edilmektedir. Çünkü bu sözle, aşağı ve düşük olan dünyanın yüksek ve değerli olan âhirete tercih edildiği bildirilmektedir. İkincisinden, yani bizim hesabımızla karşılaşmaktan korkmuyorlar. *"onunla rahata erenler"* ifâdesiyle de buna işâret edilmiştir. Nitekim *el-İrşâd'*da böyle geçmektedir.

Âhiret yerine *"dünya hayatına râzı olup"* az ve fânî olanı, çok ve bâkî olana tercih ederek *"onunla rahata erenler*" gayretlerini dünya zevklerine ve süslerine tahsis ederek onda huzur bulanlar veya ondan rahatsızlık duymayan kimsenin sükûnetiyle onda,

yani dünyada sükûnet ve huzur bulanlar, dünyanın binasını sağlam yapanlar ve tûl-i emele düşenler… Yâni, dünyadan göç etmeleri aslâ istenmeyecekmiş gibi dünyada karar kılan kimse bilmez mi ki her an ecel eli göç davuluna vurmak ister.

Ey gönlü hoş eli boş olan kimse
Mühlet ve te'hir var zannetme öyle
Kurma çadırı, kazıkları yerinden çıkarmak gerek
Yerde koma yükleri, yükü bağlamaya çalışmak gerek

Allah Teâlâ'nın (bir kudsî hadiste) şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "*Üç kimseye şaşarım: Cehenneme îmân edip, onun kendisinin peşinde olduğunu bildiği halde kişinin nasıl gülebildiğine; dünyadan ayrılacağını bildiği halde onunla tatmin bulan kimsenin onunla nasıl huzur bulduğuna; kendisinden gaflet edilmediği halde kendisi gaflet eden kimsenin nasıl oyalanıp eğlendiğine şaşarım.*"[23]

Nu'man b. Münzir, eğlenmek için bir ağacın altında konaklar. Adiy: "Ey Hükümdar! Şu ağaç ne diyor biliyor musun?" der ve şu beyitleri söylemeye başlar:

Nice kafileler etrafımızda konakladılar,
Şarabı soğuk ve tatlı suyla karıştırıyorlardı
Sonra zamanın helâk ettiği kişiler oldular
İşte zaman insanı böyle hâlden hâle koyar.

Bunun üzerine Nu'man'ın günü kedere boğuldu. *Rebîu'l-ebrâr*'da böyle geçmektedir.

"ve âyetlerimizden" yani Kur'an âyetlerinden -ki bu durumda âyetlerden maksad teşrîî âyetler olmuş olur- veya Allah'ın san'atının delillerinden -ki bu durumda âyetlerden maksad tekvînî âyetler olmuş olur- *"gâfil olanlar"* o âyetlere aykırı işlere daldıkları için onları düşünmeyenler *"var ya."*

Buradaki atıf, iki vasfın farklı oluşundandır. Yani birbirinden başka olan dünyanın lezzetlerine ve süslerine dalmak ile Allah'ın âyetlerinden ve mârifetullahın delillerinden gaflet etmek sıfatlarının arasını cem' etmek içindir. Ya da iki farklı zâtın arasını cem' etmek içindir. Nitekim *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'de şöyle denilir:

"Himmetlerinin aşağılığından dolayı bize seyre ve vâsıl olmaya inanmayanlar, geçici dünya menfaatlerine râzı olanlar, onun malına, makamına ve şehvetlerine yönelenler; dünyaya ve onun menfaatlerine hiç meyletmeyen, başka dinlerden ve milletlerden olup da riyâzât ve mücâhede sahiplerinden -ki onlar Brahmanlar, Filozoflar ve İbâhiyye'dir- Hz. Peygamber (s.a.)'e tâbi olmaktan yüz çeviren ya da hevâ ve bid'at ehlinden olup âyetlerimizden gafil olan kimseler var ya.

أُولٰٓئِكَ مَأْوٰيهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾

8. İşte onların kazandıkları şeyler sebebiyle varacakları yer ateştir.

*"İşte onların"; y*ani zikredilen kötü sıfatları taşıyanların *"kazandıkları şeyler sebebiyle varacakları yer"* yâni meskenleri ve kendisinden ayrılmalarına imkan olmayan karar kılacakları yer *"ateştir."* Cehennem ateşidir, yahut da uzaklık, kovulma ve pişmanlık ateşidir. Dünya hayatından ve onun nimetlerinden mutmain oldukları şeyler değildir. Yani onlar sürekli yapıp alışkanlık haline getirdikleri sayılı ve az ameller ile peşinden yaptıkları türlü isyan ve kötülükleri yüzünden cezalandırıldılar.

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾

9. İman edip iyi işler yapanlara gelince, îmânlarından dolayı Rab'leri onları altlarından ırmaklar akan nimet cennetlerine iletir.

"Îmân edip"; îmân fiilini yerine getiren veya gafillerin habersiz oldukları âyetlerin şâhitlik ettiği hususlara inanıp *"iyi işler"* yani haddi zatında îmâna yaraşan salih ameller *"yapanlara gelince,"*

Sâlih ameller, sırf Allah Teâlâ ve O'nun rızası için yapılan amellerdir.

"Rab'leri" âhirette *"onları îmânlarından dolayı"* yâni îmanları ve îmânın nuru sebebiyle varacakları yere ve maksadlarına iletir. Orası ise cennettir.

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "*Mü'min kabrinden çıktığı zaman onun için ameli güzel bir surete sokulur ve ona: "Ben senin amelinim." der. Artık ameli o mü'min için bir nur ve cennete götüren bir kılavuz olur. Kâfir kabrinden çıktığı zaman ise ameli onun için kötü bir surete sokulur ve ona: "Ben senin amelinim." der. Artık onu cehenneme sokuncaya kadar alır götürür*."[24]

Âyetteki "hidayet"in, kevnî ve ilâhî hakîkatleri idrake götüren bir yola iletmek olması da muhtemeldir. Bu, havassın karşılaştığı özel bir hidayettir. Buna da şu hadiste işaret edilmiştir: "*Bildiğiyle amel edene, Allah bilmediği şeylerin ilmini verir*."[25]

Hadiste geçen ilk ilim, öğretim yoluyla elde edilen muamele ilmidir. İkinci ilim ise veraset Allah'ın bağışlaması yoluyla elde edilen mükaşefe ilmidir. Bu ilkinden daha yüksek ve daha değerlidir. Çünkü bu ilme göre ilki öze göre kabuk mesâbesindedir. Allah'dan ihtisas ehlinin tattığı özel feyzi niyâz ederiz.

Onların bostanlara ve bahçelere konulmuş yüksek divanlarının *"altlarından ırmaklar"* dört ırmak *"akan nimet cennetlerine"* yâni nimetlere nâil oldukları ve refah içerisinde bulundukları cennetlere *"iletir."*

Kâmûs'da belirtildiği gibi " نَعِيمٌ ", bol nimet, rahat geçim ve refah demektir. Cennete bu ismin verilmesi, ağaçlarının sıklığından zemininin gizli kalmasından dolayıdır. Cinlere cin denmesi de gözlerden gizlenmelerindendir. Yine kendisiyle örtünüp korunulduğu için kalkana " مِجَنٌّ " denilmiştir.

دَعْوٰيهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌۚ وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ

اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

10. Onların oradaki duâları: "Allah'ım, sen her türlü eksiklikten uzaksın!"; Birbirleriyle karşılaştıkça söyledikleri "selâm" dır. Duâlarının sonu da: "Âlemlerin Rabb'ine hamd olsun!" sözleridir.

"Onların oradaki duaları:" yâni o cennetlerdeki duaları: *"Allah'ım, sen her türlü eksiklikten uzaksın!"* Yani Ey Allah'ım! Seni tam mânâsıyla yüceltir, vaadinden dönmekten ve yalan söz söylemekten tenzih ederiz. Bize vaad ettiğini olduğu gibi bulduk. *"birbirlerine sağlık dilekleri:"* "Tahiyye", yüksek hal ile şereflendirmektir. Aslı, "Allah seni güzel bir hayat ile yaşatsın." duâsıdır. Yani cennette birbirlerine iyi hayat dilekleri *"Selâm"*dır. Yani her türlü kötülükten selamette olma temennisidir.

Ya da meleklerin onlara selâmı bu şekildedir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***"Melekler her kapıdan yanlarına girip: "Size selam olsun" derler."*** (er-Ra'd, 13/23-24). Yahut da Allah'ın onlara selamı böyledir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"Merhametli olan Rab katından onlara selam vardır."*** (Yâsîn, 36/58)

Dostun selâmını işitmek saâdet ve selâmettir
Yârin visâline ulaşmak en büyük ikrâm ve ihsandır

"Dualarının sonu da: "Âlemlerin Rabb'ine hamd olsun." sözleridir." Yani onların bu sözü, Allah Teâlâ'yı celal sıfatlarıyla vasfetmelerinin peşinden ikram sıfatlarıyla övmek için söylemeleridir. Yani onların duaları zikredilenlerle sınırlıdır. Çünkü onların bekledikleri bir arzuları kalmamıştır ki dua edip onu istesinler.

Rivâyet edilmiştir ki cennetlikler bir şey arzu ettikleri zaman: "Ey Allah'ım seni tenzih ederim" derler. Hemen peşinden hizmetçiler onlara yiyecek, içecek ve canlarının çektiği her şeyi getirirler. Doyduklarında da onlar: "Âlemlerin Rabb'ına hamd olsun." derler.

Bilesin ki cennette ne mükellefiyet ne de ibadet vardır. Cennetliklerin ibadetleri sadece Allah'ı tesbih ve O'na hamd etmektir. Aslında bu da bir ibadet değildir. Sadece bu onlara ilham olunur ve onlar da bunu külfetsiz olarak lezzet almak için söylerler. Her zaman Cenâb-ı Hakk'ın tesbih ve tahmîdinin lezzeti onlara cennetin bütün lezzetlerinden

daha güzel gelir.

O'nun isminin lezzeti âşık-ı müştaklara
Ebedî cennetten daha güzel ve hoştur
Gerçi Firdevs'te nimetler çoktur
Bilene O'nun vaslı her şeyden daha hoştur

Burada dilin zikir ve duâ için yaratıldığına, dünya kelamı, gıybet ve bühtan için yaratılmadığına işaret vardır.

Lisan Hakk'ın şükrü, hamdi ve senâsı için geldi
Ey Hakk'ı tanıyan, o dili gıybet ile çevirme

Babamız Adem (a.s.)'ın aksırdığı zaman ilk söylediği söz "اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ" idi. Duanın sonu da bu söz olmuştur.

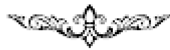
Yine burada kulun işin başında da sonunda da Allah'ın nimetler denizine gark olduğuna, onun için vakitlerini hep hamd ile doldurması gerektiğine de işaret vardır. Dünya nimetleri sonludur, âhiret nimetleri ise sonsuzdur. O halde hiçbir zaman hamdin sonu gelmez. O saliklerin mertebelerinin nihâyeti, son durağıdır.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Onların hamdi, gül bahçesinin baharı övmesi gibidir
Bu hamdin yüzlerce belirtisi, yüzlerce alameti ve eseri vardır
Baharın geldiğine pınar, fidan, çayır çimen de şahiddir,
Gül bahçesi de, o renk renk açan çiçekler de...
Ağzında soğan kokusu varken ondan misk diye bahsetme
Nefesinden sırrın hemen açığa çıkar
"Gül reçeli yedim." diyorsun ama, nefesinde sarmısak kokusu
Sana: "Sus, saçma sapan söyleme!" diyor.

Yani ârifin hamdinin bir alâmeti vardır. Başkasının hamdinin aksine, onun hamdine bütün organları şahitlik eder. O halde dâvâyı delil ve burhan ile doğrulamak gerekir. Yakinen bilen kimselere gizli olmadığı üzere boş iddia bir fayda vermez.

Yüce Allah'tan genişlik ve darlık zamanında, gizli ve açık lisan ile bizi kendisine hamd edenlerden kılmasını niyaz ederiz.

---

[23]. *Münâvî*, IV, 306
[24]. *Süyûtî*, ed-Dürrü'l-mensûr, IV, 344

[25]. *Aclûnî*, II, 347

İNSANIN TABÎATI

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ اِلَيْهِمْ
اَجَلُهُمْ ۜ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾
وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ اَوْ قَاعِدًا اَوْ قَائِمًا ۚ فَلَمَّا
كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَاَنْ لَمْ يَدْعُنَا اِلَى ضُرٍّ مَسَّهُ ۜ كَذٰلِكَ زُيِّنَ
لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾

11. Eğer Allah insanlara hayrı acele istedikleri gibi şerri de acele verseydi, şüphesiz onların ecelleri bitirilmiş olurdu. Fakat biz, bize kavuşmayı ummayanları azgınlıkları içinde bocalar bir halde bırakırız.

12. İnsana bir zarar dokunduğu zaman yatarak, oturarak veya ayakta durarak bize duâ eder. Ama biz ondan sıkıntısını giderince sanki kendisine dokunan bir sıkıntıdan dolayı bize duâ etmemiş gibi geçer gider. İşte böylece haddi aşanlara yaptıkları şeyler güzel gösterildi.

"Eğer Allah insanlara hayrı acele istedikleri gibi şerri de acele verseydi,"

" اَلتَّعْجِيل (acele vermek)" bir şeyi vaktinden öne almaktır. "اَلْاِسْتِعْجَال" ise acele istemektir. "Şer"den maksad, azabdır. Azâbın "şer" diye isimlendirilmesi cezalandırılacak kişi hakkında hoş olmayan bir durumdur.

Rivayet edilmiştir ki **Nadr b. Hâris**, Hz. Peygamber (s.a.)'in peygamberliğini inkar ederek: "Ey Allah'ım, eğer Muhammed peygamberlik iddiasında doğru ise üzerimize gökten taş yağdır yahut acı bir azab gönder." dedi. İşte müşrikler Hz. Peygamber'in nübüvvet lisanından tehdid edildikleri azabın acele gelmelerini istiyorlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: *"Eğer Allah insanlara hayrı"* rahmet ve afiyeti *"acele istemeleri gibi şerri"* acele istedikleri vakit azâbı *"acele verseydi, şüphesiz onların ecelleri bitirilmiş olurdu."* Yani azabları için tayin edilmiş olan müddetleri hemen bitirilmiş olurdu. Hemen öldürülüp helak ediliverirlerdi. Göz açıp kapayacak kadar bile kendilerine mühlet verilmezdi. Çünkü onların dünyadaki terkipleri, istedikleri acele azaba tahammül edemez. Fakat biz acele etmez ve işlerini bitirmeyiz.

"Fakat biz," öldükten sonra dirilmeyi inkar ettikleri için *"bize kavuşmayı ummayanları"* buluşma yeri olan ahirette cezamızı beklemeyenleri *"azgınlıkları"* bize kavuşmayı ummamaları, öldükten sonra dirilmeyi ve cezayı inkar etme halleri *"içinde bocalar";* şaşkın ve mütereddid *"bir halde bırakırız."* Yani hemen acele etmez, işlerini bitirmez ve onları terk ederiz.

Çünkü onların âcilen öldürülüp helak edilmelerinde hiçbir fayda ve hikmet yoktur. Belki de bundan sonra îmân edebilirler ya da onların sulblerinden mü’min kimseler çıkabilir. Bundan dolayı Allah onlara şerri ulaştırmada acele etmez. Bilakis onlara mühlet tanır ve yavaş yavaş azaba yaklaştırmak için terk eder.

Haddâdî şöyle der: “Bu âyet, işlediği günahlar sebebiyle hak ettiği cezayı acele isteyen herkes hakkında geçerlidir. Bu acele istemeye; kişinin kendisi, çocukları ve akrabaları için edip de kabul edilmesini istemediği bedduâlar da dâhildir. Mesela bir adamın çocuğuna kızdığı zaman: “Allahım onu yükseltme, ondan bereketini kaldır, ona lânet et!” demesi, kendisi hakkında: “Allah, beni aranızdan alsın.” gibi şeyler söylemesi bu türdendir. Bir hadiste şöyle buyrulur: “*Kişinin sevdiği kişiye bedduası kabul edilmez*.”[26] **İbn Ömer** (r.anhümâ)’dan Hz. Peygamber’e merfû olarak şöyle rivâyet edilmiştir. “*Ben sevenin sevdiğine yaptığı bedduanın kabul edilmemesini Allah’dan diledim*.”[27] Fakat şu hadis sahihtir: “*Babanın çocuğuna bedduası geri çevrilmez*.”[28] *el-Mekasidü’l-hasene*’de belirtildiği üzere bunların arası cem edilip uzlaştırılır.

Şehr b. Havşeb şöyle demiştir: “Bir kitapta, Allah Teâlâ’nın müvekkel iki meleğine (kiramen katibin): “Kulumun sıkıntılı halinde aleyhine bir şey yazmayın.” buyurduğunu okudum.”

Sonra Allah Teâlâ, insanın başına hoş görmediği en küçük bir şey gelse ona sabredemeyip bilakis onu gidermesi için Allah’a yalvarmasına binâen onların azabı acele isteme hususunda yalancı olduklarını beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur:

وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِه۪ٓ اَوْ قَاعِدًا اَوْ قَٓائِمًاۚ فَلَمَّا
كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَاَنْ لَمْ يَدْعُنَٓا اِلٰى ضُرٍّ مَسَّهُۜ كَذٰلِكَ زُيِّنَ
لِلْمُسْرِف۪ينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾

12. İnsana bir zarar dokunduğu zaman yatarak, oturarak veya ayakta durarak bize duâ eder. Ama biz ondan sıkıntısını giderince sanki kendisine dokunan bir sıkıntıdan dolayı bize duâ etmemiş gibi geçer gider. İşte böylece haddi aşanlara yaptıkları şeyler güzel gösterildi.

“İnsana bir zarar” hastalık, fakirlik ve diğer sıkıntılardan biri azıcık *“dokunduğu zaman yatarak,”* yani yan üstü yatarak yahut da kendilerinde bulunan hastalıktan dolayı yere yan üstü düşmüş oldukları halde *“oturarak veya ayakta durarak bize dua eder.”* Onun izâlesi için ihlas ile bize yalvarır.

İnsanı etkisi altına alan öyle zararlar vardır ki onu yatakta yanı üzeri yatmaya mecbur eder. Öyleleri de vardır ki daha hafiftir. O zarar da onu ancak oturabilmesine müsaade eder. Yine öyle zararlar vardır ki insanın başına gelince sadece ayakta durmasına imkan

tanır.

“oturarak veya ayakta” buyrulmasının faydası, insanın her türlü sıkıntıda dua ettiğini belirtmek içindir. Bütün hallerinde duâ ettiğini belirtmek için olması da mümkündür. Yâni zikredilen hallerin hepsinde bize dua eder. Herhangi bir halde kendisinden bir zararın giderilmesi için burada anılmayan şekillerde de bize dua eder, demektir. Zikredilen bu üç halin özellikle sayılması, âdet olarak insanın bu durumlardan uzak kalmamasındandır.

“Ama biz ondan sıkıntısını giderince” duâdaki ihlası sebebiyle o sıkıntıyı kaldırınca *“sanki kendisine dokunan bir sıkıntıdan dolayı bize duâ etmemiş gibi”* önceki yolunda *“geçer gider.”* Sıkıntı ve zorluk halini unutur, küfrüne devam eder. Yani sanki o kendisine dokunan dert ve sıkıntıdan bize hiç dua etmemiş gibi eski haline geçip gider. Kendisini, sıkıntısının giderilmesi için dua etmeyen kimseye benzeterek eski haline döner.

“İşte böylece” yani böylece süslü gösterildiği gibi *“haddi aşanlara yapageldikleri şeyler”* Allah’a tazarrudan yüz çevirmek, kendilerinden sıkıntı gidince şehvetlerine dalmak gibi şeyler *“güzel gösterildi.”* süslendi.

Kâfire “müsrif (haddi aşan)” denmesi, din konusunda haddi aşan israfa düştüğü, gaflette haddi aştığı içindir. Çünkü harcama konusunda müsrif olan kimse gibi nefsani arzusuna uymakta, mânâsız ve hatta zararlı işlerde ömrünü tüketmekte olan kişinin de aynı şekilde müsrif olduğunda hiçbir şüphe yoktur.

Sâib şöyle der:

Gülistanı vatan tutmuşum ne fayda
Nergis gibi ömür uykuda geçtikten sonra

---

[26]. *Aclûnî*, I, 486
[27]. *Aclûnî*, I, 487
[28]. *İbn Arrak*, Tenzih, II, 282; *Aclûnî*, I, 487

NASIL DAVRANACAĞINIZA BAKALIM DİYE

وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاۤءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ
جَعَلْنَاكُمْ خَلَاۤئِفَ فِي الْاَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

13. Andolsun ki zulmettikleri için sizden önce birçok nesilleri helâk ettik. Halbuki peygamberleri kendilerine açık deliller getirmişti. Onlar, îmân edecek değillerdi. İşte biz, günahkâr topluluğu böyle cezâlandırırız.

14. Sonra, nasıl davranacağınıza bakalım diye onların ardından sizi yer yüzünde halifeler kıldık.

"Andolsun ki zulmettikleri için" peygamberleri yalanlamak, güçlerini ve organlarını gereksiz yerlerde kullanmak suretiyle zulmettikleri vakit *"sizden önce birçok nesilleri"* yani Nuh ve Âd kavmi gibi geçmiş milletleri *"helak ettik."* Yani ey Mekkeliler, sizin zamanınızdan önce onları helak ettik.

"Halbuki peygamberleri kendilerine" doğruluklarına delâlet eden *"açık deliller getirmişti. Ama onlar, îmân edecek değillerdi."* Yani kabiliyetleri bozulduğu ve Allah kendilerini yalnız ve yardımsız bıraktığı, küfür üzere öleceklerini bildiği için îmân etmek kendilerine doğru gelmiyordu. Sanki şöyle buyrulmaktadır: Onlara tanınan mühletin hiçbir faydası kalmayacak şekilde zulmedip küfürde ısrâr edince onları helâk ettik.

"İşte biz, günahkâr topluluğu"; her günahkarı *"böyle"* bu cezâ gibi *"cezâlandırırız."* Bu da kendilerine mühlet tanımanın bir faydası olmayacağı kesinleşecek şekilde peygamberlerini yalanlamaları ve küfürde ısrarları sebebiyle helâk edilmeleridir.

ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَاۤئِفَ فِي الْاَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

14. Sonra, nasıl davranacağınıza bakalım diye onların ardından sizi yer yüzünde halifeler kıldık.

"Sonra, nasıl davranacağınıza bakalım diye onların ardından sizi yeryüzüne halifeler kıldık." Denemek için bir kimsenin halîfe tayin etmesi gibi helâk ettiğimiz nesillerden sonra yeryüzünde sizi onların yerine geçirdik. Allah Teâlâ, hakikatte insanın

halini bilmek için denemeye, imtihana muhtaç değildir. Fakat onlara, amellerine göre karşılık vermek için yapacakları işleri bilmek isteyen kimsenin muâmelesiyle muâmele eder.

"Bakalım diye" ifâde edilen **nazar**, dilde görmek için göz merceğini görülecek şeye doğru çevirmek demektir. Bu ifâde, Allah Teâlâ hakkında kesin ilimden istiâredir. Allah'ın bu ilminin, görülecek eşyaya gözle ve müşâhede yoluyla bakıp idrak eden insanın bakışına benzetilmesi, bu ilme hiçbir şek ve şüphe getirmez. Allah'ın ilmi hakkında nazar ve rü'yet lafızlarının kullanılması açıklama için olan istiâre-i tasrîhiyye yoluyladır. Sonra istiâre, fiile de sirâyet eder.

Kâşifî âyetin tefsîrinde şöyle der: "N*asıl davranacağınızı"* gayb âleminde bildikten sonra sûret-i şehâdette, yâni bu zâhir âleminde de görelim diye... demektir. Hayırdan ve şerden ne isterseniz onu yapın. Biz size amelinize göre muâmele ederiz. Hayır işlerseniz hayır, şer işlerseniz kötü muâmele görürsünüz.

Söyle ki karşılık (cezâ) fiilin aynasıdır
Ne yapıp işlersen onda görünür
Eğer iyilik yaparsan iyilik görünür
Kötülük yaparsan kötülük görünür

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "*Dünya tatlı ve yeşildir. Bakanın hoşuna gider. Allah sizi orada halife kılacak ve nasıl amel ettiğinize bakacak."*[29]

"*Dünya tatlı ve yeşildir*." Yani görünüşte güzeldir. "*Bakanın hoşuna gider*." Dünyadan maksad onun dış yüzü ve menfaatidir. Dünyanın yeşil diye nitelenmesi, Arapların yumuşak ve hoş şeylere yeşil adını verdikleri içindir. Yine dünyayı çabucak yok olma konusunda yeşilliklere benzetmek maksadıyladır. Bu sözde insanların dünyanın güzelliğine meftun oldukları bir aldanış olduğu açıklanmaktadır.

Hâfız şöyle der:

Cihan sûret yüzünden bir latif, hoş gelindir
Lakin onu kabul eden kendi ömrünü ona mehir verir

Fethu'l-karîb'de şöyle denilmektedir: Dünyanın güzelliği, parlaklığı ve lezzeti nefisler için yeşil ve tatlı meyveye benzer. Çünkü nefis, meyveyi iştahla ister. İşte dünya da böyledir. Dünya bu âlemde tatlı ve yeşildir. Âhirette ise acı ve buruktur. Tıpkı süt anne gibi emmesi hoş, ama ondan kesilip ayrılması pek kötüdür.

"*Allah sizi orada"* dünyada *"halife kılacak."* Hakikatte mallarınız sizin değil, ancak Allah'ındır. O sizi o malların tasarrufu konusunda vekil derecesinde tutmuştur. "*nasıl amel edeceğinize*"; nasıl tasarruf edeceğinize "*bakacak*."

Âyetin şu mânâda olduğu da söylenmiştir: "Sizi sizden öncekilerin yerine geçirecek, onların elindekileri size verecek ve onların hâlinden ibret alıp almadığınıza ve onların

âkıbetlerini düşünüp düşünmediğinize bakacaktır."

Katâde Hz. Ömer (r.a.)'ın şöyle söylediğini nakletmiştir: "Rabb'ımız doğru söyledi: Amellerimize bakmak için bizi yeryüzünün halifeleri yaptı. O halde gecede gündüzde, gizlide ve açıkta O'na hayır amellerinizi gösteriniz!"

Âyette Rasûlullah (s.a.)'i yalanlayan Mekke ahalisine tehdid de vardır. Bu tehdidin amacı ise kendilerinden önceki inkarcıların başına gelen kökünden kazıyan azabın kendi başlarına da gelmesinden sakınarak onların peygamberliği inkardan ve şerri acele istemekten vazgeçmeleridir. Bu tehdit ve korkutma onlara mahsus değildir. Çünkü, her asırda yaşayanlar kıyamete kadar kendilerinden öncekilerin halifeleridir. O halde akıllı kişinin önce geçenlerden ibret alması ve belâ gelmeden önce haline çeki düzen vermesi gerekir.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle der: "Allah Teâlâ'nın şu sözüyle Âdem (a.s.)'a tevdi ettiği hakîkî hilâfete bu ümmetin özellikle liyâkatı vardır: ***"Şüphesiz ki ben yeryüzünde bir halife yaratacağım."*** (el-Bakara, 2/30). Bu sırdan dolayıdır ki bu ümmet içinde şekil ve mânâ bakımından halife olanların benzeri diğer ümmetlerden hiçbirisinde bulunmamıştır.

Hilâfetin bir şekli ve mânâsı vardır. Hilâfetin şekli, şer'î kanunlara göre zâhirî tebaa arasında hükmetmeye, nefsânî arzulara ve tabîî temayüllere uymaktan onları uzaklaştırmaya bağlı olduğu gibi hilâfetin mânâsı da mânevî tebaa arasında hükmetmeye bağlıdır. Onlar da; organlar, uzuvlar, kalb, rûh, sır, nefs ve bunların sıfatları, ahlâkı, beş duyular ve hak ile olan rûhânî kuvvetlerdir. Nitekim peygamberlerin ve velîlerin seçkinlerinin hakkı taleb, bâtıldan uzaklaşma, Allah'dan başkasını terketme ve Allah'a ulaşma yolunda gidişatı da böyle olmuştur.

---

[29]. *Tirmizî*, Fiten, 26; *İbn Mâce*, Fiten, 19; *Darîmî*, Rikak, 37; *Müsned*, III, 7

BİZE KAVUŞMAYI UMMAYANLAR

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍۙ قَالَ الَّذ۪ينَ لَا يَرْجُونَ لِقَٓاءَنَا ائْتِ
بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَٓا اَوْ بَدِّلْهُۜ قُلْ مَا يَكُونُ ل۪ٓي اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَٓائِ نَفْس۪يۚ
اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوحٰٓى اِلَيَّۚ اِنّ۪ٓي اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبّ۪ي عَذَابَ يَوْمٍ
عَظ۪يمٍ ﴿١٥﴾ قُلْ لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَٓا اَدْرٰيكُمْ بِه۪ۘ فَقَدْ
لَبِثْتُ ف۪يكُمْ عُمُراً مِنْ قَبْلِه۪ۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ
افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِباً اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِه۪ۜ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾

15. Âyetlerimiz onlara açıkça okunduğu zaman bize kavuşmayı ummayanlar: "Bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir." dediler. *(Ey Muhammed)* de ki: "Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olur şey değil, ben ancak bana vahyedilene uyarım. Eğer Rabb'ime isyan edersem, o büyük günün azabından korkarım."

16. *(Yine)* de ki: "Eğer Allah dileseydi ben size onu okumazdım, O da size onu bildirmezdi. Bundan önce aranızda bir ömür boyu bulundum. Hâlâ düşünmüyor musunuz?"

17. Allah'a karşı yalan uydurandan veya O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zâlim kim olabilir? Şüphesiz mücrimler asla iflâh olmazlar.

"Âyetlerimiz" tevhidin hak, şirkin bâtıl olduğunu gösteren Kur'an âyetleri *"onlara"* Mekke müşriklerine *"açıkça"* delâletleri vâzıh olan deliller hâlinde "*okunduğu zaman bize kavuşmayı ummayanlar"* yani bizim dîdârımıza ve Biz'e kavuşmaya ümitleri olmayanlar, demektir. Bu ise onların haşri yalan saymalarından ileri gelmektedir.

*et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*de şöyle denir: "Bu ifadede onların Allah ve O'nu taleb konusunda şevklerinin bulunmadığına işaret vardır. Çünkü şevk diri kalbin özelliğidir. Oysa onların kalbleri ölü, nefisleri ise diridir. Kur'an'da kalblere uygun nefislere ters gelen şeyler bulunduğu için nefislerin ehli olanlar onu kabul etmezler."

"Bundan başka" indirilen bu Kur'an'ın tertib ve düzenine göre olmayan başka *"bir Kur'an getir."* Onda imkansız gördüğümüz öldükten sonra dirilme ve ceza, hoşlanmadığımız putlarınızın yerilmesi ve tahkir edilmesi gibi şeyler bulunmasın *"veya bunu değiştir"* indirilen bu Kur'an nazm ve tertibi üzere bâkî kalsın, fakat bizim imkansız gördüğümüz ve hoşlanmadığımız hususlara delâlet eden âyetlerin yerine

yahudi âlimlerinin Tevrat'ı ve hristiyan râhiplerinin İncil'i nefsânî arzularına uygun şeylerle değiştirdikleri gibi bizim yolumuza uygun başka âyetler koymak suretiyle sen de Kur'ân'ı değiştir *"dediler."*

Herhalde onlar, Rasûlullah'ın Kur'ân'ı kendi nefsinden söyleyerek kendilerine uymasını arzu ettikleri için bu talepte bulunmuşlardır. Böyle yapınca da Hz. Peygamber'i: "Senin bize okuduğun şeyin melek vasıtasıyla sana vahyedilen semâvî bir kitap ve ilâhî kelâm olduğu iddiasında yalancı olduğun, senin onu kendiliğinden söylediğin ve Allah'a karşı yalan uydurduğun bizim için açıkça belli olmuştur." diyerek susturacaklardı.

Ey Muhammed! *"de ki: Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olur şey değil,"* yani benim için asla doğru ve mümkün olmaz.

Değiştirmenin mümkün olmaması, başka bir Kur'ân getirmenin de mümkün olamayacağını gerektirir. Bu yüzden sadece değiştirme isteğine cevap vermekle yetinilmiştir. **Beydâvî** böyle söylemiştir. Bu, *el-Keşşâf*'taki görüşten daha uygundur. Meselenin izahı şudur:

Değiştirme insanın kudreti dahilindedir, başka bir Kur'ân getirmeye ise gücü yetmez. Bunun sebebi, değiştirmenin bazen bir sûreyi veya onun bir kısmını değiştirmeye ihtiyaç göstermesidir. Bilindiği gibi Kur'an'ın i'câzı buna mânidir. Benim gönlüme doğan budur.

"Ben ancak bana vahyedilene uyarım." Bu ifade, önceki kısmın bir nevi sebebini açıklar. Çünkü bir konuda başkasına uyan, hiçbir şekilde o husustaki tasarrufunda kendi başına hareket edemez. Yani, hiç bir konuda ben bana vahyolunandan başkasına uymam. Bana vahyolunanı da asla değiştirmem.

Burada Peygamber (a.s.)'ın durumu sâdece kendisine vahyedilene uymaya hasredilmiştir. Buradaki tahsis Peygamberimizin durumunadır. Yoksa tâbi olmaya değildir. Ben bana vahyolunana uymaktan başka bir şey yapmam. Bu mesele daha önce En'am sûresinde incelenmişti.

İstenilen bu değiştirmeyi yapmak sûretiyle *"eğer Rabb'ime isyân edersem o büyük günün"* kıyamet gününün *"azâbından korkarım."*

Burada, Kur'an'ı değiştirme azâbı gerektiren bir isyan olduğuna göre onu teklif etmenin de öyle olduğuna işaret vardır. Çünkü değiştirme, teklifin neticesidir. Netice mukaddimeye bina edilir. Buradan mekruh ve harama sebep olan şeylerin de mekrûh veya haram oldukları anlaşılır. Bu zamanda nefsânî arzularına düşkün kimselerin kullandıkları bazı keyif verici maddelerin farz olan orucu ağır bulmaya sebep olduğunu bilmez misin? Allah'ın emrini yüksünmek ise îmân alâmetlerinden değildir. Allah Teâlâ'dan bizi helâke götürecek yerlere düşmekten kurtarmasını niyâz ederiz!

قُلْ لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَٓا اَدْرٰيكُمْ بِهٖۘ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ

عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ ۗ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾

16. ***(Yine)*** **de ki: "Eğer Allah dileseydi ben size onu okumazdım, O da size onu bildirmezdi. Bundan önce aranızda bir ömür boyu bulundum. Hâlâ düşünmüyor musunuz?"**

Yine *"de ki: "Eğer Allah"* Kur'ân'dan bana vahyedileni size okumamamı *"dileseydi ben size onu okumazdım."* Çünkü ben bir ümmiyim, okuma ve tilâvet bilmem. Nitekim Kur'an bana ilk nâzil olduğunda Cebrâil ile olan hâlim de böyleydi. O zaman "*Cibril (a.s.) "Oku!" dedi. "Ben okuma bilmem." dedim. Bunun üzerine o beni tutup sıktı, sonra bıraktı ve* **"*Yaratan Rabb'inin adıyla oku.*"** (el-Alak, 80/1) *dedi. O beni okur haline getirdiği için okudum. Allah okumamamı dileseydi ben de onu size okuyamazdım.*"[30]

Anlatılır ki bazı inkarcılar, ümmî şeyhlerden birisinden ısrarla vaaz etmesini isterler. Nasıl olsa vaaz edemeyip rezil olacağı zannındadırlar. Çünkü kendisi Arapça bilmediğinden güzel vaaz ve nasîhat edemiyecektir. Bunun üzerine şeyh kederli bir şekilde uykuya dalar. Rüyasında Rasûlullah (s.a.) bu hususta ona izin verir. Ertesi gün şeyh vaaz ve nasihat meclisine oturur. Her türlü tefsir ve te'vilden bahsettikten sonra şöyle der: "Acem olarak yattım, Arap olarak kalktım." İşte bu Allah'ın bir lütfudur. O her şeye kadirdir.

Hâfız şöyle der:

Rûhu'l-kudüs (Cebrâil)'ün feyzi eğer imdada yetişirse
Başkaları onu Mesih (a.s.)'ın eylediğini düşünürler

"O da size onu bildirmezdi." yani, Allah benim lisânımla Kur'an'ı size bildirmez ve onu size asla duyurmazdı. *"Bundan"* Kur'an inzâl edilmeden *"önce aranızda bir ömür boyu"* **Ebü'l-bakâ**'nın beyânına göre bir ömür mikdarı veya bir ömür müddeti, **Şeyhzâde**'nin beyânına göre uzun bir müddet, yâni yıl *"bulundum."* ikamet ettim, ama ne böyle bir şey okuyor ve ne de böyle bir şey biliyordum.

Rasûlullah (s.a.), vahiy gelmeden önce onların arasında kırk sene yaşamıştır. Ondan sonra kendisine vahiy gelmiştir. Vahiyden sonra da Mekke'de on üç yıl ikamet etmiştir. Sonra Medine'ye hicret etmiş on sene de orada ikamet etmiştir. Altmış üç yaşında iken de vefat etmiştir. Aralarında kırk yıl yaşayıp o müddet zarfında hiçbir ilim öğrenmemiş, hiçbir âlim görmemiş, şiir ve hutbe söylememiştir. Sonra ise onlara öyle bir kitap okumuştur ki onun fesâhati hatiplerin tamamının fesâhatini geçmiş, her manzûm ve mensûr söze galebe çalmış, usûl ve furû' ilimlerinin esaslarını kendinde toplamıştır. Öncekilerin kıssalarını, sonrakilerin haberlerini olduğu gibi açıklamıştır. Böylece onun kendisine Allah tarafından öğretildiği, mu'cize ve hârikulâde olduğu anlaşılmıştır.

O öyle bir ümmî âlimdir ki ilim ile dopdolu

Kalem sürdü kâf ve nûn kağıdına
Yazısız ve kağıtsız ezel ve ebed ilminden
Kalem ve Levh'in müşkillerini halleyledi

"Hâlâ düşünmüyor musunuz?" Onun sadece Allah katından olduğunu bilmek için tedebbür ve tefekkür ile hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهٖۜ اِنَّهُ
لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾

17. Allah'a karşı yalan uydurandan veya O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zâlim kim olabilir? Şüphesiz mücrimler asla iflâh olmazlar.

"Allah'a karşı yalan uydurandan veya O'nun âyetlerini yalanlayandan" inkar edenden *"daha zâlim kim olabilir?"*

Bu ifâde, kinâye yoluyla Peygamber (s.a.)'i onların isnad ettikleri şeyden uzak tutmak içindir. Bu isnâd, Hz. Peygamber (a.s.)'ın bu Kur'an'ı kendiliğinden tertip ettiği, sonra da iftirâ ederek onun Allah katından olduğunu söylediği iddiasıdır. Çünkü onların "***Bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir***." demeleri işte bu iddiadan kinayedir. Hz. Peygamber (s.a.)'in "*Allah'a karşı yalan uydurandan veya onun âyetlerini yalanlayandan daha zâlim kim olabilir?*" sözü de onun tarafından söylenmiş bir kinayedir. Sanki şöyle denilmiştir: "Şu Kur'an, iddia ettiğiniz gibi Allah katından olmasaydı, dünyada hiç kimse Allah'a iftira etme bakımından benden daha zâlim olamazdı. Lâkin durum böyle değildir. Aksine o, ilâhî bir vahiydir."

"Şüphesiz suçlular asla onmazlar." Onlar ne kaçılacak şeyden kurtulurlar ve ne de istediklerini elde edebilirler.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: "Yalancılar ve yalanlayanlar, inkârdan, nefsânî hevâ engellerinden, uzaklık azâbından ve nefis cehenneminden kurtulamazlar."

Bunun sebebi, yolun sıdk ve ihlâs yolu olması, yalan ve riyâ yolu olmamasıdır. Kim doğruluk yoluna girerse felâh bulur, kurtulur ve vuslata erer. Kim de yalan yoluna girerse ziyan eder, helâk olur ve sapıtır.

Ebü'l-Kâsım Fakîh'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Âlimler üç haslet üzerinde ittifak etmişlerdir. Bu hasletler doğru düzgün olduğu zaman kurtuluşa sebebtir. Bu üçü ancak birbiriyle tamam olur. Onlar: Zulümden uzak olan müslümanlık, temiz gıda, amellerde Allah için sıdk/doğruluktur.

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "*Şu üç şey en büyük iftiralardandır: Bir adamın gözlerine iftirasıdır: (Rüyasında bir şey) görmediği halde gördüm der. Yahut anasına babasına iftirasıdır: Babasından başkasının babası olduğunu iddiâ eder. Yahut bana iftirasıdır: Benden işitmediği halde Rasûlullah'dan (hadis) işittim der*."[31]

Fakir **(Bursevî)** der ki: Böyle bir iftira ümmetinden herhangi biri için bile uygun olmazken, Rasûlullah (a.s.) için nasıl uygun olabilir? Peygamberler kendilerine vahiy konusunda Allah'ın eminleridir. Onlarda ne ilâve, ne eksiltme, ne de değişiklik yaparlar. Velîler de böyledirler. Kendilerine ilham ettiği şeyler hakkında Allah'ın eminidirler. Onları ilâvesiz eksiksiz lâyık olanlara ulaştırırlar.

Ümmînin velî olmasını inkâr eden, ümmînin nebî olmasını da inkâr etmiş olur. Çünkü bu, ona götürür ve onu gerektirir. **İmam Sehâvî**: "*Allah câhili veli/dost edinmez, edinirse mutlaka ona öğretir*."[32] sözü hakkında şöyle demiştir: "Böyle bir hadis sâbit değildir. Fakat mânâsı doğrudur. "*edinirse mutlaka ona öğretir*" sözünden maksad, "Eğer onu velî edinmeyi murad ederse önce ona öğretir, sonra da velî edinir." demektir.

İmam Gazâlî, esmâ-i hüsnâdan "Hakîm" ismini açıklarken şöyle der: "Kim Allah'ı tanırsa o hakîmdir. Her ne kadar o, diğer resmî ilimlerde zayıf, lisanı yetersiz, o ilimlerde ifâdesi kifâyetsiz olsa da böyledir." der.

Şu halde velinin velâyeti konusunda hâl ilmi denilen ilmin üzerine zâhir ilminin de bulunmasının şart olmadığı ortaya çıkıyor. Allah Teâlâ bir kuluna hayır murad edince onu dinde fakih kılar ve ona kendi katından yakîn ilmi öğretir.

Hz. Ömer (r.a.) "Yâ Rasûlallah, niçin sen bizim en fasîhimizsin?" dedi. Bunun üzerine Allah'ın Rasûlü şöyle buyurdu: "*Cibril bana geldi ve bana atam İsmâil'in dilini telkin etti. Şüphesiz ki beni Allah eğitti ve eğitimimi de güzel yaptı. Sonra bana güzel ahlâkı emretti de* ***"Sen af cihetini tut ve iyiliği emret."*** (el-A'raf, 7/199) *buyurdu*."[33]

Artık hak kesin olarak ortaya çıkmıştır. Peygamberliği kime vereceğini Allah bilir. O halde sen, ümmîlerden Yûnus Emre gibilerin ve başkalarının velâyetini inkâr etmekten sakın! Çünkü onların şahidleri dâvâlarının doğruluğunu haykırır. Hatta onların hatalarını diline dolamaktan sakın. Çünkü "eşhedü"de Bilâl'in sîn'i (Bilal (r.a.)'ın, "eshedü" demesi) başkalarının şîn'ından ("eşhedü" demelerinden) Allah'a daha sevgilidir.[34]

Mesnevî'de şöyle denilir:

Eğer sözün eğri, fakat mânâsı doğru olursa,
O eğri söz, Allah'a makbûldür.

Yine *Mesnevî*'de denildiği üzere dostların hatası, başkalarının doğrusundan daha evlâdır. **Ebu'd-Derdâ** (r.a.)'dan şöyle rivâyet edilmiştir: "*Allah'ın "ebdâl" denilen bazı kulları vardır. Onlar eriştikleri mevkiye çok oruç, namaz, nâfile ibâdet ve güzel yaşantı ile erişmemişlerdir. Ancak onlar, veraada samimiyet, iyi niyet, gönül selâmeti ve bütün müslümanlara merhamet duygusu ile ulaşmışlardır. Allah onları ilmi ile*

seçmiş ve kendi zâtına tahsis etmiştir. Onlar İbrahim (a.s.)'ın kalbi gibi kalbe sahip kırk kişidirler. Onlardan bir kişi ölünce Allah onun yerine geçecek birisini yaratır.

Bil ki onlar hiçbir şeye sövmez, bir şeye lanet etmez, kendilerinden aşağıdakilere eziyet etmez, onları küçük görmez, kendilerinden yukarıdakileri de hased etmezler.

İnsanların en doğru haber verenleri, en yumuşak huyluları ve gönülce en cömertleridirler. Kendileri ile Rab'leri arasındaki (yakınlığa) en hızlı koşan atlar ve fırtınalı rüzgarlar bile yetişemez. Hayırlarda yarışma konusunda onların kalbleri, Allah'a kavuşmak için yüksek tavanlara (semâlara) yükselir.

İşte onlar Allah'ın hizbi (taraftarları)dırlar. Haberiniz olsun ki Allah'ın hizbi gerçekten felâha kavuşanların tâ kendileridir."[35] **İmam Yâfiî**'nin *Ravdu'r-reyyâhîn* adlı kitabında böyle geçmektedir.

Mesnevî'de evliyânın vasfı hakkında şöyle denilir:

O kendisinden, kendi varlığından ölmüş, Rabbi ile dirilmiştir.
Bu yüzdendir ki, Hakk'ın sırları, onun iki dudağı arasındadır.

---

[30]. *Buhârî*, Bed'ül-vahy, 3, Ta'bir, 1; *Müslim*, Îman, 252; *Müsned*, VI, 233

[31]. *Buhârî*, Menâkıb, 5; *Tâbir*, 45; *Müsned*, II, 96, 118, 119

[32]. *Sehâvî*, Mekasıd, s. 363; *Aclûnî*, II, 235

[33]. *Münâvî*, I, 224

[34]. Bazı rivayetlere göre Bilâl (r.a.) ezan okunurken şın harfini sin gibi okurdu. Bu durum Peygamberimize hatırlatılınca: "Bilâl'in sîn'i Allah katında şın'dır." buyurmuştur. (Aclûnî, I, 464)

[35]. *Sehâvî*, s. 32

İNSANLARIN İHTİLÂFI

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هٰۤؤُلَۤاءِ
شُفَعَاۤؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِۜ قُلْ اَتُنَبِّؤُ۫نَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا
فِي الْاَرْضِۜ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾ وَمَا كَانَ النَّاسُ
اِلَّاۤ اُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُواۜ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ
بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾ وَيَقُولُونَ لَوْلَۤا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ
رَبِّهِۚ فَقُلْ اِنَّمَا الْغَيْبُ لِلّٰهِ فَانْتَظِرُواۚ اِنّ۪ي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرٖينَ ﴿٢٠﴾

18. Onlar, Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar, ne de yarar verebilecek şeylere tapıyorlar ve: "Bunlar Allah katında bizim şefâatçilerimizdir!" derler. De ki: "Allah'ın göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?" O, onların koştukları ortaklardan münezzeh ve yücedir.

19. İnsanlar sadece bir tek ümmettiler. Sonra ayrılığa düştüler. Eğer Rabb'inden bir söz geçmemiş olsaydı, ayrılığa düştükleri konuda hemen aralarında hüküm verilir *(işleri bitirilirdi)*.

20. "Ona Rabb'inden bir mucize indirilmeli değil mi?" diyorlar. De ki: "Gayb ancak Allah'a mahsustur.
O halde bekleyin, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."

"Onlar" yani Mekke kâfirleri *"Allah'ı bırakıp,"* yani Allah'a kulluğu tamamen terk etmek mânâsına değil de O'na ibâdetle yetinmemek mânâsında ve O'na ibâdeti putlara ibâdete yakın tutmak sûretiyle Allah'ı terk edip *"kendilerine ne zarar ne de yarar verebilecek şeylere tapıyorlar"*

Yâni onlara tapınmayı bıraktıkları takdirde, kendilerine bir zarar ulaştırmaya kudretleri olmayan ve onlara tapındıklarında da kendilerine bir fayda ulaştırmayan putlara tapıyorlar. Halbuki cansızlar böyle şeylerden uzaktır. Mâbûd olanın ise sevap ve cezâ veren bir zât olması gerekir ki ona ibâdet bir fayda sağlasın yahut bir zararı defetsin.

"ve: "Bunlar" putlar *"Allah katında bizim şefaatçilerimizdir!" derler."* yâni, onlar âhireti kabul etmedikleri için "Putlar, önemli dünya işlerimizde bize şefaat ederler." yahut "Eğer âhirette diriliş varsa onlar bize orada şefaat ederler." derler.

Nitekim **Kâşifî** şöyle der: "(Müşrikler derler ki:) Mü'minlerin inandığı gibi haşr ve neşrin var olduğu farz olunsa bu putlar bize Cenâb-ı Hak'dan şefaat talep ederler ve bizi azabdan kurtarırlar."

Bilesin ki, putlara tapmak ilk önce Nûh (a.s.)'ın kavminde ortaya çıkmıştır. Şöyle ki:

Âdem (a.s.)'ın beş sâlih evlâdı vardı. Onlar *Vedd, Süvâ, Yeğûs, Yeûk* ve *Nesr* idi. Ved vefat edince halk ona çok üzüldü. Kabrinin etrafında toplandılar. Oradan neredeyse hiç ayrılmıyorlardı. Burası Bâbil toprağı idi. İblis bu durumu görünce onlara insan şeklinde geldi ve:

"Ben size onun bir sûretini yapayım mı? Ona bakınca kendisini hatırlarsınız." dedi. Onlar da:

"Evet" dediler. Bunun üzerine İblis onlara onun bir heykelini yaptı. Sonra onlardan her birisi ölünce İblis onun da şeklini yapıyordu. Onlar o sûretleri onların adlarıyla isimlendirmişlerdi.

Sonra zaman geçince babalar, oğullar ve torunlar onları unuttular. İblis onlardan sonra gelenlere:

"Sizden öncekiler bu şekillere taparlar ve onlara kulluk ederlerdi." dedi. Bunun üzerine Allah onlara Nûh (a.s.)'ı gönderdi.

Nuh (a.s.) onları o heykellere tapmaktan nehyetti, ama onu dinlemediler. Âdem ile Nuh (a.s.) arasında on asır vardı. Hepsi de hak şeriat üzerinde idiler. Daha sonra Tufan o heykelleri Cidde sâhiline gömdü. Peşinden o mel'ûn (şeytan), onları çıkarttı.

Araplar içerisinde ilk defa put diken Huzâa kabilesinden Amr b. Luhay idi. O bazı işleri için Mekke'den çıkıp Şam'a gitmiş ve Amâlik'in Belkâ toprağında, Nûh oğlu Sam oğlu Lâvûd oğlu İmlak'ın oğullarını gördü. Onlar putlara tapıyorlardı. Onlara:

"–Bunlar nedir?" dedi. Onlar da:

"–Bunlar taptığımız putlardır. Onlardan yağmur isteriz bize yağdırırlar, yardım isteriz bize yardım ederler." dediler.

Amr b. Luhay onlara:

"–Onlardan bana bir put verir misiniz? Onu Arap toprağına götüreyim." dedi. Onlar da ona akik taşından insan şeklinde Hubel adlı putu verdiler. O da onu Mekke'ye getirdi ve Kâbe'nin içine, sol tarafına dikti. İnsanlara ona tapınmayı ve saygıyı emretti. Artık birisi yolculuktan gelince âilesinin yanına gitmeden önce Beytullah'ı tavaftan sonra onunla işe başlıyor ve onun yanında başını tıraş ediyordu. *İnsânu'l-uyûn*'da böyle denilmektedir.

Taifliler Lât'a, Mekkeliler ise Uzzâ, Menât, Hubel ve İsâf'a tapıyorlardı.

"De ki: "Allah'ın göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?" Buradaki istifhâm-ı inkârîde onları paylama ve onlarla alay etme anlamı vardır. Çünkü onlar, Allah'ın ortakları olduğu ve Allah katında şefaat edecekleri şeklindeki iddialarını bütün gaybları hakkıyla bilen Allah'a haber veren kimselerin yerine konulmuşlardır.

"Göklerde ve yerde" ifâdesinde onların Allah'tan başka taptıkları şeylerin melekler ve yıldızlar gibi semâvî veya ağaç ve taştan yontulan putlar gibi yere ait şeyler olduğuna

dikkat çekilmiştir. Zaten göklerde ve yerdeki varlıklardan hiçbir şey yoktur ki kendileri gibi hâdis, Allah'ın hükmü altında ve Yüce Allah'a ortak koşulmaya lâyık olmayan bir şey olmasın.

Kâşifî şöyle der: "İlmin olmaması bilinen (ma'lûm) cihetindendir. Çünkü ilim, ma'lûma tâbîdir. Yani ey müşrik ve kâfirler siz Cenâb-ı Hakk'ın ortağı vardır diyorsunuz. Putların şefaat edeceğini söylüyorsunuz. Cenâb-ı Hak ise bilinmeye konu olan her şeyi bilir. Bunu bilmezsiniz. Şimdi Allah'ın ortağı olmadığı mâlum oldu. Cenâb-ı Hak da size şefaat etmez."

Nitekim **Şeyhzâde** şöyle demiştir: "Eğer öyle bir şey var olsaydı, zaten onu Allah bilirdi. Allah'ın bilemediği bir şeyin ise varlığı mümkin değildir."

"O, onların koştukları ortaklardan münezzeh ve yücedir." Cenâb-ı Hakk'ın yüce zâtını tenzih eden yine kendisi olduğu için burada "tenzih", "teberrî" mânâsına dönmüştür. Yani Allah Teâlâ, onların şirk koşmalarından uzak ve yücedir, demektir.

Birdir mülk içinde ona yar ve arkadaş yoktur
Kullarına O'ndan başka hâkim yoktur

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾

19. İnsanlar sadece bir tek ümmettiler. Sonra ayrılığa düştüler. Eğer Rabb'inden bir söz geçmemiş olsaydı, ayrılığa düştükleri konuda hemen aralarında hüküm verilir *(işleri bitirilirdi).*

"İnsanlar sadece bir tek ümmettiler." Yani Kâbil'in Hâbil'i öldürmesine kadar Âdem (a.s.) zamanında veya Nûh (a.s.) zamanında yeryüzünde kâfirlerden bir tek kimse kalmadığı Tufan'dan sonra insanlar bir tek din üzerine idiler. Çünkü insanlar hak din üzere ittifak halindeydiler. *"Sonra ayrılığa düştüler."* Yani mü'min ve kâfir diye ayrıldılar.

"Eğer Rabb'inden bir söz geçmemiş olsaydı," yani, aralarını ayırt edecek azâbın kıyamet gününe kadar te'hirine dâir ezelî hüküm olmasaydı, -Çünkü kıyamet günü, haklıyı haksızdan ayırma ve karşılık verme günüdür- *"ayrılığa düştükleri konuda"* haklıyı bırakıp haksızı helâk etmek sûretiyle *"hemen aralarında hüküm verilir"* işleri bitirilirdi.

Kâşifî şöyle der: "(Eğer azab âhirete bırakılmayıp hemen gönderilseydi) elbette ihtilaf ettikleri hususta onlar arasında hükmedilmiş olurdu. Azab gelirdi, bâtıl olan helak olurdu ve hak olan kalırdı."

Âyetin şu mânâya da ihtimali vardır: İnsanlar ilk yaratıldıklarında yaratıldıkları aslî fıtrat üzere bir tek ümmet olarak bulunuyorlardı. Anne babalarının terbiyesine göre ayrılığa düştüler. Nitekim Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "*Her doğan fıtrat üzere*

doğar. Sonra ana-babası onu yahudi, hristiyan veya mecûsî yapar."[36]

Büluğ çağından sonra onlar, tabiî ve dînî muâmelelerine göre ihtilâfa düşerler. Bu ihtilâf, geçmiş ümmetler arasında olduğu gibi bu ümmet arasında da meydana gelmiştir. O halde kimisi mü'min, kimisi kâfir, kimisi bid'atçı olur. Onların ihtilafında yüksek bir fâide ve büyük bir hikmet vardır. Çünkü ilâhî kemâl ancak cemâl ve celâlinin görüntüleri ile ortaya çıkar. Fakat insanlara birbiriyle nefretleşmek ve ayrılığa düşmek değil, birbirleriyle uzlaşmak ve uyuşmak gerekir. Çünkü Allah'ın yardımı cemaatle beraberdir. Kurt, ancak tek başına olan koyunu yer.

Hikmet sâhiplerinden biri ölüm döşeğinde başına toplanan çocuklarına şu vasiyette bulundu:

"–Bana değnekler getirin!"

Değnekler gelince onları bağlayıp bir araya getirdi ve toplu olarak çocuklara verdi. Onlara:

"–Kırın bunları!" dedi.

Çocuklar değnekleri kıramadılar.

Sonra onları ayırdı ve "Tek tek alın ve kırın." dedi. Oğulları da onları kırdılar. Bunun üzerine onlara:

"İşte siz de benden sonra bu değnekler gibisiniz. Toplanıp birleştiğiniz zaman yenilmezsiniz. Parçalanıp dağıldığınız zaman düşmanınızın gücü size yeter ve sizi mahveder" dedi.

Bir hadiste şöyle buyrulur: "*Size Allah'tan korkmanızı ve başınıza bir köle bile geçse dinleyip itaat etmenizi tavsiye ederim. Sizden yaşayanlar, pek çok ihtilâf görecek. Öyleyse size sünnetimi ve hidâyet üzere olan râşid halifelerin sünnetini tavsiye ederim. Bunlara dört elle sarılın.*"[37]

Halifelerden murâd, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali (r.anhüm)'dür. Râşid, doğru hareket eden ve onunla vasıflanan kimse demektir. Rüşd sapıklığın (gayy), râşid de sapığın (gâvî) zıddıdır. Sapık, hakkı bilip aksini yapan kimsedir.

"Dört elle sarılın" diye tercüme edilen عَضُّوا عَلَيْهَا بِا النَّوَاجِد lâfzî mânâsı "azı dişlerinizle sarılın" demektir. Gerçek mânâsı, 'Tıpkı bir şeyin ağzından çıkıp gitmesinden korkan kimsenin azı dişleriyle onu ısırması gibi sünnete devam edin, ondan ayrılmayın ve onun hakkında hırslı olun' demektir.

Âyette söz konusu edilen bu ihtilâf şimdiye kadar meydana gelmiştir. Mehdî'nin geleceği ve İsâ (a.s.)'ın ineceği güne kadar da olacaktır.

Hâfız şöyle der:

Sen sabırlı olmayı dile ki hokkabaz felek

Göz açıp yumana kadar bin tane oyun çıkarır
Eğer bir gün sana bir gam erişirse huzursuz olma
Var şükr eyle ki daha yaramazı olmaya

Bir âlim şöyle demiştir: Bu ümmet içerisinde âlimlere buğz eden ve fakihlere düşmanlık eden değişik bir fırka vardır ki bu fırka bizden önce geçen ümmetler içerisinde yoktu. Bilakis onlar âlimlerine itaat eder, onları severlerdi. Nitekim Allah Teâlâ kitabında onları şöyle vasfetmiştir: **“*Onlar hahamlarını ve papazlarını Allah’dan başka rablar edindiler.*”** (et-Tevbe, 9/31). Fakih halk arasında nefret edilen biri haline gelince, artık ârif-i billah olanın durumunun ne olacağını sen düşün. Görmüyor musun ki onlar, bir adamı zâhir ve bâtın ilimlerde kâmil, kendi sahasında tek, cinsi arasında temâyüz etmiş ve akranlarına üstün bulunca kimisi ona hakkında zındık, kimisi bid’atçı demektedirler. “O doğrudur” diyeni pek az işitirsin. Allah Teâlâ’nın gayretine bir bak ki onu ağyârdan nasıl gizlemiş ve onun sırrını şerlilerden nasıl saklamıştır?

Hâfız şöyle der:

Mâşuk sana iyan ve âşikâre geçer fakat
Ağyar o sebepten onu yaşmak bağlamış görür

Hâsılı, ihtilâfın övüleni de yerileni vardır. Yerilen ihtilâf, inanç ve dinin esasları konusunda olan ihtilaftır. Övülen ihtilâf ise Peygamber (s.a.)’in: “*Ümmetimin ihtilâfı rahmettir*.”[38] buyurduğu gibi amellerde ve dinin teferruatında olan ihtilâftır.

Hz. Ali’den (k.v.) rivâyet edilir ki bir yahûdi kendisine: “Daha peygamberinizi defnetmeden ihtilâfa düştünüz.” dedi.

Hz. Ali (k.v.) şöyle cevap verdi:

“Biz ancak onun yokluğunda ve onun yerine kimin geçeceği konusunda ihtilâf ettik, onun hakkında ve o hayattayken ihtilâf etmedik. Ama siz denizden çıkınca daha ayaklarınızın yaşı kurumadan peygamberiniz (Musa (a.s.)’a: **“*Onların tanrıları gibi bize de bir tanrı yap.*”** (el-A’raf, 7/38) dediniz.

İşte, susturucu cevap budur. “***Doğruyu Allah söyler ve doğru yolu O gösterir***.” (el-Ahzâb, 33/4)

وَيَقُولُونَ لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِۚ فَقُلْ اِنَّمَا الْغَيْبُ لِلّٰهِ فَانْتَظِرُواۚ

اِنّ۪ي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِر۪ينَۚ ﴿٢٠﴾

20. “O’na Rabb’inden bir mucize indirilmeli değil mi?” diyorlar. De ki: “Gayb

ancak Allah'a mahsustur. O halde bekleyin, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."

Mekke kâfirleri *"O'na"* Muhammed (a.s.)'a. *"Rabb'inden bir mucize indirilmeli değil mi?" diyorlar."* Onlar, Kur'an'a karşı koymanın onunla yarışmanın mümkün olacağını söylüyorlardı. Nitekim "***İstesek, biz de onun gibisini söyleriz.***" (el-Enfâl, 8/31) diyorlardı. Kur'an'dan başka Hz. Musa'nın el ve âsâ mucizesi gibi, nehirler fışkırtmak ve benzerleri gibi mûcizeler göstermesini teklif ediyorlardı.

Söyle: Eğer bu Kur'an sana kolay görünürse
Ey katı yüzlü, bunun gibi bir sûre de sen söyle

Onlara cevap olarak *"de ki: "Gayb"* gaybı bilmek "*ancak Allah'a mahsustur."* Buradaki tahsis tekvînî değil, ilmî bir tahsistir. Çünkü bu tahsiste gayb ve şehâdet (gizli ve âşikar olan) eşittir. Buna göre mânâ şöyle olmaktadır: Sizin teklif ettiğiniz, peygamberliğin gereklerinden zannettiğiniz ve imânınızı buna bağladığınız yüce Allah'a mahsus gaybların bilgisi bende yoktur. Allah daha fazla mûcizede bir fayda olacağını bilseydi elbette indirirdi.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilmektedir: Gayb, melekût âlemidir. Allah'ın indirmesiyle âyetler oradan iner ve ızhar etmesiyle mûcizeler oradan zuhûr eder. O âlem Allah'a mahsustur. Dilediği zaman ve dilediği gibi âyetler oradan, ancak O'nun hükmüyle iner.

"O halde" teklif ettiğiniz şeyin inmesini *"bekleyin,"* bana indirilen yüce âyetleri inkârınız ve başkasını teklifiniz sebebiyle Allah'ın size ne yapacağını *"ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."* Yüce Allah, onlardan zâlim olanları aziz ve muktedir kimsenin yakalayıp çarpması gibi çarpmak için mühlet vermiştir. Bazen de dilediklerinin cezasını hemen verir.

Anlatılır ki zâlim bir kumandan vardı. Adamlarıyla birlikte büyük meşâyıhtan birisinin evine indi. Hâne sâhibi şeyh: "Benim elimde ferman var. Benim hâneme inme." dedi. Kumandan ona: "Fermanı getir." dedi. Şeyh evine gitti ve Mushaf'ı getirdi. Kumandanın önüne koydu ve açtı. "***Ey îmân edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi farkettirip (izin alıp) ev halkına selâm vermedikçe girmeyin.***" (en-Nûr, 24/27) âyeti rast geldi.

Kumandan:

"Ben padişahın fermânına sâhip olduğunu zannettim." dedi. Mushaf'a iltifat etmedi ve şeyhin hânesine indi. O gece zâlimi kulunç tuttu ve helâk oldu.

Bu kıssada Hz. Kur'an'ın diğer mûcizeler gibi olmadığına işaret vardır. Kim onu reddeder ve hakir görürse en şiddetli şekilde Allah'ın gazabına hedef olur. Nitekim onu kabul eden, şeklen onu yüksekte tutan, abdestli olarak dokunan ve benzeri şekilde ta'zim

gösteren, mânen de onun muhtevâsıyla amel eden ve ahlâkıyla ahlâklanan kimse, Allah tarafından her arzusuna nâil olur.

Hikâye edilir ki Osmanlı sultanlarının dedesi olan **Osman Gâzî**, neye ulaşmışsa Allah'ın kelâmına gösterdiği hürmet sayesinde ulaşmıştır. Şöyle ki:

Osman Gâzi, zamanının cömert kimselerinden birisi idi. Kapısına gelenlere bol bol iyilik ve ihsanda bulunurdu. Bu durum kendi beldesinin halkına ağır geldi ve onu üzdüler. Bunun üzerine o da beldesinin ahâlisini şikâyet etmek için **Şeyh Edebali**'ye gitti. Yolda bir adamın evine misâfir oldu.

Evin duvarında mushaf asılı idi. Onun ne olduğunu sordu. Ona, Allah'ın kelâmı olduğunu söylediler. Bunun üzerine Osman Gâzi:

"Allah Kelâmı'nın yanında yatmamız edepsizlik olur." dedi ve ayağa kalkıp yönünü Kur'an-ı Kerim'e dönerek ellerini bağladı. Sabaha kadar o şekilde ayakta durdu. Sabah olunca yoluna devam etti.

Derken yolda onu bir adam karşıladı ve: "Ben senin aradığın adamım. Allah seni yüceltecek, Kelâmı'na gösterdiğin saygıdan dolayı sana ve zürriyetine saltanat verecek." dedi. Sonra ona bir ağaç dalı kesip ucuna bir mendil bağlamasını emretti. "O senin bayrağın olsun." dedi.

Daha sonra onun yanına bir topluluk birikti. İlk gazası Bilecik'e oldu. Allah'ın inâyetiyle orayı fethetti. Sonra (Selçuklu) Sultanı Alâeddin ona açıktan izin verdi ve sultan oldu. Onun âhirete irtihalinden sonra oğlu Orhan sultan oldu. O da ilâhî yardım ile Bursa'yı fethetti.

İşte Osmanlı devleti, *el-Vâkıâtü'l-Mahmûdiyye*'de de belirtildiği üzere Osman Gâzi'nin, Allah'ın kitâbına ve Kelâm-ı Kadimi'ne olan ta'zimi sebebiyle, tâ o zamandan bu âna (1102 h./1691 m.) kadar devamlı gelişmiştir.

O halde akıllı olan, makam ve derecesinin artması için Kur'an-ı Azîm'e saygı göstermekten geri kalmasın, şan ve heybetinin eksilmemesi için onu küçük görmekten sakınsın.

IV. Mehmet ve yardımcılarının Kur'an'la ameli terk edip zulum ve düşmanlığa başladıkları zaman Allah Teâlâ'nın onlar yüzünden hem kendilerine hem de halka kıtlık ve korkuyu musallat ettiğini görmez misin? Bu yüzden de mamûr Rumeli kalelerinin çoğu ellerinden çıktı. Kâfirler İstanbul'a bile göz dikecek kadar güçlendiler. Halk "Nereye kaçalım?" diyecek derecede korku içine düştü. Bütün bunlar, onların kötü dostları yüzünden oluyordu. Çünkü onlar sultanı şer'-i şerîfin aksi yolda yürümeye teşvik ediyorlardı.

Ah, tabiatı bize uymayan dostun verdiği ıztıraplardan ah.

Ey ulu kişiler, kendinize iyi dostlar arayın
Nice büyük adamların oğulları vardır ki kötülükte bulunur,
Yaptığı kötü iş yüzünden babasına bir âr olur

Allah'ım bizleri ibret alanlardan ve basiret sahiplerinden eyle.

---

[36]. *Buhârî*, Cenâiz, 80, 93; *Müslim*, Kader, 20, 25; *Ebû Dâvud*, Sünnet, 17; *Tirmizî*, Kader, 5; *Muvatta*, Cenâiz 52; *Müsned*, II, 233, 253
[37]. *Tirmizî*, İlim, 16; *İbn Mâce*, Mukaddime, 6; *Müsned*, IV, 126, 127
[38]. *Sehâvî*, s. 49; *Aclûnî*, I, 66

BOLLUKTA VE DARLIKTA İNSAN

وَاِذَٓا اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّٓاءَ مَسَّتْهُمْ اِذَا لَهُمْ مَكْرٌ
فٖٓى اٰيَاتِنَاۜ قُلِ اللّٰهُ اَسْرَعُ مَكْرًاۜ اِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ
﴿٢١﴾ هُوَ الَّذٖى يُسَيِّرُكُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِۜ حَتّٰٓى اِذَا كُنْتُمْ
فِى الْفُلْكِۚ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرٖيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَٓاءَتْهَا رٖيحٌ
عَاصِفٌ وَجَٓاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ اُحٖيطَ بِهِمْۙ
دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصٖينَ لَهُ الدّٖينَۚ لَئِنْ اَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُونَنَّ
مِنَ الشَّاكِرٖينَ ﴿٢٢﴾ فَلَمَّٓا اَنْجٰيهُمْ اِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِى الْاَرْضِ
بِغَيْرِ الْحَقِّۜ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْۙ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾

21. İnsanlara dokunan bir sıkıntıdan sonra bir rahmet tattırdığımız zaman hemen âyetlerimize hile kurarlar. Onlara de ki: "Allah'ın tuzağı daha çabuktur." Elçilerimiz kurduğunuz tuzakları hiç şüphesiz yazmaktadırlar.

22. Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgârla alıp götürdükleri ve *(yolcular)* bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her yerden onlara dalgalar hücum eder ve onlar çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar da dini yalnız Allah'a halis kılarak: "Andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız" diye Allah'a yalvarırlar.

23. Allah onları kurtarınca birde bakarsın ki hemen yeryüzünde haksız yere taşkınlıklara başlarlar. Ey insanlar, sizin taşkınlığınız kendi aleyhinizedir; *(bununla)* sadece fâni dünya hayatının menfaatini elde edersiniz; sonunda dönüşünüz yine bizedir. Biz de size yapageldiklerinizi bir bir haber vereceğiz.

"İnsanlara" yani Mekkeliler'e *"dokunan"* kıtlık ve hastalık gibi *"bir sıkıntıdan"* başlarına gelen ve kötü te'sirini içlerinde hissettikleri bir sıkıntıya düştükten *"sonra bir rahmet"* bolluk ve sıhhat *"tattırdığımız zaman hemen âyetlerimize hile kurarlar."* yani, Allah onlara rahmetini tattırdığı sırada ansızın hile/tuzak kurarlar. Onların tuzakları, âyetleri kötülemeleri, onları inkâr için çareler aramalarıdır. Daha sıkıntının tozu dumanı başlarından dağılmadan böyle kötülüğe koşmalarıdır.

Denilmiştir ki: Mekkeliler nerdeyse helâk olacak derecede yedi sene kıtlığa dûçar oldular. Sonra Allah onlara rahmet etti ve topraklarına yağmur yağdırdı. Bunun peşinden onlar hemen Allah'ın âyetlerini tenkide ve Rasûlü'ne tuzak kurmaya başladılar.

Âyette rahmeti tattırmanın Allah'a, dokunmanın ise sıkıntıya isnâd edilmesi, Kur'ânî edeblerdendir. Nitekim aynı durum **"*Hastalandığım zaman O bana şifâ verir.*"** (eş-Şuarâ, 26/80) âyetinde ve benzerlerinde de benzeri durum söz konusudur.

Mukâtil der ki: Onlar "Bu Allah'ın rızkıdır." demiyorlar; "Biz ancak şöyle bir yıldızın sayesinde yağmura kavuştuk." diyorlardı. Araplar yağmuru, rüzgarı, sıcağı ve soğuğu; düşen bir yıldıza nisbet ederlerdi. Bu yıldızlar ayın yirmi sekiz menzilidir. Ay her gece bunlardan bir menzile iner. Batı ufkunda bu yirmi sekiz menzilden bir yıldız, her on üç günde fecrin doğuşuyla birlikte batar. Bu batan yıldızın karşılığında aynı saatte doğudan onun rakibi olan bir yıldız doğar. Bu, cephe denilen menzilin dışındadır. Çünkü cephenin on dört günü vardır ve senenin yani 365 günün bitişiyle hepsi biter. Çünkü on üçün yirmi sekizle çarpımı bu sayıya ulaşır.

Yıldıza "nev' " denilmiştir. Çünkü onlardan birisi batıdan batınca, diğeri doğudan çıkar, yani doğar.

Allah onları kıtlıktan kurtarınca, kendilerine uyanların aklını karıştırdılar. Allah'a şükretmesinler ve âyetlerine inanmasınlar diye o yağmuru, doğup batan yıldızların yağdırdığını söylediler.

İşte onların Allah'ın âyetlerine hile kurmalarıyla bunun kastedildiği söylenmiştir. Yağmuru Allah'ın yaratmasına değil de, yıldızların doğmasına ve batmasına bağlayan kimse kâfir olur. Yıldızlar, onların doğuş ve batışları, Allah Teâlâ'nın yarattığı vâsıta ve işâretlerdir. Nitekim *er-Ravda* isimli kitapta da böyle denilmektedir. Hakîkî müessir Allah Teâlâ'dır. Yıldızlar ise sıradan sebeplerdir.

Hâfız şöyle demiştir:

Ey hikmet sâhibi, önüne ister sıkıntı ister rahat gelsin
Sen başkasına nisbet etme ki onları Hak eyler

"Onlara de ki: "Allah'ın tuzağı daha çabuktur." yani Allah en çabuk cezâ verendir. Sizin hakkı gidermek için yapacağınız tuzaktan, Allah'ın bu tuzağınıza karşı vereceği ceza, size daha çabuk ulaşır. Burada Allah'ın cezasının da mekr/tuzak diye isimlendirilmesi, onların tuzaklarına mukabil olmasından dolayıdır. Bu durum bir şeyi sebebiyle isimlendirme kabilindendir. Ya da müşâkale; yani bir kelimenin bir cümlede iki ayrı mânâsıyla kullanılması türünden sözlü olarak zikredilmiştir.

Mukatil'den rivayet edilmiştir ki: Allah Teâlâ, Bedir günü onları cezalandırarak kahretmiş ve âyetleri hakkındaki tuzaklarını cezâlandırmıştır. Onların Hz. Peygamber (a.s.)'ı helâk etmek ve âyetlerini bâtıl kılmak için kurdukları hileden, Allah'ın onları helâk etmesi daha çabuk olmuştur. Mekr, hileyi/tuzağı gizlemektir. Allah'ın iradesi onlara gizlidir. Halbuki onların iradeleri (Allah'a) açıktır.

Rahman'a güven ve sıkıntılara göğüs ger
Düşmanların sana yapacakları hileden korkma!

"Elçilerimiz" amellerinizi kayda geçiren kirâmen kâtibîn melekleri *"kurduğunuz tuzakları"* hilelerinizi veya kurduğunuz o tuzaklarınızı *"hiç şüphesiz yazmaktadırlar."* Bu, aynı zamanda intikamın gerçekleştirilmesi ve tedbir olarak gizledikleri şeylerin, hafaza meleklerine gizli kalmadığına göre Allah'a hiç gizli kalmayacağına dair bir tenbihdir. Bu ifade, kâfirlerde de hafaza meleklerinin bulunduğuna delâlet eder. Eğer, "Kafirin sağında yazan melek, onların iyilikleri olmadığı halde neyi yazacak?" diye sorulursa cevap olarak şöyle cevap verilir: "*Bostan*'da denildiğine göre kâfirin solunda yazan melek, sağındaki arkadaşının izniyle yazar. Sağındaki de kendisi yazmasa da ona şahid olur.

Yazıcı meleklerin sayısı konusunda ihtilaf edilmiştir. **Abdullah b. Mübarek**: "Beştir, ikisi gündüz, ikisi gece ve birisi de hem gece hem gündüz onunla bulunur, ondan ayrılmaz." der. Böylece mü'min olsun, kâfir olsun insanların sözlerinin ve işlerinin kıyamet gününde onları susturmak için zaptedilmekte ve yazılmakta olduğu sabit olmuştur. Onların istenmeyen çirkin âkıbetten kurtuluşunda hiçbir hile ve tuzağın bir dahli olamaz. "İş ters gidince bulunan çare de helâke sebep olur." denilmiştir. Kim de kurtuluşun hilede olduğunu zannederse, kurtuluşunu, kuyruğunu sallamakta zanneden tilki gibi olur. Halbuki onu kurtaracak olan ayaklarıdır. Burada ise gerçek kurtarıcı, kâmil îmândan sonra salih ameldir. Akıllı kimse, iş işten geçmeden önce kendine çeki düzen verir. Olanın ilacı/tedavisi olmadan önce olmak gerektir.

Ziyad şöyle der: İş başa gelince çare arayan akıllı değildir. Akıllı kimse içine düşmekten sakınarak başına gelmeden çare arayandır.

Sa'dî (k.s) şöyle der:

Sen cezadan evvel ilâhî af kapısını çal
Çünkü ceza çekerken âh u efgan etmek fayda etmez
İşini şimdi burada hesap etmek gerektir
Herkesin kitabının dağıldığı günde değil

Bu âyetteki işâret; yani tasavvufi mânâ şudur: *"İnsanlara dokunan bir sıkıntıdan"* fısk u fücûr, kötü ahlâk, beşeri vasıfların ve rûhânî sıfatların hicablarından *"sonra bir rahmet"* yani tevbenin, inâbenin, talebde sıdkın veya bazı makamlara ulaşmanın zevkini; yahut keşf ve şühûdun zevkini onlara *"tattırdığımız zaman"* insanlar arasında şeref kazanmak, makam taleb etmek, halk nazarında kabul görmek ve onlardan kendilerine tâbi olmalarını istemek, onlara baş olmak ve onlardan menfaatler elde etmek için, onları ehli olmayanlara göstermek suretiyle *"hemen âyetlerimize hile kurarlar."*

"Onlara de ki: "Allah'ın tuzağı daha çabuktur." Yani onları bilmedikleri bir taraftan

bu makam ve ikramlardan Hak'dan uzaklık derekelerine ve hicabların birbiri üstüne yığılıp kalınlaşmasına yavaş yavaş sevk etmek sûretiyle hile ve tuzaklarının cezasını kendilerine ulaştırmada Allah daha çabuktur.

"Elçilerimiz kurduğunuz tuzakları hiç şüphesiz yazmaktadırlar." o elçiler, onların hilelerinin derecelerini bize karşı gizlemezler, biz de yaptıkları hilelerine göre onları cezalandırırız. *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*de böyle geçmektedir.

Tarikat ehlinden su üstünde ve havada yürüyen, kendilerine yeryüzü/mesafeler dürülen bir çok kimse görülmüştür ki sonra onlar ilk hallerine geri çevrilmişlerdir.

İstidrac sâhibi de su üzerinde ve havada yürür, yeryüzü ona dürülür, fakat Allah katında bir değeri yoktur. Çünkü bu mertebeler, Allah katında övülen makamların neticesinde değil yerilen makamların sonucunda meydana gelmiştir.

Yüce Allah'ın irâdesi, bu harikulade fiillerle o kimseye hile yapmak ve bu fiili o kimsenin aleyhine fitne kılmak için bu fiilleri meydana getirmiştir. O kimse o olağanüstü işlere, şer'an günah olan o fiillerin kendisini ulaştırdığını zanneder. Günah olan o fiiller olmasa, kendisine geçici olarak gelen bu hâlin hakikatine vâkıf olamayacağını tahayyül eder. Zavallı adam, nefsini şer'i ölçülerle tartmaktan gafil olmuştur.

Allah Teâlâ'dan bizi, kötü ameli kendisine süslenip de onu güzel gören ve bu fiiline devam eden kimselerden eylememesini dileriz. Nitekim *Mevâkiu'n-nücûm*'da böyle geçmektedir.

Hâfız (k.s.) şöyle der:

Ey zâhid, sakın gayret oyunundan emin olma
İbâdethânenden mecûsî tapınağı çokta uzakta değil.

Zorlu engelleri aşan pek azdır. Bilmez misin ki Hak yolunda kesilip kalanlara nisbetle vuslata erenler azdır. Bu yolu katetmek için kâmil mürşid ve hâzık eğitici zarûrîdir.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Aslana sığınırsan kebabın eksik olmaz
Ey tilki, leşe doğru az koş
Bir pîr ele geçirdin mi hemen teslim ol
Mûsâ gibi Hızır'ın hükmüne girip yürü

هُوَ الَّذٖى يُسَيِّرُكُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِۜ حَتّٰٓى اِذَا كُنْتُمْ فِى الْفُلْكِۚ
وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرٖيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَٓاءَتْهَا رٖيحٌ عَاصِفٌ وَجَٓاءَهُمُ
الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ اُحٖيطَ بِهِمْۙ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصٖينَ
لَهُ الدّٖينَۚ لَئِنْ اَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرٖينَ ﴿٢٢﴾

22. Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgârla alıp götürdükleri ve *(yolcular)* bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her yerden onlara dalgalar hücum eder ve onlar çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar da dini yalnız Allah'a halis kılarak: "Andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız" diye Allah'a yalvarırlar.

"Sizi karada" yaya olarak; at, katır, merkep ve deve gibi binekler üzerinde *"ve denizde"* büyük ve küçük gemiler üzerinde *"yürüten O'dur";* Allah Teâlâ'dır. Mesafeleri katetmede size kuvvet ve kudret veren istediğiniz yere sizi sevk edip yürüten O'dur.

Bu sözde, gemileri gerçekte yürütenin rüzgar değil Allah olduğuna işaret vardır. Çünkü rüzgar kendi kendine hareket edemez. Bilakis onun bir hareket ettiricisi vardır. Bu teselsül, tâ ilk hareket ettiriciye kadar varır. Artık o ilk hareket ettirenin bir hareket ettiricisi yoktur. O Allah da kendi nefsinde hareket etmez. Aksine O bundan ve benzeri şeylerden münezzehtir. İşte kim bunu bilerek, gemiye binince ve seyir esnasında gönlünden rüzgara güvenmeyi keserse, tevhîd-i ef'âlin hakîkatlerine ermiş olur. Aksi halde gizli şirk içerisinde kalır.

Sa'dî şöyle der:

İlâhî hüküm ve kazâ gemiyi istediği yere götürür
Kaptan üzerindeki elbiseyi yırtsa da çâre yoktur

Hâfız da şöyle der:

Ben başka yabancılardan nâle eylemezem
Çünkü bana ne eylediyse o Âşinâ-yı ezelî eyledi

"Hattâ siz gemilerde bulunduğunuz," ifâdesi, *"sizi denizde yürüten"* sözünün gayesidir. Eğer: "Bir şeyin gayesi kendinden sonradır. Halbuki denizde seyretmek gemide bulunduktan sonra olur." denirse, şöyle cevap veririz: "Gaye, sırf gemide bulunmak değil, aksine gemilere atfedilen *"o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgârla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden neşelendikleri zaman"* ifâdesine uygun olarak gemide bulunmaktır:

"o gemiler de içindekileri tatlı" esen, onların arzularına uygun *"bir rüzgârla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden"* güzelliğinden dolayı bu rüzgarla *"neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar"* fırtına hoş rüzgarı bir tarafa atar ve ters yönden ona hâkim olur. Çünkü adet olarak bir rüzgarın ardından aynı yönden gelen esintiler hakkında başka bir rüzgar geldi denmez. Aksine o, önceki rüzgarın şiddetlenmesidir. *"her yerden onlara dalgalar hücum eder"*

"Her yerden" âdeten dalgaların geldiği yerlerden, demektir. Her yönden gelmiş

olması da imkansız değildir. Çünkü dalgaların sadece rüzgarın estiği yönden gelmiş olması gerekmez. Bilakis uygun sebeplere göre başka cihetlerden de gelebilir. **Kaşifî** de "Yani sağdan, soldan, önden ve arkadan" derken bu görüşe meyletmiştir.

"ve onlar çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar" helak olacaklarını. Çünkü bu durum helak durumunda olur. Bu söz aslında düşmanın mahalleyi kuşatması anlamındadır. *"dini yalnız Allah'a halis kılarak:"* ilahlarından hiçbirini ona şirk koşmaksızın yalvarırlar. Çünkü dini halis kılmak ve Allah'a itaat etmek, şirki terk etmekten ibarettir.

Bu durumda onların dini hâlis kılmaları, îmândan kaynaklanmaz. Bilakis ıztırârî îmân yerine geçer.

Bâzılarına göre onların duâlarından maksad "Âheyyâ şerâheyyâ" demeleridir. Bunun mânâsı "Ya Hayy, ya Kayyûm!" demektir. Bu iki isim Âyetü'l-kürsi tefsirinde geçtiği gibi denizde yapılacak evrâddandır.

"Andolsun eğer bizi bundan" bu vartadan *"kurtarırsan"* nimetlerine *"mutlaka şükredenlerden olacağız" "diye Allah'a yalvarırlar."* Yani, "Vallahi eğer bizi bundan kurtarırsan…" diyerek dua ederler.

Şükredeceklerini söyledikleri nimetlerden birisi de istedikleri bu kurtulma nimetidir. Bu ise: "Emirlerine uyarak, gazab ettiğin şeylerden kaçarak yapacağız. Başkalarına kulluk ederek nimetine nankörlük etmeyeceğiz." demektir.

فَلَمَّٓا اَنْجٰيهُمْ اِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۜ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ
اِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ ۙ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ
فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾

23. Allah onları kurtarınca birde bakarsın ki hemen yeryüzünde haksız yere taşkınlıklara başlarlar. Ey insanlar, sizin taşkınlığınız kendi aleyhinizedir; *(bununla)* sadece fâni dünya hayatının menfaatini elde edersiniz; sonunda dönüşünüz yine bizedir. Biz de size yapageldiklerinizi bir bir haber vereceğiz.

"Allah onları kurtarınca" duâlarını kabul edip kendilerini bürüyen sıkıntıdan kurtarınca *"bir de bakarsın ki hemen yeryüzünde haksız yere taşkınlıklara başlarlar."* Yani onlar hemen taşkınlığa dalar ve önceden içinde bulundukları inkâr, şirk ve Allah'a karşı cür'etkârlığa koşarlar.

Âyette *"yeryüzünde"* kelimesinin ilâve edilmesi, onların taşkınlığının yeryüzünün her tarafına ulaştığını ifade etmek içindir.

"Haksız yere", haksızlığa yapışarak, tutunarak demektir. **Kâşifî** şöyle der: "Bu ifâde te'kid içindir. Yâni onların fesadları haksız yeredir. Onlar yaptıkları amelin bâtıl olduğu inancında değildirler." Şu halde bu ifâde Allah Teâlâ'nın ***"Haksız yere***

***peygamberlerini öldürüyorlar.*" (el-Bakara, 2/61) kavlindeki ifadesi gibidir.

"Ey" taşkın *"insanlar, sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir"* yani vebali bile kendilerine taşkınlık ettiğiniz kimselere değil, döner size varır; cezası sizi bulur.

Bununla *"sadece fâni dünya hayatının menfaatini elde edersiniz"* Yani bir kaç gün dünya hayatının geçici faydasıyla faydalanırsınız, ardından o hayat ve ona tâbi olan lezzetler biter, geriye kötülük işleyenlere cezaları kalır. Kim kötülük yaparsa şüphesiz ki kendisine yapar.

"Sonunda" kıyamet gününde *"dönüşünüz"* başkasına değil *"yine bizedir. Biz de size yapageldiklerinizi"* dünyada devamlı yaptığınız taşkınlıkları *"bir bir haber vereceğiz."*

Bu ifade, ceza ile tehdiddir. Tıpkı bir kimsenin korkutacağı kimseye "Ne yaptığını sana söyleyeceğim/göstereceğim." demesi gibidir.

Yapılanların açığa çıkarılması "haber verme" ile ifade edilmiştir. Çünkü ilmin sebebi olması bakımından açıklama ve haber verme arasında münasebet ve yakınlık vardır.

Âyette şu konulara da işaretler vardır:

1- Gemiler Allah'ın bir nimetidir. Çünkü insanlar, deniz yolculuklarına ihtiyaç duyarlar. Bundan dolayı Allah onları denizde yürütmekle kendilerine ihsanda bulunmuştur.

Abdullah b. Ömer (r.anhümâ), Peygamber (s.a.)'den merfû olarak şöyle rivayet etmiştir: "*Hacı, umreci veya Allah yolunda gaza eden bir kimse olmadıkça gemiye binme. Çünkü denizin altında ateş, ateşin altında da deniz vardır*."[39]

"*Denizin altında ateş vardır*" ifadesi, deniz yolcusunun ateş gibi helak edici âfetlere maruz kalacağına işarettir. "*Ateşin altında da deniz vardır*" sözü ile ise ateşe dokunmaktan korkulduğu gibi deniz işinden korkulması gerektiği ve onda helak olma korkusu bulunduğu kastedilir. Fânî maksadlardan biri için gemi yolculuğunu tercih etmek, zayıf akıllılık ve cahilliktir. Çünkü bunda canı telef etme ihtimali vardır. Canı tehlikeye atmak ise ancak kulu Allah'a yaklaştıracak yolda güzel olur.

Bu hadis, hac ve cihad için başka yol bulunmadığı zaman, gemiye binmenin vâcib olduğuna delâlet eder. Kim gemiye biner de baş dönmesi, mide bulantısı gibi bir yorgunluk ve meşakkate duçar olursa, eğer savaş, hac, ilim tahsili ve akrabaları ziyaret gibi Allah'a ibâdete varan bir yolda ise onun için bir şehid ecri vardır. Tacirler de mal biriktirmek için değil de geçim için ticaret yaparlar ve denizden başka yol bulamazlarsa, onlar da bu ecir ve mükafata dahildirler. Bu durumdaki deniz yolculuğunda boğulan için iki ecir vardır: Birisi, içerisinde Allah'a taat kasdı bulunduğu için, diğeri de boğulmaktan dolayıdır. Bir hadisde şöyle buyrulur: "*Haccetmeyen bir kimse için bir hac, on gazveden daha hayırlıdır. Denizde yapılan bir gazve, karada yapılan on gazveden daha hayırlıdır. Kim benimle bir gazâyı kaçırırsa, o denizde gazâ etsin*."[40]

Fakir **(Bursevî)** de şöyle der: En iyisini Allah bilir, oruç bunun aksinedir. Çünkü

denizde oruç tutmak, baş dönmesi ve mide bulantısından dolayı insanın iştahı olmayacağı için karada oruç tutmaktan daha kolaydır. Ecrin derecesi de meşakkatin çokluğuna göre olur. Aynı şekilde yeryüzünde, düşmandan korunmak mümkün olduğundan ve mizâcın kuvvetli olması sebebiyle kara savaşı deniz savaşına göre daha kolaydır. Bunlar denizde mümkün olmaz.

Bir gemiciye: "Denizin güzelliklerinden/şaşılacak yönlerinden gördüklerinin en güzeli/tuhafı nedir?" diye soruldu. "Ondan sağ sâlim kurtulmam." diye cevap verdi. Ne güzel söylenmiştir:

Denizde faydalar sayısız ise de,
Eğer selamet istersen o kenardadır

Sa'di şöyle der:

Dalga korkusu olmasaydı denizin faydası iyi olurdu
Diken işe karışmasaydı gülün sohbeti hoş olurdu

Bir nahiv âlimi gemiye biner. Gemiciye "Nahiv bilir misin?" der. Gemici: "Hayır." der. Bunun üzerine nahivci: "Ömrünün yarısı boşa gitmiş." der. Derken bir rüzgar çıkar, gemi sallanır. Bunun üzerine gemici nahivciye: "Yüzme bilir misin?" der. Nahivci: "Hayır." deyince gemici: "O zaman senin ömrünün tamamı gitti." der.

Mesnevî'de şöyle denilir:

İyi bil burada mahv bilgisi lâzım, nahiv bilgisi değil.
Eğer mahv bilgisini biliyorsan tehlikesizce denize dal!
Deniz suyu, ölüyü başında taşır.
Fakat denize düşen adam diri olursa nerde kurtulacak?
Sen de eğer beşeriyet vasıflarından öldünse
Hakikat sırları denizi, seni başının üstüne kor

2- Azgınlık, fesad, taassub, inad ve kulların Rabb'ın nimetlerine karşı nankörlük, ancak imdad sâhibi olan Allah ile yapılan ahdi unutmaktan ileri gelir. Bu unutmanın ve günahlarda ısrarın neticesi ise cezâlandırılma ve Allah'ın intikamıdır.

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "*İki şeyin cezasını Allah dünyada hemen verir: Azgınlık, taşkınlık ve anne babaya isyan*."[41]

Yine bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "*Ne tuzak kur, ne de tuzak kurana yardım et! Ne azgınlık et, ne de azgınlık edene yardımcı ol! Ne andlaşmanı boz, ne de andlaşmasını bozana yardım et*."[42]

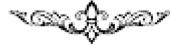
Bu bakımdan azgın vali ve kadılara, şer‘î hükümlerin icrası dışında hiçbir konuda yardım etmek caiz olmaz. Hadiste “*Kim bir zalime yardım ederse, Allah o zalimi onun başına musallat eder*.”[43] diye varid olmuştur.

Başka bir hadiste ise şöyle buyrulmuştur: “*Allah Teâlâ’nın halkının işini üstüne verip de onları aldatan, onların iyiliği için çalışmayan hiçbir kul yoktur ki, Allah ona cenneti haram kılmasın*.”[44]

Sa‘dî der ki:

Tebea kök pâdişâh ağaç gibidir
Ey oğul, ağaç gücünü kökünden alır
Gücün yeterse halkın gönlünü kırma
Eğer kırarsan kendi kökünü kırmış olursun
İnsaflı olarak ‘kötü talihli kimdir’ diye sorarsan
O kimsenin rahatı başkalarına eziyet etmektedir.
Kötülere de bu dünya kalmaz
Geriye lânet ve kötü nâm kalır

3- Her amelin hakiki bir sûreti vardır. Âhiretteki dirilmede o sûretle zuhûr eder. Amel, hayırlı bir amelse güzel bir surette; şerli bir amelse çirkin sûrette zuhur eder. Bu çeşitli suretler, bu dünyada âhiret hayatındakinin tam tersi bir şekilde gözükürler. Bu sebepledir ki masıyetler aslında öldürücü birer zehir de olsalar isyankârlar onları güzel görüp helal sayarlar. Tâatler de her ne kadar gerçekte faydalı birer devâ olsalar da, onları kerih görür; acı bulurlar. Mesela başkasının malını gasbetmek, düşmandan öç almak gibi hususlardan zevk aldıkları için azgınlık bu dünyada azgınlara câzib bir surette gözükür. Allah, onlara bu amellerini haber verecektir. Yani bu amelleri, onlara gerçek suretlerinde gösterecektir. Onlar da işin, zannettiklerinin tersine olduğunu görüp anlayacaklardır.

---

[39]. *Ebû Dâvud*, Cihâd, 9; *Dârimî*, Siyer, 46
[40]. *Beyhakî*, Sünen, IV, 334; *Mecmeu’z-zevâid* V, 281
[41]. *Ebû Dâvud*, Edeb 44; *Tirmizî*, Kıyamet 57; *İbn Mâce*, Zühd 23
[42]. *İbn Hacer*, Kâfî, II, 319
[43]. *Münâvî*, VI, 72
[44]. *Münzirî*, Terğib, IV, 459

DÜNYA HAYATI

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَٓاءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَٓاءِ فَاخْتَلَطَ بِه۪ نَبَاتُ
الْاَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْاَنْعَامُۜ حَتّٰٓى اِذَٓا اَخَذَتِ الْاَرْضُ
زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ اَهْلُهَٓا اَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَٓاۙ اَتٰيهَٓا اَمْرُنَا
لَيْلًا اَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَص۪يدًا كَاَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْاَمْسِۜ كَذٰلِكَ
نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

24. Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Nihayet yeryüzü ziynetini takınıp, *(rengârenk)* süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz *(âfetimiz)* gelir de onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hale getiririz. İşte iyi düşünen bir toplum için âyetlerimizi böyle geniş geniş açıklarız.

"Dünya hayatının" şaşılacak *"durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir"* Dünyanın bu şaşılası durumu, diğer tuhaf şeyler hakkındaki örneklere benzetilerek "mesel" diye adlandırılmıştır.

"ki, insanların" yediği tahıl ve baklagiller *"ve hayvanların yiyeceklerinden olan"* otlardan ibaret bulunan *"yeryüzü bitkileri o su sayesinde"* yağmur sebebiyle *"gürleşip birbirine girer."* İyice birbiri içine girer ve kesifleşir. *"Nihayet yeryüzü ziynetini"* süsünü ve güzelliğini "*takınıp"* tıpkı rengarenk elbiseler ve ziynetler takınıp süslenen bir gelin gibi çeşitli renk ve şekillerdeki bitki türleri ile *"süslendiği"* bir sırada ifâdesinde kapalı istiâre vardır. Çünkü yer geline benzetilmiş ve geline uygun düşen ziynet takınma vasfı, ona izafe edilmiştir. "Süslendi", lafzı ise bu benzetmeyi iyice pekiştirmektedir.

"ve" o yerin *"sahipleri de onun üzerinde"* yani onun ürününü devşirip sapını samanını ayıklamaya *"kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz (âfetimiz) gelir de onu"* yani onun bitki örtüsünü *"sanki dün" "yerinde yokmuş"* bitkisiyle süslenmemiş, önceden hiç olmamış *"gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hale getiririz."*

Buradaki *"dün"* lafzı, yakın zaman için kullanılan bir mesel olup hemen o günden önceki gün demek değildir.

"İşte" yeryüzündeki bu olayların böylece tekrarlanıp durması üzerinde *"iyi düşünen"* bunların mânâlarına; faydalanmaları için genişçe açıklamasının kendilerine tahsis

edildiğine vâkıf bulunan *“bir toplum için”* aralarında dünya hallerine dikkat çeken bu âyetlerin de bulunduğu *“ayetlerimizi” “böyle geniş geniş açıklarız.”* -çünkü bu âyetlerden yararlanacak olanlar onlardır-

Bilesin ki, bu âyetteki benzetme mürekkep bir teşbihtir. Çünkü hayat, hayatın güzelliği ve insanlar bu güzelliğe aldandıktan sonra süratle yok oluşu hep birden yeryüzünün yeşilliğine, güzelliğine ve ardından semavi bir âfet ve ilâhi bir irâde ile yok olmasına benzetilmiştir.

Yeryüzüne bak ki ilkbahar oldu güzelleşti
Mani (meşhur bir nakkaş)’nin kaleminin nakşı gibi süslendi
Güz mevsimi reyhanların yaprağına bakarsın
Bunları rüzgara vererek insaf edersin

Bilginlerden birisi şöyle der: Dünya hayatı suya benzetiliyor. Çünkü su bekletildiği zaman değişir; bozulur. İşte mal da elde tutulduğunda böyle olur. Yani cimrilik edildiği zaman yerilen bir şey hâline gelir. Nitekim *Mesnevî*’de şöyle denilir:

Mal su gibidir, akıp gidince
Cihan halkı ondan bereket bulur
Bir gün bir yerde akmadan durunca
Kokar, faydasız ve bulanık olur

Fakir **(Bursevî)** der ki: Kitapların, faydalanmak için isteyenlerden sakınılması da, cimriliktendir. Özellikle o kitabın başka bir nüshası yoksa. Zâten verilmemesinin en büyük sebebi de budur. Hz. Peygamber (s.a.)’in: “*Kim bildiği bir bilgiyi gizlerse kıyamet günü kendisine ateşten bir gem takılır*.”[45] hadisindeki tehdid, zikrettiğimiz konuyu da kapsamaktadır. Nitekim *el-Mekâsıdü’l-hasene*’de böyle geçmektedir.

Zamanımızda kitapları lâyık olanlardan alıkoyan; bazı giysilerini hiç giymeden, satmadan, hibe de etmeden sandıklarında bekleten insanlar gördük. Onlara bu konuda bir şeyler söyleseniz size: “Bunlar bana anamdan babamdan miras kaldı, teberrüken muhafaza ediyorum.” diyecektir. Kendilerine hiçbir faydası dokunmayan şu câhilâne davranışa bakın!

Âyetteki benzetme ile ilgili olarak bazıları şöyle der: Yağmur ihtiyaç miktarınca yağdığında fayda verir. Normali aştığı zaman zararlı olur. Aynı şekilde mal da zaruri ihtiyaçları gidermeye dînî ve dünyevî maksadları elde etmeye yarayacak kadar olduğu zaman faydalıdır. İhtiyaç miktarını aştığı zaman ise günah irtikâb etmeyi gerektirebilir, daha aşağıda olanlara ve uzak kalanlara böbürlenme vesilesi olur. Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“*Gerçek şu ki insan kendini müstağni görerek azar.*”** (el-Alak, 96/6-7)

Zenginlik seni ucüb, kibir ve naz tarafına çeker

Fakirlik hoştur ki bin türlü söz ve niyaz içerir

Ulemâdan birisi şöyle der: Yağmur gül ağacına ulaşınca letâfet ve tarâvetini, dikene ulaşınca ise keskinliğini artırır. Dünya malı da böyledir. Sâlih bir kimseye ulaşınca onun salâhını artırır. Nitekim bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "*Salih bir adamın sahip bulunduğu salih bir mal ne kadar güzeldir*."[46] Eğer mal kötü bir adamın eline düşerse onun fesadını ve inadını artırır. Nitekim faydalı bir ilim, hevâsını yok etme konusunda sahibi için keskin bir kılıç iken faydasız ilim, sahibinin hak yoldan ayrılmasına sebep olur. Birincisi ne güzel, ikincisi ise ne kötüdür.

Bir başka âlim de şöyle der: Yağmur suyu yere ulaşınca karar kılmaz, belki yeryüzünün her tarafına ve yönüne akar. Dünya malı da bir yerde karar kılmaz, her gün el değiştirir, her gece birisiyle iş pişirir. Ne ahdinin vefâsı, ne vefâsının bakâsı vardır.

Emân bucağı bu yerde yoktur
Vefâ beyni bu kemikte yoktur
Yüz yerde rehin eski bir saraydır
Köhnedir ve durmadan el değiştirir

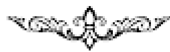
Hz. Peygamber (s.a.)'e dünyanın ne olduğu sorulunca şöyle buyurmuş: "*Dünyan, seni Rabb'inden alıkoyan her şeydir*."[47]

Ben derim ki: Dünya ana gibidir. İnsanları kendi çocukları gibi terbiye eder. Tıpkı anası ile meşgul olup öğretmenine kulak asmayan bir çocuk gibi ki böyleleri cahil kalır, anasını taptığı bir put haline getirmiş olur. Kim de öğretmenle meşgul olup anasına kulak asmazsa alim olur, hevâsına kulluk etmekten kurtulur, maksadına nail olur. Bu bakımdan dünyanın kötülenmesi bizzat kendisi yüzünden değil sırf Allah'tan alıkoyması sebebiyledir.

"Dünyanın sınırı Kaf'tan Kaf'a kadardır." denilir. Tahkik ehli der ki: "Hakîkatte dünyanın sınırı, kürsîden toprağın altına kadardır. Dolayısıyla kevn ve fesad âlemi ile ilgili her şey dünyaya dahildir. Yine semalar, arzlar ve bunlarda mevcud kevn ve fesad âlemi de dünyanın sınırına girer. Arş, kürsî ve bunlarla ilgili bulunan salih ameller tayyib ruhlar, cennet ve cennetlikler ise âhiret sınırına girer."

Allah Teâlâ bizi ve sizi ne olursa olsun kendisinden başkasıyla ilgilenmekten korusun. Hepimizi imkan âleminden tam tecerrüd ile şereflendirsin.

[45]. *Ebû Dâvud*, İlim, 9; *Tirmizî*, İlim, 3; *İbn Mâce*, Mukaddime, 24; *Müsned*, II, 263, 305

[46]. *Aclûnî*, II, 424

[47]. Davud et-Tai'nin benzer sözü için bk. Ebu Nuaym, Hilye, Beyrut 1405, VII, 357; Zünnun el-Mısri'nin sözü için bk. Ebu Nuaym, Hilye, Beyrut 1405, IX, 352

ALLAH
SELAM YURDUNA
ÇAĞIRIR

وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلٰى دَارِ السَّلَامِۜ وَيَهْد۪ي مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ
﴿٢٥﴾ لِلَّذ۪ينَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌۜ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ
وَلَا ذِلَّةٌۜ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِۚ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾

25. Allah, esenlik yurduna çağırır ve dilediğini doğru bir yola iletir.

26. Güzel amel işleyenlere, daha güzel karşılık ve fazlası var. Onların yüzlerine ne bir kara bulaşır, ne de horluk. İşte onlar, cennet ehlidirler. Orada ebedî kalacaklardır.

“Allah” bütün insanları Rasûlullah (s.a.)’in lisânıyla; söz, fiil ve hal bakımından O’na tâbi olan kâmil vârislerinin lisânıyla başı ağlama, ortası cefâ, sonu ise fenâ olan bir yurttan *“esenlik yurduna”* yani her türlü kötülük ve âfetten kurtuluş yurduna; başı ihsan, ortası rızâ; sonu da Hakk’a kavuşma; yani lika olan cennete *“çağırır.”*

Allah ismi, zât-ı ahadiyyet’in ismidir. Tüm ilâhî isim ve sıfatları kendisinde toplar. Bu sebepledir ki bazıları hakîkat âlemine girmek için bu lâfzı vesile edinir.

Bir adam **Şiblî** (k.s.)’a: “Neden “Lâ ilâhe illallah” değil de “Allah” diye zikrediyorsun?” diye sordu. Şiblî: “Lâ ilâhe/hiçbir ilah yoktur” derken Hak’tan uzak bir şekilde ruhumun alınmasından korkuyorum.” diye cevap verdi.

Anlatılır ki: Geçmiş ümmetlerden birisinin hükümdarı çok güzel bir şehir inşa edip şehri süslemiş. Şehrin güzelliği ve süsü konusunda hiçbir masraftan kaçınmamış. Sonra bir yemek yaptırıp insanları davet etmiş.

Şehrin giriş-çıkış kapılarına da şehirden çıkan herkese “Şehirde bir kusur gördünüz mü?” diye soracak adamlar yerleştirmiş. Onlar sordukça herkes “Hayır” diyormuş.

Sonunda üzerlerinde değişik elbiseler bulunan bir grup gelmiş. Onlara da “Şehirde bir kusur gördünüz mü?” diye sormuşlar.

Onlar da “İki kusur gördük” demişler. Bunun üzerine o iki kişiyi tutup hükümdara getirmişler ve onların söylediklerini anlatmışlar. Bunun üzerine hükümdar: “Ben bir kusura bile razı değilim. Onları huzuruma getirin.” demiş.

Görevliler bu adamları huzura getirince hükümdar bu iki kusurun ne olduğunu sormuş. Onlar:

“–Şehir harap olacak, sahibi de ölecek.” demişler.

Bunun üzerine hükümdar:

“–Peki siz harap olmayan, sahibi de ölmeyen bir yurt biliyor musunuz?” demiş.

“–Biliyoruz.” demişler, cenneti ve nimetlerini anlatmışlar. Hükümdarı cennete karşı şevklendirmişler, cehennemi ve azabını anlatıp cehennemden korkutmuşlar. Hükümdarı Allah Teâlâ’ya kulluk etmeye davet etmişler.

Hükümdar da bunu kabul etmiş. Allah Teâlâ’ya tevbe ederek korku içinde hükümdarlığı terk etmiş.

*“**Allah …çağırır**” âyeti zindanda olanların âzâdlığı için gelmiştir*
Zindanlıklara söyle ki gam çekmesinler
Pâdişahlar ahmakların hepsini zincire bağlayıp zindana atarlar
Sen ki Allahım onları zindandan gülistan tarafına çekersin

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Güneşin doğduğu hiçbir gün yoktur ki bu günün önünde ve sonunda iki melek insanlarla cinlerden başka tüm varlıkların duyacağı şekilde şöyle sesleniyor olmasın: “Ey insanlar, haydi gelin Rabb’inize! Allah esenlik yurduna çağırıyor*.”[48] Yani cennete girmeye sebep olacak amellere çağırıyor.

Bu sebepledir ki meşâyıhtan birisi şöyle demiştir: “Allah Teâlâ zâhirde sana taatte bulunmanı vâcib kılmıştır. Hakîkat bakımından ise sana cennetine girmekten başkasını vâcib kılmamıştır. Çünkü iş dönüp dolaşıp oraya varır. Cennete girmeyi sağlayan sebepler ise yok olup gider. İnsanlar Allah’ın bu davetine ve vacib kılışına muhtaçtırlar. Çünkü insanların çoğunda bir âmil olmadan kendilerini oraya sevk edecek mürüvvet yoktur. Mürüvvet, muhabbet ve vefa ehli ise bunun aksinedir. Onlar herhangi bir zorunluluk olmasaydı bile Hakk’a hakkıyla kulluklarını yaparlar, O’nun rubûbiyyeti ile ilgili gözetilmesi gereken hürmeti gözetirlerdi.”

*“Dâru’s-selâm”*ın *“Allah Teâlâ’nın yurdu”* anlamında olması da câizdir. Çünkü es-Selâm, yüce Allah’ın isimlerindendir. *“dâru’s-selâm”* daki izafet ise, tıpkı *Beytullah*’taki gibi şereflendirmek içindir.

Allah Teâlâ hakkında kullanıldığında “ اَلسَّلَامُ ” lafzının mânâsı, Allah’ın zâtının her türlü kusurdan, sıfatlarının her türlü noksanlıktan, fiillerinin de şer olmaktan uzak olmasıdır.

Kullar hakkında kullanıldığında “selâm”ın mânâsı, kalbinin hileden, kin ve hasedden, organlarının günahlardan ve mahzurlu hareketlerden sâlim olmasıdır. Selâm ve İslâm ile ancak dilinden ve elinden müslümanların selâmette olduğu kimseler vasıflanabilir.

*“Dâru’s-selâm”*ın mânâsı şöyle de olabilir: “Allah, öyle bir yurda çağırır ki oraya girene Allah Teâlâ da melekler de selam verirler, yahut oradakiler birbirlerini selamlarlar.

Fakir **(Bursevî)** der ki: *“Dâru’s-selâm”*, Allah Teâlâ’dan başkasına bağlanmaktan

kurtulan kalb-i selîm yurduna işarettir. Bu yurda giren, şeklen kerih görülen şeylerle kirlenmekten mutlak mânâda emin olur. Nâr (ateş) ona nur olur. Cennet-i muaccele; yani dünya cenneti mârifet ve ilim cennetidir. Cennet-i müeccele ise ebedî kalınacak olan karar yurdunda vadedilen cennettir. Mutlak mânâda cennet, Allah Teâlâ'nın dostlarına âid selamet yurdudur.

"Ve" onlardan hidâyete ermesini *"dilediğini doğru bir yola"* ki bu yol İslam ve takvâ azığı hazırlama yoludur *"iletir."* Hidâyet eder, ulaştırır.

Allah Teâlâ, huccet ızhar etmek için herkesi davet ettiği halde, yarattıklarından müstağnî olduğu için hidâyeti bazılarına tahsis etmiştir. İşiten kimseye nisbetle bu daveti duyup kabul etmedeki bu genellik ve özellik; kendisinde görme duygusu bulunan birinin miski görüp koklamasındaki genellik ve özellik gibidir. Çünkü nice hastalıklı kişiler vardır ki sâdece görürler ve yine nice işiten kimseler vardır ki duyduklarını kabul etme konusunda hiç nasipleri yoktur. Bu bakımdan hidayete ermesine Allah'ın iradesinin taalluk ettiği kişiye hidayete erme vasıtaları kolaylaşır, yolu kısalır, ana yola iletilir.

Şu halde davet eden ilk olarak ve bizzat Allah Teâlâ'dır. İkinci ve ârızi olarak ise peygamberler ile hak üzere onlara tam tâbi olanlardır. Davet edilenler de insanlardır. Davet edilen yer ise cennettir. Yine hidayet eden Allah Teâlâ, hususi hidayete erenler havas; hidâyet edilen yer ise sırat-ı müstakimdir.

Allah Teâlâ'nın meşîeti, iradesi demektir. İrade tıpkı ilim, kudret, kelam ve diğer sıfatları gibi Allah'ın zâtının muttasıf bulunduğu kadim bir sıfattır. İradenin ilgili olduğu şey, "inâyet" diye ifâde edilen irâde edilen/murad'dır. Kim istîdad lisaniyle Allah'ın celalinin mazharı olmak isterse bu dünyada davete icabet etmez. Kim de cemalinin mazharı olmak isterse davete süratle icabet eder. Allah Teâlâ her şeye istîdadına göre verir. Bu meşîet ve irâdede muvaffakiyet için halin kuvvetli olması zarûrîdir.

Hâfız der ki:

Bu çemende beni kendiliğinden yetişmekle kınama
Şöyle ki beni yetiştirirler ben de biterim

Bilesin ki Allah'ın davetinin kabul edildiğini göstermek için bir alâmet gereklidir. Bu alâmet ise dünyadan zühd, firdevs-i a'lâ yoluna girme ve en yüce makama yönelmedir.

Bilmez misin ki **İbrahim b. Edhem** (k.s.) bir gün avlanmak üzere çıkmış, bir tilki veya tavşana rastlamıştı. Onu avlamaya çalıştığı sırada hâtiften bir ses kendisine:

"–Bunun için mi yaratıldın? Yoksa sana bu mu emredildi?" dedi. Sonra tekrar hâtiften:

"–Vallahi ne bunun için yaratıldın, ne de bununla emrolundun." diye bir ses geldi.

Bineğinden indi ve babasının bir çobanına rastladı. Çobanın yün abasını alıp giydi. Atını ve yanında bulunan her şeyi çobana verdi, sonra çöle doğru yöneldi. Sonra da onun hakkında olanlar oldu.

Aşk yolunda şeytanın vesveseleri çoktur
Aklını tut ve gönül kulağını melekden gelecek habere aç

Zâhiren uykudan uyanmak kalbî uykudan, yani gafletten uyanmaya bir misaldir. Nefis ve tabiatlarının makamlarında kalanlar, ebedî uykuda kalanlar gibidir. Allah Teâlâ'nın "***Ölümüne hükmettiği canı alır.***" (ez-Zümer, 37/42) meâlindeki sözünde buna işâret vardır. Sâlikler ise bu gaflet uykusundan uyanıktırlar. Allah Teâlâ'nın "***Ötekini muayyen bir vakte kadar bırakır.***" (ez-Zümer, 39/42) meâlindeki sözünde de bu duruma işâret vardır. Bu konuda benim gönlüme doğan budur. İşin hakikatini en iyi Allah bilir.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle der: *"Allah esenlik yurduna çağırır."* Yani Allah kullarını ezelî ve ebedî olarak esenlik yurduna çağırır. Esenlik yurdu (dâru's-selâm), sûret ve zâhir bakımından yokluk; mânâ ve hakikat bakımından ise Allah'ın ilmi ve sıfatıdır.

Yokluk ve ilme "dâru's-selâm" denmesinin sebebi, yoklukta yok olanın ikilik ve varlıkta Allah'a ortak koşma âfetinden sâlim olmasıdır.

Yine dâru's-selâm, vahdaniyyet yurdudur. Çünkü *"es-Selâm"*, Allah Tebâreke ve Teâlâ'dır. İlim ise Allah Teâlâ'nın zâtı ile kâim olan bir sıfatıdır.

İşte Allah Teâlâ fazl u keremi ile kullarını ezelî olarak yokluktan varlığa, ilimden fiile dâvet etmektedir. İlim Allah'ın sıfatı, fiil ise mahlûkâtıdır. Ebedî olarak ise varlıktan yokluğa, fiilden ilme dâvet eder. Allah kullarını varlığa nefha (üfleme) ile çağırır. Nitekim "***ve ona rûhumdan üfledim.***" (el-Hicr, 15/29) âyeti buna işârettir. Varlıktan yokluğa ve ilme ise cezbe ile dâvet eder; nitekim "***Rabb'ine dön.***" (el-Fecr, 89/28) âyeti bunu ifâde eder.

Hz. Peygamber (s.a.) cezbe ile Allah Teâlâ'nın ezelî ve ebedî ilmine dâvet edildiği zaman: "*Ben olmuşu da olacağı da bildim.*" dedi. Çünkü O (s.a.) kendi bilgisi ile değil, Allah'ın ilmi ile bilir olmuştu. "***Ve bilmediğini sana öğretti.***" (en-Nisâ, 41/113) âyetinin sırrı işte budur. Cenab-ı Hak Hz. Peygamber'e bilmediğini "***Bil ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur.***" (Muhammed, 47/119) buyurduğu sırada öğretmişti. Yâni, cezbe ile kendisine çağrıldığın Allah'ın ilmi ile bil ki varlıkta Allah'tan başka ilâh yoktur. Çünkü ilâhî ilim bütün varlığı kuşatmıştır. "***O, her şeyi ilmi ile kuşattı.***" (et-Talâk, 65/12) İşte sen de ey Muhammed O'nun ilmi sâyesinde bütün varlığı kuşatmış olduğun için varlıkta Allah'tan başka ilâh olmadığını biliyorsun." *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'den yapılan nakil burada bitti.

Fakir **(Bursevî)**, Hz. Şeyh Osman Fazlî Efendi'den naklen der ki: Zâhiren uykudan uyanmak, kalp uyanıklığına işârettir. Sonra abdest için harekete geçmek, tevbe ve inâbeye işârettir. Birinci tekbir ilâhî teveccühe işârettir. Kişinin uyanıklıktan bu âna kadarki durumu, mülk (nâsût) âleminden geçmeye ve melekût âlemine girmeye işârettir.

Sonra rükûya intikal, kişinin melekût âleminden ceberût âlemine geçişine işârettir. Sonra secdeye intikal, kişinin ceberût âleminden geçip lâhût âlemine ulaşmasına işârettir. Bu âlem, küllî fenâ makamıdır. Bu esnâda kişinin aslî ve ulvî vatanına yükselişi hâsıl olur. Demek ki bu intikaller tenezzül; yani aşağı inme sûretinde yükseliştir.

Ardından secdeden kalkmak bakâ hâline işârettir. Çünkü bakâ, bir geriye dönüştür. Bunda yükselme sûretinde bir tenezzül (aşağı inme) söz konusudur. Rükû, "*kâbe kavseyn"* (bk. en-Necm, 53/9) makâmıdır. Bu makam sıfatlar, yâni zât-ı vâhidiyye makamıdır. Secde ise *"ev ednâ"* (bk. en-Necm, 53/9) makamıdır. Bu da zât-ı ahadiyyet makamıdır.

Bu açıklamadan *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*deki bir kere ilimden varlığa, bir kere de varlıktan ilme çağırmak sûretiyle meydana gelen yükseliş ve alçalışın; yani suûd ve hübûtun ne olduğunu anladın.

Şu halde sâlik, urûc ve nüzûl engellerini aşmadıkça nâkıstır ve bütün bu engelleri aşanlara göre henüz berzahtadır. Yani orta bir yerdedir. Bu engeller, mertebelerdeki tafsilâtına göre cisimlerin, ruhların, ilim ve aynın taayyünleridir, tezâhürleridir. Meselâ **"*O'na ancak tam temizlenenler dokunabilir.*"** (el-Vâkıa, 56/79) âyeti üzerinde düşünürseniz zâtî hüviyyete sadece cismânî veya rûhânî taayyün alâkasının kirinden temizlenenlerin değebileceğine/ulaşabileceğine işâret olduğunu görürsünüz. Bu konuda yardımcı olacak olan Allah'tır.

*et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*de şöyle denilir: *"ve dilediğini doğru bir yola iletir."* Allah Teâlâ yarattıklarını ilimden fiile, varlıktan da yokluk ve ilme dâvet buyurunca, hidâyeti ilme, yâni özellikle doğru yolu dilemeye bağladı. Yâni, Allah Teâlâ kâmil cezbesi ile, özel olarak da ezelî meşîeti ile onları kadîm ilmine hidâyet eder, iletir. Bu makam Allah ile Allah'ta seyr (Seyr fillah billah) makamıdır. *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*nin sözü burada bitti.

لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ ۖ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ
وَلَا ذِلَّةٌ ۖ اُولٰئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾

26. Güzel amel işleyenlere, daha güzel karşılık ve fazlası var. Onların yüzlerine ne bir kara bulaşır, ne de horluk. İşte onlar, cennet ehlidirler. Orada ebedî kalacaklardır.

"Güzel amel işleyenlere" yani amellerini gerektiği şekilde yapanlara… Gerektiği şekil ise amellerin zâtî açıdan güzel olmalarını gerektiren vasfî güzellikleridir. Hz. Peygamber (s.a.) bunu şöyle tefsir etmiştir: "*Allah Teâlâ'ya O'nu görüyormuşsun gibi kulluk etmendir. Sen onu görmüyorsan da O, seni görür*."[49]

Fakir **(Bursevî)** der ki: Allah'ı görüyormuş, O'nunla berabermiş gibi ibâdet etmek, ancak O'ndan başka her şeyin kalpten uzaklaşması ve başka şeylerle ilgili düşüncelerin gerçekten ortadan kalkmasından sonra mümkün olur. Bu durumda mânâ şöyle olur: "Amellerini gösterişten kurtararak, kalplerini ise Allah Teâlâ'dan başka varlıklardan arındırarak yapanlara" *"daha güzel karşılık"* daha güzel sevap *"ve"* Allah'ın lütfundan olarak bu sevaptan daha *"fazlası var."* Nitekim Allah Teâlâ: ***"ve lütfundan onlara fazlasını da verir."*** (Fâtır, 30) buyurmuştur. Bu bakımdan sevap, Allah'ın amellere karşılık olarak verdiğidir. "*Fazlası*" ise amellere karşılık olmaksızın verdiğidir. Bize göre her ikisi de Allah'ın fazl u kerемindendir.

"*Hüsnâ (daha güzel karşılık)*" kulların iyiliklerinin karşılığı, "*ziyâde (fazlası)*" ise bu iyiliklerin ondan yedi yüze kadar olan katları olduğu da söylenmiştir. Muhakkıkların çoğunluğuna göre *"daha güzel karşılık"* cennet, *"fazlası"* ise Allah'a kavuşmak ve O'nun kerim yüzüne bakmaktır.

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur:

"*Cennetlikler cennete girdiklerinde Allah Teâlâ: "Daha fazla vermemi istediğiniz bir şey var mı?" buyurur. Cennetlikler:*

"Ya Rab, yüzlerimizi ağartmadın mı, bizi cennete sokmadın mı, cehennemden kurtarmadın mı?" diye cevap verirler.

Bunun üzerine Cenab-ı Hak, onlarla arasındaki perdeyi kaldırır. Cennetliklere, Rab'lerine nazar etmekten daha sevimli bir nimet verilmiş değildir."

*Rasûlullah daha sonra bu âyeti okudu: "**Güzel amel işleyenlere, daha güzel karşılık ve fazlası var.**"*[50]

Eğer: "Allah'ın vechine nazar etmek cennetten daha büyük bir nimettir. Dünyadaki fazlalıklar ise hep sermayeden az olur. Böyle olmasına rağmen niçin Cenab-ı Hak kendisini görmeyi "fazla" diye adlandırıyor da cennete "*hüsnâ (daha güzel karşılık)*" diyor?" diye sorulacak olursa, şöyle cevap verilir: "Âyetteki fazlalıktan murâd, vâdedilen fazlalıktır. Vâdedilen ise cennettir. Bu bakımdan buradaki fazlalık, üzerine ziyâde edilen şey, yâni cennet ve dereceleri cinsinden değildir. En Aziz ve en büyük varlıktan gelen fazlalık da en büyük ve en değerli olur. Nitekim çok cömert ve kerim birinin hoşnutluğu daha büyük ve daha değerlidir.

Bir haberde şöyle denilir: "*Cennetlikler Hakk'ı gördükleri zaman cennet nimetlerini unuturlar*."[51] Bu görme, kafa gözüyle görmedir. Dünyadaki görme ise Hz. Peygamber (s.a.) dışındakiler için ayn gözüyle görmedir. Nitekim bununla ilgili mâlûmât ***"O'nu gözler idrâk edemez."*** (el-En'âm, 6/103) âyetinde geçmişti. Bu ise cismânî veya rûhânî taayyün perdelerinden ibâret olan mânilerin ortadan kalkmasıyla ancak gerçekleşebilir.

Hâfız der ki:

Yârin cemâli örtü ve perde tutmaz
Yolun tozunu sâkin eyle ki onu görebilesin

Allah Teâlâ, perdelenmiş değildir. Perdelenmiş olsaydı bu perde kendisini örtmüş olacaktı. Halbuki O, ne bir yöndedir ne de bir yerde. Bu bakımdan perdelenmiş olan sensin. Şayet Cenab-ı Hak, bizlerden perdeyi kaldırsa ve biz kendisini müşâhede etsek, kendilerine tecellî edince cennetliklerin cennet nimetlerini unutup gitmeleri gibi hem bu kevn âlemini, hem de kevnin içindekileri unutup gideriz. O zaman da şer'î kulluk imkanı elden gider. Bu sebeple ki dünyada Hakk'ı müşâhede edemeyiz. Çünkü burası mükellefiyet makamıdır.

"Onların yüzlerine ne bir kara" içinde karalık bulunan toz toprak *"bulaşır"* kaplar *"ne de horluk"* alçaklık izi ve kalp kırıklığı. Cenâb-ı Hak cennet ehline cemal yüzünü örtülü eylemez.

Kendilerinde korku, üzüntü ve horlanmaya vesile olacak şeylerin bulunmayacağını belirtmek gayesiyle bu iki vasfın onlarda bulunmayacağı bildirilmiştir. Tâ ki Allah'ın bahsettiği bu nimetlerin hiçbir kötü şey bulaşmamış hâlis nimetler olduğu; (bu nimetler) yüz aklığı ile elde edilmedikleri takdirde kendilerine pek yaramayacağı, bütün güzellik ve parlaklıklarının yok olacağı bilinmiş olsun.

Bu son cümle, cennetliklerin istediklerini elde ettiklerini açıkladıktan sonra hoşlanmadıkları şeylerden de emin olduklarını belirten yeni bir cümledir. Bu ikinci cümle her ne kadar ilkinde zikredilenleri zâten gerektiriyorsa da Allah'ın rahmeti sâyesinde kendilerini kurtardığı çirkin durumları hatırlatmak için ayrıca zikredilmiştir.

Âyette mef'ûlün fâilden önce getirilmesi ile karalıktan korunan şeyin en şerefli organları olduğunu özenle belirtmek içindir.

"İşte onlar" güzel amel işleyenler *"cennet ehlidirler. Orada ebedi"* yok olmaksızın ve başka bir şeye intikal etmeksizin devamlı *"kalacaklardır."*

*et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*de bu âyet şöyle tefsir edilmektedir: *"Güzel amel işleyenlere daha güzel karşılık ve fazlası var."* yani Allah ile muâmelelerinde müşâhede üzere davrananlara daha güzeli ve fazlası vardır. Çünkü ihsân, Allah'a O'nu görüyormuş gibi ibâdet etmektir. *"Daha güzel karşılık"* Hakk'ın şâhidlleri ve O'na nazar etmektir. *"Fazlası"* ise nâsûtiyyeti lâhutiyyette (beşeriyyeti ulûhiyette) yok ederek kendi enâniyyetinden O'nun hüviyyetine cezbolunarak ezelî ilme ulaşmak sûretiyle Allah'a nazar etmekte daha fazlası var demektir. *"Onların yüzlerine ne bir kara bulaşır,"* yâni hicab toz ve dumanı isâbet eder, "*ne de horluk"* ikiliği gerektiren bir varlık. *"İşte onlar, cennet"* seyr fillâh cennetinin *"ehlidirler. Orada ebedî kalacaklardır."* yâni inâyet cezbeleri sâyesinde seyrde devamlıdırlar."

---

[48]. *Münzirî*, Terğib, V, 129

[49]. *Buhârî*, îmân, 37; *Müslim*, îmân, 57; *Ebû Dâvud*, sünnet, 16; *Tirmizî*, îmân, 4; *İbn Mâce*, mukaddime, 9; Müsned, I, 27, 51, II, 107, IV, 129

[50]. *Müslim*, Îman, 297; *Tirmizî*, Cennet 16; *Tefsir*, (10) 1; *Müsned*, IV, 332; VI, 16

[51]. Bk. *Terğib*, V, 514

KÖTÜ İŞLER YAPANLAR

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ
مَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ الَّيْلِ مُظْلِمًا أُولٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾

27. Kötü işler yapanlara da kötülüğün cezâsı misliyle verilir ve kendilerini bir horluk kaplar. Onları Allah'tan kurtaracak hiç kimse yoktur. Sanki yüzleri karanlık gecelerden parçalara bürünmüştür. İşte onlar da cehennemliklerdir. Hep orada kalacaklardır.

"Kötü işler yapanlara da" şirk günahını ve başka mâsıyetleri irtikâb edenlere de *"kötülüğün cezâsı misliyle verilir."* Kötü işler yapanların cezâsı da bir günaha karşılık bir kötülük olmak üzere cezâlandırılmaktır. İyiliğin karşılığı artırıldığı gibi kötülüğünki artırılmaz.

el-Keşşâf'ta denilir ki: "Bu âyette önceki âyetteki *"fazlası"* ile kasdedilenin Allah'ın fazl u keremi olduğuna delil vardır. Çünkü Allah'ın kötülüğü daha fazlasıyla cezâlandırmaması O'nun âdil olduğuna delildir. Önceki âyette ise iyiliğin karşılığını fazlasıyla vermesi, fazl u keremini gösterir."

Fakir **(Bursevî)** der ki: Bütün müfessirler, bu konuda *el-Keşşâf* müellifi **Zemahşerî**'ye tâbi olmaktadırlar. Fakat Hz. Peygamber (s.a.)'in âyetle ilgili yukarıda geçen yorumu, tâbi olunmaya, tercih edilmeye ve her görüşe takdim edilmeye daha lâyıktır. Buradaki fazlalıktan, Allah'ın fazlının ve O'na kavuşmanın kastedilmesini engelleyen bir şey de yoktur. Çünkü, değerli şeylerin en üstünü olan kavuşma hâsıl olduktan sonra, ondan daha aşağı seviyedeki fazl ve sevabı katlama ihsânının hâsıl olacağı daha açıktır.

"Ve" ateşi gözleriyle gördükleri zaman *"kendilerini bir horluk"* hakirlik, rüsvaylık *"kaplar."* örter. Yâni zillet ve hakirliğin eserleri onların üzerinde zâhir ve âşikâr olur.

Burada kaplama fiilinin yüzlerine değil de kendilerine isnâd edilmesi bu horluğun kendilerini tamamen kuşattığını, her taraflarını kapladığını bildirmek içindir.

"Onları Allah'tan" yani Allah'ın gazabından ve azâbından *"kurtaracak"* engelleyecek, koruyacak *"hiç kimse yoktur. Sanki yüzleri"* kapkara olduğu için *"karanlık gecelerden parçalara bürünmüştür."* Yâni karanlık halindeki geceden olan parçalara bürünmüştür. Bulanık gece gibi gamdan ve kederden onların yüzleri siyah olmuştur.

"İşte onlar" kötü işler yapan o güruh, yâni müşrikler ve münâfıklar *"da cehennemliklerdir. Hep orada kalacaklardır."*

Bilesin ki cennete girmek Allah'ın rahmetiyle, derecelerin bölüştürülmesi amellere

göre, ebedî kalma ise niyetler sâyesinde gerçekleşir. İşte bunlar üç makamdır. Aynı şekilde şekâvet yurdu olan cehennem sâkinlerinin oraya girmesi ise Allah'ın adâleti ile, azaplarının tabakaları amellere göre, orada ebedî kalmaları da niyetlerine göredir. Şöyle ki kâfir birinin niyeti yaşadığı müddetçe ebediyyen putlara tapmak olunca onlardan her biri ebedî olan bu niyetine göre cezâlandırılır. Onların bu müebbed azâba çarptırılmalarını gerektiren şey aslında Allah'a karşı gelmektir. Nitekim cennetlik olmayı gerektiren şey de aslında Allah'a boyun eğmektir. Yine âsî mü'minlerden cehenneme girecek olanlar da Allah'a karşı gelmemiş olsalardı, Allah kendilerine şer'-i şerife göre azâb etmeyecekti. Allah'tan bize, sana ve tüm müslümanlara sâlih ameller yaptırmasını ve kendisinden utanmamızı nasip etmesini niyaz ederiz.

Ebü'l-Abbas el-İklîşî der ki: "Sahih hadislerde âsî mü'minlerin cehennemde ne kadar kalacaklarına dâir bir rivâyet bulamadım. Sadece **Gazzâlî** *İhyâ*'da muvahhid âsîlerin durumuna temasla şöyle der: "Asî mü'minin cehennemde kalış müddeti bir andır. En çok kalacak olan ise -vârid olan bir takım haberlere göre- yedi bin senedir."

Fakir **(Bursevî)** der ki: Bunun hikmeti her halde bu sürenin insan türünün toplam ömrü olmasıdır. Bu bakımdan terbiyenin sıkı tutulması âsînin, bu müddet kadar cehennemde kalmasını gerektirmiştir. Görüldüğü kadarıyla bu seneler, bir günü bin sene olan âhiret seneleri itibariyledir. Nitekim kâfirler hakkında da böyledir. Tabîî Allah Teâlâ'nın mü'minlere fazl u ihsanda bulunma ihtimali de mevcuttur. Allah en iyi bilir.

Her âsînin nasıl ve ne kadar azap göreceği, ancak hicâbının nasıl ve ne kadar olduğuna göredir. Cenab-ı Hakk'ın: *"Sanki yüzleri karanlık gecelerden parçalara bürünmüştür."* âyetine baktığımızda bu sürünmenin, süflî şeylere yönelmeleri ölçüsünde gerçekleştiği görülür.

Süflî şeyler ise hayvânî, şeytânî, yırtıcı bir takım sıfatlardır. Bu sıfatlardan her biri birbirinin üstüne gelen zulmetlerdir. Allah Teâlâ'dan cümlemizi çamurdan olan asıllarından taşınıp, beşerlik anlayışsızlığından çıkarak en yüce âleme iltihak eden kullarından kılmasını niyaz ederiz.

Cevheri/aslı karışık ve mânâsı kesif olanın aksine cevheri saf, mânâsı latîf olan böyle olur. Bu bakımdan mücâhede ateşi ile nefsi yakıp riyâzat potalarına atman gereklidir. Çünkü mânen güçlü erler cisimlerinin şehevî yönleriyle uğraşmayıp nefislerini kendi âlemlerine ulaştırıncaya kadar tabiatlarının eksikliğinden kurtarmaya çalışırlar.

Meselâ bu yolun önderlerinden ve ileri gelenlerinden biri olan **Sehl Tüsterî**'ye "Azık nedir?" diye sorulduğunda:

"–Ölmeyen Diri'yi (Allah'ı) zikretmektir." demiştir. Tekrar:

"–Bu senin dediğin, ruhların azığıdır. Cesedlerin azığı nedir?" denince Sehl şöyle cevap vermiştir:

"Beldeleri onları bina edene bırak. Dilerse mâmûr eder, dilerse harab eder." Şu halde Allah'ın kendi cevherini kurtarmaya muvaffak kılmadığı bir kul ne kadar mahrûm bir kuldur. Böyle bir mahrumluktan Allah'a sığınırız.

Mesnevî'de şöyle der:

Dervişlerin bu riyâzatları ne içindir?
Çünkü bedene verilen eziyetler, rûhların bakâsına sebep olur.
Riyâzatla bedenin ölmesi, diriliktir.
Bu bedenin eziyet çekmesi, rûha ebedîlik verir.
Sen de riyâzata canla, başla müşteri ol;
Çünkü bedenini hizmete verirsen, canını kurtarmış olursun.

KIYÂMETTE MÜŞRİKLER VE PUTLARI

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ اَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ اَنْتُمْ
وَشُرَكَاۤؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَاۤؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ اِيَّانَا تَعْبُدُونَ
﴿٢٨﴾ فَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ
لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾ هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَٓا اَسْلَفَتْ وَرُدُّوا اِلَى اللّٰهِ
مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾

28. O gün onların hepsini bir araya toplarız, sonra Allah'a ortak koşanlara: "Haydi siz ve koştuğunuz ortaklar yerlerinize!" deriz. Artık onların aralarını ayırmışızdır. Koştukları ortaklar: "Siz bize tapmıyordunuz." derler.

29. "Şimdi bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Doğrusu biz sizin *(bize)* **tapınmanızdan tamâmen habersizdik!"**

30. İşte orada her can, geçmişte yaptıklarını karşısında bulur. Artık onlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülürler ve uydurdukları şeyler kendilerinden kaybolup gider.

"O gün" yani onları öyle bir gün ile korkut veya onlara öyle bir günü hatırlat ki o gün *"onların hepsini";* bir grup bile dışarıda kalmaksızın iyi amel işleyenlerin ve kötülük kazananların hepsini *"bir araya toplarız, sonra"* bu iki gruptan *"Allah'a ortak koşanlara: "Haydi siz ve koştuğunuz ortaklar yerlerinize!" deriz. Artık onların aralarını"* müşrikler ile taptıkları ilâhların arasını *"ayırmışızdır."* Alâkalarını ve dünyada iken aralarında bulunan bağı koparmışızdır.

Böylece, tüm amelleri boşa gitmiş, istekleri kursaklarında kalmış, ilâhları ile ilgili olarak ümid ettikleri şeylerin gerçekleşmeyeceği konusunda tam bir ümitsizliğe kapılmışlardır. Bu durum, gerçi onlara öldükten ve azâba mübtelâ kılındıklarından beri mâlumdur. Fakat bu derece kesin bir bilgi ancak bu durumla burun buruna gelip onu müşâhede ettikleri zaman hâsıl olur.

Allah'ın bu ayırması, her ne kadar kıyamet günü gerçekleşecekse de vukûu kesin olduğu için, şu anda olmuş gibi ifâde edilmiştir. Bu sebeple de "toplarız" "deriz" lâfizlarından sonra " فَزَيَّلْنَا : ayırdık" şeklinde geçmiş zaman ifâdesi kullanılmıştır.

"Koştukları" ibâdet ettikleri, ortaklık isnâd ettikleri *"ortaklar,"* bunlar melekler, Uzeyr, Mesih ve daha başka tapındıkları bilgi sahibi varlıklardır. Bu ortakların, putlar olduğu da söylenmiştir. Her şeyi konuşturan Allah onları da konuşturacaktır. *"Siz bize tapmıyordunuz derler."*

Bu ifade, ortak koştukları şeylerin müşriklerin tapınmalarından berî olduklarını

belirten mecâzî bir ifadedir. Şöyle ki bu tapınma ortak koştukları şeylerin emri ve irâdesi ile gerçekleşmiyordu. Bu tapınmayı müşriklere emreden, sırf kendi hevâları ve şeytanlarıydı. Bu bakımdan müşrikler aslında kendi hevâlarına ve kendilerini azdıran şeytanlarına tapınmaktaydılar.

فَكَفٰى بِاللّٰهِ شَه۪يدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِل۪ينَ ﴿٢٩﴾

29. “Şimdi bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Doğrusu biz sizin *(bize)* tapınmanızdan tamâmen habersizdik!”

“Şimdi bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter.” Çünkü meselenin künhünü bilen O’dur. *“Doğrusu biz sizin”* bize *“tapmanızdan tamamen habersizdik.”*

Buradaki “habersiz olma”, bu tapınmaya râzı olmamaktan kinâyedir. Çünkü meleklerin bu tapınmadan habersiz olmaları düşünülemez. Bu durum, söylendiği gibi ortaklarla şeytanların kastedilmiş olması ihtimâlini kesin hâle getirir. Çünkü şeytanlar her ne kadar müşrikleri ortak koşmaya zorlayamazlarsa da bu ortak koşmadan hoşnut oldukları şüphesizdir. *el-İrşâd*’da böyle denilmektedir. Bu mânâ, ortak koşulanlarla ilim sâhibi olanların kastedilmiş olmasına göredir.

Eğer putlar kastedilmişse onların hiçbir şuûr ve hisse sâhip olmayan cansız varlıklar olması “habersiz olma”nın en büyük sebeplerindendir.

هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَٓا اَسْلَفَتْ وَرُدُّٓوا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ

وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾

30. İşte orada her can, geçmişte yaptıklarını karşısında bulur. Artık onlar gerçek sahipleri olan Allah’a döndürülürler ve uydurdukları şeyler kendilerinden kaybolup gider.

“İşte orada” o dehşet yerinde veya işte o vakitte mü’min-kâfir, cennetlik-cehennemlik *“her can, geçmişte yaptıklarını”* önceden yapmış olduğu amelleri *“karşısında bulur”* onları yoklar, tartar ve tadar. Yaptığı amelin faydasını ve zararını kendi gözleriyle görür. Ölüm anından itibaren berzah âleminde duçâr olduğu azâb dolayısıyla bildiklerinden ise bahsedilmemiştir. Boş yere rab edindiklerine değil *“gerçek”* rab olduğu kesin ve doğru *“sahipleri”* rableri *“olan Allah’a”* yani Allah’ın cezâsına, azâbına *“döndürülürler.”* Çünkü Allah’ın, zâtına dönmek imkânsızdır.

Şeyh tefsirinde şöyle diyor: *“Gerçek sahipleri”* demek, gerçekte işlerini yürüten ve sâhip olan demektir. Bu âyet ile “***Kâfirlerin mevlâsı yoktur***” (Muhammed, 47/11) âyeti

birbirine ters düşmez. Çünkü o âyette “mevlâ” yardımcı, burada ise mâlik/sâhip mânâsındadır.

“Ve” tanrılarının kendilerine şefaat edeceği yahut tapındıkları varlıkların Allah’ın ortakları olduğu gibi *“uydurdukları şeyler kendilerinden kaybolup”* zâyi’ olup *“gider.”* Yani kaybolup gittiği açıkça ortaya çıkar. Yoksa bu uydurduklarının daha önce boş şeyler olmadığı demek değildir. Yahut da kendi kesin inanışlarında dahi bunlar kaybolup gitmiştir, demektir.

Bilesin ki ehl-i îmânın dayanıp güvendiği birçok şey, kıyâmet günü işin hakikati ortaya çıktığı zaman yok olup gider. Durum böyle olunca şirk ve isyân ehlinin dayandığı şeylerin durumu nasıl olur, bir düşün. Nitekim **Cüneyd** (k.s.) ölümünden sonra rüyâda görülmüş. Kendisine:

“–Allah Teâlâ sana nasıl davrandı?” diye sorulunca Cüneyd şöyle cevap vermiş:

“–Bütün o işaretler kayboldu, o ibareler yok oldu, bütün o görüntüler sona erdi, bütün bilgiler yok olup gitti. Bize sadece seher vakti kıldığımız birkaç rekat namazın faydası dokundu.”

Cenâb-ı Hakk’ın Hâfız’a ihsan ettiği her bir saadet bucağı
Gecenin bereketi, duası ile seherin vird ve ezkârı sâyesindedir.

Bu âyet, nefsin ancak hevâya tapacağına ve Mevlâ’nın mâsivâsından başka teveccüh edecek mihrâbının bulunmadığına işâret etmektedir.

Büyüklerden biri der ki: Tırnakla dağları yontmak, iyice yerleşmiş bulunan hevâyı yok etmekten daha kolaydır. Allah, nefis olsun diğer bir şey olsun, kendisinden başkasına iltifat edilerek yapılan; başkalarının ortak edildiği ameli sevmez. Aynı şekilde şehvet olsun, diğer bir şey olsun kendisinin sevgisi ile paylaşılmış kalbi de sevmez.

Muhammed b. Hassan (r.h.) şöyle anlatır: “Lübnan dağında dolaşırken birden karşıma rüzgar ve fırtınadan kavrulmuş bir genç çıktı. Beni görünce korkup kaçtı. Peşine düştüm ve ona:

“–Bana faydalanacağım bir öğüt verir misin?” dedim. Genç:

“–Allah’tan sakın. Çünkü O, kulunun kalbinde kendisinden başkasını görmekten hoşlanmayacak kadar kıskançtır.” dedi.

İbn Nüceyd (r.h.) der ki: “Hiçbir kimse, bütün fiilleri kendi gözünde birer gösteriş, bütün halleri kendi gözünde birer iddiâ olmadan saf bir kulluk anlayışına sahip olamaz. Bu iddiacılar, ancak hallerinin yok olmasıyla rezil rüsvây olurlar.”

Mesnevî’de şöyle denilir:

Fakat iç yüzüne bakarsanız, dâvâ nerededir?

O pâdişahın önünde, dâvâ da, âşık da yok olup gitmiştir.

Hâfız da der ki:

İddiâcıların sözü ile amel ehlinin hâli
Altınlı ipek dokuyan ile hasır örücünün hikâyesine benzer.

Şu durumda kula düşen bütün sıfatlardan fenâ bulup tüm kirlerden arınmak ve ağaçlara, taşlara yönelmekten kendini kurtarmaktır. Çünkü zafer, ancak bütün güç ve ölçülerin yaratıcısı olan Allah'ın inâyeti iledir. Şu sözü söyleyen ne kadar güzel söylemiş:

"Yaratılanın yaratılandan meded umması, hapishânedeki bir mahkûmun başka bir mahkûmdan meded umması gibidir.

*et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*de şöyle denilir: *"O gün onların hepsini bir araya toplarız."* Yani dünya, hevâ ve putlar gibi insanların Allah dışında taptıkları varlıkların hakîkatleri ile insanların rûhlarını bir araya getiririz. *"Sonra Allah'a ortak koşanlara: "Haydi siz ve koştuğunuz ortaklar yerlerinize!" deriz."* Sonra müşriklerin ruhlarına hitapla: "En yüce mekânda olduktan sonra şimdi câhilce seçtiğiniz yerlerinizde durun! Siz de koştuğunuz ortaklar da en aşağı yere, kendilerine bağlandığınız ortakların yerine inin!" deriz.

"Artık onların aralarını ayırmışızdır." Yâni müşriklerle koştukları ortakları birbirinden ayırırız. Müşrikleri Hakk'ın huzurundan uzaklık ve kovulma, ayrılık elemi ve Hakk'a vuslat istîdâdını geçersiz kılmak sûretiyle cezâlandırırız. Ortak koştuklarına ise bu cezayı vermeyiz. Çünkü onların Hakk'a yakınlığın (kurb) kemâline istîdâdları yoktur.

"Koştukları ortaklar: Siz bize tapmıyordunuz." bilâkis hevânıza tapınıyordunuz *"derler."* Çünkü yeryüzünde hevâdan daha tiksindirici bir ilâha tapılmamıştır. Hz. Peygamber (a.s.): "*Allah'a göre yeryüzünde hevâdan daha sevimsiz bir ilâha tapılmamıştır*."[52] buyurmuştur. Cenab-ı Hak ise bu konuda şöyle buyurur: ***"Hevâ ve hevesini tanrı edineni gördün mü?"*** (el-Câsiye, 45/23)

"Şimdi bizimle sizin aranızda şâhid olarak Allah yeter. Doğrusu biz sizin (bize) tapınmanızdan tamâmen habersizdik!" Yani biz sizin bize yaptığınız kulluğun tadından, haz ve lezzetinden habersizdik. Haberimiz olmaksızın bize tapınırken, dünyevî ve uhrevî istifâdeler esnâsında aldığınız haz, tad ve lezzet aslında sizin hevâlarınıza aitti.

Allah'a kulluk etmek ise böyle değildir. Çünkü O, kendisine yapılan kulluktan haberdardır, hoşnuttur. Yardım ve tevfik yalnızca O'ndandır. Cezalandırmak da sevap vermek de O'na âittir.

"İşte orada her can, geçmişte yaptıklarını karşısında bulur." yani işte o durumda

her nefis önceden yaptığı bir takım varlıklara bağlanma ve onlara dayanıp güvenme fiillerini karşısında bulur. Hüküm, yakınlık, uzaklık, lezzet ve elem de *“gerçek sahipleri olan Allah’a arz olunurlar”*

Bu konuda, yâni yakınlığın lezzetlerini ve uzaklığın elemini tattırmada kendileriyle ilgili her şeyi üstlenen Allah’tır, yoksa O’nun dışında ortak koştukları şeyler değil. *“Ve”* bu ortak koştuklarının yakınlık ve şefaat etme konusunda te’sirleri olduğu hakkında *“uydurdukları şeyler kendilerinden kaybolup gider.” et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’*den yapılan nakil burada bitti.

---

[52]. *Zebîdi*, İthafü’s-Sâdeti’l Müttakîn, c. 9. s. 18 *Irakî*, el-Muğnî, I, 34

SAKINMIYOR MUSUNUZ?

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِ اَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ
وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ
الْاَمْرَۜ فَسَيَقُولُونَ اللّٰهُۚ فَقُلْ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ
الْحَقُّۚ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ اِلَّا الضَّلَالُۚ فَاَنّٰى تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ كَذٰلِكَ
حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذ۪ينَ فَسَقُٓوا اَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

31. De ki: “Sizi gökten ve yerden kim rızıklandırıyor? Ya da kulakların ve gözlerin sâhibi kimdir? Ölüden diriyi, diriden ölüyü kim çıkarıyor? Bütün işleri kim idâre ediyor?” Onlar “Allah” diyecekler. De ki: “O halde sakınmıyor musunuz?”

32. İşte sizin gerçek rabbiniz Allah budur. Gerçekten sonra sapıklıktan başka ne var? Öyle ise *(gerçekten)* nasıl çevriliyorsunuz?

33. Böylece Rabb’inin, yoldan çıkanlar için söylediği “Onlar inanmazlar.” sözü gerçekleşmiş oldu.

Tevhidin hak; şirkin bâtıl olduğuna delil olarak müşriklere *“de ki: “Sizi”* yağmur yağdırarak *“gökten ve”* bitkiler bitirerek *“yerden kim rızıklandırıyor?”* size rızık veren kimdir? *“Ya da kulakların ve gözlerin sâhibi kimdir?”* Yani onları böylesine hayret verici bir fıtrat üzere yaratmaya ve düzgün kılmaya kim güç yetirebilir? Yâhut bunlara ulaşan en ufak bir şeyden bile hemen etkilendikleri halde çok sayıdaki âfetten bunları kim koruyabilir?

Hz. Ali (r.a.) şöyle derdi: “Yağı gördüren, kemiğe işittiren ve eti konuşturan Allah’ı tesbih ederim, O ne yücedir!”

İnsanoğlunun işitmeye ve görmeye konuşmaya daha çok ihtiyacı olduğu için Allah insanda iki göz, iki kulak ve bir dil yaratmıştır.

“Ölüden diriyi, diriden ölüyü kim çıkarıyor?” Yani nutfeden canlıyı, canlıdan nutfeyi yaratan kimdir? Yine kuşu yumurtadan, yumurtayı da kuştan kim çıkarıyor? *“Bütün işleri”* ulvî veya süflî, rûhânî veya cismânî bütün âlemlerin işlerini *“kim idâre ediyor?” Onlar:”* hiç beklemeden, bütün bu zikredilenleri başkası değil *“Allah”* yapıyor *“diyecekler.”* Çünkü son derece açık olan bu konuda inat etmeye imkan yoktur. İşte o vakit onları susturmak için *“de ki: “O halde sakınmıyor musunuz?”* Bunu biliyorsunuz da putları O’na ortak koşmanız yüzünden O’nun azâbından korkmuyor musunuz?

فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّۚ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ اِلَّا الضَّلَالُۚ فَاَنّٰى تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾

32. İşte sizin gerçek rabbiniz Allah budur. Gerçekten sonra sapıklıktan başka ne var? Öyle ise *(gerçekten)* nasıl çevriliyorsunuz?

"İşte sizin" bütün bunları yapan *"gerçek"* Hak, yâni O'na koştuğunuz ortaklar değil O'nun rubûbiyyeti sâbit olan *"rabbiniz Allah budur."*

"Gerçekten sonra" bu ifâde istiâre yolu ile "gerçeğin dışında" demektir. Hiç kimsenin tercih etmeyeceği *"sapıklıktan başka ne var?"* Bu sapıklık ise putlara tapınmadır. Bu tapınma, hâricî organlarla yapılan bir amel olduğu halde görüş ve inanç sapıklığına dayandığı için sapıklık adı verilmiştir.

"Öyle ise" gerçekten *"nasıl çevriliyorsunuz?"* Bu ifâde, bir şeyin meydana gelmesini red, uzak görme ve bu harekete hayret etme mânâsında bir istifhâm-ı inkârîdir: "Nasıl olur da tevhidden ve Allah'a kulluk etmekten, dosdoğru yoldan sapmak demek olan ortak koşma ve putlara tapmaya çevrilirsiniz?" demektir.

Sa'dî der ki:

Ey bedevî, korkarım ki Kâbe'ye erişemezsin
Çünkü gittiğin bu yol Türkistan'a çıkar

Böylece Cenab-ı Hak, Rasûlü (s.a.)'in dilinden onların sapıklığına dikkat çekmiştir. O doğru ve hak yola ileten; tasdik ve şüphe ehlini birbirinden ayırandır.

Sâib şöyle der:

Yolu kaybedenler ilâhî sırlara vâkıf olamadılar
Ta ki yolcular bir yol göstericiye ulaşmadıkça

كَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذ۪ينَ فَسَقُوا اَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

33. Böylece Rabb'inin, yoldan çıkanlar için söylediği "Onlar inanmazlar." sözü gerçekleşmiş oldu.

"Böylece" yani nasıl ki rablık Allah hakkında gerçek olduğu gibi *"Rabb'inin yoldan çıkanlar"; yani* inkârlarında inâd edip hallerini düzeltme imkânı kalmayanlar *"için söylediği "Onlar inanmazlar" sözü"* hüküm ve kazâsı *"gerçekleşmiş oldu."* İlâhî azap vâcip oldu. Şu halde onları azâba küfür sürükledi. Çünkü her netice sebeplere, mukaddimelere bağlıdır.

Ne buğday başağı çıkar soğandan

Ne de meyve ağacı verir, ümmügaylan

NASIL HÜKMEDİYORSUNUZ?

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَٓائِكُمْ مَنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا
الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَٓائِكُمْ مَنْ
يَهْدٖٓي اِلَى الْحَقِّ قُلِ اللّٰهُ يَهْدٖي لِلْحَقِّ اَفَمَنْ يَهْدٖٓي اِلَى الْحَقِّ
اَحَقُّ اَنْ يُتَّبَعَ اَمَّنْ لَا يَهِدّٖٓي اِلَّٓا اَنْ يُهْدٰى فَمَا لَكُمْ كَيْفَ
تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾ وَمَا يَتَّبِعُ اَكْثَرُهُمْ اِلَّا ظَنًّا اِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنٖي
مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

34. De ki: "Sizin koştuğunuz ortaklardan, ilk defa yaratacak, sonra onu çevirip eski şekliyle yeniden yaratacak olan var mı?" De ki: "Allah ilk defa yaratır, sonra onu çevirip yeniden yaratır. Öyle ise nasıl *(doğru yoldan)* çevriliyorsunuz?"

35. De ki: "Sizin ortak koştuklarınızdan gerçeğe götürecek var mı?" De ki: "Gerçeğe götüren Allah'tır. Gerçeğe götüren mi uyulmaya daha lâyıktır, yoksa hidâyet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı?" O halde neyiniz var! Nasıl hükmediyorsunuz?

36. Onların çoğu zandan başka bir şeye uymuyorlar. Zan ise gerçekten hiçbir şey kazandırmaz. Doğrusu Allah onların yapmakta olduklarını bilir.

De ki: "Sizin koştuğunuz ortaklardan ilk defa yaratacak, sonra onu çevirip eski şekliyle yeniden yaratacak olan var mı?" Yani ilk yaratılışı kabul ettikleri, inadlarından ve böbürlendiklerinden yeniden yaratılışı inkar ettikleri için müşriklere bunu kimin yaptığını açıklaması Hz. Peygamber (s.a.)'e şöyle emredildi: *"De ki: "Allah ilk defa yaratır, sonra onu çevirip yeniden yaratır."* Bu işleri, kim olursa olsun O'nun dışında hiç kimse değil, sadece O yapar. *"Öyle ise nasıl"* doğru yoldan *"çevriliyorsunuz?"* Doğru yoldan nasıl döndürülüyorsunuz? Bu soru, istifhâm-ı inkârîdir. Yani reddetmek için sorulmuştur.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَٓائِكُمْ مَنْ يَهْدٖٓي اِلَى الْحَقِّ قُلِ اللّٰهُ يَهْدٖي لِلْحَقِّ
اَفَمَنْ يَهْدٖٓي اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُتَّبَعَ اَمَّنْ لَا يَهِدّٖٓي اِلَّٓا اَنْ يُهْدٰى
فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾

35. De ki: “Sizin ortak koştuklarınızdan gerçeğe götürecek var mı?” De ki: “Gerçeğe götüren Allah’tır. Gerçeğe götüren mi uyulmaya daha lâyıktır, yoksa hidâyet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı?” O halde neyiniz var! Nasıl hükmediyorsunuz?

“De ki: “Sizin ortak koştuklarınızdan” hangi yolla olursa olsun başkalarını *“gerçeğe götürecek var mı?”* Çünkü kulluğun en aşağı mertebesi, ma’bûdun kullarını kendileri için uygun ve elverişli olana iletmesidir.

“De ki:” Çeşitli deliller gösterip peygamberler göndererek kitaplar indirip sağlam, doğru bir akıl yürütmeye, isâbetli düşünmeye muvaffak kılarak dilediklerini *“gerçeğe götüren”* başkası değil, sadece *“Allah’tır.”* Çünkü akıllar farklı farklı, düşünceler ise çeşit çeşittir. Gerçeği belirlemek de pek zordur. Yanlışa düşmekten ancak pek az insan kurtulur. Gerçekleri kavramaya yol bulmak ise sadece Allah’ın yardımı, yol göstermesi ve hidâyet etmesiyle mümkün olur.

Başkalarını *“gerçeğe götüren”* Allah *“mı”* gerçeğe götürmeyenden *“uyulmaya daha lâyıktır, yoksa hidâyet verilmedikçe”* Allah Teâlâ kendisini doğru yola iletmedikçe *“kendi kendine”* hiçbir durumda “*doğru yolu bulamayan mı?”*

Eğer: “Putlar, cansız varlıklar oldukları için hidâyeti kabul etmezler. Bu durumda putlar için nasıl “*hidâyet verilmedikçe*” denilebilir? Yine âyetteki (مَنْ) harfi cansızlar için değil, canlılar için kullanılır. Böyle olunca da putlar hakkında “*kendi kendine doğru yolu bulamayan mı?*” demek uygun olur mu?” diye sorarsan şöyle cevap veririm:

Bu durum, yani “hidâyet verilmedikçe doğru yolu bulamama”, melekler, Mesih ve Uzeyr (aleyhimü’s-selâm) gibi Allah’a ortak koştukları şeylerin değerli olanları için söz konusudur. Bu sebepledir ki bu ifade, doğru yola götürülmeyi kabûl eden, buna istîdâdı olan akıllı varlıkları rab edinen kimselerin tuttuğu yolun bozukluğunu beyân etmektedir. Putlara ve başka varlıklara tapan şirk ehlinin tuttuğu yolun bozuk olduğu ise yukarıdaki: *“De ki: “Sizin koştuğunuz ortaklardan ilk defa yaratacak.... var mı?”* âyeti ile açıklanmıştı. Çünkü buradaki “*ortaklardan*” maksadın putlar ve başka bir takım varlıklar olduğunda şüphe yoktur.

et-Tibyân’da denilir ki: Put, doğru yola götürülmedikçe yani bir yere sokulup çıkarılmadıkça, taşınmadıkça, kendisi ile ilgili bir tasarrufta bulunulmadıkça ne bir fayda ne de bir zarar verir. Kendi başına hiçbir şey yapamaz. Allah Teâlâ ise böyle bir durumdan münezzehtir.

Bu söz, zâhiri itibariyle putların doğru yola götürüldükleri takdirde gideceklerini gösteriyorsa da durum böyle değildir. Çünkü bu putlar doğru yolu bulamayacak olan taşlardır. Ne var ki müşrikler bunları ilâh edinince bunlardan da akıl sâhibi, bir şeyler yapabilen varlıklar gibi bahsedilmiştir.

“O halde neyiniz var!” Yani, size ne oluyor da bunları Allah Teâlâ’ya ortak koşuyorsunuz?! Aklın, bâtıl olduğuna açıkça hükmettiği bir şeye *“nasıl hükmediyorsunuz?”* Bu ifade müşriklerin verdikleri bâtıl hükmü reddetmektedir. Çünkü onlar kendisine muhtaç oldukları Allah ile kendilerine muhtaç olan putları eşit

görmektedir. Oysa her şeye kadir olanla çok âciz olan arasında asla eşitlik yoktur.

Acziyet ve kudretin her ikisi birbirinin zıddıdır
Akıl sana onların bir olduğunu söylerse yalandır
Acziyet mahluka aittir ki postu yırtar, ölür
Kudrette kemal üzere kadir olan Hz. Hak'dır

وَمَا يَتَّبِعُ اَكْثَرُهُمْ اِلَّا ظَنًّاۜ اِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنٖي مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔاۜ
اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

36. Onların çoğu zandan başka bir şeye uymuyorlar. Zan ise gerçekten hiçbir şey kazandırmaz. Doğrusu Allah onların yapmakta olduklarını bilir.

"Onların çoğu" putların tanrıları oldukları şeklindeki inançlarında, araştırmaksızın *"zandan başka bir şeye uymuyorlar."* Bu konuda sırf kendi atalarını taklid ediyorlar. "Onların çoğu" ifadesinde, bazı müşriklerin ilme tâbi olup tevhidin hak, putperestliğin ise bâtıl olduğu konusuna vâkıf olduklarını, fakat bunu inatları yüzünden kabul etmedikleri ihsâs edilmektedir. *"Zan ise gerçekten hiçbir şey"* hiçbir fayda *"kazandırmaz."* yâni zan ve tahmin insana hak ve yakin getirmeye kadir olamaz. Bu ifâdenin "Zan gerçek yerine geçmez." anlamına gelmesi de muhtemeldir.

Bazıları der ki: Putların şefaatçi oldukları zannı, müşriklerden azâbı kaldırmaz. Onların putların şefaatçi olacaklarına dair sözleri tamamen geçersiz, fasid bir hayâle dayanan kuru bir zandır.

"Doğrusu Allah onların yapmakta olduklarını bilir." Bu ifade delilden yüz çevirip zanna uydukları için müşrikler için bir tehdittir. Âyette dinin aslını ilgilendiren konularda taklid ile yetinmenin câiz olmadığına ve bilginin gerekli olduğuna da delâlet vardır.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Vehim yanlışlara düşer, yanılır;
Halbuki akıl ancak doğruya yönelir, doğruyu bulur.
Kötü kişi; çapası olmayan gemi gibidir,
Ne demir atmış, ne bir yere bağlıdır, fırtınadan kurtulamaz.
Akıllıya emniyet ve huzur veren akıl çapasıdır
Sen de akıllı kişilerden bir çapa iste.

Önceki âyetin *"O halde neyiniz var, nasıl hükmediyorsunuz?"* cümlesi, müşriklerin kâmil akıldan mahrum olduklarını göstermektedir. Çünkü kâmil bir akla sahip olan kişi, bâtıla ve cehâlete değil, gerçeğe ve bilgiye tâbi olur. Atalarının müşriklik sıfatını

taşıması, kendileri için delil teşkil etmez. Çünkü Allah Teâlâ insanları yaratmış ve onları akılla donatarak hayırla şerri ayırabilme kabiliyeti vermiştir. Öyle ise ancak hidâyete tâbi olmak gerekir.

Müşriklerin câhilleri taklid ederek şeriat yolundan saptıkları gibi bazı sâlikler de boyunlarına gaflet halkasını geçirerek hakikat yolundan ayrılmışlardır.

Büyüklerden birisi şöyle der: Size ancak akıl ve tecrübe edenlerin öğreneceği, gaflet edip perdelenenlerden başkasının ihmâl etmeyeceği bir şeyi tavsiye edeceğim: Bu ilmi, hiçbir kibirli, bid'atçı ve mukallidden almayın. Çünkü kibir, âyetleri/delilleri anlamaktan ve ibret almaktan alıkoyar. Bid'at ise, sâhibini büyük belâlara dûçâr eder. Taklide gelince o da bir şeyi elde etmeye, ihtiyâcını gidermeye mâni olan bir bağdır.

Kişi, ulaştıklarına akıl ve burhan nuruyla ulaşır. Akıl ile kazanılan bilgi ise yakîn sahiplerine göre zan ve tahmin mertebesindedir. Artık ilerisinde başka bir gaye kalmayan gerçek ise akıl mertebesinin ötesindedir. Kalbin zâhirine gelen tarafı îmân, bâtına gelen tarafı ise îkân (yakîn)dir.

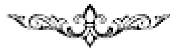
Âriflerden birisi der ki: Îman kalbin zâhirinde olunca kişi âhireti de sever dünyayı da. Bazen Allah ile bazen nefsiyle beraber olur. Îman kalbin içine girdiği zaman ise kul dünyadan soğur, heveslerini terk eder. Bu mertebeye ulaşmak, ancak ilâhî bir cezbe ve kâmil bir mürşidle beraber olma sâyesinde gerçekleşir.

Hâfız şöyle der:

Ben ankanın esas menziline kendi gayretimle yol almadım
Bu merhaleyi Süleyman (a.s.)'ın kuşuyla katettim

Bu yolun şartlarından biri de kendisiyle hemcins olmayanlarla beraber olmaktan kaçınmaktır. Çünkü bu beraberlik çok etkileyicidir. Kaybedenler hep heveslerine râm oldukları ve inkârcılarla beraber bulundukları için kaybetmişlerdir. Artık hak ve işin hakikati apaçık ortaya çıktı. "***Haktan sonra sapıklıktan başka ne vardır?***" (Yûnus, 10/32)

Yüce Allah'tan bizi irtihâl edinceye kadar çalışmaya muvaffak kılmasını niyâz ederiz.

KUR’AN UYDURULMUŞ DEĞİLDİR

وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُفْتَرٰى مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ تَصْد۪يقَ الَّذ۪ى
بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْص۪يلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ ف۪يهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٣٧﴾
اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِه۪ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٣٨﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُح۪يطُوا
بِعِلْمِه۪ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْو۪يلُهُ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِم۪ينَ ﴿٣٩﴾

37. Bu Kur’an, Allah’tan başkası tarafından uydurulmuş değildir. Fakat o, kendinden öncekilerin doğrulayıcısı ve Kitâb’ın açıklamasıdır. Onda asla şüphe yoktur. Âlemlerin Rabbi tarafındandır.

38. Yoksa “O’nu uydurdu” mu diyorlar. De ki: “Eğer doğru iseniz, haydi Allah’tan başka çağırabildiklerinizi de çağırın da onun benzeri bir sûre getirin.”

39. Hayır, onlar bilgisini kavrayamadıkları, henüz yorumu da kendilerine bildirilmemiş olan şeyi yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Bak, o zâlimlerin sonu nice oldu?!

Muhtevasında eşsizliğini gösteren nazım güzelliği, ince mânâları ve kapsayıcı gerçekleri ile *“bu Kur’an, Allah’tan başkası tarafından uydurulmuş değildir.”* Allah’tan başka birinden sâdır olmuş değildir. Çünkü Kur’an gibi bir eser ancak Allah’ın sözü olabilir.

“Fakat o, kendinden öncekilerin doğrulayıcısı” dinin esasları ve öncekilerin kıssaları ile ilgili olarak verdiği haberlerdeki muhtevâsı, kendisinden önceki ilâhî kitapların muhtevasına mutâbık olduğu için, bu ilâhî kitapları tasdik edici *“ve Kitab’ın açıklamasıdır.”* Buradaki *“kitap”* farz kıldı, hükmetti, takdir etti mânâlarındaki “ كَتَبَ ” fiilinden gelmektedir. ‘İsbât edilmiş ve kesinlik kazanmış hakikatların ve şer‘î hükümlerin açıklamasıdır’ demektir.

Kur’ân, hiçbir ilmi elde etmek için ders görmemiş, bu ilâhî kitapları bilenlerin meclislerinde bulunmamış Biri’nin (s.a.) elinde ortaya çıkmıştır. Böyle olduğu halde O’nun getirdiği Kur’ân ilâhî kitaplara mutâbık oluyorsa, bu kitabın uydurma olmadığı, bilâkis Allah tarafından verildiği bilinmiş olur.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilir: “Yani Kur’ân Allah katında, hem ezelî hem

de ebedî olduğundan kendisine yok etme ve sâbit bırakma ârız olmayan, Kitab’ta yazılmış, takdir edilmiş şeylerin topluca açıklamasıdır. Nitekim Cenab-ı Hak: **“*Allah dilediğini mahveder, dilediğini ise sâbit bırakır.*”** (er-Ra‘d, 13/39) buyurmuştur. Burada mahlûk olan ve değişikliği kabul eden Levh-i Mahfûz’daki mahvetme ve sâbit bırakma kastedilmektedir. **“*Kitâb’ın aslı ise O’nun katındadır.*”** (er-Ra‘d, 13/39) Yâni değişmez asıl, O’nun katındadır. Bu ise Allah’ın kadîm zâtı ile kâim bulunan ilmidir.

“O’nda asla şüphe yoktur.” Yani o, kendisinde şüphe bulunmayandır. Yâni huccetinin zuhûru ve delâletinin âşikâre olması o derecedir ki onu azıcık düşünen ve tefekkür eden kimse şüpheden kurtulur ve onda şüphe etmeye imkan olmadığını bilir.

“Alemlerin Rabbi tarafındandır.” Yani Kur’an Rasûlullah (s.a.)’e Allah Teâlâ tarafından inen bir vahydir.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ ۜ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾

38. Yoksa “O’nu uydurdu” mu diyorlar. De ki: “Eğer doğru iseniz, haydi Allah’tan başka çağırabildiklerinizi de çağırın da onun benzeri bir sûre getirin.”

“Yoksa “O’nu uydurdu” mu diyorlar.” Yani, “Yoksa Mekke kâfirleri “O’nu Muhammed uydurdu” mu diyorlar?” Buradaki soru, bu iddiayı kötülemek ve uzak bulmak için getirilmiştir. **Zemahşerî**, bu sorunun bir delil ortaya koyup muhâtabı susturmak için olabileceğini söylemiştir.

Onlara *“de ki: “Eğer”* durum sizin dediğiniz gibiyse, Kur’ân’ı benim uydurduğum iddiâsında *“doğru iseniz, haydi Allah’tan başka çağırabildiklerinizi de çağırın da”* belâgat, nazım güzelliği ve mânâ gücü bakımından *“onun benzeri bir sûre”* uydurarak *“getirin.”* Çünkü siz de Arapça konuşma ve fesâhat konusunda benim gibisiniz. Buradaki emir, âciz bırakma ve taşlama kabilinden bir emirdir.

Kur’ân’a karşı durma konusunda bir ikinizin aklı kâfi gelmiyorsa, bir sûrenin benzerini getirmenize yardım etmeleri için *“Allah’tan başka çağırabildiğinizi de çağırın*” Çünkü bir mahlûkun uydurduğu bir şeyi öteki de uydurabilir. “***her ilim sahibinin üstünde bir bilen vardır***.” (Yûsuf, 12/76) İşte toplu olarak da tek tek de Kur’an’ın karşısında durmaktan âciz kaldığınızı anladığınıza göre Kur’ân’ın nazmının da indirilişinin de ancak Allah Teâlâ tarafından olduğu anlaşılmış olur.

Bilesin ki Kur’ân’ın i‘câzı, yani başkalarını âciz bırakması, insanları kendisine karşı koyma kudretinden alıkoyacak şekilde fesâhat ve belâgatin zirvesinde olmasıdır. Öyle ki, insanları karşı koyma gücünden âciz bırakır. Yoksa bazılarının vehmettiği gibi muktedir oldukları halde Allah Peygamberine bir lütuf ve ikram olarak belâgatçıların

dilini bağlamak sûretiyle onları Kur'an'a karşı koymaktan âciz bırakmaz. **Molla Fenârî**'nin *Tefsîru'l-Fâtiha*'sında böyle geçmektedir.

بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ كَذٰلِكَ
كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾

39. Hayır, onlar bilgisini kavrayamadıkları, henüz yorumu da kendilerine bildirilmemiş olan şeyi yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Bak, o zâlimlerin sonu nice oldu?!

"Hayır, onlar bilgisini kavrayamadıkları, henüz yorumu da kendilerine bildirilmemiş olan şeyi yalanladılar." Yâni daha ne olduğunu anlamadan alelacele Kur'ân'ı yalanlamaya koştular. Çünkü, bir sözü mânâlarını kavramadan yalanlamak, ilk anda inkâra koşmak demektir. "بَلْ" lâfzında müşrikleri taklitçilikleri ve iyice düşünmemeleri yüzünden kötüleme mânâsı vardır. Sanki şöyle denilmiş oluyor: Bırak onlara meydan okuyup delille susturmayı! Çünkü onlar, hitâp edilmeye lâyık değillerdir. Çünkü taklitçidirler ve bu konuda akılları karışıktır. Şayet Kur'ân'daki pek çok i'câz örneklerine vâkıf olsalardı, elbette onun bir mahlûkun nazire getirebileceği şeylerden olmadığını anlarlardı.

Demek ki Kur'ân gerek nazım gerek mânâ ve gerekse gaybdan haber vermesi yönünden âciz bırakıcıdır. Müşrikler ise Kur'ân'ın nazmı üzerinde iyice düşünmeden, bâzısı dünyada, bâzısı da âhirette ortaya çıkacak istikbâle dâir verdiği haberlerin meydana gelmesini beklemeden alelacele Kur'ân'ı yalanlayıverdiler. Halbuki bu gibi haberlerin gerçekleşmesini bekleselerdi, hem Kur'an'ın sahîh olduğunu, hem de Hz. Peygamber (s.a.)'in sözlerinin doğru olduğunu kesin olarak anlayacaklardı.

Gelmesi beklenen bir şeyin daha ne olduğunu bilmeden yalanlayıvermek, onunla ilgili hiç bilgi sâhibi olmadan yalanlayıvermekten daha çirkindir. Şu halde müşriklere düşen, beklenen şeyin meydana geleceği zamana kadar durup beklemekti, ama onlar bunu yapmadılar.

"Onlardan öncekiler de" peygamberlerini *"böyle"* yani senin kavminin yalanladığı gibi *"yalanlamışlardı. Bak, o zâlimlerin sonu nice oldu?!"* Bu ifâdede, müşrikler kendilerinden öncekilerin dûçâr oldukları azâba benzer bir azâbla tehdid edilmektedir. Burada Allah Teâlâ, önceki yalanlayıcıları, "zâlim" diye niteliyor. Çünkü tasdik edecekleri yerde yalanlamışlardır. Yalanlayınca da âkıbetleri kitapların ve peygamberlerin haber verdiği azâb ve helâk olmuştur.

KİMİ ONA İNANIR,
KİMİ DE İNANMAZ

وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهٖۜ وَرَبُّكَ اَعْلَمُ
بِالْمُفْسِدٖينَ ﴿٤٠﴾ وَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لٖي عَمَلٖي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْۚ
اَنْتُمْ بَرٖٓيؤُ۫نَ مِمَّٓا اَعْمَلُ وَاَنَا۬ بَرٖٓيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَۜ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ
﴿٤٢﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ اِلَيْكَۜ اَفَاَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا
لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـٔاً وَلٰكِنَّ النَّاسَ
اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾

40. Onlardan kimi ona inanır, kimi de inanmaz. Rabb'in bozguncuları çok iyi bilir.

41. Eğer onlar seni yalanladılarsa, de ki: "Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız da size. Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım!"

42. İçlerinden sana kulak verip dinleyenler de vardır. Fakat sağırlara sen mi duyuracaksın? Hele akıllarını da kullanmıyorlarsa!

43. İçlerinden sana bakanlar da var. Fakat körleri sen mi yola getireceksin? Hele bir de basiretsiz iseler!

44. Şüphesiz Allah insanlara hiç zulmetmez, fakat insanlar kendi kendilerine zulmediyorlar.

"Onlardan" yani yalanlayanlardan *"kimi ona inanır,"* Kur'ân'ı içinden tasdik eder, gerçek olduğunu bilir, fakat inat eder, *"kimi de inanmaz."* Açıkça inanmadığı gibi fazla geri zekâlı olduğu, az düşündüğü için içinden de inanmaz. Ya da onlardan kimi, imânı kabul etme kapasitesi bulunduğu için küfürden tevbe ederek îmân edecektir, kimi de imânı kabûle müsâid olmadığından dolayı ilerde de imân etmeyecek, bilâkis küfrü üzere ölecektir. *"Rabb'in bozguncuları"* inatçıları veya ısrarcı olanları *"çok iyi bilir."* Allah Teâlâ, bu inatçıları fâsid davranışları yüzünden fıtratlarındaki istîdadlarını bozdukları için "bozguncu" diye nitelemiştir.

وَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لٖي عَمَلٖي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْۚ اَنْتُمْ بَرٖٓيؤُ۫نَ مِمَّٓا اَعْمَلُ

وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾

41. Eğer onlar seni yalanladılarsa, de ki: “Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız da size. Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım!”

“Eğer onlar seni yalanladılarsa,” susturucu bir delil getirdikten sonra hâlâ yalanlamakta ısrar ettilerse, *“de ki: “Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız da size.”* Böylece onlardan uzak olduğunu belirt. Çünkü sen gerçekten mâzûrsun. Nitekim ***“Şayet sana karşı gelirlerse “Ben sizin yaptıklarınızdan uzağım.” de”*** (eş-Şuarâ, 26/216) âyeti de buna delâlet eder. Bu âyetin mânâsı şudur: Hak olsun bâtıl olsun benim yaptığımın cezâsı bana, sizin yaptığınızın cezâsı da size âittir.

Müşriklerin yaptıkları amellerin çoğul değil de tekil olarak kullanılması, amellerinin aynı cinsten olması ve Rasûlullah’ın ameli ile tam birbirlerine karşı düşecek lâfızlarla anlatılması amacıyladır.

“Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de bizin yaptığınızdan uzağım!” Bu söz, bir önceki ibârede geçen ‘bir davranışın karşılığının onu yapandan başkasına âit olmayacağı’ hükmünü pekiştirmektedir. Yani, ne siz benim davranışım yüzünden hesaba çekilip azarlanacaksınız, ne de ben sizin davranışınız yüzünden hesaba çekilip azarlanacağım.

Hz. Peygamber (s.a.)’in ameli rubûbiyyet feyzini kabul edebilmek için ubûdiyyetten istifâde konusunda fitrî istîdâdını ortaya koymasıdır. Bunun karşılığı da cennet ve vuslattır.

Müşriklerin ameli ise kalbin ilâhî feyzi kabul etme istîdâdını köreltmek, nefsânî istek ve arzuları elde etmek için fitrî istîdadlarını bozmaktan ibârettir. Bu amelin cezası ise cehennem ve mahrûmiyyettir.

Hz. Peygamber (s.a.) in ameli aynı zamanda tasdik ve ikrâr iken, müşriklerin ameli tekzib ve inkârdır. Bunlardan her biri dünyada da ahirette de yekdiğerinden uzaktır, berîdir ve ebediyyen bir araya gelmezler. Çünkü kertenkele ile balık bir araya gelmez.

Kertenkelenin gıdası hava, balığınki ise sudur. Biri -yani kertenkele- kara hayvanı olduğundan dâima kurudur. Çünkü bu, toprağın tabiatında vardır. Öteki -yani balık- ise bir deniz havyanı olduğundan daima ıslaktır. Çünkü ıslaklık suyun tabiatında mevcuttur.

Mesnevî’de şöyle denilir:

Has papağanlara pek bol, pek değerli şekerler vardır.
Ama bayağı papağanlar o taraftan göz yummuşlardır.
Görünüşü derviş olan kimse bu ilahî lütfu anlayabilir mi?
Bu bir manevî haldir. Feûlün, fâilat değildir.
İsa’nın eşeğinden şeker esirgenmez,
Ama eşek yaratılış bakımından otu beğenir
Kanat vardır, doğanları padişaha götürür.
Kanat vardır, kuzgunları mezarlığa, leşe uçurur.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَۜ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا
لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾

42. İçlerinden sana kulak verip dinleyenler de vardır. Fakat sağırlara sen mi duyuracaksın? Hele akıllarını da kullanmıyorlarsa!

"İçlerinden" yalanlayanların arasında kendilerine Kur'ân okuduğun, şer'î prensipleri öğrettiğin zaman *"sana"* zâhir kulağıyla *"kulak verip dinleyenler de vardır."* Kalblerinin kulağında ise dünya ve şehevânî isteklere duydukları sevgi yüzünden sağırlık vardır. Çünkü bir şeye muhabbet beslemek, başka şeylere kör ve sağır yapar.

"Fakat sağırlara sen mi duyuracaksın?" cümle inkârî bir cümledir. Yâni, seni dinleyecekler mi de onlara duyuracaksın? Allah Teâlâ, kötü amelleri yüzünden onları sağırlaştırmışken mi onlara duyuracaksın?

Burada kötü görülen, müşriklerin kulak vermeleri değil, Hz. Peygamber'in onlara duyurmasıdır. Çünkü onların kulak vermeleri zâten gerçekleşmiş bir durumdur.

"Hele akıllarını da kullanmıyorlarsa!" Yani sağırlıklarına bir de akıllarını kullanamamak ekleniyorsa. Çünkü akıllı bir sağırın kulağına bir ses ulaştığı zaman bir şeyler anlayabilir. Ama bir insanda hem akılsızlık hem de sağırlık bir arada bulunursa, onun işi bitmiş demektir.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ اِلَيْكَۜ اَفَاَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾

43. İçlerinden sana bakanlar da var. Fakat körleri sen mi yola getireceksin? Hele bir de basiretsiz iseler!

"İçlerinden sana" his bakışıyla *"bakanlar,"* basiretlerinde körlük bulunduğu halde senin peygamberliğinin delillerini görenler *"de var. Fakat körleri sen mi yola getireceksin?"* Bundan sonra onları sen mi doğru yola ileteceksin? *"Hele bir de basiretsiz iseler!"* Yani, körlüklerine bir de basiretsizlik ekleniyorsa! Çünkü görmenin gayesi, görüp ibret almaktır. Bunun esası da basirettir. Bu sebepledir ki basiretli bir kör, ahmak bir görenin kavrayamadığı şeyleri sezip anlar. Kendilerinde ahmaklıkla körlüğün aynı anda bulunduğu kişilere doğru yolu bulma kapısı kapanmıştır.

Allah Teâlâ yalanlamakta ısrar edenleri, körlere ve sağırlara benzetiyor. Çünkü bunların Hz. Peygamber (s.a.)'e duydukları şiddetli kızgınlık ve nefret, kendilerini O'nun sözlerinin güzelliğini anlamaktan, peygamberliğini gösteren delilleri görmekten alıkoymaktadır. Nitekim kulaktaki sağırlık sözlerin güzelliğini anlamaktan alıkoyar, gözde bulunan körlük ise sûret güzelliğini müşâhede etmeye engel olur. Cenab-ı Hak bâtını zâhire üstün tutarak akılsızlığı sağırlıkla, kavrayışsızlığı ise körlükle birlikte

zikretmiştir.

Bir tabib bir hastanın iyileşmeyeceğini anlayınca onunla uğraşmaz, iyileşemiyor diye kendini üzmez. İşte akıl kriterine göre müşrikler artık felâha eremeyecek bir duruma geldikleri zaman onlardan uzaklaşmak ve yalanlamaktaki ısrarlarına tepki göstermemek, etkilenmemek gerekir.

Kisrâ'nın veziri **Yûnân** der ki: "Beş şey zâyi olmuştur: Çorak arâziye yağan yağmur, güneş ışığında yakılan kandil, kör bir adamın yanındaki güzel bir kadın, hastanın yanındaki güzel yemek, kıymetini bilmeyenler nezdinde akıllı adam."

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـًٔا وَلٰكِنَّ النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾

44. Şüphesiz Allah insanlara hiç zulmetmez, fakat insanlar kendi kendilerine zulmediyorlar.

"Şüphesiz Allah insanlara hiç zulmetmez." Cenâb-ı Hak kullarına hiçbir konuda zulmetmez, yâni onların akıllarını ve hislerini almaz. *"fakat insanlar kendi kendilerine zulmediyorlar."*

His ve akıl Cenâb-ı Hakk'ın kudretinin âyet ve alâmetlerini idrâk etme vâsıtalarıdır. Onları oyun ve eğlencede kullanma. Onlardan elde edilecek menfaat ve faydalar elden gider, zarardan başka faydaları olmaz.

Göz O'nun kudretinin âyetlerini görmek içindir
Kulak Hazret'in haberlerini, emirlerini dinlemek içindir
Hakkı görmeyen ve hak sözü işitmeyen kimse
Kördür, sağırdır, belki onlardan daha beterdir

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: *"Şüphesiz Allah insanlara"* doğru yolu bulma, ve îmân feyzini kabul etme istîdâdlarından mahrum kılmak, sonra da onları hidâyete ve îmâna mecbûr bırakmak sûretiyle *"hiç zulmetmez,"* bilâkis Allah'ın insanları kendisi üzerine yarattığı fitrat ile îmânı kabul etme ve hidâyet istîdâdını onlara verir. *"fakat insanlar"* şer'î emir ve yasaklara karşı gelerek fitrî istîdâdlarını bozarak *"kendi kendilerine zulmediyorlar."*

Bu âyet göstermektedir ki kulun kesbi vardır. Cebriyye'nin iddia ettiği gibi seçme hürriyeti/ihtiyâr tamamen elinden çekilip alınmamıştır. Başına gelen her şey kendi tarafından gelir.

Mesnevî'de şöyle denilmektedir:

Eski zamanlarda bir âşık vardı.
Ahdinde duran, verdiği sözü tutan bir âşıktı.
Yıllarca ay yüzlü sevgilisine gönül vermiş,

Padişahına; padişahlar padişahına kul köle olmuştu.
Arayan sonunda bulur.
Çünkü rahatlık ve huzur, sabırdan doğar.
Sevgilisi bir gün ona: "Bu gece gel!" dedi,
"Senin için tatlılar hazırladım, yağlı yemekler pişirdim.
Filan evde gece yarısına kadar otur, bekle!
Sen aramadan, gece yarısı ben çıkar gelirim." dedi.
Adam, kurban kesti, fakirlere ekmekler dağıttı.
Çünkü beklediği ay, artık bulutlar arasından çıkacaktı.
Geceleyin, karar verdikleri o odaya gitti, oturdu.
Sâdık dostunun sözüne ümitlenerek beklemeye başladı.
Gece yarısından sonra sevgilisi çıkageldi
Söz verdiği gibi vaadinde durdu.
Fakat kendine gönül veren adamı uyuyor buldu.
Onun yeninden bir parça kesti.
Cebine bir kaç ceviz koydu,
"Henüz sen çocuksun, şunları al da oyna!" diye.
Âşık, seher vakti uyanınca hemen sıçradı, kalktı.
Yeninin kesildiğini, cevizler konduğunu gördü.
"Padişahımız, baştan başa doğruluk ve vefadan ibarettir." dedi.
"Bize ne geliyorsa hep bizden, kendimizden geliyor.
Babacığım, bu gece uykudan vazgeç,
Bir gece olsun uykusuzların köyüne uğra!
Şunlara bir bak, mecnun olmuşlar, deli dîvane olmuşlar,
Pervane gibi sevgililerine kavuşmak için ölümü göze almışlar.

Allah Teâlâ bizi de sizi de gafletten uyandırsın, bizim de sizin de hayatınızı nurlandırsın, bizi gafillerden, sapıklardan ve zâlimlerden eylemesin. Âmin, âmin!

ONLARIN DÖNÜŞÜ BİZEDİR

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَنْ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ
بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾
وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ
شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ
قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

45. Onları bir araya toplayacağı gün, sanki onlar sadece gündüzün görüşüp tanıştıkları bir saat kadar *(dünyada)* kalmış gibi olurlar. Allah'ın huzûruna çıkmayı yalanlayıp doğru yola gelmemiş olanlar, en büyük ziyâna uğramışlardır.

46. Eğer onları tehdit ettiğimiz *(azâbın)* bir kısmını sana *(dünyada iken)* gösterirsek *(ne âlâ!)*; yok eğer *(göstermeden)* seni vefat ettirsek nihâyet onların dönüşü de bizedir. Sonra Allah onların yapmakta olduklarına da şâhittir.

47. Her ümmetin bir peygamberi vardır. Peygamberleri gelince aralarında adâletle hükmolunur, onlara hiç haksızlık edilmez.

"Onları", Mekke kâfirlerini *"bir araya toplayacağı gün,"* Yani 'Ey Muhammed! Onlara, Allah'ın kendilerini haşr edip bir araya getireceği kıyamet gününü hatırlat ya da onları bugünden korkut." *"sanki onlar sadece"* dünyada iken birbirleriyle tanıştıkları gibi *"gündüzün görüşüp tanıştıkları bir saat kadar"* yani gündüzün çok az bir süresi kadar; - bu mesel çok kısa bir müddeti belirtmek için kullanılır- dünyada veya kabirlerinde *"kalmış gibi olurlar."*

Bu kısa sürenin gündüzleyin geçen bir süre olduğu özellikle belirtilmiştir. Çünkü gündüzün saatleri gecenin saatlerinden daha çok bilinir.

Bu cümle teşbih cümlesidir. Yâni onları, sanki çok az bir süre kalan kişilere benzer bir halde haşrederiz. Onlar gördükleri şeyin dehşetinden dolayı, dünyada kaldıkları süreyi kısa görürler. İnsanın korkusu büyüdükçe âşikar şeyleri bile unutuverir.

Zâhidî Tefsiri'nde şöyle denilir: Mu'tezile mezhebi kabirde azab olmayacağı iddialarını bu âyetten istidlal etmişlerdir. Onlara göre eğer kâfirler kabirde azab edilmiş olsaydı bu uzun müddet onlara bir saat görünmezdi. Onlara şöyle cevap verilmiştir: Bu durum, kıyâmet hallerinin korkularının ve şiddetinin zorluğuna göredir. Onun yanında kabir azabının müddeti bir saat gibi görünür.

Fakir **(Bursevî)** der ki: Kâfirler dünyada kalma sürelerini az bulacaklardır. Çünkü onlar zâhirî bir nimet içinde idiler. Bu nimet içindeki hayat ise rüzgâr gibi geçer.

Kâfirlerin kabirde kalma sürelerini az bulmaları ise kabirde uğrayacakları azâbın âhiret azâbına göre yarım olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü berzah/kabir âlemindeki ruh ve bedenin orada nimetlenmesi ve elem çekmesi, haşrdan sonraki nimetlenme ve acı çekmeden farklıdır. Bunu iyi kavra, Allah sana doğruyu göstersin.

Kâfirler, dünyada tanıdıkları gibi, orada da birbirlerini tanırlar. Sanki onlar ölüm sebebiyle ancak çok az bir müddet ayrılmıştır ve bu az müddetin kabirden ilk çıktıklarında bu tanımanın ortadan kalkmasında tesiri yoktur. Sonra azabı gördükleri zaman bu tanışmaları sona erer ve birbirlerinden uzak olduklarını ifâde ederler.

*et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*de şöyle denilir: Âyet, olup bozulma ve sona erme (kevn, fesâd ve tenâhî) âlemi olan bu cisimler âleminin darlığından, bozulup sona ermeyen ruhlar âleminin genişliğine çıkmaya işâret etmektedir. Çünkü bâki olan âhirete nisbetle bu fânî dünyanın ömrü gündüzün bir ânı, hatta ânından bile az bir süresi gibi gözükür.

Sonra bilesin ki haşr; umûmî, husûsî ve daha husûsî olur. Umûmî haşr, bir araya toplanma gününde bütün cesetlerin kabirlerinden mahşere doğru çıkışlarıdır. Husûsî haşr ise seyr ve sülûk ile insanların uhrevî ruhlarının kabre benzeyen dünyevî cisimlerinden daha yaşarken ruhânî âleme doğru gitmesidir. Çünkü onlar, canlı sûretlerini ilgilendiren ölüm ile ölmeden evvel nefsânî sıfatlarından kendi irâdeleriyle ölmüşlerdir. Daha husûsî haşr ise rûhâniyyet benliğinin kabirlerinden rabbâniyyet hüviyyetine çıkmaktır. Nitekim Allah Teâlâ: **"*O gün takvâ sâhiplerini heyet hâlinde Rahmân'ın huzûrunda toplarız.*"** (Meryem, 19/85) buyurmuştur.

"Allah'ın huzûruna çıkmayı yalanlayıp" yaptıkları ticârette *"doğru yola gelmemiş olanlar en büyük ziyâna uğramışlardır."* Hesap ve ceza konusunda aldanmışlardır. Çünkü îmânı inkârla, tasdiki de tekzible değiştirmişler, vakit geçtiği halde hiçbir fayda elde edememişlerdir.

Bu ifade Allah Teâlâ'nın yalanlayıcıların ziyâna uğradıklarına dâir bir şehâdeti ve teaccübüdür.

Bir çocuğa hoca ne güzel söyledi
Hakk'a yarar bir iş işlemedik, günümüz gelip geçti.

وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذ۪ي نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللّٰهُ

شَه۪يدٌ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾

46. Eğer onları tehdit ettiğimiz *(azâbın)* bir kısmını sana *(dünyada iken)* gösterirsek *(ne âlâ!)*; yok eğer *(göstermeden)* seni vefat ettirsek nihâyet onların dönüşü de bizedir. Sonra Allah onların yapmakta olduklarına da şâhittir.

"Eğer onları tehdit ettiğimiz" azâbın *"bir kısmını sana"* Bedir'de gösterdiğimiz gibi sen hayattayken hemen *"gösterirsek,"* ne âlâ! Yani "azâbı, senin için ortaya çıkarıp

gösterirsek” demektir. *“yok eğer”* sana göstermeden *“seni vefat ettirirsek, nihâyet onların”* mecbûrî olarak *“dönüşü de bizedir.”* İşte o zaman onların uğrayacakları azâbı, sana âhirette gösteririz. Biz de kendilerinden intikam alacağız.

“Sonra Allah onların yapmakta olduklarına da şâhiddir.” Yani kötü amellerinin karşılığını verecektir. Burada şâhidlik zikredilmiş, fakat şâhidliğin neticesi ve gereği kasdedilmiştir. Bizzat şahidlik kasdedilmiş olsaydı, âyetteki sıralama doğru olmazdı. Çünkü Allah Teâlâ kâfirlerin hem kendisine dönüşlerine hem de daha önce kendisini yalanlamalarına ve kendisine karşı harb etmelerine de şâhiddir.

el-Kevâşî’de şöyle denilir: “Âyetteki tehir (*Sonra Allah onların..*), bir acz ifâdesi olmayıp bilâkis Allah Teâlâ’nın gücünün onlara daima yeteceğini göstermektedir.”

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

47. Her ümmetin bir peygamberi vardır. Peygamberleri gelince aralarında adâletle hükmolunur, onlara hiç haksızlık edilmez.

Geçmiş ümmetlerden *“her”* bir *“ümmetin”* kendi durumlarına uygun özel bir şeriatla kendilerini hakka çağırmak için gönderilmiş *“bir peygamberi vardır. Peygamberleri”* apaçık delillerle *“gelince”* ve ümmetleri kendilerini tekzip edince *“aralarında”* yani bütün ümmetlerle peygamberleri arasında *“adâletle”* tam bir eşitlikle, peygamber ve ona imân edenlerin kurtulacaklarına, tekzip edenlerin ise helâk olacaklarına *“hükmolunur, onlara”* azâba uğramalarını gerektiren bu hükümden dolayı *“hiç haksızlık edilmez.”* Çünkü bu azap kendi amellerinin neticelerindendir.

Fakir **(Bursevî)** der ki: Eğer “Fetret devirleri, zâhiren bu âyetle uyuşmazlık gösteriyor. Çünkü âyet, zâhiri itibariyle hiçbir ümmetin ihmal edilmediğini söylüyor. Oysa fetret devrindekilere herhangi bir elçi gönderilmemiştir. Nitekim **“*babaları uyarılmayan bir kavmi uyarman için...*”** (Yâsîn, 36/6) âyeti de bunu gösteriyor.” dersen, şöyle cevap veririm:

Âyetin akışı, helâkine hükmedilen bütün ümmetlerin önceden bir peygamberin diliyle uyarıldığını, fetret ehline ise azap edilmediğini gösteriyor. Çünkü Araplara Hz. İsmail’den sonra Peygamber Efendimiz dışında bir peygamber gönderilmemiştir. Sonraki Arapların Bedir ve benzeri savaşlarda uğratıldığı azap ise sadece Allah Rasûlü (s.a.)’i tekzip etmelerinden ileri gelmiştir. ***“Biz, bir peygamber göndermeden (kimseye) azâb edecek değiliz.”*** (el-İsrâ, 17/15) âyeti de buna delâlet eder. Hz. İsmâil’in peygamberliği de öteki peygamberlerinki gibi ölümüyle sona ermiştir. Çünkü ölümden sonra peygamberliğin hâlâ geçerli oluşu sadece bizim Peygamberimiz’e hâs özelliklerdendir. *İnsânu’l-uyûn*’da böyle geçmektedir.

Bu açıklama ile *Şeyhzâde Hâşiyesi*'ndeki: "Bu âyetin umûmî mânâsının, peygamberlerin bütün ümmetlerle birlikte hazır bulunmasını gerektirmeyeceği, çünkü bir peygamberin diğer ümmetten önce gelmesinin onlara da peygamber olmasına mâni olmayacağı, nitekim Peygamberimiz'in (s.a.) bizden önce gelişinin de kıyamete kadar gönderilmiş oluşuna mâni olmadığı" şeklindeki görüşün geçersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Fetret ehline âhirette azâb edilip edilmeyeceği konusu ise Tevbe sûresinin sonlarında geçmişti.

İmdi peygamber, zâhir ve bâtın vahiy ile gelir. Peygamberin vârisi ise ilâhî ilham mânâsındaki bâtınî vahiy ile gelir. Peygamberler için câiz olan her mûcizenin benzeri keramet olarak veliler için de câizdir. Allah Teâlâ kulları arasında ancak peygamberleri tarafından zâhir de bâtın da ortaya konulduğu zaman hükmeder. Eğer kullar peygamberlerini tasdik ederlerse tasdikleri nisbetinde mutlu olmalarına hükmedilir. Yalanladıkları takdirde ise yalanları nisbetinde bedbaht/şakî olacaklarına hükmedilir.

Herkes kendi yüksek himmetinden
Fayda görür, kendisine layık kumaştan

Bu durumda bütün maksudlarına nâil olabilmen için sana düşen; doğru olmak, peygamberleri doğrulamak, getirdikleri vahiy ve ilhama tâbi olmaktır.

ALLAH'IN AZÂBI

وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ ﴿٤٨﴾ قُلْ لَٓا اَمْلِكُ
لِنَفْسٖى ضَرًّا وَلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُ لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ اِذَا جَٓاءَ
اَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ
اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾
اَثُمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهٖ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهٖ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾
ثُمَّ قٖيلَ لِلَّذٖينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا بِمَا
كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾ وَيَسْتَنْبِؤُنَكَ اَحَقٌّ هُوَ قُلْ اٖى وَرَبّٖٓى اِنَّهُ لَحَقٌّ
وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِزٖينَ ﴿٥٣﴾

48. "Eğer doğru iseniz bu vaad *(azab)* ne zaman?" derler.

49. De ki: "Ben kendime dahi Allah'ın dilediğinden başka ne bir zarar ne de bir yarar sağlama gücüne sahibim." Her ümmetin takdir edilmiş bir eceli vardır. Ecelleri gelince, ne bir an geri kalırlar, ne de ileri giderler.

50. De ki: "Söyleyin bana, O'nun azâbı size geceleyin ya da gündüzün gelirse! Suçlular bundan hangisini acele ister?"

51. "Olan olduktan sonra mı ona inanacaksınız? Şimdi mi? Halbuki onu acele istiyordunuz!"

52. Sonra zulmedenlere: "Sürekli azâbı tadın" denilir. Sadece kazandığınız şeylerden başkasının karşılığını mı bulacaksınız?"

53. "Sâhiden o gerçek mi?" diye senden soruyorlar. De ki: "Evet, Rabb'im hakkı için o gerçektir. Siz Allah'ı âciz bırakamazsınız."

Dalga geçip uzak görerek: "Sen ve sana uyanlar *"eğer doğru iseniz bu vaad"* ettiğiniz azap *"ne zaman?"* hemen başımıza gelsin!" derler.

Rivâyet edilir ki yukarıdaki 46. âyet nâzil olduktan sonra Mekke kâfirleri vaad edilen azâbı acele istediler. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

قُلْ لَٓا اَمْلِكُ لِنَفْسٖى ضَرًّا وَلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُ لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ
اِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾

49. De ki: “Ben kendime dahi Allah’ın dilediğinden başka ne bir zarar ne de bir yarar sağlama gücüne sahibim.” Her ümmetin takdir edilmiş bir eceli vardır. Ecelleri gelince, ne bir an geri kalırlar, ne de ileri giderler.

“De ki: “Ben kendime dahi Allah’ın dilediğinden başka ne” kendimden uzaklaştırmak sûretiyle *“bir zarar ne de”* kendime celb etmek sûretiyle *“yarar sağlama gücüne sahibim.”* Şu halde azabın başınıza hemen gelmesini sağlama gücüne nasıl sahip olurum?! Ama Allah’ın dilediği olur. Çünkü zarar verme ve fayda sağlama gücüne sâhip yegane varlık Allah’tır. O tehdidi için bir zaman tayin edip sonra da bundan caymaz. O vakit gelince, âyetin devamında da belirtildiği üzere yapılan tehdit mutlaka gerçekleşir.

Kendileriyle peygamberleri arasında hükmolunan *“her ümmetin”* kendilerine has, başka ümmetlere sirâyet etmeyen, peygamberlerini yalanladıkları için azâb edilmek üzere konulmuş *“takdir edilmiş”* muayyen *“bir eceli vardır. Ecelleri”* yani kendilerine has, muayyen zamanları *“gelince”* bu süreden *“ne bir an”* çok az bir zaman dilimi kadar *“geri kalırlar”* bu eceli tehir edebilirler *“ne de ileri giderler.”* bu eceli öne alabilirler. Şu halde acele etmeyin sizin vaktiniz de gelecek, size yapılan tehdit gerçekleşecektir.

Belirlenen sürenin öne alınması, tehir edilmesi gibi bizzat mümkün olmakla birlikte bunun olmayacağını beyan etmek için değil tehiri olmadığını mübalağa ile bildirmek için zikredilmiştir. Çünkü bu aklen mümkün olmayan şeylerdendir.

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ
مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾

50. De ki: “Söyleyin bana, O’nun azâbı size geceleyin ya da gündüzün gelirse! Suçlular bundan hangisini acele ister?”

“De ki: söyleyin bana, O’nun” acele gelmesini istediğiniz *“azâbı size, geceleyin”* yâni geceleme ve uyuma ile meşgul olduğunuz sırada *“ya da gündüzün”* yâni maişetinizi sağlamaya çalışırken *“gelirse! Suçlular bundan hangisini acele ister?”* Yani hangi çeşit azâbı acele istiyorlar. Çünkü şiddet ve zorluğundan dolayı hiçbir azap acele istenmez. Bu insan tabiatına terstir. Ya da: “Yüce Allah’tan neyi acele olarak istiyorlar?” Bir şeyin geldikten sonra acele istenmesi mümkün olmaz. Öyle ise bu sözden maksad, azâbın acele istenmesini red ve inkarda mübâlağadır. Şöyle ki bu istek, mümkün şeyler zümresinden çıkarılmıştır. Azâbın kesin olarak geleceği ve yaklaştığı düşüncesi de gerçekten geldiği şeklinde değerlendirilmiş, azâbı acele istemenin muhâlliği geldikten sonra hâlâ acele isteme derecesine indirilmiştir.

Zamir kullanılacak yerde *“ اَلْمُجْرِمُونَ (suçlular)”* kelimesinin açık olarak kullanılması, suçluların durumunun acele azap istemeye uygun olmadığını beyan ederek bu hususu red

ve inkarı pekiştirmek içindir. Çünkü suçluya yaraşan, acele azap istemek bir tarafa, azâb geleceği için korkudan ödü patlamaktır.

أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ آمَنْتُمْ بِهِ ۚ آلْآنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾

51. "Olan olduktan sonra mı ona inanacaksınız? Şimdi mi? Halbuki onu acele istiyordunuz!"

"Olan olduktan sonra mı ona inanacaksınız?" Yani onlara de ki: Azap gerçekten olduktan, başınıza geldikten ve artık inanma şansınız kalmadıktan sonra mı ona inanacaksınız?

"Şimdi mi?" Bu söz, Hz. Peygamber'e telkin edilen soruya dâhil olmayıp Allah Teâlâ'nın yeni başlayan bir sözüdür. Azap geldikten sonra inandıkları zaman bu gecikmeyi kötülemek için onlara: "Şimdi mi inandınız?" denilir.

"Halbuki onu" yalanlayıp onunla alay ederek *"acele istiyordunuz!"*

ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ ۚ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا
بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾

52. Sonra zulmedenlere: "Sürekli azâbı tadın" denilir. Sadece kazandığınız şeylerden başkasının karşılığını mı bulacaksınız?"

"Sonra zulmedenlere:" yani yalanlamayı tasdikin yerine, inkârı da îmânın yerine koyanlara: *"Sürekli"* ebedî ve devamlı olan *"azabı tadın." denilir."* Çünkü onlara kabirlerinde azâb edilir. Sonra da cehenneme götürülürler, orada ise ebedî bir şekilde azap görürler.

Kötü sözler yok olup gitti ve canını kurtardın zannetme
Onların hesabı kiramen kâtibinin yanındadır

Bugün *"sadece"* dünyada *"kazandığınız"* inkar ve mâsiyet gibi *"şeylerden başkasının karşılığını mı bulacaksınız?"* yani başkasının karşılığını bulmazsınız. Bu ifadede azâbın Cenab-ı Hak'tan kaynaklanmadığına dikkat çekilmektedir. Çünkü O, kullarını ancak onlara rahmet etmek, acımak için yaratmıştır. Zehir içmenin tabiî neticesi helâk olduğu gibi bunların azâbı da sebepsiz yere Allah'tan değil kendi bâtıl amellerinden ileri gelmiştir.

Su kabarcığı gibi niçin başkasından şikayet edeyim
Hânemin devamlı harap olması kendi hevâmdandır

وَيَسْتَنْبِؤُنَكَ اَحَقٌّ هُوَ قُلْ اِى وَرَبّٖٓى اِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِزٖينَ ﴿٥٣﴾

53. “Sâhiden o gerçek mi?” diye senden soruyorlar. De ki: “Evet, Rabb’im hakkı için o gerçektir. Siz Allah’ı âciz bırakamazsınız.”

“Sâhiden o gerçek mi?” diye” dalga geçip inkâr ederek *“senden soruyorlar.”* Haber vermeni istiyorlar. Dalga geçmelerine bakmadan işi hikmet üzerine bina ederek onlara *“de ki: “Evet, Rabb’im hakkı için o”* vaadedilen azap *“gerçektir.”* Kesinlikle gelecektir. *“Siz,”* size azâb etmeyi dilediği zaman *“Allah’ı âciz bırakamazsınız.”* ki kaçmak sûretiyle azaptan kurtulabilesiniz. O hiç şüphesiz sizi yakalayacak, azab başınıza gelecektir.

Âyette şuna işâret edilmektedir: Kâinattaki bir takım şeylere bağlanma hicabları yüzünden basiretleri bağlanan ehl-i gaflete göre uhrevî meseleler hissedilir şeyler değildir.

Uyanık kişiler; ehl-i yakaza ise Allah Teâlâ’nın nuru ile nurlandıklarından beden gözleriyle nasıl dünyayı ve çeşitli hallerini görüyorlarsa, kalp gözleriyle de hem âhireti hem de âhiretin dehşetli sahnelerini görürler. Ahiret ahvali onlara göre hissedilip algılanan şeyler mesâbesindedir.

Hatta Hz. Peygamber (s.a.) mirac gecesi cennete ve cehenneme uğramış, gördüklerini baş gözüyle görmüş, varlıkların hakiki durumlarını keşfetmiştir. Bu yüzden de tehdid edilen azabın hak olduğuna hükmetmiştir.

ALLAH’IN VAADİ GERÇEKTİR

وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهٖۜ
وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ
لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾ اَلَٓا اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ اَلَٓا اِنَّ
وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْيٖ وَيُمٖيتُ
وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾

54. Zulmeden herkes, yeryüzünde ne varsa hepsi kendisinin olsaydı onu fedâ ederdi. Azabı gördükleri zaman içlerinde pişmanlık duyarlar. Onların aralarında adaletle hükmedilir, asla haksızlığa uğratılmazlar.
55. İyi bil ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah’ındır. İyi bil ki Allah’ın vaadi gerçektir, fakat onların çoğu bilmezler.
56. O, hem diriltir, hem de öldürür ve siz sadece O’na döndürüleceksiniz.

“Zulmeden” şirk koşan *“herkes, yeryüzünde”* hazine ve mal olarak *“ne varsa, hepsi kendisinin olsaydı”* azabdan kurtulmasına karşılık olarak *“onu feda ederdi.”* O malvarlığını azabdan kurtuluş fidyesi yapardı. *“Azabı gördükleri zaman, içlerinde”* yaptıkları zulümlere *“pişmanlık duyarlar.”* Yani azabı gözleriyle gördükleri zaman, ileri derecedeki hayretlerinden dolayı tıpkı asılmaya götürülen kişi gibi korkudan konuşmaktan âciz kalarak pişmanlıklarını gizleyip açığa vuramazlar.

el-Kevâşî’de “ وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ ” sözünün mânâsı şöyle izah edilir: “Pişmanlıklarını açığa vururlar. Çünkü o gün, sabredilecek bir gün değildir. *et-Tibyân*’da ise şöyle denilir: “ اَلْاِسْرَارُ ” kelimesi, zıt mânâlı kelimelerdendir; yani hem gizlemek hem de açığa vurmak mânâsına gelebilir.

“Onların aralarında adaletle hükmedilir,” müşriklerden ve başkalarından olan zalimler arasında gerek Allah hakkı gerekse kul hakkı konusunda hak bâtıldan ayrılarak hüküm ve kaza icra edilir. Hak yolda olanlara da bâtıl yolda olanlara da kendilerine layık şekilde davranılır. Bu zalimler dûçar edildikleri azap konusunda *“asla haksızlığa uğratılmazlar.”* Bu azap bilakis kendi zulümlerinin gereklerinden ve ayrılmaz parçalarındandır. *el-İrşâd*’da böyle geçmektedir.

Kâdî der ki: “Âyette tekrar yoktur. Çünkü önceki, peygamberle onları yalanlayanlar arasındaki hükümdür. İkincisi ise müşriklerin şirklerinden dolayı uğrayacakları cezadır.”

أَلَٓا اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ أَلَٓا اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلٰكِنَّ

اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

55. İyi bil ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. İyi bil ki Allah'ın vaadi gerçektir, fakat onların çoğu bilmezler.

"İyi bil ki" **Fahreddin Râzî** şöyle der: " أَلَا " kelimesi, ancak gafillerin dikkatini çekmek için kullanılır. Bu âlemin insanları zahirî sebeplere bakmakla meşgul oldukları için varlıkları, mecâzî ve görünen sahiplerine nisbet ederler. Meselâ "Bu ev Zeyd'e aittir. Bu köle Amr'ındır. Saltanat, halifenindir. Tasarruf yetkisi vezirindir." gibi sözler söylerler. Böylece de cehalet ve gaflete dalarlar. Çünkü bu izafetlerin doğru olduğunu zannederler. İşte bu sebeple Cenab-ı Hak da bu gaflet uykusunda uyuyanlara: *" أَلَا (iyi bilin ki)"* sözüyle seslenmiştir."

"göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır." Çünkü Hak Teâlâ dışındaki tüm varlıkların zâtı itibâriyle mümkin varlıklar olduğu sâbittir. Zâtı itibâriyle mümkin olan varlıklar ise doğrudan ya da vasıtasız olarak zâtı itibârıyla vâcib varlığa dayanırlar. O zaman Allah'tan başka tüm varlıkların O'nun sahip olduğu şeyler olduğu kesinleşmiştir. O, bu varlıkları var etmek-yok etmek, sevab vermek-cezalandırmak gibi dilediği tasarrufta bulanabilir.

"İyi bil ki Allah'ın vaadi gerçektir." Yani Allah'ın vaad ettiği sevap da azap da gerçekleşecektir ve bu vaadde bir cayma olmayacaktır.

Bu durumda âyetteki vaad, vaad edilen mânâsındadır. "Hak" ise sabit ve gerçekleşecek anlamındadır. Ama vaadin aynı zamanda masdar mânâsında anlaşılması da caizdir. O zaman da "hak" gerçeğe uygun düşen demek olur. Yani: "Allah Teâlâ'nın bu zikredilen şeylere dair vaadi, gerçeğe uygundur." *"Fakat onların çoğu"* akıllarının eksik, kendilerini gaflet bürümesi, sâdece alışılan ve hissedilen fiilleri anladıkları için bunu *"bilmezler."* Çünkü onlar dünya hayatının sadece görünen bir yönünü biliyorlar, sonra da dediklerini deyip yaptıklarını yapıyorlar.

Bu dar mecliste kalmış
His gözü bu dünyadan başkasını görmez
Gönül gözüne söyle perdeleri aradan kaldırsın
Âhiret mülkü tarafına nazar etsin
Kuşu (ruhu) kafeste hapis kalan kişi
Bağ bahçenin nasıl olduğunu ne anlasın

هُوَ يُحْيٖ وَيُمٖيتُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾

56. O, hem diriltir, hem de öldürür ve siz sadece O'na döndürüleceksiniz.

"O," dünyada kimsenin dahli olmadan, *"hem diriltir, hem de öldürür ve siz"* âhirette diriltilip (ba's) bir araya getirilerek (haşr) *"sadece O'na döndürüleceksiniz."*

*et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*de şöyle denilmektedir: *"O, hem"* var ederek yokluktan *"diriltir, hem de"* yok ederek varlıktan *"öldürür ve"* var olarak da yok olarak da *"siz sadece O'na döndürüleceksiniz."*

Âyette Allah'a dönüşün mecbûren de olsa kesin olduğuna işaret edilmektedir. Şu söz ne güzeldir: "Ölüm geldiği zaman, ilim fayda vermez. Nitekim Âdem (a.s.)'a fayda etmedi. Dostluk fayda vermez. Nitekim İbrahim (a.s.)'a fayda etmedi. Yakınlık fayda vermez. Nitekim Musa (a.s.)'a faydası dokunmadı. Hükümranlık fayda vermez. Nitekim Davud, Süleyman ve Zülkarneyn'e (aleyhimü's-selâm)'a faydası dokunmadı. Muhabbet de fayda vermez. Nitekim Muhammed (s.a.)'e fayda etmedi. Mal da fayda vermez. Nitekim Karun'a fayda etmedi. Ordular fayda vermez. Nitekim Nemrud'a faydası dokunmadı. Güzellik fayda vermez. Nitekim Yusuf (a.s.)'a fayda vermedi."

Denilir ki: Ölüm sırasında 624 bin tane tasa vardır. Eğer bu tasaların bir tanesi dünyadakilere verilmiş olsa, onun yüzünden ölürlerdi. Ölümden sonra ise 360 adet dehşet anı vardır. Bunlardan her biri ölümden daha korkunçtur. Bunu yakînî olarak bilen kimse mücâhededen, Allah yolunda çalışıp gayret etmekten geri durmaz. Sonunda tüm zerreleri ölüm acısını duyar. İşte o zaman ölüm sırasında artık hiç elem duymaz. Çünkü mecburen ölmezden evvel kendi irâdesiyle ölmüş ve Mevlâ'ya kendiliğinden dönmüş, bütün bağlardan ve izâfetlerden fena bularak Allah'ın bakası ile baki olmuştur. İşte buna nefsin ölümü, kalbin hayâtı denir. Allah Teâlâ bizi de sizi de böyle yaşatsın.

Kendi irâdesiyle ölmek hürlerin, mecburen ölmek ise aşağı seviyelerdekilerin ve ağyârın halidir. Birinci ölüm, vuslat/visal ile Hakk'a dönüştür. İkincisi ise ayrılık/firak ile Hakk'a dönüştür.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Ey kardeş, iğne acısına sabret ki,
Kâfir nefsinin iğnesi acısından kurtulasın
Varlıktan kurtulmuş olanlara,
Gökyüzü de secde eder, Güneş de Ay da.
Hidâyet nûru Hz. Muhammed (s.a.) buyurmadı mı?
"Bu dünya ile, öbürü birbirini zarara sokan iki ortak."[53] *diye*
O halde dünyaya kavuşmak, âhiretten ayrılmaktır.
Bedenin daima sağ ve esen oluşu da rûhun hastalığı demektir.
Bir geçit yeri olan dünyadan ayrılmak insana zor gelir.
Âhiret yurdundan ayrılmanın bundan daha zor olacağını bil!
Şekilden, sûretten, resimden ayrılmak sana zor geliyor.
Ya onları var edenden ayrı düşmek ne kadar zor olacaktır?

---

[53]. Bu beyitte şu hadîse işaret var: "Dünya ve âhiret iki ortak gibidir. Birini ne kadar hoşnut edersen, öbürünü o kadar kızdırırsın." Gazalî, İhya, Beyrut ts., III, 209 (Hz. Ali'nin sözü); IV, 78, 316; İbnü'l-Cevzi, et-Tezkira fi'l-va'z, Beyrut 1986, s. 101

ÖĞÜT,
ŞİFA VE RAHMET

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَٓاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَٓاءٌ لِمَا
فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ
وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُواۜ هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾
قُلْ اَرَاَيْتُمْ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًاۜ
قُلْ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ
عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦٠﴾

57. Ey insanlar, size Rabb'inizden bir öğüt, göğüslerdeki hastalığa bir şifa ve inananlara bir yol gösterici ve rahmet gelmiştir.

58. De ki: "Allah'ın lütfuyla ve rahmetiyle *(evet)* işte onunla ferahlansınlar. O, onların toplayıp yığdıklarından daha hayırlıdır."

59. "De ki: "Baksanıza Allah'ın size rızık olarak indirdiği şeylerin bir kısmını haram, bir kısmını helal yaptınız." De ki: "Allah mı size böyle izin verdi, yoksa siz Allah'a iftira mı ediyorsunuz?"

60. Allah'a yalan uyduranların kıyamet günü hakkındaki zanları nedir? Allah insanlara karşı çok lütuf sahibidir, ama çokları şükretmiyorlar.

"Ey insanlar" Bu *Kaşifî Tefsiri*'nde belirtildiği üzere genel bir nidadır. *el-İrşad*'da ise sadece Mekke kâfirlerine tahsis edilmiştir.

"Size Rabb'inizden bir öğüt..." مَوْعِظَةٌ Mevıza, ister azarlama ve korkutma ile olsun ister yumuşaklık ve sevdirme suretinde olsun kişilere akıbetlerini hatırlatmaktır. Burada ise sizin lehinize ve aleyhinize bilmeniz gerekenleri açıklayan, güzel davranışları teşvik eden, kötü davranışlardan nefret ettiren bir kitap yani Kur'an-ı Kerim mânâsınadır.

"göğüslerdeki hastalığa bir şifâ" cehalet, şüphe, şirk, münâfıklık ve diğer bozuk inançlardan oluşan kalb hastalıkları için devâ *"ve inananlara"* gerek dış âlemde (âfâk) gerekse insanın iç dünyasında (enfüs) yerleştirilen delillerden istidlal etmeye yönlendirerek yakin ve hak yolunu gösteren *"bir yol gösterici ve rahmet gelmiştir."* Çünkü inananlar, Kur'an'ın gelişiyle inkâr ve dalâlet karanlıklarından kurtulmuşlardır. Âyette sanki onların, aynısıymış gibi Kur'an'a yüklenen bu vasıflar mübâlağa içindir.

Sırf hidâyet ve hikmet olan senin kelâmın ne güzeldir
İnâyet ve rahmetin ta kendisi olan senin haberin ne güzeldir
Senin kelamın irfan ehline kement, bağ çekti.
Çorak yerden himmet gülistanına çekti

Denilir ki: "Kur'an nefislere öğüt, göğüslere şifa, ruhlara hidâyettir, yol göstericidir." Yine şöyle söylenir: "Kur'an'ın öğüt olması avam için, şifa olması havas için, hidâyet olması/yol göstermesi ehassu'l-havas için, rahmet olması ise bütün varlıklar içindir. Çünkü Allah her bir varlığı kendi mertebelerine ulaştırmıştır.

قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُواۜ هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾

58. De ki: "Allah'ın lütfuyla ve rahmetiyle *(evet)* işte onunla ferahlansınlar. O, onların toplayıp yığdıklarından daha hayırlıdır."

Ey Muhammed, insanlara *"de ki: "Allah'ın lütfuyla ve rahmetiyle"* lütuf ve rahmet Kur'an'ın indirilmesinden ibarettir. Cümlede bir hazf vardır. Aslı şu şekildedir: 'Allah'ın lütuf ve rahmetiyle ferahlansınlar.'

Allah'ın lütuf ve rahmetinin her biri ferahlanmayı gerektirir. Âyetin ifâde biçimine göre mânâ şöyle olmaktadır: "Sadece onun lütuf ve rahmeti sebebiyle sevinsinler."

Sonra şöyle buyrulmuştur: Evet *"işte bununla ferahlansınlar."* Bu ifâde, mânâyı te'kid etmek ve pekiştirmek içindir. Yâni eğer bir şey ile ferahlayacaklarsa, başka bir şeyle değil bununla ferahlasınlar. *"O,"* yani Allah'ın mezkur lütuf ve rahmeti *"onların toplayıp yığdıklarından"* fânî mallarından *"daha hayırlıdır."*

Büyüklerden birisi şöyle der: "Allah'ın lütfu sana ihsanda bulunmasıdır. Rahmeti ise sen daha hiçbir şey değilken Allah tarafından senin için önceden belirlenen hidayettir. Allah Teâlâ sanki şöyle buyuruyor. Ey kulum! Ne tâatine ne de ettiğin hizmete güven. Sen sadece benim lütuf ve rahmetime güven. Çünkü tek sermayen budur."

Herkesin bir sermayesi vardır.
Mü'minlerin sermâyesi benim lütfumdur.
Herkesin bir hazinesi vardır.
Mü'minin hazinesi benim rahmetimdir.
Eğer padişahlar hazineleri olmasına heves ederlerse
Dervişe Dost'un lütfu hazine olarak yeter ancak

Şayet dünya malı biriktirmede fayda olsaydı bu Karun'a fayda verirdi.

Malik b. Dînar der ki: "Bir gün bir toplulukla beraber gemideydim. Öşür memuru,

içimizden birinin çıkmasını istedi ve ben hemen çıktım. Bana:
"–Sen neden çıktın?" deyince "Yanımda hiçbir şeyim yok." cevabını verdim.
"–Tamam, sen git." dedi.
Sonra kendi kendime şöyle dedim: Demek ki âhiret işi de böyle olacak. Bütün alâkalar birer bağdır. Bunlardan sıyrılmak ise insana huzur ve rahat verir."
Hâfız der ki:

Mavi gökyüzü altında himmeti yüce zâtın kölesiyim
Taalluk kabul eder her türlü renkten âzâd olmuşum

Hâfız bu beytiyle Allah'ın dışındaki tüm varlıklardan âzâd olmanın gereğine işaret ediyor. Çünkü cisim olsun ruh olsun, ayn olsun ilim olsun bütün bu âlem kendisine gönül verilip bağlanılabilecek bir şeydir. Fakat insanların hissedilir şeylere ülfeti daha çok olduğu için burada sadece gökyüzünün altındakiler zikredilmiştir.
Bilesin ki Kur'an'ın öğüdünden ders almak, kulu kalıcı mutluluğa ulaştırır ve nefsani hazlardan kurtarır.

İbrahim b. Edhem bir gün sahip olduğu hükümranlık ve nimetlerden dolayı sevince kapıldı. Sonra yatıp uyuduğunda rüyasında kendisine bir yazı veren birini gördü. Yazıda şöyle yazıyordu:
"Fânîyi bâkîye tercih etme, hükümranlığına aldanma. Şu içinde bulunduğun hal çok büyüktür, eğer yok olacak olmasa… O halde Allah'ın emrine sımsıkı sarıl. Allah şöyle buyuruyor: **"*Rabb'inizden bir bağışlanmaya ve cennete koşun.*"** (Âl-i İmran, 3/133)
Bunun üzerine İbrahim b. Edhem endişeli bir ruh haliyle uyandı ve: "Bu Allah tarafından bir ikaz ve öğüttür." diyerek Allah'a yöneldi, taatle meşgul olmaya başladı.

Âyetteki *"size gelmiştir"* ibaresinde Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından gelen büyük bir armağan, bize ulaşan muazzam bir hediye olduğuna işaret vardır. Bu durumda bizim için onu kabul etmekten başka bir yol kalmamaktadır. Kur'an'ı kabul etmek demek, O'nun buyruklarını yerine getirip yasaklarından kaçınmak demektir.
Kurradan birisi der ki: "Hocalarımdan birine bir müddet Kur'an okudum. Bir müddet sonra tekrar ona Kur'an okumak için geri döndüm. Beni bundan menederek şöyle dedi: "Sen bana Kur'an okumayı sıradan bir iş hâline getirdin. Git bir de Allah'a oku ve bak bakalım sana neyi emrediyor ve yasaklıyor, sana ne anlatıyor!" Nitekim *el-İhyâ*'da böyle geçmektedir.
Şu söz ne kadar güzel söylenmiş:

Onun ömür sermâyesi eğri düşüncedendir
Harcanmış, harflerin mahrecine riâyet için

Hayatının tamamını baştan başa sarf etti
Kırâat-ı seb‘a ve aşere öğrenmek için

Bu beytin anlatmak istediği şudur: Arapça harfleri doğru çıkarıp mahreclere riayet edebilecek kadar Kur’an öğrendikten sonra geri kalan ömrün Allah Teâlâ’yı tanımaya sarf edilmesi gerekir.

Mârifetullah, kalp ile ilgilidir. Kalp ise dilden ve öteki organlardan daha şerefli bir organdır. Mârifetullah genellikle zikirle, sonra da eşyânın hakîkatlerinin ve Kur’an’ın hakîkatlerinin inkişâfını düşünmekle elde edilir.

Allah Teâlâ’nın Hz. Peygamber (s.a.)’i Cebrail (a.s.) ile te’yid ettiği gibi veli kullarını da Cebrail (a.s.) demek olan Kur’an’la te’yid etmiştir.

Şeriat ilmi dünyada kalır. Çünkü onun ilgili olduğu konular fânîdir. Âhirete sadece ihlasla yapılan amellerin sevabı götürülür. Hakikat ilmine gelince, bu ilim âhirete götürülür. Çünkü o bâkîdir; ezeli ve ebedidir, hiçbir yerde zeval bulmaz. Nitekim şeyhim, bana bu şekilde ifade etmiştir. Allah onun faydalı ilminden bizi de sizi de faydalandırsın.

قُلْ اَرَاَيْتُمْ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًاۜ

قُلْ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾

59. “De ki: “Baksanıza Allah’ın size rızık olarak indirdiği şeylerin bir kısmını haram, bir kısmını helal yaptınız.” De ki: “Allah mı size böyle izin verdi, yoksa siz Allah’a iftira mı ediyorsunuz?”

“De ki: “Baksanıza” Ey müşrikler bana haber verin bakalım *“Allah’ın size”* helâl *“rızık olarak indirdiği şeylerin…”* rızıklar topraktan çıktığı halde âyette rızkın gökten indirildiği ifâde edilmiştir. “***Rızkınız göktedir***” (ez-Zâriyat, 51/22) âyetinde belirtildiği gibi ya gökte takdir edildiği ve topraktan ancak takdir edildiği kadar çıktığı için; ya da rızık topraktan yağmur, güneş ve ay gibi semâvî sebeplerin yardımı ile çıktığı için böyle buyrulmuştur. Çünkü yağmur, bitkilerin yerden bitmesinin, güneş ise olgunlaşmalarının sebebidir.

“bir kısmını haram, bir kısmını helal yaptınız.” Allah’ın bütün indirdikleri helal olmasına rağmen bu rızkın bir bölümünün haram olduğuna; bir kısmının ise helal olduğuna hükmettiniz. Yâni, Allah size neyi rızık olarak indirmişse onu kendi kafanıza göre helal ve haram diye ayırdınız. Bu ifadenin maksadı, müşriklerin rızkı bölümlere ayırmalarını kötülemektir. Nitekim onlar: ***“Bu hayvanlarla ekinler haramdır”*** (el-En’am, 6/138); ***“Bu hayvanların karnındakiler, erkeklerimize has olup kadınlarımıza haramdır.”*** (el-En’am, 6/138) demişlerdir. Bunlar, bahîra, sâibe, vasîle,

hâm adı verilen şeylerdir.

Onlara *"de ki:"* bu rızkın bir kısmını helal, bir kısmını haram kılma konusunda *"Allah mı size böyle izin verdi"* de O'nun emrine uyarak, O'nun hükmüyle hareket edip haram veya helal kılıyorsunuz? *"yoksa"* O'nun haram veya helal kıldığını söyleyerek *"siz Allah'a iftira mı ediyorsunuz?"*

el-Kevâşî'de şöyle der: "Bu âyet, kendisine hükmü sorulan meselede dikkatsiz davranmaktan men eden ve insanı ihtiyatlı davranmaya sevk eden en tesirli âyetlerdendir. Bu konuda ihtiyatlı hareket etmeye teşvik etmektedir. Hüküm verirken ihtiyatlı davranmayan, Allah'a iftira etmiş olur."

Ali (k.v) der ki: "İnsanlara bilgisizce fetva verenlere hem gökler hem de yer lânet eder."

Ali Belhî'nin kızı babasına boğazına kadar gelen kusmuğun hükmünü sordu. Ali: "Tekrar abdest alman gerekir." dedi. Sonra Ali bir ara rüyasında Hz. Peygamber (s.a.)'in kendisine şöyle dediğini gördü:

"–Hayır ya Ali. Ağız dolusu oluncaya kadar gerekmez."

Bu rüya üzerine Ali şöyle dedi:

"–Verdiğim bu fetvanın Rasûlullah (s.a.)'e arz olunduğunu anlayınca kendi kendime bir daha aslâ fetva vermemeye karar verdim."

Âyette şuna da işâret vardır: Bir kimsenin şöyle inanması ve şöyle demesi câiz değildir:

"İlâhî vâridât ve rabbânî şâhidlerden olan mânevî rızık nefis sahiplerine haram, kalb sahiplerine ise helaldir. Bu saadetleri elde etmek, bu değerli şeylere nail olmak bizim harcımız değil, bilakis sadece değerli, büyük zatlarla peygamber ve velilerin seçkinlerinin harcıdır." Çünkü böyle bir söz, Allah'a atılmış bir iftiradır. Allah, yüce derece ve makamlara dâveti hiçbir gruba tahsis etmemiş, çağrısını umumi kılmıştır. Nitekim şöyle buyurmuştur: **"*Allah selam/esenlik yurduna çağırıyor.*"** (Yunus, 10/25); **"*Sizi mağfiret etmeye çağırıyor.*"** (İbrahim, 14/10)

Bu bakımdan, insanların Allah'ın bu rızkını kendilerine haram kılmaları sırf cimriliklerinden, akıl kıtlığından, himmet eksikliğinden ileri gelmektedir. Yoksa Allah onlara, bu manevi rızık kapısını kapatmış değildir. Çünkü O, Feyyâz ve Vehhâb; yani bol bol ihsan ve lütufta bulunandır.

Hâfız der ki:

Âşık-ı sâdık odur ki yâri onun hâline nazar etmeye
Ey efendi, sende aşk derdi yoktur, derdlilere tabib vardır

Yine **Hâfız** şöyle der:

Yakut ve cevher tâlibi yoktur, aksi halde güneş
Evvelden beri maden işindedir

Mesnevî'de de şöyle denilmiştir:

İster yavaş gitsin, ister acele koşsun
Sonunda arayan elbette aradığını bulur

el-Hikemü'l-Ataiyye ve şerhinde şöyle denilir: "Allah'ın kendisini hayır işlemekten alıkoyan şehvetlerinden kurtarmasını ve her hâlinde kendisini kuşatmış bulunan gafletten çıkarmasını garip bulanlar, ilâhî kudretin âciz olduğunu düşünüyorlar demektir. Böyle düşünen kimse de inkara düşmüş ya da düşmesine ramak kalmış demektir. Bunun delili: **"*Allah her şeye muktedirdir.*"** (el-Kehf, 18/45) âyetidir. Allah Teâlâ burada kudretinin her şeye yetebileceğini, her şeyi kuşattığını açıkça belirtmektedir. Allah'ın kişiyi şehvet ve gafletin elinden kurtarması ise en basit şeylerdendir. Eğer bu konuda ümidinin güçlenmesi için yardım istersen, hali benim gibi olup da başlangıçta günahkar iken Allah'ın kurtardığı ve özel olarak inayet ettiği İbrahim b. Edhem, Fudayl b. Iyaz, Abdullah b. Mübarek, Zünnûn Mısrî, Malik b. Dinar ve diğerlerine bak.

وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ اِنَّ اللّٰهَ
لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦٠﴾

60. Allah'a yalan uyduranların kıyamet günü hakkındaki zanları nedir? Allah insanlara karşı çok lütuf sahibidir, ama çokları şükretmiyorlar.

"Allah'a yalan uyduranların kıyamet günü hakkındaki zanları nedir?" Yani tüm fiil ve sözlerin ortaya döküldüğü, bunlara en küçük parçasına varıncaya kadar karşılık verildiği, o gün hakkındaki zanları nedir? demektir. Maksad kıyamet gününde kendilerine yapılacak muamelenin dehşetiyle kıyamet gününün dehşetini ve korkunçluğunu ortaya sermektir.

İftirâ zaten yalandan başka bir şey olmadığı halde yalanın da fazladan zikredilmesi, bu iftiracıların yaptıklarının son derece kötü olduğu ve bunun kendi inançlarına göre bile yalan olduğunu göstermek maksadıyladır.

"Allah" bütün *"insanlara karşı çok"* büyük bir *"lütuf sahibidir,"* Çünkü insanlara hakla bâtılı, güzelle çirkini ayırt edebilecek bir akıl ihsan etmiş; onlara kitaplar indirip peygamberler göndererek merhamet etmiştir *"ama çokları"* bu büyük nimete *"şükretmiyorlar."* Bütün güç ve anlayışlarını yaratıldıkları gayeye sarf etmiyorlar, akıl

delili yeterli olduğu konularda ona uymuyorlar; şer'î deliller olmadan kavranamayacak konularda ise onlara tâbi olmuyorlar.

ALLAH’A ZERRE BİLE GİZLİ KALMAZ

وَمَا تَكُونُ فِى شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْاٰنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ
عَمَلٍ اِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا اِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ
مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِى السَّمَٓاءِ وَلَٓا اَصْغَرَ مِنْ ذٰلِكَ
وَلَٓا اَكْبَرَ اِلَّا فِى كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾

61. Ne durumda olursan ol, Kur’an’dan ne okursan oku ve siz ne yaparsanız yapın onu yapmaya giriştiğinizde biz ona mutlaka şâhidiz. Ne yerde ne de gökte zerre ağırlığınca bir şey, Rabb’inden uzak kalmaz. Ne bundan küçük ne de büyük bir şey yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmasın.

Ey Muhammed *“ne durumda olursan ol, Kur’an’dan ne okursan oku”* Çünkü Kur’an okumak, Hz. Peygamber’in en büyük işidir. *“ve siz”* ey âdemoğulları *“ne yaparsanız yapın”* bu son ifade, sadece insanoğulunun reisi Hz. Muhammed’e hitap ettikten sonra hitabı genelleştirmiş olmaktadır. Bu sebepledir ki özel hitapta bulunulurken önemli olan Kur’an okuma ameli zikredilmiş, genel hitapta bulunulurken ise hem büyük amelleri hem de küçük amelleri içine alacak bir lafız zikredilmiştir.

Şeyhzâde der ki: Her ne kadar hitap ilk bakışta zâhiri bakımından sadece Hz. Peygamber (a.s.)’a ise de bütün ümmet bu hitaba dahildir. Çünkü bir kavmin reisine hitap edildiğinde o kavim de bu hitaba dahil olur. Nitekim şu âyette bu durum söz konusudur: **“*Ey peygamber, kadınlarınızı boşadığınız zaman...*”** (et-Talâk, 65/1)

“onu yapmaya giriştiğinizde biz ona mutlaka şâhidiz.” Bu ifade, yukarıdaki üç fiille kendilerine hitap edilenlerin genel durumlarından bir istisnâdır ve şöyle demektir: ‘Bu fiillerden herhangi birini herhangi bir durumda ancak biz sizi gözetlediğimiz, yaptıklarınıza vâkıf olduğumuz ve yaptıklarınızı tesbit ettiğimiz halde yaparsınız.’

“Ne yerde ne de gökte” yani varlık ve imkan dairesinde *“zerre ağırlığınca bir şey”* yani ağırlık bakımından küçücük bir karıncaya yahut toz parçası kadar bir şey *“Rabb’inden”* O’nun her şeyi kuşatan ilminden *“uzak kalmaz.”* gizli olmaz. *“Ne bundan”* zerreden *“küçük ne de büyük bir şey yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmasın.”* Apaçık kitap, levh-i mahfuz’dur. Her şey bu levh-i mahfuzda yazılı bulunduğuna göre nasıl olur da herhangi bir şey Allah nasıl olur da herhangi bir iş O’na gizli kalır? Bu bakımdan hiç kimse hayır ya da şer tüm fiil ve sözlerinin karşılığını almayacağına dair bir zanna kapılmasın!

Bu âyette murakabe metoduna işaret ve vakti korumaya teşvik vardır. Çünkü kişi, Allah Teâlâ'nın her an kendisinden haberdar olduğunu yakînen bilir ve vakitlerini muhâfaza ederse O'na karşı gelmekten kurtulur ve daha insaflı hareket eder.

Ömer Bennânî'nin şöyle anlattığı hikaye edilir: Bir mezarlıkta sağ elinde beyaz, sol elinde siyah çakıl taşları olan bir râhibe rastladım. Rahibe:

"–Ey rahip, burada ne yapıyorsun böyle?" diye sordum. Rahip şöyle cevap verdi:

"–Kalbim hassasiyetini kaybettiğim zaman mezarlıklara gidip oralarda yatanlardan ibret almaya çalışırım."

Bu cevap üzerine ben yine:

"–Peki bu avucundaki çakıl taşları da ne?" deyince rahip:

"–Şu beyaz taşlar var ya, güzel bir amel yaptığım zaman onlardan birisini siyah taşların yanına koyarım. Kötü bir amel yapınca da siyah olanlardan bir tane alıp beyazların içine koyarım. Gece olunca bakarım, şayet güzel davranışlarım kötü davranışlarımdan fazla ise iftar edip virdime başlarım. Yok kötü amellerim güzel amellerimden fazla ise o gece hiç yemek yemem ve hiçbir şey içmem. İşte durumum bundan ibaret. Haydi sağlıcakla kal." diye cevap verdi.

Büyüklerden birinin şöyle dediği rivayet edilir: "Kalbin öldüğünün alâmetlerinden birisi, kaçırdığın murâkabelere üzülmemen ve yaptığın kusurlu hareketlerden dolayı pişman olmamandır. Çünkü kalbin diri oluşu, hissetmeyi gerektirir. Bunun aksi ise ölülerin özelliğidir. Her mâsıyet gaflet ve unutmadan kaynaklanır. Onun içindir ki Hakk'ı zikreden hem dünyada hem de âhirette kurtuluşa ermiştir."

Anlatılır ki Allah dostlarından birisi, Allah'ın sevdiklerinden birini görmeyi çok arzulamış. Ona:

"Falanca kasabaya git, çünkü orada benim bir sevgilim var" denilmiş.

Veli, oraya gitmiş ve yanında aslan bulunan bir adamın Allah'ı zikrettiğini görmüş. Adam gaflete düşünce aslan onu ısırıp vücûdundan bir parça et koparıyormuş. Veli, o adama yaklaşıp bu vaziyetini sorunca adam şöyle demiş:

"Allah'ı zikretmekten hiç gafil kalmamayı istedim. Gaflete düştüğüm zaman Allah da başıma dünya köpeklerinden birisini musallat ediyor. Gafletim yüzünden başıma bir de ahiret köpeklerinden birini musallat eder korkusuyla daima O'nu zikrediyorum."

Fakir **(Bursevî)** der ki: Bu kıssada bir takım işaretler vardır. Bunlardan birisi şudur: Dünyada rüsvay olmak, âhirette rüsvay olmaktan daha iyidir. Bu dünyada iken Hak yolunun sıkıntılarına göğüs germek uhrevi sorgulamalardan çok daha kolaydır. Bu bakımdan ne kadar zor olursa olsun taat ve ibadetten hiç ayrılmamak gerekir.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Bu yolda yolun tırmalan,
Son nefese kadar bir an bile boş durma.

Kıssadan alınacak hisselerden biri de murâkabenin çok gerekli olduğudur. Şayet insan kendiliğinden murâkabe hâlini elde etmekten âciz ise başkasından yardım istemelidir. Çünkü uyuyan herkese bir uyandırıcı, bir hareket ettirici lazımdır. Zira uykunun sonu gelmez; nefis ise tembeldir. Bu sebepledir ki büyükler, kişinin kendinden daha yukarda olanlarla sohbet etmesini arkadaşlığın şartlarından saymışlardır.

Bostan'da şöyle denilir:

Kendinden iyisini ara ve fırsatı ganimet bil
Çünkü zaman hep senden eksiltir

Alınacak derslerden biri de şudur: Allah'ın bu adamın başına musallat ettiği aslan, hakikatte onun nefsini parçalaması için musallat edilmiştir. Çünkü bu dünyada nefislerini öldürmeyenlerin başına, Allah Teâlâ, âhirette nefislerini musallat edecektir.

ALLAH'IN DOSTLARI

اَلَٓا اِنَّ اَوْلِيَٓاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَۚ ﴿٦٢﴾
اَلَّذٖينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَۜ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ الْبُشْرٰى فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَفِي الْاٰخِرَةِۜ لَا تَبْدٖيلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِۜ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظٖيمُۜ ﴿٦٤﴾

62. İyi bil ki Allah'ın dostlarına korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.
63. Onlar îmân edip de takvâya ermiş olanlardır.
64. Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır. Allah'ın sözlerinde aslâ değişme yoktur. İşte bu, büyük kurtuluşun kendisidir.

"İyi bil ki" dikkat edin ve bilin ki *"Allah'ın dostlarına"* yâni Allah'ın sevgilisi ve nefislerinin düşmanı olanlara, demektir. Çünkü velilik, Allah'ı ve kendi nefislerini mârifet (bilip tanımak) demektir. Allah'ı mârifet O'nu muhabbet nazarıyla görmektir. Nefsini mârifet ise nefsin halleri ve özellikleri üzerindeki perde açıldığında onu düşman nazarıyla görmektir. Nefsi gereği gibi tanıyıp onun Allah'ın da senin de düşmanın olduğunu anladığın, sabırla ve sıkıntılara aldırmadan onu tedavi ettiğin zaman nefsin hile ve tuzaklarından emin olursun. Ona şefkat ve rahmet nazarıyla bakmazsın. *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*de böyle denilmektedir.

Ebüssuûd Efendi (r.h.) şöyle der: "Sözlükte velî, yakın demektir. Allah'ın velilerinden maksad ise Allah'a rûhânî olarak yakın olan hâlis mü'minlerdir."

Çünkü onlar Allah'a itaat ederek O'nun velisi olurlar. Yani Allah'a müstağrak olarak O'na yaklaşırlar. Öyle ki gördükleri zaman O'nun kudretinin delillerini görürler, işittikleri zaman O'nun âyetlerini işitirler, konuştukları zaman O'nu överek konuşurlar, hareket ettiklerinde O'na hizmet için hareket ederler, gayret ettikleri zaman O'na tâat etmeye çalışırlar.

Allah'ın velilerine iki cihanda da herhangi bir istenmeyen durumun başlarına gelmesi ile ilgili bir *"korku yoktur."* Korku, istenmeyen bir durumun ileride gerçekleşmesi endişesinden kaynaklanır. *"ve onlar"* bir isteklerinin elden kaçması hâlinde *"üzülmeyeceklerdir"*

Üzülme ise geçmişte kötü gördüğü bir şeyin gerçekleşmesinden ya da yine geçmişte sevdiği bir şeyi elinden kaçırmaktan kaynaklanır. Yani üzülmelerini gerektirecek şeyler başlarına gelmeyecektir. Gelecek olsa bile endişelenmeyecekler, korkmayacaklardır. Bilâkis dâimi bir sevinç ve neş'e içerisinde olacaklardır.

Nasıl böyle olmasın ki Allah Teâlâ'nın celâl ve heybetini yüceltmek, sadece kulluk haklarını yerine getirmek için korku ve haşyet hissetmek, havâs ve mukarreblerin özelliklerindendir.

Bu sebepledir ki *el-Kevâşî*'de şöyle denilmektedir: *"Onlara"* ahirette *"korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir."* Yoksa Allah'ın velileri dünyada korku ve üzüntü bakımından diğerlerinden çok daha ileridedirler."

Onlara bu hallerin ârız olması şu yüzdendir: Çünkü onların gâyesi sadece Allah'a tâatte bulunmak ve O'nun rızâsına nâil olmaktır. Bu gâyenin gerçekleşmesi, Allah katında değerli olmayı ve yakınlığı da peşinden getirecektir. Cenab-ı Hak'ın vaadi gereği bunun gerçekleşmesinde, hiçbir şüphe yoktur ve elden kaçırılma ihtimali de bulunmaz. Bunun hâricinde olup da bazen elde edilen bazen de elden kaçırılan dünyevî işler ise onların maksadları arasında değildirler. Dolayısıyla ister olsunlar ister olmasınlar fark etmez. Bu gibi şeylerin zararından endişe edip sağlayacağı yararı kaçırmaktan dolayı üzülmezler. Nitekim *el-İrşâd*'da böyle geçmektedir.

İşin aslı şudur: Allah dostları hüviyyet-i ahadiyyetde fânî oldukları için ulaştıkları mertebenin ötesinde bir gâyeleri ve düşünceleri kalmaz ki korkup üzülsünler. **Hz. Hüdâyî** (k.s.)'un *Nefâisü'l-mecâlis*'inde böyle geçmektedir.

اَلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَۜ ﴿٦٣﴾

63. Onlar îmân edip de takvâya ermiş olanlardır.

"Onlar îmân edip de takvâya ermiş olanlardır." Bu ifâde şöyle düşünülebilecek bir soruya cevaptır: "Onlar kimdir, bu kıymetli mertebeyi elde etmelerinin sebebi nedir?" İşte bu soruya cevâben şöyle denildi: Onlar, bütün hayırlara ulaştıran ve bütün şerlerden alıkoyan takva ile Allah'tan gelen her şeye îmân etmeyi kendilerinde toplayan kimselerdir.

Allâme şeyhimiz (Osman Fazlı Efendi) der ki: "Allah'ın velileri, şeriat ve tarikat mertebesinde kendilerinden kötü amel ve huyların sâdır olması, mârifet ve hakikat mertebesinde ise kendilerinden gaflet ve telvînât hallerinin ortaya çıkması konusunda Allah'tan sakınırlardı. Çünkü onlar tabîatlarını şeriat, nefislerini tarikat, kalblerini mârifet, ruhlarını ve sırlarını da hakikat yardımıyla ıslâh ederlerdi. Şu halde şüphe yok ki onlar Allah dışındaki tüm varlıklardan (mâsivâ) sakınırlar."

Fakir **(Bursevî)** şöyle der: Şeyhimiz bu sözleriyle buradaki takvâdan kasdedilenin, bu mertebelerin üçüncüsü olduğuna işaret etmektedir. Bu üçüncü mertebe insanoğlunun sırrını Hak'dan ve tamâmıyle O'na yönelmekten alıkoyan her şeyden uzaklaşmasıdır. Bu mertebe, aynı zamanda daha aşağıda yer alan îmânın ifâde ettiği şirkten korunma mertebesini ve günah görülen bütün fiil ve terklerden kaçınma mertebesini içine alan bir mertebedir. Veliler, Allah'a yönelme ve (mâsivâdan) kaçınma konusunda istîdâd derecelerinin farklılığına göre farklı derecelere sahiptirler. Bu derecelerin en ilerisi, peygamberlerin himmetlerinin ulaştığı derecedir. Peygamberler, nübüvvet ve velilik riyâsetlerini bir arada bulundurmaktadırlar. Maddî âleme dâir bilgilerle ilgilenmeleri,

onları ruhlar âlemine yükselmekten alıkoymaz. Kudsî kuvvetle desteklenmiş tertemiz nefisleri son derece istîdâdlı olduğu için mahlûkatın maslahatına olan şeylerle ilgilenmeleri, onları hakkânî hâllere dalmaktan geri komaz.

İşte buradan Peygamber Efendimiz (s.a.)'in Hz. İsâ (a.s.)'dan üstün oluşunun hikmeti anlaşılmış olmaktadır. Çünkü İsâ (a.s.)'ın dördüncü kata yükselmesi, Hz. Peygamber (s.a.)'in Arş'a ve Arş'ın üstüne miracından daha değerli değildir. Zira İsa (a.s.)'ın bu dünya ile alâkası sadece annesi yönünden olduğu halde Hz. Peygamber (s.a.)'in alâkası hem anne hem de baba yönündendir. Böyle olmasına rağmen dünya ile alâkası ona engel olmamış, unsuriyyât âleminin sonlarına ve tabîiyyât âleminin zirvelerine ulaşabilmiştir. Yüce nurlarla devamlı olarak alâkayı sürdürmek mümkündür.

Nitekim bu durum çokça ibâdet ve tâatte bulunan bir zattan nakledilmiştir. Bu mümkün olmasa bile bu hâl, o kişinin bir melekesi hâline getirilir. Artık onun için beden bazen giydiği bazen çıkardığı bir elbise gibi olur. Görmez misin ki harcama gücü olan kimse her acıktığında dilediğini yiyip karnını doyurma imkanına sâhiptir. İşte manevî rızkı ve bu rızkın menbaına yükselmeyi de buna kıyas et. Hatta bu, öncekinden çok daha evlâ bir durumdur. Çünkü bir vâsıta ve sebebe muhtaç değildir. İsteyenle istenen arasında mesâfe yoktur.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Yolların uzunluğu, kısalığı bedene göredir,
İlahî âlemde uzunluğun kısalığın yeri olur mu?
Allah, bedeni değiştirince,
Fersaha, mile bakmadan yürür gider.

Allah'ın velilerinin îmân eden hakiki takvâ ile Allah'tan korunan, kimseler olduğunu öğrendin. Şunu da bil ki velilerden bir takım başka özellikler ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazısı birbirine yakın, bazısı başlangıç itibariyle, bazısı da sonuç itibariyledir.

Hz. Ali (k.v.)'den rivayet edilen sözlerden biri şöyledir: "Allah dostları, yüzleri uykusuzluktan sapsarı, ağlamaktan gözlerinin feri gitmiş, açlıktan karnı sırtına yapışmış, susuzluktan dudakları kurumuş kimselerdir."

Saîd b.Cübeyr'den rivâyet edilir ki: Hz. Peygamber (s.a.)'e "Allah dostları kimlerdir?" diye sorulunca şöyle cevap vermiştir: "*Onlar görüldükleri zaman Allah'ın hatırlandığı kişilerdir*."[54] Yani Allah'ın özelliklerini, Allah'a karşı olan saygılarını, itminânlarını övdüğü kişilerdir. Bu tıpkı ***"onların nişanları, yüzlerindeki secde izidir."*** (el-Feth, 48/29) âyetinde anlatıldığı gibidir.

Büyüklerden birisi de şöyle der: "Velilerin alâmeti, himmetlerinin Allah'la beraber, meşguliyetlerinin Allah'la ve kaçışlarının Allah'a olmasıdır. Sahiplerini müşâhedede bâkî; kendi hallerinde fâni olurlar. Böylece velâyet nûrları onların üzerine yağar da yağar. Kendi nefislerinden hiç haberleri olmaz, Allah'tan başka bir varlıkta da kararları

kalmaz. Onlar, birbirlerini sırf Allah için sevenlerdir.

Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

"*–Şüphesiz Allah'ın öyle kulları vardır ki peygamber ve şehid olmadıkları halde kıyâmet gününde Allah katındaki mevkilerinden dolayı peygamberler ve şehidler onlara imrenir.*"

Sahabîler:

"–Yâ Rasûlallah, onlar kimdir? Onların amelleri nedir? Belki onları biz de severiz." dediler.

Efendimiz şöyle buyurdu:

"*–Onlar aralarında akrabalık bağı bulunmadığı ve alıp verdikleri malları olmadığı halde birbirlerini sırf Allah için severler. Allah'a yemin ederim ki onların yüzü nûrdur, nûrdan minberler üzerinde bulunacaklardır. İnsanlar korktuğu zaman onlar korkmazlar. İnsanlar üzülürken onlar üzülmezler*."[55]

Hz. Peygamber (s.a.)'in: "*peygamberler onlara imrenir*" sözü, temsil yoluyla onların hallerinin güzelliğini tasvirdir.

el-Kevâşî'de der ki: "Bu ifâde mübalâğadır ve şöyle anlaşılmalıdır: Bu özellikte bir topluluğun var olduğu farz edilseydi onlar bu kimseler olurdu. Yoksa peygamber olmayan bir kimsenin peygamber mertebesine ulaşması mümkün değildir."

Fenârî'nin *Tefsiru'l-Fâtiha*'sında da şöyle denilir: "Peygamberler, Allah'ın kendilerini mahlûkât için şefkat hissi ile yarattığı ümmetleri adına endişelenip korkarlar. Kıyamet günü: "Allah'ım kurtar, kurtar!" derler. Ümmetleri için son derece büyük bir korkuya kapılırlar. Ümmetler de kendileri için korkuya düşerler. Kendilerinden emin olanlara gelince içinde bulundukları bu emin durumdan dolayı peygamberler onlara gıbta eder. Çünkü onlar her ne kadar kendileri için emin iseler de ümmetleri için korku duymaktadırlar."

Fakir **(Bursevî)** der ki: Bu bölümü yazmayı bitirdiğim sırada hatırıma başka bir izâh daha geldi: Mezkûr hadis, Allah için sevmek konusunu anlatmaktadır. Muhabbet (Allah'ın habîbi olmak) da diğer peygamberler ve veliler arasında sadece Hz. Peygamber (s.a.)'e has bir makamdır. Bu makam O'nun (s.a.) getirdiği hakikatlere vâris olanlar arasında da kâmil insanların çıkabilmesine zıt düşmez. Çünkü tâbî olanların kemâli, tâbî oldukları zâtın kemâline bağlıdır. Bu bakımdan Hz. Peygamberin vârislerinin de bu makama ulaşması ve bu sâyede bazı peygamberlerin bu zâtlara imrenmesi, câiz şeylerdendir.

Şöyle bir hadis vârid olmuştur: "*Ümmetimin âlimleri, İsrâiloğulları'nın peygamberleri gibidir*."[56] Böyle olmaları o peygamberlerin mertebesine ulaşmış olmalarını ve mutlak mânâda onlardan üstün tutulmalarını gerektirmez. Şurası kesindir ki üstün olan bir kimse, başka bir yönden başkasından aşağı olabilir. Bunun aksi de geçerlidir. Görmez misin ki Hz. Peygamber (a.s.): "*Siz dünyanızın işlerini daha iyi bilirsiniz*."[57] buyurmuştur. Mârifet derecelerinin sonu yoktur. Her şeyin sonu ancak

Allah'a varır.

Bayezid (k.s.) der ki: "Allah'ın velileri gelinler gibidir. Gelinleri de sadece mahremleri görebilir. Mahrem olmayanlar ise göremez. Veliler O'nun katında üns perdesiyle gizlenmişlerdir. Onları hiç kimse ne dünyada ne de âhirette görebilir."

Sehl (k.s.) de der ki: "Allah'ın velilerini ancak onlara denk olanlar ya da Allah'ın onlardan kendilerini faydalandırmak istediği kimseler tanıyabilir. Allah onları insanlar tanıyacak kadar tanıtsaydı onlar bu insanların aleyhine bir delil olurdu. Onları tanıdıktan sonra karşı gelenler küfre düşerler, onların emirlerini yerine getirmeyenler de yoldan çıkardı."

Şeyh Ebü'l-Abbas (k.s.) şöyle der: "Veliyi tanımak Allah'ı tanımaktan daha zordur. Çünkü Allah Teâlâ, kemali ve cemali ile tanınır. Ama bir mahluk kendisi gibi yiyen, kendisi gibi içen birisini nasıl tanıyabilir? Allah dostlarının zâhiri şeriat hükümleriyle müzeyyen, bâtını ise fakr nurlarıyla meşguldür."

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Tarikat sâliklerinin âdeti şudur:
Onlar şeriatın hükümleri üzere giderler

Kâşifî de velileri tavsif ederken şöyle der:

Onlar atlarını ezel meydanından bu âleme sürdüler
Ebed çevgânıyla (ucu eğri cirit sopası) topu oynattılar
Cenâb-ı Kibriyâ'nın hareminde îtikafa girip, kapandılar
Gönülden kibir ve riyâ sûretlerini yıkadılar.
Hak yolun sâliki veliler herkese yol göstermezler.
İlâhî sırları açığa vurmazlar; bu sırları herkese söylemezler

Sa'dî de şöyle der:

Hakk'ın muhabbetinde esir olanlar kurtulmak istemezler
Hakk'ın avı olanlar onun kemendinden kurtulmak dilemezler
Mahbûbum yanımdayken ben mahbûb ararım
Irmak kenarında dudak susuzluktan kurumuş!

لَهُمُ الْبُشْرٰى فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِۜ لَا تَبْدِيلَ
لِكَلِمَاتِ اللّٰهِۜ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُۜ ﴿٦٤﴾

64. Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır. Allah'ın sözlerinde aslâ

değişme yoktur. İşte bu, büyük kurtuluşun kendisidir.

“Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır.” Bu ifade, Allah’ın dostlarını dünya ve ahiretin şerlerinden ve kötü durumlarından kurtaracağını beyan ettikten sonra onlara vereceği dünya ve ahiret hayırlarını açıklamaktadır.

Bu cümle başlangıç cümlesidir. Sanki: “Allah’ın velileri için bunun ötesinde bir nimet ve ikram var mıdır?” diye sorulmuş, cevaben de: “Onları hem dünyada hem de ahirette sevindirecek şeyler vardır.” buyrulmuştur.

Allah dostları için korku ve üzüntü olmayışının önce zikredilmesi, kötülüklerden boşalmanın (تَخْلِيَة) iyiliklerle bezenmeden (تَحْلِيَة) önce geldiği içindir.

“ اَلْبُشْرٰى (müjde)” kendisiyle zafer, fetih, ganimet gibi hemen elde edilecek hayırlar ile açıklamaya ihtiyaç duyulmayan geleceğe ait hayırların müjdelendiği bir masdardır. Yâni dünya hayatında da âhirette de müjde onlara! Yani peşin ve ertelenmiş olarak. Ya da: Dünya hayatında olsunlar, ahiret hayatında olsunlar müjde onlara.

Hemen/dünyada olan müjdelerden birisi de iyi olarak övülmek, güzellikle anılmak ve insanların sevgisidir. Bu izah müjdenin bizzat kastedilen peşin bir müjde olduğu anlayışına göredir ki **Ebüssuûd Efendi**’nin tercihi bu yöndedir.

Dünyadaki müjde, Kur’an-ı Kerim’in birçok yerinde muttakî mü’minler için söz konusu edilen müjdelerdir. Hz. Peygamber (s.a.)’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: “*Bu müjde, mü’minin gördüğü ya da kendisine gösterilen sâlih rüyâdır*.”[58] Yani bir müslümanın başka bir müslüman için gördüğü rüyadır. Salih rüyanın mü’minler için müjde olmasının nübüvvet mânâsında olmadığı âşikardır. O halde bu rüya salihlik, gafletten uyanış, ferahlama ve benzerleri için olur. Nitekim **İbn Melek**’in *Şerhu’l-Meşârık*’ında böyle geçmektedir.

Bu müjde ancak Allah’ın velilerine nasip olur. Çünkü onlar kalbleri ve ruhları zikrullah ve mârifetullaha garkolmuş kimselerdir. Onların uykuları uyanıklık gibidir. Hak ve yakinden başka bir şey ifade etmez. Bu tasalar ve karanlıklar âleminin çeşitli halleriyle başı karma karışık olan kimseye gelince, onun rüyasına güvenilemez.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilmiştir: “Allah’ın velileri için peygamberlerin hemen bir alt derecesi olan ve velilerin uyku ile uyanıklık arası gördükleri vakıalardan ibaret müjdeler, ilham ve keşifler, kendilerine gelen mevhibe ve müşahedeler vardır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.): “*Peygamberlikten sadece mübeşşirât (müjdeciler/sâdık rüyâlar) kalmıştır*.”[59] buyurmuştur.

Hadiste şöyle buyrulur:

“*Sâlih bir kimsenin sâdık rüyası, peygamberliğin kırk altıda biridir*.”[60]

Bu hadîsin mânâsı şudur: Hz. Peygamber (s.a.) peygamber olarak gönderildiğinde Mekke’de on üç, Medine’de ise on yıl ikamet etti. Uyanık halde iken kendisine vahyedilme süresi yirmi üç sene, uykuda vahyedilme süresi ise bu yirmi üç senenin altı ayıdır. Altı ay ise vahiy süresinin kırk altı cüzünden bir cüzdür. Hz. Peygamber’in muhatap olduğu vahiy ilk olarak salih rüya şeklinde gerçekleşmiştir. Bu, meleğin vahyi

aniden getirip de beşer gücünün buna tahammül edemez duruma düşmemesi içindir. Bu sebeple rüya peygamberi vahye hazır hale getirmek için olmuştur.

Bazıları da bu âyet hakkında şöyle der: Ölümleri esnasında müjde onlara! Melekler onlara rahmet ile gelecektir.

Âhiretteki müjdeye gelince bu, meleklerin, velileri, selâm vererek, ikramda bulunarak ve esenlikle müjdeleyerek karşılamaları, gördükleri yüz parlaklığı, sahifelerinin sağ taraflarından verilmesi ve bu sahifelerde okuyacakları (güzel) şeyleri ve diğer uhrevi makamlardaki çeşitli müjdelerle onları karşılamalarıdır. Böylece bu müjde, ileride gerçekleşecek olan ve sırf kendi zatları için değil, sonuçları için istenilen hemen ve ertelenmiş müjdeler olmaktadır.

Sülemî der ki: "Dünyadaki müjde, âhirette Cenâb-ı Hak ile buluşulacağının vaadedilmesidir. Âhiretteki müjde ise bu sözün yerine getirilmesidir." **Şeyhülislâm** da der ki: "Velîye iki müjde vardır: Dünyada Cenâb-ı Hakk'ı tanımak, âhirette lütuf ve ihsanına ermektir. Bu sarayda mücâhedenin sevinci, o sarayda müşâhedenin nûru vardır. Burada safâ ve vefâ, orada rızâ ve likâ (Hak ile buluşma) vardır."

*et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*de şöyle denir: "Velilerin ahiretteki müjdeleri, kıdem nurunun parıldayışları ve hudûs karanlığının yok oluşu esnasında Cenab-ı İzzet'in cemalinden peçenin kaldırılması ve O'nun rahmeti sayesinde Cenab-ı Hakk'a kavuşulması müjdesidir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: "***Rableri onlara tarafından bir rahmet müjdeler***." (et-Tevbe, 9/21)

"–Cenab-ı Hakk'ın bir kum tepeciğinde görülmesi" ile ilgili hadiste belirtildiğine göre "*Allah Teâlâ onlara tecellî ettikten sonra şöyle der:*

"–Sizin için bundan başka bir nimet daha kaldı mı?"

Oradakiler:

"–Rabbimiz! Bizi ateşten kurtarmışken, rıza yurdu olan cennete sokmuşken, bizi kendine yakın bir yerde konaklatmışken, kerem elbiselerinden giydirmişken, cemâlini bize göstermişken bunların ötesinde daha ne kalabilir?"

Bu cevap üzerine Hak Teâlâ şöyle buyurur:

"–Bir şey daha kaldı."

Oradakiler:

"–Ey Rabbimiz! O kalan şey nedir?" diye sorunca Allah Teâlâ:

"–Sizden daima razı olmam ve size ebediyyen kızmamamdır." *buyurur.*"[61]

Ne kadar tatlı bir söz, ne hoş bir müjde.

Cenab-ı Hak bizi yaratmaya söz ile başladı ve "ol" dedi. Böylece O'ndan bize ulaşan

ilk şey O'nu duyuşumuz (semâ') oldu. Cenab-ı Hak başladığı ile sona erdirecek bu sözü söyledi. Yine bizim kendisini duyuşumuzla (semâ) işi sona erdirdi. O da işte bu müjdedir.

"Allah'ın sözlerinde aslâ değişme yoktur." Allah'ın velileri hakkındaki vaadleri değişmez. Çünkü O'nun vaadlerinden dönmesi asla söz konusu olamaz.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de der ki: Allah'ın ezeli hükümleri değişmez. O dostuna 'Veli ol' der. Düşmanına da 'Düşman ol' der. Onlar da o yüce hikmet gereği O'nun istediği gibi olurlar. Bu bakımdan Allah'ın ne dostu ile ilgili kelimesi ne de düşmanı ile ilgili kelimesi için herhangi bir değişiklik söz konusu olmaz.

"İşte bu" müjde, akılların künhüne vâkıf olamayacağı *"büyük kurtuluşun kendisidir."* Nasıl böyle olmasın ki hem dünya hem de ahiret mutluluğu ondadır.

Bilesin ki velilik iki kısımdır: Umumi velilik, hususi velilik. Birincisi şu âyet-i kerimede de geçtiği üzere bütün müminlerin ortak vasfıdır: **"*Allah, mü'minlerin velisidir, onları karanlıklardan nura çıkarır.*"** (el-Bakara, 2/257) Hususi velilik ise sülûk ehlinin Allah'a ulaşanlarına has bir durumdur.

Velilik kulun Hak'ta fânî olması ve Hak'la bâkî olmasından ibarettir. Velilikte kevnî kerametler şart değildir. Çünkü böyle kerametler müslüman olmayan milletlerde de görülmektedir. Ama ilâhî ilimler ve rabbanî mârifetler gibi kalbî kerametler şarttır.

Bu iki tür keramet, bir kişide aynı anda bulunabilir. Nitekim **Abdülkadir Geylani** ve **Ebu Medyen Mağribî** de aynı anda bir arada bulunmuştur.

Harikulade olaylar konusunda doğululardan Abdülkadir gibisi, batılılardan da Ebu Medyen gibisi gelmemiştir. Bu harikuladeliklerin yanı sıra sahip oldukları külli mârifet ve ilimleri de unutmamak gerekir. Mezkur kevnî ve kalbî kerametler birbirinden ayrılıp ikinci tür mevcut, birinci tür ise yok olabilir. Nitekim fena ehli kâmillerin çoğunun durumu bu şekildedir.

Su üzerinde yürümek, havada uçmak, kısa zamanda çok büyük mesafeler kat etmek ve bunlara benzer kevnî kerametler ise Cenab-ı Hakk'ın hiç bilmedikleri bir anda yüzüstü bırakacağı zamana kadar kendilerine mühlet verdiği (istidrac ettiği) bir takım râhiplerden ve felsefecilerden de sâdır olmaktadır. Nitekim bu husus Bakara sûresinde geçmişti: **"*Bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı, artık kalpleriniz taş gibi yahut daha da katıdır...*"** (el-Bakara, 2/74) âyetinin tefsîrinde geçti.

Nübüvvet ve risalet, saltanat gibi kulun kesbinin hiç rolünün olmadığı ilâhi tahsisten ibârettir. Velilik ise vezirlik gibidir. Vezirlikte kul kesbinin rolü olduğu gibi velilik de kesb ile mümkün olabilir. Ama hakîkatte nebilik de velilik de ayn-ı sâbite için feyz-i akdesten hâsıl olan ve kesbî olmayan özel bir vergidir. Bu özel verginin şartları ve sebepleri bakımından peyderpey, yavaş yavaş ortaya çıkması, araya bir perde çekmekte

ve veliliğin uğraşıp didinilerek kazanıldığı sanılmaktadır.

Veliliğin ilk mertebesi; görüntü ve Allah'tan başkalarına bağlanma duygusunu yok edip kayıtlardan ve örtülerden kurtulup menzil ve makamları geçerek bazı mertebe ve dereceleri elde etmek suretiyle halktan Hakk'a sefer etmek demek olan birinci seferin son bulmasıdır.

Bir şahıs için sadece yakînî bilginin hâsıl olması ile o şahıs makam ehline katılmış olmaz. Çünkü Hak Teâlâ, sadece resmi mahvolan ve ismi yok olanlara tecelli eder. Bu mertebeler birbirinden farklı olduğu içindir ki bu tarikat erbabı, külli makamları ilme'l-yakin, ayne'l-yakin, hakka'l-yakin kısımlarına ayırmışlardır.

İlme'l-yakîn, bir şeyi olduğu gibi tasavvur etmektir. Ayne'l-yakîn bir şeyi olduğu gibi görmektir. Hakka'l-yakîn ise sadece bilgi ile değil, hem bilgi hem müşâhede, hem de hâl bakımından Hak'ta fâni olmaktır.

Veliliğin kemali için bir son yoktur. Böyle olunca velilik mertebeleri de sonsuz olmuş olur. Yol tevhid, nefsi kötü huylardan tezkiye ve bayağı maksatlardan temizleme yoludur. Hak yolunda mücâhede edenler kendilerini Hakk'ın dostları zümresine katmak için, heva ve heveslerine uyanlar ise Allah düşmanları grubuna iltihak etmek için çabalamış olmaktadır. Seyr u sülûk fânî olma iradesidir. Çünkü mürid, kendi iradesini şeyhinin iradesinde fânî kılan kişidir. Kendi görüşü ile iş yapan ise mürid değildir.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Zamanın peygamberi demek olan velîlerden ayrılma
Kendi hünerine, kendi bilgine pek güvenme.
Arslan bile olsan kılavuzsuz yola çıkma;
Gurûra kapılır, kendini görür, yoldan sapıtır, zelil olursun.
Aklını başına al, kendine gel de, ancak şeyhin kanatları ile uç,
Uç da şeyhin yardımını gör; mânevî ordusunu seyret.

Mü'mine yakışan Allah velilerinin seyrini elde etmeye çalışmak, en azından velileri sevmekten geri kalmamaktır. Çünkü kişi, kiminle haşr edilmeyi isterse onunla beraber olacaktır. Bu bakımdan özel bir yönden arada bir asgari müştereğin bulunması mutlaka gereklidir.

---

[54]. *Süyûtî*, ed-Dürrü'l-mensûr, IV, 370, 371
[55]. *Müsned*, V, 343
[56]. *Aclûnî*, II, 83
[57]. *Müslim*, Fedâil, 140
[58]. *Buhârî*, Ta'bir, 5; *Müslim*, Salât, 208
[59]. *Buhârî*, Ta'bir, 5; *Müslim*, Salât, 208

[60]. *Buhârî*, Ta'bir, 4; *Müslim*, Rüya, 8
[61]. *Buhârî*, Tevhîd, 37; Rikak, 51; *Müslim*, Îman, 302; Cennet, 9; *Tirmizî*, Kıyamet, 18

GÖKLERDE VE YERDE NE VARSA HEPSİ ALLAH'INDIR

وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ اِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعاًۜ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ
﴿٦٥﴾ اَلَٓا اِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِۜ وَمَا يَتَّبِعُ
الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُرَكَٓاءَۜ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ
اِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِراًۜ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾

65. Onların sözü seni üzmesin. Şüphesiz üstünlük tamamen Allah'ındır. O, çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

66. İyi bilin ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah'tan başkasına tapanlar, gerçekte ortak koştuklarına uymuyorlar. Onlar sadece zanna uyuyorlar ve onlar sadece saçmalıyorlar.

67. Geceyi sizin istirahat etmeniz için, gündüzü de aydınlık yapan O'dur. Şüphesiz bunda işiten bir toplum için ibretler vardır.

"Onların sözü seni üzmesin." Bu söz aslında Hz. Peygamber (a.s.)'ı üzülmekten menetmektedir. Sanki şöyle denilmiştir: Onların sözlerine üzülme. Seni yalanlamalarına, seni helak etmek, işini boşa çıkarmak için plan yaparken yaptıkları istişarelere ve seninle ilgili olarak ağızlarına aldıkları hayırsız sözlere aldırma.

Onların sözüne üzülmesinin yasaklanması, Hz. Peygamber'in üzülmesini daha etkili bir şekilde yasaklamak içindir. Çünkü tesirin yasaklanması, onun aslı ile tesirlenmenin de yasaklanması demektir.

el-Kevâşî'de der ki: Burada vâkıf tâm olmaktadır. Ardından yeni bir cümle başlamaktadır. Sanki "Ben neden üzülmeyeyim?" diye sorulmuş ve cevap olarak şöyle buyrulmuştur: *"Şüphesiz üstünlük"* galibiyet ve izzet *"tamamen Allah'ındır."* yani O'nun hükümranlık ve gücü dairesindedir. Ne onlar ne de başkaları, hiç kimse bunlardan bir şeye aslâ mâlik değildir. Allah seni onlardan korur onlara karşı zafer nasib eder. *"O, çok iyi işiten ve çok iyi bilendir."* Onların senin hakkında söylediklerini duyar, yapmaya karar verdikleri şeyleri bilir. Bunların karşılığını verecek olan da O'dur.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: *"Şüphesiz üstünlük tamamen"* yani hem dünyada hem de âhirette *"Allah'ındır."* O, dilediğini dünyada azîz kılar, âhirette kılmaz. Dilediğini âhirette aziz kılar, dünyada kılmaz. Dilediğini de hem dünyada hem de âhirette aziz kılar. Böyle aziz kılınan birine dünyanın şehvet ve nimetlerinden zevk alma ve dünya süsleriyle süslenmek konusunda şeytanın vesveseleriyle nefsin kuruntuları

zarar vermez. Dünya nimetleri kendisini ahiret nimetlerinden alıkoymaz. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: ***“De ki: “Allah’ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı?”*** (el-A‘râf, 7/32)

Bu durumdaki kişi, Allah Teâlâ’nın kendilerine hem dünyada hem de ahirette iyilik verdiği özel kişilerden olur. Hatta daha da ötesi bu nimetler bazıları için ahiret nimetlerini elde etmeye yardımcı bile olabilir. Nitekim rabbânî bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Kullarımdan öyleleri vardır ki onlara sadece zenginlik yaraşır. Onları fakir kılsam bu onlara zarar verir*.”[62]

أَلَآ إِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِۜ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُرَكَٓاءَۜ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾

66. İyi bilin ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah’ındır. Allah’tan başkasına tapanlar, gerçekte ortak koştuklarına uymuyorlar. Onlar sadece zanna uyuyorlar ve onlar sadece saçmalıyorlar.

“İyi bilin ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi” yani melekler, cinler ve insanlardan ibaret tüm akıllı varlıklar *“Allah’ındır.”* Mümkin varlıkların en şereflileri olan bu varlıklar Allah Teâlâ’nın kulları olup O’nun kudreti ve hükümranlığı altında olduğuna göre onların dışındaki varlıklar haydi haydi öyle olacaklardır. Öyle ise Allah Teâlâ onlara karşı sana yardım etmeye mallarını da yurtlarını da sana vermeye kadirdir. *“Allah’tan başkasına tapanlar, gerçekte ortak koştuklarına uymuyorlar.”* yâni Allah’tan başka ilahlara tapanlar, her ne kadar bunlara Allah’ın ortağı diyorlarsa da aslında O’nun ortaklarına tâbi olmuyorlar. Çünkü rubûbiyette Allah Teâlâ’ya ortak olmak muhaldir.

“Onlar sadece zanna uyuyorlar.” Onlar, sadece tapındıkları şeylerin Allah’ın ortağı oldukları şeklindeki zanlarına uyuyorlar. *“ve onlar sadece saçmalıyorlar.”* Allah’a isnad ettikleri şeyler konusunda yalan söylüyorlar.

Sonra Cenab-ı Hak müşriklere kulluk edilmeye sadece kendisinin layık olduğunu göstermek için üstün kudretin her şeyi kapsayan nimetin sadece kendisine âit olduğuna dikkat çekerek şöyle buyuruyor:

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِراًۜ
اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾

67. Geceyi sizin istirahat etmeniz için, gündüzü de aydınlık yapan O’dur.

Şüphesiz bunda işiten bir toplum için ibretler vardır.

"Geceyi sizin istirahat etmeniz" maişet talebinin verdiği yorgunluktan rahatlamanız *"için"* karanlık kılan; *"gündüzü de"* maişet sebeplerini elde etme peşinde koşuşturmanız için *"aydınlık yapan O'dur."*

Âyette Allah Teâlâ'nın bazı vakitleri mücâhedenin zorluğundan ve taatlerin yorgunluğundan istirahat edilecek vakitler kıldığına işaret edilmektedir. Bu ise nefislere bezginlik, kalplere de bıkkınlık geldiğinden ve matlûbuna daha şevkle ciddi olarak sarılması içindir. Bu sebepledir ki eğitim-öğretim faaliyetleri ile uğraşanlar, ilim tahsili için yeniden zindelik meydana gelsin diye tatil günü belirlerler.

Nitekim **İbn Hayyam** şöyle der:

Bir zamanımız mübâhese, ders ve müzâkere iledir
Çünkü insanlar bunlarla kemal kazanırlar
Bir zamanımız da şiir, satranç ve hikâye söylemekledir
Çünkü gönlümüz bıkkınlığını bunlarla bertaraf eder

Şu halde bir üsluptan başka bir üsluba geçişte daima bir yenilik vardır. Ashab-ı kehf'in uzun bir vakit sonra sağdan sola çevrilmeleri de buna benzer.

Hâfız şöyle der:

Medresenin kıyl ü kâlinden gönlüm daraldı
Bir zaman da maşuka ve meye hizmet edeyim

"Şüphesiz bunda" yani gece ve gündüzün tavsif edildiği şekilde yaratılmasında Kur'an öğütlerinden ibret almak ve iyice düşünmek için dinleyip *"işiten bir toplum için"* birçok hayret verici *"ibretler vardır."* İbretler, herkesin yararına olsun diye konduğu halde sadece ibret almak için dinleyenlere mahsus gibi gösterilmiştir. Çünkü ibretlerden yararlananlar sadece onlardır.

---

[62]. *Beyhakî*, el-Esma ve's-sıfât, I, 204; *Hindî*, Kenzu'l-ummâl, I, 389

ALLAH HAKKINDA YALAN UYDURANLAR İFLAH OLMAZLAR

قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِي الْاَرْضِ اِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهٰذَا اَتَقُولُونَ
عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾ قُلْ اِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ
الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ
ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

68. "Allah çocuk edindi." dediler. Hâşâ! Allah bundan münezzehtir. O, müstağnîdir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Bu hususta hiçbir deliliniz yok. Allah hakkında bilmediğiniz şeyi mi söylüyorsunuz?

69. De ki: "Allah hakkında yalan uyduranlar, iflah olmazlar."

70. "Dünyada biraz geçinir, sonra bize dönerler. Sonra da biz inkarlarından dolayı onlara şiddetli azabı tattırırız."

Kâşifî'nin tefsirinde belirtildiği üzere Müdlicoğulları: *"Allah çocuk edindi." dediler." et-Tıbyân*'da ise şöyle denilir: "Yahudiler: Uzeyr Allah'ın oğludur dediler. Hristiyanlar: Mesih Allah'ın oğludur dediler. Kureyş kabilesi ise Melekler Allah'ın kızlarıdır dediler."

"Hâşâ! Allah bundan münezzehtir." Bu söz, onların Allah Teâlâ'ya isnad ettikleri çocuktan tenzih ve takdis eden, bu aptalca sözlerine bir hayret ifâde etmektedir.

(سُبْحَانَهُ) kelimesi tenzih için olduğunda takdiri, " أُسَبِّحُهُ تَسْبِيحًا O'nu tesbih ve tenzih ederim" şeklindedir. Bu kelime hayret/teaccüb de ifade eder. Çünkü bir şeye hayret edildiği zaman " سُبْحَانَ اللّٰهِ " denir. Kelimenin birinci mânâda kullanılışı hakiki, ikinci mânâda kullanılışı ise mecazidir. Eğer: "Bir lafzın aynı anda hem hakiki hem de mecazi mânâda kullanılması mümkün değildir" diye bir itiraz gelirse derim ki: "Kelimenin taaccüb mânâsının çıkarılması kelimenin o mânâda kullanılmasından değil kelimenin ikincil mânâlarından elde edilmektedir. Nitekim **Sa'dî Çelebi**'nin hâşiyesinde böyle geçmektedir.

el-Ezkâr'da hayret verici her şey için " سُبْحَانَ اللّٰهِ " denildiği vârid olmuştur.

Bu lafzın taaccüp esnasında kullanılışının izahı şöyledir: İnsan, benzerlerinin sınırını aşan, olmasını uzak gördüğü ve etkilendiği acaip bir durum müşahade ettiği zaman sanki

Allah’ın kudretini yetersiz görmüş gibi olur. Bu sebeple de kalbine buna kimin gücü yetti ve bunu yarattı” gibi boş kuruntular gelir. Sonra da bu düşüncesinde ne kadar hatalı olduğunu kavrayıp Allah Teâlâ’yı meydana gelmesi uzak görülen acaip bir şey yaratmaktan âciz olmaktan tenzih etmek maksadıyla “Sübhanellah!” der. Çünkü artık O’nun gücünün her şeye yeteceğine yakinen inanmaktadır. **Şeyhzâde**’nin Nasr suresi hâşiyesinde böyle denilmektedir.

“O” her şeyden *“müstağnidir”* Hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Bu ifade Allah Teâlâ’nın münezzeh oluşunun illetini göstermektedir. Çünkü çocuk bir ihtiyaçtan dolayı edinilir. Zayıflar güçlenmek, fakirler yardımını görmek, zeliller aziz olmak, hakirler de meşhur olmak için çocuk edinirler. Bütün bu gayeler, ihtiyaç alâmetidir.

“Göklerde ve yerde” akıllı-akılsız *“ne varsa, hepsi O’nundur.”* Bu, Cenab-ı Hakk’ın zenginliğini ifade eden, kendisinden başka her şeyin sahibi olduğunu kesin bir dille anlatmaktadır.

“Bu hususta hiçbir deliliniz yok.” Söylediğiniz bu bâtıl söz ile ilgili hiçbir delil ve belgeniz yok. *“Allah hakkında bilmediğiniz şeyi mi söylüyorsunuz?”* Bu ifade müşrikleri ayrılığa düşmeleri ve bilgisizlikleri yüzünden ayıplayan ve kınayan bir ifadedir. Burada bütün delilsiz sözlerin cehalet olduğuna, inançların mutlaka kesin bir delilden kaynaklanması gerektiğine ve itikadi konularda başkasını taklid etmenin caiz olmadığına dikkat çekilmektedir.

قُلْ اِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾

69. De ki: “Allah hakkında yalan uyduranlar, iflah olmazlar.”

“De ki” Allah’ın çocuk edindiğini söyleyip O’na ortak izafe ederek *“Allah hakkında yalan uyduranlar, iflah olmazlar!”* Kötü görülen hiçbir şeyden kurtulamaz, elde edilmek istenen hiçbir şeye asla ulaşamazlar.

مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا
كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

70. “Dünyada biraz geçinir, sonra bize dönerler. Sonra da biz inkarlarından dolayı onlara şiddetli azabı tattırırız.”

“Dünyada biraz geçinir, sonra” ölüm ile *“bize dönerler.”* Bu ifade gizli bir sualin cevabıdır. Sanki biri: “Onlar dünyada türlü nimetlerden istifade ettikleri halde nasıl iflah olmazlar?” diyor da ona cevaben: “Bu istifade dünyadaki az, yokluğa mahkum, ebedi olmayan bir geçim olup isteneni elde etmek değildir” denmiştir.

“Sonra da biz inkarlarından dolayı onlara şiddetli azabı tattırırız.” da dünyadaki sürekli inkarları yüzünden ebedi bir şakavet içerisinde kalırlar. Onlar nerede, iflah olmak nerede?

*et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’*de şöyle denilir: “Uykuda oldukları için dünyadaki azabın acısını tatmazlar. Uyuyan birisi vücudundaki bir yaranın acısını duymaz. “*İnsanlar uykudadır, öldükleri zaman uyanırlar.*”[63]

İnsanlar âhiretten gâfildirler
Söyle hepsine ki uyumuşlara benzerler
Yaptıkları gafletin zararının
Öldüklerinde büyük olduğunu bilirler

Bu âyette şirk ve ikiyüzlülük yasaklanmaktadır. Bir hadiste şöyle buyrulur:

“*Dikkat edin şimdi size Nuh (a.s.)’ın oğluna emrettiği şeyleri söylüyorum: O şöyle demişti: Yavrum sana iki şeyi emrediyor, iki şeyi de yasaklıyorum.*

*Sana **“Lâ ilâhe illallahu vahdehû lâ şerikeleh”** demeni emrediyorum. Çünkü yerler ve gökler bir kefeye konulsa **“Lâ ilâhe illallah”** da bir kefeye konulsa **“Lâ ilâhe illallah”** ağır basar.*

*Yine sana: **“Sübhanellahi ve bi hamdihi** (Allah’ı, O’na hamd ederek tesbih ederim)” demeni emrediyorum. Çünkü bu, meleklerin salâtı ve mahlukatın duâsıdır. Mahlukata bu söz sayesinde rızk verilir.*

Seni Allah’a herhangi bir şeyi ortak koşmaktan men ediyorum. Zira Allah kendisine ortak koşanları cennetten mahrum eder.

Sana kibri de yasaklıyorum. Çünkü kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunanları, Allah cennete sokmayacaktır.”[64]

Yani Allah böyle birini cennete sokmak istediği zaman kalbindeki kibir duygusunu söküp atacak ve onu böylece kibirsiz olarak cennete sokacaktır. Yâhut böyle birini, kibrinin karşılığını vermeden cennete sokmayacaktır. Ya da onu müttakilerle birlikte ilk seferde cennete sokmayacaktır.

Fakir **(Bursevî)** der ki: Görünen o ki bu ifade, kibri şiddetli bir şekilde yasaklamaktadır. Buradaki kibirden maksad inkar kibri değildir. Çünkü onun için ayrı hüküm gelmiştir. Hâsılı insanlara tepeden bakmak insanları küçük görmek demek olan kibir, cezası bakımından inkara yakın büyük günahlardandır. Namazı terk etmek de kibre benzer. Nitekim bir hadiste şöyle buyrulmuştur:

“*Namazı kasden terk eden kâfir olmuştur*.”[65]

Başka bir hadiste ise şöyle buyrulmuştur:

“*Ana-babaya iyi davranmak, insanın ömrünü uzatır. Yalan söylemek rızkı azaltır. Dua da ilahi kazâyı geri çevirir*.”[66] Bu hadisi **Isfahânî** rivayet etmiştir.

Bu hadiste anlatılanlardan **birincisine** gelince, bu farz u misal yolu ile gelmiştir.

Mübâlağa yoluyla ana-babaya iyi davranmaya teşvik etmektedir. Ana-babaya iyi davranmanın hayır getirme konusunda o kadar büyük bir tesiri vardır ki iyi davrananların ömrünün uzaması mümkün olsaydı bu sayede mümkün olurdu. Muhal bir şeye herhangi bir hikmet taalluk ediyorsa onun olacağını varsaymak caiz olur. Tıpkı şu âyetteki gibi: **"*De ki: Rahman'ın çocuğu olsaydı...*"** (ez-Zuhruf, 43/81)

İkincisine gelince, bunun mânâsı da yalan söylemenin yalancının bereketini yok etmesidir. Yalan söyleme böylece rızkı azaltıcı bir mahiyet kazanmaktadır. Olmayacak bir şeyin olacağını varsaymak kabilinden de olabilir. Şöyle ki; şayet rızkı azaltan bir şey olsaydı bu yalan söylemek olurdu.

Üçüncüsünden maksad ise duanın değişikliği asla kabul etmeyen kesin kaderi değil, çevrilmesi bazı sebep ve şartlara bağlı olan muallak kaderi değiştireceğidir.

Şu halde akıllıya düşen şer'î emirlere riayet edip Allah'ın yasakladığı kavlî ve fiilî yasaklardan el çekerek, kalbi meşgul eden şeylerden kaçınarak ve hazret-i ahadiyyet dışındaki varlıklara meyletmekten çekinerek hakkânî bir tevhid elde etmeye çalışmaktır. Çünkü dönüş başkasına değil, sadece hazret-i ahadiyyetedir. Tevhid ise makbul bir armağandır. Öyle ki Allah o olmadan hiç kimseyi kabul etmez. O'na ortak koşmak ise **"*sonra onlara şiddetli azabı tattırırız.*"** âyetinde buyrulduğu gibi Allah'ın azabını gerektirir.

Burada dünya azabının âhiret azabına göre azap bile sayılmayacağına işaret edilmektedir. Çünkü insan bir tavırdan başka bir tavra her intikal edişinde onu daha şiddetlenmiş olarak bulur. Âhiret azabı da başlangıç ve sonuç itibariyle böyledir. Ancak Allah Teâlâ'nın inayeti ile yetiştiği, kendi hazretinden özel bir yardıma mahsus ve layık kıldığı kimseler bundan kurtulacaktır.

---

[63]. *Keşfü'l-Hafâ* c.2 s. 432
[64]. *Kenzu'l-ummâl*, XVI, 106
[65]. *Tirmizî*, Îman, 9; *Nesâî*, Salât, 8; *İbn Mâce*, Salât, 77
[66]. *Münâvî*, III, 199

NUH (A.S.)'IN HABERİ

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ نُوحٍ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ
مَقَامِى وَتَذْكِيرِى بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَعَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ فَاَجْمِعُوا اَمْرَكُمْ
وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ اَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا اِلَيَّ
وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَاَلْتُكُمْ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِيَ
اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾ فَكَذَّبُوهُ
فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِى الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَاَغْرَقْنَا الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا
مِنْ بَعْدِهِ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَاؤُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا
بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾

71. Onlara Nuh'un haberini oku. O kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim, eğer benim *(aranızda)* durmam ve Allah'ın âyetlerini hatırlatmam size ağır geldiyse bilin ki ben sadece Allah'a dayanıp güvenirim. Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınız işi kararlaştırın. Sonra işiniz başınıza dert olmasın. Sonra hükmünüzü bana uygulayın ve bana mühlet de vermeyin."

72. "Eğer yüz çevirirseniz, bilin ki ben sizden bir ücret istemedim. Benim ücretim ancak Allah'a âittir. Bana müslümanlardan olmam emredilmiştir."

73. Yine de O'nu yalanladılar, Biz de O'nu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık. Onları halifeler yaptık ve âyetlerimizi yalanlayanları da boğduk. Bak işte o uyarılanların sonu nice oldu!

74. Sonra onun ardından bir çok peygamberi kendi toplumlarına gönderdik, onlara mûcizeler getirdiler. Fakat onlar önce yalanladıkları şeylere inanacak değillerdi. İşte biz, haddi aşanların kalplerini böyle mühürleriz.

"Onlara" yani Mekke halkının müşriklerine, içinde bulundukları küfür ve inattan vazgeçmeleri için *"Nuh'un haberini oku."* Nuh ile kavmi arasında geçenleri oku.

el-Bostan'da şöyle denilir: Nuh'un adı Şakir idi. Allah korkusundan dolayı çok ağlayıp sızladığı için ona "Nuh" adı verildi. Nuh (a.s.), bazı hükümleri nesh edip bazı dînî kurallarla emrolunan ilk peygamberdir. Ondan önce kız kardeş ile evlenmek helaldi, O'nun devrinde haram kılındı. Allah onu dört yüz seksen yaşında iken peygamber kıldı.

"O, kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim, eğer benim" aranızda *"durmam"* yâni benim nefsim veya uzun sure aranızda kalmam –ki bu süre bin yıldan elli yıl eksiktir- ya da ayağa kalkmam *"ve Allah'ın"* vahdâniyetine apaçık delâlet eden *"âyetlerini hatırlatmam"* öğüt vermem *"size ağır geldiyse"*

Çünkü hatipler topluluklara vaaz ettikleri zaman daha iyi duymalarını sağlamak için ayağa kalkarlardı. Nitekim Hz. İsa (a.s.)'ın havarilerine kendisi ayakta onlar ise oturmuş bir vaziyette vaaz ettiği anlatılır. Nuh (a.s.)'ın kavminin bunu ağır bulmuş olmaları muhtemeldir. Beliğ bir Arap olan Sahban da ayağa kalkar ve asâsına dayanarak konuşurdu. Günümüzde de vâiz kürsüleri bu işi görmektedir. Hz. Peygamber (s.a.) ağaç minber edinmezden evvel çamurdan yapılmış bir minber üzerinde hutbe îrad ederdi. Bu ağaç minberin üç basamağı vardı. Muaviye'nin halifeliği sırasında Mervan bunlara alt kısmından altı basamak daha ekleyene kadar böyle kaldı.

"bilin ki ben sadece Allah'a dayanıp güvenirim." Yâni, sadece O'na dayanmaya ve işleri O'na havale etmeye devam edeceğim. Çünkü bana yapmak istediğiniz öldürme ve eziyet fiillerine karşı yardım edecek O'dur. Nuh' (a.s.)'ın varlığı onlara ağır gelse de gelmese de daima Allah'a tevekkül ettiği hususunda akla herhangi bir şey gelmesin diye Allah'a devamlı ve sürekli olarak tevekkül ettiği belirtilmiştir.

Şeyhzâde şöyle der: Daha âşikar olan onlara zımnen "Siz dilediğinizi yapın" denilmesidir. Yukarıdaki ifade ise Nuh (a.s.)'ın onlara aldırış etmeyişinin illetini göstermektedir.

"Siz de ortaklarınızla beraber" yani kendilerine yaklaşmanız sayesinde halinizin güçleneceğini sandığınız tanrılarınızla beraber mümkün olan herhangi bir şekilde *"toplanıp yapacağınız işi kararlaştırın."* Yâni, benim için istediğiniz beni helak etmek için çabalamaktan ibaret bulunan işinize kesin olarak azmedin.

Kaşifî der ki: Âyetin özeti şudur: "Hepiniz bana kastetmek konusunda ittifak edin."

"Sonra işiniz size gizli" örtülü *"kalmasın."* Planladığınız bu işi açıktan, âşikar olarak ve bana da göstererek yapın. Çünkü böyle bir şeyin gizlenmesi, ancak o şeyden kaçıp kurtulma ve benzerlerinin yolunu kesmek için başvurulur. Halbuki benim için buna imkan olmadığına göre planınızı gizlemenize hiç gerek yok.

"Sonra hükmünüzü bana uygulayın" Yani hakkımda yapmayı planladığınız o işi bana uygulayıp zararını ulaştırın. İçinizdekileri icra edin. Yahut bir kimsenin kendisine borcu olan birine hakkındaki hükmü uygulatması gibi size göre üzerinizde bir hak olan beni helak etme işini yapın *"ve bana mühlet de vermeyin."* Bilakis yapabileceğiniz en kötü şeyi hiç beklemeden yapmakta acele edin. Nuh (a.s.), kavmine hiç aldırmadığını, kendisine hiçbir şey yapamayacaklarını göstermek için Allah'a ve Allah'ın kendisini koruyacağına dair vaadine güvendiği için böyle hitap etmiştir.

فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَاَلْتُكُمْ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَاُمِرْتُ

اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾

72. “Eğer yüz çevirirseniz, bilin ki ben sizden bir ücret istemedim. Benim ücretim ancak Allah’a âittir. Bana müslümanlardan olmam emredilmiştir.”

“Eğer” yaptığım nasihatlerden ettiğim vaazlardan *“yüz çevirirseniz,”* ve böyle devam ederseniz, demektir. Yâni yüz çevirmenizi gerektirecek hiçbir sebep mevcut değildir. *“bilin ki ben sizden bir ücret istemedim.”* Yani size yaptığım vaaz ve hatırlatmalarıma karşı bana ödeyeceğiniz herhangi bir dünya metâı istemedim. Bu size ağır gelsin ya da “Sırf bizden ücret ve mal koparmak arzusuyla vaaz ediyor.” diyerek beni itham etmenize sebep olsun da sizi benden yüz çevirmeye sevk etsin!

“Benim ücretim ancak Allah’a âittir.” Yani yaptığım vaazlarla hatırlatmaların karşılığını vermek sadece Allah’a aittir. Siz inansanız da yüz çevirseniz de O bu sevâbı bana verecektir. *“Bana müslümanlardan olmam emredilmiştir.”* Benliğimi Allah’a vermem ve sadece Allah için hareket ederek dini öğrettiğimden dolayı hiçbir şey almayanlardan olmam emredilmiştir.

Bir hizmeti yapmaya tâyin edilen kimsenin artık başkasından ücret alması câiz olmaz. Peygamberler ile veliler de irşâd hizmeti için tâyin edilmişlerdir. Kendisine ihtisâp (hisbe) görevi verilen bir kimse bunun için bir karşılık almazsa peygamberlerin amelini yapmış olur. Ancak sonraki âlimler, dini öğretmek, müezzinlik, imamlık, hatiplik ve diğer görevler için ücret almayı câiz görmüşlerdir. Fakat ücret alanların amellerinde halis niyetli olmaları gerekir. Aksine olan durum için tehdit vârid olmuştur.

Sa‘dî der ki:

Tefsir bilen insan ziyan eder
Çünkü ilim ve edebi bir ekmeğe satar
Ey tabîatı alçak adam, dîni dünyaya satma
Eşeği İsa (a.s.)’ın İncili ile değişme

Bilesin ki nasihat verici bir muallim, seni veya başkalarını ıslâh etmeyi arzuladığı zaman, hatta bütün insanların kendi ellerinde ıslâh olmasını isterken bunu sırf Hz. Muhammed (s.a.)’in tâbîleri çoğalsın diye arzular. Çünkü o, Hz. Muhammed (s.a.)’in “*Ben diğer ümmetlere sizin çokluğunuzla övüneceğim.*”[67] buyurduğunu işitmiştir.

Bu yüksek bir makamdır. Çünkü böyle bir nasihatçinin başkalarını irşâda ihtiyacı yoktur. Onun tek gâyesi Hz. Muhammed (s.a.)’in rütbesini yüceltmek ve büyütmektir. Nitekim hikâye edildiğine göre **Râbiatü’l-Adeviyye** bir gündüz ve gecede bin rek’at namaz kılar ve şöyle dermiş: “Ben bunları sevap için değil, Allah Rasûlü (s.a.) sevinsin de öbür peygamberlere: “Benim ümmetimden olan, bir gündüz ve gecede şu amelleri yapan bu kadına bir bakın.” desin diye kılıyorum. Muallimin ve amel yapan insanların niyeti böyle olunca Allah da onlara makamlarına göre karşılık verecektir.

❀

فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِى الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَٓائِفَ وَاَغْرَقْنَا
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾

73. Yine de onu yalanladılar, Biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık. Onları halifeler yaptık ve âyetlerimizi yalanlayanları da boğduk. Bak işte o uyarılanların sonu nice oldu!

"Yine de onu yalanladılar," Yâni, onlara Nuh'un haberini oku. O, kavmine şunları şunları söylemişti de yine de yoldan çıkıp inat ederek onu yalanlamakta ısrar ettiler, azabın hükmü kendileri için gerçekleşti ve boğuldular. *"Biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları"* -ki *el-Bostan*'da belirtildiğine göre onlar seksen kişiydiler- boğulmaktan *"kurtardık."* Ya da onları bu mekanda (gemide) kurtardık. Çünkü onların kurtarılması olayı gemide vukû bulmuştur.

"Onları halifeler yaptık" Yani boğulup helâk olanların yerine yerleştirdik. Onları yeryüzünün sâkinleri yaptık.

el-Bostan'da şöyle denilir: "Gemiden çıktıklarında Nuh'un **Sam**, **Ham** ve **Yafes** adlı oğulları ile bunların hanımlarının dışındakilerin hepsi öldüler. Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyurur: ***"Nuh'un zürriyetini bâki kıldık."*** (es-Sâffât, 37/77) Nesilleri artıp çoğaldılar. İşte Araplar, Acemler, Farslılar ve Rumlar Sam'ın oğullarından; Habeşliler, Sindliler ve Hindliler Ham'ın oğullarından; Ye'cûc, Me'cûc, Slavlar ve Türkler de Yafes'in oğullarındandır.

"ve âyetlerimizi yalanlayanları da" tufanla *"boğduk."*

Üftâde Hazretleri der ki: "Nuh Tûfânı'nın tesiri, her otuz senede bir ortaya çıkar, fakat hafif olarak. Tûfanın tesiri ortaya çıkınca çok yağmur yağar, bazı evler ve kasabalar selden sular altında kalır."

"Bak işte o uyarılanların sonu nice oldu!" Bu uyarılanlar, Nuh kavmidir. Bu ifâdede Hz. Peygamber (s.a.)'i yalanlayanlara bir uyarı, Hz. Peygamber (a.s.)'a ise teselli vardır.

Madem ki dost seni muhâfaza eder
Düşmanın sana zarar vermesi muhaldir

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَٓاؤُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا
لِيُؤْمِنُوا بِمَاكَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ ۜ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾

74. Sonra onun ardından bir çok peygamberi kendi toplumlarına gönderdik, onlara mûcizeler getirdiler. Fakat onlar önce yalanladıkları şeylere inanacak değillerdi. İşte biz, haddi aşanların kalplerini böyle mühürleriz.

“Sonra onun” yani Nuh’un *“ardından bir çok”* çok sayıda ve değerli *“peygamberi kendi toplumlarına gönderdik.”* Burada peygamberlerin çokluğu, hem zât hem de vasıf açısından yücelik mânâsı taşır. Allah her peygamberi sadece kendi kavmine göndermiştir. Meselâ **Hûd**’u Ad’a, **Sâlih**’i Semûd’a, **İbrâhim**’i Babilliler’e, **Şuayb**’ı Eykeliler ile Medyenliler’e ve Kur’ân’da anlatılan ve anlatılmayan başka peygamberleri de kendi kavimlerine göndermiştir.

“Onlara” yâni her peygamber kendi kavmine peygamberlik iddiasını isbatlayıcı apaçık *“mûcizeler getirdiler.”* Her peygamber kendi kavmine mahsus birçok mûcize getirmiştir.

“Fakat onlar önce yalanladıkları şeylere” her peygamberin getirdiği şeriatların usûl ve fürûunun tamamına *“inanacak değillerdi.”* Bu kavimlerden hiçbiri hiçbir zaman bu şeriatlara îmân etmemiş, bilâkis küfür ve inada şiddetle dalmaları yüzünden bu îmân imkânsız olmuştur. Cümlede kastedilen bu kavimlerin yalanlamalarının peygamberlerin geldiği zamandan inat ve ısrar ettikleri zamana kadar sürdüğünü açıklamaktır. Çünkü burada anlatılan her kavmin inanç açısından içinde bulunduğu son durumdur.

Yahut da önce yalanladıkları bütün peygamberlerin kesin olarak üzerinde ittifak ettikleri şeriatların aslî kurallarından ibarettir. O zaman mezkûr ifade bu toplumların yalanlamalarının, peygamberlerin gelme zamanından önce başlayıp son peygamberin gelişine kadar devam ettiği anlamında olur. Çünkü burada anlatılan, bütün kavimlerin tüm halleridir. Bu durumda kavimlerin şerîatları, henüz peygamberler gelmeden yalanlamış olmalarının mânâsı, câhiliyye devirlerinde kelime-i tevhidi hiç duymamış olmalarıdır. Hatta onların mezkûr şerîatları, kendilerinden önceki kavimlerden geri kalan bilgiler arasında duyar gibi olup hemen yalanlamış olmalarıdır. Tıpkı Semûd kavminin Âd kavminin geride bıraktıklarını, Âd kavminin de Nûh kavminin geride bıraktıklarını işitip yalanlamaları gibi. Kendilerine peygamberler geldikten sonraki halleri bundan önce sanki hiç peygamber gönderilmemiş gibi olan halleri gibi olmuştur.

Burada ayrıca peygamber bulunmayan dönem fetret zamanındakilerin dinin asıllarından dolayı sorgulanacaklarına işaret vardır.

“İşte biz,” inkârda ısrar etmeyi tercih ederek *“haddi aşanların kalplerini böyle”* yok olması mümkün olamayan sağlam bir mühürleme ile *“mühürleriz.”*

Bilesin ki Allah Teâlâ misâk günü herkesi tevhide dâvet etmiştir. Sonra cismânî yaratılışa tenezzül meydana geldiğinde insânî rûh sürekli olarak bu ilâhî dâveti kabûl edip gereğince amel etmeye çağırır. Fakat ezelî ve aslî bir şakîlik ile şakî olanlar bu dâveti misak günü kabul etmediklerinden bu hâl üzere devam edip peygamberlerin ne dâvetini ne de mûcizelerini kabul ederler. Bu bakımdan peygamberleri yalanlamak, rûhu yalanlamaktan; rûhu yalanlamak da misak günü Allah Teâlâ’yı yalanlamaktan kaynaklanmış olmaktadır. Çünkü şakîler her ne kadar “***Ben sizin Rabbiniz değil miyim?***” nidâsını duyduklarında “***Evet, Rabb’imizsin***.” (el-A‘râf, 7/172) demişlerse de bu nidâyı bir takım perdelerin arkasından duydukları için gerçek mânâsını anlayamamış ve tahkîk etmeden sırf taklide dayalı olarak diğerleri gibi cevap vermişlerdir.

Allah Teâlâ nasıl azgınlık ve dalâlet olarak kendi kötü tercihleri yüzünden peygamberlerini yalanlayanların kalplerini mühürlemiş ise kötü davranışları ve taklide yeltenmeleri yüzünden velilere kötü gözle bakanların kalplerini de mühürlemiştir. Artık bunların ne kalplerine inanç girer, ne de dilleri ikrar eder. Tıpkı öncekilerin kalplerine tasdikin girmemesi ve îmâna muvaffak olduklarını gösterir bir sözün dillerinden sâdır olmaması gibi. Nasıl ki öncekiler bütün çokluklarına rağmen gelip geçmişler, ne isimleri ne de resimleri kalmış ise şimdi yaşayanlar da, onlardan sonra kıyamete kadar gelecek olanlar da onlara katılacaktır.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Nerede bir minber var ki oraya çıkan bir hatip
Bir inkarcının zamanını yad etsin, övsün?
Padişahların paraları değişir durur
Fakat Ahmed'in parası kıyâmete kadar sürer gider
Altın olsun gümüş olsun…
Bir paranın üstünde bir münkirin ismini göster

Yüce Allah'tan bizi tevhid ehlinden kılmasını, bizi ve sizi taklid tehlikesinden kurtarmasını niyâz ederiz.

---

[67]. *Ebû Dâvud*, Nikâh 3; *Tirmizî*, Tahâret 2; *İbn Mâce*, Menâsik 76; *Müsned*, V, 412

MUSA (A.S.) VE SİHİRBAZLAR

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى وَهٰرُونَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهٖ بِاٰيَاتِنَا
فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَٓاءَهُمُ الْحَقُّ
مِنْ عِنْدِنَا قَالُٓوا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧٦﴾ قَالَ مُوسٰٓى اَتَقُولُونَ
لِلْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَكُمْ اَسِحْرٌ هٰذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿٧٧﴾
قَالُٓوا اَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَٓاءُ
فِي الْاَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي
بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَٓاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسٰٓى
اَلْقُوا مَٓا اَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّٓا اَلْقَوْا قَالَ مُوسٰى مَا جِئْتُمْ بِهِ
السِّحْرُ اِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهُ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾
وَيُحِقُّ اللّٰهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾

75. Sonra onların ardından Musa ve Harun'u mûcizelerimizle Fir'avn'a ve adamlarına gönderdik, fakat onlar böbürlendiler. Zâten suç işleyen bir topluluk idiler."

76. Onlara katımızdan hak gelince: "Bu apaçık bir sihirdir." dediler.

77. Musa: "Size gelen hak için böyle mi diyorsunuz? Bu sihir midir? Halbuki sihirbazlar iflâh olmazlar." dedi.

78. Dediler ki: "Sen bizi, babalarımızı üzerinde bulduğumuz şeyden çeviresin ve yeryüzünde büyüklük yalnız ikinizin olsun diye mi bize geldin? Biz size inanacak değiliz."

79. Fir'avn: "Bütün bilgili sihirbazları bana getirin." dedi.

80. Sihirbazlar gelince Mûsa onlara: "Atacağınızı atın." dedi.

81. Onlar atınca Musa dedi ki: "Sizin yaptığınız sihirdir. Allah onu mutlaka boşa çıkaracaktır. Çünkü Allah bozguncuların işini düzeltmez."

82. "Ve suçlular istemese de Allah sözleriyle hakkı açığa çıkaracaktır."

"Sonra onların ardından" yâni bütün bu peygamberlerin peşinden İmran oğlu *"Musa ve"* Musa'nın kendisinden üç yaş büyük ağabeyi *"Harun'u mûcizelerimizle"* Bu mûcizeler dokuz adet olup şunlardı: Asâ, bembeyaz el, tûfân, çekirge, haşerât, kurbağa, kan, sûret değiştirme ve denizi yarma. Cenab-ı Hak, bütün bu mûcizelerin kulların güç sınırını aştığına dikkat çekmek için bunları kendisine izâfe etmiştir. *"Fir'avn'a ve*

adamlarına” Fir’avn’un kavminin ileri gelenlerine *“gönderdik.”* ileri gelenler lâfzı ile kavmin tamamı yerine sadece bir bölümünün zikri ile iktifâ edilmiştir. *“Fakat onlar böbürlendiler”* Böbürlenmek, haksız yere büyüklük iddiâsında bulunmak demektir.

Musa ile Harun onlara geldiler, peygamberlik görevlerini tebliğ ettiler, onlar ise Musa ve Harun’a ittibâ etmekten böbürlendiler. Böbürlenme, mel’un Fir’avn’un şu sözüdür: **“*Seni bir çocuk iken yanımızda terbiye etmedik mi? Ömrünün bir kısmını aramızda geçirmedin mi?*”** (eş-Şuarâ, 26/18)

“Zaten suç işleyen bir topluluk idiler.” Yani, büyük günah işlemeye alışıktılar. Çünkü “ مُجْرِمِينَ (cürüm işleyen)” kelimesi, günahın büyük olduğunu gösterir. İşte bu yüzden Allah Teâlâ’nın peygamber gönderişini hafife aldılar.

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧٦﴾

76. Onlara katımızdan hak gelince: “Bu apaçık bir sihirdir.” dediler.

“Onlara katımızdan hak gelince” “Hak”tan maksat, dokuz mûcizedir. Fir’avn kavminin yaptığı gibi bir illüzyon ve göz boyama olmayıp Allah’ın yaratması ve var etmesi ile Allah katından olan apaçık gerçektir.

“Bu” getirdiğin ve mûcize adını verdiğin *“apaçık bir sihirdir.”* sihir olduğu apaçık bir şeydir *“dediler.”*

قَالَ مُوسٰى اَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ اَسِحْرٌ هٰذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿٧٧﴾

77. Musa: “Size gelen hak için böyle mi diyorsunuz? Bu sihir midir? Halbuki sihirbazlar iflâh olmazlar.” dedi.

“Musa: “Size gelen” size gelip de kendisine vâkıf olduğunuzda ya da hiç düşünüp taşınmadan hemen ilk anda *“gerçek”* yani kesin bâtıl olan sihirden en uzak şey *“için böyle mi diyorsunuz?”* Bu soru zikredilen hususu reddetmek, ayıplayıp kötülemek için sorulmuştur. Aynı zamanda açıklama yapmak için getirilen bir başlangıç cümlesidir.

Hakka vâkıf olduklarında ya da hiç düşünmeden ilk anda böyle söylemeleri durumlarında ikisi de mezkûr söze zıt düşmez. Musa’nın asıl söylediği söz ise, önceki âyet buna delâlet ettiği için hazfedilmişdir. Takdiri şöyledir: Bu gerçeğe sihir mi diyorsunuz? Oysa bu, hiç kimsenin söyleyemeyeceği, hiç kimsenin konuşamayacağı şeylerdendir.

Âyetteki *“deme”*nin ayıplama ve tenkit etme mânâsına olması da caizdir. İnsanlar,

birbirleri hakkında kötüleyici şeyler söylediklerinde de: “Bunların arasında “ تَقَاوُلْ ” tekâvül birbirini ayıplama vardır.” denilir. Ayıplama mânâsındaki kavl kelimesinin benzeri, ***“putlarımızı yeren (zikreden) bir genç duymuştuk.”*** (el-Enbiya, 21/62) âyetindeki “zikr” kelimesidir.

“Bu sihir midir?” son derece açık, âşikâr, gözle görülen ve gören gözlere sâhip bulunan hiç kimsenin şüphe edemeyeceği kadar bilinen bu gerçek sihir midir?! Bu ifade, Hz. Musa’dan gelen ve hakkın sihir olduğu sözünü kötüleyen bir sözdür.

“Halbuki sihirbazlar iflâh olmazlar.” dedi.” Yani “Buna sihir mi diyorsunuz, halbuki sihir yapanlar iflâh olmazlar.” Yani istedikleri hiçbir şeyi elde edemezler; kerih gördükleri hiçbir şeyden kurtulamazlar. Böyle bir fiilin benim gibi Allah tarafından desteklenen, her istediğini elde edip sakınılan her şeyden kurtulan kişilerden olan birinden sâdır olması nasıl mümkün olabilir?

قَالُوا اَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَاءُ

فِى الْاَرْضِؕ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾

78. Dediler ki: “Sen bizi, babalarımızı üzerinde bulduğumuz şeyden çeviresin ve yeryüzünde büyüklük yalnız ikinizin olsun diye mi bize geldin? Biz size inanacak değiliz.”

“Dediler ki:” Bu cümle, açıklama için olan bir başlangıç cümlesidir. Sanki “Musa, Fir’avn’la kavmine dediklerini deyince, Fir’avn ve adamları ona ne dedi?” diye bir soru sorulmuş ve cevaben şöyle denilmiştir: Karşı delil getirmekten âciz bir vaziyette şöyle dediler: *“Sen bizi,”* bu ifâde sadece Musa (a.s.)’ı muhâtap almaktadır. Çünkü asâ ve beyaz el mûcizeleri onun elinde zâhir olmuştur. *“babalarımızı üzerinde bulduğumuz şeyden”* yani putlara tapınmaktan *“çeviresin ve yeryüzünde”* yâni Mısır topraklarında *“büyüklük”* hükümranlık, çünkü hükümdarlar büyüklük ve yücelikle mevsûfturlar. *“yalnız ikinizin olsun diye mi bize geldin?”* Sizin yönetiminizi kendimizinkine tercih etmeyiz. Musa ve Hârun’un davetini kabul etmeyişlerine sebep olarak bu iki gerekçeyi gösterince bu gerekçelere dayanan hükmü açıkça belirterek şöyle dediler: *“Biz size inanacak değiliz.”* getirdiklerinizi tasdik edecek değiliz.

Fir’avn kavminin babalarının inancı ile ilgili olarak **Mütfî Sa‘dî** şöyle der: Bu konuda ilk akla gelen Allah’tan başkasına tapmalarıdır. Çünkü onlar, Fir’avn’a tapıyorlardı.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِى بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾

79. Fir’avn: “Bütün bilgili sihirbazları bana getirin.” dedi.

“Fir’avn” Musa ve Harun (a.s.)’ı sözle susturmaktan ümidini kesince bu sefer bir şey yaparak susturmanın çarelerini bulmalarını emrederek adamlarına: *“Bütün bilgili”* sihir sanatının inceliklerini bilen ve bu konuda Musa ile boy ölçüşebilecek uzman, mahâretli *“sihirbazları bana getirin.” dedi.”*

فَلَمَّا جَٓاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسٰى اَلْقُوا مَٓا اَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾

80. Sihirbazlar gelince Mûsa onlara: “Atacağınızı atın.” dedi.

“Sihirbazlar gelince” Yani Fir’avn’un adamları bütün bilgili sihirbazları getirip Musa (a.s.)’ın karşısına çıktıklarında *“Musa onlara: “Atacağınızı atın.”* Yani hangi tür sihir olursa olsun ortaya koyacağınızı koyun *“dedi.”* Onlara ne atacaklarsa atmalarının söylenmesinde sihirbazların ortaya koyacakları sihrin aldırış bile edilmeyecek bir şey olduğunu bildirmek ve hafife alıp küçültmek mânâsı vardır.

Eğer “Sihir yapmak küfür, küfrü emretmek de küfür olduğu halde nasıl olur da Musa küfrü emreder?” dersen şöyle cevap veririm: Musa, sihirbazların yaptıklarının fâsid bir iş olduğu halkın gözü önünde ortaya çıksın diye sadece ipleri ve sopaları atmalarını emrediyor, yoksa sihir yapmalarını değil.

فَلَمَّٓا اَلْقَوْا قَالَ مُوسٰى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُۜ اِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهُۜ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾

81. Onlar atınca Musa dedi ki: “Sizin yaptığınız sihirdir. Allah onu mutlaka boşa çıkaracaktır. Çünkü Allah bozguncuların işini düzeltmez.”

“Onlar” iplerini ve değneklerini *“atınca”* büyük bir sihir ortaya koyarak insanları korkutunca *“Musa dedi ki:”* Onlara ve ortaya koydukları büyüye aldırış etmeyerek: Esas *“sizin yaptığınız sihirdir.”* yoksa Fir’avn ve adamlarının sihir dediği Allah’ın mûcizeleri sihir değildir. *“Allah onu mutlaka boşa çıkaracaktır.”* benim vâsıtamla ortaya koyacağı mucizelerle onu tamamen yok edecek; hiçbir tesiri kalmayacaktır. Ya da büyünün bâtıl olduğunu insanlara gösterecektir.

Musa gelip de attığı zaman asâyı
Ne sihri kalır ortada ne sihirbazı

Sihir mûcizeye benzemez, emin ol. *“Çünkü Allah bozguncuların işini düzeltmez.”* Sabit bırakmaz, tamamına erdirmez, devam ettirmez, tam aksine mahveder ortadan

kaldırır, dumura uğratır.

Kâdî der ki: “Burada sihrin bir bozma ve göz boyama olduğuna, yapılanların hiçbir hakikati bulunmadığına delil vardır.”

Kâdî’nin bu sözü tartışılır. Çünkü sihir, ehl-i hak nezdinde gerçekten sabittir. Sâdece göz boyama ve böyle gösterme değildir. Sihrin tesirinin varlıkları başka türlü gösterme şeklinde tezahür etmesi, sihrin hiçbir hakikati olmadığı mânâsına gelmez.

وَيُحِقُّ اللّٰهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾

82. “Ve suçlular istemese de Allah sözleriyle hakkı açığa çıkaracaktır.”

“Ve suçlular istemese de Allah sözleriyle” emirleri ve hükümleriyle benim getirdiğim *“hakkı açığa çıkaracaktır.”* sağlamlaştırıp kuvvetlendirecektir.

Suçlulardan maksad, büyücülerden olsun, başkalarından olsun büyük günah işlemekle muttasıf kişilerdir.

Kaşifî der ki: Yâni noksanlıklardan münezzeh olan Hak Teâlâ yardım sözüne vefâ gösterir. Böyle bir söz alan zat düşmanların hışım ve korkusundan uzaktır. *Mesnevî-yi Ma‘nevî*’de bu mânâya işâret vardır:

Hak Teâlâ hasımların hışım ve gamından
Avam içinde olan evliyâsını nasıl terk eder?
Ay nûrunu saçar, köpek de havlar durur.
Köpek ayı kendisine otlak edinebilir mi?
Çöp, çöpçesine suyun üstünde akar gider.
Duru su da bulanmadan akar durur
Hz. Mustafa (s.a.), geceleyin ayı ikiye böler.
Ebû Leheb ise kininden saçma sapan şeyler söyler
Hz. Îsâ ölüyü diriltir,
Yahudi öfkesinden bıyığını yolar

Bu âyetlerde kalb Musa’sına, sır Harun’una, nefs Fir’avn’una ve onun sıfatlarına, onlar arasında cereyan eden davete ve bunu kabul etmemeye işaret vardır. Kalb Musa’sı ile sır Harun’u, nefsi, kelime-i tevhide ve Allah’a kulluğa davet ederken, nefis rablık iddiasında bulunur. Kendi heva ve heveslerinden başka ilah tanımaz. Kendi arzında kalb ve sırra hakimiyet ve tasarruf hakkı vermez. Allah Teâlâ ise daima kötülüğü emreden yoldan çıkmış nefislerden ibaret olan heva ehli suçlular istemese de Lâ ilâhe illallah kelimesiyle hakkı ortaya çıkaracaktır.

Hâfız der ki:

İsm-i a‘zam kendi işini görür, ey gönül sen hoş ol.

Kandırma ve hile ile şeytan Süleyman olmaz

Anlatılır ki **Şeyh Cüneyd Acemî**, saltanata nail olmak için kırk sene uğraştı, fakat bu mümkün olmadı. Sonra çocukları arasında Şah İsmail, Şah Abbas ve Şah Tahmas gibi Râfizi sultanlar geldi. Ama Allah onları Osmanlı padişahları eliyle hezimete uğrattı da şerleri bertaraf edilip fitneleri yeryüzünden kaldırıldı. Böylece ortaya çıkmış oldu ki hak, ehl-i haktan çıkar. Çünkü ehl-i hak Musa ve Harun gibi, ehl-i batıl ise Fir'avn gibidir. Şu da bir gerçektir ki, her Fir'avn'un bir Musa'sı vardır ve bu durum İsa (a.s.)'ın gelip Deccal'i öldürmesine kadar her asırda sürecektir.

Eğer "Fir'avn İsrailoğulları'nı uzun seneler kendisine taptırdı. Böyle zalimlerin yeryüzündekilerin başına musallat edilmesindeki hikmet nedir?" diye sorarsan, şöyle cevap veririm: Bunun hikmeti, yeryüzü halkının cevherini, işledikleri günahların kirinden pasından arındırmaktır. Tabiî bu arınmaya istîdâdları varsa. İstîdâdları olmadığı takdirde ise bu zalimlerin musallat edilişini peşin azap olarak düşünmek gerekir.

Anlatılır ki **Hz. Ömer** (r.a.)'a Iraklılar'ın kendi emirlerini taşladıkları haberi gelince, kızgın bir şekilde çıktı, namaz kıldı ve namazda yanlışlık yaptı. Selam verince "Allah'ım onlar benim zihnimi karıştırdılar, sen de onları karıştır. Sakifli çocuğu hemen başlarına getir de onların arasında câhiliyye hükümleriyle hükmetsin, ne iyilerini kabul etsin ne kötülerinin suçunu bağışlasın!" diye beddua etti. Bu hâdise, Haccac'ın doğumundan önce vuku bulmuştu. Haccac doğup büyüyünce de malum icraatını ortaya koymuştur.

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "*Kureyş'ten tüm insanların günahı kadar günahı olan Abdullah adlı bir teke çıkıp Mekke'nin hurmetini ayaklar altına alacak*."[68] *İnsânül-uyûn* müellifi, hadiste söz konusu edilen şahsın Haccac olduğunu, onun Kureyş'ten olmasına engel bir durumun olmadığını söyler.

Hayatü'l-hayevân'da şöyle denilir: Araplar, birini medhetmek istedikleri zaman 'koç' derler. Birini de kötülemek isterlerse 'teke' derler. Bu sebepledir ki, Hz. Peygamber (s.a.) boşanan kadını eski kocasına helal kılanlar için "*emanet teke*"[69] buyurmuştur.

---

[68]. *Deylemî*, hadis no: 9019

[69]. *İbn Mâce*, Nikâh, 33

MUSA (A.S.) VE KAVMİ

فَمَآ اٰمَنَ لِمُوسٰٓى اِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِه۪ عَلٰى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ
وَمَلَا۬ئِهِمْ اَنْ يَفْتِنَهُمْۜ وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْاَرْضِۚ وَاِنَّهُ لَمِنَ
الْمُسْرِف۪ينَ ﴿٨٣﴾ وَقَالَ مُوسٰى يَا قَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُٓوا
اِنْ كُنْتُمْ مُسْلِم۪ينَ ﴿٨٤﴾ فَقَالُوا عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَاۚ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً
لِلْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَۙ ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِر۪ينَ ﴿٨٦﴾
وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰى وَاَخ۪يهِ اَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَۜ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٨٧﴾

83. Fir’avn’un ve kendi ileri gelenlerinin kötülük yapmasından korktukları için kavminin içinde Musa’ya yalnız genç bir gruptan başkası inanmadı. Çünkü Fir’avn yeryüzünde çok ululanan ve çok aşırı gidenlerdendi.

84. Musa dedi ki: “Ey kavmim, eğer Allah’a inandıysanız ve O’na teslim olduysanız sâdece O’na tevekkül edin.”

85. Onlar da dediler ki: “Sadece Allah’a tevekkül ettik. Ey Rabbimiz, bizi o zulmeden kavim için imtihan vesilesi yapma.”

86. “Rahmetinle bizi o inkarcı toplumdan kurtar.”

87. Musa’ya ve kardeşine: “İkiniz kavminiz için Mısır’da evler hazırlayın. *(Ey İsrailoğulları)* Evlerinizi mescidler yapın, namaz kılın ve *(Ey Musa)* mü’minleri müjdele.” diye vahyettik.

“Firavn’un ve kendi” kendilerinden genç kuşağın *“ileri gelenlerinin kötülük yapmasından”* Fir’avn’un kendilerine işkence etmesinden ya da ileri gelen yahudilerin Firavn’a gidip onları küfre döndürmesini istemelerinden *“korktukları için”* Fir’avn’dan, yani işkencesinden korktukları için *“kavminin içinde Musa’ya yalnız genç bir gruptan”* yani kavmi İsrailoğulları’nın çocuklarından *“başkası inanmadı.”* Musa bu gençlerin babalarını davet ettiğinde Fir’avn’dan korktukları için davete icabet etmediler, ama onlardan bir grup genç davete icabet etti.

İşkence fiili özel olarak Fir’avn’a isnad edilmiştir. Çünkü işkenceyi emreden O’dur.

Burada “zürriyet” kelimesine ‘genç’ mânâsı verilmiştir. Çünkü kavme ‘zürriyet’ denmesi ya onu tahkir etmek ya da küçüklüğünü göstermek içindir. Burada tahkir ve alçaklık mânâsının yüklenmesine imkan yoktur. O halde kelimeyi yaş küçüklüğü veya sayı azlığı mânâsında olmak üzere küçüklüğe hamletmek gerekir.

Âyet özet olarak şunu söylüyor: İsrailoğulları’nın genç bir grubu, hem Fir’avn’dan hem de İsrailoğulları’nın ileri gelenlerinden korktukları halde Musa’ya inandılar. Kendi

kavimlerinin eşrafından da korkuyorlardı. Çünkü eşraf, hem kendileri hem de genç kuşak hakkında Fir'avn'un hışmından çekinerek bunların Musa'nın dinine girmelerini engellemeye çalışıyordu. Âyetteki *"ileri gelenler"*den maksadın Fir'avn'un önde gelen adamları olması da muhtemeldir.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: "Kalb Musa'sına sadece kavminden bir zürriyet îmân etti. Bu zürriyet, kalbin sıfatlarıdır. '*Kavminden'* kelimesindeki zamirin nefis Fir'avnuna râcî olması da caizdir. Şöyle ki kalb Musa'sına nefis Fir'avnunun sadece bir kaç sıfatı îmân etti. Çünkü nefsin kötü huyları bazı güzel kalbî huylar sayesinde değişebilir. Ama bu değişme Fir'avn ve adamlarından korka korka gerçekleşir. Yani bu değişiklik nefis, heva, dünya ve dünyevi şehvetler Fir'avnlarının nefsin yaratıldığı tabiî huylar ile bu kalbî huyları değiştirmesinden korka korka gerçekleşir.

Bununla nefs-i emmarenin sıfatları her ne kadar mutmainneye dönüşse de mutmainneden tekrar emmareliğe dönmesinden ve hilesinden emin olunamayacağına işaret edilmektedir. Nitekim **Bel'am** ve **Bersisa**'nın durumu böyle olmuştur. Nefsin kötü sıfatlarının kalbî huylara dönüşmesi ayrıca dünya ve şehevî isteklerle imtihan edilmek suretiyle de akamete uğrayabilir ve nefis tekrar emmarelik vasfına geri döner."

Hz. Şeyh-i Ekber (k.s.) *Mevâkıu'n-nücûm*'da şöyle der: "Vuslat konusunda iddiacı olan kişinin alâmeti, nefsin sarhoşluğuna ve boş isteklerine geri dönmesidir. Bu sebepledir ki meşâyıhın ileri gelenlerinden **Ebu Süleyman Dârânî** şöyle der: "Vâsıl olsalardı geri dönmezlerdi." Vuslattan ancak usulü kaybettikleri için mahrum kalmışlardır. Güzel ahlâkla bezenmeyen henüz hakîkate ermemiştir. Gerçekten vâsıl olanın alâmeti ise tabiatının özelliklerinden çıkmak, şeriata karşı edebli olmak ve seyr ü sülûkü nereye varırsa varsın ona uymaktır."

"Çünkü Fir'avn yeryüzünde çok ululanan" Mısır toprakları üzerinde yegane hakimdi, mütekebbir, azgın *"ve"* zulümde, adam öldürüp kan akıtarak bozgunculuk etmede yahut da kibirde ve azgınlıkta *"çok aşırı gidenlerdendi."* Öyle ki rab olduğu iddiasında bulunmuş, peygamber çocukları olan İsrailoğulları'nı köleleştirmişti. Çünkü İsrailoğulları İbrahim oğlu İshak'ın oğlu Yakub'un torunlarındandır.

وَقَالَ مُوسٰى يَا قَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا اِنْ كُنْتُمْ

مُسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾

84. Musa dedi ki: "Ey kavmim, eğer Allah'a inandıysanız ve O'na teslim olduysanız sâdece O'na tevekkül edin."

"Musa" mü'minlerin Fir'avn'dan korktuklarını görünce *"dedi ki: "Ey kavmim eğer Allah'a inandıysanız"* O'nu ve âyetlerini tasdik ettiyseniz, fayda vermenin de zararları

defetmenin de O’nun gücü dahilinde olduğunu öğrendiyseniz *“ve O’na teslim olduysanız”* O’nun hükmüne ihlaslı bir şekilde teslim olanlardan iseniz *“sâdece O’na tevekkül edin”* güvenin, itimat edin, O’ndan başka hiç kimseden korkmayın.

Âyet tevekkülün iki şart bir araya geldiğinde vâcib olduğu mânâsına gelmez. Bu iki şart ise îmân ve İslâm’dır. Yoksa sadece Allah’a îmân etme durumunda tevekkül vâcib olmazdı. Bilakis onlar, her biri başlı başına bir şarta bağlı iki hükümdür.

Tevekkülün vâcib olması Allah’a îmâna bağlanmıştır. Çünkü tevekkülü gerektiren şey O’na inanmaktır. Allah’a tevekkülün hâsıl olması ise O’nun hükmüne teslim olmaya bağlanmıştır. Çünkü İslâm; teslim olma, başkalarına da güvenip dayanma ile bir arada bulunamaz. Bunun benzeri şu sözdür: Zeyd sana iyilikte bulunursa, gücün yeterse sen de ona iyilikte bulun.

Bazıları der ki: “Nuh (a.s.) özel olarak sadece kendisini tevekkül ile vasfederek ***“sadece Allah’a tevekkül ederim.”*** (Yûnus, 10/71) demiştir. Musa (a.s.) ise bunu kavmine emretmiştir. Buradan Musa (a.s.)’ın derecesinin Nuh (a.s.)’ın derecesinden yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır.”

Fakir **(Bursevî)** ise şöyle der: “Birinci kıssada Nuh (a.s.)’dan bahsediliyordu. İkincisinde ise Musa (a.s.)’ın kavminden bahsedilmektedir. Bu sebeple Nuh (a.s.) Allah’a tevekkülü sadece kendisine izafe etti. Musa (a.s.) ise Allah’a tevekkülü kavmine emretti. Bu, Musa (a.s.)’ın derecesinin Nuh (a.s.)’ın derecesinden yüksek olmasını gerektirmez. Çünkü akıl sâhibi kişilerin kolayca anlayacağı gibi her birinin nokta-i nazarı farklıdır.

فَقَالُوا عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾

85. Onlar da dediler ki: “Sadece Allah’a tevekkül ettik. Ey Rabbimiz, bizi o zulmeden kavim için imtihan vesilesi yapma.”

“Onlar da” fazla oyalanıp beklemeden Musa (a.s.)’a cevaben *“dediler ki: “Sadece Allah’a tevekkül ettik.”* Çünkü onlar mü’min ve ihlaslı kimselerdi. Bu sebeple de dualarına icabet edildi. Sonra Rablerine şöyle dua ettiler: “*Ey Rabbimiz, bizi o zulmeden kavim için imtihan vesilesi yapma.*” Onları bize işkence edip dinimizden döndürmeleri için başımıza musallat ederek bizi onların işkence ettikleri kişiler yapma.

وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

86. “Rahmetinle bizi o inkarcı toplumdan kurtar.”

“Rahmetinle bizi o inkarcı toplumdan” onların hilelerinden, onları görme uğursuzluğundan ve onlara komşu olmanın kötülüğünden *“kurtar.”*

Mütenebbî der ki:

Dünyanın, hür bir kişiye çıkardığı aksiliklerden biri de
Doğru davranılması gereken biri olarak görmesidir düşmanını

Tevekkülün duadan önce zikredilmesinde dua eden kişinin duasına icabet edilmesi için önce tevekkül etmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Tevekkülün hakîkati Allah'tan başka varlıklardan korkma ve bir şey ummayı ortadan kaldırmak, sebepleri var edeni müşâhede denizinde istiğrak ve sebepleri göz önünde bulundurmamak demektir.

Büyüklerden birisi der ki: "Tevekkül, kalbin Kâdir-i mutlak olan Allah'ın sevgisine bağlanması ve O'ndan başkasını unutmasıdır. Yani o ne kendisinin ne de başkasının kuvvet ve tesiri olduğuna inanır. Bilakis gassal önündeki meyyit gibi ezeli hükme boyun eğmiştir.

Her kim ki tevekkül deryasında gark olmuştur
Onun himmeti Allah'dan başkasından geçmiştir.
Bu tevekkül gerçi zahmet ve meşakkat verir
Cenâb-ı Hak ardından o adama hazineler ihsan etmeye kâfîdir.

Bu genç kuşak Musa'ya îmân edip Allah'a ibadetle meşgul olmaya başlayınca içinde ibadet maksadıyla toplanmak için mescid yapmaları icabetti. Çünkü Fir'avn İsrailoğullarını yendiği zaman mescidlerini de tahrip etmişti. Fakat Fir'avn'un işkencesinden korkarak dînî şiarlarını açıkça ortaya koyma gücünü bulamayınca, tıpkı müslümanların İslam'ın ilk yıllarında Mekke'de Erkam'ın evinde gizlice Allah'a ibadet etmeleri gibi bunlara da kendi evlerinde secdegâh edinmeleri emredildi. Nitekim onlara şöyle buyrulmuştur:

وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰى وَاَخ۪يهِ اَنْ تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَۜ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٨٧﴾

87. Musa'ya ve kardeşine: "İkiniz kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın. ***(Ey İsrailoğulları)*** **Evlerinizi mescidler yapın, namaz kılın ve** ***(Ey Musa)*** **mü'minleri müjdele." diye vahyettik.**

"Musa'ya ve kardeşine" Harun'a: *"İkiniz kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın." el-Kevâşî*'de belirtildiğine göre bilinen Mısır'da ya da İskenderiye'de kavminiz için o bölgenin evlerinden ibadet ve ikamet maksadıyla kullanıp sığınabileceğiniz evler edinin.

Siz ve kavminiz bu *"evlerinizi mescidler yapın,"* kıbleye yönelmiş mescidler haline

getirin. Kıbleden maksad Kâbe'dir. Musa (a.s.) Kâbe'ye doğru namaz kılardı.

Bu evlerde *"namaz kılın"* Bu ifade gösteriyor ki zekat olmasa da namaz onlara farzdı. Zekatın farz kılınmaması belki de fakir oluşlarından kaynaklanıyordu. *"ve"* sen ey Musa *"mü'minleri"* dualarına icabet edilerek dünyada zaferle, ahirette de cennetle *"müjdele." diye vahyettik."* Müjdeyi Musa (a.s.)'ın yapması isteniyor. Çünkü ümmeti müjdelemek, şeriat sahibinin vazifesidir.

Bu âyette sâliklerin süflî nefis âleminde ev edinmeyip, rûhaniyet âlemi Mısır'ında makam edinmeleri ve namaz kılmaları, yani rûhânî makamlardan rabbânî visallere ve yakınlıklara yükselmeye devam etmeleri gerektiğine işaret edilmektedir. Çünkü mümkin varlıkların seyri sonlu olup bu varlıklardan alınan zevk de kesintiye uğrayacaktır.

Vâcib'de seyr ise sonsuzdur. O'ndan alınan zevk de hem dünyada hem ahirette devamlıdır. O'nun seyrinin ve O'ndan alınan zevkin bir zerresine sekiz cennetin lezzeti bile denk olmaz. Büyük velilerin çeşitli kerametlerden aldıkları tüm zevk, burada ne kadar acı çekerlerse çeksinler Allah katında fânî olanların çektiği mihnete denk olmaz. Çünkü bu elem değil, daha şiddetli bir şeydir.

Esas acı ise zevk ehlinin, fena ehlinin mertebelerinin kendi mertebeleri üstünde olduğunu görünce hissedecekleri acıdır. Bu acının en azı, onların kendilerini geçmesinden duyacakları elemdir. Mirac gecesi Musa (a.s.)'ın Peygamber Efendimiz'e imrenmesi de bu kabildendir. Bu acı tenezzül ve irşadda olanlara göredir. Vuslatta kalanlara ise hiçbir şeyden acı duyma ve hakikatten daha yüce bir övünç kaynağı yoktur. Nitekim *el-Vakıâtü'l-Mahmûdiyye*'de böyle geçmektedir.

Şu da bilinmelidir ki imtihan kıyamete kadar sürecektir. **Hz. Şeyh-i Ekber** (k.s.) der ki: "Bilesin ki bütün ademoğulları cennete girinceye kadar derece derece mutlaka ceza ve acıya çarptırılacaklardır. Çünkü berzaha nakledildiklerinde bir acı duyacakları kesindir. Bu acının en aşağı derecesi de Münker ve Nekir'in sorularıdır. Dirildikleri zaman yine hem kendileri, hem de başkaları için endişelenme acısını mutlaka tadacaklardır. Dünyada tadılan ilk acı, yeni doğan çocuğun rahimden ve rahmin sıcaklığından ayrıldığında hissettiği soğukluktan dolayı acı duyup ağlamasıdır. O anda ölse bile dünyadaki ibtiladan nasibini almış olur."

Ümeyye b. Halef, müslüman olduğu için **Bilal**'e işkence ediyor, onu kızgın kumlara yatırıyordu. Kumun sıcaklığı o kadar şiddetliydi ki neredeyse bir et parçası atılsa pişecek durumdaydı. Ümeyye daha sonra büyük bir kaya getirterek göğsüne konulmasını emrediyordu. Bilal ise ***"Ahad, Ahad"*** yani *"Allah bir, Allah bir"* diyor, böylece işkencenin acısı ile îmânın tadını birbirine karıştırıyordu. Sonunda ona ölüm gelip çattığında ve hanımının "Vay başımıza gelenler!' dediğini duyunca şöyle diyordu: Ne mutlu bize!

Kavuşacağız yarın dostlara

Muhammed'e ve ashabına.

Böylece ölüm acısını (Allah Rasûlü'ne) kavuşma tadını birbirine karıştırmış oluyordu.

Mesnevî'de bu kıssaya şöyle işaret edilir:

Bilal'in eşi dedi ki: "Sen bu gece gurbete gidiyorsun,
Soyundan sopundan, yakınlarından ayrılıp kayboluyorsun."
Bilal dedi ki: "Hayır hayır, belki bu gece rûhum
Gurbetten, asıl vatanına kavuşuyor."
Eşi: "Artık senin yüzünü biz nerede göreceğiz?" dedi.
Bilal dedi ki: "Allah'ın has kullarının arasında."
Eşi: "Yazıklar olsun bu ev yıkıldı." dedi.
Hz. Bilal "Sen ay'a; rûha bak. Buluta; bedene bakma." dedi.
Allah, beden evimi daha mamur yapmak için yıktı.
Oysa çoluk çocuğum çok, evim de dardı.
Ben kuyuya benzeyen bu beden önünde yoksuldum,
Şimdi pâdişah oldum, pâdişaha köşk ve saray gerek.
Pâdişahlar için oturup eğlenecek yerler; köşklerdir.
Ölüye ev olarak, yurd olarak bir mezar yeter.
Bu dünya peygamberlere dar geldiği için,
Onlar pâdişahlar gibi mekansızlık âlemine gittiler.
Mânen ölmüş kişilere bu dünya geniş ve parlak göründü.
Halbuki bu dünyanın dış görünüşü geniş, içi ise dardır.
Eğer dünya dar olmasaydı, bu feryatlar nedendir?
Dünyada fazla yaşayanın beli neden iki büklüm oluyor?
Uyku zamanında insan nasıl âzâd oluyor!
Ruh vardığı o mekanda nasıl neşeleniyor!

Hâsılı Allah Teâlâ âlemleri farklı farklı yaratmış, bazısını bazısından geniş kılmıştır. Bütün bu âlemlerin en darı dünya, en genişi ise emr ve şe'n âlemidir.

Peygamberler ve kâmil veliler sülûk ve urûc sahipleri olduklarından cesedleriyle dünyada, ruhlarıyla ise en yüce hazrette/makamda bulunurlar. Şüphesiz onlara göre bu âlemlerin hepsi eşittir. Bu sebepledir ki hiçbir şeyden aslâ eziyet duymazlar. Allah'tan başkasından korkmazlar. Onların dışındakiler ise bu mertebede değillerdir. Onun için gizli ve aleni durumlarda farklı farklı davranırlar, teveccüh ve hüsn-i niyetten gafildirler. Korunma ve başarı sadece Allah'tandır.

MUSA (A.S.)’IN BEDDUASI

وَقَالَ مُوسٰى رَبَّنَٓا اِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَاَهُ زِينَةً وَاَمْوَالًا فِي الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَاۙ رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَۚ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰٓى اَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ
عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيمَ ﴿٨٨﴾ قَالَ قَدْ
اُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَٓانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

88. Musa dedi ki: “Ey Rabb’imiz, Sen Fir’avn’a ve adamlarına şu dünya hayatında ziynet ve nice mallar verdin. Ey Rabb’imiz, senin yolundan saptırsınlar diye mi? Ey Rabb’imiz, onların mallarını yok et, kalplerine sıkıntı ver ki acı azabı görünceye kadar inanmasınlar.”

89. Allah: “İkinizin duası kabul olundu. Dosdoğru olun, sakın bilmeyenlerin yoluna uymayın.” buyurdu.

Musa dedi ki: “Ey Rabb’imiz, Sen Fir’avn’a ve adamlarına şu dünya hayatında ziynet” olarak kullanılacak giysi, binek ve bunlara benzer şeyler *“ve nice mallar”* para, meta gibi envai çeşit mal-mülk *“verdin.”*

İbn Abbas buyurmuştur ki: Mısır’daki Füstat’tan Habeşistan’a kadar olan dağlarda altın, gümüş ve zeberced madenleri vardı. Bunların hepsi Fir’avn’un emrindeydi. Fir’avn’un fermanı bu yerlerde geçerliydi. Bu yüzden Kıptîler’in tasarrufunda çok mal vardı. Çok zengin ve ziynet sahibi oldular. Bu durum onların yoldan çıkmalarına ve başkalarını da saptırmalarına sebep oldu.

“Ey Rabbimiz” bu ifade birincinin tekrarıdır. Yani bütün bu ziynet ve mal-mülkü neticede kullarını *“senin”* îmân *“yolundan saptırsınlar diye mi?”*

Sadece mirasçılar için biriktiriyoruz malları
Zaman harabeye çevirsin diye yapıyoruz binaları.

Cümlenin şöyle anlaşılması da mümkündür: *“senin yolundan çevirmeleri için mi?”* Bu durumda söz hakikat anlamında değil, mecâzî mânâda kullanılmış olur. Çünkü Allah Teâlâ, bütün bu malı mülkü onlara inansınlar ve nimetine şükretsinler diye vermesine rağmen onlar daha fazla azıp inkar etmek için bir vesile olarak görmüşlerdir. Böyle olunca da onların bu durumu, kendisine saptırması için mal verilen birinin durumuna benzetilmiştir.

Âyette dünya malının sapmaya ve saptırmaya sebep olduğu belirtilmektedir. Çünkü insan kendisini müstağnî, ihtiyaçsız gördüğü için azar. Ayrıca başkalarını debdebe ve konfor içinde görenler, aynı şeylerin kendilerinde de olmasını arzular. Nitekim Karun

bütün ihtişamıyla kavminin karşısına çıktığında bazı kimseler: “***Keşke şu Karun’a verilenler bize de verilseydi.***’ (el-Kasas, 27/69) demişlerdir. Bu sebepledir ki zenginlerle ve hükümdar çocuklarıyla beraberlikten sakındırılmıştır. Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Ölülerle*” yani zenginlerle “*aynı mecliste bulunmayınız*.”[70]

Ebü’d-Derdâ (r.a.)’ın şöyle dediği rivayet edilir: “Bir kasrın tepesinden düşüp parçalanmam benim için gâfil zenginlerle bir mecliste oturmaktan daha sevimlidir. Çünkü onlarla birlikte oturmakla onların halleri insana sirayet eder, onlarla beraberliğin tesiri olur.”

Rüzgar kötü kokulu bir yerden geçince
Pis havanın kötü kokusunu alıp getirir

Ebû Bekir (r.a.) şöyle dua edermiş: “Allah’ım bana dünya nimetlerini bol bol ver, ama onlardan el etek çekmemi sağla, dünya nimetlerini kısarak beni onlara imrendirme.”

“Ey Rabb’imiz, onların mallarını yok et,” Bu, Fir’avn ve adamlarını uyardıktan ve îmân etmeyeceklerini kesin olarak anladıktan sonra yapılmış bir bedduadır. Bedduadan önce insanları saptırdıkları zikredilmesi, bedduaya bir hazırlık ve saptırmaları yüzünden buna müstahak oldukları bilinsin içindir.

Bu bedduanın mânâsı şöyledir: Bu mal-mülkün onlara sağlayacağı faydayı gider. Bu malları şu anki görünüşlerinden uzaklaştırıp değiştir. Çünkü sen Fir’avn ve adamlarına bu nimetleri sana kulluk etmede ve yoluna girmede yardımcı olarak kullanmalarını emrettiğin halde onlar verdiğin bu nimetler vâsıtasıyla sana isyan ediyorlar.

Derler ki: “Bunun üzerine bütün altın ve gümüş paraları, ceviz, biber, mercimek gibi yiyecekleri, eski şekilleri üzere nakş ve resmedilmiş taşlara dönüşmüştür. Yumurta ve diğer malları da öyle olmuştur. İşte bu Musa (a.s.)’ın dokuz mûcizesinden biridir.”

“kalplerine sıkıntı ver” yani, kalplerini katılaştır, îmân girmesin diye kalplerini mühürle *“ki acı azabı görünceye kadar”* yani azabı gözleriyle görmeleri için veya görene kadar *“inanmasınlar.”* yâni onu görsünler ve kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağı zaman kesin olarak ona inansınlar.

Musa’nın dediği gibi de oldu, çünkü onlar boğuluncaya kadar inanmadılar. Boğulurken ettikleri îmân ise ye’s/ümitsizlik esnasında edildiği için makbul olmadı.

قَالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

89. Allah: “İkinizin duası kabul olundu. Dosdoğru olun, sakın bilmeyenlerin yoluna uymayın.” buyurdu.

“Allah” Teâlâ Musa ve Harun (a.s.)’ı kastederek: *“İkinizin duası kabul olundu.”* Harun (a.s.) da burada zikredilmiştir. Çünkü o da yukarıdaki duaya “Âmin” diyordu. ‘Âmin’ demek de ‘kabul et’ mânâsında bir duadır. *“Dosdoğru olun”* içinde bulunduğunuz davet ve delil getirme görevlerini yerine getirmede sabit kadem olun. Hiç acele etmeyin. Çünkü istekleriniz zamanı gelince kesin olarak gerçekleşecektir.

el-Kevâşî’de şöyle der: “Duada doğru olmak demek, duanın kabûlünü Allah’ın bir tuzağı ve istidracı olarak; geciktirilmesini ise kovma ve uzaklaştırması olarak görmemek demektir.”

Allah Teâlâ’nın her şeyi birtakım hikmet ve maslahatlara bağlama adetini *“sakın bilmeyenlerin yoluna”* ya da bilmeyenlerin acele isteme âdetlerine *“uymayın.” buyurdu.”*

Her iş bir vakte bağlıdır. Vakti gelince o iş meydana çıkar. Onun için vakti zâyî etmeyip muhafaza etmek gerekir.

Rivayet edilir ki Musa (a.s.) ya da Fir’avn -ki Fir’avn olması görüşü **Müfti Sa‘dî**’nin *Hâşiye*’sinde belirtildiği gibi daha evladır- bu duadan sonra kırk yıl daha yaşamıştır.

Ali (r.a.) der ki: “Allah Teâlâ, kendisinden istemene izin vermek suretiyle hazinelerinin anahtarlarını senin önüne koymuştur. Artık dilediğin zaman O’nun nimetinin kapılarını O’na dua ederek açtırabilir, rahmet sağanaklarını yağdırtabilirsin. Duana geç cevap verilmesi seni aslâ ümitsizliğe düşürmesin. Çünkü ihsan, niyete göredir. Duana geç cevap verilmesi büyük bir ihtimalle istekte bulunanın mükafatının daha büyük, hediyesinin daha bol olması içindir.”

Bir hadiste şöyle buyrulur: “*Dua eden hiç kimse yoktur ki Allah Teâlâ onun duasına icabet buyurmasın ya da istediği şey kadar bir kötülüğü ondan kaldırmasın; yahut da istediği şey kadar bir günahı silmesin. Ancak bütün bunlar, günah olan ya da akrabalık hukukuna riayetsizlik ifade eden bir şey istemediği zaman gerçekleşir*.”[71] yâni **Ramazan Efendi**’nin *Şerhu’l-Akaid*’inde belirtildiği üzere bir günah işlerken ya da akrabalık hukukunu çiğnerken dua etmediği müddetçe bu gerçekleşir.

Mesnevî’de şöyle denilmiştir:

Kul senden başka kime el açsın, yalvarsın?
Duâ da sendendir, onu kabul etmek de sendendir.
Allah’ım hem önce gönlümüzü, duâya meyl ettirirsin,
Hem de sonunda duâların karşılığını verirsin..

Yine *Mesnevî*’de şöyle denilmiştir:

Cenâb-ı Hak, Firavun’a yüzlerce mal mülk verdi;
O ise ululuk, büyüklük dâvâsına kalkıştı.
Bütün ömründe bir defa olsun baş ağrısı görmedi.
Allah’a yalvarmasın diye, o mayası bozuk.

Dert, dünya mülkünden, saltanatından daha iyidir.
Seni gizlice Allah'a yalvarttığından

Duanın şartlarından biri de zelil bir şekilde yapılmasıdır. Çünkü duanın kabul edilmesi, zelîlâne yapılmasına bağlıdır. Aynen zaferde olduğu gibi. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***"Siz Bedir'de zelil bir durumda iken Allah size zafer nasip etti."*** (Âl-i İmran, 3/123)

Bayezid Bistâmî (k.s)'un şöyle dediği rivayet edilir: "Otuz sene canımı dişime takarak ibadet ettim. Sonunda şöyle diyen birini gördüm: 'Ey Bayezid, Allah'ın hazineleri ibadetle doludur. Şayet sen O'na ulaşmak istiyorsan, zillet ve ihtiyaç içinde olduğunu göstermen gerekir."

Nitekim **Hâfız** şöyle der:

Senin dergâhına fakir ve hasta geldim bir rahm eyle
Çünkü senin muhabbetinden gayrı sana armağanım yoktur

Bu âyette ihtiyaç duyulduğu zaman beddua edilebileceği anlaşılmaktadır. Böyle bir dua Hz. Peygamber (s.a.)'den de sâdır olmuştur; Hz. Peygamber, kendisine eziyette çok ileri giden Mudar (kabilesi) hakkında şöyle beddua etmiştir: "*Allah'ım Mudar'a baskını artır ve Yusuf (a.s.) (zamanında olan kıtlık) seneleri gibi onlara da kıtlık seneleri ver*."[72] Yâni onları şiddetli bir şekilde cezâlandır. Yusuf (a.s.)'ın senelerinden maksad, yedi kıtlık yılıdır.

Allah Teâlâ Hz. Peygamber'in bu bedduasını kabul buyurmuş ve Mudar'a bir sene öyle bir kıtlık musibeti geldi ki leş, deri, kemik, deve yünü, yâni deve yünü ile kanın karıştırılıp ateşte kızartılması ile elde ettikleri bir yiyecek bile yemişler. Onlar açlıktan kendileriyle sema arasını bir duman kapladığı hissine kapılmışlardı.

Ayrıca nefis için acı azab, onu isteklerinden ve alışkanlıklarından alıkoymaktır. Çünkü nefis bu acıyı tadıncaya kadar ne ahirete gerçekten inanır, ne de taleb yoluna girer. Bu acı, nefsin manen ölümü demektir. İnsanlar da ancak öldükten sonra uyanırlar. Allah bizi ve sizi gaflet uykusundan uyandırsın.

---

[70]. *Deylemî*, hadis no: 7466

[71]. *Münzirî*, Terğib, III, 128

[72]. *Buhârî*, Ezân, 128; *İstiska* 2, Cihâd, 98; *Müslim*, Mesâcid, 294, 295; *Ebû Dâvud*, Salât 216; *Nesâî*, Tatbik 27; *İbn Mâce*, İkâmet 145

FİR’AVN’UN BOĞULMASI

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا
حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُوا
إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾ آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ
مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٩١﴾ فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ
آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي
إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى
جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

90. İsrailoğulları’nı denizden geçirdik. Fir’avn ve askerleri de zulmetmek ve saldırmak için onların peşine düştü. Boğulacağı anda Fir’avn: “Gerçekten İsrailoğulları’nın inandığından başka tanrı olmadığına inandım. Ben de müslümanlardanım.” dedi.
91. Şimdi mi? Oysa daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun.
92. Senden sonra gelenlere ibret olman için bugün senin bedenini kurtaracağız. Ama insanlardan çoğu, âyetlerimizden gâfildir.
93. Andolsun ki biz, İsrâiloğulları’nı iyi bir yere yerleştirdik ve onlara güzel rızıklar verdik. Ayrılığa düşmeleri kendilerine ilim geldikten sonra oldu. Şüphesiz Rabb’in kıyamet günü anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hüküm verecektir.

“İsrâiloğulları’nı denizden geçirdik.” Yani, karşı kıyıya geçinceye kadar onları korumak ve denizi kurulaştırmak suretiyle denizden geçmelerini sağladık.

Kâşifî der ki: O kavme azab yaklaşınca Musa (a.s.)’a kendi kavminle Mısır’dan dışarı çık ki Kıptîler’e azab vakti ulaştı diye vahiy geldi. Musa (a.s.) İsrâiloğulları topluluğu ile Şam’a doğru yola koyuldu. Kızıldeniz kenarına ulaştıklarında deniz yarıldı. İsrâiloğulları selâmetle o deryadan geçtiler. Nitekim Hak Sübhânehû ve Teâlâ: *“İsrâiloğulları’nı denizden geçirdik.”* yâni biz Yakuboğulları’nı Kızıldeniz’den selametle geçirdik, buyuruyor.

“Fir’avn ve askerleri de zulmetmek ve saldırmak için” sözde aşırı gidip fiilde haddi aşarak veya zulmetmek ve saldırmak maksadıyla demektir. Nitekim **Kaşifî** şöyle der: “ بَغْيًا ” İsrâiloğulları’na zulüm ve eziyet etmek için, “ عَدْوًا ” ise onlara hesapsız eziyet ve

düşmanlık etmek için demektir.” *“onların peşine düştü.”* Nihayet iki grup birbirlerini gördü, neredeyse birleşeceklerdi.

Bu hâdise şöyle olmuştur: Musa (a.s.) İsrâiloğulları’nı, Mısır’dan Fir’avn’un habersiz olduğu bir sırada çıkardı. Bunu duyan Fir’avn da onların peşine düştü ve onlara yetişti. Onlar denizden çıkmışken sahile vardı. Onların denizden geçtikleri yol hala kuru olduğundan bütün ordusuyla birlikte bu yola girdi.

Kaşifî der ki: “Denizin kenarına ulaştıklarında ve Fir’avn’un atı Cebrail (a.s.)’ın bindiği kısrağın kokusu sebebiyle denize girdi, askerleri de onun peşine düştüler. Hepsi denize girdi. Aslında Fir’avn denize girmek istemiyordu. Fakat bindiği hayvan onu denize alıp götürdü.”

Fir’avn ordusunun son kısmı denize girip öncü birlikleri denizden çıkmak üzereyken deniz onları kapladı.

“Boğulacağı anda” yani deniz kendisini yakalayıp sürüklediğinde ve kuşattığında *“Fir’avn: “Gerçekten İsrailoğulları’nın inandığından başka”* yani Musa’nın dâvet ettiğinden başka ibâdete lâyık *“tanrı olmadığına inandım.”* dedi.

Fir’avn, büyücülerin: ***“Âlemlerin Rabb’ine, Musa ile Harun’un Rabb’ine inandık.”*** (eş-Şuarâ, 26/48) dedikleri gibi demeyip bilakis İsrailoğulları’nın inandığından başka tanrı olmadığını söylemiştir. Bu onun isyandan döndüğünü ve kendisine tâbî kılmaya çalıştığı kişilere artık kendisinin tâbî olduğunu göstermek içindir. Bunu da tevbesinin kabulüne ve onlarla birlikte kurtuluşa erenler zümresine girmeyi arzu ettiği için yapmıştır. Nitekim *el-İrşad*’da böyle geçmektedir.

Fakir **(Bursevî)** der ki: Aslında bu yüzüstü bırakılan (Fir’avn)un sözünde bir taklid kokusu vardır. Bu sebeple îmânı kabul edilmemiştir. Hakikaten îmânın ipine sarılsaydı “Kendisinden başka ilah olmayan Allah’a inandım.” derdi.

“Ben de” kendilerini Allah’a teslim eden, yani sadece O’na teslim olmuş ve O’na karşı samimi olan *“müslümanlardanım.” dedi.”*

آٰلْئٰنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٩١﴾

91. Şimdi mi? Oysa daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun.

“Şimdi mi?” yâni Fir’avn böyle deyince ona denildi ki: ‘Şimdi yaşamaktan ümidini kesip öleceğine kesin olarak anlayınca mı inanıyorsun?’ *“Oysa daha önce”* Yani, bütün ömrün boyunca *“isyan etmiş ve bozgunculardan”* yani dalâlete ve îmândan saptırmaya dalıp gidenlerden *“olmuştun.”* Birinci ifade, sadece Fir’avn’a mahsus bulunan isyandan bahsederken, ikinci ifade hem kendisini ilgilendiren hem de başkalarına ulaşan zulüm, hakka tecavüz ve İsrailoğulları’nı inanmaktan çevirmek şeklinde tezahür eden bozgunculuktan bahsetmektedir.

Haberlerde **Abdullah b. Ömer** (r.a.)'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Fir'avn zamanında Nil kurumuş. Onun üzerine halk Fir'avn'a gelip:

"–Hükümdarımız, Nil'in akmasını sağla" demişler. Buna cevaben Fir'avn:

"–Ben sizden razı değilim ki?" demiş. Halk aynı isteği üç kez tekrarlamış, olumlu cevap alamayınca da geri dönmüşler. Ama çok geçmeden tekrar gelen halk:

"–Hükümdarımız, hayvanlarımız telef oluyor, çocuklarımız, gençlerimiz ölüyor. Şayet Nil'in akmasını sağlamazsan senden başka bir tanrı ediniriz." demişler. Bunun üzerine Fir'avn halka:

'-Madem öyle, çıkın araziye' demiş. Halk araziye çıkınca, onların kendisini görüp işitemeyeceği bir yere giderek onlardan uzaklaşmış. Yanağını toprağa yapıştırıp işaret parmağıyla işaret edip şöyle dua etmiş:

"–Allah'ım, efendisinin huzuruna zelil bir şekilde çıkan bir köle gibi huzuruna geldim. Biliyorum ki Nil'i akıtmaya senden başka hiç kimsenin gücü yetmez. Lütfen Nil'i akıt."

Sonra ayağa kalkmış. O sırada Nil coşkulu bir şeklide akmaya başlamış. Halkın yanına gelen Fir'avn: "İşte Nil'in akmasını sağladım." demiş. Bunun üzerine bütün halk ona secdeye kapanmış."

Fakir **(Bursevî)** der ki: Bu Fir'avn'un mü'min olduğunu göstermez. Çünkü her ne kadar îmân, tasdik ve ikrardan ibaret ise de mü'min bir kimseden tekzib ve inkar sâdır olmamasının yanı sıra onun bir yalanlama ve inkar lafzı ile küfre düşmemesi de gerekir. Şu da var ki Şârî Teâlâ'nın tekzib emaresi saydığı bazı mâsiyetler de vardır. Fir'avn'un insanları kendine kulluk etmeye çağırması ve kavminin kendisine secde etmesinden hoşnut olması bunlardandır. Böyle bir durumda asla mü'min olamaz.

Denilir ki bir gün Cebrail (a.s.), Fir'avn'a insan suretinde görünerek şöyle dedi:

"–Ey hükümdar, öteki kölelerimin başına geçirdiğim, hazinelerimin anahtarlarını verdiğim bir köle, bana düşmanlık etse, düşmanlarıma dost olup dostlarıma düşman olsa buna ne dersin?"

Fir'avn bu soruya şöyle cevap verdi:

"–Benim böyle bir kölem olsaydı, onu Kızıldeniz'de boğardım."

Bu cevap üzerine Cebrail (a.s.) Fir'avn'a:

"–Bunu bana yazılı olarak verebilir misin?" dedi.

Bunun üzerine Fir'avn kalem-kağıt ve mürekkep getirterek şunları yazdı:

"–Ebü'l-Abbas Velid b. Mus'ab der ki: Efendisine karşı çıkıp ona nankörlük eden bir kölenin cezası denizde boğulmaktır."

İşte Fir'avn boğulmakla yüz yüze gelince Cebrail ona yazısını gösterdi, o da yazısını tanıdı. Cebrail ona şöyle dedi: "Bu hüküm, kendi aleyhine verdiğin hükümdür."

Denilir ki: Mükellefiyeti ve seçme hürriyeti varken “Fir’avn, îmândan yüz çevirmiştir. Ama îmânı kabul edilmeyeceği zaman kabul edilsin diye o kadar mübalağa etmiştir ki aynı mânâyı üç ayrı lafızla üç kere tekrarlamıştır. İlk olarak: *“İnandım”*, ikinci olarak *“İsrailoğulları’nın inandığından başka tanrı olmadığına”,* son olarak da: *“Ben de müslümanlardanım.”* demiştir. Oysa teklif ve ihtiyâr hakkı sürerken ilk söylediği söz yeterli olacaktı. Ümitsizlik esnâsında edilen îmân ise reddedilip kabul edilme bakımından muallaktadır. Şâyet îmân tam ölümün geldiği anda olursa reddedilir, o anda olmazsa reddedilmez. Ölümün geliş ânı (ihtizâr), alınıp verilen son iki nefestir. *Es’iletül-hikem*’de böyle denilmektedir.

İmam Mâlik’e göre o esnadaki îmân da makbûldür. İmam Mâlik bunu kabûl ederken, tıpkı kılıç çekildiği sırada ya da had tatbik edilirken imân edenlerin îmânlarını makbûl oluşuna kıyaslamıştır. Mâlikî mezhebinden olan Hz. Şeyh-i Ekber’in *Fusûs*’taki Fir’avn’un îmânına kâil olup sonra meseleyi Allah’a havâle eden sözleri de bu görüşe dayanmaktadır.

فَالْيَوْمَ نُنَجّ۪يكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةًۜ وَاِنَّ كَث۪يرًا
مِنَ النَّاسِ عَنْ اٰيَاتِنَا لَغَافِلُونَࣖ ﴿٩٢﴾

92. Senden sonra gelenlere ibret olman için bugün senin bedenini kurtaracağız. Ama insanlardan çoğu, âyetlerimizden gâfildir.

“Senden sonra gelenlere ibret” ardından gelen İsrâiloğulları’na alâmet *“olman için…”* Çünkü İsrâiloğulları Fir’avn’u gözlerinde o kadar büyütmüşlerdi ki onun öleceğini tahayyül edemiyorlardı. Mûsâ (a.s.) onun boğulduğunu haber verince Fir’avn’un cesedinin geçtikleri sahile tıpkı bir öküz gibi kıpkırmızı kısa boylu biri olarak atıldığını gözleriyle görünceye dek Mûsâ (a.s.)’ı yalanlamışlardı.

Yâhut “Senden sonra gelen ümmetler, seni görenlerden sonunun nereye vardığını işittiklerinde bu, onlar için bir işâret, ibret ve azgınlığın cezâsı olmak üzere” demektir. Ya da “İnsan yücelik, büyüklük ve güç bakımından en üst seviyeye çıksa da başkasının mülkiyetinde, güçsüz/âciz ve rab olmakla hiç alâkası olmadığını gösteren bir delil olasın diye kurtardık.” mânâsında da olabilir.

Kendisini yok olma girdabında boğulmaktan kurtaramayan bir kul/köle neden “***Ben sizin en yüce rabbinizim***.” (en-Nâziât, 79/24) nidâsını cihan halkının kulağına ulaştırır?!

Bir âciz ki uyku ve yemeğin esiri
Kudretten dem vurur böyle hayırsız biri
O kimse ki kendi nefsinin zebunu olur
Nasıl güç ve kuvvet sâhibi olur?!

“bugün senin bedenini kurtaracağız.” yani “kavminin boyladığı denizin dibinden çıkarmak ve uzaklaştırmak sûretiyle su yüzünde dolaştıracağız yahut İsrâiloğulları seni görüp yok olduğuna kesin olarak inansınlar diye seni bir tepeye atacağız. Tepeden maksad “seller oraya ulaşamaz ben de kurtulurum” diye düşündüğün yüksekçe yerdir.

Yani seni rûhunla değil, sadece bedeninle kurtaracağız. Nitekim senin istediğin de buydu. Bu ifâde Fir’avn’un ümidini tamamen bitirmektedir. Yahut “bunun senin bedenin olduğun konusunda hiçbir şüphe kalmasın diye bedenini tam ve eksiksiz olarak kurtaracağız” yahut “elbisesiz çıplak bir vaziyette kurtaracağız” yahut da: “seni zırhınla beraber kurtaracağız” demek olabilir. Çünkü Fir’avn’un altın bir zırhı varmış ve bununla tanınırmış. Araplar da beden lafzını zırh mânâsına kullanırlar.

“Şimdi mi?” ifâdesinden *“ibret olsun diye kurtaracağız.”* ifâdesine kadar olan kısım, Cebrâil (a.s.)’ın sözündendir. Nitekim **Kâşifî** şöyle der: “Fir’avn bu sözü söyledikten sonra Hak Teâlâ Cebrâil’e ona şöyle demesini emretti: *“Şimdi mi?...”*

el-Kevâşî’de şöyle denilir: “Cebrâil Fir’avn’a, Peygamber Efendimiz’in kuyudakilere hitâp edişi gibi hitap etmiştir.” Şöyle ki Allah Teâla Bedir günü müşrikleri bozguna uğrattığında Hz. Peygamber (s.a.)’e onların ölülerini bir kuyuya atılmalarını emretmiştir. Üç gün sonra da kuyunun ağzına gelmiş ve şöyle demeye başlamıştır:

“*Ey falanca oğlu falanca, ey falanca oğlu falanca Allah ve Rasûlü’nün vaad ettikleri şeyleri gerçek olarak buldunuz mu? Çünkü ben Allah’ın vaad ettiğini gerçek olarak bulmuş bulunuyorum. Peygamberin ne kötü akrabalarısınız. Beni siz yalanladınız, başkaları tasdik etti. Siz beni yurdumdan çıkardınız, başkaları barındırdı. Siz benimle savaştınız, başkaları yardım etti*.”

Bunun üzerine Ömer (r.a.); “Ya Rasûlallah bu cansız cesetlere nasıl konuşuyorsun?” deyince Hz. Peygamber (a.s.) şöyle cevap vermiştir: “*Benim onlara söylediklerimi, siz onlardan daha iyi duyamazsınız*.”[73] Başka bir rivâyete göre ise şöyle cevap vermiştir: “*Onlar benim dediklerimi duydular, fakat bir cevap vermeye güçleri yetmiyor*.”[74]

Katâde’nin şöyle dediği rivâyet edilir: “Allah Teâlâ müşrikleri azarlamak, işkence etmek ve büyük bir pişmanlık duymalarını sağlamak için Rasûlü’nün sözünü işitmek üzere onları diriltmiştir.”

Allah’ın onları diriltmesinden maksad, rûhlarının cesetlerine kuvvetle bağlanması ve böylece sanki dünyada sözü edilen gâye için diriltilmiş gibi olmalarıdır. Çünkü ruhlar cesedlerden ayrıldığı zaman yine cesetlerle alâkası vardır. Ya da onların diriltilmelerinden maksad, cesedin acbü’z-zenebi (kuyruk kemiği) dahi olsa vücudun kalan kısmı ile ruhlarının irtibâtıdır. Çünkü acbü’z-zeneb, cesedin toprak tarafından, yırtıcı hayvanlar, kuşlar ve ateş tarafından yenmesiyle dahi yok olmaz.

İşte bu bağlantı sâyesindedir ki ölüler kendisini ziyârete geleni tanır, selâmına karşılık

verir. Nitekim bâzı hadislerde buna işâret edilmiştir.

Kuvvetli görüşe göre ruh ile cesed arasındaki bu bağlantı dünyada ölüyü diri hale getirmez. Fakat diri ile ölü arasında olur. Bazen bu bağlantı çok güçlenir ve ölü dünyada da canlı gibi olur. Ancak bu durumda herhalde ihtiyârî fiilleri yapacak gücü olmaz.

Bu anlattığımız **Sa'd**'dan aktarılan şu görüşle ters düşmez: "Alimler, Allah Teâlâ'nın ölülerde kudret ve ihtiyârî fiilleri yaratmadığı konusunda hemfikirdirler." Peygamberlerle şehidlere gelince, onların ruhları cesedleriyle bağlantılı olduğundan bu sayede cesedleri dünyadaki gibi canlı olur, kudretleri ve ihtiyârî fiilleri vardır. *İnsânü'l-uyûn*'da böyle geçmektedir.

"Ama insanlardan çoğu, âyetlerimizden gâfildir." âyetlerimiz üzerinde düşünüp onlardan ibret almaz.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Senin ne görünüşte bir ibadetin var?
Ne de gönlünde gizli iyi bir niyet var.
Ne geceleri münâcaatta bulundun, namaz kıldın,
Ne gündüzleri haramdan sakındın, oruç tuttun.
Ne kimseyi incitmemek için dilini tuttun,
Ne de ibretle önüne arkana baktın.
Öleceğini düşünmeden, can çekişmeni hesaba katmadan,
Ardında dostlarının önce ölmesinden başka ne vardı ki?

Derler ki: Fir'avn, son derece inatçı ve pervâsız olmasına rağmen yeis hâlinde de olsa îmân etti. Bu ümmetin Fir'avn'unu ise Allah Bedir Savaşı'nda en kötü bir şekilde öldürdüğü halde, bırakın îmân ettiğini gösteren bir emâreyi, rûhu çıkıncaya kadar hem Hz. Peygamber (s.a.)'e hem de mü'minlere karşı duyduğu kin ve öfkesi daha da arttı. Allah ona lânet etsin! Neticede Fir'avn'dan daha kâfir oldu.

Şu halde akıllı insanın bundan ibret alması, inat, zülüm ve inkâr konularında onun yolunda yürüyenleri ona mukayese etmesi gerekir. Bütün kötülük ve fesatlardan kulların Rabbi olan Allah'a sığınırız.

Allah Teâlâ'nın düşmanı yok edip İsrâiloğulları'nı kurtarması, îmânlarının sâdıkane oluşundan ve yakinlerinin bereketinden kaynaklanmıştır. Nitekim şöyle bir hikâye anlatılır:

Adamın biri Şibli'nin (k.s.) meclisinde bir nâra attı. Şiblî de bu nâra üzerine adamı Dicle'ye atarak şöyle dedi: "Şayet samimi ve doğru ise bu doğruluk, tıpkı Musa'yı kurtardığı gibi bunu da kurtarır. Yok eğer yapmacık davrandıysa, Fir'avn'un boğulduğu gibi bu da boğulur." Bu hikâye *Rebîu'l-ebrâr*'da geçmektedir.

Bu da gösteriyor ki kurtuluş îmân, adâlet ve doğrulukta; helâk ise inkâr, zulüm ve yalancılıktadır. Fir'avn rablık iddiasında yalancı olup insanları saptırmaya devam

edince Musa (a.s.) -yukarıda geçtiği üzere- ona bedduâ etmiş, Allah Teâlâ da bu bedduâyı kabul buyurmuştur. Duânın mutlaka tesir edeceği konusunda söze hâcet yoktur.

Anlatılır ki Allah Teâlâ, Muâviye'nin oğlu Yezid hakkındaki duâsını kabul buyurmuştur. Şöyle ki: Muâviye Yezid'i veliahd tâyin ettiğinde kınanması üzerine bir hitâbe irâd edip şöyle duâ etmiş: "Allah'ım, şayet Yezid'i kendisinde gördüğüm güzel hasletlerden dolayı veliahd tâyin etmiş isem onu istediğim bu güzel hasletlere ulaştır ve ona yardım et. Yok eğer onu veliahd tâyin etmeye beni, babanın çocuğuna karşı hissettiği sevgi sevk etmiş ise ve Yezid getirdiğim bu mevkiye lâyık değilse istediğim hasletlere ulaştırmadan onun canını al." Nitekim böyle de olmuştur. Çünkü Yezid'in hükümdarlığı uhdesine aldığı tarih, hicrî 60, öldüğü tarih ise hicrî 64 idi. İbn Hacer'in *es-Savâık*'ında böyle geçmektedir.

Hâsılı gerek âfâk gerekse enfüs (dış ve iç dünya) âyet ve ibretlerle doludur. Gören bir göze, duyan bir kulağa sâhip olanlar, bu muhtelif izleri görür, mütevatir haberleri duyar ve ölüm gelip çatıncaya kadar ibret alıp durur. Sağlam ve güçlü olanın kahrının eserlerinden sâlim olur. Devamlı işlediği günahlarla kendisi başkalarına ibret olmaz.

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِى إِسْرَآئِلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
فَمَا اخْتَلَفُوا حَتّٰى جَآءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

93. Andolsun ki biz, İsrâiloğulları'nı iyi bir yere yerleştirdik ve onlara güzel rızıklar verdik. Ayrılığa düşmeleri kendilerine ilim geldikten sonra oldu. Şüphesiz Rabb'in kıyamet günü anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hüküm verecektir.

"Andolsun ki biz İsrâiloğulları'nı" düşmanları olan Fir'avn ve adamlarını helâk edip kendilerini kurtardıktan sonra *"iyi bir yere"* hoşlarına gidecek münasip bir yere, övgüye lâyık bir bölgeye *"yerleştirdik"* Bu yer Sûriye ve Mısır arazisidir. Fir'avn'lardan ve Amalikalılar'dan sonra orasının mâlikleri oldular ve her tarafına yerleştiler.

"ve onlara güzel rızıklar verdik." lezzetli meyveler, bıldırcın, kudret helvası ve daha başka rızıklar verdik. *et-Tibyân*'da böyle geçmektedir.

Dinî konularda *"ayrılığa düşmeleri kendilerine ilim geldikten sonra oldu."* Yani Tevrât'ı okuyup hükümlerini öğrendikten, din konusunda neyin hak olduğunu anladıktan ve bu hal üzere sebât ve söz birliği etmeleri gereği ortaya çıktıktan sonra hâsıl olan güven geldikten sonra oldu. Yâni onlar baş olma kaygısıyle bir çok dinî meselede birbirlerine zulmederek gruplara ayrıldılar. Bu gruplaşma sonunda onları savaşa götürdü. Nitekim aynı durum, bu ümmetin ulemâsı arasında da görülmektedir. Çünkü

onlar da Kur’ân’ı Mûtezile ve benzeri bid’at mezhepler gibi kendi hevâlarına göre te’vîl ederek çeşitli gruplara ayrılmışlardır. Bunların arasında nassların sadece zâhirine göre hükmeden gruplar da bulunmaktadır.

Mesnevî’de şöyle denilir:

Bâkir bir çok sözü te’vil edip, başka türlü mânâ veriyorsun.
Sen Kur’ân-ı Kerîm’i değil, kendini te’vil et.
Sen, kendi heva ve hevesine göre Kur’ân’a mânâ veriyorsun.
Bu yüzden, o yüksek mânâ alçalıyor, eğriliyor, çarpılıyor

Âyette söz konusu edilen İsrâiloğulları’ndan maksad, Kurayza, Nadîr ve Kaynukaoğulları gibi Hz. Peygamber (s.a.)’in çağdaşı olan yahudiler de olabilir. Allah Teâlâ onları Medine ile Şam arasında Yesrib arazisine yerleştirmiş ve benzeri görülmemiş olgun, güzel hurmalarla rızıklandırmıştır. Muhammed (s.a.)’in peygamberliği konusunda ancak bunun doğru olduğunu öğrendikten ve O’nun mûcizelerinin ortaya çıkışını gördükten sonra anlaşmazlığa düşmüşlerdir. **Abdullah b. Selâm** ve arkadaşları gibi bazıları îmân etmiş, diğerleri ise inkâr etmişlerdir.

İbn Abbas (r.a.) der ki: Âyetteki “ilim”den maksat, Kur’ân-ı Azîm’dır. Kur’ân, ilmin sebebi olduğu için “ilim” adını almıştır. Bir şeye, sebep olduğu şeyin adının verilmesi meşhur bir mecâzdır.

“Şüphesiz Rabbin kıyamet günü anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hüküm verecektir.” Sevap ve cezâ vererek haklı olanlarla bâtıl üzere olanları ayıracaktır. Dünyada ise gizleme ve mühlet vermesi sâyesinde yaşayıp gidiyorlar. Çünkü burası, amellere karşılık verme yurdu değildir.

Bu ifadede, imtihan günü olan kıyamet günüyle tehdid söz konusudur.

Mesnevî’de şöyle denilir:

Mihenk taşını görünce kalp akça gibi simsiyah oldun
Üstündeki aslan nakşı gitti, köpekliğin meydana çıktı

---

[73]. Bk. *Buhârî*, Salât, 109; Meğazi, 8; *Müslim*, Cenâiz, 26; *Ebû Dâvud*, Cihâd 115
[74]. Bk. *Buhârî*, Meğazi, 8; *Müslim*, Cennet 78; *Beyhakî*, Delâil, III, 92, 93

SAKIN YALANLAYANLARDAN OLMA

فَاِنْ كُنْتَ ف۪ي شَكٍّ مِمَّٓا اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ فَسْـَٔلِ الَّذ۪ينَ يَقْرَؤُ۫نَ الْكِتَابَ مِنْ
قَبْلِكَۚ لَقَدْ جَٓاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَر۪ينَۙ ﴿٩٤﴾
وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ
﴿٩٥﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَۙ ﴿٩٦﴾
وَلَوْ جَٓاءَتْهُمْ كُلُّ اٰيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَل۪يمَ ﴿٩٧﴾

94. Eğer sen, sana indirdiğimizden kuşkuda isen senden önce Kitab'ı okuyanlara sor. Andolsun sana Rabb'inden hak geldi, sakın şüphecilerden olma!

95. Ve sakın Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan olma, yoksa ziyana uğrayanlardan olursun.

96. Gerçekten haklarında Rabbinin sözü *(hükmü)* sâbit olanlar.

97. Onlara bütün mûcizeler gelmiş olsa bile, acı azâbı görünceye kadar *(inanmazlar)*.

"Eğer sen, sana indirdiğimizden kuşkuda isen" yâni farz-ı muhal sen aralarında Fir'avn ve kavminin kıssası ile İsrâiloğulları'na dâir haberlerin de bulunduğu kıssalardan şüphede isen, demektir.

Çünkü şart ifade eden edatların mânâsı, ikisinden birinin mümkün olup olmadığına değinmeden bir şeyi başka bir şeye bağlamaktır. Nitekim bazen şu âyette olduğu gibi her iki taraf; yani şart ve cevap da muhal olabilir. **"*Şayet Rahman'ın çocuğu olsaydı, ona ilk ibâdet eden ben olurdum*."** (ez-Zuhruf, 43/81)

"senden önce Kitab'ı okuyanlara sor." Çünkü bu indirdiklerimiz, onların kitaplarında da sana indirdiğimiz şekliyle sabit ve onlara göre de gerçektir.

Bu ifadeden maksad, her ne kadar böyle bir şeye aslâ ihtiyaç olmasa da kitaplarında yazılı olduğuna göre yahûdi âlimlerinin yapacakları şehâdetle Hz. Muhammed (s.a.)'in peygamber olduğunu ortaya çıkarmaktır. Ya da O'nun peygamberliğinin doğru olduğu konusunda ehl-i kitab'ı derin/kesin bilgi sâhipleri olarak tavsif etmektir. Yahut da Hz. Peygamber (s.a.)'i şevklendirip sâhip olduğu yakînde daha fazla sâbit kılmaktır. Yoksa Hz. Peygamber (a.s.)'dan şüphe sâdır olmasına cevâz vermek anlamında değildir. Hz. Peygamber (a.s.) da bu yüzden "*Ne şüphe ederim, ne de sorarım!*"[75] buyurmuştur.

Zâdü'l-mesîr'de şöyle denilir: "Âyetteki " إنْ " olumsuzluk ifâde eden " ما " anlamındadır. Yâni "Senin şek ve şüphen yoktur. Fakat basîretinin ziyâdeleşmesi için

ehl-i kitaptan sor.” demektir.

Burada hitabın Hz. Peygamber (s.a.)’e olduğu, fakat ümmetinin kastedildiği de söylenmiştir. Çünkü O, kendisine indirilen şey konusunda şek ve şüphelerden korunmuştur, mâsumdur. Büyük bir sultanın bir komutanı ve bu komutanın emri altında bir grup varsa, sultan bu gruba bir şey emretmek istediğinde genellikle emrini o gruba değil başlarına tayin ettiği komutana tevcih eder ki verdiği emir daha tesirli olsun.

Âyetteki hitap işiten herkes için de olabilir. Şöyle ki: “Ey duyan kişi, eğer peygamberimizin lisânından sana indirdiğimiz şeylerden şüphede isen... ” demek olur.

Burada dinî konularda herhangi bir şüphe içerisinde bocalayanların ilim ehline giderek bu problemini halletmeye çalışması gerektiğine de dikkat çekilmektedir.

Kendinde böyle bir vesvese sezince vakit geçirmeden
Hakk’a dön, tevbe et, hemen secdeye kapan.
Secde yerini akan göz yaşlarınla ıslat
“Allah’ım sen beni bu şüpheden kurtar.” diye niyâzda bulun.
Bundan Hakk’ın muradının ne olduğunu bilmedinse
İlim ehline sor ki mutmain olasın

“Andolsun sana Rabb’inden” gerçek olduğunda hiçbir şüphe olmayan *“hak geldi”* ve bunun geldiği kesin mûcizelerle ortaya çıktı. *“sakın”* içinde bulunduğun kesin ve yakînî inançta bir sarsıntı meydana getirerek *“şüphecilerden olma!”* Bu inancını önceden olduğu gibi devam ettir.

Şüphecinin durumu, yalanlayıcının durumundan daha iyi olduğu için önce şüpheden başlanarak şüphe yasaklanmış, sonra onun peşinden yalanlayanların durumuna geçilerek Hz. Peygamber (s.a.)’in bunlardan olması yasaklanarak şöyle buyrulmuştur:

وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٥﴾

95. Ve sakın Allah’ın âyetlerini yalanlayanlardan olma, yoksa ziyana uğrayanlardan olursun.

“Ve sakın Allah’ın âyetlerini yalanlayanlardan olma” Bu ifâde, heyecanlandırıp teşvik kabilindendir. Bundan maksad, kendisinden yalanlama fiilinin sâdır olması düşünülemeyecek birisinin bile bundan menedilmesini gerektirecek kadar kötü ve mahzurlu bir davranış olunca, kendilerinden böyle bir fiil sâdır olması mümkün olan kimselerin durumunun nasıl olacağını bildirmektir. Yine burada kâfirlerin arzuları kursaklarında bırakılmış olmaktadır.

“Yoksa” bu davranışınla hem nefis hem de amel bakımından *“ziyana uğrayanlardan olursun.”*

Bilesin ki Allah’ın âyetleri ister Kur’ân gibi vahy yoluyla gelen âyetler olsun, ister

ilâhî mârifetler gibi ilhâm âyetleri olsun onları tasdik etmek, dinî ticâretin en kârlısıdır. Onları yalanlamak ise insanların en çok zarar eden kazançlarındandır. Bu sebepledir ki âriflerden birisi şöyle der: "Bu ilimden, yani keşfe dayalı vehbî ilimden nasibi olmayanların kötü bir akıbete uğrayacaklarından korkarım." Bu ilimden bir kimsenin en az nasibi onu tasdik etmek ve ehil insanlarda bu ilmin bulunabileceğini kabul etmektir. Vehbî ilmi inkâr edenlerin çarptırılacağı en hafif cezâ ise bu ilimden hiçbir nasip alamamaktır. Vehbî ilim sıddîkların ve mukarreb zatların ilmidir." *İhyâü'l-ulûm*'da böyle geçmektedir.

Hz. Şeyh-i Ekber (k.s.) der ki: Peygamberlik ve velilik ilmi, akıl sınırlarının ötesindedir. Aklın düşünerek bu ilme erişmesi söz konusu değildir. Fakat akıl, özellikle de hiçbir hayalî şüphenin galip gelemediği akl-ı selim ancak bu ilmi kabul eder. Bize ancak şeriatin ortaya koyduklarını kabul etmek düşer. Çünkü sen de bilirsin ki Eş'arî'nin delili Mûtezilî birine göre şüphedir. Aksi de öyledir. Her şeye, ince eleyip sık dokuyarak bakanlar, devamlı tek bir tavır üzere olamazlar. Bazen bir meseleden onun tam tersini savunmaya geçebilirler." *el-Fütûhât*'ta böyle geçmektedir.

Mesnevî'de şöyle denilmektedir:

Hayal âlemi, rûhlar âlemine nisbetle pek dardır.
Bu yüzden hayallere dalmak, gam ve kederlere sebep olur

Bu bakımdan müridin şek, şüphe ve taklidden kurtulup inadçının ulaşamadığı noktalara, kendi ikrârıyla ulaşabilmesi için tevhid yolunda çok çalışması ve gerçekleri tasdik etmesi gereklidir.

إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾

96. Gerçekten haklarında Rabbinin sözü *(hükmü)* sâbit olanlar.

"Gerçekten haklarında Rabbinin sözü (hükmü) sâbit olanlar." -ki bu söz *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*de belirtildiği gibi Allah Teâlâ'nın "*bunlar cehennemliktir, ama ben aldırmıyorum*"[76] sözüdür. Yani, bu sözün önceden söylenmiş olmasıyla cehennem onlara vâcib olmuştur.

Ya da "*Rabb'inin kelimesi*"nden maksad, onların küfür üzere öleceklerine ve ebedî olarak cehennemde kalacaklarına dair Allah'ın hükmü ve kazâsıdır. Nitekim Allah Teâlâ: **"*Rabbinin, "Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım." kelimesi/sözü yerini buldu*."** (Hûd, 12/119) buyurmuştur. Nitekim *el-İrşâd*'da böyle geçmektedir.

Kâşifî ise şöyle diyor: "Onların küfür üzere ölecekleri sözü levh-i mahfuza yazılmış ve bu durum meleklere de haber verilmiştir."

Böylece “Rabb’inin kelimesi” ile ilgili üç görüş ortaya çıkmış oldu. Onlar ebediyyen *“inanmazlar.”* Çünkü O’nun sözlerinin yalan olması, hükmünün yürürlüğe girmemesi mevzubahis değildir. Yani fayda veren, vaktinde gerçekleşen bir îmânla inanmazlar. Bu mânâya göre Fir’avn gibi azâbı gözleriyle görünce inananlar da bu sözün hükmüne girerler. Yine ölüm sırasında kalıcı bir îmânla inanmazlar. Buna göre mürtedler de bu âyetin hükmüne dahil olmuş olurlar.

وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ اٰيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَل۪يمَ ﴿٩٧﴾

97. Onlara bütün mûcizeler gelmiş olsa bile, acı azâbı görünceye kadar *(inanmazlar)*.

“Onlara” istedikleri ve olmasını teklif ettikleri *“bütün mûcizeler gelmiş olsa bile”* inanmazlar. Çünkü inanmaları için ortada sebep yoktur. Bu sebep ise Allah’ın irâdesinin bu konuya taallukudur. Fakat bu konuda Allah’ın iradesinin bulunmaması, onların hak ettiklerini Allah’ın men etmesi yüzünden değildir. Bilakis onların bu îmâna istîdâdları olmamasından kaynaklanan kötü tercihleri yüzündendir.

“acı azâbı görünceye kadar” inanmazlar. Azabı gördükleri zaman inanmak ise Fir’avn’a fayda vermediği gibi onlara da fayda vermez.

---

[75]. *Suyûtî*, ed-Dürrü’l-mensûr, II, 317

[76]. Lisanü’l-arab, XI, 75

YUNUS (A.S.)’IN KAVMİ

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَٓا اِيمَانُهَٓا اِلَّا قَوْمَ يُونُسَۜ لَمَّٓا
اٰمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ
اِلٰى حِينٍ ﴿٩٨﴾

98. “Keşke bir ülke halkı îmân etseydi de îmânı kendilerine fayda verseydi. Yalnız Yunus’un kavmi müstesnâ. Onlar îmân edince kendilerinden dünya hayatında rezillik azabını kaldırmış ve onları bir süre daha faydalandırmıştık.”

“Keşke” helak edilen ülkelerden *“bir ülke halkı”* azabı gözleriyle görmezden önce *“îmân etseydi de”* Fir’avn ve kavminin geciktirdiği gibi îmânını, azabı müşâhede etme vaktine bırakmasaydı da *“îmânı”* Allah’ın kabul edip bu îmân sayesinde onlardan azabı kaldırması sûretiyle *“kendilerine fayda verseydi.”*

“Yalnız Yunus’un kavmi müstesnâ” Yunus (a.s.)’ın babasının adı Metta’dır. Bazıları ise Metta’nın Yunus’un annesinin adı olduğunu ve Yunus ile İsa (aleyhime’s-selam)’dan başka kimsenin annesinin adıyla meşhur olmadığını söylerler.

“Onlar” azabın başlarına gelmesini beklemeden emaresini görür görmez *“îmân edince kendilerinden dünya hayatında rezillik azabını”* yani sahibini rezil ve rüsvay eden zilleti ve hakirliği *“kaldırmıştık.”*

Bu ifade onların azaba uğradıklarını değil, bilakis yaklaşan azâbın gölgesinin üzerlerine düştüğünü gösterir. Nitekim Cenab-ı Hak: **“*Siz ateş çukurunun kenarında iken sizi ateşten kurtardı*.”** (Âl-i İmran, 3/103) buyurur. Bu kurtarma, onlar ateş çukuruna düştüklerinde değil düşmek üzereyken meydana gelmiştir. Nitekim *et-Teysir*’de böyle geçmektedir.

Yûnus kavminin îmânı, kendilerine fayda vermiştir, çünkü bunların îmânı yeis halinde değil, mükellefiyetleri hâlâ devam ederken, tercih vaktinde gerçekleşmişti.

“Ve” üzerlerinden azabı kaldırdıktan sonra *“onları”* Allah’ın ilminde kendileri için takdir edilmiş *“bir süre daha”* dünya metaı vererek *“faydalandırmıştık.”*

Âyette sanki şöyle denilmiş oluyor: “Helak olmak üzere olan ülkelerden hiçbirinin ahalisi inanıp da bu îmân kendilerine fayda vermemiştir, yalnız Yunus’un kavmi müstesnâ.” Âyetin “*Onlar îmân edince..*” diye başlayan kısmı, onların îmânının kendilerine fayda verdiğini beyan etmek için yeni başlayan bir cümledir. Burada ayrıca makbul îmânın kalben yapılan îmân olduğuna da işâret edilmektedir.

Mesnevî’de şöyle denilir:

Görünmeyene ibadet etmek, kulluk etmek güzeldir.

Huzurda değilken de kulluğu korumak pek hoş bir şeydir.
Allah'a îmân ve ibadet ancak şimdi makbuldür,
Ölümden sonra her şey meydana çıkınca inanmak mânâsızdır

Rivayet edilir ki Yunus (a.s.) Musul yakınlarındaki Ninova'ya peygamber gönderilmiştir. Ninova, Musul bölgesinde Dicle Nehri'nin kıyısında bir kasabadır. Yunus, (a.s.) peygamber olunca Ninovalıları bir süre Allah'a davet etti. Ninovalılar ise Yunus (a.s.)'ı yalanlayıp bunda ısrar ettiler. Yunus(a.s.)'ın buna çok canı sıkıldı ve şöyle beddua etti: "Allah'ım bu kavim beni yalanlıyor, bunları azabına duçar et."

Yunus (a.s.)'ın böyle beddua etmesinin sebebi, yaratılışındaki acelecilikti. Peygamberliğin ağır yükü, Yunus (a.s.)'ın omuzlarına yüklenince bu yükün altında ezildi.

Peygamberlik yükünü ancak azm ve kararlılık sahibi (ülül-azm) peygamberlerin taşımaya güç yetirebildikleri söylenmiştir. Bu peygamberler Nuh, Hud, İbrahim ve Muhammed (aleyhimü's-selam)'dır. Nuh (a.s.)'ın azm sahibi oluşu şu âyetten anlaşılmaktadır: ***"Ey kavmim benim kalkıp Allah'ın âyetlerini hatırlatmam size ağır geliyorsa..."*** (Yunus, 10/71) Hud (a.s.)'ın azmi de şu âyetle anlaşılıyor: ***"Ben Allah'ı şahit tutuyorum, Allah'a ortak koştuklarınızdan uzak olduğuma siz de şahit olun."*** (Hud 11/54) İbrahim (a.s.)'ınki ise şu âyetten anlaşılıyor: ***"O ve beraberindekiler dediler ki: "Bizler sizden de Allah'la birlikte tapındıklarınızdan da uzağız."*** (el-Mümtehine, 60/4) Hz. Muhammed (s.a.)'in azm ve kararlılık sahibi olduğunu gösteren âyet ise şudur: ***"Azim sahibi peygamberler sabrettiği gibi sen de sabret."*** (el-Ahkaf, 46/35) O da bu emr üzerine sabretmiştir.

Yunus (a.s.)'a üç ya da kırk gün sonra azabın onların başına geleceğini haber vermesi söylenmiştir.

Kaşifî der ki: "Yunus (a.s.) azâbın geleceğini onlara haber verdikten sonra aralarından çıkıp gitti. Bir dağın yarığında gizlendi. Vaadedilen zaman gelince Hak Teâlâ cehennemin görevli meleği Mâlik'e cehennemin zehirlerinden bir arpa miktarı o kavme göndermesini işâret etti.

Mâlik, ilâhî fermanı yerine getirdi. Zehirler siyah bir bulut şeklinde kalın duman ve ateş kıvılcımlarıyla geldi. Ninova şehrinin etrafını kuşattı. Şehir halkı Yunus (a.s.)'ın doğru söylediğini bildiler. Şehrin hükümdarına başvurdular.

O akıllı bir kimseydi. Yunus (a.s.)'ı aramalarını emretti. Onu o kadar aradıkları halde bulamadılar. Hükümdar: "Eğer Yunus gittiyse onun bizi dâvet ettiği ilah bâkîdir, her şeyi bilir ve işitir. Şimdi O'nun dergâhına acziyet, boynu büküklük, tazarru ve niyaz arz etmekten başka hiçbir çare yok." dedi.

Hükümdar başı, ayağı çıplak olarak üzerine eski bir aba aldı. Halk da aynı halde yüzlerini sahra tarafına doğru çevirip gittiler. Erkek kadın küçük büyük hepsi feryat ettiler. Çocukları analarından uzaklaştırdılar."

el-Kevâşî'de şöyle der: Yunus'un kavmi birbirine şefkat ve acımayla davranıp feryâd ederek yüksek sesle dua ettiler, sesleri birbirine karıştı. Bunu, kalplerini daha rikkatli, duâlarını daha ihlaslı ve kabul edilmeye daha yakın kılmak için yaptılar. Birbirlerine yaptıkları haksızlıklardan dolayı helalleştiler. Halis bir niyetle hep beraber: "Yunus'un getirdiklerine inandık." dediler. Şöyle niyazda bulundular:

"Ey hiçbir canlı yokken diri olan, ölüleri dirilten ve ey kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'ım! Günahlarımız hakikaten çok fazla, çok büyük, ama sen onlardan da büyüksün." diye dua ettiler.

Kerim olanın lütfundan ben ümidvârım
Affı büyük olanın önünde günahımı itiraf ederim

"Sen bize Sana yaraşanı yap, bizim layık olduğumuz şeyi yapma." diye de eklediler.

Zilhicce'nin başından Muharrem'in onuna kadar bu şekilde yalvarıp yakardılar. Kırk günde yaptıkları bu yalvarıp yakarmadan bir fayda olmadı. Bu biçarelerin niyaz ve yakarışları kabul ve duaları müstecâb olmadı.

Bize bir çâre ihsan et ki yardımcısız kaldık
Eğer bizi dergâhından reddedersen kime başvuralım?
Ne kadar çalgılar çalsalar gönlümüzde neşe olmaz
Senden başka kimseler okşamaz bizi
Senin önüne başsız ayaksız gelmişiz
Ey Allah'ım, sana ümid ederek gelmişiz

Onlardan başka bir kavim şöyle dediler: Ey Allah'ım, Yunus bize demişti ki benim ilahım buyurdu ki köle alıp âzâd edin diye buyurmuşsun. Biz senin köleleriniz, lütuf ve kereminle bizi âzâd eyle.

Diğer bir cemaat şöyle yalvardılar: İlâhımız Yunus bize haber verdi ki Sen Hudavend buyurmuşsun ki biçarelerin ve âcizlerin elinden tutun. İşte biz bîçare ve âciziz. Sen lütuf ve kereminle elimizden tut.

Ahaliden diğer bazıları arz ve niyaz ettiler ki: Ey perverdigar! Yunus bize Senin sözünden ve kelâmından olarak buyurdu ki: Kim size zulüm ve haksızlık ederse ona karşılık vermeyiniz. Allah'ım biz günah ve masiyet ile kendimize zulüm ve haksızlık etmişiz. Sen bizi affet!

Diğer bazısı o gün şöyle niyaz ettiler: Yunus bize dedi ki: Benim Perverdigarım dilencileri reddetmeyin buyurdu. Biz senin dilencileriniz yüzümüzü senin kerem dergâhına çevirdik. Bizi reddetme.

Biz eli boşlar elimizi duaya açmışız
Peşin olan ilâhî feyzini cümle günahkârların eline koy
Fakirlerin ve muhtaçların ihtiyacını gören sensin

Kereminden çok olan ihtiyaçların hepsini gönder

Kırkıncı gün Cuma günü ve âşûrâ idi. Münâcâtın eseri onların yanmış kalblerine zâhir oldu. Kurtuluş beratları rahmet dîvanından yazılmış oldu. Bulutun zulmeti kalktı. Rahmet bulutu onların başları üzerine lutuf gölgesini bıraktı. Kırk gün sonra Yunus Ninova'ya geldi. Kavminin durumundan haberdar olmak istedi. Şehrin yakınına varınca olanlara muttali oldu. Çok melul oldu ve üzerine hüzün çöktü. Kendi kendine şöyle dedi: "Ben onları azabla korkuturdum, azab rahmete dönüştü." "Eğer ben bu şehre girersem bana yalan nisbet ederler." diyerek oradan ayrıldı.

Bunun üzerine Yunus (a.s.), kızgın bir şekilde gidip bir gemiye bindi, fakat gemi hareket etmedi. Yunus gemidekilere 'Aranızda efendisinden kaçmış bir köle var ve siz onu denize atmadıkça gemi yürümeyecek' diyerek kendisini işaret etti. Ancak gemidekiler 'Seni kesinlikle atamayız, ey Allah'ın elçisi' dediler. Sonra kura çektiler. Kura üç kere Yunus'a çıkınca Yunus'u denize bıraktılar. Bir balık da O'nu yutuverdi.

Denildiğine göre bu sözü söyleyen, gemicilerden biriymiş. Kura üçüncüde de Yunus'a çıkınca Yunus kendisini denize atmış.

Şa'bî diyor ki: Balık, Yunus'u âşûrâ günü kuşluk vaktinde yutup aynı gün akşamleyin, yani ikindiden sonra güneşin batımına az bir süre kala çıkarmıştır.

Allah Teâlâ'nın Yunus'un kavminden azabı kaldırdığı, Yunus'u da balığın karnından çıkarıp bu belayı O'ndan izale ettiği Aşure gününün fazileti açığa çıkmaktadır.

Hikaye edilir ki: Bir kâfir esir, Aşure günü kaçmış, onu yakalamak için ata binerek peşine düşmüşler. Esir, atlıları arkasında görüp yakalanacağını sezince, başını göğe kaldırmış ve: "Allah'ım" demiş, "bu mübarek günün hürmetine beni bunlardan kurtarman için sana yalvarıyorum"

Bu dua üzerine, atlılardan kurtuluncaya kadar Allah atlıların görme kabiliyetlerini yok etmiş. Esir o günü oruçla geçirmiş, fakat orucunu bozup akşam yemeği olarak yiyeceği bir şey bulamamış. Sonra uyuyan esir uykusunda yedirilip içirilmiş. O günden sonra da yemeye ve içmeye ihtiyacı olmadan yirmi sene daha yaşamış. Bu *Ravzatü'l-ulema*'da böyle geçmektedir.

Aşure günü oruç tutanlara Allah Teâlâ on bin melek; on bin hac ve umre yapan sevabı, on bin de şehid sevabı verir. *Tenbîhu'l-gafilin*'de böyle geçmektedir.

Anlatılır ki: Aşure Günü Allah Teâlâ, Zemzem'i öteki sulara karıştırdığından dolayı o gün kim guslederse bütün sene hastalıklardan emin olur. *er-Ravzu'l-fâik*'te böyle denilmektedir.

O gün sadaka, oruç, zikir ve bunlar gibi hayırlar yapmak müstehabdır. Aşure Günü, Şiilerin, Râfizîlerin ve Sâbiîlerin yaptığı gibi bir matem yahut bayram günü haline getirilmemelidir. *İkdü'd-dürer*'de böyle geçmektedir.

Sürme sürmek vb. şeylerin her ne kadar sağlam kaynakları varsa da bunlar

bid'atçıların şiarı haline geldiği için bunları yapmamak sünnettir. Nitekim sağ ele yüzük takmak bid'atçıların şiarı haline geldiğinden dolayı günümüzde sünnet, yüzüğü sol elin serçe parmağına takmaktır. *Şerhu'l-Kuhistânî*'de böyle geçmektedir.

ALLAH'IN İZNİ OLMADAN KİMSE İNANAMAZ

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِي الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًاۜ اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ
النَّاسَ حَتّٰى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ
اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِۜ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾
قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَمَا تُغْنِي الْاٰيَاتُ وَالنُّذُرُ
عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا
مِنْ قَبْلِهِمْۜ قُلْ فَانْتَظِرُوا اِنّ۪ي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ
نُنَجّ۪ي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا كَذٰلِكَۚ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

99. Rabb'in isteseydi, yeryüzündekilerin hepsi mutlaka inanırdı. O halde sen mi insanları inanmaları için zorlayacaksın.

100. Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz. Allah pisliği, akıllarını kullanmayanların üzerine kor.

101. "Göklerde ve yerde olanlara bakın." de. Fakat inanmayan bir topluma âyetler ve uyarılar fayda sağlamaz.

102. Onlar sadece kendilerinden önce gelip geçenlerin başlarına gelen günler gibisini bekliyorlar öyle mi? De ki: "O halde bekleyin, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."

103. Sonunda peygamberlerimizi ve îman edenleri kurtarırız. İşte böyle, üzerimize bir borç olarak mü'minleri kurtarırız.

"Rabb'in" yeryüzündeki insanlarla cinlerin îmân etmesini *"isteseydi"* hiçbiri dışarıda kalmamak üzere "*yeryüzündekilerin hepsi mutlaka"* ayrılığa düşmeksizin ittifakla "*inanırdı."* Fakat yaratma ve teşrî; yani şer'î hükümler koyma esaslarının bina edildiği hikmete aykırı olduğu için Allah bunu istemedi.

Allah, iki kabzanın; yani cemâl ve celâlinin hükmünü tamamlamak ve iki dünya; yani cennet-cehennem ahalisini oluşturmak maksadıyla inkarı tercih etmeyeceğini bildiği kişilerin inanmasını istedi. İnanmayacağını bildiği kişilerin inanmasını ise istemedi, mükellefiyetin geçerli olması için herkesi istîdâdlı olarak yarattı. Hz. Peygamber (s.a.) de kavminin inanması konusunda hırslıydı ve buna çok önem veriyordu. Çünkü kâmil bir insanın yaratılışı, herkesin inanıp bağışlanmasından başka bir şey istemeyecek şekilde külli bir rahmet taşır.

Hz. Musa (a.s.) Tur'a yöneldiğinde yolda evliyâullahtan bir veliye rastladı ve selam verdi. Fakat veli, Musa (a.s.)'ın selamını almadı. Hz. Musa (a.s.) Allah ile münâcât mahalline gelince, şöyle dedi:

"–Allah'ım kullarından birine selam verdim, ama selamımı almadı."

Allah Teâlâ Hz. Musa'ya şöyle cevap verdi:

"–Ey Musa, bu kul altı gündür benimle bile konuşmuyor."

Musa:

"–Niçin ya Rab?" deyince, Allah şöyle buyurdu:

"Çünkü Ben'den bütün günahkarları bağışlamamı, bütün isyankârları cehennem azabından âzâd etmemi istedi, ama bunu kabul etmedim. O da bu yüzden altı gündür benimle konuşmuyor." *el-Vâkıâtü'l-Mahmûdiyye*'de böyle geçmektedir.

Hâsılı, Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz'in bu derece arzulu olduğunu görünce, bu âyeti indirmiş ve kavminin inanmasını kendi isteğine bağlayarak şöyle buyurmuştur:

"O halde" Rabb'in bunu dilemediği halde "*sen mi insanları"* Allah'ın dilemediği bu îmâna "*inanmaları için zorlayacaksın."*

el-Kevâşî'de de belirtildiği üzere: "Bu sana yakışmaz. O zaman buradaki kötü görme hadisesi, mezkur zorlamanın Allah'ın dilememesine rağmen gerçekleştirilmesine tevcih edilmiş olur. Nitekim *el-İrşâd*'da böyle geçmektedir.

Asıl fiil olan zorlamanın mümkün ve yapılabilir olduğu anlatılmakta, fakat esas meselenin zorlayanın kimliği olduğu gösterilmektedir. Zorlayan, O'ndan başkası değildir. Bu konuda kimse O'na ortak olamaz. Çünkü Mekkeliler'i îmân etmeye zorlayacak saikleri kalplerine koymaya ancak O'nun gücü yeter. Böyle bir şey insanoğlunun gücü dahilinde değildir.

Seyyid Şerif, *Şerhu'l-Miftâh*'da şöyle diyor: *"O halde sen mi insanları... zorlayacaksın!"* âyetinden maksat, bu zorlama fiilinin Hz. Peygamber'den sâdır oluşunun kötü görülmesidir, yoksa zorlamanın gerçekleşmesinin normal olduğu, fakat bunu Hz. Peygamber'in yapmasının kötü olduğu kastedilmektedir. Failin (sen) öne alınması reddetme hükmünü pekiştirmek gayesiyledir. *Müfti Sa'dî Hâşiyesi*'nde böyle geçmektedir.

Kâşifî der ki: "Bu âyet, savaşmayı emreden âyetle nesh edilmiştir." *et-Tibyan'*da ise şöyle denilmektedir: "Doğru olan görüş, bu âyetin nesh edilmediğidir. Çünkü îmân, kalbin ameli olduğu için îmâna zorlanamaz."

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ
عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾

100. Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz. Allah pisliği, akıllarını kullanmayanların üzerine kor.

"Allah'ın izni olmadan" yani Allah'ın izni, kolaylaştırması ve muvaffak kılması olmaksızın *"hiç kimse"* Allah Teâlâ'nın inanacaklarını bildiği kişilerden hiçbiri, hiçbir şekilde *"inanamaz."* Öyleyse onların hidayete gelmesi için kendini yiyip bitirme. Çünkü bunları hidayete erdirmek Allah'ın işidir.

Hâfız der ki:

Allah tarafından verilen kısmetine râzı ol, alnını kırıştırma
İstediğini yapma hürriyeti kapısını ne sana açtılar, ne bana.

"Allah pisliği" yani inkarı, demektir. Çirkinlik ve tiksinmenin özel adı olan inkar için, tiksinti duyulan ve pislik gözüyle bakılan "rics" kelimesi kullanılmıştır. Yani pisliği, hüccet ve âyetler üzerinde düşünmek suretiyle *"akıllarını kullanmayanların üzerine kor"* da bundan sonra "izin" diye ifade edilen hidayet kendilerine nasip olmaz. Böylece inkar ve dalâlet kabahatleri yüzünden perdelenmiş olarak kalırlar.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: *"Allah pisliği*" yani perdelenme azabını, hidayete erme ve yüzüstü bırakılma konularındaki sünnetullah'ı *"akletmeyenlerin üzerine kor."* Allah'ın adeti, îmân nuruyla desteklenen akılların tevhide ve Allah'ı tanımaya imkan ve yol bulması; îmân nurundan uzak olan akılların ise bunlara yol bulamaması şeklinde tecelli eder. Bu âyet filozofları reddetmektedir. Çünkü onlar îmândan uzak akılların da tevhid ve mârifete yol bulabileceğini sanmaktadırlar."

Hâfız şöyle der:

Akıl defterinden aşk âyetini öğrenmek isteyen kimse
Korkarım bu aşk nüktesini tam olarak bilemez

قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۜ وَمَا تُغْنِى الْاٰيَاتُ وَالنُّذُرُ
عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾

101. "Göklerde ve yerde olanlara bakın." de. Fakat inanmayan bir topluma âyetler ve uyarılar fayda sağlamaz.

Ey Mekkeliler! *"Göklerde ve yerde olanlara bakın."* Bunlar üzerinde iyice düşünün *"de."* Yâni Allah'ın birliğine ve sonsuz gücüne delâlet eden hayret verici yaratıklarının göklerde ve yerde bulunan eşsiz örneklerine bakın.

"Fakat âyetler ve uyarılar" yani ne Allah'ın vahdâniyyetine delâlet eden âfâkî ve enfüsî âyetler, ne de uyarıcı peygamberler veya uyarılar, Allah Teâlâ'nın ilmine ve

hükmüne göre *“inanmayan bir topluma fayda sağlamaz.”*

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ قُلْ فَانْتَظِرُوا
اِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾

102. Onlar sadece kendilerinden önce gelip geçenlerin başlarına gelen günler gibisini bekliyorlar öyle mi? De ki: “O halde bekleyin, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.”

“Onlar” Mekke kâfirleri ve onlar gibi olanlar *“sadece kendilerinden önce gelip geçenlerin”* Nuh Kavmi, Ad, Semud, Eykeliler, altı üstüne getirilen şehirler gibi eski ümmetlerin *“başlarına gelen günler gibisini”* öyle bir günü, onların başlarından geçen olaylar ve başlarına inen ilahi azabın benzerini *“bekliyorlar öyle mi?”* Çünkü bu kâfirler de öncekilerin başına gelenlerden başkasını hak etmemektedirler. Bu kâfirler, böyle bir azap beklemiyorlardı. Fakat azab onlara onu bekleyen bir kimseye ulaştığı gibi, bekleyen kimseye benzetilmişlerdir. Araplar azâbı ve nimetleri “eyyâm: günler” diye isimlendirirler. İnsanın başından geçen her hayır ve şer “eyyâm” adını alır.

Mekke kâfirlerini tehdid ederek *“De ki: “O halde”* akıbetiniz olan azabı *“bekleyin,”* onu *“ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.”* Yahut “Siz benim helak olmamı bekleyin, ben de sizinle beraber sizin helak olmanızı bekleyenlerden olacağım. Çünkü akıbet, ilâhî sünnet gereği muttakîlerindir.

ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا كَذٰلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

103. Sonunda peygamberlerimizi ve îman edenleri kurtarırız. İşte böyle, üzerimize bir borç olarak mü’minleri kurtarırız.

“Sonunda peygamberlerimizi ve îman edenleri kurtarırız.” Sanki şöyle deniyor: “Bu ümmetleri helak eder sonra azap indiği sırada peygamberlerimizi ve onlara îmân edenleri kurtarırız.”

“Kurtarırız” anlamına gelen fiili, geçmiş zamandaki bir durumun anlatılması olarak anlamak gerekir. Çünkü burada “helak ettik ve kurtardık” mânâları kastedilmiştir.

“İşte böyle” öncekileri kurtardığımız gibi *“üzerimize bir borç olarak mü’minleri kurtarırız.”* Yani mü’minleri, bütün sıkıntı ve azaplardan kurtarırız. Burada peygamberlerin kurtarılmasından bahsedilmemiştir. Bu böyle bir şeye ihtiyaç olmadığını bildirmek içindir.

Bu âyette kurtuluşun şartının îmandan olduğuna ve bunun Allah Teâlâ’nın bütün

ümmetlerle ilgili kanunu olduğuna dikkat çekilmektedir. Çünkü Allah Teâlâ, önceki peygamberleri ve onlara inananları kurtarıp onlara yaptığı vaadleri yerine getirdiği gibi, Rasûlullah (s.a.)'i ve O'nunla birlikte olan sahâbîleri de kurtaracak, onlara yaptığı vaadleri de gerçekleştirecektir. Şeriat kıyamete kadar bâkî kalıp mü'minler de onunla amel ettikleri müddetçe, onları kâfirlerden ve şerlerinden kurtaracaktır.

Sa'dî der ki:

Madem ki dost seni muhâfaza eder
Düşmanın sana zarar vermesi muhaldir

Kurtuluşun en azı ölümdür. Çünkü ölüm mü'mine verilen bir armağandır. Mesela Hz. Peygamber (s.a.)'in bir cenazenin yanından geçerken: "*Ya rahata ermiştir ya da kendisinden kurtulunmuştur*."[77] dediği rivâyet edilir. İlki, dünya zorluklarından kurtulan ve berzahta rûhânî sevabla rahata eren salih bir kimsedir. Bu sevap naim cennetlerinin yarısıdır. İkincisi ise ölümüyle herkesin kendisinden rahata kavuşup eziyetlerinden kurtulduğu, kendisi berzahta rûhânî azaba dûçar olan fâsık bir kimsedir. Bu azab da cehennemin yarısıdır. Bundan Allah Teâlâ'ya sığınırız.

Bu bekleme ve kurtarma ile ilgili yukarıdaki âyetlere (102, 103) Hz. Peygamber (s.a.)'in şu hadîsi uygun düşmektedir: "*En üstün ibadet, kurtuluşu beklemektir*."[78] Çünkü bu bekleme sayesinde kalp rahatlar ve sabır sevabı kazanılır. Çünkü bir belaya duçar olan mü'min kendisini bu belaya duçar edenin Allah olduğuna ve bu beladan kurtaracak olanın da O'ndan başkası olmadığına inanır.

Bu düşünce belanın verdiği acıyı hafifletir. Böylece sabretmesi daha kolay olur. Bunun neticesi olarak da ağlayıp sızlanma hali ortadan kalkar, kalp rahatlığı hisseder. Başına gelenlerin Allah'ın hükmünden dolayı geldiğini ve Allah'ın kullarına lütufkar olduğunu hatırına getirmeyen cahilin durumu ise bunun tam tersinedir. Çünkü genellikle o, bu beladan ebediyyen kurtulamayacağına inanır ve böylece hiç hesab etmediği bir şekilde Allah'a âcizlik isnad etmiş olur. Sabah-akşam o belanın acısıyla kıvranır durur. Bundan Allah'a sığınırız.

Hâfız şöyle diyor:

Ey gönül sabırlı ol, gam yeme ki sonunda
Bu akşam sabah ve bu gece seher olur.

Bir hadiste şöyle buyrulur: "*Sıkıntını artır, açılıp sona erersin*."[79] Hz. Peygamber bu sözüyle kurak bir seneye hitap ederek şöyle diyor: "Sıkıntı ve meşakkatte zirveye ulaş ki açılasın."

Bu hadiste dünya hayatında nimetlerin kalıcı olmadığı gibi mihnetlerin de kalıcı olmadığına dikkat çekilmektedir. İşte Hz. Peygamber demiş oluyor ki: Ey sıkıntı şiddetini artır! Yani şiddette son noktaya ulaş ki açılıp yakın bir zamanda genişlik,

bolluk gelsin.

İbnü'n-Nahvî diye tanınan Ebû'l-Fadl Yusuf b. Muhammed Ensârî bu hadisin lafzını, kurtulma konusundaki eşsiz bir kasidenin matla'ı yapmıştır. Son hafız ve muhaddis İmam Sehâvî'nin *el-Makâsıdü'l-hasene*'sinde böyle denilmektedir.

---

[77]. *Buhârî*, Rikak, 42; *Müslim*, Cenâiz, 61; *Nesâî*, Cenâiz 48, 49; *Muvatta*, Cenâiz, 55; *Müsned*, V, 296, 302, 304

[78]. *Deylemî*, hadis no: 1426; *Münâvî*, II, 44; Aclûnî, I1 239

[79]. *Deylemî*, hadis no: 1731; *Sehâvî*, s. 79

ALLAH’TAN BAŞKASINA YALVARMA

قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ ف۪ي شَكٍّ مِنْ د۪ين۪ي فَلَٓا اَعْبُدُ الَّذ۪ينَ
تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذ۪ي يَتَوَفّٰيكُمْۚ وَاُمِرْتُ
اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَۙ ﴿١٠٤﴾ وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدّ۪ينِ حَن۪يفاًۚ
وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا
يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَۚ فَاِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ اِذاً مِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٠٦﴾ وَاِنْ
يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُٓ اِلَّا هُوَۚ وَاِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا
رَٓادَّ لِفَضْلِه۪ۜ يُص۪يبُ بِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ۜ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّح۪يمُ
﴿١٠٧﴾ قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَٓاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْۚ فَمَنِ اهْتَدٰى
فَاِنَّمَا يَهْتَد۪ي لِنَفْسِه۪ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَاۚ وَمَٓا اَنَا۬ عَلَيْكُمْ
بِوَك۪يلٍۜ ﴿١٠٨﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحٰٓى اِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُۚ
وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِم۪ينَ ﴿١٠٩﴾

104. De ki: “Ey insanlar, benim dinimden şüphede iseniz, ben sizin Allah’tan başka taptıklarınıza tapmam. Ben ancak sizi öldürecek olan Allah’a taparım. Bana, mü’minlerden olmam emredilmiştir.”

105. Ve: “Yüzünü hanîf olan dine çevir. Sakın ortak koşanlardan olma.”

106. “Allah’tan başka, sana ne fayda ne de zarar verecek olan şeylere yalvarma. Eğer böyle yaparsan, muhakkak zâlimlerden olursun.”

107. Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine O’ndan başka kaldıracak yoktur. Ve eğer sana bir hayır dilerse, O’nun keremini de geri çevirecek yoktur. O, hayrını kullarından dilediğine verir. O çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

108. De ki: “Ey insanlar, işte size Rabb’inizden hak geldi. Artık doğru yola gelen kendisi için gelir, sapan da kendi zararına sapar. Ben sizin üzerinize vekil değilim.”

109. Sana vahyolunana uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret. O hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

“De ki: “Ey insanlar” Bu hitap, Mekkeliler’edir. *“benim”* kendisiyle Allah’a kulluk ettiğim, sizi kendisine çağırdığım, mâhiyetini ve özelliklerini bilmediğiniz *“dinimden şüphede iseniz, ben sizin Allah’tan başka taptıklarınıza”* hiçbir zaman *“tapmam. Ben ancak sizi öldürecek”* melek vasıtasıyla rûhlarınızı kabzedecek, sonra da türlü türlü

azapları yapacak *“olan Allah’a taparım.”*

Yâni kulluğun Allah Teâlâ’ya mahsus olduğunu, O’nun dışında câhilliğinizden taptığınız putlara ibâdetin reddedildiğini bilin. Çünkü müşriklerin şüpheleri, putlara tapınmayıp Allah’a kulluk etmek için bir sebep teşkil etmez. Bilâkis bu âyet dinin ne olduğunu bildirip haber vermeye sebeptir. Aynı durum şu âyet için de söz konusudur: **“*Nimet olarak size ulaşan ne varsa Allah’tandır.*”** (en-Nahl, 16/53) Burada da nimetin muhataplara verildiğinin belirtilmesi, onun Allah’tan gelişinin sebebi olmayıp aksine Allah’tan geldiğinin bildirilmesine sebeptir.

“Bana, mü’minlerden olmam emredilmiştir.” Organlarla yapılan bir cins amel olan ibâdetten imân ve mârifete geçiş, insanın zâhirinin sâlih amellerle süslenmemesi durumunda îmân ve mârifet nûrunun da kalbde barınamayacağına delâlet etmektedir. Çünkü Allah Teâlâ, şeriat hükümlerini mârifetin temeli kılmıştır. Temel yok olunca üzerine bina edilen şey de yıkılır. Yine amel mârifetin elbisesidir. Mârifet bu elbiseyi çıkardığı zaman rüzgara karşı bırakılan bir kandil gibi ortada kalır.

İlim sudur, amel testi gibidir
Testi kırılınca su da dökülür

وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدّ۪ينِ حَن۪يفاًۚ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٠٥﴾

105. Ve: “Yüzünü hanîf olan dine çevir. Sakın ortak koşanlardır olma.”

“Ve: “Yüzünü hanîf olan” bütün bâtıl dinlerden uzak ve kendisinde hiçbir eğrilik bulunmayan dosdoğru *“dine çevir.”* Yani, dinde dosdoğru hareket etmek ve farzları yerine getirip çirkinliklerden uzak durmak konusunda çok sıkı davranmakla emrolundum. Nitekim *Kâdî Tefsiri*’nde böyle denilmektedir.

Şeyhzâde *Hâşiye*’sinde şöyle diyor: “Burada *“yüzü dine çevirme”*nin nefsi tamâmen Allah’a kulluk etmeye ve O’ndan başka her şeyden (mâsivâ) yüz çevirmeye yönlendirmekten kinâye olduğuna işâret vardır. Çünkü herhangi bir şeyi incelemek için ona bakan kimse, yüzünü sağa sola çevirmez, sadece o şeye yönelir. Çünkü başka bir yöne dönse onu gözünün önünden kaybetmiş ve kastedilen bakış elde edilmemiş olur. Bu sebepledir ki “yüzü çevirme” insanın tüm güçlerini dine çevirmesinden kinâye olarak kullanılmıştır.”

el-Kevâşî’de şöyle denilir: “Âyetin mânâsı, mü’min ol ve amelini sadece Allah için yap, demektir.”

Hâlis niyetle ibâdet iyidir
Yoksa içi boş posttan ne gelir

Gerek itikad gerek amel bakımından *“Sakın ortak koşanlardan olma.”*

İmam **(Fahreddin Râzî)** şöyle diyor: Mevlâsı'nı tanıyan kişi, bu mârifetten sonra O'ndan başkasına yönelecek olursa bu şirk olur. Gönül ehlinin gizli şirk dediği budur.

Mağribî şöyle der:

Eğer cümle ömrümde senden başkasına nazar edersem
Senin aşkının cürmü yâdıyla beni gözden çıkar

وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَۚ فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ

إِذًا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٦﴾

106. "Allah'tan başka, sana ne fayda ne de zarar verecek olan şeylere yalvarma. Eğer böyle yaparsan, muhakkak zâlimlerden olursun."

İster ayrıca ister ortak koşmak sûretiyle *"Allah'tan başka"* bir kötülüğü uzaklaştırıp sevilen bir şeyi celb etmesi için yalvardığında *"sana ne fayda ne de"* sevdiğin bir şeyin elinden alınması veya ortadan kaldırılması yahut da başına kötü bir şey geldiği için kendilerini terk ettiğinde *"zarar verecek olan şeylere yalvarma."*

Bu âyet de *"De ki: "Ey insanlar..."* âyetine bağlı olmakla birlikte emredilenlere dahil değildir.

"Eğer böyle yaparsan" sana yasaklanan, ne fayda ne zarar verebilen şeylere yalvarırsan *"muhakkak"* kendilerine zarar veren *"zâlimlerden olursun."* Çünkü Hak Teâlâ dışındakilerin (mâsivâ) bir tasarruf yetkisi olmadığı halde onlara tasarruf yetkisi isnâd etmek, 'bir şeyi hak ettiği yerden başka bir yere koymak' olur ki zulmün mânâsı da budur. Bu bakımdan Hak'tan başka ne fayda verici ne de zarar verici vardır. O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır.

Cümle cihanın hayalini yakîn gözünün nûruyla
Hakîkat denizinin yanında serap görürüm

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُٓ إِلَّا هُوَۚ وَإِنْ يُرِدْكَ
بِخَيْرٍ فَلَا رَٓادَّ لِفَضْلِهِۜ يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهِۜ
وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾

107. Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine O'ndan başka kaldıracak yoktur. Ve eğer sana bir hayır dilerse, O'nun keremini de geri çevirecek yoktur. O, hayrını kullarından dilediğine verir. O çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

“Eğer Allah sana bir zarar” bir hastalık, sıkıntı veya fakirlik *“dokundurursa, onu”* senden *“yine”* sadece *“O’ndan başka kaldıracak yoktur. Ve eğer sana bir hayır”*senin sıhhat, rahat ve zenginliğini *“dilerse, O’nun keremini de”* yani sana dilediği hayırlardan hiçbirini *“geri çevirecek”* kimse *“yoktur.”* Putlar da bu hükme dahildir.

Burada Allah’dan bir istihkak olmaksızın lütuf yoluyla hayrın Allah Teâlâ’dan geldiği bildirilmektedir. Birbirine bağlı oldukları halde yine de ‘dileme’nin ‘hayır’ ile ‘dokunmanın’ ise ‘zarar’ ile birlikte zikredilmesi, belki de hayrın bizzat istenen bir şey olduğu, zararın ise dokunduğu kişilere doğrudan bir kasd ile değil, bunu gerektiren harici bir sebepler yüzünden dokunduğunu bildirmek içindir.

Allah Teâlâ, ‘dokunma’yı “O’ndan başka” buyurarak istisna ettiği halde, ‘dileme’den istisnada bulunmamıştır. Çünkü bir şeye hayır taallukunun Allah’ın iradesiyle gerçekleştiği farz edilmiştir. Dolayısıyla istisna, bir şeyin aynı anda zıddını irade etmesi durumunda doğru olur. Oysa bu muhaldir. Çünkü iki irade birbirine tam ters olan iki şeye aynı anda taalluk edemez. ‘Zarar dokunma’ fiili ise böyle değildir. Çünkü bu zararı ortadan kaldırmayı irade etmek muhali gerektirmez.

“O, hayrını” sana dilediği hayra da başkalarına dilediği hayra da şamil olan fazlını *“kullarından dilediğine verir. O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”* Öyle ise itaat ederek onun rahmetine koşun, masiyet işlemeniz sebebiyle O’nun bağışlanmasından ümit kesmeyin.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilir: *“O, çok bağışlayandır”* zâtının nuru ile sıddîkların vücudunun karanlığını örter; *“çok esirgeyendir”* sâdık tâliblere rahmetiyle yakınlaşır. Onların dinleri ise dünyaya ve heveslerine kulluk edip taat etmek ve bunları sevmek değil, Allah’a kulluk ve taat etmek, Allah’ı sevip O’nu taleb etmektir.”

el-Mefâtîh’te şöyle denilir: el-Ğafur, dünyada üzerini örtmek suretiyle, ahirette ise hesâba çekme ve cezalandırmayı terk etmek suretiyle kabahatleri ve günahları örten demektir.

Ârifin bu isimden alacağı hisse, kendisine âit örtülmesini istediği şeyleri kardeşinden de kapatıp örtmesidir. Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Bir mü’minin aybını örten kimsenin Allah da kıyamet günü aybını örter*.”[80] Gıybet eden, kusur araştıran ve kötülüğe misliyle karşılık verenler ise bu vasıftan çok uzaktırlar. Bu vasıfla muttasıf olanlar, Allah Teâlâ’nın yarattıklarına ancak kendilerinde bulunanın en güzelini yayanlardır.

Rivayet edilir ki İsa (a.s.) havârileri ile birlikte çok fena kokan bir köpek leşinin yanından geçerken havariler: “Bu leş ne kadar kötü kokuyor.” demişler. Hz. İsa (a.s.) her şeyin güzel tarafının görülmesine dikkat çekerek: “Fakat dişleri ne kadar beyaz.” buyurmuştur. **İmam Gazzali**’nin *Şerhu’l-Esmai’l-hüsnâ’*sında böyle geçmektedir.

اَلرَّحِيمُ (esirgeyen) ismi ile ilgili olarak *Mesnevî*’de şöyle denilir:

Allah'ın has kulları, merhametli ve halimdirler,
İşleri düzeltmekte ilâhî ahlâka sahiptirler.
Rüşvet almaksızın insanlara acıyıp yardım ederler.
Şiddet zamanlarında, sıkıntı vakitlerinde

Allah Teâlâ'dan üzerimize rahmetinden sağanaklar akıtmasını, lütuf ve mağfiret kâseleriyle bize ikrâmını devam ettirmesini niyaz ederiz.

قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَٓاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْۚ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا
يَهْتَد۪ي لِنَفْسِه۪ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَاۚ وَمَٓا اَنَا۬ عَلَيْكُمْ
بِوَك۪يلٍۜ ﴿١٠٨﴾

108. De ki: "Ey insanlar, işte size Rabb'inizden hak geldi. Artık doğru yola gelen kendisi için gelir, sapan da kendi zararına sapar. Ben sizin üzerinize vekil değilim."

Mekke kâfirlerine *"de ki: "Ey insanlar, işte size Rabb'inizden hak"* yâni Kur'an-ı Azîm *"geldi"* ve siz Kur'an'ın muhtevasındaki açık deliller ve hidayetten haberdar oldunuz. Bu bakımdan ne bir mazeretiniz ne de Allah Teâlâ'ya karşı bir huccetiniz kalmıştır. *"Artık"* Kur'an'a îmân edip içindekilerle amel etmek suretiyle *"doğru yola gelen kendisi için gelir,"* hidâyete ermesinin faydası sadece kendisinedir. O'nu inkar edip ondan yüz çevirerek *"sapan da kendi zararına sapar."* Sapmasının vebali sadece kendisine aittir.

Maksad Hz. Peygamber (s.a.)'i bir fayda sağlamak yahut zarardan kurtulmak gibi kendisine âid bir gayeden tenzih etmektir. Nitekim 'gelme' fiilinin bir vasıta ile olduğunu gösteren bir şey olmaksızın Hak Teâlâ'ya isnad edilmesi de buna işâret etmektedir.

"Ben sizin üzerinize vekil değilim" işlerinizin kendisine bırakıldığı bir muhafız değil, sadece müjdeci ve uyarıcıyım.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilmektedir: *"İşte size Rabb'inizden gerçek geldi"* ki bu sağlam ip olan Kur'an'dır. *"Artık"* bu ipe yapışarak *"doğru yola gelen"* kendisini aşağıların en aşağısından (esfel-i sâfilîn) kurtarıp yücelerin en yücesi (a'lâ-yı ılliyyîn) olan makama geri döndürerek *"kendisi için gelir,"* bu sağlam ipe yapışmaktan *"sapan da kendi zararına sapar."* Çünkü uzaklık azabı ve ayrılık elemi ile muazzeb olarak Allah'tan uzak bir şekilde dünyanın en aşağısında kalakalır. *"Ben sizin üzerinize vekil değilim"* ki sizi kendi isteğiniz olmadan bu aşağılıklardan ve derekelerden kurtararak bu yüce makam ve derecelere ulaştırabileyim. Bana sadece vahiy ve risâleti tebliğ edip hatırlatmak ve öğüt vermek emredilmiştir.

وَاتَّبِعْ مَا يُوحٰى اِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

109. Sana vahyolunana uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret. O hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

"Sana vahyolunana" yani yenilenerek devam eden ve her geçen gün güçlenen mezkur gerçeğe itikad, amel ve tebliğ olarak *"uy ve Allah"* sana zafer vereceğine ve dinini üstün kılacağına dair *"hükmünü verinceye kadar"* kâfirleri davet etmeye ve onların eziyetlerine tahammül konusunda *"sabret. O hüküm verenlerin en hayırlısıdır."* Çünkü O, zâhirî şeylere muttali olduğu gibi gizli şeylere de muttali olduğundan hükmünde hatâ olması imkansızdır.

Beyazdan tut siyaha, ta levh ve kaleme kadar
*O'nun hükmünden hariç değildir ki"**O hâkimlerin en hayırlısıdır**"*

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: *"O"* yani Allah, haklarında ezelî inayet gerçekleşmiş olanların, Kur'an'ı ve hükümlerini, onlarla amel etmeyi kabul edeceklerine dair verdiği hükümde; kendilerini ezeli şakavetin yakaladığı kişilerin de zikredilenleri reddedeceklerine dair verdiği hükümde *"hüküm verenlerin en hayırlısıdır."*

el-Mefâtîh'de şöyle denilir: "el-Hâkim ismi ya hak ile bâtılı, iyi ile kötüyü ayıran ve her nefis için yaptığı hayır ve şerrin cezasını ortaya koyan söz anlamındadır. Ya da mükâfât ve ceza vermek sûretiyle saîd ile şakîyi birbirinden ayırmak anlamındadır. Kulun bu isimden payı ise Allah'ın hükümlerine teslim olup emrine boyun eğmektir. Çünkü O'nun hükmüne kendi tercihleriyle razı olmayanlar hakkında bu hüküm zorla yürürlüğe konulacaktır. Allah'ın hükmüne kendi isteğiyle razı olanlar ise hem kendileri razı hem de Allah onlardan razı olarak yaşayacaklardır. Allah Rasûlü (s.a.)'in halinden çıkaracağımız öğüt bize yeter. Çünkü o, Allah'ın hükmüne rıza gösterip belâsına sabrettiği için övülmüş biri olarak yaşamış ve sonunda zafere ulaşmıştır.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Cenâb-ı Hak, yüz binlerce kimya; faydalı devalar yarattı,
Fakat insanoğlu sabır gibi faydalı bir devâ görmedi.
Sana kabz, sıkıntı gelince, o darlıkta, o sıkıntıda sen bastı gör,
Gençleş, sevin, yüzünü alnını buruşturma
Çocuğun gözü, eşek gibi dünyaya ait isteklerdedir.
Akıllı kişilerin gözleri ise âhiret işlerinde, hesabındadır.
O çocuk gibi gâfil olan kişi, ahırdaki otu lezzetli bulur,
Akıllı ise ahırdaki hayvanın kasap elinde telef olacağını görür
Şu kasabın verdiği ot yok mu! Acıdır acı.
Kasap o otu, tartıda ağır gelmemizi sağlamak için veriyor

Sabır, gayret perdesi ardındaki
Sevgilinin nar gibi yüzünü, ikiye ayrılmış saçlarını görmektir

Hz. Peygamber (s.a.)'in başına gelen eziyetlerden biri Abdullah b. Mes'ud (r.a.)'ın haber verdiği şu olaydır: Abdullah b. Mes'ud (r.a.) diyor ki:

"Hz. Peygamberle birlikte Mescid'de (Kâbe'de) bulunuyorduk. O namaz kılıyordu. Yakında da bir deve kesilmiş ve pisliği işkembesinde kalmıştı.

Ebû Cehil:

"Hanginiz şu pisliği kaldırıp Muhammed'in üzerine atacak?" deyince Ukbe b. Ebî Muayt kalkıp bu pisliği getirerek Hz. Peygamber (a.s.) secde halindeyken üzerine bıraktı.

Bunun üzerine oradakiler gülüştüler. O kadar ki gülmelerinin şiddetinden birbirlerinin üzerine yıkılıyorlardı.

Biz hemen koşup pisliği almak isterken o sırada Fatıma (r.anhâ) geldi ve pisliği üzerinden alıp attı. Ve sonra müşriklere dönerek hakâret etmeye başladı.

Hz. Peygamber (s.a.)'in Ebû Leheb, Hakem b. As, İbn Ümeyye ve Ukbe b. Ebî Muayt gibi komşuları vardı. Bunlar onun üzerine eziyet verecek şeyler atıyorlardı. Onlar böyle şeyler atınca Hz. Peygamber (a.s.) bunları alıp çıkar ve evinin kapısında durarak:

"Ey Abd-i Menaf oğulları, bu ne biçim komşuluk!" der ve eziyet verici şeyleri yolun kenarına atardı."

Hz. Peygamber bir keresinde arkadaşlarına hitaben kendisine devamlı eziyet veren Kureyş ileri gelenleri hakkında şöyle buyurmuştur:

"*Size müjde veriyorum ki Allah Teâlâ dinini üstün kılacak, kelimesini tamamlayacak ve Peygamberi'ne zafer ihsan edecek. Şu gördüğünüz kişiler yakın bir zamanda sizlerin eli ile boğazlanacaktır*."[81]

Buyurduğu gibi de çıkmıştır. Çünkü ashab onları Bedir günü kendi elleriyle öldürmüşlerdir.

Hiç kimse asla Hz. Peygamber (s.a.)'e yapılan bu eziyetin O'nun şanını alçalttığını sanmasın. Aksine bu eziyet O'nun şanını yüceltmiştir. Bu eziyete çok sabrettiği, ağırbaşlı davrandığı, duasının kabul edileceğini ve sözlerinin Allah katındaki tesirini bildiği halde eziyete tahammül ettiği için Rabb'i katında büyük bir yücelik ve konum elde etmiştir. O şöyle buyurur:

"*İnsanların en şiddetli sıkıntılara maruz olanları peygamberlerdir*."[82]

Peygamberler altın gibi, başlarına gelen sıkıntılar da altının maruz bırakıldığı ateş gibidir. Şüphesiz ateş altının sadece güzelliğini artırır. Sıkıntılar da peygamberlerin sadece yüceliğini arttırır.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Peygamberler, tahammül ede ede tabiatlarını öldürdüler.
Tahammülsüzlük göstermeleri Allah'ın emri iledir.
Ey Süleyman, kuzgunla doğan arasında
Hakk'ın hilmine bürün de bütün kuşlarla uzlaş
Ey hilmi yüzlerce Belkıs'ı zebun eden
Ey "Allah'ım, kavmime hidâyet ver, çünkü bilmiyorlar." diyen!

Allah Teâlâ'dan bizi apaçık gerçek üzere sabit kadem kılmasını, nefislerimize karşı zafer kazanmamızı takdir etmesini niyaz ederiz. O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır.[83]

---

[80]. *Buhârî*, Mezalim, 3; *Müslim*, Birr 58

[81]. *Buhârî*, Cizye, 21; *Müslim*, Cihâd, 107, 108

[82]. *Tirmizî*, Zühd 56; *İbn Mâce*, Fiten, 23

[83]. Yunus sûresi, rahmânî yardım ve rabbânî destekle 11 Zülkade 1102/m.1691 Salı günü bitti. Bu sureyi Hud sûresi takip ediyor.1. *Buhârî*, Istikraz 19; *Müslim,* Akdiye 12

سُورَةُ هُودٍ

11- HÛD SÛRESİ

Hûd sûresi, 123 âyet olup 12, 17 ve 114. âyetler Medine'de, diğerleri Mekke'de inmiştir. 50-60. âyetlerde Arabistan halkına gönderilmiş peygamberlerden biri olan Hûd (a.s.)'ın hayatından bahsedildiği için sûreye bu isim verilmiştir. Yûnus sûresinden sonra inmiş olup onun devamı niteliğindedir. İtikada ait esasları, Kur'an'ın mucize oluşunu, ahiretle ilgili meseleleri, sevap ve cezayı ve Hz. Hûd'dan başka Nuh, Salih, İbrahim, Lût, Şuayb ve Musa (a.s.) gibi peygamberlerin kıssalarını ihtiva etmektedir.

YALNIZ ALLAH'A KULLUK

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

الٓرٰ كِتَابٌ اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكٖيمٍ خَبٖيرٍۙ ﴿١﴾
اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّا اللّٰهَۜ اِنَّنٖي لَكُمْ مِنْهُ نَذٖيرٌ وَبَشٖيرٌۙ ﴿٢﴾ وَاَنِ اسْتَغْفِرُوا
رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ
كُلَّ ذٖي فَضْلٍ فَضْلَهُۜ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنّٖٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ كَبٖيرٍ ﴿٣﴾ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٤﴾
اَلَٓا اِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُۜ اَلَا حٖينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْۙ
يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَۚ اِنَّهُ عَلٖيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Elif Lâm Râ. *(Bu Kur'an öyle)* bir kitaptır ki hikmet sahibi, her şeyden haberdar olan *(Allah)* tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da güzelce açıklanmıştır.

2. Tâ ki Allah'tan başkasına tapmayasınız. Şüphesiz ben de O'ndan size *(gönderilmiş)* bir uyarıcı ve müjdeciyim.

3. Ve Rabb'inizden mağfiret dileyesiniz, sonra da O'na tevbe edesiniz ki, sizi belirlenmiş bir süreye kadar güzelce yaşatsın ve her lütuf sahibine lütfetsin. Eğer yüz çevirirseniz, ben sizin için büyük bir günün azâbından korkarım.

4. Dönüşünüz Allah'adır. O, her şeyi yapacak güçtedir.

5. İyi bilin ki onlar O'ndan gizlenmek için göğüslerini çevirirler. Yine iyi bilin ki onlar örtülerine büründükleri zaman dahi *(Allah onların)* gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. Çünkü O, kalplerin özünü bilendir.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle der: "*Allah*" ismi Allah'ın zâtına "*Rahmân*" celal sıfatına ve "*Rahîm*" cemal sıfatına işaret etmektedir. Bunun mânâsı şudur: Bu iki sıfat, Allah Teâlâ'nın zâtı ile kâimdir, diğer isimler ise bu iki sıfatı içlerinde bulundurmaktadır. Bu iki sıfat kahır ve lütuf sıfatlarındandır.

"Elif Lâm Râ" yâni, bu sûre Elif Lâm Râ sûresidir, bu isimle isimlendirilmiştir, demektir. Meydan okumak ve âciz bırakmak (i'câz) şeklinde serdedilmiştir. Bu sûrede âşikar olan budur.

Müfessirler, "Hurûf-i mukattaa ile neyi kastettiğini en iyi Allah bilir. Çünkü onlar

gizli bırakılmış sırlardandır." derler. Nitekim kendisine onlarla ilgili soru sorulan **Şa'bî** şöyle demiştir: "Bunlar, Allah'ın sırrıdır. Bunların peşine düşmeyin. Allah Teâlâ gaybını ancak razı olduğu peygambere (bk. el-Cin, 72/26-27) veya peygamber vârisine açıklar.

Bir hadiste şöyle geçer: "*İlimden gizli halde bulunan bir kısmı vardır ki onu Allah'ı bilenlerden (ulemâ-i billâh) başkası bilmez. Onlar, bu gizli ilmi söyledikleri zaman Allah'tan gafil olanlardan başkası onu inkar etmez*."[84] Bu hadisi, Ebû Mansûr Deylemî ve Ebû Abdurrahman Sülemî rivayet etmiştir. *et-Tergib*'de böyle denilmektedir.

Rakâşî der ki: "Bu harfler, Allah'ın sırlarıdır. Allah bunları dostlarından emin olanlarla seçkin kullarının ileri gelenlerine işitme ve öğrenme olmaksızın bildirir. Bu harfler, havastan başkasının muttali olamadığı sırlardır. *Fethu'l-karîb*'de böyle geçmektedir.

Ebû Hüreyre (r.a.)'ın şöyle dediği rivayet edilir: "Ben Allah Rasûlü'nden iki kap ilim aldım. Bunlardan birini aranızda yayıp size öğretiyorum. Diğerine gelince onu yayacak olsam, şu boğazım kesilirdi."[85] **Kürdî**'nin *et-Tarikatü'l-Muhammeddiyye* şerhinde böyle geçmektedir.

Müfessirlerin sultanı **İbn Abbas** (r. anhümâ) ise şöyle der: "*Elif Lâm Râ*"nın mânâsı şudur: "Ben o Allah'ım ki görürüm."

"Ben o Allah'ım ki itâat edenlerin itâatini ve âsîlerin mâsıyetini görürüm, herkese ameline uygun karşılık vermeyi murâd ederim." Şu halde bu ifâde hem vaadi, hem vaîdi (tehdidi) içermektedir. *Kâşifî Tefsîri*'nde böyle geçmektedir:

Burada geçen *"elif"*in Allah'ın nimetleri; *"lâm"*ın lütfu, *"Râ"*nın ise "rab"lığı olduğu da söylenmiştir. Nitekim **Ebü'l-Leys'**in tefsirinde de böyledir. *et-Te'vîlât*'ta bundan başka bir yorum vardır ki ileride gelecektir.

"Bir kitaptır ki" yani -birçok müfessirin dediği gibi- bu Kur'an öyle bir kitaptır ki *"hikmet sahibi, her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış"* gerek lafız gerekse mânâ bakımından hiçbir çelişki ve halel bulunmaksızın, sapasağlam bir bina gibi muhkem bir şekilde dizilmiş yahut değişme mânâsına gelen neshten mutlak olarak korunmuştur.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Allah'ın lütfu, Muhammed Mustafa (s.a.)'e vaad etmişti ki:
"Sen ölsen de Kur'an ve İslam dini ölmez!
Kimsenin Kur'an'a harf ilaveye ve eksiltmeye gücü yetmez
Sen Ben'den daha iyi bir koruyucu arama!
Kur'ân senin için Mûsâ'nın asâsı gibidir,
Kâfirlikleri, ejderha gibi yutar!
Kastedenlerin elleri o asâya (Kur'ân'a) ulaşamaz
Uyu ey peygamberlerin şahı uyu.. Uykun mübârek olsun!

"Kitap" ilk olarak kendi zâtı bakımından yüce bir değere sahip olmakla vasfedildikten sonra ikinci olarak Allah'a âid olmak bakımından vasfedilmiştir.

Hikmet sahibi ve her şeyden haberi olan, Allah Teâlâ'dır. İndirdiğini bir hikmete göre indirir, emirlerine yönelenlerden de yüz çevirenlerden de haberdardır.

"sonra da güzelce açıklanmıştır." Her iki inci arasına başka bir inci tanesi konularak yapılan kolyeye Arapça'da " عِقْدٌ مُفَصَّلٌ " denir. Yâni tıpkı kolyelerin tek tek taşlarla süslenmesi gibi Kitab'ın âyetleri de bir takım faydalarla bezenmiştir. Yani akâid, ahkâm, mev'ıza, meseller gibi muhtelif maksadlara ve birbirinden ayrı mânâlara ayrılıp açıklanmıştır.

" ثُمَّ " harfi, aslında zaman bakımından sonralık ifade eder. Âyette ise bir zaman diliminde var olma ve meydana gelme bakımından bir sonralık değil, hüküm yani rütbe bakımından bir farklılık ifade etmek içindir. Ya da vakit bakımından değil, haber verme bakımından sonralık ifâde eder. Kitab'ın güzelce açıklandığının haber verilmesi, sağlamlaştırılmış olduğunun haber verilmesinden hemen sonra gerçekleşmiştir. Ya da haber vermede sonralık ifade eder. Önce Kur'an'ın muhkem kılındığı, sonra da açıklandığı haber verilmiştir.

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللّٰهَ إِنَّنِي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ ﴿٢﴾

2. Tâ ki Allah'tan başkasına tapmayasınız. Şüphesiz ben de O'ndan size *(gönderilmiş)* bir uyarıcı ve müjdeciyim.

"Tâ ki Allah'tan başkasına tapmayasınız." Sanki şöyle buyrulmuştur: 'Bu Kur'an öyle *bir kitaptır ki* Allah'tan başkasına ibadet etmemeniz için, yani ey Mekkeliler Allah'tan başkasına ibâdet etmeyi bırakıp sadece O'na ibâdet etmeniz için *âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da güzelce açıklanmıştır.'*

Bu ifade, bu şerefli kitâbın maksadının sadece bu gayeyi (sâdece Allah'a kulluğu) gerçekleştirmek olduğuna delâlet etmektedir. Bu bakımdan, ömrünü başka istekler peşinde geçirenler ziyân eder ve hüsrâna uğrar.

"Şüphesiz ben de O'dan" Allah Teâlâ tarafından *"size (gönderilmiş) bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim."* Bu söz, Allah Rasûlü (s.a.)'in lisâniyle söylenmiş bir sözdür. "İnkâr ettiğiniz, yâni inkâra ve Allah'tan başkasına ibadet etmeye devam ettiğiniz takdirde sizleri O'nun azâbından korkuturum; inandığınız takdirde de sevâbını müjdelerim." demektir.

" اَلنَّذِيرُ (uyarıcı, korkutucu)" ifadesinin önce zikredilmesi, korkutmanın daha önemli oluşundandır. Zira günah ve inkâr pisliklerinden arınmak (تَخْلِيَةٌ), îmân ve güzel huylarla süslenmekten (تَحْلِيَةٌ) önce gelir.

وَاَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا اِلٰى
اَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذٖى فَضْلٍ فَضْلَهُ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنّٖى
اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبٖيرٍ ﴿٣﴾

3. Ve Rabb'inizden mağfiret dileyesiniz, sonra da O'na tevbe edesiniz ki, sizi belirlenmiş bir süreye kadar güzelce yaşatsın ve her lütuf sahibine lütfetsin. Eğer yüz çevirirseniz, ben sizin için büyük bir günün azâbından korkarım.

"Ve Rabb'inizden mağfiret dileyesiniz" İstiğfar mağfiret dilemek demektir. Mağfiret ise kulun günahlarının dünyada gizlenip örtülmesi, âhirette de azâbdan vazgeçilmesidir.

"sonra da O'na tevbe edesiniz" **Semerkandî**'nin *Bahru'l-ulûm*'un da belirtildiği gibi O'na ihlasla tevbe edip bu tevbe üzere dosdoğru kalasınız.

el-İrşâd'da der ki: "Allah Teâlâ bu sağlamlaştırma ve güzelce açıklama işini ibadeti O'na has kılasınız, irtikâb ettiğiniz şirki bağışlamasını O'ndan taleb edesiniz; sonra da tâat ile O'na dönesiniz diye yaptı."

Bu durumda " ثُمَّ ", yine normalde olduğu gibi zaman açısından sonralığa delâlet etmiş olur. "Sümme"nin ayrıca bir takip ve sonralık mânâsı düşünülmeksizin iki şey arasındaki farklılık ve derece uzaklığına delâlet ediyor olması da câizdir. Çünkü kulun tamâmen Allah'a yönelmesi demek olan tevbe ile mağfiret dileme arasında çok büyük bir mesâfe vardır. **Ferrâ** der ki: "Sümme" burada "vav" ve mânâsındadır. Çünkü istiğfâr da bir tevbedir."

Fakir **(Bursevî)** der ki: İstiğfar ile tevbeyi birbirinden ayırmışlardır. Nitekim **Haddâdî**: ***"Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse..."*** (en-Nisa, 4/110) âyetini açıklarken, "yani sâdık bir tevbe ile (mağfiret dilerse)" der. Tevbe şart koşulmuştur. Çünkü istiğfar ile birlikte "Kötülük yaptım, şimdi tevbe ediyorum. Bu kötülüğe bir daha aslâ dönmeyeceğim, ya Rabbi beni bağışla." demedikçe bu istiğfâr ittifakla tevbe sayılmaz.

"ki, sizi belirlenmiş bir süreye" takdir edilen ömürlerinizin sonuna *"kadar güzelce yaşatsın"* râzı olacağınız bir hayat yaşatsın, arzu ettiğiniz her şeye ulaşın, keder veren şeylerden hiçbiri sizi üzmesin de yataklarınızda can verin.

Nitekim anlatıldığına göre Allah Teâla, Musâ (a.s.)'a Fir'avn'a şöyle demesini vahyetti: "Şayet bir olan Allah'a îmân edersen seni hükümdarlığında uzun ömürlü kılar ve seni taze bir delikanlı haline çevirir." Hâmân, onu alıkoyarak: "Ben de seni bir delikanlı gibi bırakabilirim." dedi. Bunu söyledikten sonra gidip bir boya getirdi ve onunla Fir'avn'un sakalını boyadı. Böylece Fir'avn sakalını siyaha boyayan ilk kişi olmuştur.

Utbî der ki: " اِمْتَعْ " aslında uzatmak demektir. Buna göre âyetin mânâsı şöyle olur: "Tevbe edin ki dünyanın sonuna kadar kökünüzü kazıma azâbıyla sizi helâk etmesin."

Burada iki soru vardır: Birincisi şudur: Hz. Peygamber (s.a.)'in: "*Dünya, mü'minin*

zindanı, kâfirin ise cennetidir.”[86] ve “*Belâ peygamberlere, sonra velilere, sonra onlara benzeyenlere, sonra da onlara benzeyenlere mahsûs kılınmıştır*.”[87] ve benzeri hadisler, itâatkâr olanların nasibinin dünyada rahat etmemek olduğuna delâlet ediyor. Bu durumda, bunlar (âyette işâret edilen kimseler) nasıl olacak da ölümlerine kadar rahat ve emniyet içerisinde yaşayabilecekler?’

Buna şöyle cevap verilebilir: Kalbini Allah’a bağlayıp kendisi hakkındaki hükmüne rızâ gösteren kimse çok güzel bir hayat sürer. Bu sebeple bazıları: “ مَتَاعًا حَسَنًا (güzel hayat)” ilâhî nimetten olan şeylere rızâ göstermek, sıkıntı yüz gösterdiğinde ise sabretmektir.” demişlerdir. Kalbini sebeplere bağlayan ise ebediyyen sevdiklerinin elden giderek yaşantısının kederli hâle gelmesi ve kalbinin ızdırab duyması korkusunun elemi içindedir. Dünyanın zindan olması ise mü’minlere hazırlanan ahiret nimetlerine nisbetledir. Bu ise mutlak olarak râhata engel olamaz.

Bağdatlı bir kadı, hizmetçileriyle beraber büyük bir ihtişam içerisinde vezir edâsıyla külhan sokağından geçiyordu. Külhancı cehennemî bir sûrette, pis kıyafetler içerisinde, orasından burasından katran damlar halde ortaya çıkıp kadının atının gemine yapıştı ve şöyle dedi: “Allah kadı hazretlerini te’yid etsin, Peygamberiniz’in: “*Dünya, mü’minin zindanı, kâfirin ise cennetidir.*”[88] sözünün mânâsı nedir? Görüldüğü gibi sen mü’min bir Muhammedî olduğun halde dünya senin için bir cennet; ben ise kâfir bir yahûdî olmama rağmen dünya benim için bir zindandır!”

Bu soru üzerine kadı şöyle dedi: “Dünyanın şu gördüğün ziynet ve haşmeti, cennete ve cennette hazırlanan derecelere nisbetle mü’minler için bir zindandır. Cehennem ve orada hazırlanan derekelere nisbetle de kâfirler için bir cennettir.” Bu sözü duyan yahûdî, müslüman oldu ve ihlâslı bir şekilde yaşamaya başladı.

İkinci soru ise şudur: Allah Teâlâ’nın: *“belirlenmiş bir süreye kadar”* ifadesi, kulun iki eceli olduğunu gösteriyor. Nitekim **Ka‘bî**’nin dediği gibi öldürülen birinin biri öldürülme eceli, diğeri de ölüm eceli olmak üzere iki eceli vardır. Şayet bu kişi öldürülmeseydi, ölüm ecelinden ibaret bulunan eceline kadar yaşayacaktı. Nitekim filozoflar canlıların tabii bir ecelleri vardır ki bu, ölüm vaktidir. Bunun sebebi bünyede bulunan harâretin sönüp rutûbetin kaybolmasıdır. Diğeri de sebebe bağlı ölüm ecelleridir. Bu ecel de âfet ve hastalıklar sebebiyle gerçekleşir.

Bu soruya da şöyle cevap verilebilir: Ehl-i sünnet ve’l-cemaat’e göre ecel bir tanedir. Çünkü rızıklar ve ömürler, bu âyette belirtilen istiğfar ve tevbe gibi ameller ile “*sıla-i rahim ömrü artırır.*”[89] hadisinde belirtilen sıla gibi amellerle ilgilidir. Fakat Allah kulun ömrünü artıracak amellerle meşgul olacağını bildiği için herkes hakkında belirlenmiş bir ecel vardır. Bu yüzden birkaç tane ecel olduğu isbat edilemez.

“ve” amel, ahlâk ve kemâlâtta *“her lütuf sâhibine lütfetsin.”* Yâni sevap ve yüce derecelerden ibâret olan lütfunun karşılığını eksiksiz olarak versin.

Bu âyetle ilgili olarak **Saîd b.Cübeyr** der ki: “Kim bir iyilik yaparsa ona on iyilik

yazılır; kim de bir kötülük yaparsa ona bir kötülük yazılır. O kimse bu kötülüğün cezâsını dünyada çekmezse, o on iyiliğinden biri bu kötülüğe karşılık olarak alınır ve böylece dokuz iyiliği kalmış olur.”

Cürcânî şöyle der: Âyetteki “ذُوفَضْلٍ (lütuf sâhibi)” o kimsedir ki ezel dîvânında onun adına lütuf nişanı yazmışlardır. Elbette o kimse ölümünden sonra o şerefe ulaşmak ister.

O nesneyi ki verirler geri almazlar

“Eğer yüz çevirirseniz” size teklif edilen tevhid, istiğfâr ve tevbeden kaçınır, yüz çevirmeye devam ederseniz *“ben sizin için”* şefkatim ve acıma hislerim gereği *“büyük”* meşakkatli *“bir günün”* kıyamet gününün *“azâbından korkarım.”* “Korkarım” kelimesi “beklerim” mânâsında da olabilir. Âyette azaptan önce mükâfâtın belirtilmesi, Allah’ın rahmetinin gazabından önce olduğunu ifade eder.

et-Tibyân’da şöyle der: “Kıyamet, kendisinde olacak çok dehşetli şeylerden dolayı büyüktür. Kıyâmet böylece kendisinde gerçekleşecek şeylerin özelliği ile tavsif edilmiştir.”

إِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤﴾

4. Dönüşünüz Allah’adır. O, her şeyi yapacak güçtedir.

Ölerek sonra da yine böyle bir günde yaptıklarının karşılığını görmek için diriltilerek *“dönüşünüz Allah’adır.”* başkasına değil. *“O, her şeyi yapacak güçtedir.”* size azâb etmeye de kadirdir. Çünkü O’nun gücünün yettiği şeylerden biri de azâb etme ve sevab vermedir.

Bilesin ki bu âyet, tevhidin üstünlüğüne ve istiğfarın şerefine delâlet etmektedir. Görüldüğü gibi muvahhid olan ve istiğfâr eden kimse nasıl dünyada güzel bir hayâta, âhirette ise yüksek derecelere nâil olmaktadır. Öyleyse bu ikisi, iki cihân saadetinin anahtarıdır.

Bir hadiste: “*Lâ ilâhe İllâllah, cennetin ücretidir*.”[90] başka bir habere göre de “*cennetin anahtarıdır*.”[91] buyrulmuştur.

Bir haberde de şöyle geçer:

“Âdem: “Yâ Rabbi” der, İblis’i başıma musallat ettin. Ondan ancak senin sâyende kurtulabilirim.”

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“Senin doğacak her çocuğun için İblis’in ve kötü yandaşlarının tuzaklarından koruyacak bir koruyucu tayin ettim.”

Âdem: “Ya Rabbi” der biraz daha artır.

Bunun üzerine Allah Teâlâ:

“İyiliklere on karşılık vereceğim, daha da artıracağım; kötülüklere ise tek karşılık vereceğim ve onu da sileceğim.”

Âdem yine:

“Ya Rabbi, biraz daha” der.

Cenab-ı Hak:

“Ruh cesedde bulunduğu müddetçe, tevbe kabul edilecektir.” buyurur.

Âdem: “Biraz daha yâ Rabbi.” deyince Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım. Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah şüphesiz bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O çok bağışlayan, çok esirgeyendir.” (ez-Zümer, 39/53)[92]

Sadece günahlardan dolayı istiğfar edilmez, aksine gereği gibi yerine getirilmeyen ibâdetler için de istiğfâr edilir. Nitekim bazıları şöyle der: “Sahâbîler, bizzat ibâdetlerinden istiğfar ettikleri gibi, ibâdetlerinde meydana gelen bazı hususlardan da istiğfar ederlerdi.

Örfî şöyle der:

Dudağımızı bulaştırıp lisan ile tevbe ve istiğfar ederiz lâkin,
Bizim istiğfarımızın çanı isyan sadâsı vurur,

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilir: *“Elif, Lâm, Râ”* Elif Allah’a, Lâm Cebrâil’e, Râ da Rasûl’e işârettir. *“(Bu Kur’an öyle) bir kitaptır ki,”* o kitabın âyetlerine O’ndan başka hiç kimsenin koyamayacağı yüce hikmeti koyan -ki bu, Kur’an’ın i‘câzının sırlarından bir sırdır- *“hikmet sâhibi,”*

“Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, ona katımızdan bir rahmet vermiş yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.” (el-Kehf, 18/65) âyetinde buyrulduğu gibi onları kullarından dilediğine kendi katından (ledünnî olarak) öğretme hususunda *“her şeyden haberi olan tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış,”* yâni ***“Onlara Kitap ve hikmeti öğretir.”*** (el-Bakara, 2/151) âyetinde buyrulduğu gibi Kur’an, âyetleri hikmetlerle muhkemleştirilmiş bir kitaptır. Şu halde Kitab Kur’an, hikmet ise Kur’an âyetlerindeki hakikat, sır ve mânâlardır. *“sonra da güzelce açıklanmıştır.”* Yani bu hakikatler ve hikmetler âriflerin kalplerine beyan edilmiştir.

Âyet, Kur’an’ın lugatçilerin muttali olacağı bir dışı (zâhiri), Allah’ın ledünnî ilim ikram ettiği kalp ehlinden başka hiç kimsenin muttali olamayacağı bir de içi (bâtını) olduğuna işaret etmektedir.

Ey Muhammed, hikmetin başı ve sırrı ise ümmetine şunları söylemendir: *“Tâ ki Allah’tan başkasına tapmayasınız”* siz bununla emrolundunuz. Yâni ne şeytana, ne dünyaya ne hevâya, ne de Allah Teâlâ’dan başkasına (mâsivâya) kulluk etmeyin. *“Şüphesiz ben de O’ndan size (gönderilmiş) bir uyarıcı ve müjdeciyim.”* Allah’tan

başkasına ibâdet ve itaat edip onu sevdiğiniz takdirde Allah’tan kopmak ve cehennemde uzaklık ateşinde kalmakla sizi uyarıyorum. O’na ibâdet ve itâat edip O’nu sevdiğiniz takdirde ise O’na vâsıl olacağınızı müjdeliyorum. Celâl yurdundaki bu vuslat ne kadar güzeldir.

Nebîler ve mürseller arasında Nebî (a.s.) Allah’a bu tür dâvet etme görevi ile özel olarak görevlendirilen tek peygamberdir. Şu âyet buna delâlet etmektedir: ***“Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şâhit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Allah’ın izniyle bir dâvetçi ve nûr saçan bir kandil olarak (gönderdik).”*** (el-Ahzâb, 33/45-46)

“Ve” Allah’ı talep etmeyi bırakıp O’ndan başkasını talep etmekle, mânevî hicablar peşinde koşup fıtrî istidâdı yok etmekle zâyi ettiğiniz ömrünüz konusunda *“Rabb’inizden mağfiret dileyesiniz”* ta ki bu istiğfar/mağfiret dileme, nefisleriniz için tezkiye, kalbleriniz için de tasfiye olsun. *“sonra da O’na tevbe edesiniz ki”* sülûk ayağı ile Allah Teâlâ’ya dönün ki istiğfar ile tezkiyeden sonra tahliye (manen süsleyip güzelleştirmek) olsun. İşte *“sizi belirlenmiş bir süreye”* seyr ü sülûk mertebelerinin bitip vusûl derecelerinin başlamasına *“kadar güzelce yaşatsın”* ifadesi bundan ibârettir. Bu ise süflî mertebelerden yüce makamlara, yüce makamlardan da O en yüce ve en büyüğün huzuruna yükselmektir.

“ve her lütuf sâhibine” talebinde sâdık ve gayretli herkese vusûl derecelerini *“lütfetsin.”* Çünkü müşâhedeler mücâhedeler nisbetinde olur.

“Eğer” talep ve seyr ilallah’tan *“yüz çevirirseniz,”* de ki: *“ben sizin için büyük bir günün azâbından”* yani Allah’tan kopma gününün büyük azâbından *“korkarım.”* Çünkü bu kopuş en büyük günahların en büyüğü ve buna verilecek azab da en büyük musibettir.

İsteseniz de istemeseniz de *“dönüşünüz Allah’adır.”* O’na isteyerek dönerseniz, O da inâyet cezbeleri ile size yaklaşır. Nitekim kudsî bir hadiste: “*Bana bir karış yaklaşana ben bir arşın yaklaşırım*.”[93] buyrulmuştur. İstemeyerek dönerseniz, yüzüstü âteşe atılıverirsiniz. *“O,”* gerek lütuf gerekse kahırdan olsun *“her şeyi yapacak güçtedir.”*

أَلَآ إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ ۜ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ
ثِيَابَهُمْ ۙ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾

5. İyi bilin ki onlar O’ndan gizlenmek için göğüslerini çevirirler. Yine iyi bilin ki onlar örtülerine büründükleri zaman dahi *(Allah onların)* gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. Çünkü O, kalplerin özünü bilendir.

Ey mü’minler, *“iyi bilin ki onlar”* yâni Mekke müşrikleri *“O’ndan gizlenmek için”* Allah Teâla hakkında câiz olmayan şeyleri bilmediklerinden Allah Teâlâ’dan gizlenmek için *“göğüslerini çevirirler.”* Göğüslerinde olan küfür, haktan yüz çevirme ve Nebî

(s.a.)’e düşmanlığı gizlerler ki elbise içinde olan şeyleri kapattığı gibi onlarda gizli ve örtülü olsun.

İbn Abbas (r.a)’tan rivâyet edildiğine göre bu âyet **Ahnes b. Şerik ez-Zührî** hakkında nâzil olmuştur. Bu adam, sözünü yerli yerinde sarf eden, tatlı dilli bir kimseydi. Rasûlullah (s.a.)’i seviyor gibi görünür, fakat içten içe tam tersi duygular beslerdi.

İbn Şeddâd ise bu âyetin bir münafik hakkında nâzil olduğunu söyler. Bu münafik Rasûlullah (s.a.)’in yanından geçerken Nebî (a.s.) kendisini görmesin diye göğsünü çevirir, sırtını döner, başını eğer ve yüzünü saklardı. Bu hareketi sanki şunun için yapardı: Hz. Peygamber kendisini gördüğü takdirde O’nun meclis ve sohbetinden geri kalması mümkün olmazdı. Belki de bu durum onun kalbindeki küfür ve nifâkın ortaya çıkmasına sebep olurdu.

Eğer: “Bu âyet, Mekke’de nâzil olmuştur, nifâk ise Medine’de ortaya çıkmıştır.” dersen ben şöyle cevap veririm: “Bu mümkün olmasa da zuhûru orada olmuştur. Söylediğin söz kabul edildiğinde, bu âyetin Kur’an mûcizelerinden biri olan “gaybtan haber verme” kabilinden olduğu söylenebilir.

“Yine iyi bilin ki onlar örtülerine büründükleri” **İbn Şeddâd**’dan nakledildiği üzere yataklarına sığınıp elbiseleriyle iyice örtündükleri, yataklarına girdikleri ve elbiselerine büründükleri *“zaman dahi”* Allah onların kalblerinde *“gizlediklerini de”* ağızları ile *“açığa vurduklarını da bilir.”* Kâfirler evlerine girer, elbiselerine ve örtülerine iyice bürünür sırtlarını da hafif büküp: “Allah kalbimdekini nereden bilecek!” derdi.

el-Kevâşî de şöyle denilir: Âyetteki “ حِينَ (zaman)” ifâdesi, örtüye bürünme zamânını göstermektedir, yoksa Allah’ın ilminin zamânını değil.” Yâni, Allah’ın onların gizli ve âşikâr olarak yaptıklarını bilmesinin sadece bu bürünme vaktiyle sınırlı olduğunu göstermek için değildir. Allah bu şeyleri her zaman bilir. Şu halde Allah Teâlâ, onların gizli ve âşikâr hallerini, gizlinin bile gizlendiği o örtüye bürünme ânında bildiğine göre başka zamanlarda haydi haydi bilir. Âyetteki ifâde âdete göre söylenmiştir. Yoksa mahlûkatın durumundaki değişikliklere göre Allah Teâlâ’nın ilmi değişmez.

Âyette *“gizledikleri”*, *“açığa vurdukları”*ndan önce zikredilmiştir. Çünkü gizlilik/sır mertebesi, açıklık/aleniyet mertebesinden önce gelir. Çünkü açıkça yapılan her şey veya onun dayanakları daha önce kalbde gizlidir. Bu bakımdan Allah Teâlâ’nın ilminin bir şeyin ilk durumuna taalluk edişi, ikinci duruma taalluk edişinden öncedir.

“Çünkü O,” yani Allah Teâlâ *“kalplerin özünü bilendir.”* Bütün insanların içlerindekini, göğüslerinde saklı oradan aslâ ayrılmaz gizli sırlarını ziyadesiyle bilip kuşatır. Gizli-âşikâr yaptıkları şeyler nasıl O’na gizli kalsın?!

Ey sırrını gönlünde saklayan!
Bilir onu gönlü yaratan.

Âyetin mânâsı şöyledir: İnkâr ve düşmanlıklarını içlerinde saklayanlar bize gizli

değildir. Gizledikleri bu kötü amellerinin karşılığını kendilerine tam olarak vereceğiz. Allah'ın insanlar üzerindeki hakkı, O'na saygı duyup O'ndan çekinmek ve rızâsına ters düşecek bir şeye cür'et etmemektir.

Dış görünüşe edilmez îtibâr
İçini toz topraktan temizle.

Bilesin ki kalbi ıslâh etmek, her şeyden daha mühimdir. Çünkü kalp, beden ikliminde sözü dinlenen, hükmü geçen bir pâdişâh gibidir. Dıştan görünen organlar ise bu padişahın halkı ve hizmetçileri gibidir. Nifâk da kalbin kötü sıfatlarından biri olup dışın içe, sözün fiile uymaması demektir.

Bazı insanlar **İbn Ömer** (r.a)'a şöyle dedi: "Emir ve komutanlarımızın huzûruna giriyor, onlara yanlarından çıktığımız zaman söylediklerimizin tersini söylüyoruz." Bunun üzerine İbn Ömer: "Biz Rasûlullah (s.a.) zamanında böyle davranışı nifâk sayardık" diye cevap verdi.

Huzeyfe b.Yemân ise şöyle der: "Münâfıklar, bugün Rasûlullah (s.a.)'in devrindekinden çok daha şerlidirler." Oradakiler "Nasıl yani?" diye sorunca, Huzeyfe (r.a.) şöyle der: "O gün gizli gizli hareket ediyorlardı, bugün ise açıktan açığa yapıyorlar."

Münâfıklığı kendine san'at edinen kişi
Yaratan ve yaratılan yanında hor hakir olur

Kalbin âfetlerinden biri de düşmanlıktır. **Hz. Ali** (r.a.)'ın şöyle dediği rivâyet edilir: "Düşmanlık meşguliyettir."

Halka düşmanlığı san'at edinen
Bütün hayırlardan uzak olur
Gönlü zahmet ve meşakkat hastası olur
Kurtulmaz vücudu asla belalardan

Bu mânâda Hz. **Şeyh Sa'dî** şöyle der:

Benim gönlüm yârin sohbethanesidir ancak
Bu yüzden oraya kimsenin kin ve düşmanlığı sığmaz

Bu âyette ehl-i inkârın durumuna işâret vardır. Çünkü şeriatı inkâr edenler Kur'an'ı ve Rasûlullah (s.a.)'in sözlerini duymamak için örtülerine bürünürlerdi. Kezâ hakikat münkirleri de sûfîlerin cehrî zikrine kulak vermezler, meşâyıhın sırlarını ve Kur'an'ın hakikatlerini dinlemeye yönelmezler, aksine göğüslerini büküp çevirirler. Allah Teâlâ'nın gizli hallerini ve fısıldaşmalarını bilmediğini, haktan yüz çevirdikleri ve hak ehline düşmanlık ettikleri için kendilerini cezalandırmayacağını zannederler.[94]

---

[84]. *Deylemî*, hadis no: 802
[85]. *Buhârî*, İlim, 42
[86]. *Müslim*, Zühd, 1
[87]. *Tirmizî*, Zühd, 57; *İbn Mâce*, Fiten, 23; *Dârimî*, Rikak, 67
[88]. *Müslim*, Zühd, 1
[89]. *Münâvî*, IV, 196
[90]. *Münâvî*, III, 338
[91]. *Müsned*, V, 242; *Mecmeu'z-Zevâid*, I, 16; X, 82
[92]. *İbn Kesîr*, Tefsir, IV, 60
[93]. *Buhârî*, Tevhîd 50; *Müslim*, Zikir 2,3, 20-22; *Tirmizî*, Deavât 131; *İbn Mâce*, Edeb 58
[94]. 11. Cüz, 18 Zülkade 1102/13 Ağustos 1691 tarihinde tamam oldu.

İNSANIN İMTİHANI

وَمَا مِنْ دَٓابَّةٍ فِى الْاَرْضِ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا
وَمُسْتَوْدَعَهَاۜ كُلٌّ فٖى كِتَابٍ مُبٖينٍ ﴿٦﴾ وَهُوَ الَّذٖى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ فٖى سِتَّةِ اَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَٓاءِ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ
اَحْسَنُ عَمَلًاۜ وَلَئِنْ قُلْتَ اِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ
لَيَقُولَنَّ الَّذٖينَ كَفَرُٓوا اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُبٖينٌ ﴿٧﴾ وَلَئِنْ اَخَّرْنَا
عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِلٰٓى اُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُۜ اَلَا يَوْمَ يَأْتٖيهِمْ
لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٨﴾

6. Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allah'ın üzerine olmasın. *(Allah)* onun durduğu ve emânet bırakıldığı yeri bilir. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır.

7. Gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. *(O zaman)* Arşı su üzerinde idi. *(Bu kainatı yarattı)* ki hanginizin daha güzel iş yaptığını denesin. Böyle iken yine sen: "Öldükten sonra diriltileceksiniz." desen, inkar edenler mutlaka: "Bu, apaçık bir büyüden başka bir şey değildir." derler.

8. Andolsun, eğer onlardan azabı sayılı bir süreye kadar ertelesek, mutlaka 'Onun gelmesini engelleyen nedir?' derler. İyi bilin ki o, başlarına geldiği gün bir daha onlardan geri çevrilmez ve alay ettikleri şey kendilerini kuşatmış olur.

"Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı yoktur ki" yâni Allah lütuf ve rahmetinden dolayı tekeffül edip üzerine aldığı için yeryüzünün herhangi bir parçasında yürüyen canlılardan hiçbir canlı yoktur ki *"rızkı"* gıdası ve geçimi, *"Allah'ın üzerine olmasın."*

"Dâbbe", rızka muhtaç küçük-büyük; erkek-dişi; sağlam-ayıplı; uçan-uçmayan bütün canlıların genel adıdır. Kuşlar da bu isme dâhildir. Çünkü bazı durumlarda onlar da iki ayakları üzerinde hareket ederler.

et-Tibyân'da şöyle denilir. Buradaki "canlıların rızkının Allah'ın üzerinde olmasındaki zorunluluk", cömertliğin gereği olan bir vücûbdur, yoksa kesin bir hak etme mânâsında bir zorunluluk değildir." Çünkü mahlukun Hâlık üzerinde hiçbir hakkı yoktur. Bu sebepledir ki *el-Câmiu's-sağîr*'de şöyle denir: Duâ ederken, "Peygamberi'nin hakkı için, Beyt'inin hakkı için yahut Arş'ının ve benzeri şeylerin hakkı için" demek kerih görülmüştür. Şu kadar var ki *Şerhu't-Tarîka*'da belirtildiği gibi bu "hak" lâfızları ihtirâm mânâsına hamledilerek kullanılabilir.

Bahru'l-ulûm'da ise şöyle denilir: Cenab-ı Hak sırf fazl u kereminin, kulların adakları gibi vâcib hâle geldiğini göstermek için zorunluluk ifâde eden bir lâfız kullanmıştır.

Bir âlim de şöyle der: "Ehl-i sünnet ve'l-cemâat'e göre, Allah'a hiçbir şey zorunlu olmadığı halde âyette zorunluluk bildiren bir lâfzın kullanılması, geçmişte bir vaad yapıldığını göz önünde bulundurmak, bu vaadin bütün canlılara ulaşacağının kesin olduğunu göstermek, rızık elde edeceğim diye kendini yiyip bitirmekten vazgeçmeye yöneltmek gayelerine mâtûftur."

Allah'ın tüm canlıların rızkını yaptığı vaade göre fazl u kerem olarak vermesi, vaadinden dönmemek konusunda bütün rızıkları mecburen veren birine benzetilerek bu şekilde ifâde edilmiştir.

Âyetteki " عَلَى " harfinin " مِنْ " mânâsına olduğu söylenmiştir. Buna göre 'Rızkın tamamı Allah'tandır' demektir. Ya da " اِلَى " mânâsınadır. Buna göre 'Rızık Allah Teâlâ'ya âittir, isterse genişletir, dilerse daraltır.' demektir.

"Allah onun durduğu ve emânet bırakıldığı yeri bilir." Bu ifade birkaç şekilde anlaşılabilir:

Birincisi: **İbn Abbas** (r. anhümâ)'dan rivayet edilen şu görüştür: "Canlıların durduğu yer, ya gece-gündüz sığındığı ya da sükûnet bulup oturduğu mekandır. Emanet bırakıldığı yer ise kendi ihtiyarı olmaksızın öldüğünde, emanet bir şey gibi defnedildiği yerdir."

Abdullah b. Abbas (r.a.) der ki: "Kişinin defnedileceği yer nerede olacaksa ihtiyacı kendisini oraya sürükleyip götürür. Öyle ki işi biter bitmez ruhu orada kabzedilir. O toprak kıyamet günü şöyle diyecektir: "Bu canlı, bana emanet bıraktığın varlıktır."

İkincisi: Canlıların durduğu yer, babalarının sulbünde karar kıldıkları yer, emanet bırakıldıkları yer ise rahimlerdeki veya rahme benzer yumurta ve benzerlerindeki yerleridir. Rahimlerin "emanet bırakılan yer" diye adlandırılması, nutfenin rahimlere başka biri tarafından bırakılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Nutfenin babaların sulbünde bulunuşu ise bunun aksinedir. Çünkü orada tabîî olarak oluşur.

Üçüncüsü: "Canlıların durduğu yer, bilfiil var olduklarında bulunduğu yerdir. Emanet bırakıldıkları yer ise bilfiil var olmadan önce bırakıldıkları sulb, rahim ve yumurtadır. Canlıların son durumlarının (bilfiil var olma) önce zikredilmesi, herhalde onlara yeryüzünde hareket eden varlıklar "dâbbe" adının verilmesi ile arasındaki münasebete riâyet etmek içindir.

Dördüncüsü: Canlıların durduğu yer, yoklukta bulundukları yerdir. Allah, her canlıyı kendisine mahsus suretini kabul etmeye müsait olarak nasıl yaratacağını bilir. Emanet bırakıldıkları yer ise canlıların bu suretlerinin olgunlaşması sırasında dönüp dolaşıp aldığı son durumlarıdır.

Allah Teâlâ, özellikle insan ruhunun ruhlar âlemindeki yerini de bilir. Çünkü insanlar dört saf halindedir. Birinci safta peygamberler ile seçkin velilerin ruhları, ikinci safta

velilerle seçkin mü'minlerin ruhları, üçüncü safta mü'min ve müslimlerin ruhları, dördüncü safta ise kâfirlerle münafıkların ruhları bulunmaktadır. Allah, onlardan her nefsin ateş derekelerinden ve cennet derecelerinden olan mertebelerini tamamladıklarında ***'Güçlü Padişah'ın huzurunda doğruluk koltuklarında'*** (bk. el-Kamer, 54/55) ruhlarının emanet bırakıldığı yeri de bilir.

"Bunların hepsi", yani bütün bu canlılar, rızıkları, durdukları yer, emanet bırakıldıkları yer *"apaçık bir kitaptadır."* yâni kendisine bakan meleklere apaçık olan ya da içindekileri kendisine bakanlara gösteren Levh-i Mahfuz'da sabittir.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: *"apaçık bir kitaptadır."* yani mahv ve isbat/yok ve var etme gibi bir değişiklik bulunmayan Allah katındaki Ümmü'l-kitab/ana kitaptadır."

Dört şeyin kesinlikle değişiklik kabul etmediği konusunda ittifak etmişlerdir. Bunlar ömür, rızık, ecel, saâdet/hoşbahtlık veya şakavet/bedbahtlıktır. Bu bakımdan akıllıya düşen rızkı için tasalanmamak ve Allah'a tevekkül etmektir. Çünkü O kendisine yeter.

Ey Sa'dî kimsenin eline bakma
Çünkü bahş ve ihsan eden Allah'tır ancak
Eğer Hakk'a taparsan başka kapılara ihtiyaç yoktur
Çünkü Hakk kapısından sürerler de kimse kabul etmez seni

Rivayet edilir ki: Musa (a.s.)'a Fir'avn'u îmâna davet etmek için gitmesi hakkında vahiy geldiğinde kalbi ailesinin durumuna takıldı.

"Ya Rabbi, ailemle kim ilgilenecek?" dedi.

Bunun üzerine Allah Teâlâ Musa (a.s.)'a, asâsını kayaya vurmasını emretti. Hz. Musa kayaya vurunca kaya yarılıp içinden bir kaya daha çıktı. Asâsını bu kayaya da vurunca kaya yarılıp üçüncü bir kaya çıktı. Asâsı ile bu kayaya vurduğu zaman ise kayadan bir böcek çıktı. Ağzında gıda yerine geçecek bir şey vardı. Musa (a.s.)'ın kulağından perde kaldırıldı ve böceğin şöyle dediğini işitti:

"Beni gören, sözümü işiten, yerimi bilen, beni hatırlayan ve unutmayanı tesbîh ederim, O her tür noksanlıktan münezzehtir."

Enes b. Malik (r.a)'ın şöyle dediği rivayet edilir: "Bir gün Rasûlullah (s.a)'le beraber bir ihtiyacımızı görmek için dışarı çıkmıştım. Yüksek sesle şakıyan bir kuş gördük. Hz. Peygamber (a.s.):

"*–Bu kuş ne diyor biliyor musun, ey Enes?*" dedi. Ben:

"–Allah ve Rasûlü daha iyi bilir." diye cevap verdim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu:

“–Ya Rab görme duyumu yok edip beni kör olarak yarattın. Rızkımı sen ver, çünkü çok açım.” “diyor.”

Enes (r.a.) der ki: “Biz böylece kuşa bakarken, bir çekirge gelip kuşun ağzına girdi. Kuş da onu yutuverdi. Sonra kuş başını kaldırdı ve şakımaya başladı. Hz. Peygamber (a.s.) yine:

“*Ey Enes, kuşun ne dediğini biliyor musun?*” buyurdu.

Ben: “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir.” diye cevap verdim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.):

“*Kuş: “Kendisini zikredeni unutmayan Allah’a hamdolsun.” diyor*.” buyurdu.

Başka bir rivayette ise:

“*Kendisine tevekkül edene Allah kâfîdir*.”[95] demiştir. *İnsânu’l-uyûn*’da böyle geçmektedir.

Hz. Hüseyin (r.a.)’ın kılıcında şu dört cümlenin yazılı olduğu söylenir: “Rızık taksim edilmiştir. Hırslı kimse mahrum kalır. Cimri yerilmiştir. Kıskanç ise daima kederlidir.”

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Aç ve muhtaç olup da bunu insanlardan gizleyip Allah’a havale eden kimse için bir senelik rızık ihsan etmesi Allah üzerine bir borç olur*.”[96] *Ravzatü’l-ulemâ*’da böyle geçmektedir.

Meşâyıha göre rızık ve diğer konularda gerçek tevekkül, Allah Teâlâ’ya güvenerek sebeplerden tamamen geçmektir. Yalnız böyle bir tevekkül anlayışı, havassa (seçkin kimselere) ait bir anlayıştır. İnsanların genelinin ise sebeplere yapışmaları zaruridir.

Nitekim *Mesnevî*’de şöyle denilir:

Tevekkül ediyorsan çalışma konusunda et
Kazan da sonra Cebbâr’a dayan

Ayrıca insanın rızkı, hem cesedinin hem de ruhunun gıdasını içine alır.

Mesnevî’de şöyle denilir:

Bedene ait ağzı kaparsan, sende mânevî/rûhanî bir ağız açılır
O ağızla ilâhî sır ve mârifet lokmalarını yersin
Şu beden şeytanının sütünden kesilirsen,
Hakk’ın sofrasında nice akıl almaz nimetler yersin

وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ

عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ۜ وَلَئِنْ قُلْتَ اِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ
مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ هٰذَا اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾

7. Gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. ***(O zaman)*** **Arşı su üzerinde idi.** ***(Bu kainatı yarattı)*****ki hanginizin daha güzel iş yaptığını denesin. Böyle iken yine sen: "Öldükten sonra diriltileceksiniz." desen, inkar edenler mutlaka: "Bu, apaçık bir büyüden başka bir şey değildir." derler.**

"Gökleri" yedi göğü *"ve yeri altı günde yaratan O'dur."*

Birinci gök, dünya seması, mü'minlerin ruhlarının karar kıldığı yerdir. İkinci gök, âbidlerin ruhlarının karargâhıdır. Üçüncü gök, zâhidlerin ruhlarının karargahıdır. Dördüncü gök, mârifet ehlinin ruhlarının makamıdır. Beşinci gök, nebîlerin ruhlarının makamıdır. Altıncı gök, nebîlerin ruhlarının makamıdır. Yedinci gök, rasullerin ruhlarının makamıdır. Bütün bu göklerin üzerinde "Kürsi" vardır. Kürsî, ulü'l-azm peygamberlerin ruhlarının makamıdır. Bu feleğin üzerinde ise Rahman'ın Arşı vardır. Bu Arş son Peygamber (s.a)'in ruhunun makamıdır.

"Semâ" kelimesinin çoğul kılınması, zikrettiğimiz gibi ulvî şeylerin asıl itibarı ile farklı olmasından kaynaklanmıştır. Ulvî şeyler zatları bakımından da farklıdır. Çünkü gökler yedi katman olup her iki tabaka arasında **İbn Mes'ud** (r.anhümâ)'dan nakledilen haberde vârid olduğu üzere beş yüz senelik mesafe bulunmaktadır.[97] Yedinci gök ile Kürsi, Kürsi ile de Arş arasında beş yüzer yıllık mesafe vardır.

Allah'ın hükümlerinin menşei, kazalarının kaynağı, emir, yasak, rızık, vaad ve tehdidinin inme yeri gökler olduğu için âyette önce gökler zikredilmiştir. Çünkü kullara emredilen, yasaklanan, dünyada rızık olarak verilen, âhirette verileceği vadedilen her şey, gökte takdir edilmiş ve yazılmıştır. Gökler ve göklerdeki yüce eserler o eşsiz kudrete delâlet etme bakımından daha zâhir, büyüklük ve azamete şâhitlik etme bakımından da çok daha açıktır.

Yerlerin de yedi tane olduğuna *'gökler'* kelimesi delâlet ediyor. "Yer" kelimesinin tekil kılınması ise süflî şeylerin hadd-i zâtında tek bir şey olmasından ileri gelmiştir. ***"Allah, yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını yaratandır."*** (et-Talak, 65/12) âyeti de, **Müfti Sa'dî**'nin *Hâşiye*'sinde olduğu gibi yedi iklim olarak te'vil edilmiştir.

Doğu ile Batı arasında, gök ile yer arasında olduğu gibi beş yüz yıllık mesafe vardır. Dünyanın büyük çoğunluğu ıssız yerlerden, dağ ve denizlerden ibaret olup yerleşim yerleri çok azdır. Bu yerleşim yerlerinin çoğu da inkar ehline ait olup azı îmân ve İslâm ehlinindir. Ehl-i İslâm'ın bir çoğu da bid'at ve hevâ ehli olup bunlar, dalâlet ve bâtıl üzeredir. Ehl-i İslâm'ın az bir bölümü hak üzeredir. Bunlar da Ehl-i sünnet ve'l-cemaattir.

"Altı günde" Secde sûresinde belirtildiği üzere gökleri iki günde, yeri iki günde,

yeryüzündeki çeşit çeşit hayvanları, bitkileri ve diğerlerini de iki günde yaratan O'dur. Âyette yeryüzündeki varlıkların yaratılmasından bahsedilmemiştir. Çünkü bunlar yeri tamamlayan şeylerdendir.

*"Gün"*den maksad mutlak gün olursa âyetteki altı günden maksat da altı vakit olur. Mutlak gün, parçalara ayrılmayan tek bir zaman dilimi demek olan "ân"dır. Bu konu, ayrıntılı olarak daha önce geçmişti.

Ya da buradaki *"gün"*den maksad ilki pazar, sonu cuma olan dünya günlerinden altı gündür. Çünkü örfe göre gün, Güneş'in dünya üzerinde bulunduğu zaman dilimidir. Oysa bu ne yerin ne de göğün bulunmadığı bir zamanda düşünülemez.

Yahut da buradaki *"gün"*den maksad bu altı günün ahiret günlerinden olmasıdır. **İbn Abbas** (r.anhümâ)'dan nakledildiğine göre ahiret günlerinden bir gün, bizim saydığımız bin seneye denktir.

Allah Teâlâ, dilediği takdirde gökleri ve yeri bir göz açıp kapayıncaya kadar yaratabilecek iken böyle tedrici olarak yaratmakla kulları yavaş davranmaya, teennî ile hareket etmeye özendirmiş olmaktadır. O'nun böyle teenni ile hareket edişini muayyen bir sayı ile tahsis etmesi belki de yaratılan varlıkların şu altı cinsten ibaret olmasından ileri gelmiştir: Cansız varlıklar, madenler, bitkiler, hayvanlar, insanlar ve ruhlar.

"O zaman Arş'ı su üzerinde idi."

Arş, lügatte taht mânâsındadır. Allah'a nisbet edilen Arş ise Allah tarafından yaratılan büyük bir varlıktır. Yaratılanların en büyüğüdür.

Mukatil der ki: "Allah Teâlâ, Arş için dört adet köşe (rukün) yaratmıştır. Her köşe arasında sayısını Allah'tan başka kimsenin bilmediği göklerin yıldızlarından, dünyanın toz-toprağından, ağaç yapraklarından daha fazla sayıda türlü varlıklar vardır. Arş'ın uzunluğu ve genişliği sınırsızdır. Onun sınırını Allah'tan başka kimse bilemez."

Eğer: "Allah, Arş'a muhtaç olmadığı halde onu neden yarattı?" diye sorulursa buna birkaç şekilde cevap verilebilir:

1- ***"Meleklerin, Arş'ın etrafını kuşattıklarını görürsün."*** (ez-Zümer, 39/75) âyetinden anlaşıldığı üzere Allah, Arş'ı melekleri için bir hizmet yeri kılmış olabilir:

2- Allah, güç ve azametini göstermek istemiş olabilir. Nitekim **Mukatil** şöyle der: "Kürsi'nin büyüklüğünün yanında gökler ve yer çöldeki bir halka gibidir. Arş'ın büyüklüğü yanında gökler ve yer ile birlikte Kürsi de yine çöldeki bir halka gibidir. Bunların hepsi, Allah'ın azamet ve büyüklüğünün yanında, dünyaya oranla bir zerre gibidir. İşte Allah Arş'ı böylesine büyük olarak yarattı ki, onu yaratanın ondan daha büyük olduğu bilinmiş olsun.

3- Allah Teâlâ, kullarına kendisine nasıl dua edeceklerini öğretmek maksadıyla, yukarı doğru dua etsinler diye Arş'ı yaratmış olabilir. Nitekim bir âyette şöyle buyrulmaktadır: ***"Onlar, üstlerinde bulunan Rab'lerinden korkarlar."*** (en-Nahl, 16/50)

4- Allah Teâlâ Arş'ı Muhammed (s.a)'in şerefini ortaya koymak için yaratmıştır. Şu âyet de bu ihtimal ile ilgilidir: ***"Rabb'inin seni güzel bir makama*** (makam-ı mahmûd)

ulaştırması umulur.” (el-İsrâ, 17/79) Bu makam ise Arş’ın altındadır.

5- ***“İyilerin kitabı, şüphesiz illiyyûndadır (yücelerdedir).”*** (el-Mutaffifîn, 83/18) âyetine göre Allah Teâlâ Arş’ı iyilerin kitaplarının özü, aslı kılmıştır. Bu ifadede hem iyiler hem de onların kitapları büyütülmektedir.

6- Allah Teâla Arş’ı meleklerin aynası olarak yaratmıştır. Bu sâyede melekler kıyamet günü onlar hakkında şâhitlik edeceklerdir. Çünkü Arş’ta misal ve timsal âlemi, Kürsî’deki Atlas gibidir.

7- Allah Teâlâ, Arş’ı Rahman isminin dengi müstevâsı, yani Ahadî feyz, tecelli ve yaratmanın mahalli kılmıştır. Nitekim (Arapça’da) Arş’ın tersten okunuşu olan şer‘ de teklif ve irşâd ile ilgili emrin dengi/müstevası kılmıştır, yoksa bizzat kendisinin dengi/müstevası değil. Çünkü Allah böyle bir şeyden münezzehtir.

Arş’ın üzerinde bulunduğu su, *İnsânü’l-uyûn*’da belirtildiği gibi tatlı bir suydu. **Ka’bü’l-ahbar** der ki: “Arşın temeli, esası yemyeşil yakuttur. Allah Teâlâ Arş’ın temeline heybetle bakınca, yakut Allah korkusundan titreyen bir suya dönüştü. Bu sebepledir ki su, şimdiye kadar durgun bile olsa titrer. Allah daha sonra rüzgarı yarattı ve suyu rüzgarın sırtına koydu. Sonra da Arş’ı suyun üzerine koydu. Fakat bu, su ve Arş’ın birbirine bitişik olduğu mânâsına gelmez. Aksine *Fethu’l-karîb*’de belirtildiği üzere Allah’ın gücü sayesinde muallakta tutulmaktadır.

(Ebû Bekir) Esam der ki: ***“Arş’ı su üzerinde idi.”*** ifadesi, “Gök yerin üzerindedir” sözüne benzer. Bu, gök ile yerin bitişik olduğu duruma göre söylenmiş değildir. Bu ifadenin mânâsı şudur: Allah Teâlâ’nın Arşı, göklerin ve yerin yaratılmasından önce su üzerinde idi. Arş ile su arasında görülür/hissedilir bir engel bulunmuyordu. Görülür/hissedilir dememizin sebebi gök ile yer arasında hava vardır. Fakat görülür bir şey olmadığından dolayı engel sayılmamıştır.

Burada Arş ile suyun göklerle yerin yaratılmasından önce yaratıldığına delil vardır. Ulemânın cumhûruna göre Allah’ın ilk yarattığı cisim Arş, ilk yarattığı ruh ise Muhammedî ruhtur. Ona ‘ilk akıl/akl-ı evvel’ ve ‘en yüce felek/felek-i a‘lâ’ da denir.

Burada ayrıca boşluğun mümkün olduğuna da delil vardır. Çünkü boşluk, birbirine temas etmeyen ve aralarında bunlara da temas eden bir şey bulunmayan iki cisim arasındaki aralık demektir. Öyleyse Arş ile su arasında herhangi bir engel olmadığına göre boşluk var demektir. Filozoflar boşluğun mümkün olmadığına hükmederken, kelamcılar mümkün olduğuna kaildirler.

Astronomi/ilm-i hey’et ile ilgili kitaplarda şöyle denilir: En büyük feleğin sathının dibi, sabit gök cisimleri feleğinin tavanına değer. Bu feleğin tavanı ise hiçbir şeye değmez. Çünkü onun ötesinde hiçbir şey yoktur. Ne boşluk ne doluluk vardır. Aksine orada bütün âlemlerin uzantıları sona erer. Bu feleğin ötesinde de nurdan sonsuz felekler bulunduğu da söylenir. En büyük feleğin altında boşluk bulunduğunu söyleyen kimse yoktur. Orada aksine doluluk vardır.

Ebus-Suûd Efendi (r.h.) şöyle der: "Gökler ve yer yaratılmadan önce Allah'ın Arşı su üzerindeydi. Arş'ın altında sudan başka bir şey yoktu. İster ikisi arasında bir aralık; yani fürce bulunsun ister bir hadiste vârid olduğu üzere suya temas halinde olsun fark etmez. Bu bakımdan burada boşluğun mümkün olduğuna dair bir delâlet yoktur. Nasıl böyle olmasın ki bu âyet etse etse boşluğun bulunduğuna delâlet eder. Yoksa ne sadece boşluğun mümkün olduğuna, ne de kainatta Arş'tan sonra ilk olarak suyun yaratıldığına delâlet eder. Bu âyet ancak Arş ile suyun hangisinin önce hangisinin sonra yaratıldığına temas etmeksizin Arş ile suyun yaratılışının göklerle yerin yaratılışından önce olduğuna delâlet eder."

Kaşifî der ki: Arş'ın su üzerinde durması, suyun da hava üzerinde durması, kullardan tefekkür ehli olanlar için büyük bir ibrettir.

Bu kainatı yarattı *"ki hanginizin daha güzel iş yaptığını denesin."* kimin güzel, kimin kötü iş yaptığı ortaya çıktıktan sonra hak ettiğiniz sevap veya cezayı versin. Allah Teâlâ, öyle bir iş yapmıştır ki, bu işi herkesin maslahatını gözeten biri yapsaydı ancak bu maslahat için yapardı. Yani Allah, gökleri yeri ve aralarında sizin de bulunduğunuz içindeki mahlukları yaratmış ve var olmak için ihtiyaç duyduğunuz şartları ve geçim kaynaklarını da göklerle yere yerleştirmiştir. Göklerde ve yerde, dini taleplerinizi istidlâl edebileceğiniz san'at şaheserleri ve ibretâmiz şeyler yaratmıştır. Böylece size, sizi imtihan edip deneyen biri gibi, davranmış olsun.

Eğer: "*Deneme*" iyi olsun kötü olsun bütün kulları kapsamaktadır. "*Daha güzel iş*" ifadesi ise deneme fiilini iyilere mahsus kılmaktadır. Çünkü '*daha güzel iş*' iyilere mahsus bir fiil olup çirkinlik işleyenler böyle bir fiili yerine getiremezler. Böylece denemenin, aynı anda hem genel hem de özel kabul edilmesi gerekir. Bu iki durum birbirine terstir." dersen, ben de şöyle derim:

"*Deneme*" her ne kadar bütün mükellefleri kapsıyorsa da iyi iş yapanlara mahsus olduğu kastedilmektedir. Böylece mahlûkatın yaratılmasındaki en yüce gayenin en güzel amelleri işleyerek en büyük sevaplara kavuşmaları olduğuna dikkat çekilmiş ve onlar çirkin, kötü davranışları terk etmeye özendirilmiş olmaktadır.

"*İş (amel)*"den maksad, kalbin ve organların amellerini içine almaktadır. Bu sebeple de Hz. Peygamber (a.s.) âyeti şöyle tefsir etmiştir: "*Hanginizin akıl bakımından daha güzel olduğunu, Allah'ın yasaklarından daha çok kaçındığını ve O'na itaat hususunda daha çabuk davrandığını (denesin).*"[98] Çünkü hem kalbin hem de kalıbın kendisine mahsus bir ameli vardır. Birincisi ikincisinden daha şerefli olduğu gibi yaptıkları amellerde de durum öyledir. Nasıl böyle olmasın ki, kullara vacip olan mârifetullah olmadan; yani Allah tanınmadan hiçbir amel olmaz. Mârifetullah'ın nazarî yolu da sadece Allah'ın eşsiz san'at eserlerini düşünmektir. Emir ve yasakları anlamadan taat olmaz.

Hz. Peygamber (a.s.)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "*Beni Yunus b. Metta'dan üstün tutmayın. Çünkü ona her gün bütün dünyadakilerin ameli kadar amel verilir.*"[99]

Âlimler şöyle der: Yunus (a.s.)'a verilen bu amel, bir kalb ameli olan Allah'ın işleri konusunda tefekkürdür. Çünkü hiç kimse organlarıyla bir günde tüm dünyadakilerin amelini yapamaz. Allah Teâlâ'nın zâtı ise tefekküre sığmaz.

Mesnevî'de şöyle geçer:

Hiç bir mahlûk yoktur ki O'nunla ilgisi olmasın.
Ey amca, bu alâka anlatılamaz, keyfiyetsizdir
Bu mânevî ilgiyi, bu bağlılığı akıl nasıl anlayabilir ki,
Çünkü bu akıl, ayrılığa, buluşmaya bağlıdır
Bu sebeple Hz. Mustafa vasiyette bulundu bize:
"Allah'ın zâtından pek bahsetmeyin." diye
Zâten Allah'ın zâtını düşünmek,
Hakîkatte zâtını düşünmek değildir ki
Çünkü düşünenin zannı ve düşüncesi ancak yola bağlıdır.
O zann ile Allah arasında yüz binlerce perde vardır

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: Âyette ifâde edilen deneme, iki kısımdır: Bir deneme vardır ki saîdlerle ilgili olup güzel deneme şeklinde ortaya çıkar. Hoşbaht olan kimse, mükevvenâtı değil Hz. Mevla'yı ve en yüce Dost'u aslî arzu ve maksadı haline getirir. Mevla dışındaki şeyleri ise yine Mevlâ'nın izni, emri ve yasağı ile O'na yaklaşmak ve kemâlât elde etmek için vesile kılar ve böylece en güzel ameli yapmış olur.

Bir kısım deneme de vardır ki, bedbahtlarla ilgili olup kötü deneme şeklinde ortaya çıkar. Bunun sebebi de şudur: Bedbaht olan kimse, mükevvenâtı aslî arzu ve maksadı haline getirir. Onlardan alınan zevk ve lezzetlere bağlanır, onları elde etme hırsının ve onları kaybetme hasretinin ateşinden kurtulamaz. Allah Teâlâ'nın yüce derece ve yakınlıklara ulaşması için kendisine nimet olarak verdiği taat ve ilimleri, fânî gayelerine nail olmak ve nefsânî isteklerini elde etmek için vesile edinir. Böylece de en kötü ameli işlemiş olur."

Allâme Şeyhimiz (Osman Fazlî Efendi) bir yazısında insanların niyetleri konusunda özetle şöyle der:

1. "İnsanın hem kalbiyle hem de diliyle niyet ettiği şey dünya olur. Böyle bir kimse niyet ve amel bakımından kötü biridir.

2. Diliyle niyeti ahiret, kalbiyle niyeti dünya olur. Bu kimse amel ve niyet bakımından daha kötüdür.

3. Hem kalben hem de dili ile niyet ettiği şey ahiretle ilgili olur. Bu kimse amel ve niyet bakımından güzel biridir.

4. Diliyle ve kalbiyle niyet ettiği yüce Allah'ın rızası olur. Böyle bir kimse hem amel

hem de niyet bakımından en iyisi ve güzelidir.

İşte birinci hal, kâfirlerin halidir. İkincisi, münafıkların halidir. Üçüncüsü iyilerin (ebrâr) halidir. Dördüncüsü ise Allah'a yakın kulların (mukarrebûn) halidir. Şu âyette Allah Teâlâ mukarreblerin haline ibare ile, diğerlerinin hallerine ise işaret yoluyla şöyle buyurmuştur: ***"Biz onların hangisinin daha güzel amel işleyeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi dünyaya mahsus bir ziynet yaptık."***
(el-Kehf, 18/7)"

Hâfız der ki:

Hurilerle beraber olmayı istersem hatâ olur
Çünkü Sen'in hayalinle diğerlerinden geçerim

Allah'ım, bizi sana kaçan/koşan ve huzurunda bulunanlardan eyle.

Ey Muhammed, *"böyle iken yine sen:"* kavmin olan Mekkeliler'e *"Öldükten sonra"* yani kıyamet günü *"diriltileceksiniz,"* ey mükellefler! *"desen"* Mekkeliler'den *"inkar edenler mutlaka: "Bu"* öldükten sonra diriltmeden bahseden Kur'an, *"apaçık bir büyüden başka bir şey değildir."* Yani Kur'an bâtıllık konusunda büyü gibidir. Çünkü büyü hiç şüphesiz boş bir aldatma ve göz boyamadır. "*derler.*" Müşrikler Kur'an'ı büyü yerine koyunca, bu düşünceye Kur'an'daki diriltme ve diğer hususların inkarı da girmektedir.

وَلَئِنْ اَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِلٰٓى اُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ ۜ اَلَا
يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٨﴾

8. Andolsun, eğer onlardan azabı sayılı bir süreye kadar ertelesek, mutlaka 'Onun gelmesini engelleyen nedir?' derler. İyi bilin ki o, başlarına geldiği gün bir daha onlardan geri çevrilmez ve alay ettikleri şey kendilerini kuşatmış olur.

"Andolsun, eğer onlardan" vaad edilmiş bulunan *"azabı, sayılı bir süreye kadar"* yani az sayıda gün, demektir. Çünkü sayıya giren her şey azdır. *"ertelesek"* kâfirler *"mutlaka 'Onun gelmesini engelleyen nedir?"* azabı gelmekten ve inmekten alıkoyan şey nedir? *"derler."* Sanki Allah azap indirmek istiyormuş da bir mâni bunu engelliyormuş gibi... Müşrikler bu soruyu alay etmek için acele isteme tarzında soruyorlardı. Maksadları azabın geleceğini itiraf etmek ve onu alıkoyanı sorup öğrenmeye çalışmak değil, azabın geleceğini fakat o anda alıkonduğunu inkar etmektir.

"İyi bilin ki o" Bedir Savaşı'ndaki gibi bir azab, *"başlarına geldiği gün bir daha onlardan geri çevrilmez"* kendilerinden uzaklaştırılıp savuşturulmaz. Yani azabı sizden

hiç kimse savuşturamaz ve mutlaka başınıza gelir.

"ve alay ettikleri şey" alaylı bir şekilde acele gelmesini istedikleri azab *"kendilerini kuşatmış olur."* Burada azâbın kesin olarak meydana geleceğine dikkat çekmek için ileride olacak bir şey geçmiş zaman gibi ifade edilmiştir.

Bilesin ki azabı gerektiren sebep, alay etmektir. Alay etmeye iten şey ise inkar ve yalanlamadır. İnsanlar ahiretle ilgili olarak iki sınıftırlar: Bir sınıf, nefsini Allah'ın azabından îmân ve sâlih amel karşılığında satın almıştır. Bir sınıf da hevâ ve heveslerine uyarak, salih amelleri terk ederek nefsini helak etmiştir. Kâfirler, Allah'ın azabından, kızgınlığından emin olmuşlar, bu yüzden de dünya ve ahiret azabına düşmüşlerdir.

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "*İzzetime yemin ederim ki, bir kulumda iki korkuyu ve iki emniyeti bir arada bulundurmam: Dünyada Ben'den korkarsa, onu kıyamet günü emniyette kılarım, dünyada kendini benden emin hissedeni ise kıyamet günü korkuturum*."[100]

Kıyâmetin şiddeti sebebiyle **Fudayl b. Iyad** şöyle der: "Ne mukarreb Allah'a yakın kılınmış meleklere, ne peygamberlere ne de salih kullara imrenirim. Bunlar da kıyameti ve o günün dehşetli durumlarını gözleriyle görmeyecekler mi? Ben sadece hiç yaratılmamış olan birine imrenirim. Çünkü böyle biri ne kıyametin hallerini görecek ne de dehşetli anlarını."

Seriy Sekatî'nin şöyle dediği rivayet edilir: "Kabrim beni kabul etmez de Bağdatlılar'a rezil olurum korkusuyla Bağdat dışında bir beldede ölmeyi arzu ederim."

Akıllı insana düşen, ecel gelmeden önce işini çok sıkı tutmaktır. Nitekim "Olacağı olmadan önce tedavi etmek lâzımdır./Testi kırılmadan tedbiri almak gerekir" denilmiştir. Yine akıllıya düşen Rabb'inden korkup günahlarına istiğfar etmek ve günahta ısrar etmekten kaçınmaktır.

Bir hadiste şöyle buyrulur: "*Günahı işlemeye devam ettiği halde ondan istiğfar eden kimse, Rabbiyle alay eden gibidir*."[101]

Allah Teâlâ insanın bütün organlarından, bu organlar ne için yaratılmış ise onu yapmalarını ister. Mesela kalpten mârifet ve tevhid; dilden şehâdet ve tilâvette bulunmasını, başkalarına eziyet, alay ve benzerlerini terk etmesini ister. Her organını, yaratıldığı maksad için kullanacağına dâir verdiği sözde vefâ göstermeyenler, Allah Teâlâ'nın gazap ve azabına uğrayacaklardır.

Ebû Cehil bir keresinde Hz. Peygamber (a.s.)'ın arkasında onunla dalga geçmek için ağzını burnunu oynatarak yürümek sûretiyle onunla alay etmişti. Bu durum Hz. Peygamber (s.a.)'e bildirilince "*Öyle ol!*"[102] buyurdu. Ebû Cehil ölünceye kadar öyle kaldı. Allah'ın lâneti ona olsun.

Hz. Peygamber'le **Ukbe b. Ebû Muayt** da alay ederek O'nun yüzüne tükürdü de tükürüğü gerisin geri kendi yüzüne yapıştı ve yüzünde leke olarak kaldı.

Yine Hz. Peygamber Mekkeli bir grup kâfirin yanından geçerken O'nun arkasından el-kol hareketleri yaparak: "Bu da kendini peygamber zannediyor" dediler. O sırada Hz. Peygamber'in yanında bulunan Cebrail onların cesedlerine işaret etti ve kâfirlerin cesedleri yara bere oldu, kokuştu ve ölene kadar yanlarına kimse yaklaşmadı.

Azab gerektireceğini bilmeden bazı inkâr ehlinin, sûfîlerin ileri gelenleri hakkında taarruzda bulunanların durumunu buna kıyas edin. Onlardan niceleri bedenlerinde korkunç hastalıklara mübtela olurlar. Ama bu hastalığın ne sebebini, ne de niçin geldiğini bilirler.

Her amelin karşılığı onu yapanlara mutlak surette ulaşır. Fakat yakin gözüyle dünyada göremez. Âhirette ise kendisine şöyle dendiği zaman görür; ***"Biz senin perdeni kaldırdık, bugün artık gözün keskindir."*** (Kaf, 50/22) Gaflet ve hicab ehlinin Allah'tan uzaklık azabı içinde olduklarını görmez misin?! Ama uykuda olduklarından dolayı bu azabın acısını duymazlar. Öldükleri zaman uyanacaklar ve bu acıyı tadacaklardır.

Şakîlere: "Şeriatla amel ederek ve tarikata devam ederek tabiatınızı öldürünüz ki hakikatle hayat bulasınız. Çünkü hakîkî hayat, tabîî hayattan ölüp kurtulduktan sonra olur." deseniz, o yaratılmışlara ve onların sevgisine takılıp kalarak güzel fıtrî istidadlarını perdeleyenler mutlaka şöyle derler: "Bu, aslı olmayan boş bir sözden başka bir şey değildir." *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'de böyle geçmektedir.

Sa'dî der ki:

Faydalı olacağını bildiğin sözü söyle
Eğer hiç kimseye makbul gelmez ise de
Çünkü yarın/mahşer günü pişmanlık ayyuka çıkar
"Ah vah, Hak kelâmını neden işitmedim?!" dersin.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Bazılarının da bu kıssalardan canları sıkılır;
Çünkü her kuşun ayrı bir kafesi vardır
Çocuklar da gerçi bir okula koşarlar.
Ama ders bakımından her biri diğerinden üstündür
Ey yiğit, ölümden önce ölmek, azaptan emin olmaktır.
Mustafa bize böyle buyurdu.
Dedi ki: "Hepiniz önceden ölün
Ölüm gelip sınamalarla ölmeden"

[95]. *Aclûnî*, II, 132, 335
[96]. *Deylemî*, hadis no: 5516; *Mecmeu'z-zevâid*, X, 256; *İbn Arrak*, Tenzih, II, 131
[97]. Bk. *Deylemî*, hadis no: 6242
[98]. *Süyûtî*, ed-Dürru'l-mensûr, IV, 404
[99]. Bk. *Buhârî*, Enbiya 24-25; *Müslim*, Fedail 166-167; *Ebû Dâvud*, Sünnet 13
[100]. *Münzirî*, Terğib, V, 222
[101]. *Irakî*, Muğnî, IV, 47
[102]. *Hâkim*, Müstedrek, II, 621

NÎMETLERLE İMTİHAN

وَلَئِنْ اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُۚ اِنَّهُ لَيَؤُسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾
وَلَئِنْ اَذَقْنَاهُ نَعْمَٓاءَ بَعْدَ ضَرَّٓاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّـَٔاتُ عَنّ۪يۜ
اِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌۙ ﴿١٠﴾ اِلَّا الَّذ۪ينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِۜ
اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ كَب۪يرٌ ﴿١١﴾

9. Eğer insana tarafımızdan bir rahmet tattırsak, sonra da onu kendisinden çekip alsak, hemen ümitsizliğe kapılır, nankör olur.

10. Eğer kendisine dokunan bir zarardan sonra ona bir nimet tattırsak, mutlaka "Kötülük benden gitti der, sevinir, övünür."

11. Ancak sabredip güzel işler yapanlar böyle değildir. İşte onlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.

"Eğer insana tarafımızdan bir rahmet tattırsak" sağlık, esenlik, varlık vb. bir nimet versek, tadına varacağı biçimde kendisine ulaştırsak...

Buradaki insandan maksad, ilerideki istisnanın delâlet ettiği gibi mü'mini de kâfiri de içine alan mutlak insandır. *"Tarafımızdan"* ifadesi, rahmetin durumunu gösteriyor. Yani kendi istihkakı olarak değil sırf bizden olarak.

"sonra da onu kendisinden çekip alsak" bu nimeti kendisinden alıp izâle etsek… Burada " اَلنَّزْعُ/çekip alma" fiilinin getirilmesi, insanın nimete şiddetle bağlandığını, ona karşı çok haris olduğunu göstermek içindir.

Müfti Sa'dî şöyle der: "Zâhir olan 'nimeti kendisinden çekip alsak' mânâsınadır. Allah daha iyi bilir, nimetin çekilip alınmasının temelinde Allah'a karşı ma'siyet irtikab edenin kendi nefsinin uğursuzluğu/kötülüğü yatmaktadır.

"hemen ümitsizliğe kapılır" kendisinden alınan bu nimetin bir daha geri döneceğine hiç ümidi kalmaz; sabrı ve Allah'ın hükmüne, kazâsına teslimiyeti az olduğundan ve Allah'a güvenmediği için hemen Allah'ın fazl u kereminden ümidini keser *"nankör olur."* Kendisine daha önce verilen nimetleri unutarak nankörlük eder.

Sa'dî şöyle der:

Bir köpeğe bir lokma versen onu unutmaz
Yüz kere ona taş vursan kapını terk edip gitmez
Ama bir zaman bir alçağı gözetip okşasan
Azıcık bir bahaneyle seninle cenk eder

Nankörlük demek, nimeti ve iyiliği inkar etmek, görmezlikten gelmek, nimeti verene şükür ve hamd etmemek ve nimeti vereni övmemek demektir.

Burada, nimetin çekilip alınmasının sırf nankörlüklerinden kaynaklandığına işaret vardır.

وَلَئِنْ اَذَقْنَاهُ نَعْمَٓاءَ بَعْدَ ضَرَّٓاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّـَٔاتُ عَنّ۪ي
اِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾

10. Eğer kendisine dokunan bir zarardan sonra ona bir nimet tattırsak, mutlaka "Kötülük benden gitti." der, sevinir, övünür."

"Eğer kendisine dokunan bir zarardan sonra ona" hastalıktan sonra sağlık, yokluktan sonra varlık, sıkıntıdan sonra rahatlık gibi *"bir nimet tattırsak"*

Allah Teâlâ, 'nimet tattırma'yı kendi şerefli zâtına izâfe ederken, 'zarar dokunması'nı yüce zâtına değil de insanın nefsine izâfe etmiştir. Böylece asıl maksadın sırf kendi fazl u keremi ve rahmeti sebebiyle kullara hayır ulaştırmak olduğuna, kötülük dokunmasının ise kişinin kendi kötülüğüne, durumunun bozukluğuna Allah'ın verdiği karşılık ve intikamdan kaynaklandığına dikkat çekmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ***"Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir."*** (en-Nisa, 4/39)

Kadı Beydâvî'nin aşağıdaki sözlerinden maksad da budur: "Âyette iki fiilin farklı gelmesinde gizli olmayan bir nükte vardır. Rahmet ve nimet verilmesi, tat almaktan ibaret bulunan 'zevk' kelimesiyle ifâde edilmiştir. Zarar gelmesi ise ulaşmanın başlangıcı olan ve sanki tesir etmeksizin deriye bitişik bulunuyormuş izlenimi veren 'dokunma' kelimesi ile ifade edilmiştir. Böylece insanların şu dünyada karşılaştıkları nimet ve mihnetlerin âhirette karşılaşacakları nimet ve mihnetler için birer örnek olduğuna dikkat çekilmektedir."

İnsan *"mutlaka: "Kötülük benden gitti."* yâni beni kötü duruma sokan istenmeyen şeyler ve musibetler gitti, yani kerih gördüğüm şeyler sona erdi, benzeri durumlar bir daha kesinlikle başıma gelmeyecek *"der."* Çünkü aynı durumların geleceğini bilip bunları beklemek, sevince gölge düşüren, rahat yaşamaktan alıkoyan şeylerdendir.

"sevinir," yâni mağrur olarak neşelenir.

" اَلْفَرَحُ " kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de mutlak (kayıtsız) olarak kullanıldığında kötülemek içindir. Övmek için kullanıldığında ise hayır mânâsı taşıyan bir kayıt ile gelir. ***"Allah'ın kendilerine fazl u kereminden verdiklerine sevinerek..."*** (Âl-i İmran, 3/170) âyetinde olduğu gibi. **Müfti Sa'di**'nin *Hâşiye*'sinde böyle geçmektedir.

Fakir **(Bursevî)** şöyle der: Şu âyet bu genellemeye ters düşmektedir: ***"Kendilerine***

verilenlere sevinirlerken biz onları ansızın yakalayıveririz.” (el-En’âm: 6/44) Görünen o ki bu kelimenin medih veya kötüleme için olması ancak kullanıldığı yere ve karinelere göre belirlenebilir.

Bilesin ki nimete sevinmek ve nimeti vereni unutmak, gafillere has sevinmedir. Böyle bir sevinçten mahrumiyet kurtuluşa daha yakındır. Bu yüzden küçümsenmek ise insana daha çok değer kazandırır.

Allâme şeyhimiz hazretleri (Atpazârî Osman Fazlî Efendi) -Allah uzun ömürler versin- bir yazısında özetle şöyle der: “Allah Teâlâ, sırf kendisi olduğu için sevilir, verdiği nimetler için değil. Allah sevildiği için verdiği nimetler de sevilir, yoksa bizzat nimetlerin kendisi değil. Biz O’nu severiz, O’nu sevdiğimiz için ihsanını da severiz.” Böylece şeyhimiz (k.s.) her hal ü kârda “Allah ile sevinme”ye işaret etmektedir.

Kendisine verilen nimetler sebebiyle insanlara karşı *“övünür.”* Bu övünme yüzünden nimetlerin hakkını yerine getiremez.

Sa‘dî şöyle der:

Felek bu ya beyinsizleri zengin eder
Fakirin dar olan gönlünün üzerine minnet yükü koyar
Kendine tapan adamın konağı yüksek olduğundan
Alçak olan evlere bevl eder, çer çöp atar.

Yine o şöyle der:

Kâh nimet ve zenginlikte mağrur ve gafilsin
Kâh el darlığında hasta ve yaralısın
Madem ki genişlikte ve darlıkta hâlin budur
Bilmem ne vakit kendini bırakıp Hak ile meşgul olursun

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾

11. Ancak sabredip güzel işler yapanlar böyle değildir. İşte onlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.

“Ancak” Allah’ın hüküm ve kaderine îmân ederek *“sabredip”* Allah’ın zâhirî ve bâtınî nimetlerine ya da gelmiş ve gelecek nimetlerine şükür olarak *“güzel işler yapanlar böyle değildir.”* “Sâlih amel (güzel iş)”ten maksad, sırf Allah için yapılan işlerdir. **Hz. Ömer** (r.a)’ın şöyle dediği rivayet edilir: “Şükür ile sabır iki binektir ki hangisine binsen fark etmez.” Hz. Ömer (r.a.) bu sözüyle sabır ve şükür yollarından her birinin Allah Teâlâ’ya ulaştırdığına işaret etmektedir.

Bir hadiste şöyle buyrulur: “*Üç kimse vardır ki onlara ne dünya ne de âhiret fitnesi dokunur: Kaderi kabûl ile ikrar eden, fal kasdıyla yıldızlara bakmayan ve sünnetime sıkıca sarılan*.”[103]

Kadere îmân etmek demek, Allah Teâlâ’nın mahlukatı yaratmazdan evvel hayrı da şerri de takdir ettiğine, bütün varlıkların O’nun kazâ ve kaderine göre hareket ettiğine, bütün varlıklardaki iradenin esas sahibinin O olduğuna inanmak demektir.

Fal kasdıyla yıldızlara bakmak İdris (a.s.) zamanında hak idi. İbrahim (a.s.)’ın durumunu haber veren şu âyet de buna delâlet etmektedir: ***“Sonra şöyle bir yıldızlara baktı ve ‘Ben hastayım.’ dedi.”*** (es-Sâffât, 37/88-89) Hz. İbrahim, yıldızlara bakarak hasta olacağı sonucunu çıkarmıştır. Fakat bu daha sonra Süleyman (a.s.) zamanında neshedilmiştir. *Bahru’l-kelam*’da böyle geçmektedir.

Ta‘lîmü’l-müteallim’de şöyle der: “Yıldız ilmi İlm-i nücûm/Astroloji bir hastalık mesabesindedir. Bu bakımdan Astroloji tahsili haramdır. Çünkü zararı var, fakat faydası yoktur. Allah’ın kaza ve kaderinden kaçmak imkansızdır.”

Bu bakımdan gök cisimlerinin çeşitli birleşim ve kavuşumlarının belli hâdiselere ve bu dünyadaki özel bazı oluşlara delâlet ettiğini söyleyen astroloji ehlini tasdik etmemek gerekir.

Kâtip Imâd şöyle der: “Dünyanın her tarafındaki astrologlar ittifakla 582 h./1186 m. Şaban’ında altı yıldızın Terazi burcunda bir araya gelmeleri sırasında âlemin bir rüzgar tufanı ile harap olacağını söylediler. Acem ve Rum hükümdarlarını bununla korkuttular. Bu hükümdarlar da mağaralar kazmaya, mağaralara su ve erzak taşımaya başladılar ve hazırlandılar. Astrologların dünyanın Ad kavmini helâk eden rüzgara benzer bir rüzgarla harap olacağını söyledikleri o gece gelip çattığında biz de sultanın yanında bulunuyorduk. Mumlar yanıyor ve hiç kımıldamıyordu. Böylesine sakin bir gece görmedik.” Bunu, **İmam Yafiî** zikrediyor.

İnsânü’l-uyûn’da ise şöyle denilir: “Yıldız ilmini; yâni yıldızlarla ilişkilendirerek yeryüzünde olacak hâdiseleri bilmeyi ilk ortaya koyan **İdris** (a.s.)’dır.”

Şeyh Muhyiddin ibn Arabi (k.s.) şöyle der: “Bu ilim, doğru bir ilimdir. Kendisinde hatâ yoktur. Ancak onlara bakmayı tam olarak bilmeyen kimse hatâ eder.”

“İşte onlar için” bu övgüye lâyık sıfatlara sâhip olanlar için günahları ne kadar büyük olursa olsun büyük *“bir bağışlanma ve”* güzel amelleri için *“büyük bir mükâfât”* sevap *“vardır.”* Bu mükâfatın -*Beydâvî Tefsîri*’nde belirtildiği üzere- en azı, *el-Kevâşî*’de belirtildiği üzere ise- tamamı cennettir.

Müftî Sa‘dî şöyle der: “Ebedî nimetleri, mükellefiyetlerin kaldırılmasını, azabdan emin olmayı, Allah’ın kendilerinden razı olmasını ve O’nun yüce cemâline bakmayı da içine aldığı için mükâfat ‘*büyük*’ olarak vasfedilmiştir.”

Fakir **(Bursevî)** ise şöyle derim: Zâhir olan şudur ki, büyük mükafattan maksad, cennettir. Çünkü Allah Teâlâ'nın nimetlerinin en azı dünya metaı, en yücesi ise Allah rızasıdır. Nitekim ***"Allah'ın rızası, hepsinden büyüktür."*** (et-Tevbe, 9/72) buyrulmuştur. Allah'ın nimetlerinin orta olanı cennet ve nimetleridir. Allah'ın rızası 'en büyük' olmakla vasfedildiğine göre cennetin de 'büyük' olarak nitelenmesi gerekir.

Kâşifî der ki: "Şeyhülislâm şöyle demiştir: "Cennette bir nimet vardır ki cennetin bütün nimetleri onun yanında değersiz ve az kalır." O bu sözüyle Hak ile buluşma "likâ" nurlarını müşâhedeyi kastediyor."

Bizim için senin likân yanında cennet hor ve hakirdir
Senin cemalinin ışığı olmaksızın cennet değersizdir

Bu iki âyette iki işaret vardır:

1- Bazı ilâhî makamların tadına varıp bazı rabbânî müşâhedelere şahid olup da hatalarının kötülüğü ve edebe muğayir davranışları yüzünden ellerinden bu makam alınan kişilerin, Allah'ın rahmetinden ümid kesmemeleri ve İblis gibi nankörlük etmemeleri gerekir. Aksine perdelerin çekilip kapıda bırakılma durumuna mübtela olduklarında, kul oluşlarının gereği Adem (a.s.) gibi Rab'lerinin kendilerini seçmesi, tevbelerini kabul edip yoluna iletmesini dileyerek O'na dönmeleri gerekir. Çünkü kullarının (günahlara dalarak) nefislerine karşı aşırı gitmeleri, sonra da pişman olup tevbe ederek O'na döndüklerinde Rab'lerini çok bağışlayıcı ve merhametli bulmaları, Allah'ın kullarına rahmet ve nimetindendir.

2- Allah'ın affının serinliğini, tâatin tadını alanların 'Ben artık mâsum ve tertemiz oldum, gözümden perde kalktı.' dememeleri, kendilerini beğenip kendilerine beğenme duyguları ile başkalarına ise küçük gören nazarlarla bakmamaları, kendilerini Allah'ın mekrinden emin olmamaları gerekir. Kişi, her iki durumda da, yani ümitsizlik ve nankörlük ile kendini beğenip Allah'ın mekrinden emin olma durumlarında kötülenmiş, yerilmiştir.

Hâfız der ki:

Zâhid ameliyle gururlandı, yolu onu selamete iletmedi
Rind tazarru ve niyaz yolundan Selam yurduna/cennete gitti

Yine o şöyle der:

Ey zâhid, sakın gayret oyunundan emin olma
Mecûsî tapınağı, ibâdethânenden çok uzakta değil.

Bu iki âyet, nefs-i emmâreye aşağılık sıfatlarını haykırmaktadır. Bu bakımdan nefsin bu sıfatlarının mümkün olan mücâhedeler yardımıyla tedavi ve ıslah edilmesi

gereklidir. Allah Sübhânehû ve Teâlâ onu ıslah eylesin.

---

[103]. *Kenzü'l-ummâl*, XV, 842

KUR'AN MEYDAN OKUYOR

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحٰى اِلَيْكَ وَضَٓائِقٌ بِهٖ صَدْرُكَ اَنْ
يَقُولُوا لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ جَٓاءَ مَعَهُ مَلَكٌۜ اِنَّمَٓا اَنْتَ نَذِيرٌۜ
وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌۜ ﴿١٢﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُۜ قُلْ فَاْتُوا
بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهٖ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾ فَاِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُٓوا اَنَّمَٓا اُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٤﴾

12. Belki de sen: "Ona bir hazine indirilmeli veya beraberinde bir melek gelmeli değil miydi?" demelerinden ötürü sana vahyolunanın bir kısmını terk edecek olursun ve bu yüzden göğsün daralır. Sen ancak bir uyarıcısın. Allah, her şeye vekildir.

13. Yoksa "Onu kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Öyleyse siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin; eğer doğru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de çağırın."

14. Eğer size cevap vermedilerse bilin ki o Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka tanrı yoktur. Nasıl, artık müslüman oldunuz mu?

Rivayet edilir ki Mekke müşrikleri: "Bize tanrılarımıza sövmeyen, atalarımıza karşı çıkmayan bundan başka bir Kur'an getir." dediklerinde Nebî (a.s.) zâhiren onların tanrılarına hakareti terk etmeyi düşündü. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu âyeti inzal buyurdu.

"Belki de sen:"

" لَعَلَّ (belki)" kelimesi, ya teraccî mânâsı ifade eder. Teracci demek ***"belki felaha erersiniz."*** (el-Bakara, 2/189) âyetinde olduğu gibi meydana geleceği kesin olmayıp olması umulan bir şeyi beklemek demektir. Ya da işfak mânâsına gelir. İşfak ise ***"belki de kıyamet saati yakındır."*** (eş-Şûra, 42/17) âyetinde olduğu gibi endişe edilen bir şeyi beklemek demektir. Ümid de endişe de Allah ile değil, âyetin muhatapları ile ilgili durumlardır.

Âyette " لَعَلَّ "nin birinci kullanımı kastedilmiş olabilir. Buna göre mânâ şöyle olur: "Müşriklerin bu akıl karıştırıcı tekliflerinin büyüklüğü sebebiyle onların seni şimdi icra etmekte olduğun (sana) vahyedileni tebliğ etme görevinin bir bölümünden vazgeçirecekleri vehmine düşüyorsun."

Bir şeyi ummak, o şeyi gerektiren şartların oluşmasını ve meydana gelmesini gerektirmez. Çünkü, umulan o şeyi bertaraf edecek bir şey de olabilir. Bu ise

peygamberlerin kendisine vahyedilenler konusunda hıyanet etmekten mâsum olmaları ve onları tebliğde güvenilir olmalarıdır.

Âyette " لَعَلَّ "nin ikinci kullanımı kastedilmiş olabilir. Buna göre mânâ şöyle olur: "Sana müşriklerin görüşlerine muhalif olarak vahyedilenlere karşı çıkıp alay edeceklerinden korkarak tebliğ etmeyi terk etme konusunda kendin hakkında endişe duy." Bu ikinci yorum, birincisinden daha güzeldir. Nitekim **Semerkandî**'nin *Bahru'l-ulûm*'unda böyle geçmektedir.

Kâşifî der ki: *"Belki de sen ... terk edecek olursun."* Yâni eğer sen terk edecek olursan demektir. **İmam Mâtürîdî** buradaki sorunun yasaklama mânâsına olduğunu söylemiştir. Yâni terk etme demektir.

"Ona bir hazine" hükümdarlar gibi peşinden gidecek kişiler bulma ve diğer konularda harcayıp yardımını göreceği bir mal gökten *"indirilmeli"...*

Şeyhzâde der ki: "Kenz" hazine yapılabilecek; yani defnedilebilecek kadar fazla olan maldır. Kenz, defnedilen mal demektir ki böyle bir şey gökten inmez. Bu bakımdan buradaki kenzden maksadın hazine yapılabilecek kadar bir mal olması gerekir. Çok mala hazine denmesi öteden beri bir gelenektir."

"veya beraberinde" sözlerinin doğruluğuna şâhidlik edecek, maksad ve emeline nail olmasına yardımcı olacak *"bir melek gelmeli"* ve peygamber olup olmadığı konusundaki şüphe kalkmalı *"değil miydi?" demelerinden ötürü sana vahyolunanın bir kısmını terk edecek olursun"* Nitekim Mekkeliler'in elebaşları şöyle dediler: "Ey Muhammed, eğer peygamber isen Mekke dağlarını altına çevir." Bazıları da "Melekleri bize getir de peygamber olduğuna şâhidlik etsinler!" diyorlardı.

"ve bu yüzden göğsün daralır." Vahyedilenleri müşriklere okuyup tebliğ etmekten dolayı dâvet ve tartışma esnâsında belki sana göğüs darlığı ârız olur. Âyetten bu göğüs daralmasının dâimi olmayan ârızî bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Rasûlullah (a.s.) insanların göğsü en geniş olanıdır.

"Sen ancak bir uyarıcısın." Sana düşen sadece insanları sana vahyedilenlerle uyarmaktır. Reddetmeleri, alay etmeleri, olmadık tekliflerde bulunmalarından dolayı senin bir sorumluluğun yoktur.

"Allah, her şeye vekildir." Öyle ise sen de O'na tevekkül et. Çünkü O, onların durumunu bilmektedir. Sözlerinin ve fiillerinin cezasını verecektir.

Kevâşî der ki: "Âyetin özeti şudur: Sen onlara hiç aldırmadan risalet görevini yerine getir. Ben onlara karşı seni korur, sana yardım ederim."

Mehtaplı gecede Ay semâ üzerinde
Köpeklerin o Ay'a havlamalarının ne zararı vardır

Fahreddin Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb* isimli tefsirinde şöyle der: "Vekil, kulların işlerini ve muhtaç oldukları şeyleri elde etme vazifesini üstlenen demektir." 'Yaratılanların idâresinin kendisine bırakıldığı' mânâsına geldiği de söylenmiştir.

Kulun Vekil isminden nasîbi, sadece Allah'a güvenip O'na dayanması ve sadece O'nun yardımını istemesidir.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ ۜ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾

13. Yoksa "Onu kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Öyleyse siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin; eğer doğru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de çağırın."

"Yoksa "Onu" Kur'an'ı *"kendisi uydurdu" mu diyorlar?"* Yâni Kur'an Allah tarafından olmadığı halde onu uydurdu mu diyorlar?

Bu ifâdede kınama, kötü görme ve şaşma mânâsı vardır. Kınama mânâsına gelince; bu ifade ile sanki şöyle denilmiş oluyor: "Kur'an gibi bir kitabın uydurma olduğunu, sonra da en büyük ve en çirkin bir iftira olan Muhammed (s.a.)'in bunu yapabildiğini söyleyerek kendilerini mi helâk ediyorlar? Madem ki O Kur'an'ı kendisi söylüyor ve iftirâ olarak Allah isnad ediyor, eğer ki hiçbir Arab'ın yapamadığı şeyi O yapıyorsa bunu yapabilmesi, harikulade bir durum olduğu için mucizedir. Mucize olduğuna göre de Allah O'nu doğrulamış demektir. Her şeyi bilen hikmet sahibi biri ise yalancı birini doğrulamaz. O da müfteri olmuş olamaz.

"De ki: "Öyleyse" durum sizin dediğiniz gibiyse *"siz de"* belağat ve nazmının güzelliği bakımından *"onun gibi uydurulmuş on sûre getirin."* Burada on, Yunus (10/38) ve Bakara (2/23) sûrelerinde ise bir sûre getirmeleri istenmiştir. Çünkü bu sûre (Hûd), diğer iki sureden önce nâzil olmuştur. Müşriklere önce on sûre uydurmaları konusunda meydan okundu. Bundan âciz kalınca da tek bir sûre getirmeleri konusunda meydan okundu.

"Onun gibi" ifadesi, sûrelerin sıfatıdır. **Müfti Sa'dî**'nin belirttiğine göre *"on sûre"* ile "benzeri on sûre miktarı" kastedilmiştir. En iyisini Allah bilir.

"Uydurulmuş" kelimesi sûrelerin bir diğer sıfatıdır. "Şayet Kur'an'ı benim uydurduğum doğru ise siz de belâğat bakımından ona benzeyen on uydurulmuş sûreyi kendiniz uydurun. Çünkü siz de benim yapabildiğimi yapabilen, benim gibi fasih konuşan kimselersiniz. Hatta bazı kıssaları ve şiirleri bildiğinizden, nesre de nazma da yatkın olduğunuzdan bu konuda benden daha muktedirsiniz.

Âyette Allah Teâlâ'ya zâtı hasebiyle kimse benzemediği gibi kelam sıfatı, yâni Kur'an konusunda da kimsenin benzemediğine kesin bir delâlet vardır.

"Eğer" Kur'an'ı benim uydurduğum konusunda *"doğru iseniz Allah'tan başka"* yani siz Allah Teâlâ'yı dikkate almadığınız halde *"çağırabildiklerinizi de"* yardım alabildiklerinizi, imdadınıza yetişeceklerini sandığınız tanrılarınızı ve şiddetli sıkıntı durumlarında sizi rahatlatsın diye görüşlerine sığındığınız önder ve efendilerinizi, bu

çekişmede sizi galip getirmeleri için *“çağırın.”* Çünkü bir insanın uydurduğu şeyi başka bir insan da uydurabilir.

فَاِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا اَنَّمَٓا اُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ

فَهَلْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٤﴾

14. Eğer size cevap vermedilerse bilin ki o Allah’ın ilmiyle indirilmiştir ve O’ndan başka tanrı yoktur. Nasıl, artık müslüman oldunuz mu?

“Eğer size cevap vermedilerse” “size” zamiri Rasûl (a.s.) içindir. Ta‘zim için çoğul yapılmıştır. Ya da hem Rasûl (a.s.) hem de mü’minler içindir. Çünkü mü’minler, meydan okumakla emredilme konusunda Rasûlullah’a (s.a.) tâbidirler. Burada mü’minlerin vazifesinin Hz. Peygamber’den asla ayrılmamak, inatçılarla sözlü mücâdelede zorluklara O’nunla beraber göğüs germek olduğuna dâir latif bir nükte vardır. Tıpkı cihadda yaptıkları gibi.

Müftü Sa‘dî der ki: “Kur’an’da Hz. Peygamber (a.s.)’a olan hitâbın ümmetine de şâmil olup olmadığı ihtilâflıdır. Şafiîler ümmetine şâmil olmadığını söyler, Hanefîler ve Hanbelîler, hitâbın özellikle Hz. Peygamber’i (a.s.) ilgilendiren bir şey olduğunu gösteren bir delîl olmadığı takdirde ümmetine de şâmil olduğunu söyler.”

Mânâ şu şekildedir: Ey Muhammed ve ashâbı, bu müşrikler size kendilerini davet ettiğiniz Kur’an’a sözlü mücâdele, onun on sûresinin benzerini getiremedikleri hususunda size cevap veremedikleri ve Allah’tan başka çağırıp yardımına başvurabildikleri herkesten yardım istedikleri halde bundan âciz oldukları ortaya çıktığına göre *“bilin ki o Allah’ın ilmiyle”* Allah Teâlâ’dan başka kimsenin bilmediği meziyet, özellik ve keyfiyetlerle *“indirilmiştir.”*

Kâşifî der ki: “Yâni Cenâb-ı Hakk’a mahsus bir ilimle kuşatılmıştır. O ilim kulların faydasına, dünya ve âhiret işlerinin düzenlenmesine dâirdir.”

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilir: “Kur’an, yaradılanların ilmiyle değil, *“Allah’ın ilmiyle indirilmiştir.”* Çünkü Kur’an’da ileride olacak şeyler haber verilmektedir. Bu da gaybın bir boyutudur. Gaybı ise Allah’tan başka kimse bilmez.”

“Bilin ki” ifadesiyle anlatılmak istenen bilmeye devam ve bilmekte sebât etmektir. Yâni, ‘Ey mü’minler Kur’an’ın Allah tarafından indirildiği ve Hz. Peygamber’in peygamberlik davâsında doğru olduğuna delâlet eden mûcizelerden biri olduğu hususundaki yakîniniz ve sâbit-kademliğiniz artsın diye şimdi bildiğiniz şeyi bilmeye devam edin ve bu konuda kararlı olun.’ demektir.

“Ve O’ndan başka tanrı yoktur.” Yani bunu bilmeye de devam edin. Bu ifade ile şöyle denmek isteniyor: Vahyi indiren Allah’tır. O’ndan başka vahiy indiren yoktur. Çünkü O kendisinden başka tanrı bulunmayan yegâne tanrıdır.

“Nasıl, artık müslüman oldunuz mu?” İslâm’da sebâtkâr mısınız? İslâm, gönüllerinize iyice yerleşti mi? Yani son derece ihlâslı bir şekilde müslüman olmakta sebatkâr olun.

Yukarıdaki âyetlerde dikkat çekilmesi gereken bazı hususlar vardır:

1- Üç tür vahiy vardır: Birinci tür vahiy, gizlenmesi emredilen vahiydir. Çünkü böyle bir vahyi taşımaya peygamberlerden başkasının gücü yetmez. İkinci tür vahiyde peygamber muhayyerdir. Üçüncü tür vahiy ise peygamberin insan-cin, havas-avâm herkese tebliğ etmekle emrolunduğu vahiydir. Bu vahiy, kulların dünya ve âhiretleri ile ilgili maslahatlarını ilgilendirdiğinden peygambere bir zarar dokunacak, göğsü sıkışacak olsa bile bu vahyi açıklamaması câiz olmaz. Risâleti açıklamanın, tebliğ etmenin yolu da dildir. Peygamber için, korksa bile, onu açıklamama konusunda ruhsat yoktur!

et-Teysîr yazarı şöyle der: “Boşamaya ve âzâd etmeye zorlanan kişiyle ilgili olarak verdiğimiz: “Bunu konuşarak yaparsa, boşaması ve azâd etmesi geçerli olur.” şeklindeki hükmün delili budur. Çünkü bu, kalbi değil dili ilgilendirir. Zorlama ise dilin fiiline mâni olmadığından geçerliliğe de mâni olmaz.”

Bir hadiste şöyle buyrulur: “*Allah Teâlâ, risâlet vazifesi ile beni gönderdi. O kadar sıkışıp darlığa düştüm ki sonunda bana: “Risâletimi açıklayıp tebliğ etmezsen sana azap ederim.” şeklinde vahyedip beni koruyacağını garantiledi de güç kuvvet kazandım.*”[104]

İyiliği emredip kötülükten men eden âlimler de bu hadisin şümûlüne dâhildir. Çünkü bildikleriyle amel edip Allah’tan başka hiç kimseden korkmaksızın tebliğe soyundukları zaman Allah Teâlâ onları düşmanların tuzaklarından korur.

Hikaye edilir ki bir zâhid, **Halife Süleyman b. Abdülmelik**’in şarap içtiği iki kadehi kırdı. Zâhid cezalandırması için halifeye getirildi. Halifenin fırsatını bulduğu kişileri öldüren bir katırı vardı. Halifenin vezirleri zâhidi bu katırın önüne atmak konusunda görüş birliğine vardılar. Neticede zâhid, katırın önüne atıldı, fakat katır onun karşısında kuzu kesildi ve onu öldürmedi. Sabahleyin zâhide baktılar, bir de ne görsünler sapasağlam! Bunu görünce Allah Teâlâ’nın zâhidi koruduğunu anlayıp ondan özür dilediler ve serbest bıraktılar.

Kötülüğü yasaklamak elinden gelirse eğer
Elsiz ayaksız oturman lâyık değildir

2- Müslümanların hakkı geçerli kılma, uygulama ve hasma karşı hakkı dile getirip onu susturma konusunda önderlerine uymaları, ayrıca bu liderlerin izinden gidenlere tıpkı cihad ve diğer dinî konularda Ashâb-ı Kirâm’ın Rasûlullah (s.a.)’e yaptığı gibi yardım edip destek olmaları gerekir.

Bir hadiste şöyle buyrulur: "*Bir mü'min başka bir mü'min için birbirini ayakta tutan bir binâ gibidir*."[105] Yâni mü'min din ve dünya işlerinde ancak din kardeşinin yardımı ile güç kuvvet kazanır. Aynen bir binânın bir bölümü öteki bölümleri sâyesinde ayakta durduğu gibi. Yine bu hadiste günah olmayan işlerde birbirine omuz vermeye teşvik vardır. Nitekim İbnü'l-Melek'in *Şerhu'l-Meşârık*'ında böyle geçmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.) mescidde **Hassân b. Sâbit** (r.a.) için bir minber koyar, Hassân da onun üzerine çıkarak Rasûlullah (s.a.)'i hicvedenleri hicveder, müslümanlara yapılan sözlü sataşmalara cevaplar verir, onları müşriklere karşı desteklerdi. Kutsal Ruh, yâni Cebrâil (a.s.) de bu cevapları vermede ona yardımcı olur, doğruları ilham ederdi.[106]

Hiciv söylemek gerçi makbul değildir
Hiciv söylemeyi bilmeyen kimse buna kalkmasın
Hiciv söylemeyi bilmeyen şair şair değildir
Böylesi tırnağı ve dişi olmayan aslan gibidir

3- Tevhid üzere sebat etmek gerekir. Bu sebatın delillerinden biri de gizli veya sesli olarak, ferd veya topluluk hâlinde tevhidi dil ile tekrarlamaktır. Bir hadiste "*İmanınızı yenileyin*."[107] buyrulmuştur. Bu ifâdenin maksadı, bir mertebeden başka bir mertebeye intikal etmektir. Çünkü îmânın aslı, zâten önceden mevcuttur. Nitekim *el-Vâkıâtü'l-Mahmûdiyye*'de böyle geçmektedir.

Molla Câmî (k.s.) şöyle der:

Gönlün Allah Teâlâ'yı gösteren bir aynadır
Senin aynanın yüzü neden bulanıktır?
O aynaya bir cila al, cila vur
Aynan aydınlık olsun
Eğer bilmezsen, onun cilası
La ilâhe illallah'dan başkası değildir

Bir hadiste şöyle buyrulmaktadır: "*Allah'a eş koştuğu halde ölen ateşe girer. Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığını bilerek ölen ise cennete girer*."[108]

Bilesin ki: " لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ, lâfza-i celâl gibi tam bir isimdir. Bu sebeple de sûfiler "Hû" lâfzını bazı vakitler için vird edinmişlerdir.

Fethu'l-karîb'de şöyle der: "Allah isminin özelliklerinden biri de şudur: Bu kelimenin yazılmış hâlinden her bir harfi sildiğinizde gerideki harfler yine Allah Teâlâ'ya delâlet etmeye devam eder. Elifi sildiğiniz zaman " لِلّٰه " kalır. Elifi bırakıp birinci lâmı sildiğiniz zaman " إِلٰهٌ " kalır. İkisini de sildiğiniz zaman " لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ " (et-Tevbe 9/116) âyetinde olduğu gibi " لَهُ " kalır. Üç harf

sildiğiniz zaman ise
“اَللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ” (el-Bakara 2/255; Âl-i İmran 3/2) âyetinde olduğu gibi “ هُوَ ” kalır.”

---

[104]. *Süyûtî*, ed-Dürru’l-mensûr, II, 298

[105]. *Buhârî*, Edeb 38; *Müslim*, Birr, 65; *Tirmizî*, Birr, 18; *Nesâî*, Zekat 67; *Müsned*, IV, 104, 405, 409

[106]. *Buhârî*, Bed’ül-Halk 6; *Meğazi,* 30; *Müslim*, Fedailu’s-sahâbe 153; *Müsned*, IV, 286, 298, 299, 301

[107]. *Müsned*, II, 359

[108]. *Müsned*, I, 374, 462, 464

DÜNYA HAYATINI VE SÜSÜNÜ İSTEYENLER

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ
فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ
وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ اَفَمَنْ كَانَ
عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسٰٓى اِمَامًا
وَرَحْمَةً اُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْاَحْزَابِ فَالنَّارُ
مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ فِى مِرْيَةٍ مِنْهُ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾

15. Kim dünya hayatını ve süsünü isterse onlara oradaki işlerinin karşılığını tam olarak veririz ve onlar orada hiçbir eksikliğe uğratılmazlar.

16. İşte âhirette onlara ateşten başka bir şey yoktur ve yaptıklarının hepsi orada boşa çıkmıştır, işleri hep bâtıl olmuştur.

17. Rabb'i tarafından *(gelmiş)* açık bir delile dayanan ve onu Rabb'inden bir şahidin izlediği, ayrıca kendisinden önce bir önder ve bir rahmet olarak Musa'nın Kitab'ı *(elinde)* bulunan kimse *(inkârcılar gibi)* midir? İşte onlar ona *(Kur'an'a)* îmân ederler. Zümrelerden hangisi onu inkâr ederse işte cehennem ateşi onun varacağı yerdir. Bundan şüphen olmasın; zira bu, senin Rabb'in tarafından bildirilmiş gerçektir; fakat insanların çoğu inanmazlar.

"Kim" himmetinin alçak olması sebebiyle yaptığı iyi ve güzel amellerle Allah Teâlâ'nın rızâsını değil de *"dünya hayâtını ve süsünü"* yani dünya hayatını güzelleştirip süsleyen sağlık, emniyet, rızık bolluğu, evlât çokluğu, baş olmak ve buna benzer şeyleri *"isterse…"* Bu istemeden maksad kalbî irâde değil bu amelleri yaparken hâsıl olan istemedir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"onlara oradaki işlerinin karşılığını tam olarak veririz"* dünya hayatındaki amellerinin semerelerini kendilerine tam olarak ulaştırırız.

"İşler/ameller"den maksad, hepsinin ameli değildir. Çünkü her isteyen, istediği şeye ulaşamaz. Bu ilâhî meşîete bağlıdır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: "***Her kim bu çarçabuk geçen dünyayı dilerse ona** (yâni)**, dilediğimize dilediğimiz kadarını dünyada hemen veririz**.*" (el-İsrâ, 17/18) Yine "İşler" ile bütün ameller de kastedilmemektedir. Bilakis ecir ve karşılık almayı gerektiren ameller kastedilmektedir.

“ve onlar orada” yani dünya hayatında *“hiçbir eksikliğe uğratılmazlar.”* Ecirlerinden hiçbir eksiltme yapılmaz.

أُولٰٓئِكَ الَّذٖينَ لَيْسَ لَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُۘ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فٖيهَا

وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

16. İşte âhirette onlara ateşten başka bir şey yoktur ve yaptıklarının hepsi orada boşa çıkmıştır, işleri hep bâtıl olmuştur.

“İşte âhirette onlara” dünya hayatını ve süsünü isteyip orada amellerinin karşılığını hiç eksiksiz tam olarak alanlara *“ateşten başka bir şey yoktur.”* Çünkü onların himmetleri dünyaya yönelik, amelleri ise sırf dünyalık elde etmekle sınırlıdır. Onun meyvelerini de toplamışlar, kendileri için âhirette sürekli azabdan başka bir şey kalmamıştır. *“ve yaptıklarının hepsi orada boşa çıkmıştır.”* yani dünyada iken yaptıkları amellerinin sevâbı da boşa gitmiştir. Çünkü, onlar Allah rızâsı için yapılmamıştı. Âhirette sevâb verilmesini gerektiren yegâne esas ise ihlâs ve samimiyettir.

Görsünler ve duysunlar diye yaptıkları *“işleri”* hadd-i zâtında *“hep bâtıl”* yok *“olmuştur.”*

Bu âyet, ateşin sadece kendilerine hasredilmesinden de anlaşıldığı üzere kâfirler hakkındadır.

Bilesin ki kâfirlerin iyilik, akraba hukukuna riâyet, sadaka, köprü inşâ etme, yol yapma, kötülükleri defetme gayreti içinde bulunma, nehir akıtma ve benzeri güzel amelleri, müslüman olmaları durumunda makbuldür. Yani bu amellerin sevâbı da hesab edilir, zâyi olmaz. Müslüman olmamaları durumunda ise icmâ ile sabit olmuştur ki bu amellerine karşılık olarak ne nimetlerle mükâfatlandırılırlar ne de azabları hafifletilir. Sadece suçlarına göre bazılarının azâbı diğerlerinden daha fazla olur.

İmam Fakîh **Ebû Bekir Beyhakî** şöyle der: “Kâfirlerin hayırlı işlerinin boşa gideceğini haber veren âyetlerden ve haberlerden onların cehennemden kurtulamayacaklarının, fakat inkâr dışında işledikleri suçların gerektirdiği azâbın bu amelleri sâyesinde hafifletileceğinin kastediliyor olması câizdir.” **Mâzerî** de **Beyhakî**’yle aynı görüştedir. Nitekim **İbnü’l-Melek**, *Şerhu’l-Meşârık*’ında böyle belirtmektedir.

İbn Abbas şöyle der: Bu âyet, ehl-i kıble müslümanların riyâkârları hakkında nâzil oldu. Bu bakımdan *“âhirette onlara ateşten başka bir şey yoktur.”* ifadesinin mânâsı, onlara ancak ateş lâyıktır. Riyâ için yaptıkları amelleriyle ancak ateşi hak ederler, demektir. Nitekim Allah Teâlâ: ***“Onların cezâsı cehennemdir.”*** (el-Kehf 16/108) buyurmuştur. Allah Teâlâ’nın onlara rahmetiyle muâmele etmesi de câizdir. Öyleyse bu

16. âyet ne azâba ne de azâbın ebedîliğine delâlet eder. Görünen o ki âyet, ister mü'min, ister kâfir veya münafık olsun bütün riyâkârları kapsamaktadır. Nitekim *Zâdü'l-mesîr*'de böyle geçmektedir.

"Riyâ" kelimesi rü'yet/görmekten türemiştir. İnsanların, kendisinin hayırlı hasletlerini görmesi sâyesinde onların gözünde iyi bir yer elde etme arzusundan kaynaklanır. Nitekim *Fethu'l-karîb*'de böyle geçmektedir.

Bir hadiste şöyle buyrulur: "*Sizin hakkınızda en çok endişelendiğim şey küçük şirktir*." Sahabiler: "Küçük şirk nedir, ey Allah'ın Rasûlü?" deyince Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu: "*Riyâdır. Böyle davranan insanlara, karşılıklarını verirken Aziz ve Celîl olan Allah: "Dünyada kimin görmesi için amel ediyor idiyseniz onlara gidin de onlardan herhangi bir mükâfat alıp alamayacağınızı görün." buyurur.*"[109]

Riyâkar herkesi mâbud edinir
Riyâkara o yüzden 'müşrik' dediler

Şerhu't-Terğib'de der ki: "Müşrik lâfzı, putperest, mecûsî, yahûdi, hristiyan, mürted, zındık bütün kâfirler için kulanıldığı gibi riyâkar için de kullanılır.

Riyâ, küçük şirk ve gizli şirk/şirk-i hafîdir. Riyâkâr âlim ve okuyuculara şöyle denilecektir: "Sen: 'Falanca ne güzel okumuş ve âlim insandır.' demelerini istiyordun, bu söylendi." Akraba hukukuna riâyet eden ve sadaka veren kimselere: "İnsanların sana "ne iyi ve ne cömerd" demesi için bunları yaptın, bu da denildi. Savaşıp da öldürülen kimseye: "Falanca ne cesur imiş!" desinler diye savaştın, bu söz de söylendi." denilir. İşte bu üç grup, ateşin ilk yakacağı kimselerdir. Nitekim hadiste böyle bildirilmektedir. [110]

Yine bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "Hafaza (kirâmen kâtibîn) melekleri, bir kulun namaz, oruç, zekât, infak, din uğrunda çabalama ve vera' gibi amellerini yedinci göğe çıkarırlar. Oradaki amellere bakan melek der ki: Bu ameli sâhibinin yüzüne vurun. Çünkü o, ameliyle Allah'tan başkasını istiyordu."[111]

Yine hafaza melekleri kulun namaz, zekât, oruç, hac, umre, güzel ahlâk, lüzumsuz konuşmama, Allah'ı zikretme gibi amellerini yükseltirler gök melekleri de onları teşyi' eder. Tüm perdeleri geçip Allah'ın huzuruna yükselirler. Allah Teâlâ bunlara şöyle buyurur: "Bu ameliyle o Ben'den başkasını istedi. Onun için lânetim onun üzerinedir." Bunun üzerine bütün melekler: "*Senin lânetin de bizim lânetimiz de ona olsun. Yedi gök ve onlarda bulunanlar ona lânet ederler*." derler."[112]

Hâfız der ki:

Sanki hüküm gününe (kıyâmet) inanmazlar
O günün hâkiminin işinde bu denli kalpazanlık ederler.

Fudayl b. İyâd der ki: "İnsanlar için ameli terk etmek riyâ, insanlar için amel etmek

ise şirktir. İhlâs ise her ikisinden kurtulmaktır.” Fudayl’ın sözünün mânâsı şudur: Allah Teâlâ’ya ibâdet etmeye karar verip de insanların haberi olur endişesiyle bunu terk eden riyâkârdır. Çünkü eğer ameli Allah için olsaydı, insanların bundan haberdâr olması onu etkilemezdi. İnsanlar görsün diye amel eden ise taat konusunda Allah’a şirk koşmuş olur.

İnsanlar için ameli terk etmenin riyâ olmadığı şu mes’ele müstesnâdır: Kişi, insanların yanında amel ettiği zaman kendisine eziyet edeceklerini, arkasından çekiştireceklerini bilirse, onlardan dolayı ameli terk etmesi, gösteriş değil, aksine kendisine şefkat ve merhamet olmuş olur. Nitekim *Fethu’l-karîb*’de böyle geçmektedir.

Şerhu’t-Tarika’da şöyle denilir: “Şeytan’ın tuzaklarından biri de şudur: Bazılarının kuşluk namazı, teheccüd, Kur’an okuma ve me’sûr duâlar gibi bir takım virdleri olur. Bunları yapmayan bir toplulukla beraber iken gösteriş olur endişesiyle onları terk eder. Bu bir hatâdır. Çünkü bu virdlere önceden beri devam ediyor olması, ihlâs ve samimiyetinin delilidir. Bu bakımdan kendi istek ve kabulü olmaksızın riyâ düşüncesinin aklına gelmesi, ihlâsına ne zarar verir ne de onu bozar.

Şu halde bu sebeple ameli terk etmek, şeytana uymak ve onun gâyesini gerçekleştirmek demektir. Evet, sebepsiz yere normalde yaptığından fazlasını yapmamalıdır. Fakat bazen gösteriş yapacağından değil de insanların, kendisine murâî, riyâkâr deyip gösteriş yaptığını düşünmelerinden korkarak ameli terk, gösterişin ta kendisidir. Çünkü o ameli, insanların gözünden düşmekten korktuğundan dolayı terk etmektedir. Böyle bir düşüncede müslümanlar hakkında sû-i zanda bulunma da söz konusudur.

Bazı durumlarda da insanların kötülemesinden ve onların gözünden düşmekten korktuğu için değil de onları kendisini çekiştirmekten korumak için ameli terk etmeyi düşünebilir. Bu da insanlar hakkında sû-i zan beslemek demektir. Çünkü başkalarını günahtan korumak, sünnet ve müstehab davranışların terkiyle değil, mübah davranışların terkiyle ilgilidir.”

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilir: *“Orada”* dünyada dünya için *“yaptıklarının”* hayırlı amellerinin *“hepsi boşa çıkmıştır, işleri”* amelleri hak da olsa *“hep bâtıl olmuştur.”* Çünkü o amelleri Allah rızâsından başka maksadla yapmışlardır. Bu ise bâtıldır. Böylece Allah rızası dışında bir maksad için amel edenlerin amellerinin de bâtıl olduğuna işâret edilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “*(Câhiliyye) Araplarının söylediği en doğru söz şudur: “İyi bilin ki Allah dışındaki her şey bâtıldır.*”[113]

Hz. Şeyh-i Ekber (k.s.) şöyle der: “Bil ki bütün varlıklar, her ne kadar bâtıl olarak vasfedilse de var olma/vücûd bakımından haktırlar. Fakat makam sultanı, sahibine galebe çalınca Allah Teâlâ dışındaki bütün varlıkları (mâsivâ), bâtıl olarak görür. Bu onların kendilerinden kaynaklanan bir varlıkları olmaması bakımındandır.

Bâtılın hükmü yokluğun (adem) hükmüyle aynıdır. İşte “Sözü bâtıldır” demelerinin mânâsı budur. Yani bâtıl gibidir demektir. Çünkü âlem kendi kendine değil, Allah ile

kâimdir. Bu yönü ile de bâtıldır.

Ârif, irfânının başında kurb (yakınlık) makamlarına ulaştığı zaman genellikle bu kâinât gözünde yok olur. Hakk'ı müşâhede sebebiyle onları müşâhededen mahcûb (perdelenmiş) olur. Çünkü o varlıktan tamamen fânî olmuştur. İrfanı kemâle erdiğinde ise aynı anda Hakk'ı ve halkı (yaratılanları) berâber müşâhede eder. Ama bu makama herkes ulaşamaz. Çünkü insanların çoğu halkı müşâhede etse Hakk'ı müşâhede edemez, Hakk'ı müşâhede etse halkı müşâhede edemez. Vahdeti, ancak iki zıt şeyin bir arada bulunduğunu idrâk edebilen kavrayabilir. Herhalde Üstad Şeyh **Ebü'l-Hasen Bekrî**'nin (k.s.) şu sözü birinci müşâhededendir:

"Allah dışındaki her şeyden (mâsivâ) Allah'a istiğfar ediyor, beni bağışlamasını istiyorum." Çünkü bâtıl (olan mâsivâ) kendi zâtına varlık isbat etmekten istiğfar eder. *İnsânü'l-uyûn fî sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn*'da böyle geçmektedir.

Şeyh Mağribî şöyle der:

Gölge varlık iddia eder/gösterir, fakat aslında yoktur.
Yokluğu varlıktan bilir tanırsan kurtulursun.

Yine o şöyle der:

Uykudan uyan ki bunların hepsi hayâlâttır
Uyanık gözün (ehlüllâhın) nazarında bu dünya uyku gibidir

Allah Teâlâ'dan, maksudumuzun yüzünden peçeyi kaldırmasını, her mazhar ve mevcûdun yüzünde bize tecellî etmesini niyâz ederiz. O Rahîm (çok merhametli), Vedûd (çok seven), ihsan, feyiz ve cömertlik sâhibidir.

أَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ
كِتَابُ مُوسٰى إِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ أُولٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۚ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ
مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ ۚ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ
مِنْ رَبِّكَ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾

17. Rabb'i tarafından *(gelmiş)* açık bir delile dayanan ve onu Rabb'inden bir şahidin izlediği, ayrıca kendisinden önce bir önder ve bir rahmet olarak Musa'nın Kitab'ı *(elinde)* bulunan kimse *(inkârcılar gibi)* midir? İşte onlar ona *(Kur'an'a)* îmân ederler. Zümrelerden hangisi onu inkâr ederse işte cehennem ateşi onun varacağı yerdir. Bundan şüphen olmasın; zira bu, senin Rabb'in tarafından bildirilmiş gerçektir; fakat insanların çoğu inanmazlar.

“Rabb’i tarafından (gelmiş) açık bir delile dayanan…”

“ الْبَيِّنَةُ ” huccet ve burhan (delil) demektir. Mânâ şöyledir: Yaptığı ve terk ettiği her konuda doğru ve gerçeğe delâlet eden Rabb’i tarafından sâbit olan bir delil üzere bulunan -ki ihlâslı her mü’min böyledir-, hiç delili olmayan ile eşit olur mu? Tabii ki birinciler saâdet ve güzel âkıbet, ikinciler ise şakâvet ve kötü son üzeredirler.

“ve onu” bu aklın delilini *“Rabb’inden”* onun doğruluğuna delâlet eden *“bir şâhidin”* yâni Kur’an’ın *“izlediği, ayrıca kendisinden önce”* yani şâhid olan Kur’an’dan önce *“bir önder”* dinî hususlarda uyulan ve önder kabul edilen bir kitap *“ve bir rahmet olarak”* yâni, Kur’an-ı Azîm ile te’yid edilip devam eden hükümleri itibariyle ilk indirildiği kimselere ve kıyamete kadar onlardan sonra gelecek olanlara büyük bir nimet olarak *“Musa’nın Kitab’ı”* yâni Tevrat elinde *“bulunan kimse (inkârcılar gibi) midir?”* Çünkü Tevrat da tasdik konusunda bu delili takip etmektedir.

İnsânü’l-uyûn’da denilir ki: “Tevrat, hüküm ve kanun ihtivâ eden ilk ilâhî kitaptır. Önceki kitaplar ise bunun aksine böyle hüküm ve kanunlar ihtivâ etmezler. Onlar sadece Allah’a ve Allah’ın birliğine îmân etme konusunu ihtivâ ederler. Bu sebeple onlara “suhuf/sahifeler” denilmiştir. Onlara ‘kitap’ denmesi mecâzdır.”

“Çünkü bunlar” yani delili bulunanlar *“ona”* Kur’an’a *“iman ederler”* yani onu doğrularlar. *“Zümrelerden”* Mekkeliler’den ve Peygamber (a.s.)’a karşı onların tarafında yer alan, yâni bir araya gelenlerden *“hangisi onu”* Kur’an’ı *“inkâr ederse işte cehennem ateşi onun varacağı yerdir.”* yani varacağı vaad edilen yerdir. Ateşin “vaad edilen yer” kılınmasında orada bu kişilere anlatılmasına imkan olmayan türlü azablar olduğuna işaret vardır.

“Bundan şüphen olmasın.” Kur’an ve onun Allah tarafından geldiği konusunda hiç şüphen olmasın. *“Zira bu,”* seni dinî ve dünyevî konularda terbiye eden *“senin Rabb’in tarafından bildirilmiş gerçektir; fakat insanların çoğu”* onun kendisinde şüphe olmayan bir hakikat olduğuna *“inanmazlar.”* Bu, ya düşüncelerinin yetersiz ve fikirlerinin bozuk olduğundan ya da inatlarından ve kendilerini büyük görmelerinden ileri gelmektedir. Bu mânâ **Kâdî Beydâvî**’nin tercih ettiği ve müfessirlerin çoğunun da ona uyarak benimsediği mânâdır.

Ebu’s-Suûd Efendi ise *el-İrşad*’da özetle şöyle der: “ الْبَيِّنَةُ ”den maksad İslâm’ın gerçek olduğuna delâlet eden burhandır ki o Kur’an’dır. “Allah tarafından gelen bir delil üzere bulunmak” ise bu delile sıkıca yapışmaktan ibarettir. Onu Kur’an’dan olan, onun Allah tarafından geldiğine şâhidlik eden bir şâhid takip eder. Bu şâhid Kur’an’ın i‘câzı ve onda geçen gaybe dâir haberlerdir. Yahut Kur’an’ı, Hz. Peygamber (s.a.)’in ellerinde ortaya çıkan mûcizeler gibi Allah tarafından olan bir şâhid tâkip eder. Şâhidin delili takip etmesinden maksad, hiçbir durumda ondan ayrılmayacak şekilde ona tâbi bir halde onun doğruluğuna ve Allah tarafından geldiğine şâhidlik etmesidir. Çünkü Kur’an, kendisi hakkında şâhidlik eden şâhidi ile birlikte her mü’min ve kâfir nezdinde kıyamete tadar bâki kalacak bir delildir.

“ayrıca kendisinden önce … Musa’nın Kitab’ı bulunan” ifadesinde sanki şöyle buyurulmuş olmaktadır: “Rabb’i tarafından açık bir delile dayanan ve ona kendisinden önceki başka bir şâhidin -ki o Mûsâ’nın kitabıdır- şâhidlik ettiği kimse … gibi midir?”

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilir: Âyetin zâhirde Hz. Peygamber (s.a.)’e ve Ebû Bekir (r.a)’a hamledilmesi daha evlâ ve uygundur. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) bir delil üzere olduğu gibi Ebû Bekir (r.a.) da îmân ve tasdik ederek O’nu takip eden bir şâhiddir. Şu âyet de buna delâlet etmektedir: ***“Doğruyu getiren…”*** Hz. Peygamber (s.a.) ***“ve onu doğrulayan…”*** Ebû Bekir (r.a.) (ez-Zümer, 39/33). Ebû Bekir (r.a.) mağarada Hz. Peygamber ile birlikte ikinci kişidir. Hz. Peygamber (a.s.) ölüm hastalığı sırasında: “*Ebû Bekir’e emredin insanlara namaz kıldırsın*.”[114] buyurduğunda imamlık konusunda O’nun ardından gelmiştir. Halifelik konusunda ashâbın icmâı ile yine O’nun takipçisi olmuştur. Ebû Bekir (r.a.)’ın Hz. Peygamber (a.s.)’ın nezdindeki yeri öyleydi ki Ebû Bekir ve Ömer (r.anhümâ) ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: “*Onlar benim gözüm kulağım gibidirler*.”

“ayrıca kendisinden önce” yâni Ebû Bekir (r.a.)’dan ve onun Rasûlullah (s.a.)’in peygamberliğine şâhidlik edişinden önce de *“Mûsâ’nın kitabı”* yani Tevrat *“önder ve rahmet idi.”* Mûsâ (a.s.)’dan sonra kavmi ona uyuyordu. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.)’in zamanında da Abdullah b. Selâm, Selmân ve diğer yahudi âlimleri ona uyuyorlardı. Ayrıca onda Hz. Peygamber (s.a.)’in nübüvvet ve risâletinden bahsediliyordu. Yine Mûsâ’nın kitâbı, rahmet ehli olanlar, yâni kitaba ve içinde bulunanlara inananlar için bir rahmetti. Nitekim şöyle buyurulmuştur:

“İşte onlar” rahmet ehli *“ona”* Kur’an’a *“iman ederler. Zümrelerden”* yâni ehl-i kitap, kâfir ve müslüman olduklarını iddiâ etseler de münâfıklardan *“kim onu”* kitâbı ve muhtevâsını *“inkâr ederse işte cehennem ateşi onun varacağı yerdir.*” Çünkü sadece dil ile müslümanlık iddiâsında bulunmak yeterli olmaz. Dilin bu iddiâsının yanı sıra kalbin doğrulaması ve organların ameli de gereklidir.

“Bundan” yâni seni ve getirdiklerini inkâr edenlerin cehennem ehlinden olduğundan *“şüphen olmasın.”* Çünkü sana îmân etmek, Bana îmân etmek; sana boyun eğmek de Bana boyun eğmek demektir. Sakın rahmetimin genişliğinden dolayı, kim olursa olsun seni inkâr edenlere merhamet edeceğim hatırına gelmesin. Onlara acımayacağım. Çünkü onlar Benim kahr sıfatımın zuhûr edeceği kişilerdir. *“Zira bu, senin Rabb’in tarafından bildirilmiş gerçektir.”* Yâni Allah’ın lütuf sıfatının tezâhür edeceği yerler olduğu gibi kahır sıfatının tezâhür edeceği yerler de vardır. *“Fakat insanların çoğu”* Allah’ın keremi konusundaki mezmûm ümidleri ve meş’um aldanışları yüzünden Allah’ın lütuf sıfatlarına inandıkları gibi O’nun kahır sıfatlarına *“inanmazlar.”* Çünkü Allah ve O’nun keremi konusunda aldatıcı şeytan onları aldatmıştır.”

Hâfız der ki:

Aşk dükkanında küfür lâzımdır
Ebû Leheb olmasa ateş kimi yakar

Bilesin ki Hz. Kur'an, sırf lütfa ve kahra kimlerin lâyık olduğunu ayırt etmek için nâzil olmuştur. O, nurlu ve şânı yüce bir delildir. Tâat ehli isyancılardan ancak onun sâyesinde ayrılabilir.

Kelâm, Allah Teâlâ'nın kadîm sıfatlarından biri olunca te'vil ehli âyetin işâreti hakkında şöyle demişlerdir: *"Rabb'i tarafından (gelmiş) açık bir delile dayanan"* yâni Rabb'inin sıfatlarından bir sıfatın tecellisi sâyesinde keşf-i beyâna dayanan *"ve onu Rabb'inden bir şahidin izlediği..."* yâni bu keşfi Hakk'ın şâhidlerinden bir şâhidin takip ettiği… Çünkü keşf şühûd/müşâhede ile de olur şuhûdsuz da. Buna göre mânâ şöyledir: "Hakk'ın keşflerinden ve şâhidlerinden bir delile dayanan, kendilerinde yanılma ve yanlış ihtimali de olan akıl ve nakle dayanan kimse gibi midir?"

Bu yüzden **Hâfız** şöyle der:

Aşk için çalışıyorum, ümid ederim ki bu değerli fen
Diğer hünerler gibi mahrumiyet gerektirmesin

Sâib şöyle der:

Zâhid, akıl yolunu aşk yoluna tercih eder
Bir asâ âmâya yüz kâfûrî mumdan daha iyidir

Yine o şöyle der:

Aşk-ı ezel harareti ile sıcak olmayan bir topluluk
Samur ve sincap kürk minneti çekerler

Allah bizi de sizi de Hakk'ın şâhidlerini görebilenlerden eylesin. Bizi ve sizi mutlak nûrun müşâhedesine erdirsin. Bizi ve sizi en önde giden taburun sancağı altında haşreylesin.

---

[109]. *Müsned*, V, 428, 429
[110]. Krş. *Müslim,* İmâret 162; *Tirmizî,* Zühd, 48; *Nesâî,* Cihad 22
[111]. Krş. *et-Tergîb ve't-Terhîb,* I, 339
[112]. *Münzirî*, Terğib, I, 38
[113]. *Buhârî*, Menâkıbül-ensâr 26, Edeb 90; *Müslim*, Şear 3-6; *İbn Mâce*, Edeb 41; *Müsned*, II, 248, 393, 458, 470
[114]. *Buhârî*, Enbiya 19; *Tirmizî*, Menâkıb 16; *Muvatta*, Sefer 83; *Dârimî*,

Mukaddime 14; *Müsned*, VI, 96, 109, 202

HİÇ EŞİT OLURLAR MI?

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِباًۜ اُو۬لٰٓئِكَ يُعْرَضُونَ عَلٰى رَبِّهِمْ
وَيَقُولُ الْاَشْهَادُ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ الَّذ۪ينَ كَذَبُوا عَلٰى رَبِّهِمْۚ اَلَا لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى
الظَّالِم۪ينَۙ ﴿١٨﴾ اَلَّذ۪ينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجاًۜ
وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾ اُو۬لٰٓئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِز۪ينَ
فِي الْاَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَٓاءَۢ يُضَاعَفُ
لَهُمُ الْعَذَابُۜ مَا كَانُوا يَسْتَط۪يعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾
اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾
لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَخْبَتُٓوا اِلٰى رَبِّهِمْۙ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِۚ
هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾ مَثَلُ الْفَر۪يقَيْنِ كَالْاَعْمٰى وَالْاَصَمِّ وَالْبَص۪يرِ وَالسَّم۪يعِۜ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلاًۜ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

18. Allah'a yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir? Onlar Rab'lerine sunulacaklar, şâhitler de: "İşte Rab'lerine karşı yalan söyleyenler bunlardır. İyi bilin ki Allah'ın lâneti zâlimlerin üzerinedir." diyecekler.

19. Onlar ki Allah'ın yoluna engel olurlar ve onu eğriltmek isterler ve onlar âhireti de inkâr ederler.

20. Onlar yeryüzünde *(Allah'ı)* âciz bırakacak değillerdir ve onların Allah'tan başka *(yardım isteyecekleri)* dostları da yoktur. Onlar için azap kat kat yapılır. Çünkü onlar *(gerçekleri)* işitmeye tahammül edemiyor ve *(hakikati)* göremiyorlardı.

21. İşte onlar kendilerini ziyana sokan kimselerdir. Uydurmakta oldukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitti.

22. Şüphesiz onlar âhirette en çok ziyâna uğrayanlardır.

23. Îman edip iyi işler yapan ve Rab'lerine gönülden boyun eğenlere gelince, işte onlar cennet ehlidir. Onlar orada sürekli kalacaklardır.

24. Bu iki zümrenin durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten gibidir. Bunlar hiç eşit olur mu?! Hâlâ ibret almıyor musunuz?

Melekler hakkında "Allah'ın kızlarıdır", tanrıları hakkında: "Bunlar Allah katında bizim şefâatçilerimizdir." gibi sözler söyleyerek: *"Allah'a"* yakışmayan bir takım

şeyler isnâd etmek suretiyle *“yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir?”* Hiç kimse bunlardan daha zâlim olamaz. *“Onlar”* yâni bu iftirâları atanlar *“Rab’lerine sunulacaklar.”* Maksad, sual ve hesap için hazırlanan durak yerine götürülmeleri, Allah Teâlâ kulları arasında hüküm verinceye kadar orada hapsedilmeleridir. Çünkü Allah bir mekânda değildir ki O’na sunulsunlar. Maksad onların amellerinin sunulması olduğu halde arzolunma onların kendilerine isnad edilmiştir. Çünkü bir amelde bulunan kimsenin ameli ile -ki burada Allah’a iftirâ etmektir- birlikte sunulması, kendisi olmadan sadece amelinin sunulmasından çok daha rezîl edici bir durumdur.

Melekler, peygamberler ve mü’minlerden ibâret olan *“şahidler de”* bu sunulma sırasında: *“İşte”* kendilerine her türlü ihsanda bulunan, kendisine iftirâ ettikleri için alınlarından perçemlerinden yapışacak olan *“Rab’lerine karşı yalan söyleyenler bunlardır.”* “ هٰؤُلَاءِ bunlardır” kelimesi, yaptıkları kötü iş yüzünden küçümsendiklerini ve tahkîr edildiklerini göstermektedir.

“İyi bilin ki Allah’ın lâneti” azâp ve gazabı mezkûr iftirayı yaparak zulmeden *“zâlimlerin üzerinedir.” diyecekler.”*

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Kıyâmet günü Allah Teâlâ mü’min kuluna yaklaşıp onu diğer insanlardan gizleyerek şöyle buyurur: “Kulum! Şu şu şu günahları biliyor musun?” Mü’min de: “Evet, ya Rab ” diyerek günahlarını itiraf ve kabul edince Allah Teâlâ: “Ben bu günahlarını dünyada iken gizli tutmuştum, bugün de bağışlıyorum*.”[115] buyurur ve ona sadece iyiliklerinin yazılı bulunduğu bir kitap/defter verir.

Kâfirlerle münâfıklar hakkında ise şâhidler: *“İşte Rablerine karşı yalan söyleyenler bunlardır. İyi bilin ki Allah’ın lâneti zâlimlerin üzerinedir.”* diyerek dünyada yaptıkları ameller yüzünden onları rezil eder ve zulümleri yüzünden Allah katında lânetlenmiş kişiler olduklarını beyan ederler.

Başka bir hadiste de şöyle buyrulur: “*Kim duyurursa Allah da onu duyurur*.”[116] Yani amellerini gösteriş niyetiyle insanlara ızhâr edenlerin fâsid niyetlerini Allah da kıyâmet günü açığa vurur ve şâhidler huzûrunda onları rezîl eder. Bu şâhidler ise hafaza melekleridir. Bu şâhidlerin bütün melekler, hatta bütün yaradılanlar olduğu da söylenmiştir.

Cenab-ı Hak daha sonra bu iftiracıları “Allah yolundan alıkoyma” ile tavsif ederek şöyle buyuruyor:

اَلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًاۜ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ
هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾

19. Onlar ki Allah’ın yoluna engel olurlar ve onu eğriltmek isterler ve onlar

âhireti de inkâr ederler.

“Onlar ki Allah’ın yoluna” Allah’ın dinine ve ona tâat etme yoluna *“engel olurlar.”* Meseleyi çarpıtıp çeşitli şüpheler uyandırmak suretiyle engel olabilecekleri herkese engel olurlar. *“ve onu eğriltmek isterler.”* Yâni Allah’ın yolunu doğruluktan ve gerçekten sapmış olmakla tavsif ederler. O zaman bu ifade, müsebbebe (o sebepten kaynaklanan şeye) sebeb gibi isimlendirmek kabilinden olur.

el- İrşâd’da şöyle der: “Bu engel olma, onların Kur’an’ı yalanlamalarına ve “Kur’an Allah tarafından (gönderilmiş) değildir.” şeklindeki sözlerine de şâmildir.”

“Ve onlar âhireti de inkâr ederler.” Yâni Allah’ın dininde bozukluk ararlar, kendileri de ona inanmaz ve inkâr ederler. Âhiretin insanların gideceği başka bir doğru yolu olduğunu iddia ederler.

“Onlar” zamirinin tekrarlanması, inkârlarını te’kid etmek ve küfrü onlara tahsis etmek içindir. Sanki başkalarının inkârı onlarınki yanında hiç kalmaktadır.

أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ
مِنْ أَوْلِيَاءَ ۘ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ ۚ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا
كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾

20. Onlar yeryüzünde *(Allah’ı)* âciz bırakacak değillerdir ve onların Allah’tan başka *(yardım isteyecekleri)* dostları da yoktur. Onlar için azap kat kat yapılır. Çünkü onlar *(gerçekleri)* işitmeye tahammül edemiyor ve *(hakikati)* göremiyorlardı.

“Onlar” o yalancılar, eğer Allah Teâlâ kendilerini cezâlandırmayı istemesi durumunda *“yeryüzünde”* bütün genişliğine rağmen kaçabilecekleri her yere kaçsalar bile *“Allah’ı”* azâp etmekten *“âciz bırakacak değillerdir ve onların Allah’tan başka”* kendilerine yardım edecek, başlarına gelecek azâbı engelleyecek *“dostları da yoktur.”* Fakat ***“Onları biraz daha kendi hallerine bırak”*** (et-Târık, 86/17) âyetinde buyrulduğu gibi verilen mühleti yerine getirmek için bu azap âhiret gününe bırakılmıştır.

“Onlar için azap kat kat yapılır.” Sanki: “Durumları bundan ibâret olan bu kişilerin âkıbetleri ve hallerinin sonu ne olacaktır?” diye sorulmuş ve cevaben: “Onlara ebedî azap kat kat yapılır.” denilmiştir. *“Çünkü onlar”* gerçeği kendilerine fayda verecek biçimde *“işitmeye tahammül edemiyor ve”* hakkı, iç âlemlerinde (enfüste) ve dış dünyada (âfâkta) sergilenen âyetleri *“göremiyorlardı.”*

Bu ifâde azâbın kat kat yapılmasının sebebini göstermek için gelmiştir. Azâbın kat kat yapılması ile kasdedilen, azâbın tek bir mertebe artması değildir. Çünkü kat kat artış bir çok mertebeler hâlinde artışı içermektedir. *Sa‘dî Çelebi Hâşiyesi*’nde böyle

geçmektedir.

Bu iftiracıların sadece duymaya dayalı bir delil olan Kur'an'ı anlayamamaları, görmeye dayalı diğer delilleri kabul etmemelerinden daha çirkin bir durum olduğu için birincisinin "işitmeye tahammülleri bulunmadığı" ifade edilirken onların buna güç yetiremedikleri belirtilmekte, ikinci özelliklerinin bulunmadığı söylenirken (sadece) göremediklerinin belirtilmesiyle yetinilmektedir.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾

21. İşte onlar kendilerini ziyana sokan kimselerdir. Uydurmakta oldukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitti.

"İşte onlar" Allah'a kulluk etme karşılığında kendi tanrılarına tapınmayı satın alarak *"kendilerini ziyana sokan kimselerdir." el-Bahr*'da belirtildiğine göre "İşte onlar kendilerinin rahatını veya mutluluğunu ziyâna sokan kimselerdir." demektir. Aksi takdirde nefsleri/kendileri zâten dâimî bir azap içerisindedir.

Herhalde (bu yorumu yapmadan) "kendilerini" kelimesini olduğu gibi bırakmak, burada anlatılmak istenene daha uygundur. Dâimî bir azab içerisinde kalmak, sanki bâkî kalmamak gibidir. Çünkü bâki kalmaktan maksad ondan faydalanmaktır.

Tanrılarının gerçekten tanrı olduğu ve Allah katında şefaat edeceği gibi *"uydurmakta oldukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitti"* bâtıl ve zâyi oldu.

لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾

22. Şüphesiz onlar âhirette en çok ziyâna uğrayanlardır.

"Şüphesiz onlar âhirette en çok ziyâna uğrayanlardır."

" لَا جَرَمَ " kelimesi hakkında üç görüş vardır:

1- "Lâ" harfi kendisinden öncesi için olumsuzluk ifâde eder. "Cerame" ise hak ve sâbit oldu mânâsında bir fiildir. Ondan sonrası ise onun fâili/öznesidir. Buna göre mânâ şöyledir: Bu fiil kendilerine fayda vermez. Yani, şüphesiz onların âhirette en çok ziyâna uğrayanlar olduğu hak ve sâbit oldu." Bu, **Sîbeveyh**'in görüşüdür.

2- "Cerame" lâfzı kazandı mânâsındadır. Kendisinden sonrası mef'ûlüdür. Fâili ise kelâmın delâlet ettiği husustur. Yâni bu, kendilerine ziyânı kazandırdı demektir. O zaman mânâ şöyle olur: "Bundan sadece ziyân ettiklerinin ortaya çıkması durumu hasıl oldu."

3- "Lâ cerame"="lâ büdde" "âhirette daha da ziyan etmeleri mutlaka gerçekleşecektir" mânâsındadır. Yani mutlaka onlar âhirette en çok ziyâna uğrayanlardır demektir.

Hangi görüş olursa olsun bu âyetin mânâsı, onların ziyana uğrayan herkesten daha çok ziyanda olduklarıdır.

Kâşifî der ki: Şek ve şüphesiz onlar âhiret sarayında ziyan edicilerdir, herkesten çok onlar ziyandadırlar. Çünkü putlara tapmayı Allah'a ibâdet karşılığında satın almışlardır. Fânî olan dünya metâını bâkî olan âhiret nimetlerine tercih etmişlerdir. Bu alış verişte fazlasıyla aldanmışlardır.

Bu sermayeyi dünyaya vermek, himmetin aşağılığındandır
Çünkü dünyanın hepsi meşakkat, âhiret rahat ve selamettir
Dünya nimetini alırsan bâkî olan lezzeti verirsin
Bu alış veriş ise fazlasıyla aldanmadır

İbn Ebi'd-dünyâ, Dahhâk'ın şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Bir adam Hz. Peygamber (s.a.)'e gelerek "Ey Allah'ın Rasûlü, insanların en zâhidi, dünyaya en az rağbet edeni kimdir?" diye sordu.

Hz. Peygamber (a.s.) şöyle cevap verdi:

"*Kabri ve çürümeyi unutmayan, dünya süsünü terk eden, bâkî olanı fânîye tercih eden, yarını kendisine âid günlerden saymayan ve kendisini ölülerden kabul edendir*."[117]

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: *"Yararlı işler görmekte acele ediniz. Zira yakın bir gelecekte karanlık geceler gibi birtakım fitneler ortalığı kaplayacaktır. O zamanda insan, mü'min olarak sabahlar, kâfir olarak geceler; mü'min olarak geceler, kâfir olarak sabahlar. Dinini küçük bir dünyalığa satar."*[118]

Dünya karşılığında dinini satanlardan birisi de zâhidlik ve şeyhlik yoluyla baş olmak ve nefsânî hazlar elde etmek için Allah katında kendisinin rütbesinin/derecesinin olduğunu iddia eden kimselerdir. Böyle bir kimse Allah'ın yeryüzündeki şâhidleri olan velilerin diliyle lânetlenmiştir. Çünkü kendisini ulu kimselerin ve büyüklerin yerine koyarak zulmetmiş ve lânete hak kazanmıştır.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Misten bahsetme… ağzından soğan kokusu geliyor
Sırrını açığa vuruyor
Gül reçeli yedim. diyorsun, nefesindeki sarımsak kokusu
Sana; Sus! diyor. Saçma sapan söyleme!

Bu iddiâcıların özelliklerinden biri de şudur: Onlar şeyhlik iddiâlarıyla insanları kendilerine dâvet ettikleri ve onları Hakk'a ulaştıracak velâyet sâhibi kişilerin eteğine yapışmaktan alıkoydukları için Allah yolunu arayanlara bu yolu kapamaktadırlar. Âhireti gerçek mânâda inkâr edenler bunlardır. Çünkü âhirete, Allah'a varacağına, hesaba çekileceğine amellerinin karşılığının verileceğine inanan biri Allah'a karşı

böyle davranışlar içine girmez. Dünyayı ve dünya liderliğini istemedikleri için onlara Allah yolundan sapma (dalâlet) azâbı ve peşlerinden başkalarını da götürmek istedikleri için de müridleri Hakk'ın yolundan saptırma azâbı vardır. Onlar kendi uğradıkları ziyandan, peşlerinden gidenleri uğrattıkları ziyandan ve en çok ziyan eden kişiler oldukları halde güzel bir şey yaptıklarını sanmalarından da hesaba çekileceklerdir.

Ey bedevî, korkarım ki Kâbe'ye erişemezsin
Zira gittiğin bu yol Türkistan'a çıkar

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَخْبَتُوا اِلٰى رَبِّهِمْۙ
اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾

23. Îman edip iyi işler yapan ve Rab'lerine gönülden boyun eğenlere gelince, işte onlar cennet ehlidir. Onlar orada sürekli kalacaklardır.

İnanılması gereken her şeye *"îman edip"* gerek kendi aralarında, gerekse Rableriyle ilişkilerinde *"iyi işler yapan ve Rablerine gönülden boyun eğenlere"* Allah'ta huzûr ve sükûn bulanlara, her şeyden kopup huşû ve tevâzu ile O'na kulluk edenlere *"gelince işte onlar"* yani bu sıfatlara sâhip olanlar *"cennet ehlidir. Onlar orada sürekli"* olarak *"kalacaklardır."* En iyisini Allah bilir ama cennette sürekli kalmanın sadece özellikleri belirtilen bu kişilere mahsus olmadığına işâret etmek için, burada fasl zamiri getirilmemiştir. Çünkü ehl-i sünnet'e göre bir mü'min sâlih amel işlemese bile sonunda cennette dâimî olarak kalacaktır. **Müfti Sa'dî**'nin *Hâşiye*'sinde de böyle geçmektedir.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: Allah'ı taleb ederek *"îman edip"* matlûba ulaşmak, faydalı şeyleri taleb etmek için sâlih ameller işleyenler ve tamamen Rablerine dönenler ve Rablerinden sadece kendisini isteyip O'nunla mutmain olanlar *"işte onlar cennet ehlidir."* Cennetin sahipleridir. Onlar cenneti isteyen değil, cennetin kendilerini istediği kimselerdir. Onlar sadece Allah'ı isterler. Onlar orada bu istek üzere ebedî olarak kalacaklardır.

مَثَلُ الْفَر۪يقَيْنِ كَالْاَعْمٰى وَالْاَصَمِّ وَالْبَص۪يرِ وَالسَّم۪يعِۜ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلاًۜ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

24. Bu iki zümrenin durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten gibidir. Bunlar hiç eşit olur mu?! Hâlâ ibret almıyor musunuz?

"Bu iki zümrenin durumu" yani mü'min ile kâfirin şaşılacak halleri…

“ مَثَل (durum)” kelimesi sadece kendisinde tuhaflık bulunan haller ve sıfatlar için kullanılır. **Şeyhzâde** der ki: “Mesel lâfzı, herkesin ağzında dolaşan, darb-ı mesel olarak kullanıldığı husus, söylenildiği hususa benzetilen sözler için örfte kullanılan gerçek anlamında bir ifadedir. Daha sonra tuhaflık konusunda zikredilen söze benzetilerek tuhaf sıfatlar ve garip durumlar için kullanılır olmuştur. Çünkü bu kelime ancak kendisinde tuhaflık olan hususlar için kullanılır.”

“kör ve sağır ile gören ve işiten gibidir.” yâni bunlar gibidir. Buna göre onların bizzat kendileri, bizzat onlar gibi olmaktadır. Çünkü bir şeyin hâlini başka bir şeyin hâline benzetmek, birinci şeyin bizzat kendisinin de ikinci şeye bizzat benzetilmiş olmasını gerektirir. “Kör ve sağır” kâfirlerdir, “gören ve işiten” ise mü’minlerdir. Kâfirlerin ölüler gibi hem kör hem de sağır olanlara benzetilmesi mübalağayı daha da artırmaktadır. Bu benzetmenin sebebi ise şudur: Kâfirler Allah’ın yarattığı varlıklara ibret nazarı ile bakmadıkları; kendilerine okunan âyetleri düşünmek için dinlemedikleri için gözleri kör, kulakları sağır gibi olmuştur. Bu mânâda görüp işitemedikleri için onların durumu, kişiyi hatadan koruyan görme ve duyma özelliklerini kaybeden ölülerin durumu gibidir.

Şeyhzâde der ki: “Kör, bir şey duyduğu zaman, yolunu bulabilir. Sağır işaretten faydalanabilir. Hem kör hem sağır olan birinin ise yapacağı pek bir şey yoktur. Siz buna, görme ve duyma gibi iki şerefli vasfı kendisinde birleştiren birini kıyas ediniz. Böyle biri en iyi bir durumda olur.”

Körün durumunun sağırdan kötü olduğu daha âşikâr ve meşhur olduğundan dolayı âyette kör, sağırdan önce zikredilmiştir.

“Bunlar hiç eşit olur mu?!” Yani mezkûr iki grup hâl ve sıfat bakımından bir olurlar mı? Buradaki istifhâm, inkârîdir.

“Hâlâ ibret almıyor musunuz?” Bir olmama ve aralarındaki farklılık konusunda şüpheye mi düşüyorsunuz ya da bu farkı görmezlikten mi geliyor da size gösterilen bu darb-ı meselden ibret almıyorsunuz?

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilir: *“Kör”* hakkı hak, bâtılı da bâtıl olarak görmeyip aksine bâtılı hak, hakkı ise bâtıl olarak görendir. *“Sağır”* hakkı hak, bâtılı da bâtıl olarak duymayıp bilâkis bâtılı hak, hakkı ise bâtıl olarak duyandır. *“Gören,”* hakkı hak görüp ona uyan, bâtılı da bâtıl görüp ondan kaçınandır. *“Duyan”* ise Allah kendisinin kulağı olup da O’nunla işiten kimsedir.[119] Allah’la gören Allah’tan başkasını görmez. Allah’la duyan ancak Allah’tan işitir.”

Yâni Hak Teâlâ’dan işitir. Varlık âleminde Allah’tan başka hiçbir varlığın kendisine hitap ettiğini görmez ve kendisine emredilen her şeyi yerine getirir.

Hikâye edilir ki **Hayru’n-Nessâc**’a biri gelip: “Sen benim kölemsin, adın da Hayr’dır.” deyince, Hayru’n-Nessâc bu sözü Hak Teâlâ’dan işitmiş, kabul etmiş ve böylece o adam kendisini senelerce dokuma işinde çalıştırmış, sonra ona: “Sen benim kölem değilsin, adın da Hayr değil.” demiştir.

Bir kulak ki Hakk'a açık ola
Her nereden bir söz işitse ancak Allah'dan işitir
Bir göz ki ilâhî nuru kabul edici ola
Her zerre ona dostu gösten bir ayna olur

Görme ve duyma makamlarının her birinde bir deneme vardır. Sâdık tâlib kendisi için belirlenen sınırda durur. Ne harama bakar ne de ona hep bir ağızdan "Şu şarabı iç" denilse bile içki içme gibi mahzurlu davranış irtikâb ederler. Çünkü, bu "Bakalım sınırında duracak mı?" diye Allah tarafından yapılan bir denemedir. Şu halde tarikatte hakka göre hareket etmek elzemdir. Böylece mürid şehvetinin esiri ve hevâsının kulu olmaz, Mevlâ'sının emrine tâbi olur. Bu hakka göre hareket etme ve tâbi oluş ise ancak çalışıp didinerek ve irşâd ehli birinin eteğine yapışarak elde edilir, gerçekleşir.

Mesnevî'de şöyle denilir:

O süvari ki askerin, yâni din ehlinin zaferine sebep oldu
O kimdir dersen sultanın gözüdür.
Körler yolu âsâları ile görürler.
Yine de gözü açık görenlerin himâyesindedirler
Görenler ile padişahlar olmasaydı,
Dünyadaki bütün körler ölürlerdi.
Körler, ne ekin ekebilir ne biçebilirler,
Ne yapı yapabilirler, ne alış veriş, ne de kâr.

---

[115]. *Buhârî*, Mezalim, 2; *İbn Mâce*, Mukaddime 13; *Müsned*, II, 74
[116]. *Buhârî*, Rikak, 36, Ahkam, 9; *Müslim*, Zühd, 47-48; *Tirmizî*, Nikâh, 11; *İbn Mâce*, Zühd, 21; *Müsned*, III, 40; V, 45
[117]. *İbn Arrak*, Tenzih, I, 264
[118]. *Müslim*, Îman, 186
[119]. Bk. *Buhârî*, Rikak, 28

NUH (A.S.) VE KAVMİ

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحاً اِلٰى قَوْمِه۪ٓ اِنّ۪ي لَكُمْ نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌۙ ﴿٢٥﴾ اَنْ لَا تَعْبُدُٓوا
اِلَّا اللّٰهَۜ اِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ اَل۪يمٍ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ الْمَلَاُ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا مِنْ قَوْمِه۪ مَا نَرٰيكَ اِلَّا بَشَراً مِثْلَنَا وَمَا نَرٰيكَ اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذ۪ينَ
هُمْ اَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِۚ وَمَا نَرٰى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ
كَاذِب۪ينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَاٰتٰين۪ي
رَحْمَةً مِنْ عِنْدِه۪ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْۜ اَنُلْزِمُكُمُوهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ
﴿٢٨﴾ وَيَا قَوْمِ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالاًۜ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَمَٓا اَنَا
بِطَارِدِ الَّذ۪ينَ اٰمَنُواۜ اِنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَلٰكِنّ۪ٓي اَرٰيكُمْ قَوْماً تَجْهَلُونَ
﴿٢٩﴾ وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُن۪ي مِنَ اللّٰهِ اِنْ طَرَدْتُهُمْۜ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ
﴿٣٠﴾ وَلَٓا اَقُولُ لَكُمْ عِنْد۪ي خَزَٓائِنُ اللّٰهِ وَلَٓا اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَٓا اَقُولُ
اِنّ۪ي مَلَكٌ وَلَٓا اَقُولُ لِلَّذ۪ينَ تَزْدَر۪ٓي اَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْراًۜ
اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا ف۪ٓي اَنْفُسِهِمْۚ اِنّ۪ٓي اِذاً لَمِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا يَا نُوحُ
قَدْ جَادَلْتَنَا فَاَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَٓا اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ
﴿٣٢﴾ قَالَ اِنَّمَا يَأْت۪يكُمْ بِهِ اللّٰهُ اِنْ شَٓاءَ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِز۪ينَ ﴿٣٣﴾
وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْح۪ٓي اِنْ اَرَدْتُ اَنْ اَنْصَحَ لَكُمْ اِنْ كَانَ اللّٰهُ يُر۪يدُ
اَنْ يُغْوِيَكُمْۜ هُوَ رَبُّكُمْ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَۜ ﴿٣٤﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُۜ
قُلْ اِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ اِجْرَام۪ي وَاَنَا بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَۚ ﴿٣٥﴾
وَاُو۫حِيَ اِلٰى نُوحٍ اَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ
بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَۚ ﴿٣٦﴾

25. Andolsun biz Nûh'u kavmine elçi gönderdik. *(Onlara dedi ki:)* "Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım."

26. "Allah'tan başkasına tapmayın. Gerçekten ben sizin acı bir günün azabına uğramanızdan korkuyorum." *(dedi.)*

27. Kavminden ileri gelen inkârcılar dediler ki: "Biz seni de bizim gibi bir insan olarak görüyoruz ve sana bizim basit görüşlü ayak takımımızdan başkasının

uymadığını görüyoruz. Sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Bilakis sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz.”

28. *(Nuh)* dedi ki: “Ey kavmim! Eğer ben Rabb’im tarafından *(bildirilen)* açık bir delil üzerinde isem ve O bana kendi katından bir rahmet vermiş de o size gizli bırakılmış ise, buna ne dersiniz? Siz onu istemediğiniz halde biz sizi ona zorlayacak mıyız?”

29. “Ey kavmim! Buna karşı ben sizden bir mal istemiyorum. Benim ücretim ancak Allah’a aittir. Ben îman edenleri kovacak da değilim. Çünkü onlar Rab’lerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi câhillik eden bir topluluk olarak görüyorum.”

30. “Ey kavmim! Ben onları kovarsam, Allah’a karşı beni kim savunur? Bunu düşünmüyor musunuz?”

31. “Ben size: “Allah’ın hazineleri benim yanımdadır.” demiyorum. Gaybı da bilmem. “Ben meleğim” de demiyorum. Sizin gözlerinizin hor gördüğü kimseler için: “Allah onlara bir hayır vermeyecek.” de demem. Allah onların içlerinde olanı daha iyi bilir. Böyle bir şey yaptığım takdirde ben mutlaka zâlimlerden olurum.”

32. Dediler ki: “Ey Nûh! Bizimle mücâdele ettin, hem bizimle mücâdelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen haydi bizi tehdit ettiğin şeyi bize getir!”

33. *(Nuh)* dedi ki: “Dilerse onu size ancak Allah getirir. Ve siz *(Allah’ı)* âciz bırakacak değilsiniz.”

34. “Eğer Allah sizi azdırmak diliyorsa, ben size öğüt de vermek istesem, öğüdüm size yarar sağlamaz. Rabb’iniz O’dur ve siz O’na döndürüleceksiniz.”

35. Yoksa: “O’nu uydurdu.” mu diyorlar? De ki: “Şayet onu uydurmuşsam suçum banadır. Ama ben sizin işlediğiniz suçlardan uzağım.”

36. Nûh’a vahyolundu ki: “Kavminden inanmış olanlardan başka kimse inanmayacak, onların yaptıklarından dolayı üzülme!”

“Andolsun biz Nûh’u kavmine elçi gönderdik.” Nuh, İdris (a.s.) oğlu Metuşelah oğlu Lemek’in oğludur. Nûh (a.s.) İdris (a.s.)’dan sonra gönderilen ilk peygamberdir. **İbn Abbas** (r. anhümâ) şöyle diyor: “Nûh, kırk yaşının başında peygamber kılındı. Dokuz yüz elli sene kavmini dâvete devam etti. Tufandan sonra da altmış sene yaşadı. Böylece bin elli sene ömür sürdü. Ömrü için başka rakamlar da verilmektedir. Nûh (a.s.), Âdem (a.s.)’ın yeryüzüne indirilişinden bin altı yüz kırk iki yıl sonra doğmuştur. Memleketi Dimaşk’tır. Kûfe’de defnedilmiştir. Bazıları Kerkük’de; bazıları da İbrâhim (a.s.)’ın Kudüs’teki mağarasında defnedildiğini söylerler.

Nûh (a.s.)’ın adının Şâkir olduğu söylenir. Kendisi için çok ah vah ettiği için ona “Nûh” adı verilmiştir. Niçin çok ah vâh ettiği konusunda ise üç görüş vardır:

1- ***“Rabbim, yeryüzünde bir tek kâfir bile bırakma!”*** (Nûh, 71/26) diye bedduâ

ettiği zaman merhametinin az olduğu içindir. Allah onun bu duâsından hoşnud kalmamıştır.

2- Bir köpeğin yanından geçerken "Ne çirkin bir yaratık!" demiş olmasıdır. Bu davranışı üzerine Allah Teâlâ Nûh'u: "Beni mi ayıplıyorsun, yoksa köpeği mi!?" diyerek azarlamıştır. O da bunun üzerine kendisi için ah vâh ederek çöllerde ve dağlarda dolaşmaya başlamıştır.

3- Nûh'un, oğluna karşı aşırı meyli, bağlılığı vardı. Âyette ***"Şüphe yok ki oğlum benim ehlimdendir."*** (Hûd, 11/45) diyerek Rabb'ine başvurması, Allah'ın da: ***"Şüphesiz ki o senin ehlinden değildir."*** (Hûd, 11/46) buyurmasıdır. Bunun üzerine Nûh ya kendisi için ya da oğluna karşı şefkatinden ve kendisi için endişelendiği için âh vah etmeye başlamıştır. *et-Tibyân*'da böyle geçmektedir.

Fakir **(Bursevî)** şöyle der: Davud (a.s.)'da ve diğer bazılarında vâki olduğu gibi bâzı zelleler, her ne kadar ah vâh etmeye sebep olursa da peygamberlerin ve velilerin ah vâhları sadece Allah'ın celâlinden ve kalplerini çekip alan O'nun heybetinden kaynaklanır.

Ah vâh etmek, âşıkların sıfatlarından ve âriflerin özelliklerindendir. Görmez misin ki Yahya (a.s.) asla bir günahı içinden bile geçirmediği halde zamanında kendisinden daha çok ağlayıp ah vâh eden görülmemiştir. Yâkub (a.s.)'ın ağlaması da sırf Yusuf (a.s.)'tan ayrılmasından kaynaklanmamıştır. Aksine O'ndan ayrılması, bu ağlayışın zâhirî olarak görünüşteki sebebi olmuştur.

Allah Teâlâ, bir kulunun ağlamasını ve ah vâh edip kendisine yalvarmasını dilediği zaman o kulunu ayrılık, hastalık ve diğer sebeplerle imtihan eder. Nitekim bu, kalp ehli kişilere gizli değildir. Bu ağlayıp sızlamada o kul için şaşılacak mânevî yükselişler, hayret verici tecelliler vardır. Ben böyle bir hâli kemâl ehli birinde müşâhede ettim.

Burada şöyle bir soru sorulabilir: Ortada ne Nûh ne de kavmi varken Nûh'un gönderilmesinden ezelde geçmiş zaman lâfzıyla bahsedilmesi nasıl doğru olabilir? Bu sorunun cevabı şöyledir: Verilen bu haber, ezele göre herhangi bir zaman diliminde olmakla vasfedilemez. Çünkü Allah'a nisbetle geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek zaman yoktur. Burada geçmiş zaman ifâdesi kullanılması sadece hitâbın dinleyiciye yöneltilmesi açısındandır. Şayet kelâmın mânâsı, hitâbın dinleyiciye yöneltilmesinden önce ise ifâde geçmiş zaman/mâzi olur. Hitapla birlikte veya hitaptan sonra ise o zaman da şimdiki zaman/hâl veya gelecek zaman/istikbâl olur.

Kavmine dedi ki: *"Ben sizin için apaçık"* açıklayıcı *"bir uyarıcıyım"* korkutucuyum. Bu uyarma en mükemmel bir tarzdadır. Yâni size azabı gerektirecek şeyleri ve bu azaptan kurtulmanın yolunu çok açık bir şekilde, hiçbir şüpheye mahal bırakmaksızın açıklıyorum.

Nuh (a.s.): "müjdeciyim" dememiştir. Çünkü müjde sadece îmân edenlere olur. Ancak o sırada îmân eden bir kişi bile yoktu. Nitekim ***"Kalk da uyar!"*** (el-Müddessir, 74/2) âyetinde de küfür ve kötülüklerden arınma (á تَخْلِيَة), iyiliklerle süsleyip bezemeden (تَحْلِيَة) önceye alınarak korkutmayla yetinilmiştir.

اَنْ لَا تَعْبُدُٓوا اِلَّا اللّٰهَۜ اِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ اَل۪يمٍ ﴿٢٦﴾

26. “Allah’tan başkasına tapmayın. Gerçekten ben sizin acı bir günün azabına uğramanızdan korkuyorum.” ***(dedi.)***

“Allah’tan başkasına tapmayın.” yâni Nûh’u, kavmine şirki yasaklama vazifesiyle gönderdik.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilir: “Nûh rûhu, kavmi olan kalb, nefis ve bedene şöyle dedi: “Dünyaya ve şehvetlerine, âhirete ve derecelerine *“tapmayın.”* Çünkü Allah’a yapılan ibâdet, dünyevî veya uhrevî herhangi bir illete bağlı olarak yapılırsa, bu ibâdeti yapanlar gerçekte Allah’a değil, o şeye ibâdet etmiş olurlar.”

Bu yüzden şöyle demişlerdir: İman ve itâate duyulan arzu, sırf îmân ve itâat için olursa fayda verir. Bunlara karşı duyulan arzu, sevap kazanmak için ya da azabdan korkma sebebiyle olursa fayda sağlamaz. (Bu söz mânevî derecesi yüksek velîler hakkında söylenmiştir.)

Şeyh Mağribî (k.s) şöyle der:

Dîdar cennetinde senin cemâlinin müşâhedesi vardır
Kusur olur eğer ben hûrîye meyl eder isem

“Gerçekten ben sizin acı bir günün” kıyamet gününün ya da tufan gününün *“azabına uğramanızdan korkuyorum.”*

“ اَل۪يمٍ (acı)” kelimesi, ‘gün’ün sıfatı da olabilir, ‘azab’ın sıfatı da olabilir. Acı olarak vasfedilmesi, mübâlağa için mecâzî isnâd tarzındadır. Yâni acının güne isnâd edilmesi, “Gündüzü oruçludur” sözünde olduğu gibi zarfa isnaddır. Acının azâba isnâdı ise “Gayreti çok ve ciddi oldu.” sözünde olduğu gibi bir vasfa isnâddır. Gerçekte acıyı hisseden, azâb kendisine dokunan, azap edilen şahıstır. Azabın ne vasfı ne de zamanı acıyı hisseder. Azâbın vasfı ve vakti acı çekmek vasfedildiğinde, o şahsın hissettiği acının içinde bulunduğu zamana ve vasıflara bile sirayet edecek dereceye ulaştığını gösterir. Bu mânâya göre “ اَل۪يمٍ ” kelimesi, “مُؤْلَمٌ (elem duyulan)” mânâsında isim-i mef‘ûldür. “ مُؤْلِمٌ (elem verici)” mânâsında ism-i fâil olması da mümkündür. Hakikatte o Allah Teâlâ’nın sıfatıdır. Çünkü acıyı yaratan O’dur.

Rivâyet edilir ki Allah Teâlâ Nûh’u kavmine bir bayram günü gönderdi. Nûh kavmi o sırada putlara tapıyor, şarap içiyor ve kadınlarla hayvanlar gibi örtünmeksizin birleşiyorlardı. Nûh (a.s.) yüksek sesle nidâ ederek onları tevhide çağırdı. Onlar da korkup Nûh’u mecnun olmakla suçladılar, dövdüler ve yalanladılar. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرٰيكَ اِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرٰيكَ اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذِينَ هُمْ اَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِۚ وَمَا نَرٰى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾

27. Kavminden ileri gelen inkârcılar dediler ki: "Biz seni de bizim gibi bir insan olarak görüyoruz ve sana bizim basit görüşlü ayak takımımızdan başkasının uymadığını görüyoruz. Sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Bilakis sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz."

"Kavminden ileri gelen inkârcılar" yani kalpleri, meclisleri debdebeyle dolduran kavminin eşrâfı. Allah Teâlâ onları kötülemek ve inkârcı olduklarını daha işin başında tescil etmek için inkârcı olmakla tavsif etmiştir. Yoksa ileri gelenlerinden bir kısmının inkârcı olmadığını göstermek gibi bir gâyesi yoktur.

"dediler ki: "Biz seni de bizim gibi bir insan olarak görüyoruz." peygamberliğin bize değil de sana verilmesini ve sana itaat etmemizi gerektirecek bir üstünlüğün yok! Olsaydı, görürdük.

Kâşifî der ki: "Onlar insan suretlerini görüyorlar, ama eşyanın hakikatini kavramaktan gafildirler."

Mesnevî'de şöyle denilir:

Peygamberlerle eşit olduklarını iddia ettiler
Velileri de kendileri gibi sandılar
Dediler ki: İşte biz de insanız, onlar da insan
Biz de uyumaya ve yemeğe bağlıyız, onlar da
Onlar şunu bilmediler ki körlükleri yüzünden,
Aralarında uçsuz bucaksız bir fark vardır
Her iki çeşit arı bir yerden gıdalandıkları halde,
Birinde yalnız iğne bulunur, diğerinde bal vardır.
İki çeşit geyik otladı, su içti.
Birinden fışkı ortaya çıktı, birinden hâlis misk
Her iki kamış da bir sulaktan su içti.
Birinin içi bomboş, diğeri şekerle doludur.

Âyet işâret etmektedir ki nefis, süflîdir. Tabîatı da bakışı da süflîdir. Rûh ise ulvîdir. Rûhun ulvî bir tabîatı, ulvî bir bakışı vardır. İşte bu ulvî rûhun özelliklerinden biri de başkalarını da kendi âlemine dâvet etmektir. Çünkü bu ulvî bakışı sâyesindedir ki rûh, ibâdetlerin ne kadar şerefli ve değerli olduğunu, ayrıca süflî davranışları ve onların ne kadar değersiz ve zelil olduğunu görür. Bu ulvî tabiatından dolayı da süflî varlıkları

ulvî davranışlara dâvet eder.

Süflî bir varlık olan nefis ise süflî bakışı yüzünden ulvî varlıkları göremez. Süflî tabiatından dolayı da ulvî davranışlara meyletmez. Aksine süflî davranışlara meyleder. Süflî bakışı yüzünden her şeyi süflî görüp başkalarını da kendi âlemine çağırır.

Bu yüzden de ulvî bir varlık olan rûha kendisine benzediğini düşünerek bakar. Aynı şekilde bu nefsin sâhibi de ulvî rûh sâhibini kendisi gibi değerlendirerek: "Seni de bizim gibi bir insan olarak görüyoruz" der.

Bu sebeple onlar peygamberlere bakarlar, ama onları peygamber olarak görmezler. Aksine onları yalancı, büyücü ve deli olarak görürler. Peygamberlere tâbî olanları da küçük ve hakîr görürler. Nitekim şöyle derler:

"Ve sana bizim basit görüşlü ayak takımımızdan" oymacılar, ayakkabı tamircileri ve önemsiz bir takım zanâatlarla uğraşanlar gibi aşağı tabakadan, önemsiz ve itibarsız kişilerden *"başkasının uymadığını görüyoruz."* Şayet doğru olsaydın elbette sana zeki ve ileri gelen kimseler uyardı.

Âyetteki " بَادِيَ الرَّأْيِ " görüşleri ilk ortaya çıktığı sırada sana uyanlardan..." yahut "iyice düşünmeden, inceleyip sık dokumadan hemen uyanlardan ...." demektir.

Nûh (a.s.)'a îman edenler üstün akıl sâhibi kimseler olduğu halde ileri gelenler onları, sırf fakir oldukları için, ayak takımı ve önemsiz saymıştır. Onlara göre ileri gelenler mal, mevki sahipleridir. Nitekim siz de günümüzdekilerin çoğunun buna inandıklarını, birine değer verirken ve küçük görürken bunu esas aldıklarını görürsünüz.

Felek, muradın yularını câhil adama verir
Sen fazîlet ve ilim ehlindensin, bu günah sana yeter

Şu dalâlet ehlinin durumu ne kadar şayan-ı hayrettir! Onlar ne peygamberliği bir insana yakıştırırlar ne de ona uymaya razı olurlar. Ama bir taşa ilâhlığı yakıştırır ve ona tapınmaya razı olurlar.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denir: "Rûha uyanların aşağı tabakası, beden ve bedenin zâhirî organlarıdır. Çünkü çoğunlukla beden rûhun çağrısını kabul eder ve organlara şer'î amelleri yaptırır. Nefsi emmâre ise küfür ve inkâr üzere kalır. Bedenin organlara şer'î ve dinî amelleri yaptırmasına izin vermez. Ancak insanların çoğunun âdeti olduğu üzere dünyevî bir maslahat ve fâsid bir gâye için amel edilmesine izin verir."

"Sizin" yani senin ve sana uyanların *"bize karşı bir üstünlüğünüzü"* mal, mülk konusunda sizi peygamberliğe ehil kılacak, size uyulmaya hak kazandıracak fazladan bir şeref *"de görmüyoruz."* Onların sana uyması, senin peygamber olduğunu göstermez. Sizde size tâbi olmamızı gerektirecek bir üstünlük bulamıyoruz.

el-Kevâşî'de şöyle der: "Sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü görmüyoruz. Çünkü siz de bizim gibi yiyip içen insanlarsınız."

"Bilakis" sözünüz de dâvânız da aynı olduğu için *"sizin"* tamamınızın *"yalancılar*

olduğunuzu düşünüyoruz."

قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَاٰتٰين۪ي رَحْمَةً
مِنْ عِنْدِه۪ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْۜ اَنُلْزِمُكُمُوهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾

28. ***(Nuh)*** **dedi ki: "Ey kavmim! Eğer ben Rabb'im tarafından** ***(bildirilen)*** **açık bir delil üzerinde isem ve O bana kendi katından bir rahmet vermiş de o size gizli bırakılmış ise, buna ne dersiniz? Siz onu istemediğiniz halde biz sizi ona zorlayacak mıyız?"**

Nûh *"dedi ki: "Ey kavmim! Eğer ben Rabb'im tarafından"* bildirilen *"açık bir delil"* apaçık bir burhan ve iddiânın doğru olduğuna şehâdet edecek bir şâhit *"üzerinde isem ve O bana kendi katından bir rahmet"* -ki bu rahmet peygamberliktir- *"vermiş de o"* kanıt *"size gizli bırakılmış ise, buna ne dersiniz?"* yâni bana haber verin.

"Siz onu istemediğiniz" tercih etmediğiniz, muhtevâsı hakkında düşünmediğiniz *"halde biz sizi ona zorlayacak mıyız?"* Yani sizi, bu açık delili kabul etmeye mi zorlayacağız. O delil ile yola gelmeye mecbur mu edeceğiz?

Bu ifade, inkâr/red mânâsında bir sorudur. Nûh (a.s.) şöyle demiş oluyor: "Biz kendiliğimizden sizi zorlayamayız." Kâfirlere verilen cevabın özeti şudur: "Deyin bakalım, şayet ben, iddiânın doğru olduğuna gayet açık bir şekilde delâlet eden bir delil üzerinde isem, fakat bu delil size gizli kalıyor, tarafınızdan kabul görmüyorsa, iyice düşünmeden ondan yüz çevirdiğiniz halde onu size zorla kabul ettirmemiz mümkün olur mu? Yani tabîî ki olmaz."

Müftî Sa'dî der ki: "Burada yapılamayacağı belirtilen zorlama, öldürme ve benzerleri ile icbâr etme şeklindeki zorlamadır. Kabul etmelerini sağlamaya yönelik sözlü zorlama ise zâten yapılmaktadır."

Katâde şöyle der: "Eğer peygamberler kavimlerini îmâna zorlayabilselerdi, zorlarlardı, fakat bunu yapamamışlardır."

Bizim makbûlümüz olan kimseyi makbûl sayarsın
Bizim terk ettiğimiz kimseyi dergâhından sürersin
Kötü ve iyi senin emrinin bendeleridir
İlâhî hikmetine teslim ile başlarını eğmişlerdir

وَيَا قَوْمِ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًاۜ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَمَٓا اَنَا۬ بِطَارِدِ
الَّذ۪ينَ اٰمَنُواۜ اِنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَلٰكِنّ۪ٓي اَرٰيكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٩﴾

29. “Ey kavmim! Buna karşı ben sizden bir mal istemiyorum. Benim ücretim ancak Allah’a aittir. Ben îman edenleri kovacak da değilim. Çünkü onlar Rab’lerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi câhillik eden bir topluluk olarak görüyorum.”

“Ey kavmim! Buna karşı” yani peygamberlik görevini tebliğ etmeme karşı... Bu açıklama her ne kadar burada zikredilmiyor ise de yukarıdaki ***“Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Allah’tan başkasına tapmayın.”*** (Hud, 11/25-26) âyetinden anlaşılmaktadır.

“ben sizden” îman edip bana uyduktan sonra bana ödeyeceğiniz, hidâyete gelmenizin karşılığı olarak benim ücretim olacak *“bir mal istemiyorum. Benim ecrim ve ücretim ancak Allah’a aittir.”* Bu ücret, Allah’ın bana âhirette vereceği sevaptır. Yani ben Allah’ın elçiliği görevini herhangi bir dünyevî gaye için değil, sadece Allah rızası için tebliğ ve îfâ ediyorum.

“Ben îman edenleri kovacak da değilim.” Nûh böyle söylüyor, çünkü ileri gelenler, Nûh’un meclisine devam etmek için Nûh’tan yanındaki fakir ve zayıf mü’minleri kovmasını istemişlerdi. Nitekim Kureyş elebaşları da Hz. Peygamber’in değerli meclislerine devam eden fakir mü’minleri kovmasını istemişler, onlarla bir arada bulunmak istememişlerdi.

Hâfız der ki:

O nesne ki siyah kalb onun aksinden altın olur
Bir kimyadır ki dervişlerin sohbetindedir

Yine o şöyle diyor:

Fakirlere nazar etmek büyüklüğe ters düşmez
Onca haşmetiyle Süleyman’ın karıncaya nazarı vardı

Denilir ki: Allah Teâlâ fakirlerin gönüllerini dikkate alarak ve dünyanın Allah Teâlâ katında değersiz olduğunu göstermek maksadıyla Rasûlullah (s.a.) için fakirliği seçti ki zengin malıyla teselli bulduğu gibi fakir de fakirliği ile müteselli olsun.

“Çünkü onlar” kıyamet günü *“Rablerine kavuşacaklardır.”* ve kendilerine zulmedenlerden hakları alınacaktır. Nitekim *el-Kevâşî*’de böyle denilmektedir. Yahut onlar âhirette Allah’a kavuşarak yaptıklarına güzel karşılıklar alarak kazançlı çıkacaklardır. Sanki şöyle deniliyor: Onları, meclisimden ne kovarım ne de uzaklaştırırım. Çünkü onlar kutsal huzûrda Allah’a çok yakın olacaklardır. Allah Teâlâ’nın böylesine değer verdiği insanları ben nasıl küçük görürüm?!

“Fakat ben sizi” Ebu’l-Leys’in dediği gibi size emrettiğim ve getirdiğim prensipler konusunda *“câhillik eden bir topluluk olarak görüyorum.” İrşâdü’l-akli’s-selîm*’de ise şöyle denilir: “Bilinmesi gereken her konuda câhil bir topluluk olarak görüyorum.”

O zaman Allah'a kavuşma, fakir mü'minlerin Allah katındaki dereceleri ve onları kovmanın Allah'ın gazabını getireceği konularındaki câhillikleri de buna dâhildir.

وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِى مِنَ اللّٰهِ اِنْ طَرَدْتُهُمْ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾

30. "Ey kavmim! Ben onları kovarsam, Allah'a karşı beni kim savunur? Bunu düşünmüyor musunuz?"

"Ey kavmim!" Onlar böyle bir sıfatta iken, değer ve yakınlık bakımından böyle bir mesâbede bulunurlarken *"ben onları kovarsam, Allah'a karşı beni kim savunur?"* Allah'ın gazabını benden kim uzaklaştırır; O'nun benden intikam almasını kim engelleyebilir? *"Bunu düşünmüyor musunuz?"* Yani içinde bulunduğunuz mezkûr câhilliğe devam ederek bu mü'minlerin bahsedilen hâlleri üzerinde düşünmüyor musunuz? Ta ki davranışlarınızın doğruluktan çok uzak olduğunu anlayasınız.

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "*Fakirleri ve miskinleri sevmek, nebîlerin ve rasûllerin ahlâkındandır. Onlarla birlikte oturmak istememek ise münâfıkların ahlâkındandır.*"[120]

Âyetin işârî yorumu şöyledir: Ruh Nûh'u nefse şöyle diyor: Bedeni tâat ve kulluktan menettiğin takdirde seni, Allah'ın azab ve kahrından kim koruyacak? Burada sadece nefsin îmânı ve rûhun ahlâkı ile ahlâklanması ile yetinilmiştir. Nitekim felsefecilerle inatçıların itikadları böyledir. Onlar: "Kulluğun aslı rubûbiyyeti bilmek, bâtının/iç âlemin toplu ve tutarlı olması, güzel huylarla bezenmektir. Bedenî amellerin hiçbir önemi yoktur." derler. Allah'a yemin olsun ki Allah'ı ve Rasûlü'nü yalanlıyorlar, büyük dalâlete düşüyorlar. İşin doğrusu -Allah kendilerine rahmet etsin- meşâyıhın şu sözüdür: "اَلظَّاهِرُ عُنْوَانُ الْبَاطِنِ =Zâhir, bâtının ünvânı, göstergesidir."

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur: "*Hiçbirinizin kalbi dosdoğru olmadıkça îmânı dosdoğru olmaz. Dili dosdoğru olmadıkça da kalbi dosdoğru olmaz. Lisânı ise ancak amelleri dosdoğru olunca dosdoğru olur.*"[121] Yâni zâhirde şeriatla amel edildiği zaman şeriatın rükünleri bâtına sirayet eder. Allah Teâlâ nûru şeriata, zulmeti ise insanın tabiatına yerleştirmiştir. Peygamberler de sırf insanları tabiatlarının karanlıklarından şeriat nûruna çıkarmak için gönderilmiştir.

وَلَٓا اَقُولُ لَكُمْ عِنْدِى خَزَٓائِنُ اللّٰهِ وَلَٓا اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَٓا اَقُولُ
اِنِّى مَلَكٌ وَلَٓا اَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِٓى اَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْرًا
اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا فٖٓى اَنْفُسِهِمْ اِنِّٓى اِذًا لَمِنَ الظَّالِمٖينَ ﴿٣١﴾

31. "Ben size: "Allah'ın hazineleri benim yanımdadır." demiyorum. Gaybı da bilmem. "Ben meleğim" de demiyorum. Sizin gözlerinizin hor gördüğü kimseler için: "Allah onlara bir hayır vermeyecek." de demem. Allah onların içlerinde olanı daha iyi bilir. Böyle bir şey yaptığım takdirde ben mutlaka zâlimlerden olurum."

Peygamberlik iddiâsında bulunduğumda *"ben size: "Allah'ın hazineleri benim yanımdadır."* Yani Allah'ın rızkı ve malları yanımdadır *"demiyorum"* ki hazineler yanımda olmadığı için benim yalan söylediğim sonucuna vararak şöyle diyesiniz: ***"Sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü görmüyoruz, tersine sizi yalancı sanıyoruz."*** (Hûd, 11/27) Çünkü peygamberlik, dünyevî bir takım vasıtalarla elde edilemeyecek kadar değerlidir. Peygamberlik iddiâsında bulunmak ise mal ve mevki sâhibi olma iddiâsından çok uzaktır.

Müftî Sâ'dî şöyle der: "Ben, malımın ve dünyevî rütbemin çok olması sebebiyle bana uymanız gerekir diye iddiâ etmiyorum ki benim üstünlüğümü inkâr edesiniz! Ben sadece Allah tarafından gönderilmiş olmam sebebiyle bana uymanız gerektiğini iddiâ ediyorum. Zaten daha önce Allah tarafından gönderildiğime şâhitlik eden açık bir delil getirmiştim."

"Gaybı da bilmem" Yani ***"Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım."*** (Hûd, 11/25) ve ***"Ben sizin acı bir günün azâbına uğramanızdan korkuyorum."*** (Hûd, 11/26) derken gaybı bildiğimi de iddiâ etmiyorum ki hemen bunu inkâr etmeye ve imkansız bulmaya koşasınız.

Müftî Sâdî şöyle der: "Öyle görünüyor ki Hz. Nûh peygamber olduğunu iddia edince ona gaybla ilgili şeyler sorarak şöyle dediler: "İddianda doğru isen bize şu şu konulardan haber ver bakalım? Nûh da bunun üzerine: "Ben peygamber olduğumu iddiâ ediyorum. Rabb'imden açık bir delil de getirdim. Gaybı ancak O'nun bildirmesi sâyesinde bilebilirim?"dedi. Bu isteklerinin nazm-ı Kur'an'da mezkûr olmasından, fakir mü'minleri kovmasına dair isteklerinin de böyle olması gerekmez.

Size: *"Ben meleğim de demiyorum."* ki ***"Biz seni de bizim gibi bir insan olarak görüyoruz."*** (Hûd, 11/27) diyebilesiniz. Çünkü insan olmak peygamber olmanın mânilerinden değil, tersine en temel şartlarındandır. Yâni bu üç özelliğin bende bulunmamasını beni yalan söylemekle itham etmek için bir vesile saydınız. Oysa ben bunlardan hiçbirini iddiâ etmiyorum. İddiâ ettiğim şeyin de bunlarla hiçbir ilgisi yok. Benim iddia ettiğim sadece insanları farklı kılan zâtî faziletlerle nefsânî üstünlüklerle alâkalıdır.

Size yardım etmek üzere *"sizin gözlerinizin hor gördüğü kimseler için"* yani fakir olduklarından dolayı gözlerinizin hor gördüğü mü'minler için ve bu mü'minler hakkında sizin dediğiniz gibi *"Allah onlara"* dünyada veya âhirette *"bir hayır vermeyecek." de demem."* Belki de Allah onlara her iki cihanda da hayır verebilir. Nitekim Nuh (a.s.)'ın dediği gibi olmuştur. Çünkü peygamberlerin konuşmaları sırf vahiy ve ilhâmdandır. Nitekim Allah Nûh'u ve kavmini o ileri gelenler o kadar güçlü olmalarına rağmen yine

de onların yerine ve yurtlarına vâris kılmıştır.

Hor görmenin gözlere isnâd edilmesi, mübâlağa etmek ve ileri gelenlerin bu mü'minleri, daha doğru dürüst bakmadan hemen ilk bakışta, gerçek kişiliklerini ve olgunluklarını hiç düşünmeden, sırf gördükleri pejmürdelik ve yoksullukları yüzünden ayak takımı saydıklarına dikkat çekmek içindir.

Sa'dî der ki:

Mânâ siyah harfin altındadır
Mâşuk perdede ve ay bulutun arkasındadır
Sevgiliye makbul ve güzel ahlâk lâzımdır
Yoksa dünyanın mansıbı ve malı kâh gelir kâh gider

Fakir **(Bursevî)** der ki: Öyle görünüyor ki hor görmenin gözlere isnâd edilmesi, sadece hor görmenin gözde ortaya çıkması sebebiyledir. Nitekim: "Falan, falancaya tâzim gözüyle değil, tahkîr gözüyle baktı." denir. Bu onun hakikatte kalbin sıfatlarından olmasına ters düşmez.

"Allah onların içlerinde olanı" îmân, mârifet ve îmândaki kararlılıklarını *"daha iyi bilir. Böyle bir şey yaptığım takdirde"* yani böyle bir şey söylediğim takdirde mü'minlerin mertebelerini alçaltmam ve haklarını noksanlaştırmam yüzünden *"ben mutlaka"* onlara zulmeden ya da böylece kendi nefislerine zulmeden *"zâlimlerden olurum."* Çünkü bunun vebâli, onların nefislerine geri dönecektir. Yine burada ileri gelenlerin mü'minleri küçük ve hor görmeleri yüzünden zâlim olduklarına da bir dokundurma vardır.

Ebû Hüreyre (r.a.)'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "*Müslüman müslümanın kardeşidir*." Kasdedilen İslâm kardeşliğidir. Kardeşinin hakkını eksilterek ya da hiç vermeyerek "*ona zulmetmez*;" bir zâlimi veya başka birini def'etmek için yardım istediğinde yardım ve desteğini esirgeyerek "*onu yüzüstü bırakmaz, onu tahkir etmez*." yani hakir görmez, ona karşı büyüklük taslamaz. "Hz. Peygamber (s.a.) göğsüne işâret ederek: "*Takvâ buradadır; takvâ buradadır; takvâ buradadır*." buyurmuştur.

Takvânın esası uzak durmaktır. Buradaki takvadan maksad ise mâsiyetlerden uzak durmaktır. Takvâ sahibi, Allah'a karşı gelmeyi bırakarak O'nun azâbına karşı bir kalkan edinmiş olur.

Hz. Peygamber (s.a.)'in "*buradadır*" sözü, takvânın zâhirî amellerle meydana gelemeyeceğine, Allah'ın azamet, haşyet ve murâkabesi ile meydana geleceğine işârettir. Kalbinde takvâ bulunan biri ise hiçbir kimseye hakâret gözü ile bakmaz. "*Kişiye kötülük olarak müslüman kardeşini hakir görmesi yeter. Müslümanın müslümana kanı, ırzı ve malı haramdır*."[122] *Fethu'l-karîb*'de belirtildiği üzere ırz, insanın övüldüğü ve yerildiği yeridir. **İbn Melek** ise: "Irz, kişinin koruyup muhafaza etmeye çalıştığı tarafıdır." demiştir.

قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَاَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ

مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣٢﴾

32. Dediler ki: "Ey Nûh! Bizimle mücâdele ettin, hem bizimle mücâdelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen haydi bizi tehdit ettiğin şeyi bize getir!"

"Dediler ki: Ey Nûh! Bizimle mücâdele ettin, hem bizimle mücâdelede çok ileri gittin." mücâdeleyi çok uzattın...

Mücâdele, iki hasımdan birinin diğerini susturmak, görüşünden şiddetle vazgeçirmeye çalışması mânâsındaki cedelden gelmektedir.

"Eğer" iddiâ ve tehdîdinde *"doğrulardan isen haydi bizi"* kendisi ile *"tehdid ettiğin şeyi"* yani dünyevî/muaccel azâbı *"bize getir!"* Çünkü seninle yaptığımız münâzaralar bizi müteessir ediyor.

قَالَ اِنَّمَا يَأْتِيكُمْ بِهِ اللّٰهُ اِنْ شَآءَ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾

33. ***(Nuh)*** **dedi ki: "Dilerse onu size ancak Allah getirir. Ve siz** ***(Allah'ı)*** **âciz bırakacak değilsiniz."**

Nuh *"dedi ki: "Dilerse"* âcilen ya da âhirette *"onu size ancak Allah getirir."* Buna ben vekil kılınmış değilim. Ayrıca bu benim kudret sahama giren şeylerden değildir.

Burada azâbın, azâbı gerektiren fiiller sebebiyle değil de Allah'ın dilemesi sebebiyle gerçekleştiğine dâir bir işaret vardır.

"Ve siz" kaçmak ya da konuşurken savunduğunuz gibi kendinizi savunarak Allah'ı *"âciz bırakacak değilsiniz."*

İmam Râzî der ki: "Hiç kimse O'nu âciz bırakamaz." Yâni yapmak istediği hiçbir şeye engel olamaz. Mu'ciz, gücü dahilinde olan şeyleri yapan kişidir. Başkası dilediğini yapma konusunda onun karşısında eli kolu bağlı kalır. Böylece o kimse, onu âciz bırakmış olmakla vasfedilir. İşte *"Ve siz* (Allah'ı) *âciz bırakacak değilsiniz."* sözünün mânâsı şudur: Gücünüz dâhilinde olanı bile yapmanıza imkân yoktur ki Allah'ın size azap indirmeyi dilemesi durumunda dilediği bu azap Allah için imkansız/mümteni olsun."

وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِى اِنْ اَرَدْتُ اَنْ اَنْصَحَ لَكُمْ اِنْ كَانَ اللّٰهُ يُرِيدُ

اَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾

34. “Eğer Allah sizi azdırmak diliyorsa, ben size öğüt de vermek istesem, öğüdüm size yarar sağlamaz. Rabb’iniz O’dur ve siz O’na döndürüleceksiniz.”

“Eğer Allah sizi azdırmak diliyorsa, ben size öğüt de vermek istesem, öğüdüm size yarar sağlamaz.”

اَلنُّصْحُ/öğüt, hayırla ilgili bütün söz ve davranışları içine alan kapsamlı bir kelimedir. Özel hakîkî mânâsı ise hayır istemek ve hayra kılavuzluk etmektir. Nush’un zıddı, el-ğış/aldatmaktır. Öğüdün kendisinden sakınılsın diye azgınlık mahallini, izinden gidilsin diye de olgunluk mahallini bildirmek mânâsına geldiği de söylenmektedir.

Burada peygamberlerin öğüt ve dâvetlerinin Allah’ın azgınlık dilemesi durumunda hidâyete vesile olamayacağına; hidâyetin de azgınlığın da Allah’ın elinde olduğuna işaret vardır.

Hâfız der ki:

Mest olan bana hakaret gözüyle bakma
Çünkü günah da zühd de O’nun iradesi olmadan olmaz

Fakir **(Bursevî)** der ki: Nûh (a.s.)’ın, ileri gelenleri câhillikle vasfettiği daha önce geçmişti. Cahillere ise ne öğüt kâr eder ne vaaz! Nitekim *Mesnevî*’de şöyle denilir:

Gaflet uykusuna dalmış bir bilgisize öğüt vermek,
Çorak bir yere tohum ekmektir!
Ahmaklığın, bilgisizliğin yırttığı şey, artık yama tutmaz!
Ey öğütçü, oraya hikmet tohumu pek ekme!

“Rabb’iniz” yaratıcınız, irâdesi uyarınca sizinle ilgili olarak tasarruflarda bulunan *“O’dur ve siz O’na döndürüleceksiniz.”* de amellerinize göre size mutlaka karşılık verilecek.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا

تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾

35. Yoksa: “O’nu uydurdu.” mu diyorlar? De ki: “Şayet onu uydurmuşsam suçum banadır. Ama ben sizin işlediğiniz suçlardan uzağım.”

“Yoksa” Nûh kavmi: *“onu”* yani kendilerine tebliğ ettiği vahyi Nuh (a.s.) *“uydurdu.” mu diyorlar?”* Ey Nûh! *“De ki:”* farz edin: *“Şayet onu uydurmuşsam,”* Bu söz Nûh (a.s.)’ın şüphe ettiğini göstermez. Aksine kabul edilmesinden ümid kesildiği bir sırada kötüleme maksadıyla söylenmiş bir sözdür. *“Suçum”* yani günahımın vebâli *“banadır.”*

Şayet ben doğru olduğum halde beni yalanlıyorsanız, bu yalanlamanın cezâsı da sizedir. *“Ama ben sizin”* bana, vahiy uydurma fiilini isnad ederken *“işlediğiniz suçlardan uzağım.”* O halde benden yüz çevirip bana düşman olmanızın hiçbir gerekçesi yok!

Burada işâret vardır ki nefsin günahları rûhun safâsına duruluğuna ters düşmez. Rûh nefisten uzak olduğu sürece günahlardan kirlenmez. Fakat bütün kuvveler, kendileriyle işlenen nefsânî günahlardan dolayı kirlenirler. Câhillik rûhu, Allah’tan başkasına/mâsivâya meyletmek kalbi, hevâ nefsi, şehvet de insanın tabiatını kirlendirir, paslandırır. Şu halde akıl sahibine düşen, bu aynaları cilâlamak, Allah Teâlâ için hazır hâle getirmek, en yüce huzûra yönelmek, dosdoğru bir şekilde amel etmek ve şehevî şeyleri terk etmektir.

Allâme Şeyhimiz hazretleri -Allah kendisine selâmet versin- der ki: “İnsan ya hayvânîdir. Bunlar, kendilerine şehvet ve tabiat mizaçları üstün gelen kimselerdir. Ya şeytanîdir. Bunlar, nefsanî özelliklerle şeytanlık hâlleri kendilerine galip gelen kişilerdir. Ya melekîdir. Bunlar da ruhânî özelliklerle meleklik hâlleri kendilerine galip gelen kişilerdir. Ya iki yönlüdür. Bunlar da tabiat ve nefis vasfıyla meleklik ve ruh vasfının kendilerinde eşit ve ortak olarak bulunduğu kişilerdir. Ya da Rahmânî’dir. Bunlar ise sır vasfı ile hâlinin kendilerine galip geldiği kişilerdir.

İşte ilk üç gruptan kimileri dünyadan îmânla ayrılır. Onlar cennete Allah’ın fazlı ile ya da adâlet yerine getirildikten sonra girerler. Onlar sağın adamları ashâbü’l-yemin ve cemâl ehlidirler. Bu üç gruptan kimileri de dünyadan îmânsız ayrılır ve adâlet gereği cehenneme girer ki bunlar solun adamları ashâbü’ş-şimâl ve celâl ehlidirler.

Dördüncü gruptakilerden kimileri dünyadan îmânla ayrılır. Onlar a’raf ehlidir. Beşinci gruptakiler kemâl ehlidir. Onlar önde gelen ve Allah’a yakın kılınmış kimselerdir. Her birimizin mutlaka belirli bir makamı ve taksim edilmiş bir rızkı vardır.

Sonra hayvânî insanlar dünyadan ayrıldıktan sonra şeytanlarla haşr olunurlar. Melekî insanlar meleklerle haşr olunurlar. İki yönlü insanlar iki taraf arasında haşr olunurlar. Rahmânî insanlar da Rahman’ın yakınında haşr olunurlar. Hz. Peygamber (a.s.): “*Yaşadığınız gibi ölürsünüz, öldüğünüz gibi de haşr olunursunuz*.”[123] buyurmuştur.” Hz. Şeyh’in sözü burada bitti.

Yahya b. Muaz Râzî şöyle der: “İnsanlar üç sınıftır. Bir grup vardır ki âhiretleri kendilerini dünyadan alıkoyar. Bir grup da vardır ki dünyaları kendilerini âhiretlerinden alıkoyar. Bir grup daha vardır ki ikisiyle birden meşgul olur. Birincisi kurtuluşa erenlerin derecesidir. İkincisi helâk olanların derecesidir. Üçüncüsü ise durumu tehlikede olanların derecesidir.”

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Allah’ın bir takım seçkin kulları vardır ki onları cennetlerin en yüksek mevkilerine yerleştirecektir. Bu kullar, insanların en akıllılarıdır*.” Ashâb: “Yâ Rasûlallah! Onlar, nasıl insanların en akıllıları oldular?” dediklerinde Hz. Peygamber (a.s.): “*İşleri güçleri Rablerine koşmak, O’nu hoşnud edecek davranışlarda yarışmak idi. Dünyadan, dünyevî rütbelerden, fuzûlî şeylerden, dünya nimetlerinden el-etek çektiler. Gözlerinde bunlar değersiz oldu. Az sabrettiler,*

uzun bir süre rahat edecekler."[124] buyurmuştur.

Ey dânâ gönül, bu alçak dünyanın gamı ne zamana kadar?
Yazık o güzele ki bir çirkine âşık olmuştur.

وَاُو۫حِيَ اِلٰى نُوحٍ اَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ

بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

36. Nûh'a vahyolundu ki: "Kavminden inanmış olanlardan başka kimse inanmayacak, onların yaptıklarından dolayı üzülme!"

"Nûh'a vahyolundu ki:" İnkarda ısrar eden *"kavminden inanmış olanlardan"* kendilerinden îmân etmeleri beklenip de inanmış bulunanlardan *"başka kimse inanmayacak."* Bu ifade Nûh (a.s.)'ı kavminin îmânından ümid kestirmekte; inanmalarının beklenmesi doğru olmayan muhâl gibi bir şey olduğunu bildirmektedir.

Ebu's-Suûd (r.h.) der ki: "Buradaki istisnâ ***"Geçmişte olanlar dışında"*** (en-Nisa, 4/22,23) âyetindeki gibidir ki Nisâ sûresinin son taraflarında geçmişti."

Müftî Sa'dî ise şöyle der: "Şayet *"inanmış olanlar"* ifadesiyle ilgili olarak, "iman yenilenmez, aksine dâima îmânlı olunur. O halde nasıl istisnayla birlikte gelebilir?" denirse şöyle cevap veririz: "Şurası muhakkaktır ki hiç kesintiye uğramayan şeylerin devam etmesi, başlangıç hükmündedir. Bu sebepledir ki biri, giymekte olduğu bir elbise için; "bunu giymeyeceğim" diye yemin etse ve hemen üstünden çıkarmasa yemininde durmamış olur. Yeminler esas itibâriyle örfe dayanırlar."

el-Kutbü'l-Allâme der ki: "Îman edenlerden başka" ifadesi îmân etmeye istidadı bulunan, îmân etmesi beklenen demektir. İfadedeki îmândan, bi'l-fiil îmân kastedilmemektedir."

"Onların yaptıklarından dolayı üzülme!" yâni bunca uzun süredir yapageldikleri yalanlama ve eziyet vermeden dolayı tasalanma, zelil birinin hüznüne benzer bir üzüntüye kapılma! Yaptıkları artık sona erdi. Onlardan intikam alma vakti geldi.

Hz. Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğu rivayet edilir: "*Nûh, kavmiyle mücâdele ederken kavmi tarafından bayılıncaya kadar dövüldü. Ayılınca: "Allah'ım! Kavmimi doğru yola ilet. Çünkü onlar bilmiyorlar." diye dua etti*."

Allah Teâlâ tarafından bu âyet nâzil olunca kavmine şöyle bedduâ etti: ***"Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!"*** (Nûh, 71/26)

Mesnevî'de şöyle denilir:

Peygamberlerin sabırsızlığı, Hakk'ın emri iledir.
Yoksa onların hilmi kötülerin yüklerini de çeker.
Onlar, kötülüklere tahammül ede ede tabiatlarını değiştirdiler.

Eğer tahammülsüzlük gösterirlerse o da Allah'ın emri iledir.

Hz. Şeyh-i Ekber (k.s.) şöyle der: "Ahlâk sâhibinin ilk elde edeceği ahlâk, yaratılanlardan gelecek eziyetlere sabırla katlanmaktır. Bunun yolu da onlardan eziyet duymamaktır. Çünkü o muvahhiddir. Onun gözünde kendisi hakkında kötülük yapan da iyilik yapan da eşittir. Bu ahlâkın son derecesi, kötülük yapanı bile kendisine iyilik ediyormuş gibi görmesidir. Çünkü o her şeyin gerçek mâhiyetini bilmektedir, ilâhî tecellî ile tahakkuk bulmuştur. İşte bu hakikat ehli olmanın; yani tahkîkin başlangıcıdır."

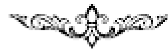
Âyetteki işâret şudur: Rûh Nûh'unun kavminden sadece kalp, sır, beden ve bedenin organları îmân eder. Nefse gelince, nefs ebediyyen îmân etmez. Peygamberin ve seçkin velilerin nefisleri hâriç. Onlar bazan îmân etmeksizin teslim olur. Nefislerin hali, tıpkı şu âyette sözü edilen bedevîlerin durumuna benzer: ***"Bedeviler: "İnandık." dediler. De ki: "Siz îmân etmediniz, ama "Boyun eğdik." deyin. Henüz îmân kalplerinize yerleşmedi."*** (el-Hucurât, 49/14)

Îmânın kaynağı kalplerdir. Boyun eğmenin göstergesi ise nefislerdir. Allah Teâlâ'nın, hakkında: ***"Allah kimin gönlünü İslâm'a açmışsa o, Rabb'inden bir nûr üzerinde değil midir?"*** (ez-Zümer, 39/22) buyurduğu gerçek boyun eğiş, îmân nûru ile aydınlanan kalp aynasından yansıyan ziyâdır.

Bedevîlerin boyun eğişi ise Cenab-ı Hakk'ın: ***"Henüz îmân kalplerinize yerleşmedi."*** buyurması gibi, nûrlanmış kalp aynasından yansıyan bir ziyâ değil, sadece kelime-i tevhide ve sıdk ile yerine getirilen sâlih amellere yerleştirilmiş nûrdan yansıyan bir ziyâdır.

Havassın îmanı, ilâhî feyzi vasıtasız olarak kabul edecek olan kalplere inâyet nazarıyle bakan Hak Teâlâ'dan iner. Avamın îmânı ise kalplerine, dille ikrar, organlarla amel sâyesinde girer.

"Yaptıkları" şer ameller *"yüzünden"* saîdlerin/hoşbahtların nefisleri için *"üzülme."* Çünkü nefisler, saîdler için iksir gibidir. Kötü ameller tevbe ile hayırlı hale dönüşür. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Allah onların kötülüklerini iyiliğe çevirir."*** (el-Furkan, 25/70) buyurmuştur. *"Yaptıkları yüzünden"* şakîlerin/bedbahtların nefisleri için *"üzülme."* Çünkü bu onların şakiliği konusunda Allah için birer delil teşkil eder. İşte bu zincirlerle yani yaptıkları kötü ameller yüzünden cehenneme yüz üstü sürükleneceklerdir. *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'de böyle geçmektedir.

---

[120]. Bk. *Irakî*, Muğnî, IV, 199

[121]. *Müsned*, III, 198

[122]. *Buhârî*, İkrah, 7; *Müslim*, Birr, 32; *Tirmizî*, Birr, 18; *Müsned*, II, 68, 277, 311 360; III, 491

[123]. Bk. *Müslim*, Cennet, 83

[124]. *İbn Hacer*, el-Metâlibü'l-âliye, III, 215; *İbn Arrâk*, Tenzîh, I, 216

NUH TÛFANI

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِى فِى الَّذِينَ ظَلَمُوا
اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾ وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَاٌ مِنْ قَوْمِهِ
سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ اِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَاِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ
﴿٣٨﴾ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ
مُقِيمٌ ﴿٣٩﴾ حَتّٰى اِذَا جَٓاءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ
زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ اٰمَنَ وَمَٓا اٰمَنَ
مَعَهُٓ اِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾ وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٰيهَا وَمُرْسٰيهَا
اِنَّ رَبِّى لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٤١﴾ وَهِىَ تَجْرِى بِهِمْ فِى مَوْجٍ كَالْجِبَالِ
وَنَادٰى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِى مَعْزِلٍ يَا بُنَىَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ
الْكَافِرِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ سَاٰوٖٓى اِلٰى جَبَلٍ يَعْصِمُنِى مِنَ الْمَٓاءِ قَالَ
لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ
فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ﴿٤٣﴾ وَقِيلَ يَٓا اَرْضُ ابْلَعِى مَٓاءَكِ وَيَا سَمَٓاءُ
اَقْلِعِى وَغِيضَ الْمَٓاءُ وَقُضِىَ الْاَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِىِّ
وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَنَادٰى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ
اِنَّ ابْنِى مِنْ اَهْلِى وَاِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ ﴿٤٥﴾
قَالَ يَا نُوحُ اِنَّهُ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ اِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْئَلْنِ
مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ اِنّٖٓى اَعِظُكَ اَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَ رَبِّ
اِنّٖٓى اَعُوذُ بِكَ اَنْ اَسْئَلَكَ مَا لَيْسَ لِى بِهِ عِلْمٌ وَاِلَّا تَغْفِرْ لِى وَتَرْحَمْنٖٓى
اَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٤٧﴾ قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ
عَلَيْكَ وَعَلٰٓى اُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ وَاُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ
اَلِيمٌ ﴿٤٨﴾ تِلْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَٓا اِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَٓا اَنْتَ
وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هٰذَا فَاصْبِرْ اِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾

37. “Gözlerimizin önünde ve vahyimiz gereğince, gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana hitâb etme. Onlar mutlaka boğulacaklardır.”

38. Nûh gemiyi yapıyor, kavminden ileri gelenler yanından geçtikçe onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: "Siz bizimle alay ederseniz, sizin alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz."

39. "Kendisini rezil edecek azabın kime geleceğini ve sürekli bir azabın kimin başına ineceğini yakında bileceksiniz."

40. Nihayet emrimiz gelip de tandır kaynayınca *(sular coşup yükselmeye başlayınca)* Nuh'a dedik ki: "*(Canlı türlerinin)* her birinden birer çift ve aleyhlerinde *(boğulacaklarına)* hüküm verdiklerimiz dışında âileni ve îmân edenleri gemiye yükle." Zâten onunla beraber pek azı îmân etmişti.

41. *(Nuh)* "Gemiye binin." dedi. "Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz ki Rabb'im çok bağışlayan, pek esirgeyendir."

42. Gemi dağlar gibi dalgalar arasında onları götürürken Nuh uzakta duran oğluna: "Yavrucuğum, bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma." diye seslendi.

43. "Oğlu: "Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım." dedi. Nuh: "Bugün Allah'ın emrinden *(azabından)*, merhamet sâhibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur." dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu.

44. "Ey yer suyunu yut ve ey gök *(suyunu)* tut!" denildi. Su çekildi, iş bitirildi. Gemi Cûdî'ye oturdu. "Haksızlık yapan kavim yok olsun!" denildi.

45. Nûh Rabb'ine duâ edip dedi ki: "Ey Rabb'im, şüphesiz oğlum da âilemdendir. Senin vaadin ise elbette haktır ve sen hâkimler hâkimisin!"

46. *(Allah)* buyurdu ki: "Ey Nûh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana câhillerden olmamanı tavsiye ederim."

47. *(Nûh)* dedi ki: "Rabbim, hakkında bilgim olmayan bir şeyi senden istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan ziyana uğrayanlardan olurum."

48. Denildi ki: "Ey Nuh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere bizden selam ve bereketlerle *(gemiden)* in. Kendilerini *(dünyada)* faydalandıracağımız, sonra da bizden kendilerine elem verici bir azabın dokunacağı ümmetler de olacaktır."

49. "*(Ey Muhammed!)* İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret. Çünkü iyi sonuç sakınanlarındır."

"Gözlerimizin önünde…" Göz kendisiyle doğrudan iş yapılan organlardan değildir. Aksine bir şeyi koruyup gözetmenin sebebidir. Bunun içindir ki gözetim manâsını ifade etmek üzere mecazen kullanılmıştır. "Göz" kelimesinin çoğul olarak gelmesi, "biz" zamirinin çoğul olması sebebiyle ve mübalağa içindir. Bu çokluk ise gözetme ve koruma

sebebidir. Bu bakımdan âyetin mânâsı, "Düşmanlarından herhangi birinin seni bu işten ve onu bitirmeni engellemesinden ve gemiyi inşa ederken ayağını doğruluktan kaydırmasından korunmuş olduğun halde gemiyi yap." demektir.

Kâşifî der ki: *"Gözlerimizin önünde…"* yani biz muhâfaza ederiz, ya da yardımcı müvekkel meleklerin gözleri ile muhafaza ederiz, demektir.

Fakir **(Bursevî)** şöyle der: Birinci manâ, daha uygundur. Çünkü Tûr sûresinde şöyle buyrulmaktadır: ***"Rabb'inin hükmüne sabret, çünkü sen gözlerimizin önündesin."*** (et-Tûr, 52/48) Yani koruma ve himâyemizdesin. Zira seni kontrol ediyor ve koruyoruz. Konunun bir ve aynı olması şart değildir.

"ve vahyimiz" gemiyi nasıl yapacağını sana vahyetmemiz, öğretmemiz ve ilham etmemizin *"gereğince"* yani geminin nasıl yapılacağı sana vahyedilmiş olduğu halde *"gemiyi yap."* Onları davetin faydası kalmayınca azâbın inme zamanı gelip çattı. Allah tarafından: "Ey Nuh, bunları Hakk'a daveti terk eyle ve bir gemi yap." diye hükmedildi. Buradaki emir vücûb (gereklilik) ifade eder. Çünkü gemi dışındaki bir şeyin yardımıyla canı boğulmaktan kurtarmanın başka bir yolu yoktur. Böyle olunca gemi nasıl gerekli ise onu inşâ etmek de öyle gerekli olmaktadır.

" اَلْفُلْكَ "deki lâm, ya ahd mânâsındadır, ya da cins. Ahd, belirli bir gemiyi ifade eder. Buna göre Nûh'a, Allah, kavmini boğarak helâk edeceğini; kendisini ve kendisiyle birlikte bulunanları ise emir ve vahyi ile yapacağı şu şu evsaftaki şu adı taşıyan bir şey (gemi) sâyesinde kurtaracağını önceden vahyettiğini ifade eder. Cins mânâsı ise, belirli bir gemiyi değil de gemi cinsini ifade eder.

" اَصْنَعْ (yapmak)" kelimesi, burada gemi suretini elde etmek için ağaçları oyup yontmak demektir.

İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle diyor: "Nûh gemi inşâ sanatını bilmiyordu. Allah Teâlâ ona gemiyi kuşun göğsü şeklinde yapmasını vahyetti. Nûh da baltayı aldı ve durmadan vurmaya başladı.

Haberlerde gelmiştir ki Nuh (a.s.)'a "Geminin ağacını ara." ilâhî fermânı ulaştı. O da 'sac' denilen ağacı ekti. Yirmi senede ağaç büyüdü. O müddet zarfında aslâ çocuk doğmadı ve önce doğan çocuklar bülûğa erdiler. Onlar da babalarının yoluna uydular. Nûh (a.s.)'ın dâvetini kabulden yüz çevirdiler. Artık Nûh (a.s.) gemiyi yapmakla emrolundu.

Nuh (a.s.) kendisiyle beraber yontacak işçiler de tutarak ağaçları iki senede yonttu.

Hayâtü'l-hayevân'da anlatılan garip ilginç bilgilerden biri şöyledir: "Bekçilik etmesi için ilk olarak köpek edinen zat Nûh (a.s.)'dır. Nûh (a.s.) şöyle dedi:

"Ya Rab, bana gemi yapmamı emrettin. Ben de yapıyorum. Günlerce uğraşıp yapmaya çalışıyorum, ama onlar gelip bir gecede bütün yaptıklarımı berbat ediyorlar. Böyle giderse bana emrettiğin bu vazifeyi ne zaman bitirebilirim? Bu iş çok uzadı!" Bunun üzerine Allah Teâlâ, Nuh (a.s.)'a şöyle vahyetti:

"Bir köpek edin de seni korusun." Nûh (a.s.) da bir köpek edindi. Artık gündüzleri çalışıp geceleri uyuyordu. Kavmi geceleyin Nûh'un yaptıklarını bozmak için gelince

köpek havlıyor Nûh (a.s.) da uyanarak eline aldığı sopayla onları kovalıyor, onlar da kaçıp gidiyorlardı. Sonunda istediği şeyi bitirdi. Gemiyi gayet güzel bir şekilde yaptı."

Mesnevî'de şöyle denilir:

Bu akıl öğrenmeye ve anlamaya kabiliyetlidir.
Ama bunu da ona vahiy sâhibi öğretir.
Bütün san'atlar, vahiyden meydana gelmiştir.
Fakat sonra akıl, onların üstüne bazı şeyler katar.
Dikkat et de gör ki, bizim aklımız hiç bir san'atı
Usta olmadıkça öğrenebiliyor mu?
Akıl, hile ile kılı kırk yarar ama,
Usta olmadan hiç bir san'at elde edemez.

Geminin uzunluğu üç yüz arşın, genişliği elli arşın, yüksekliği ise otuz arşındı. Kapısı geniş olan tarafındaydı. Ya da uzunluğu bin iki yüz arşın, genişliği altı yüz arşındı. Nitekim anlatılır ki havâriler İsa (a.s.)'a şöyle dediler:

"Nûh'un gemisini görmüş olan birini diriltsen de bize onu anlatsa." Bunun üzerine Hz. İsâ onları yanına alıp topraktan bir tepenin yanına vardı. Oradan bir avuç toprak alarak:

"–Bunun kim olduğunu biliyor musunuz?" dedi. Havariler:

"–Allah ve peygamberi daha iyi bilir." deyince İsâ (a.s.):

"–Bu Hâm'ın oğlu Ka'b'dır." dedi ve asâsı ile vurarak "Allah'ın izniyle kalk!" buyurdu. Bir de baktılar ki adam ayakta başındaki toprakları silkeliyor, saçları da ağarmış bir vaziyette. Hz. İsâ adama:

"–Sen bu halde iken mi helâk olmuştun?" diye sordu. Adam:

"–Hayır öldüğümde gençtim, fakat bunun kıyamet dirilişi olduğunu sandım ve bu yüzden saçlarım ağardı" dedi. İsâ (a.s.):

"–Bize Nûh'un gemisinden bahset." deyince şöyle dedi:

Uzunluğu bin iki yüz arşın, genişliği ise altı yüz arşındı. Üç kattı. Bir katı dört ayaklı hayvanlarla vahşi hayvanlar için, bir katı insanlar ve bir katı da kuşlar içindi. İsâ (a.s.) daha sonra adama "Allah'ın izniyle tekrar eski hâline dön." buyurdu ve adam tekrar toprak oldu."

el-Kevâşî'de şöyle der: Nûh (a.s.) gemiyi ziftledi. Gemi, inşâsını bitirince Allah gemiyi konuşturdu ve gemi şöyle dedi: "Önceleri de sonraları da Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben öyle bir gemiyim ki bana binen kurtulur, binmeyip geri kalan ise helâk olur. Bana ancak îman ve ihlâs ehli girer." Geminin böyle konuşması üzerine kavmi: "Ey Nûh, bu da senin sihrinin bir parçasıdır." dediler.

"Ve zulmedenler hakkında bana hitâb etme!" Yani onlar hakkında bana başvurma. Azâbı onlardan kaldırmamı isteyerek dua etme!

Burada “onlar” zamîri kullanmak yerine “zulmedenler” ifadesinin kullanılması ile Nûh (a.s.)’ın kavminin zulümleri tescil edilmiş olmaktadır. Yine Nûh (a.s.)’ın duâ etmesinin sırf onlar zulme ısrarla devam ettikleri için yasaklandığı ve azâbın kesinlikle başlarına geleceğine delâlet etmektedir.

“Onlar mutlaka boğulacaklardır.” Boğulmalarına hükmedilmiştir. Bu konuda kazâ ve hüküm geçmiş, kalem kurumuştur. Bunu geri çevirmek artık mümkün değildir. Delil onları sımsıkı bağlamıştır. Artık onların, ibret alabilenlere ibret kılınmaktan, sonrakilere misâl verilmekten başka görevleri kalmamıştır.

*“Zulmedenler”*in kim olduğu ile ilgili olarak şunlar söylenmiştir: Bu ifâde ile Nûh’un oğlu Ken’ân kastedilmektedir. Nitekim *Ebü’l-Leys Tefsiri*’nde de böyledir. *et-Tibyan*’da ise karısı ve Ken’ân’ın annesi Vâlia yahut Vâile de ilâve edilmiştir.

Fakir **(Bursevî)** der ki: Herhalde bu, daha doğrudur. Çünkü rivayete göre yer sayha ederek: “Yâ Rab! Bu kâfirlere ne kadar yumuşak davranıyorsun! Üzerimde dolaşıyorlar. Senin verdiğin rızkı yiyerek Sen’den başkasına tapıyorlar.” dedi. Sonra yırtıcı hayvanlar da aynısını söylediler. Ne zamanki iş kızışıp Nûh (a.s.), kavminden artık kimsenin inanmayacağını anlayınca helâk edilmeleri için bedduâ etti. Bu durumda nasıl olur da onlar ve onların kurtarılması konusunda Allah’a hitâb etmiş olur? Ken’ân ve annesine gelince her ne kadar onlar kâfir iseler de Nûh onları âilesine ve çocuklarına karşı duyduğu şefkatle ilgili olarak öteki kâfirlerle bir tutmamıştır. İşte Nûh’un ailesi için Allah’a hitâb etmesi, bu şefkatin bir gereğidir. Bu sebepledir ki bu hitâp Nûh’a yasaklanmıştır. Bu konuda geniş açıklama aşağıdaki âyetlerde gelecektir.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilir: *“Zulmedenler”* yâni nefisler *“hakkında bana hitâb etme.”* Çünkü zulmetmek nefsin başta gelen özelliğidir. Şüphesiz o çok zâlim ve câhildir. Zira nefisler, eşyayı kendi yerlerinden başkasına koyarlar. Hakk’a ibâdet etmenin yerine hevâyı, dünyaya ve şehevî arzulara tapmayı koyarlar.

Bu hitâbda nefislerin îmânlarından ümid kestirilmektedir. Burada bir çok hikmetler vardır ki açıklaması uzun sürer. Kemâlat ehlinin terakkîsinin ebede kadar sürmesi bunlardan biridir. Bunu iyi anla! Hak Teâlâ’nın mekri nefiste gizlidir. Onun için ondan ve sıfatlarından emin olunamaz.

“Onlar boğulacaklardır.” Yâni Allah’ın selâmete erdirdikleri hariç hepsi fitne tûfânında boğulacaktır. Selâmet ise şefkat gemisine binmektedir. Zira Rûh Nûh’u (bile) bu gemiye binmediği takdirde boğulanlardan olur.”

Bir hadiste şöyle buyrulur: “*Benimle ümmetimin durumu, Nûh’un gemisine benzer. Bu gemiye sıkıca tutunan kurtulur, ondan geri duran ise boğulur*.”[125]

Mesnevî’de şöyle denilir:

Bu sebepledir ki Hz. Peygamber buyurmuştur ki: “Ben
Zamâne tûfanına karşı, gemi gibiyim.
Ben ve ashabım Nûh’un gemisine benzeriz.
Kim bu gemiye el atar, binerse kurtulur.”

Sen şeyhle beraber oldukça kötülükten uzaksın,
Gemiye binmiş gibi olur, gece gündüz yol alırsın.
Zamanın peygamberi demek olan velîlerden ayrılma,
Kendi hünerine, kendi bilgine pek güvenme.
Arslan bile olsan kılavuzsuz yola çıkma;
Gurûra kapılır, sapıtır, hor hakir olursun.

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ
قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾

38. Nûh gemiyi yapıyor, kavminden ileri gelenler yanından geçtikçe onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: "Siz bizimle alay ederseniz, sizin alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz."

"Nûh gemiyi yapıyor" marangozluk işleriyle uğraşıyor... Bu ifade, geminin hayret uyandıran görünümünü gözler önüne getirmek için geçmişte şimdiki zamanın hikâyesi sıygasıyla gelmiştir. *"kavminden ileri gelenler"* eşraf ve idareci konumundakiler, *"yanından geçtikçe onunla alay ediyorlardı."* gemiyi yaptığı için onunla eğleniyorlardı.

Bu, ya geminin ne olduğunu, ne işe yarayacağını, nasıl kullanılacağını bilmemelerinden ileri geliyordu. Çünkü "Ey Nûh! Ne yapıyorsun böyle?" diye soruyorlardı. Nûh da onlara: "Su üstünde gidecek bir ev yapıyorum." diyordu. Nûh'un bu ifadesinden dolayı hayrete düşüp onunla alay ediyorlardı.

Ya da Nûh gemiyi suya oldukça uzak bir kara parçasında suyun son derece az olduğu bir vakitte yapıyordu. İleri gelenler Nûh'un gemi yapması karşısında gülüşüyor ve: "Bakıyoruz da peygamber olduktan sonra marangoz da oldun!" "Su nerde?", "Suya semer mi yapıyorsun?" diyorlardı.

Yahut da Nûh, kavmini boğulmakla uyardığı için dalga geçiyorlardı. Nûh aralarında uzun müddet kalıp da böyle bir şeyin emaresini bile göremeyince boğulmayı muhal/imkansız kabilinden saymışlardı. Daha sonra Nûh'un boğulmaktan kurtulmaya yarayacak sebeplerle meşgul olduğunu görünce onun yaptığını kendileri de yaptılar.

Alay etmelerinin sebebi olarak zikredilen bu üç ihtimalin ortak noktası, o kadar büyük meşakkatlere katlandığı halde Nûh'un bu çalışmasının neticede güzel bir semeresi bulunacağını inkâr ediyor olmalarıdır.

Ben ister iyi olayım ister kötü, sen git kendin ol.
Herkes ne ekerse onu biçer

Sanki bir kimse: "Kavmin eziyeti son raddesine vardığında Nûh ne yaptı?" diye

sormuş, cevâben şöyle buyrulmuştur: *"Dedi ki: "Siz bizimle alay ederseniz, sizin alay ettiğiniz gibi"* yani dünyada boğulurken, âhirette de yanarken sizin ettiğiniz alaya benzer şekilde *"biz de sizinle alay edeceğiz."*

Ebu's-Suûd Efendi (r.h.) şöyle der: "Yâni size, alay edenlerin davrandığı gibi davranacağız. Çünkü alay etmenin bizzat kendisi peygamberlik makamına lâyık olmayan şeylerdendir."

Fakir **(Bursevî)** der ki: Buradaki alaydan maksad, ettikleri alayın cezâsının başlarına gelmesidir. Herkese yapmadığı bir amel cinsinden değil yaptığı amel cinsinden karşılık verilir. Görmez misin ki Allah Teâlâ oruç tutanlar hakkında ne buyuruyor: ***"Geçmiş günlerde yaptıklarınıza karşılık âfiyetle yiyin için."*** (el-Hâkka, 69/24)

Kıyamet günü, oruç tutanlara: "Yiyin ey karınlarını aç bırakanlar. İçin ey ciğerlerini susuz bırakanlar." denilecektir. Yoksa "Yiyin ey ibâdet maksadıyla uykularını bölenler. İçin ey toplu halde kâfirlerle karşılaştıklarında sebât edenler." denmeyecektir. Çünkü böyle bir ifâdede yapılan amel ile verilen karşılık arasında münâsebet bulunmamaktadır.

Öyle ise bu âyet ***"Şüphesiz günahkârlar îmân edenlere gülerlerdi."*** (el-Mutaffifîn, 83/29) âyetine benzemektedir. Çünkü dikkat edilirse bunlara verilecek cezâ şöyle ifade ediliyor: ***"İşte o günde îmân edenler, kâfirlere gülerler."*** (el-Mutaffifîn, 83/34) Sonra da nihâî hüküm veriliyor: ***"Kâfirler yaptıklarının cezasını buldular mı!"*** (el-Mutaffifîn, 83/36)

Bu 38. âyette işâret edilmektedir ki nefis ehli ile nefsin hevâsına tâbi olanlar, zâhirî şeriat esaslarına göre amel edenlerle alay ederler; nefislerini bu esaslarla yorduklarından dolayı onlara gülerler. Çünkü kendileri, şeriatın sırlarından ve nûrlarından oldukça uzaktırlar. Bu şeriat gemisinin faydasını bilmedikleri için onlarla alay ederlerse, kendileri helâk olurken bu şeriat gemisine binerek kurtulanlar da onlarla alay edecektir."

Allâme Şeyhimiz **Osman Fazlî Efendi** şöyle der: "Nasıl ki amel etmeyen âlim ile amel etmeyen câhil, Allah'ın kapısından kovulma bakımından aynı oldukları gibi amel etmeyen ârif ile amel etmeyen gâfil de Allah'ın kapısından geri çevrilme bakımından aynıdırlar. Çünkü sadece ilim ve mârifet, kitap ve sünnete göre amel ile beraber olmadıkları sürece makbûl olma ve kurtuluşa erme sebebi olamazlar. Sadece ikisinin (ilim ve mârifet) kurtuluş sebebi olduğuna dâir görüş, müslüman olmayan filozofların görüşüdür. Bu bakımdan ilim ve mârifetin kurtuluşa sebep olabilmesi için bunlarla beraber mutlaka amel de gereklidir. Nitekim ehl-i sünnetin ve müslüman filozofların görüşleri böyledir."

İyilik yapalım yoksa mahcûb oluruz
Bir günde ki can metâını öbür cihana götürürüz

Sa'dî der ki:

Şimdi çalış ki su senin belinden geçmektedir
Su belinden başına çıkıp sel olunca gayret fayda vermez.

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَۙ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٩﴾

39. "Kendisini rezil edecek azabın kime geleceğini ve sürekli bir azabın kimin başına ineceğini yakında bileceksiniz."

"Kendisini rezil edecek" alçaltıp zelil edecek *"azabın"* ki bu boğulma azabıdır *"kime geleceğini…"* yakında bileceksiniz.

Burada azâb, rezil edici olmakla vasfediliyor. Çünkü alay etme ve küçük görme hâdisesinde normal olarak rezillik ve utanma bulunur.

"ve sürekli bir azabın" devamlı olan ateş azabının kendisinden kurtulmak mümkün olmayan bir borç gibi *"kimin başına ineceğini"* bunların kim olduğunu *"yakında bileceksiniz."*

Bu ifadede kapalı istiâre vardır. Çünkü Allah'ın, başlarına geleceğine hükmettiği uhrevî azap, ödeme vakti kesin olarak gelecek olan vadeli borca benzetilmiştir. Böyle bir borcun ayrılmaz özelliklerinden biri vadesi gelme özelliği uhrevî azaba verilmiştir.

حَتّٰۤى اِذَا جَٓاءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُۙ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ
وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ اٰمَنَؕ وَمَٓا اٰمَنَ مَعَهُٓ اِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾

40. Nihayet emrimiz gelip de tandır kaynayınca *(sular coşup yükselmeye başlayınca)* Nuh'a dedik ki: "*(Canlı türlerinin)* her birinden birer çift ve aleyhlerinde *(boğulacaklarına)* hüküm verdiklerimiz dışında âileni ve îmân edenleri gemiye yükle." Zâten onunla beraber pek azı îmân etmişti.

Nûh (a.s.) tufan vakti gelinceye kadar gemiyi yapmaya devam etti. *"Nihâyet"* tandırın kaynamasına yahut bulutların gönderilmesine dâir *"emrimiz gelip de tandır kaynayınca"* tandırdan su fışkırınca…

" اَلتَّنُّورُ " kelimesi Arapların Arapçalaştırdığı Arapça olmayan bir kelimedir. Çünkü kelimenin kökü " تَنَر " şeklindedir. Arapça'da ise râ harfinden önce nûn bulunmaz. Bunu **Kurtubî** zikretmiştir.

"Tandır kaynayınca" demek tencerenin kaynayınca galeyana gelip yerinden oynaması gibi tandırdan da öyle suyun çıkıp fışkırması demektir. Bu tandır, cumhûrun görüşüne göre Nûh (a.s.)'ın âilesine ekmek pişiren tandırdır.

Rivâyet edilir ki Nûh'a: "Tandırdan su fışkırdığını gördüğün zaman

beraberindekilerle birlikte gemiye bin!" emri verildi. Tandırdan su çıkınca hanımı bunu Nûh'a bildirdi. Bunun üzerine o da gemiye bindi. Bu tandırın Âdem (a.s.)'ın tandırı olup taştan yapılmış olduğu söylenir. Daha sonra Nûh (a.s.)'a intikal etmiştir. Suya en uzak şey olduğu halde suyun tandırdan çıkması harikulâde bir olaydır.

Müfessirler tandırın nerede bulunduğu konusunda da ihtilâfa düşmüşlerdir. Bir görüşe göre tandır Kûfe'de, kilise kapısının hemen bitişiğindeki sağ iç kısma düşen Kûfe mescidinin bulunduğu yerdeydi. Gemi de burada inşa edilmişti.

el-Kamus'ta şöyle geçer: "el-Ğârûk" Kûfe mescidinin bulunduğu yerin adıdır. Çünkü Nûh kavminin boğulması burada meydana gelmiştir. Tandır da bu mescidin bulunduğu yerin bir köşesinde kaynamıştır.

Tandırın Hindistan'da, Şam'da "Aynuverde=Gülpınarı" denilen bir yerde olduğu da söylenmiştir. Tandır yerin yüzeyi veya yeryüzünün en yüksek yeri olduğu da söylenir.

Hz. Ali'den rivayet edildiğine göre "Tandır kaynayınca" tan ağarınca manâsındadır.

"Nûh'a dedik ki: "(Canlı türlerinin) *her birinden"* yani yeryüzünde mutlaka bulunması gereken bütün canlı cinslerinden *"birer çift"* al!

" زَوْجَيْنِ (çift)" kelimesi, biri diğerinden müstağni kalamayan iki şeyden ibârettir. Bunlardan her birine "zevc (eş)" denir. Mesela: Mestin eşi, ayakkabının eşi denir.

el-İrşâd'da şöyle denilir: "Zevc/eş" kendi cinsinden bir benzeri olan şeydir. Mesela erkek dişinin eşi olduğu gibi dişi de erkeğin eşidir. Bazen ikisine birden eş dendiği de olur ve ferd mânâsına gelir. İşte bu ihtimali ortadan kaldırmak için "birer" denmiştir.

"Ve" zulümleri yüzünden boğulacaklarına dâir *"aleyhlerinde hüküm verdiklerimiz dışında"* Bunlardan maksad, Nûh (a.s.)'ın oğlu Ken'ân ile annesi Vâile'dir. Çünkü onlar kâfirdi.

Âyetteki " أَهْلَكَ (âileni)" ifâdesiyle imân bakımından âilesinden olanlar kastediliyor olabilir. Zâhir olan da budur. Çünkü ***"Oğlun senin ehlinden değildir."*** ifadesi bunu göstermektedir. Ancak âile ile akrabalık bağı kastedilmiş olması da mümkündür.

"aileni ve îmân edenleri" yâni âileni ve onlardan olmayan öteki mü'minleri *"gemiye yükle."* Buradaki âile ile kastedilen, Nûh (a.s.)'ın mü'min hanımıdır. Çünkü onun bir mü'min diğeri kâfir iki hanımı vardı. Kâfir olan Ken'ân'ın annesi, Ken'ân'ın oğulları ve onların hanımlarıdır.

Canlılardan birer çiftin gemiye yüklenmesi, Nûh'un ailesinden ve diğer mü'minlerden önce zikredilmiştir. Çünkü onlar ancak insanların yardımı ve itelemesiyle gemiye yüklenir. İnsanlar ise onları yüklendikten sonra gemiye binerler.

Rivâyet edilir ki: Nûh (a.s.): "Ya Rab, her canlıdan birer çifti nasıl yükleyebilirim?" dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ bütün yırtıcı hayvanlarla kuşları Nûh (a.s.)'ın yanında topladı. Artık Nûh (a.s.) her cins hayvan için ellerini birbirine vuruyor, erkek sağ eline, dişi sol eline geliyordu. O da onları gemiye bindiriyordu.

Hasan Basrî der ki: Gemiye sadece doğuran ve yumurtlayan hayvanlar yüklenmiştir. Sinek, böcek ve haşerat gibi topraktan meydana gelip üreyenler gemiye yüklenmemiştir.

❀

Şeyh Semerkandî *Bahru'l-kelâm*'da şöyle der: Nûh'un ilk yüklediği papağan, en son yüklediği ise eşektir. Eşeğin ön tarafı gemiye girince İblis eşeğin kuyruğuna yapıştı. Eşek ayaklarını oynatamaz oldu. Bunun üzerine Nûh:

"–Yazıklar olsun sana, girsene!" dedi. Eşek ayağa kalkıyor, fakat giremiyordu. Nihâyet Nuh:

"–Gir, şeytan da seninle beraber olsun!" dedi. Nûh, bunu söyleyince şeytan eşeği serbest bıraktı. Bunun üzerine eşek gemiye girdi. Şeytan da onunla beraber girdi. Nûh (a.s) onu görünce:

"–Seni benim yanıma kim soktu ey Allah düşmanı?!" dedi. Şeytan: "Sen: 'Gir şeytan da seninle beraber olsun!' demedin mi?" diye cevap verdi.

Nûh (a.s.) şeytana:

"–Yanımdan çık ey Allah düşmanı" dedi.

Şeytan da:

"–Beni de kendinle birlikte taşımaktan başka çaren yok." dedi. Bazılarının iddiâ ettiği üzere şeytan geminin güvertesinde idi."

et-Tibyân'da şöyle denir: "İblis, Nûh'un gemisine binmek istedi. İzin almadan binemeyince eşek gemiye girerken kuyruğuna yapıştı. Eşek bir türlü gemiye binemedi. Nûh (a.s.) eşeği zorlayarak: "Gir, ey mel'un!" dedi. Bunun üzerine eşek, onunla beraber de şeytan gemiye girdi. Bir müddet geçtikten sonra Nûh (a.s.) İblis'i gemide görüp: "Gemiye benim emrim olmadan girdin ha!" diye çıkıştı. İblis de ona cevaben: "Ben, buraya ancak senin emrinle girdim." deyince Nuh (a.s.): "Ben sana böyle bir emir vermedim." dedi. Şeytan: "Emrettin. Eşeğe 'Girsene ey mel'un' dedin. Orada benden başka mel'un yoktu. Ben de bu emre uyarak gemiye girdim." Bunun üzerine Nuh (a.s.) İblis'i bıraktı."

Bir hadiste şöyle buyrulur: "*Eşeklerin anırmasını duyduğunuz zaman şeytandan Allah'a sığının. Çünkü o sırada bir şeytan görmüştür. Horozların ötüşünü duyduğunuz zaman ise Allah Teâlâ'nın fazl u kereminden isteyiniz. Çünkü horozlar o esnada bir melek görmüştür*."[126]

Derler ki eşek dışındaki her hayvanın sesi, onun tesbihidir. Çünkü eşeğin sesi, şeytan görmekten kaynaklanır. Bu da bu hayvanların hadd-i zâtında oldukça bayağı mahluklar olduğunu gösterir. Bu yüzden şeytan eşeğin kuyruğuna yapışmış ve onun dostu olmuştur.

Horoza gelince, şeytanın düşmanıdır. Çünkü horozlar, arş horozunun sesini duydukları zaman namaz vakitlerinde öterler. İnsanlarda olduğu gibi konuşma konusunda hayvanlar arasında farklılık olması uzak bir ihtimal değildir.

Katırların İbrahim (a.s.)'ı yakmak için hazırlanan ateşe odun taşıyan hayvanların en hızlısı oldukları sahih haberlerde geçmektedir. Bu yüzden İbrahim (a.s.) onlara bedduâ

etmiş, Allah da onların neslini kesmiştir.

Zehirli keler/alaca keler de bu ateşi körüklüyordu. Bu yüzden şöyle bir hadis vârid olmuştur: "*Kim zehirli keleri (alaca keleri) tek vuruşta öldürürse kendisine on sevap yazılır*."[127]

Salim b. Abdullah, babasının şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Nuh (a.s.) gemiye binince gemide tanımadığı yaşlı birini gördü ve ona: "Seni buraya kim soktu?" dedi. Adam: "Buraya arkadaşlarının kalplerine musallat olmak için girdim. Böylece bedenleri seninle, kalpleri ise benimle beraber olacak." diye cevap verdi. Nuh (a.s.): "Ey Allah düşmanı! Çık dışarı!" dedi.

Bunun üzerine İblis: "İnsanların kendisi yüzünden helak edildiği beş şey vardır. Sana bunlardan üçünü söyleyeceğim, ikisini bildirmeyeceğim." dedi. Nuh (a.s.)'a: "O üç tanesine ihtiyacın yok! Öbür iki tanesini söylemesini emret." diye vahyedildi. Nuh (a.s.) da o ikisini sordu. İblis şöyle dedi:

"Birincisi haseddir. Ben sırf hased yüzünden lanetlenerek kovulmuş bir şeytan kılındım. İkincisi ise hırstır. Âdem'e cennetin tamamı serbest bırakıldığı halde ona hırsı yüzünden musallat oldum ve istediğimi yaptırdım."

Mesnevî'de şöyle denilir:

Kötü işlere olan hırsın ateşe benzer.
Kömür ateş rengine girince güzelleşir,
Kömürün karalığı ateşte gizlenir,
Ateş sönünce karalık meydana çıkar.
Kömür senin hırsından ateş haline geldi.
Hırs geçince kömür yine eski halinde kapkara kalır.
O zaman kömürün, ateş halinde görünmesi,
İşin güzelliğinden değildi, hırs ateşindendi.
Hırs, senin yaptığın kötü işi süslemiş, hoş göstermişti.
Hırs gitti, yaptığın iş kapkara meydana çıktı.

Denilir ki yılanla akrep Nuh (a.s.)'a gelerek: "Bizi de gemiye bindir." demişler. Nuh onlara: "Siz zarar ve belâ sebebisiniz. Bu sebeple sizi gemiye alamam." diye cevap vermiş. Bunun üzerine: "Hiç kimseye zarar vermeyeceğimize dair teminat veriyoruz. Ne olur bizi gemiye bindir." demişler. Bunların kendisine zarar vereceğinden korkan kimse şu âyeti okursa ona zarar vermezler: ***"Bütün âlemlerde Nuh'a selam olsun!"*** (es-Sâffât, 37/79)

Vehb. b. Münebbih'ten rivâyet edilmiştir ki Nuh (a.s.)'a her şeyden birer çift gemiye bindirmesi emredildiği zaman: "Ya Rab, aslanı, sığırı, deve kuşunu, kurdu, güvercini, kediyi nasıl gemiye bindirebilirim?" dedi. Allah: "Ey Nuh, bunların arasına düşmanlığı koyan kimdir?" buyurdu. Nuh (a.s.): "Sensin, ya Rabbi." dedi. Allah: "Şimdi de onları birbirine ülfet ettireceğim de birbirlerinden razı olacaklar." buyurdu."

“Zâten onunla beraber pek azı îmân etmişti.” yâni çok az kimse dışında Nûh (a.s.)’a îman ve muvâfakat etmediler.

Hz. Peygamber (a.s.)’ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: “*Bu müminler sekiz kişiydi. Nuh (a.s.), hanımı, üç oğlu ve onların hanımları*.”[128]

Utbî der ki: “Tevrat’ta şunları okudum: ‘Allah Teâlâ Nuh’a şöyle vahyetti: “Gemiyi yap. Hanımın, oğulların, oğullarının hanımları ve her canlıdan birer çift ile birlikte gemiye bin. Çünkü ben kırk gün kırk gece yağmur yağdırarak yeryüzünde yarattığım her şeyi telef edeceğim.”

Mukâtil’den rivayet edilir ki: “Nuh (a.s.)’a inananlar yetmiş iki erkek ve kadın, Nuh’un oğulları ve onların hanımlarıydı. Tamamı, yarısı kadın, yarısı erkek olmak üzere yetmiş sekiz kişiydi.”

İbn Abbas (r.anhümâ)’dan rivayet edildiğine göre Nuh (a.s.)’ın gemisinde seksen kadın ve erkek bulunuyordu. Cürhüm de onların arasındaydı.

Anlatılır ki Musul taraflarında Seksenler köyü/Karyetü’s-semanin adı verilen bir yer vardır. Buraya bu ismin verilmesinin sebebi, burayı gemiden inen bu seksen kişinin inşa etmiş olmasıdır. Onun için onların adıyla isimlendirilmiştir.

Âyetin işârî yorumu ise şöyledir: *“Nihayet emrimiz gelip de…”* Bu emir, kulların şeriat gemisine binmekle emrolunduğu büluğ çağıdır. *“tandır kaynayınca”* yani kalıp tandırından şehvet suyu kaynayınca, *“Nuh’a dedik ki:* “Nefsin sıfatlarının *“her birinden birer çift”* yani bütün sıfatları eşleriyle birlikte; mesela şehveti ve eşi iffeti, hırsı ve eşi kanaati, cimriliği ve eşi cömertliği, gazabı ve eşi yumuşak başlılığı, kini ve eşi barışı, düşmanlığı ve eşi sevgiyi, büyüklenmeyi ve eşi tevazuu, teennîyi ve eşi aceleciliği *“ve aleyhlerinde (boğulacaklarına) hüküm verdiklerimiz”* nefis *“dışında âileni”* yani kendinle beraber ailen olan ruh sıfatlarını *“ve”* seninle birlikte *“iman edenleri”* kalb ve sırrı da *“gemiye”* şeriat gemisine *“yükle. Zâten onunla beraber pek azı”* kalbin sıfatları *“iman etmişti.”* Burada bu sıfatlarla onların eşlerinden şeriat gemisinden uzak olan herkesin fitne tufanında boğulacağına işaret vardır.

Bu âyet filozoflarla İbâhiyye’yi reddetmektedir. Çünkü onlar, kötü huylarını ıslah eden ve onları zıtları olan güzel huylarla tedavi eden kimsenin şeriat gemisine binmeye ihtiyacı olmadığına inanmaktadırlar. Fakat onlar bu ıslah ve tedavinin tabîattan sâdır olduğunda kurtuluş için fayda vermeyeceğini bilmiyorlar. Çünkü tabiat ıslah ve tedavinin nasıl yapılacağını, nefsin ne kadar sürede temizlenip güzelliklerle bezeneceğini bilir. Şayet tabîat, nefsin salah ve fesadına vâkıf olursa nefsi baştan tedavi eder ve nefis, hastalıkları ve tedavilerini bilen doktorlar demek olan peygamberlere muhtaç olmazdı. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

“Ümmilere içlerinden, kendilerine” hastalığı sağlıktan, derdi devâdan ayırabilmeleri için ***“ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitab’ı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O’dur.”*** (el-Cumua, 62/2) İşte onlar ancak bu

temizlenme sayesinde rabbânî şeriat ahlâkıyla bezenmeye hak kazanırlar. *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'de böyle geçmektedir.

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٰيهَا وَمُرْسٰيهَا ۜ اِنَّ رَبّ۪ي لَغَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٤١﴾

41. ***(Nuh)*** **"Gemiye binin." dedi. "Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz ki Rabb'im çok bağışlayan, pek esirgeyendir."**

Nuh (a.s.) gemiye yüklenmesi emredilen çiftleri yükledikten sonra beraberindeki mü'minlere: *"Gemiye binin." dedi."*

Kâşifî der ki: "Nuh (a.s.) onları gemisinin yanına götürdü. Hazırladığı bir örtüyü geminin üzerine örttü. Zeminden azab suyu kaynadı. Gökten de belâ ve musibet suyu aşağı gelmeye başladı."

el-İrşâd'da şöyle denilir: " اَلرُّكُوبُ (binmek)", hareket edebilen bir şeye yükselmek demektir. Burada "fî" ile kullanılması zannedildiği gibi Nuh ve kavmine geminin güvertesinde değil de içinde bulunmaları emredildiği içindir. Çünkü daha sağlam rivayetlere göre Nuh (a.s.) vahşi ve yırtıcı hayvanlarla kuşları geminin üç katından en alttakine, evcil hayvanları ortadakine yerleştirmiş, yanındakilerle beraber kendisi de ihtiyaç duyacakları erzakı da alarak en üst kata yerleşmiştir.

Denildiğine göre gemiye 10 Receb Cuma günü bindiler. Gemi, Beytullah'a gelince bir hafta tavaf etti. Gemi mü'minleri yüz elli gün dolaştırdı. Cudi dağının üzerinde bir ay karar kıldı. Muharrem'in onuncu âşûrâ günü gemiden çıktılar.

"Onun" yüzüp gittiği vakit *"yüzüp gitmesi de"* durup hapsedildiği ve sabitleştirildiği zaman *"durması da Allah'ın adıyladır."* Yani, Allah'ın adını anarak ya da "Bismillah" diyerek binin.

Müftî Sâ'dî der ki: "Bu ibarenin aslı şöyledir: 'Allah'ın adıyla birlikte' ya da 'Allah'ın adıyla teberrük ederek binin.' İşte 'Allah'ın adını anarak' ya da 'Bismillah diyerek' ifadelerinin te'vili budur.

el-Kevâşî'de şöyle denilir: Yâni "Onun yüzdürülüp götürülmesi de durdurulması da Allah'ın adıyladır." Nuh (a.s.) geminin hareket etmesini istediği zaman **"Bismillah"** demiş gemi; de hareket etmiştir. Geminin durmasını istediği zaman da **"Bismillah"** demiş, gemi de durmuştur.

"Şüphesiz ki Rabb'im" günah ve hataları *"çok bağışlayan,"* kullarını *"pek esirgeyendir."* Bu yüzden sizi bu beladan kurtarmıştır. Bu sıfatları olmasaydı, sizi kurtarmazdı.

Burada Nuh (a.s.)'ın ve mü'minlerin kurtulmayı hak ettiklerinden değil, sırf Allah Teâlâ'nın fazlı, bağışlaması ve rahmeti sebebiyle kurtulduklarına bir delâlet vardır. Nitekim ehl-i sünnet'in görüşü de böyledir.

Hikaye edilir ki gemiyi yaparken Nuh (a.s.)'ın yanına yaşlı bir kadıncağız uğradı. Kendisine îmân edenlerdendi. Ona ne yaptığını sordu. Nuh (a.s.):

"Allah Teâlâ kâfirleri tufanla helâk edecek, mü'minleri ise bu gemi ile kurtaracak." diye cevap verdi. Kadın, tufanın zamanı gelince müminlerden biri olarak gemiye binebilmek için kendisine haber vermesini rica etti.

Tufan vakti gelince Nuh (a.s.) insanlarla, hayvanları gemiye bindirmekle meşgul olduğundan kadıncağızın ricasını unuttu.

Kadın epeyce de uzakta oturuyordu. Daha sonra olanlar olup kâfirler helak edildikten ve mü'minler kurtulup gemiden çıktıktan sonra bu kadıncağız Nuh (a.s.)'a gelip:

"–Ey Nuh, bana tufan olacak demiştin. Daha vakti gelmedi mi?" diye sordu. Nuh (a.s.) da cevaben:

"–Tufan oldu. Allah'ın emri gerçekleşti." dedi.

Yaşlı kadın bu duruma şaşırdı. Çünkü ne gemiye bindiği ne de tufanı gördüğü halde Allah Teâlâ kadıncağızı evinde dururken kurtarmıştı. İşte Allah mü'min kullarını böyle himaye eder.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Kâmiller, uzaktan senin adını duyarlar da,
Varlığının ta derinliklerine inerler.
Hattâ sen doğmadan yüzlerce sene önce
Onlar senin hallerini bilirler, görürler.
Herkes gönlü ne kadar aydın ise,
Gayb âlemini, gizli şeyleri o kadar görür.

Âyetin işârî yorumu şöyledir: Şeriat gemisi, kendisine binenleri nefis ve dünya fitnelerinin tufanından kurtarmak için yapılmıştır. *"Gemiye binin."* ifadesindeki 'binme' emri şeriat sırlarından bir sırrın keşfine işaret ediyor. Bu sır şudur: Şeriat gemisine tabîatı îcabı ya da atalarını ve hocalarını taklid ederek binenlere bu binişleri hakîkî mânâdaki bir kurtuluş için fayda sağlamaz. Nitekim münafıklar da emre uyarak değil, tabiatları icabı binerler ve bu binişin bir faydasını göremezler. Ayrıca İblis de Nuh'un gemisine binmiş, ama bundan bir fayda görememiştir. Gerçek kurtuluş, sadece gemiye emre uyarak binenlere mahsustur.

Nûh (a.s.) bulunduğu makamın edebini muhâfaza ederek: *"Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır."* dedi. Yani yüzüp gitmesi Allah'tan başlamıştır, durması da Allah'ta son bulacaktır. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Son varış Rabb'inedir."*** (en-Necm, 53/42) buyurmuştur. *"Şüphesiz ki Rabb'im"* gemiye binenleri kurtararak *"çok bağışlayan"* gemiye tabîatı icabı değil de emre uyarak binenleri de *"pek esirgeyendir."* *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'de böyle geçmektedir.

وَهِىَ تَجْرِى بِهِمْ فِى مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادٰى نُوحٌ اِبْنَهُ وَكَانَ
فِى مَعْزِلٍ يَا بُنَىَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ﴿٤٢﴾

42. Gemi dağlar gibi dalgalar arasında onları götürürken Nuh uzakta duran oğluna: "Yavrucuğum, bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma." diye seslendi.

Onlar da Allah'ın adını anarak gemiye bindiler. *"Gemi dağlar gibi dalgalar"* tufan dalgaları *"arasında onları götürürken"* yani mü'minler gemide oldukları halde.

اَلطُّوفَانُ, burada yoğun yağmurda olduğu gibi her şeyin çok ve topluluğu kuşatanına denir. " اَلْمَوْجَةُ "nin çoğulu olan " اَلْمَوْجُ (dalgalar)", şiddetli rüzgar sebebiyle yükselen su mânâsınadır.

Âyette her dalga, büyüklüğü, suya göre yüksekliği ve kesâfeti bakımından dağa benzetilmiştir. Bu benzetmenin zâhirinden geminin dalgaların içinde yüzdüğü anlaşılmaktadır. Oysa kasdedilen şudur: Dalgalar gemiyi her yanından çepeçevre sardığı için gemi dalgaların içinde giden bir şeye benzetilmiştir.

Eğer: "Su, yer ile gök arasını doldurduğuna göre bir dalgadan bahsedilemez. Öyleyse geminin dalgalar arasında yüzmesinin mânâsı nedir?" diyecek olursan, şöyle cevap veririm: Bu yüzme, tufan dağları kaplamadan önce meydana gelmiştir. Bazı âlimlerin dediği gibi gemi, balıklar gibi denizin içinde de yüzebilir. Boğulma da gerçekleşmez. Çünkü Allah Teâlâ suyun gemiye girmesini engellemeye kadirdir. Nitekim denizde bir yol tutup giden balığın durumu (el-Kehf, 18/61) ortadadır. Yâni balık nereye gitse su yukarı gelir ve yükselirdi. Harikulade olaylar arasında Musa (a.s.) ve kavmi için denizin yarılması, Allah Teâlâ'nın suda birkaç tane geçit açması da bunun gibidir.

"Nuh uzakta duran oğluna:" Aşırı şefkatinden dolayı *"Yavrucuğum, bizimle beraber bin,"* yani ey oğulcuğum gemiye bizimle beraber bin ki emniyette olasın, *"kâfirlerle beraber olma." diye seslendi."*

"وَكَانَ فِى مَعْزِلٍ / uzakta duran" *el-Kevâşî*'de belirtildiği üzere kâfir olduğu için Nuh (a.s.)'ın bulunduğu mekandan da onun dininden de uzak duran demektir. *el-İrşâd*'da ise şöyle denilir: Yâni "*Gemiye binin!*" hitabını duyamayacak kadar babasından, kardeşlerinden ve kavminden kendini uzak tuttuğu bir yerde olan, demektir.

Nuh (a.s.)'ın bu oğlunun adının Ken'an veya Yâm olduğu söylenir. Onun Nuh (a.s.)'ın evladlığı mı yoksa öz oğlu mu olduğu da ihtilaflıdır. Rüsûm (zâhir) ulemasının çoğu, birinci görüştedir. Çünkü mâsum bir peygamberin çocuğunun kâfir olması uzak bir ihtimaldir. Ayrıca **Hz. Ali** (r.a.) âyetteki " اِبْنَهُ " kelimesini " اِبْنَهَا " şeklinde okumuştur. O zaman zamir, Nuh (a.s.)'ın hanımı Vâile ya da *et-Tibyân*'da geçtiği üzere Valia'ya râcîdir. O zaman mânâ "Vâile'nin oğluna" şeklinde olur. Yine Nuh (a.s.)'ın: "Şüphesiz

ki oğlum bendendir.” demeyip ***“benim âilemdendir.”*** (Hûd, 11/45) demesi bu görüşü desteklemektedir. Zâhir ulemâsından bazıları ve hakikat âlimlerinin cumhuru ise -Allah sırlarını takdis buyursun- âyetteki “ اِبْنَهُ /oğluna” ve “ بُنَيَّ / yavrucuğum” ifadelerinden dolayı ikinci görüştedirler.

Fakir **(Bursevî)** der ki: “Peygamberlerin oğullarının kâfir olması imkansızdır” şeklindeki iddiâ Âdem (a.s.)’ın oğlu Kâbil sebebiyle geçersizdir. Allah Teâlâ, diriden ölü, ölüden de diri çıkartır. O’nun celal ve cemal sıfatlarının tezâhür yerlerindeki hikmeti bu kâide üzere dönüp durmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.)’in ebeveyninin[129], İbrahim (a.s.)’ın babasının kâfir oldukları nasla sâbit olduğuna göre Nuh (a.s.)’ın oğlunun kâfir olması niçin imkânsız görülsün ki?! **Hz. Ali** (r.a)’ın kırâatına gelince Hz. Ali çocuk da anası gibi kâfir olduğu ve Nuh (a.s.)’ın yolundan ayrıldığı için çocuğu anasına nisbet etmiştir. Çünkü kâfirin mü’mine değil, kâfire nisbet edilmesi lazımdır. Yoksa Hz. Ali ***“O aslâ senin âilenden değildir.”*** (Hûd, 11/46) âyetini gözönünde bulundurduğundan dolayı böyle okumuş değildir. ***“Şüphesiz oğlum da benim âilemdendir.”*** (Hûd, 11/45) âyetine gelince, gayet açık olduğu üzere bu ifade gerideki ***“âileni … gemiye yükle.”*** ifadesine uygun olması için bu şekilde olmuştur.

Şayet: “Nuh (a.s.): ***“Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimse bırakma!”*** (Nuh, 71/26) diye dua ettiğine göre kâfir olduğu halde oğluna nasıl böyle seslenir?” denirse, şöyle cevap veririm: Belki de babalık şefkati onu bu şekilde seslenmeye sevketmiştir. Yukarıda geçen “*aleyhlerinde (boğulacaklarına) hüküm verdiklerimiz dışında”* ifadesi, kapalı (mücmel) gibidir. Belki de o onun bunda dahil olmadığını düşünmüştür. *Şeyhzâde Hâşiyesi*’nde böyle geçmektedir.

Gemiye bineceği belli olduğu için, “bizimle beraber bin” denirken “gemi” ifadesini tekrarlamaya gerek kalmamıştır.

“Kâfirlerle beraber olma.” Yoksa sen de onlar gibi helak olursun. Yani din bakımından değil de mekan bakımından -ki bu mekan, gemi dışındaki tüm, yeryüzüdür- onlarla birlikte bulunma! Her ne kadar dinde onlarla beraber olmamak mekan bakımından da beraber olmamayı gerektiriyorsa da maksad bu değildir. Nitekim Ken’an’ın babasıyla birlikte gemiye binmesi, îmân bakımından da onunla birlikte olmasını gerektirir. Çünkü o sırada oğlunu helak olmaktan kurtarmaya çalıştığı için Nuh (a.s.)’ın oğlundan inkardan vazgeçmesini istemesi uygun düşmemektedir. *el-İrşad*’da böyle geçmektedir.

Fakir **(Bursevî)** şöyle der: Öyle görünüyor ki o dağın kendisini boğulmaktan kurtaracağını zannederek babasından uzaklaştığı bir yerde iken Nuh (a.s.): “Yavrucuğum, Allah’a, O’nun cemal ve celal sıfatlarına îmân ederek bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber, yani onlardan olma.” diye seslendi. Çünkü, onlarla beraber olduğu zaman onlardan biri olur. Bu ifâde aynen ***“Sâdıklarla beraber olun.”*** (et-Tevbe, 9/119) âyeti gibidir.

Eğer: ***“Nuh’a vahyolundu ki: “Kavminden, îmân etmiş olanlardan başkası artık inanmayacak.”*** (Hûd, 11/36) âyeti, onların îmân etmesi ümidini ortadan kaldırdığına göre, Nuh (a.s.), oğlunun inanması için ona nasıl seslenebilir?” dersen şöyle derim: “Bu ifade, Nuh (a.s.)’ın oğlu hakkında bir nas değildir. Tıpkı “*aleyhlerinde (boğulacaklarına) hüküm verdiklerimiz dışında”* ifadesi gibi. Ayrıca Allah Teâlâ kendilerine özel olarak haber verene dek hiçbir matlûbu imkansız görmemek, kâmil zatların özelliklerindendir. Onlar ancak o matlûbu ilgilendiren bir haber geldiğinde Rablerini tasdik ederek o şeyin gerçekleşmesinin imkansızlığına hükmederler. Musa (a.s.)’ın Allah’ı görmek istedikten sonra bunun imkansız olduğu kendisine bildirilince tevbe edip îmân etmesi de buna bir örnek teşkil eder.

قَالَ سَآوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ ۚ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ
أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ ۚ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ﴿٤٣﴾

43. “Oğlu: “Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.” dedi. Nuh: “Bugün Allah’ın emrinden *(azabından)*, merhamet sâhibi Allah’tan başka koruyacak kimse yoktur.” dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu.

“Oğlu:” “Yüksekliği sayesinde *“beni sudan koruyacak”* suyun ulaşmasını engelleyecek dağlardan *“bir dağa sığınacağım.”* Böylece boğulmaktan kurtulacağım. Ne inanırım ne de gemiye binerim *“dedi.”* O, tufanın da genellikle yüksek bir yere çıkılarak kurtulunan diğer normal su ve seller gibi olduğunu sanıyor, tufanın yegâne gayesinin kâfirleri helak etmek olduğunu, mü’minlerin sığındığı yere sığınmaktan başka bir yolla ondan kurtulmanın mümkün olmadığını bilmiyordu.

“Nuh: Bugün Allah’ın emrinden” yani tufandan ibaret olan azabından, *“merhamet sâhibi Allah’tan başka koruyacak kimse yoktur.”* O günün birtakım sebeplere sığınarak kurtulmanın mümkün olduğu olayların meydana geldiği diğer günler gibi olmadığına dikkat çekmek maksadıyla âyette ‘bugün’ lâfzı ilâve edilmiştir. Âyette ayrıca tufana ‘su’ diyen ve onun yüksek bir yere kaçarak kendisinden kurtulmanın mümkün olduğu diğer sular gibi olduğunu vehmeden Nuh’un oğlunun hatâsına dikkat çekilmektedir. Yapılan istisnâ ile de kurtulmanın ancak Cenâb-ı Hak sayesinde mümkün olduğu belirtilmektedir.

Âyette “Allah’ın azabından ancak O koruyabilir.” denilmeyip “ancak merhamet sâhibi kurtarır,” yani ancak merhamet eden -ki o da Allah’tır- kurtarır denilmiştir. Böylece önce kapalı bırakıp sonra açıklayarak, önce mücmel bırakıp sonra mufassal hale getirerek Allah’ın şânı daha da yüceltilmiştir. Yine Allah’ın rahmetinin gazabından önce gelmesi gereğince bu kurtarmadaki illetin Allah’ın rahmeti olduğu hissettirilmiştir. “ عَاصِمَ ” kelimesi de korur mânâsındadır.

“ مِنْ مَاءٍ دَافِقٍ ***(atılan bir sudan)”*** (et-Târık, 86/6) âyeti ile ***“*** عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ***(hoşnut olunan bir yaşayış)”*** (el-Kâria, 101/7) âyetinde olduğu gibi “عَاصِمَ” kelimesinin, “ مَعْصُومٌ (korunan)” mânâsında olduğu da söylenmiştir. Yâni, “Allah’ın azabından ancak O’nun merhamet ettiği korunur” demektir.

“ لاَعَاصِمَ ” ifadesinin, “ لاَذَا عِصْمَةٍ =ısmet sahibi kimse yoktur” mânâsında olduğu da söylenmiştir. “İsmet sâhibi”, “âsım/koruyan” için de “ma‘sûm/korunan” için de kullanılır. Burada kastedilen ise “ma‘sûm/korunan” mânâsıdır.

“Aralarına” yani Nuh ile oğlu arasına *“dalga girdi”* aralarındaki karşılıklı konuşma son buldu *“böylece o da boğulanlardan”* su ile helak edilenlerden *“oldu.”*

Bu ifade, öteki kâfirlerin de helak edildiklerine ve bu helâkin açıklamaya ihtiyaç duymayan, vukûu kesin bir şey olduğuna en beliğ şekilde delâlet etmektedir. “ صَارَ ” yerine “ كَانَ ”nin kullanılmış olması da oğlunun boğulan kâfirlerden biri olduğunu daha güzel bir şekilde ifade etmektedir.

Mesnevî’de şöyle denilir:

Bu bahse girersen yüzmeye girişen Ken’an’a benzersin
Düşman olan Nuh’un gemisine binmem diye
Hz. Nûh; “Ey oğul, gel! Babanın gemisine bin,
Tûfan dalgalarından kurtul, boğulma, ey aşağılık” demişti.
Oğlu Kenan; “Hayır!” dedi, “Ben yüzmeyi öğrendim,
Senin mumundan başka bir mum yaktım!”
Nûh (a.s.); “Kendine gel, buna belâ tûfanının dalgası derler
Bugün yüzme bilenin eli ayağı bir işe yaramaz!” dedi.
Bugün, Allah’ın kahır rüzgârı esmektedir.
Hak dininden başka dinin inanç mumunu söndürür!
Kenan: “Ben senin gemine girmem! Şu yüksek dağa çıkarım;
O dağ, her zarardan beni korur!” dedi.
Nûh: “Yapma evlâdım! Bu zamanda o dağ, bir saman çöpüdür.
Allah bugün, dostlarından başkasına aman vermez!” dedi.
Kenan: “Ben ne zaman senin nasîhatini dinledim de
Sen, benim, senin dininden olduğumu sanıyorsun?
Senin sözlerin asla bana hoş gelmemiştir.
Ben iki dünyada da senden ayrıyım, uzağım!” dedi.
Senin bu soğuk sözlerin benim kulağıma hiç girmez.
Çünkü büyüdüm, bilgi sâhibi oldum.
Nûh (a.s.): “Evlâdım, ne zarar edersin
Bir defa olsun babanın öğüdünü dinlesen?” dedi.
Baba, böylece güzel, tatlı öğütler veriyordu.
Oğlu da ağır, sert, terbiyesizce karşılık veriyordu.

Ne Hz. Nûh Kenan'a nasîhat vermeye doyuyor,
Ne de o nasîhatlar, o terbiyesiz oğlunun kulağına giriyordu.
Onlar böyle konuşurlarken kocaman bir dalga geldi,
Kenan'ın başından aştı; onu aldı götürdü, boğdu.

İbn Abbas (r. anhümâ)'nın şöyle dediği rivâyet edilir: "Gökyüzünden kırk gün kırk gece yağmur yağdı. Yeryüzünden de o miktarda su çıktı. İşte bu durum, ***"Biz de derhal nehir gibi devamlı akan bir su ile göğün kapılarını açtık. Yeryüzünde kaynaklar fışkırttık.*** *(Her iki)* ***su takdir edilmiş bir işin olması için birleşti."*** (el-Kamer, 54/11-12) âyetinde anlatılan durumdur. Daha sonra sular, yeryüzündeki en yüksek dağdan on beş, otuz veya kırk arşın yukarıya kadar yükseldi. Gemi, yolcularına yeryüzünün tamamını hiçbir yerde durmadan beş ayda dolaştırdı. Nihâyet Harem-i Şerif'e gelen gemi, oraya giremedi ve etrafında bir hafta döndü. Allah Teâlâ Beyt'i sular altında kalmaktan korumuş, âzâde tutmuştu." Nitekim *Bahru'l-ulûm*'da böyle geçmektedir.

Ebü'l-Leys Tefsiri'nde şöyle denilir: "Âdem (a.s.)'ın inşâ ettiği beyt altıncı semâya kaldırıldı. Beyt-i Mâmûr, bu evdir. el-Haceru'l-esved ise İbrahim (a.s.)'ın geleceği zamana kadar emaneten Ebû Kubeys dağına bırakıldı. Cürhüm kabilesine mensup olup tûfanda helâk olan Kubeys adlı birinden dolayı bu dağa Ebû Kubeys adı verildi." *İnsânü'l-uyûn*'da böyle geçmektedir.

Hakîm der ki: "Tufandan sonra, yeryüzündekiler için toplu halde boğulmayacaklarına dâir bir emân olarak gökkuşağı çıktı. Gök kuşağına "kavs-i kuzah" denmesi ise Câhiliye döneminde gökkuşaklarının ilk olarak Müzdelife'deki bir dağın tepesinden (Kuzah'dan) görülmesinden ileri gelmektedir. Ya da kuzah, şeytandır. Bu sebepledir ki **Hz. Ali** (r.a):

"Gökkuşağına kavs-i kuzah demeyiniz, çünkü kuzah şeytan'dır. Aksine bu gökkuşağı kavsullahtır. Gökkuşağı Nûh ile Rabb'i arasında bir alâmet, bir parolaydı. Gökkuşağı, yeryüzündekiler için boğulmaktan kurtuluş garantisidir." buyurmuştur. **İbn Hacer**'in *es-Savâık*'ında böyle geçmektedir.

Üftâde Efendi (k.s.) şöyle der: "Nûh Tufanı'nın tesiri her otuz senede bir ortaya çıkar. Fakat hafif şiddette. Böylece çok yağmur yağar, selden dolayı bazı köyler ve evler sular altında kalır."

Bir hadiste şöyle buyrulur: "*Rabb'imden üç şey talep ettim. İkisini verdi, birini geri çevirdi: Rabb'imden ümmetimi umumi bir kıtlıkla helâk etmemesini talep ettim.*" Hz. Peygamber bütün ümmetine şâmil bir kıtlığı kastediyor. *"Bunu bana verdi. Ümmetimi suda boğulma suretiyle helâk etmemesini diledim, bana bunu da verdi. Ümmetimin kendi aralarında savaşmamalarını da"* yani savaş ve fitnelere düşmemelerini de "*talep ettim, fakat bunu geri çevirdi.*"[130]

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: *"Gemi"* yani şeriat gemisi, büyüklük bakımından *"dağlar gibi dalgalar"* fitne dalgaları *"arasında onları"* emre uyarak gemiye binenleri *"götürürken Nuh"* Rûh Nûh'u *"uzakta duran"* mârifetullahdan ve Allah'ı talepten uzakta bulunan *"oğluna:"* yani kendisiyle kalp arasında oluşan nefis Ken'ân'ına *"Yavrucuğum, bizimle beraber"* şeriat gemisine *"bin,"* yoldan çıkmış şeytanlar ve lânetlenip kovulmuş iblislerden olan *"kâfirlerle beraber olma." diye seslendi."*

"Oğlu:" nefis Ken'ân'ı: *"Beni sudan"* fitnelerin suyundan *"koruyacak bir dağa"* yani akıl dağına *"sığınacağım." dedi. Nuh: "Bugün Allah'ın emrinden (azabından), merhamet sâhibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur." dedi."*

Beşerlik arzından şehvet suyu fışkırıp ilâhî hüküm semâsından da dünyevî lezzetlerin ve fitnelerin suyu döküldüğü zaman, bu durumdan ancak şeriat gemisi ile kurtulunur. Ondan başka hiçbir şey bu durumdan kurtaramaz. Allah'ın şeriat gemisine tutunmaya muvaffak kılarak merhamet ettiği kişiler hâriç.

"Aralarına dalga" yani akıl ipine tutunan nefis Ken'ân'ı ile akıl arasına nefsânî, hayvânî şehvet dalgaları ve dünyevî süs fitneleri *"girdi, böylece o da"* yani helâk edici fitneler tûfanından kurtulmak için akıl ipine tutunmak isteyerek şeriat gemisine tutunmayan bütün nefisler *"boğulanlardan oldu."* Filozofların durumu da bundan farksızdır. Onlar da temenni ettikleri şeyleri bir türlü elde edemeyerek helâk olanlar kervanına katıldılar."

Mesnevî'de şöyle denilir:

Çok çalışır, çok didinirsen nihâyet usanır da
Sen kendin: "Meğer, akıl bir ayak bağı imiş" dersin
Kendini felsefeye vermiş, filozof olmuş adama benzersin.
O da ölüm günü aklı çok âciz ve faydasız görmüştü.
O vakit garazsız olarak hakîkati itiraf etmişti;
"Biz" zekâmıza güvenip olmayacak yerlere at sürdük,.
Gurûra kapıldık, aldandık da Hak erlerinden yüz çevirdik,
Hayal denizinde yüzdük durduk.
Rûh denizinde yüzmeye çalışmak, çırpınmak ne boşmuş.
O denizde Nûh'un gemisine binmekten başka çâre yokmuş
Kenan gibi; "Dağa çıkar da kurtulurum." deme.
*Kur'ân'dan "***Bugün koruyacak kimse yok***!" âyetini dinle.*
Gözün bağlı da, o yüzden bu gemi sana aşağı,
Düşünce dağı ise pek yüksek görünüyor
Düşünce dağının (aklın) yüksekliğine bakma, ona güvenme;
İlâhî kahır denizinin dalgası onu alt üst ediverir.
Ey gâfil! Sen Kenan gibi isen bana inanmazsın.
Sana yüzlerce öğüt versem, yine de sözüme kulak vermezsin.

Kenan'ın kulağı bu sözleri nasıl duyacak?
Çünkü bu kulakları Allah mühürlemiştir.
Sonunda sen de bunu ikrar ve idrak edeceksin ya
Bari kendine gel de son günü, yâni âhireti bugünden gör.
Sonu gören mes'ûd olur.
Hak yolunda yürürken hiç bir zaman ayağı sürçmez.
Her an ayağının kaymamasını, sürçmemesini istiyorsan,
Kâmil insanın ayak toprağını gözüne sürme olarak çek.

Hâfız şöyle der:

Allah adamlarına yar ol ki Nuh'un gemisinde
Aslı topraktan olan öyleleri vardır ki tufanı bir su saymaz

Bu konuya uygun düşen nüktelerden birisi de **Hüsrev Dihlevî**'nin şu şiiridir:

Şehâdet deryasından timsah gibi "lâ" lafzı yukarı baş kaldırınca
Nuh (a.s.)'a tufan vaktinde teyemmüm farz olur

Hüsrev Dihlevî'nin: "*Şehâdet deryasından*" sözü, mü'minlerin "Eşhedü (şehâdet ederim ki)" sözleridir. "*Timsah gibi "lâ" lafzı yukarı baş getire*" sözü, "lâ"nın yükselmesidir. "*Teyemmüm*"den maksad ise iki vuruş; "illa" ve "Allah" vuruşudur.

Nûh'dan maksad lisan, ağızdan maksad ise gemidir. Onun tûfânından maksad, "La ilâhe illallah" sözünü telâffuzudur. "Eşhedü en lâ ilâhe illallah" dediği zaman, "lâ" harfi şehâdet denizinden başını kaldırır ve tûfan dil üzerinde meydana gelir. İşte o zaman kişiye yukarıdaki iki vuruş vâcib olur. Bu iki vuruşu yaptığı zaman kurtulur. Yapmayıp bir süre beklediği zaman ise tufan denizinde boğulur. Çünkü bu duruş, inkâr demektir. *Fusûs* şârihi **Sofyalı Hz. Şeyh Bâlî** şiiri bu şekilde şerh etmiştir.

وَقِيلَ يَٓا اَرْضُ ابْلَعِى مَٓاءَكِ وَيَا سَمَٓاءُ اَقْلِعِى وَغِيضَ الْمَٓاءُ
وَقُضِىَ الْاَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾

44. "Ey yer suyunu yut ve ey gök *(suyunu)* tut!" denildi. Su çekildi, iş bitirildi. Gemi Cûdî'ye oturdu. "Haksızlık yapan kavim yok olsun!" denildi.

"Ey yer"; tûfan yerden başladığı için gökten önce yere emir verildi. *"suyunu"* yeryüzündeki pınar ve nehirlerde bulunan suları değil de tufan suyunu *"yut."*

Buradaki *"yut"*, "em" mânâsındadır. Çünkü yutmanın gerçek mânâsı, çekerek yemeği boğaza sokmaktır. Âyette ise suyun toprağa girmesi mânâsında istiâre olarak kullanılmıştır. Aradaki benzerlik yönü (vech-i şebeh) ise 'gizli bir yere gidiş'tir. Âyette

yerin suyu emmesinin alışılagelen yavaş yavaş emmeye benzemediğine de delâlet vardır.

Âyette sadece "yut" denmemiş, "*suyunu yut*" denilmiştir. Çünkü su zikredilmediği takdirde emrin azamet ve kibriyâ makamından geldiği göz önüne alınarak yeryüzündeki dağların, tepelerin, denizlerin ve bütün deniz canlılarının yutulması isteniyormuş gibi istenmeyen bir mânâ ortaya çıkar. *el-Miftâh*'ta böyle geçmektedir.

Fakir **(Bursevî)** der ki: *İrşâdü'l-akli's-selîm*'in açıklaması, yere nisbet edilen suyun yerin içlerinden çıkan sularla, gökten indirilen suların tamamı olduğuna delâlet etmektedir. Oysa aksi düşünülemeyecek kadar açıkça görünen onun yeryüzündeki suyun olmasıdır. Çünkü yer, bu suyu emdiği vakit gökten inen su, -*et-Teysîr*'in açıklamasında da olduğu üzere- gördüğümüz denizleri oluşturmuştur.

Sonra mûteber bir kitapta bu dediğime uygun bir ifadeye rastladım. Şöyle ki: "Allah Teâlâ Nûh (a.s.)'ın kavmine tufan belâsı geldiğinde üzerlerine gökten kırk gün su yağdırdı. Yerdeki pınarlara da emretti ve pınarlardan sular fışkırdı. İşte bu iki su yumuşaklık bakımından birbirinin aynıydı. Yalnız gökten inen su kar gibi beyaz ve soğuk, yerin suyu kaynar su gibi sıcaktı. Nihayet sular dünyanın en yüksek dağından seksen arşın daha yükseğe çıktı. Sonra Allah yere emretti ve yer suyunu emdi. Göğün suyu ise kaldı. Yer bu suyu emmedi."

"Ve ey gök" suyunu *"tut."* yani artık yağmur yağdırma. Biri yaptığı işi bıraktığında " أَقْلَعَ الرَّجُلُ عَنْ عَمَلِهِ " denir. Göğün yağmuru kesildiği zaman da "Aklaati's-semâ" denir. Bu kelime, canlılar ve cansızlar hakkında müştereken kullanılır.

"denildi." Bundan sonra gelecek fiillerde de olduğu gibi fâil belli olduğu için fiil meçhul olarak getirilmiştir. Bu fâil ise Allah Teâlâ'dır. Çünkü bu eşsiz sözü söylemeye, bu hayret verici fiili yapmaya O'ndan başka kimsenin gücü yetmez. Yani Allah Teâlâ, tufan sona erdikten sonra yeri ve göğü seslenilmeye elverişli biri yerine koyarak böyle buyurmuştur.

Âlimler şöyle demiştir: "*Denildi*" ifadesi, irâde etmek mânâsında bir mecâz-ı mürseldir. Âyette sanki şöyle deniliyor: Yeryüzünden fışkıran suların yerin içlerine doğru çekilmesi ve semâ tûfânının kesilmesi irâde edildi. Bu ise kırk gün kırk gece geçtikten sonra oldu.

Rivâyet edilir ki belirli bir ölçü ve belirli bir düzen olmadan gökten bir damla su bile inmez. Ancak bu tufan esnasında böyle olmamış, sular düzensiz ve ölçüsüz bir şekilde yağmıştır.

Âyetin aslı şu şekildedir: "Ey yer, suyunu yut." dendi, o da yuttu. "Ey gök, sen de artık su yağdırma." dendi. O da yağdırmadı. Gökten inen su çekildi. Bu ifâdeler zâten sözden anlaşıldığı için zikredilmemiştir.

"Su çekildi" yani gök ile yer arasındaki sular eksilip dağlar ve yeryüzü ortaya çıktı.

"İş bitirildi" kâfirlerin helâk edileceğine, mü'minlerin ise kurtulacağına dâir yapılan vaad yerine getirildi. Sanki şöyle denilmiştir: Onların işi tamamlandı, helâk edilip boğulmaları nihâyete erdirildi.

el-Miftâh’ta şöyle denilir: Âyette “Nûh’un işi” değil sâdece “*iş*” denilmiştir. Bu “iş”in Nuh (a.s.)’a mahsus olduğunu belirtmek içindir.

“Gemi Cûdî’ye oturdu.” karar kıldı Cûdî, Arap Yarımadası’nda Musul yahut Şam veya Âmid (Diyarbakır) yakınlarında bulunan bir dağdır.

Bir haberde şöyle rivâyet edilir: “Allah Teâlâ dağlara: “Nûh’un gemisini bir dağa indireceğim.” diye vahyedince dağlar yükseldi. Cûdî Dağı ise Allah için tevâzu gösterdi. Onun için de gemi onun üzerinde karar kıldı.”

Sa‘dî der ki:

Tarîkat dervişlere bundan başka bir şey değildir
Tevazu kendi varlığını terk edip kendisini aşağı tutmaktır
Sana yücelik gerek ise tevazuu seç
Çünkü nâmı yüce olmak için tevazudan başka yol yoktur

Tevâzu, Allah erlerinin varabileceği son makamdır. Tevâzuun gerçek mânâsı, nefsin kul olduğunu bilmesidir. Kullukla riyâset, baş olma sevdası asla bir yerde olmaz. Çünkü bu kulluğa ters düşer. Bu yüzden meşâyıh -Allah sırlarını takdis etsin- şöyle derler:

“Sıddîkların kalblerinden en son çıkan şey riyâset sevgisidir.” İnsanların çoğunda ve bazı sâlihlerde görülen (yapmacık) tevâzuun tevâzu olduğunu zannetme. Bu (yapmacık tevâzu), senin bilmediğin bir sebepten dolayı gösterilen bir dalkavukluktur. Böyle kimselerden her biri elde etmek istediği şeye göre dalkavuklukta bulunur. Gerçek tevâzu, Allah’ın sırlarından bir sırdır. Allah onu kemâl üzere ancak nebîlere yahut sıddîklara verir. *el-Mevâkı‘*da böyle geçmektedir.

Hz. Ali (r.a.)’ın şöyle dediği rivâyet edilir: “Mahlûkatın en güçlüsü dağlardır. Ancak demir dağlardan daha güçlüdür. Çünkü dağlar demirle yontulmaktadır. Ateş ise demire galip gelir. Su da ateşi söndürür. Bulut suyu taşır. Rüzgâr bulutu götürür. İnsanoğlu binâlar yaparak rüzgâra galebe çalar. Uyku ise insana galip gelir. Ama ölüm bunların hepsine galip gelir”

Es’iletü’l-hikem’de şöyle denilir: Allah Teâlâ dağları, peygamberleri için kürsüler kılmıştır. Uhud’un Peygamber Efendimiz için, Tur’un Hz. Mûsâ için, Serendib’in Hz. Adem için, Cûdî’nin de Hz. Nûh için kürsü yapılması gibi. Bu özellik, şeref olarak dağlara yeter. Dağlar, bazı durumlar bakımından insanlara benzer. Kâmil kimseye “dağ” denir.”

Âlimler dağlardan hangisinin en faziletli olduğu konusunda ihtilaf ettiler. En üstün dağın, yeryüzüne konan ilk dağ olması hasebiyle Ebû Kubeys olduğu söylenmiştir. Ayrıca Arafat, Musâ (a.s.)’ın dağı ve Kaf dağı da en üstün dağ olarak zikredilmiştir.

Süyûtî ise şöyle der: “En üstün dağ Uhud dağıdır. Uhud, Medine’deki dağlardan

biridir. Tek başına ve orada bulunan öteki dağlardan ayrı olduğu için bu dağa Uhud adı verilmiştir. Hz. Hamza (r.a) ve orada medfun diğer şehidleri (r.anhüm) ziyaret maksadıyla bu dağa gidilmektedir. Dağ Medine'ye iki ya da üç mil uzaklıktadır.

İmam Süyûtî, Uhud dağının üstünlüğüne şu âyetteki "Ehad" kelimesini "Uhud" şeklinde okuyan kırâate göre bu dağın Kur'an'da geçmesini delil göstermektedir: " اِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُنَ عَلٰى اَحَدٍ ***Hani** (savaş alanından) **uzaklaşıyor, Uhud'a dönüp bakmıyordunuz.*** " (Âl-i İmran, 3/153) Yine Süyûtî şu hadisleri de Uhud dağının üstünlüğüne delil göstermektedir: "*Uhud, cennetin rükünlerinden biridir.*"[131] Yani cennetteki bölgelerden büyük bir bölgedir. "*Şu Uhud öyle bir dağdır ki o bizi sever, biz de onu severiz. Yolunuz o tarafa düştüğünde dikenli de olsa oradaki ağaçlardan yiyiniz*."[132] Maksad, teberrük kasdıyla Uhud'un ağaçlarının meyvesinden yemeyi ihmâl etmemeye teşviktir. Dağın bu sevgisinin gerçek mânâda bir sevgi olmasına engel bir durum da yoktur. Dağların Davud (a.s.)'la birlikte tesbih ettiği, ***"Kimi taşlar da vardır ki Allah korkusundan aşağı yuvarlanırlar."*** (el-Bakara, 2/174) âyetinde taşların haşyet duyduğu zikredildiği gibi hadiste de Uhud'un Hz. Peygamber (s.a.)'e sevgi beslediği belirtilmiştir. *İnsânü'l-uyûn*'da böyle geçmektedir.

Fakir **(Bursevî)** der ki: Ehlüllaha göre, cansız maddelerin gerçek bir hayatı vardır. Nitekim *Mesnevî*'de şöyle denilir:

Eğer Allah rüzgâra gözsüz bir görüş vermeseydi.
Âd Kavmi inananları ile inanmayanlarını ayırt edebilir miydi?
Nil nehrinde o ilâhî nûr, o göz, o görüş bulunmasaydı,
Kıbtî ile Sıptî'yi hiç seçebilir miydi?
Dağların taşların görür gözleri, işitir kulakları olmasaydı,
Dâvud (a.s.) Zebur okurken onunla dost olurlar mıydı?
Eğer şu yeryüzünün can gözü olmasaydı,
Kârûn'u nasıl sömürüp yutardı?

Böylece "Ey yer, ey semâ" gibi âyetlerde bulunan nidâların ulema-i billah'a göre hakiki nidâlar olduğunu anladın. "Denildi" ifadesinden anlaşılan "Allah'ın demesi" de yine hakiki bir demedir.

Hz. Şeyh-i Ekber (k.s.) der ki: "Allah Teâlâ, kendi celâline yaraşır bir şekil ve surette tecelli etti." dediğimiz gibi, yine "Kendi celâline yaraşır bir şekilde ses ve harfle konuştu." da deriz. Allah Teâlâ'nın kelâmı, bir mertebede konuşanın bizzat kendisi; başka bir mertebede kelâm-ı nefsî gibi kendi zâtıyla kâim bir mânâdır. Allah'ın kelâmı misal ve his âlemlerinde harflerden mürekkebdir ve onlarla taayyün bulur. **Molla Câmî**'nin *ed-Dürratü'l-fâhira*'sında böyle geçmektedir.

Nûh (a.s.), gemiden Cûdî'ye Aşûrâ günü inmiştir.

Katâde'den şöyle nakledilmiştir: "Mü'minler gemiden Receb'in onunda ayrıldılar.

Gemi, su üzerinde yüz elli gün kalmıştı. Mü’minler, bir ay da Cûdî’nin üstünde tutan gemi böylece altı ay yüzmüş oldu. Mü’minler gemiden Aşûrâ günü indiler.” Bu konuyla ilgili mâlûmat aşağıda gelecek.

“Haksızlık yapan kavim yok olsun!” denildi.” Âyetteki “ بُعْدًا ” kelimesi Arapların, helâk olup ölme mânâsında şiddetli bir uzaklaşmayı ifade etmek istedikleri zaman kullandıkları sözlerinden olup “helak olsunlar” mânasına gelmektedir. Bu ifade, helâk olmaları için yapılmış bir bedduâ olup Allah kullarına, zâlimler hakkında nasıl bedduâda bulunacaklarını öğretmektedir. Yâni, “haksızlık eden bu kavim yok olarak uzaklaşıp gitsin!” demektir.

“ لِلْقَوْمِ ”deki lâm kime bedduâ edildiğini açıklamaktadır Yani “Bu söz bunlar hakkında söylendi.” demektir. Burada kavmin “haksızlık etme” vasfına temas edilmiş olması, helâk edilmelerinin illetinin bu vasıfları olduğunu göstermek içindir. Burada ayrıca haksızlık etme ve yalanlama konusunda onların yolundan gidenlerin de böyle bir helâki ve bedduâyı hak edecekleri üstü kapalı olarak bildirilmektedir.

el-Miftâh’ta der ki: “Allah Teâlâ onlara öfkeli olduğunu ve bu helâki hak ettiklerini göstermek için kelâma bu şekilde son vermiştir. Çünkü helâk edilmelerine dâir bedduâsını, bunlar helâk olduktan sonra yapmaktadır.”

Ebu’l-Âliye’nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Nûh’un gemisi sabitleşip karaya oturunca bir bakmış ki İblis geminin arka tarafında oturuyor. Nûh (a.s.) İblis’e:

“Yazıklar olsun sana! Yeryüzündekilerin tamamı senin yüzünden boğuldu, hepsini helâk ettin!” demiş.

İblis de Nûh (a.s.)’a:

“–Peki ne yapabilirim?” deyince, Nûh (a.s.):

“–Tevbe edebilirsin.” demiş. İblis:

“–Öyleyse Rabb’ine sor bakalım benim için tevbe imkânı var mı?” demiş.

Nûh (a.s.) da Rabb’ine duâ etmiş. Allah Teâlâ Nûh (a.s.)’a:

“–Onun tevbesi, Âdem’in kabrine secde etmesidir.” diye vahyetmiş. Bunun üzerine Nûh (a.s.) İblis’e:

“–İsteğini yerine getirdim.” dedi. İblis:

“–Peki nasıl olacak?” deyince Nûh (a.s.):

“–Âdem’in kabrine secde edersen tevbe etmiş olacaksın.” demiş. Fakat İblis:

“–Ben ona diriyken secde etmedim, ölüyken mi edeceğim!” diye cevap vermiş.

Burada mezardayken Hz. Âdem’e yapılan secdenin mezarda değilken yapılan secde gibi olduğuna işâret vardır. Çünkü peygamberler (aleyhimü’s-selâm), Rableri katında diridirler. Kâmil veliler de böyledir. Nitekim **Sâib** şöyle der:

Ölümleriyle gönül ehlinden meded beklemekten ümitsiz olma!
Çünkü âgâh olan kâmil kişinin uykusu aynen uyanıklık gibidir

Allah'ın rahmetinden kovulan şeytan ise bundan gafildir. Onun için bu apaçık gerçeği kabul etmekten yüz çevirmiştir. Velileri veya velilerin kabirlerini ziyaret etmeyi yahut onlardan yardım istemeyi (istimdâd) kötü görenler de ona benzerler. Allah'ın bizi korumasını niyaz eder ve yüzüstü bırakmasından yine O'na sığınırız.

Bilesin ki Kur'an bütün âyet ve sûreleriyle fesâhat ve belâğatin zirvesinde mûcize bir kitaptır. Ancak bazı özellikleri ve meziyetleri olması bakımından Kur'an'ın bazı bölümleri arasında farklılık vardır. Çünkü bazı makamlar, kendilerinin üzerinde olan bazı makamlarda söylenen kelimelerin taşıdığı incelik ve latîfeleri taşımazlar. İşte güzellik ve kabul görme konusunda şanı yüce âyetlerden biri de bu âyet-i kerimedir: *"Ey yer suyunu yut … denildi."*

Bu sebepledir ki Kahtân tarzı fesâhate alışık olan, Adnan tarzı hutbelerin temel ilkesi çerçevesindeki belağata âşina hâlis Araplar ve son derece beliğ hatipler, bu âyeti duydukları zaman fesahati karşısında yere kapandılar, geniş muhtevâsı karşısında başlarını eğdiler. Kâbe duvarına asılan/muallakât kasîdelerini unuttular. Herkesçe beğenilip kabul gören nesirlerini bir tarafa bıraktılar. Meşhur olduğu üzere mezkûr farklılığa dikkat çeken kimse ne güzel söylemiştir:

Beyan ve fesâhatta her söz bir olmaz
Câhız ve Esma'î gibi birisi tarafından söylense bile
Benzersiz ve vahy-i münzel olan Hakk'ın kelamından
Nasıl Tebbet sûresi fesahatta "kıyle yâ ardu'ble'î" gibi olur?

Görmez misin ki Yüce Allah, peygamberlerini peygamberlik derecesi bakımından birbirlerine denk kılarken ümmetlerini farklı istidâdlarda yaratmıştır. Ümmetlerin bu farklılığı, kendilerine gönderilen peygamberlerde değil, sırf kendilerinde bulunan bir husûsıyetten ileri gelmektedir.

İşte Furkan Mushafı'ndaki gerek enfüsî/iç gerekse âfâkî/dış âlemle ilgili âyetler farklı ve birbirinden ayrı olduğu için, Kur'an Mushafı'ndaki apaçık âyetler de böyle farklı olmuştur. Çünkü Kur'an, bütün vücûbî ve imkânî nüshaların hakîkatlerini kendinde bulundurur, ilmî ve ayânî kitapların açıkladıkları şeylere uygunluk arzeder. Kur'an'ın merâtibe işâret konusundaki durumu takdîre şâyândır. Allah her şeyden üstün ve gâlibdir.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: *"Ey yer suyunu yut"* yani ey beşeriyet yeri, şehvet suyunu yut *"ve ey gök (suyunu) tut!"* yâni ey hüküm semâsı, âfet yağmurlarını kes! *"denildi. Su çekildi,"* fitne suları azaldı. Yâni şeriat nûru sâyesinde fitne karanlığı azaldı, tesiri sâkinleşti. *"iş bitirildi."* Yâni belâ vermek maksadıyle takdir edilmiş bulunan fitne tûfânı sona erdi. *"Gemi"* şeriat gemisi *"Cûdî'ye oturdu."* Cûdî, temkin makamıdır. Tûfan günleri ise âfet ve helâklerle dolu, farklı özellikler

barındıran telvin makamlarından idi. Ancak bu günler geçince durum temkin makamına dönüşmüş oldu. Kurtuluş, sebât ve derecelere ulaşmak ise bu makamdadır. *“Haksızlık yapan”* yani şeriat gemisine binmekten geri kalarak kendilerine haksızlık eden *“kavim”* boğulup *“yok olsun!”* helak olsun *“denildi.”*

وَنَادٰى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابْنٖى مِنْ اَهْلٖى وَاِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ

وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحَاكِمٖينَ ﴿٤٥﴾

45. Nûh Rabb’ine duâ edip dedi ki: “Ey Rabb’im, şüphesiz oğlum da âilemdendir. Senin vaadin ise elbette haktır ve sen hâkimler hâkimisin!”

“Nûh Rabb’ine duâ edip dedi ki: “Ey Rabb’im, şüphesiz oğlum” Ken’an *“da benim âilemdendir”* âilemi gemiye yüklememi emrederken zımnen hepsini kurtarmayı bana vaad etmiştin.

Oğul babanın binâsı, yapısı olduğu için ona “ibn” denmiştir.

Tercih edilen görüşe göre Ken’an, Nûh (a.s.)’ın öz oğludur. Ya da evlatlığı, yine âilesinin bir parçasıdır. **İbnü’l-Melek**’in *Şerhu’l-Meşârık*’ında belirtildiği üzere eşler, çocuklar, köleler, câriyeler, akraba ve arkadaşların hepsi birden “ اَلْاَهْلُ=âile” olarak tefsir edilir.

İbnü’l-Kemâl de şöyle der: “اَلْاَهْلُ (âile)”, bir şeyin kendisine has özelliğine ve kendisine nisbet edilen şeye denir. Allah Teâlâ’nın “*Şüphesiz oğlum da benim âilemdendir*” sözü de bu türdendir.

“Senin” bu *“vaadin ise elbette haktır”* cayma söz konusu olmayan, yerine getirileceği konusunda hiç şüphe olmayan kesin bir gerçektir.

Va‘d; bir menfaatin ulaştırılacağını meydana gelmeden önce haber vermekten ibârettir.

Öyle görünüyor ki Nûh (a.s.)’ın bu duâsı, oğlunun boğulmasından öncedir. Bu duânın maksadı, aralarına dalga girdiği zaman oğlunun kurtarılmamasındaki hikmetin ne olduğunu öğrenmek değil, onun kurtarılmasını istemektir. Nûh (a.s.) duâ ettiği sırada oğlunun helâk olduğunu bilmiyordu. Onun helâk olduğunu ya dalgaların onu gemiye yaklaştırması sâyesinde ya da gemiyi ona yaklaştırması sâyesinde sonradan öğrenmişti. Ayrıca sadece aralarına dalgaların girmesi, Nûh (a.s.)’ın oğlunun helâk olduğunu bilmesi bir tarafa, oğlunun helâk olmasını bile gerektirmez. Çünkü Allah Teâlâ’nın rahmeti sebebiyle onu boğulmaktan koruması imkân dahilindedir. Allah her şeye kadirdir. *Bahru’l-kelâm*’daki şu bilgiler bunu te’yid etmektedir: Bir sonraki âyetteki Allah’ın Nûh (a.s.)’a hitaben: ***“Bilmediğin şeyi benden isteme!”*** ifadesinde “isteme”nin zikredilmesi ileride geleceği üzere bu duânın, oğlu boğulmadan önce yapıldığını, oğlu hakkında endişe duymasından kaynaklandığını göstermektedir.”

“Ve sen hâkimler hâkimisin.” Yani, hâkimlerin en bilgilisi ve en âdilisin. Çünkü

hiçbir hâkimin ilim ve adâlet olmadan bir başkasına üstünlüğü olamaz. Sizin zamanınızda idareyi üstlenen nice zâlim câhiller vardır ki “akda’l-kudât” yâni “hâkimler hâkimi” ünvanıyla anılmaktadır. Bundan ibret al ve göz yaşı dök.

Cârullah şöyle der:

Zamanımız kadıları hırsız oldular
Özel değil genel dâvâlarda bile çaldılar
Korkar olduk onlarla tokalaşmaya bile
Yüzüklerimizin taşını aşırırlar diye

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Üç grup hâkim vardır: Biri cennette, diğer ikisi cehennemdedir. Cennette olan, hakkı bilir ve ona göre hükmeder. Diğer ikisine gelince onlardan birisi, hakkı bilir, fakat ona göre hükmetmez. Bu yüzden de cehenneme girer. İkincisi ise insanlar arasında cahilce hükmeder. Bu yüzden de cehenneme girer*.” Yani hakkı bilmez, helali haramı birbirine karıştırır.

Şeyh Sa‘dî şöyle der:

Ey ulu, büyük olan kimse! Halka ezâ ve cefâ eyleme
Çünkü cihan bir üslub ve kaide üzere kalmaz
Mazlûmun kurumuş dudağını güldür, sevindir
Çünkü kıyamet günü zâlimin dişlerini sökerler

قَالَ يَا نُوحُ اِنَّهُ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ ۚ اِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ ۖ فَلَا تَسْئَلْنِ
مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ۖ اِنّ۪ٓي اَعِظُكَ اَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِل۪ينَ ﴿٤٦﴾

46. ***(Allah)*** **buyurdu ki: “Ey Nûh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana câhillerden olmamanı tavsiye ederim.”**

Allah Teâlâ *“buyurdu ki: “Ey Nûh! O”* yani oğlun *“asla senin”* kurtarılacaklarına dair yapılmış olan vaadin içine aldığı *“ailenden değildir.”* Çünkü o, ailenden istisnâ edilerek çıkarılmış bulunmaktadır. Çünkü aileden olmadaki temel sebep dinî yakınlıktır. Mü’min ile kâfir arasında ise hiçbir alâka yoktur.

İbn Abbas, **Mücâhid** ve **İkrime**, Ken‘ân’ın Nûh (a.s.)’ın oğlu olduğunu, fakat amel açısından ona karşı geldiğini belirtirler.

Hikmet ehlinden birisi şöyle der: “Bir oğul babasının yaptıklarını yapmıyorsa, onunla alâkası kesilmiş demektir. Bir ümmet de peygamberinin yaptığını yapmıyorsa, korkarım ki aralarındaki alâka kopmak üzeredir.”

Böylece şu açığa çıkıyor ki ilim ve amel olmaksızın birinin nesebinden olmanın, sırf

atalarla övünmenin hiçbir faydası yoktur.
Sa'dî der ki:

Ken'an gibi tabîat hünersiz olur
Peygamber evladı olması kıymetini artırmaz
Aslını nesebini gösterme; bir hünerin varsa onu göster
Gül dikenden, İbrâhim putperest Âzer'den oldu.

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "*Ey Hâşimoğulları, insanlar bana amelleriyle gelirken siz bana nesebinize güvenerek gelmeyin*."[133] Bu ifadenin maksadı, insanlar amelleriyle gelirken, bazılarının Hz. Peygamber katında nesebleriyle iftihâr etmelerini kınamaktır.

Hâşimî olmanın ne faydası dokunur sana,
Nefsinin ahlâkı Bâhile'den olduktan sonra,

Bâhile, âdiliği ile meşhûr bir kabile olup ölü kemiklerinin iliklerini yerlerdi.

"Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir." Bu ifâdenin aslı "Çünkü o sâlih olmayan iş sahibidir." şeklindedir. Nûh (a.s.)'ın oğlu devamlı olarak kötü işler yaptığı için mübalağa maksadıyla âyette bizzat kendisi kötü amel yerine konulmuştur.

Âyette " عَمَلٌ فَاسِدٌ " buyrulmamıştır. Halbuki fâsid ile gayr-i sâlih/yaramaz birbirinden ayrılmayan iki şeydir. Bu, kurtuluşun ancak sâlih işler yapmakla mümkün olduğunu bildirmek içindir.

Fakir **(Bursevî)** der ki: Âyet üzerinde düşündüğüm sırada gönlüme başka bir mânâ daha doğdu: Âyetteki "amel", kesb ve fiil mânâsınadır. Âyetin mânâsının şöyle olması uzak bir ihtimal değildir: "O, sâlih olmayan/yaramaz bir kazançtır." Şu hadiste çocuğa "kesb/kazanç" denilmektedir: "*Kişinin yediği en temiz şey, kendi kazancından yediğidir. Kişinin evlâdı da kazancındandır*."[134] Başka bir hadiste de: "*Sen de malın da babana âidsiniz*."[135] buyrulmuştur.

"O halde hakkında bilgin olmayan" gerçekleşmesinin doğru ve hikmete uygun olduğunu kesin olarak bilmediğin *"bir şeyi benden isteme."* Nûh (a.s.)'ın seslenişinde talep ve isteme mânâsı bulunduğu içindir ki bu sesleniş "istemek" olarak ifâde edilmiştir. Yâni duruma apaçık bir şekilde vâkıf olduğuna göre bilmediğin bir şeyi benden isteme!

"Ben sana câhillerden olmamanı tavsiye ederim." Câhillerden olmanı kötü gördüğümden sana öğüt veririm.

Âyette daha evlâ olan bir davranışın terk edilmesine "câhillik" denilmiştir. Çünkü daha önce 40. âyette hakkında hüküm verilenlerin istisnâ edilmiş olması Nûh (a.s.)'a içinde bulunduğu durumu göstermiş, böyle bir istekte bulunmaktan müstağni kılmıştır. Ama evlâd sevgisi Nûh (a.s.)'ı bundan alıkoymuş, böylece iş ona karışık gelmişti. İşte

Nûh (a.s.), karıştırmaması gereken bir şeyi karıştırdığı için azarlandı.

قَالَ رَبِّ اِنّٖٓى اَعُوذُ بِكَ اَنْ اَسْـَٔلَكَ مَا لَيْسَ لٖى بِهٖ عِلْمٌۜ
وَاِلَّا تَغْفِرْ لٖى وَتَرْحَمْنٖٓى اَكُنْ مِنَ الْخَاسِرٖينَ ﴿٤٧﴾

47. ***(Nûh)* dedi ki: "Rabbim, hakkında bilgim olmayan bir şeyi senden istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımızsan ziyana uğrayanlardan olurum."**

Bunun üzerine Nûh (a.s.) *"dedi ki:"* "Yâ Rabbi bu mükellefiyeti kabul ettim. Bir daha aynı istekte bulunmayacağım. Yalnız bu istekte bulunmaktan sadece senin yardımın ve yol göstermenle sakınabilirim." Bu yüzden Nûh söze şöyle başladı: *"Rabbim, hakkında bilgim olmayan"* gerçekleşmesinin hikmet gereği olduğunu bilmediğim *"bir şeyi senden istemekten"* yani bundan sonra böyle bir talepte bulunmaktan *"sana sığınırım."* Yâ Rab! Bugünden itibaren böyle bir istekte bulunmaktan beni koru.

Hz. Nûh, vefat edinceye kadar ettiği bu istiğfar üzere sâbit kadem olmuştur. Zâten sâlihlerin âdeti, kendilerine bir şey öğütlendiği zaman ona göre davranmak, bir hatâlarına dikkat çekildiğinde istiğfar edip Allah'a sığınmaktır. Allah Teâlâ, peygamberlerin başından geçen bu tür hâdiseleri, gerek istiğfâr konusunda gerekse kendi rahmetinden ümid kesmemek konusunda herkes peygamberlere uysun diye anlatmıştır. ***"Ey Nûh! bizden selâm ve bereketlerle*** (gemiden) ***in."*** (Hûd, 11/48) âyetinin de delâlet etiği üzere Allah Teâlâ Nûh (a.s.)'ın bu tevbesini kabul buyurmuştur.

Gerçek tevbe iki şeye bağlıdır: Biri, gelecekte o işi yapmamaya kesin karar vermektir. *"Sana sığınırım"* ifadesinde buna işâret vardır. Diğeri geçmişte yapılana pişman olup bağışlanma istemektir (istiğfar). Buna da şu ifade ile işâret edilmektedir: *"Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan ziyana uğrayanlardan olurum."* yani benden sâdır olan mezkûr isteği bağışlamaz, tevbemi kabul ederek bana acımazsan, bu yüzden amel bakımından ziyâna uğrayanlardan olurum. Çünkü Allah'a şükretmekten gafil olmak, hele hele böyle düşmanlar helâk olurken kurtulmak gibi büyük bir nimete kavuşmuşken şükretmemek; özellikle de hakkında: *"onun yaptığı kötü bir iştir"* buyrulan birini kurtarma çareleri aramak gibi faydasız şeylerle uğraşıp onun için Allah'a yalvarmak kazancı olmayan, kesinlikle ziyân olan bir davranıştır.

Bilesin ki tevbe, istiğfar etmek ve Melik ve Gaffâr olan Allah'a sığınmak, ölünceye kadar ardı kesilmemesi gereken bir vird, hayatın sonuna kadar devam etmesi gereken bir fiildir. Çünkü mü'min, mânevî iniş-çıkışlar (tenezzülât-terakkıyât) arasında durmadan gelir gider. Sâlik, perdelenme (istitâr) tecelliler ile dâimâ mübtelâ olur. Kâmil ise sıfat ve zat âlemlerinde seyr mertebelerinin sonlarına doğru peyderpey yükselir durur. İşte Nûh (a.s.), mezkûr istekte bulundu, sonra tevbe etti. İşte Mûsâ (a.s.), bir takım isteklerde bulundu ama sonra Allah'a yöneldi. Bütün bunlar, Allah Teâlâ'nın

kâzâ ve kaderine göre cereyan etmektedir. Bu kazâ ve kader geldiği zaman kulun bütün gücü-kuvveti âtıl hâle gelir.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Fakat bu da ilâhî bir buyruğun, kaderin hükmündendir.
Önünde kuyuyu görürsün de ondan sakınamaz, çekinemezsin.
Uçan şu kuşa taaccüb edilmez;
Tuzağı görmeyip yakalanır, hapse düşer
Asıl şaşılacak şey; kuşun hem tuzağı hem mıhı görmesi,
İster istemez o tuzağa düşer.
Gözü açık, kulağı duyuyor, tuzak da önünde
Yine de kanat çırpa çırpa varır, tuzağa düşer.

Nûh (a.s.)'ın durumunu görmez misin?! Oğlu için bir şey istemeye kalktı da bu istekten vazgeçmesi için defalarca uyarıldı.

Yukarıdaki âyetlerin işârî yorumu şöyledir: *"Nûh"* yâni rûh Nûh'u *"Rabb'ine duâ edip dedi ki: "Ey Rabb'im, şüphesiz oğlum"* yani rûh ile bedenin birleşmesinden doğan nefis *"de âilemdendir. Senin vaadin ise elbette haktır."* Allah Teâlâ, hikmeti sebebiyle ulvî ve mukaddes ruhları yakınındaki a'lâ-yı illiyyînden esfel-i sâfilîn olan kalıplara indirince peygamberlerin, velilerin ve seçkin mü'minlerin ruhları şöyle dedi: "Ey Rabbimiz ve İlâhımız! Bizi sana yakın olma makamlarının en yücesinden, sana uzak olmanın en aşağı derekelerine indirdin. Bakâ âleminden fenâ âlemine, sevinç ve kavuşma yurdundan üzüntü ve bela yurduna; tecerrüd ve tevâsul; yani vuslat menzilinden doğup-doğurma ve üreme menziline, seçilmişlik ve beğenilmişlik rütbesinden çalışıp didinme ve imtihan rütbesine indirdin." Bunun üzerine Allah Teâlâ, kendilerini ve ailelerini yok olma tehlikelerinden kurtarmak sûretiyle onlara ihsan lütuflarını vaad etti.

İlâhî hikmet nasıl ki Nuh (a.s.)'ın üçü mümin biri kâfir olmak üzere dört oğlu olmasını gerektirdiği gibi yine aynı hikmet ruhun da dört oğlu olmasını gerektirmiştir. Bunlar kalp, akıl ve sırdan ibaret olan üç mü'min oğul ile nefisten ibaret olan kâfir oğul.

Nuh(a.s.)'ın oğullarından üçü onunla birlikte gemiye bindiği, birisi gemiden uzak durduğu gibi, ruhun oğullarından üçü de ruhla birlikte şeriat gemisine binerken, birisi -ki kâfir nefistir- şeriat gemisinden de, dinden de, ruhtan da uzak durmuştur.

İşte ruhun bu kâfir oğlu, dünya denizinde ve fitne tufanında boğulma tehlikesiyle karşı karşıya gelince ruh şöyle demiştir: *"Ey Rabb'im, şüphesiz oğlum da âilemdendir. Senin vaadin ise elbette haktır ve sen hâkimler hâkimisin!*" Yani onu kurtarsan da, boğsan da bütün yaptıklarında adâletlilerin en adâletlisisin. Çünkü sen her işi hikmete

göre olan Hakîm’sin; sen hakîmlerin hakîmisin, hiçbir fiilin adâletsiz ve hikmetsiz değildir. Bunu en iyi bilen de sensin.

Rab Teâlâ ruha *“buyurdu ki: “Ey Nuh! O asla senin ailenden”* yani din ve millet mânâsındaki âilenden *“değildir.”* Aileden olmak, iki türlüdür: akrabalık sebebiyle âileden olmak, din ve millet ehilliği. Burada, “âilenden değildir” sözüyle akrabalıktan gelen âile bulunmadığı söylenmiş oluyor. Çünkü nefis ruhtan doğmuştur.

Allah Teâlâ daha sonra dinden gelen âilenin niçin bulunmadığını şöyle açıklıyor: *“Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir.”* Yani daima kötülüğü emretmek için yaratılmıştır. Bu, onun ebedî yaşam tarzıdır.

Sonra Allah Teâlâ, ruhu yakınlık ehlinin âdâbı ile terbiye etmek maksadıyla şöyle buyuruyor: *“O halde hakkında bilgin olmayan”* Yani bu yakınlık (kurbet) yaygısı üzerinde böyle bir serbestliğin caiz olup olmadığına dair gerçek bir bilgin olmayan *“bir şeyi benden isteme!”* Ey kutsal Ruh, sana bu yaygı üzerinde böyle bir serbestlik içinde bulunmak sûretiyle *“Ben sana câhillerden”* câhil ve zâlim nefislerden *“olmamanı tavsiye ederim.”* Burada ulvî âlem olan ruhun nefse ve nefsin heveslerine uyduğun takdirde süflî tabiatlı, âdî işlerle uğraşan, câhil birisi haline geleceğine işaret vardır.

(Nûh) *dedi ki: “Rabb’im, hakkında bilgim olmayan bir şeyi senden istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan ziyana uğrayanlardan olurum.*”

Ruh *“dedi ki: “Rabb’im, hakkında bilgim olmayan bir şeyi”* yani imtihana çekilmekte olan nefsin dünyanın âfet ve şehvetleri yüzünden düşeceği fitne tufanından kurtarılmasını *“senden istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz”* mağfiret nurlarıyla desteklemezsen “*ve”* senin yol göstermen olmadan yolumu bulmaktan âciz olduğum için *“bana acımazsan ziyana uğrayanlardan olurum.”* Bu ifade ruhu ziyan etmekten kurtaranın Allah’ın rahmeti olduğuna işaret etmektedir. *et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye*’de böyle geçmektedir.

قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ
مِمَّنْ مَعَكَ وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٨﴾

48. Denildi ki: “Ey Nuh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere bizden selam ve bereketlerle *(gemiden)* in. Kendilerini *(dünyada)* faydalandıracağımız, sonra da bizden kendilerine elem verici bir azabın dokunacağı ümmetler de olacaktır.”

“Denildi ki: “Ey Nuh!” diyen Allah Teâlâ’dır. *“Sana ve seninle beraber olan”* beraberindekilerden dallanıp budaklanacak *“ümmetlere bizden selam ve bereketlerle”* neslin için dâima artan hayırlarla, gerek senin gerekse neslinin geçimini sağlayacak türlü rızıklarla *“in.”* yâni gemiden geminin üzerinde bir ay durup beklediği Cûdî’ye veya Cûdî’den düz araziye in.

Selam ya kötülüklerden kurtuluş mânâsına olur. *“Bizden”* lafzı da bu selametin ne

kadar eksiksiz ve yüce bir şey olduğunu gösteren bir sıfattır. Çünkü yüce Allah'tan gelen de yücedir. Ya da ***"bütün âlemlerden sana selam olsun!"*** (es-Sâffât, 37/79) âyetinde olduğu gibi 'selam' mânâsında da olabilir. O zaman selam, selam vermek mânâsında olmuş olur. Birinci mânâ daha doğrudur. Çünkü bu söz boğulmaktan kurtuluş makamında söylenmiştir.

Âyetteki *"ümmetler"* ile kastedilen, Nuh (a.s.)'la birlikte olan oğullarından kıyamete kadar üreyecek mü'min ümmetlerdir. Bu ifâde, genel lâfız kullanıp özeli kastetme kabilindendir. Bu görüş, gemide Nuh'un çocukları ile birlikte sayıları tam olarak bilinmemekle beraber başkalarının da bulunduğunu, fakat Nuh (a.s.)'ın çocukları dışındakilerin gemiden indikten sonra ölüp üremedikleri rivayetini doğru kabul edenlere göredir. Ki bu rivayet daha şayan-ı tercihtir. Gemide Nuh (a.s.) ile birlikte sadece çocuklarıyla onların eşlerinin bulunduğunu ve hepsinin seksen kişi olduğu rivâyetini doğru kabul edenlere göre ise böyle bir te'vile ihtiyaç yoktur.

Hangi rivayet doğru olursa olsun Nuh (a.s.) bütün insanların babasıdır. Bu sebeple Nuh (a.s.)'a "İkinci Âdem" veya "Küçük Adem" de denilmiştir. Çünkü insan nesli onun zürriyetinden meydana gelmiştir. Allah Teâlâ kudretiyle azdan çoğu çıkarmıştır. Nitekim Zeynelâbidin'in sulbünden de nice iyi insanlar çıkarmıştır. Şöyle ki şehidler sultanı Hz. Hüseyin ile birlikte bütün aile fertleri de öldürülmüş, oğlu Zeynelâbidin (r.a.)'dan başka kimse kurtulamamıştı. Zeynelâbidin, en küçük aile ferdi olmasına rağmen Allah Teâlâ onun değerli zürriyetini artırıp çoğaltmıştır.

Nefâisü'l-mecâlis'te der ki: "Tufan ortadan kalkınca Nuh (a.s.) yeryüzünü üç oğlu arasında bölüştürdü. Sam'a Hicaz, Yemen ve Şam/Suriye bölgelerini verdi. Sam Araplar'ın atasıdır. Ham'a ise zenci bölgelerini/Sudan verdi. Ham da zencilerin atasıdır. Yasef'e ise doğu bölgelerini verdi. Yasef de Türkler'in atasıdır."

Es'iletü'l-hikem'de şöyle denilir: Harap olmuş yerleşim yerlerine nisbetle mamur olanlar, avuç içindeki bir hardal tanesi kadardır. Bir hadiste şöyle geçer: "*Allah Teâlâ'nın öyle vadileri ve bu vadilerde yaşayan öyle canlıları vardır ki Allah onları her gün bütün âleme verdiği rızık kadar rızıkla besler*." Allah Teâlâ'nın şu geniş rahmet ve bereketine bir bak ve rızk endişesine düşme.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Rızık veren Allah herkesin rızkını veriyor,
Herkesin rızkını önüne koyuyor.
Yıllardır yedin, yiyorsun; yiyeceğin eksilmedi.
Artık geleceği bırak da, biraz geçmişe bak!

"Kendilerini (dünyada) *faydalandıracağımız,* Yani Nuh'un oğullarından üreyenlerin tamamı selamete ermiş, mübarek kılınmış değildir. Aksine onların arasında öyle ümmetler de vardır ki onları dünyada bir süre yaşatırız. Dünyada maîşetlerinin genişliği ve rızıklarının bolluğu ile onları mutlu ederiz. "*sonra da bizden kendilerine"* ahirette

ya da hem dünyada hem de ahirette *“elem verici bir azabın dokunacağı ümmetler de olacaktır.”* Bunlar, kâfirler ve şakâvet ehlidir. Allah Teâlâ bütün insanların hoşbaht ya da bedbaht olmalarının hikmetine aykırı olduğuna işaret ediyor. Çünkü O, planı gereğince onların içine cemâlini ve celâlini yerleştirmiştir. Bu bakımdan her iki sıfatın te’sirinin ortaya çıkması zarûrîdir. Nitekim **Hâfız** şöyle der:

Aşk dükkanında mutlaka küfür lazımdır
Ateş kimi yakar eğer Ebû Leheb olmasa

Tefsirlerde anlatıldığına göre gemi Cûdî dağı üzerinde durunca Nuh (a.s.) kuşların bulunduğu katı açarak -*Hayâtü’l-hayevân*’da belirtildiğine göre- şehirlerin sular altında kalıp kalmadığına baksın diye, -*Ebü’l-Leys Tefsiri*’ne göre ise- ne kadar su kaldığına bakıp yeryüzü hakkında haber getirmesi için kargayı gönderdi. Fakat bir leş gören karga leşin başında durdu ve orada bir müddet oyalanarak geri dönmedi. “Nuh’un kargasından da yavaş” şeklindeki darb-ı mesel buraya dayanmaktadır. Nuh daha sonra güvercini gönderdi. Güvercin yeryüzünde tek bir yer bile bulamayarak gagasında bir zeytin yaprağıyla geri döndü. Nuh (a.s.) da bu sayede suyun azaldığını ve ağaçların yavaş yavaş ortaya çıktığını anladı.

Bir süre sonra Nuh (a.s.) güvercini bir kez daha gönderdi. Güvercin yere konduğunda iki ayağı da kırmızı yerlerine kadar çamura batmış halde geri döndü. Ayaklarını gösterince Nuh (a.s.) yeryüzünün de ortaya çıktığını anladı. Nuh (a.s.), bunun üzerine güvercin için bereket dileyip boynuna yeşil gerdan taktı ve güvende olması için duâ etti. İşte bu yüzdendir ki güvercinler evlere alışırlar.

Nuh (a.s.) kargaya da korku duyması için beddua etti. Kargalar da bu sebeple evlere hiç yakın duramazlar. Hatta Araplar kargayı uğursuz saymışlar; “ اَلْغُرَابُ =karga” adından gurbet, gariplik ve uzaklık mânâsını çıkararak “ غُرَابُ الْبَيْنِ =ayrılık kargası” demişlerdir. Çünkü karga da Nuh (a.s.)’dan uzaklaşıp ayrılmıştı.

Bilesin ki Nuh (a.s.) beraberindekilerle birlikte gemiden Aşure günü inmiştir. O gün Nuh (a.s.) oruç tutmuş, yanındakilere de Allah’a şükretmek üzere oruç tutmalarını emretmiştir. Gemiden indiklerinde azıkları tükenmiş bulunuyordu. Biri bir avuç buğday, öbürü bir avuç mercimek, öteki bir avuç nohut getirdi. Böylece yedi çeşit tahıl ortaya çıktı. Nuh (a.s.) da yanında bulunanlar için bunları pişirdi ve bu yemekle iftar ettiler. Nuh (a.s.)’ın bereketiyle tamamı doydu. Bu yemek tufandan sonra yeryüzünde pişirilen ilk yemektir. İnsanlar daha sonra Âşûra günü aşure pişirmeyi adet edindiler. Aşure pişirip fakir ve miskinlere ikram edenler için büyük mükâfat vardır.

Aşure gününün gecesi Allah Teâlâ’nın Zemzem’i diğer sulara katıştırdığı zikredilir. Bu bakımdan o gün yıkananlar, bütün sene boyunca hastalıktan emin olurlar. *er-Ravdu’l-fâik*’te böyle geçmektedir.

O gün âilesinin nafakasını geniş tutanlara Allah da bütün sene boyunca bol rızık verir. **İbn Sîrîn** der ki: "Biz bunu tecrübe ettik ve hakikaten, böyle olduğunu gördük." Nitekim *el-Esrâru'l-Muhammediyye*'de böyle denilmektedir.

Ikdü'd-dürer ve'l-leâlî'de şöyle denilir: Aşure günü, sadaka vermek, oruç tutmak, zikretmek gibi hayırlar yapmak müstehabdır. Mü'mine, bazı davranışlarda Yezid'e, Şîa, Râfizî ve Hâricîler'e benzemeye çalışmak yakışmaz. Yani, mü'min, aşure gününü ne bayram olarak kutlamalı, ne de o gün matem tutmalıdır. Aşure günü gözlere sürme çekmenin sahih bir kaynağı/dayanağı varsa da o gün gözlerine sürme çekenler, Yezid'e benzemiş olurlar.

Bir sünnet, bid'at ehlinin şiarı haline geldiği zaman onu terk etmek sünnet olur. Yüzüğü sağ ele takmak gibi. Çünkü aslında sünnet olan sağ ele yüzük takmak ise de bu bid'at ve zulmet ehlinin şiarı olunca, yüzüğü sol ele takmak sünnet hâline gelmiştir. Nitekim *Şerhu'l-Kuhistânî*'de böyle geçer.

Elbiseleri uzun veya kısa yapmak da bu kabildendir. Şu kadar var ki, birine benzeyip benzememeyi aklına getirmeksizin. Aşure günü yıkanmak, kardeşlerini ziyaret etmek, nafaka konusunda elini geniş tutmak gibi davranışlar böyle olmasa gerektir. Nitekim hristiyanların yılbaşısında ya da İranlıların nevruzunda gezip dolaşmak maksadıyla dışarı çıksa ya da arkadaşlarına tesadüfen bir hediye verse yahut kalbine onlara uymak düşüncesi gelmeden bir maslahattan dolayı hediye verse bunda beis yoktur.

Aşure günü ve Muharrem'in ilk günleri Hz. Hüseyin'in öldürülüşü ile ilgili mersiyeleri okuyanlar, Râfiziler'e benzemiş olurlar. Özellikle de dinleyicileri hüzünlendirmek için tâzimi ihlâl edecek ifadeler katarak okurlarsa.

el-Kuhistânî'nin mekruhlarla ilgili bölümünde şöyle denilir: "Kişi, Hz. Hüseyin'in öldürülüşünü zikretmek istediği zaman Rafizilere benzememek için evvela diğer sahabilerin öldürülüşünü de zikretmelidir."

Huccetü'l-İslâm **İmam Gazâlî** de şöyle diyor: "Vâizlere ve diğer insanlara Hz. Hüseyin'in öldürülüşünü ve sahâbîler arasında cereyan eden tartışma ve düşmanlıkları, rivayet etmesi, anlatması haramdır. Çünkü bu sahabîlere karşı nefreti ve haklarında ileri geri konuşma hislerini harekete geçirir. Oysa onlar din önderleridir. Bu bakımdan aralarında geçmiş olan çekişmelerin doğru bir şekilde yorumlanması gerekir. Gayet âşikar olduğu üzere muhtemelen bu çekişmeler başa geçmek ve dünyayı elde etmek için değil, ictihad hatâsından kaynaklanmıştır."

İzzüddin b. Abdüsselam, "Dilin afetleri" bölümünde şöyle der: "Bâtıla dalmak, günahlar hakkında konuşmaktır. Mesela cinsi münasebet konularından bahsetmek, içki meclislerinden, zâlimlerin işlediği zorbalıklardan söz etmek, hevâ ehlinin görüşlerini dile getirmek ve sahâbiler (r.anhüm) arasında cerayan etmiş hâdiseleri anlatmak böyledir."

Ikdü'd-dürer'de şöyle denilir: Hz. Hüseyin'in katili gerçekten çok acınacak bir

durumdadır. Hüseyin'in ana-babası ve Dedesi (s.a) karşısında onun hali nice olacaktır! Şöyle bir şiir söylenmiştir:

Kıyamet günü mutlaka gelecektir, Fâtıma,
Bulanmış olarak Hüseyin'in gömleği, kanına.
Yazıklar olsun, üfürüldüğü zaman Sûr'a
Şefaatçileri kendisine düşman olana!

Bir hadiste şöyle geçer: "*Hüseyin'in katili, ateşten bir tabut içerisinde olacak ve dünyadakilerin yarısının azabı kadar azap çekecektir*."

İnsânü'l-uyûn'da şöyle anlatılır: "Kûfeliler Hz. Hüseyin'e kendisine bey'at etmek üzere Kufe'ye gelmesini isteyen bir mektup gönderdiler. Hz. Hüseyin Kûfe'ye gitmek istediyse de İbn Abbas (r. anhümâ), Kufeliler'in babasına nasıl haksızlık edip onu nasıl öldürdüklerini, ağabeyi Hasan'ı da nasıl yüzüstü bıraktıklarını anlatarak onu Kûfe'ye gitmekten menetmek istedi. Hz. Hüseyin ise Kûfe'ye gitmekte ısrar etti. Bunun üzerine İbn Abbas:

"Vah benim Hüseyin'im vah!" diye ağladı. Mekke'de Hüseyin'in gidişine ağlamayan bir tek kişi kalmadı.

Hz. Hüseyin, Kufe'ye öncü olarak Müslim b. Akîl'i gönderdi. Hz. Hüseyin adına Kufeliler'den on iki bin kişi Müslim b. Akîl'e bey'at etti. Daha çok insanın bey'at ettiği de söylenir.

Hz. Hüseyin Kûfe'ye yaklaşınca Yezid'in adamı olan Kûfe valisi Abdullah b. Ziyad yirmi bin askerle Hz. Hüseyin'i karşıladı. Bu yirmi bin kişinin çoğu, dünyada sıkıntı çekme korkusuyla âhirette elde edecekleri hayrı bir tarafa bırakarak İbn Ziyad'a bey'at eden Kûfeliler'den oluşuyordu.

Bu ordu Hz. Hüseyin'e iyice yaklaşınca Hüseyin bunların ne kadar çok olduğunu gördü ve şu üç şıktan birine izin vermelerini istedi:

Ya geldiği yoldan geri dönmesine ya kenar bir yere gitmesine ya da Yezid'in yanına gitmesine ve onun kendisine istediğini yapmasına. Fakat onlar, bunların hiçbirini kabul etmeyip İbn Ziyad'ın vereceği hükme razı olmasını ve Yezid'e bey'at etmesini istediler. Hz. Hüseyin de bunu reddedince onunla savaşmaya başladılar. Sonunda bir yara Hz. Hüseyin'i yere düşürdü. Hemen başını kestiler. Bu hâdise hicrî 61. yılın Aşure günü meydana geldi. Hz. Hüseyin'in başı götürülüp İbn Ziyad'ın önüne konuldu."

Ravzatü'l-ahyâr'da şöyle anlatılır: "Hz. Hüseyin'in kabri, bir Irak toprağı olan Kerbela'dadır. Başı ise Şam Mescidi'ndeki bir sütunun başında bulunmaktadır.

Salihlerden birisi rüyasında Hz. Peygamber (s.a.)'i gördü ve "Anam babam sana feda olsun! Ümmetinin düştüğü bu fitneler hakkında ne buyurursun?" dedi. Peygamber

Efendimiz şöyle cevap verdi: “Allah, fitnelerini artırsın! Hüseyin’i öldürdüler, beni korumadılar, Hüseyin’le ilgili hukukumu gözetmediler!”

Şa‘bî’den şöyle rivâyet edilmiştir: “Hz. Ali Sıffîn’e giderken Kerbela’ya uğrayıp orada durdu. Bu bölgenin adını sorunca ona: “Kerbela’dır.” denildi. Bu cevap üzerine Hz. Ali gözyaşları toprağı ıslatıncaya kadar ağladı. Sonra şöyle buyurdu:

“Bir defasında Rasullah (s.a.)’in yanına girdiğimde ağlıyordu. Bana şöyle dedi: “*Cebrail biraz önce buradaydı. Oğlum Hüseyin’in Fırat havzasında ‘Kerbela’ adlı bir yerde öldürüleceğini söyledi. Daha sonra bir toprak parçası alarak bana koklattı. Gözlerimin böyle dolu dolu olmasına engel olamadım*.”[136]

Rivayete göre Hz. Peygamber bu toprağı bir şişeye koymuş ve Ümmü Seleme (r.anhâ)’ya: “*Bu, Hüseyin’in öldürüleceği yerin toprağıdır. Bu toprak kana dönüştüğü zaman anla ki o öldürülmüştür*.”[137] buyurmuştur. Ümmü Seleme (r.anhâ) der ki: “Hüseyin’in öldürüldüğü gece birinin şöyle dediğini duydum:

Ey cahilce öldürenler Hz. Hüseyin’i
Müjdelerim sizi azap ve zilletle
Lanetlendiniz Davud’un oğlu tarafından
Lanetledi sizi Musa ve İncil sahibi.

Bunu duyunca ağladım ve şişeyi açıp baktım, bir de ne göreyim toprak kan olmuş akıyor.”

Hz. Hüseyin öldürüldüğü için gökyüzünün kıpkızıl kesildiği anlatılır. **İbn Sîrîn** der ki: “Şafakla birlikte ortaya çıkan kızıllık, Hz. Hüseyin öldürülene kadar yoktu.” İbnü’l-Cevzî’ye göre bunun hikmeti şudur: “Kızdığınız zaman bu yüzümüzün kızarmasına sebep olur. Cenab-ı Hak Teâlâ ise cisim olmaktan münezzeh bulunduğu için bunun ne kadar büyük bir cinayet olduğunu göstermek için Hz. Hüseyin’in katiline duyduğu öfkeyi, ufku kızıllaştırarak göstermiştir.

Hz. Hüseyin’in öldürüldüğü gün yeryüzünde yerinden kaldırılan her taşın altından taze kan çıkmıştır.

Ebu’ş-Şeyh’in naklettiğine göre: “Bir grup insan Hz. Hüseyin’in öldürülmesine yardım etmiş olan herkesin ölmeden önce mutlaka bir belaya uğradığı konusunda görüş birliğine vardılar. Bu sırada ihtiyarın biri: “Ben de yardım etmiştim, ama başıma bir şey gelmedi.’ dedi. O sırada kandili düzeltmek üzere ayağa kalkan ihtiyar kandilin ateşinden dolayı tutuşunca: “Yanıyorum!” diye bağıra bağıra kendini Fırat’a attı. Ama Fırat’ın suyu bile bu ateşi söndüremedi ve adam öldü.”

Hz. Hüseyin’in öldürülmesi hâdisesine karışanlardan bazıları, susuzluk illetine yakalanmışlar ve ne içtilerse kanmamışlar; bazıları öldürülme, körlük, yüz karalığı veya malının mülkünün kısa sürede yok olması gibi cezalara çarptırılmışlardır.

Bütün bunları öğrendiğine göre Ehl-i beyt’e düşman olanlardan ve onlarla beraber olmaktan uzak dur. Çünkü onlara dost olmak, Ehl-i beyt’e düşmanlık etmek ve onlara

nefret duymak mânâsına gelir. Ehl-i beyt'e hürmeti muhâfaza et ki Allah Teâlâ da seni muhâfaza etsin. Bir hadiste şöyle buyrulur:

"*Allah Teâlâ'nın hürmet edilmesini istediği üç şey vardır. Bunlara riayet edenlerin Allah da dinlerini korur. Riayet etmeyenlerin ise Allah Teâlâ ne dinlerini ne de dünyalarını korur. Bunlar: İslâm'ın hurmeti, benim hurmetim ve benim yakınlarımın hurmetidir. Benim ailemin, Ensar'ın ve Arapların haklarını tanımayan, mutlaka şu üç gruptan birindendir: "Ya münafıktır ya zinâkârdır ya da anneleri temiz değilken onlara hamile kalmıştır.*"[138]

Din yolunda dinsizden yardım isteme
Tutulmuş Ay'dan sabah vaktinin aydınlığını isteme

Allah'ım bizi hak vesilelerden kopmaktan koru! Dünyada da ahirette de hak üzere olan topluluğa ilhak buyur.

تِلْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَٓا اِلَيْكَۚ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَٓا اَنْتَ
وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هٰذَاۜ فَاصْبِرْۜ اِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقٖينَ۟ ﴿٤٩﴾

49. "*(Ey Muhammed!)* İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret. Çünkü iyi sonuç sakınanlarındır."

Ey Muhammed! *"İşte bunlar"* yani Nuh (a.s.)'ın kıssası, diğer peygamberlerin karşılaştığı hususlarda *"sana"* yol gösterip örnek olması için Cebrâil vasıtasıyla *"vahyettiğimiz gayb haberlerindendir."* Gayb haberlerinin bir kısmıdır. Çünkü üzerinden çok uzun zaman geçmesi hasebiyle bu kıssanın bilgisi Allah'tan başka hiç kimsede bulunmamaktadır.

"Bundan önce" yani sana vahyedip haber vermemizden önce *"onları ne sen biliyordun ne de kavmin."* Gerek senin gerekse kavminin meçhûlü idi.

Onların bu kıssayı bilmediğinin zikredilerek Hz. Peygamber (s.a.)'in bu kıssayı başkasından öğrenmediğine dikkat çekilmektedir. Çünkü kendi kavminin dışındakilerle pek haşır-neşir olmamıştır. Kendi kavmi ise çok sayıda olmalarına rağmen bu kıssayı duymamışlardı bile. O halde bu kıssa nasıl olur da onlardan öğrenilebilir?!

Müftî Sâ'dî, âyeti şöyle açıklar: "Bu kıssayı, onlar seni yalanladıkları takdirde öncekilerin başına gelen belaların, kendilerinin de başlarına gelebileceği konusunda onları uyarsın ve güzel bir örnek olsun diye öğretiyoruz."

"O halde" bunları vahyettiğimizde *"sabret." Ebü'l-Leys Tefsîri*'nde şöyle denilir: "Kavmin seni tasdik etmezse tıpkı Nûh (a.s.) uzun süre sabrettiği gibi sen de kavminin eziyetine, yalanlamasına ve peygamberlik görevini tebliğdeki zorluklara sabret."

“Çünkü iyi sonuç” yani dünyada zafer kazanma ve âhirette kazançlı çıkma *“korunanlarındır.”* Yani müttakîlerindir; Nûh (a.s.) ve kavminde gördüğün gibi sabreden, muvahhid mü’minlerindir. Bu kıssada senin için güzel bir örnek vardır. Yine bu kıssada Rasûlullah (s.a.) ve mü’minlere teselli vardır.

Hâfız der ki:

Gayb âleminin meleği bana hoş bir müjde verdi ki:
Kimse devamlı olarak gama giriftar kalmayacaktır

Kâşifî de şöyle der: Pîr-i tarîkat buyurdu ki: “Sabır bütün bağlanmış olan şeylerin kilidi, bütün hastaların ilacıdır. Sabrın sonucu zaferdir. Sabırsız iş her zor olan şeyden daha zordur.

Maksud ve murad hazinesinin kilidi sabırdır
Sabırsız murad kapısı açılmaz
Eğer sabredersen muradını bulursun
Acele edersen elden ayaktan düşersin

Habbâb b. Eret (r.a)’ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

“Rasûlullah (s.a.) Kâbe’nin gölgesinde ridâsını başının altına koymuş vaziyette iken yanına vararak durumun ağırlığından şikâyet ettik ve şöyle dedik:

“Yâ Rasûlallah! Bizim için Allah’a duâ edip yardım istesen.” Bunun üzerine yüzü kıpkırmızı olmuş bir şekilde doğruldu ve şöyle buyurdu:

“*Sizden önceki ümmetlerde mü’min bir kimse getirilir, onun için bir çukur açılır, sonra bir testere getirilerek başının üzerine konur, ikiye ayrılırdı. Fakat bu onu dininden döndürmezdi*.”[139]

Bir hadiste ise şöyle buyrulmaktadır: “*Kıyamet günü yeryüzünde yaşayanlardan en fazla nimete nâil olan kimse getirilip bir anlığına cehenneme atılır. Kapkara, yanmış bir şekilde çıkar. Bu adama: “Daha önce hiç nimet tatmış mıydın?” ya da “sana hiç nimet verilmiş miydi?” diye sorulur. Adam: “Hayır! Allah beni yarattığından beri, bu belânın içindeyim” der.*

Dünyada yaşayanlardan başına en çok belâ geleni de getirilir ve yine bir anlığına cennete sokulur. Oradan dolunay gecesindeki Ay gibi çıkar. Ona da: “Önceden hiç sıkıntıya uğramış mıydın?” diye sorulur. Adam: “Hayır! Allah beni yarattığından beri bu nimetin içindeyim.” der.”[140]

Fakir **(Bursevî)** der ki: Bu durum, sabrettiği ve dünyada iken istediğini elde edememiş olmasına bağlıdır. Şunu da belirteyim ki ***“İyi bilin ki Allah’ın yardımı***

yakındır.” (el-Bakara, 2/214) âyetinin yorumunda bazı âlimlerin dediği gibi ölüm de bir çeşit zafer ve yardımdır. Çünkü ölen kimse, ya rahata ermektedir ya da başkası ondan kurtularak rahatlamaktadır. Ancak ilâhî âdet genellikle âcizlere yardım etmek şeklindedir. Ben yaşadığım zaman içinde bu türden pek çok örnek görmüşümdür. Bir kaçı şöyledir:

Rumeli şehirlerinden Üsküp'te nehy-i ani'l-münker maksadıyla bulunurken altı sene zarfında orasının halkından pek çok sıkıntılar gördüm. Sonunda bu şehirden hicret etme yolu göründü ve beni aralarından çıkardılar. Bu seferde iş, çoluk çocuğumla birlikte hicret zorluklarına göğüs germe imtihanına dönüştü. Sonunda Hz. Şeyh Osman Fazlî Efendi'nin (k.s.) işâretleriyle Bursa'ya gelip burada büyük bir rahata kavuştuğumda kâfirler Rumeli şehirlerini istilâ edip Üsküp'ü de yakıp yıktılar. Böylece Allah Teâlâ, oradaki kendilerini büyük görenleri hiç mesâbesine indirdi.

Sadrazam İbrahim Paşa, Sultan IV. Mehmed'in saltanatının sonlarında Allah Teâlâ'nın bu devrin parlak alâmetlerinden birisi kıldığı Şeyhimiz Osman Fazlî Efendi'yi Şumnu'ya sürdü. Bu sürgün sırasında kendisi İstanbul'da oturuyordu. Çok geçmeden Allah Teâlâ o sadrâzamı başka bir yere sürdü, sonra da öldürüldü.

Daha sonra vezirlik Sultan II. Süleyman'ın saltanat günlerinde Köprülüzade olarak bilinen Mustafa Paşa'ya verilince o da kötü bir maksaddan dolayı Hz. Şeyh'i Kıbrıs adasına sürdü. Fakat daha bir sene bile geçmeden o sadrâzam da öldürüldü. İbret alanlara ibret ve sonra gelenlere bir örnek oldu.

Ben Hz. Şeyh mezkûr adada bulunurken durumuna çok üzülüyordum. Bir gün yine onu düşünürken kendisinden bir mektup aldım. Mektupta şu âyet de yazılıydı: ***“Onlar hakkında aceleci olma. Onlar tehdid edildikleri azâbı gördükleri gün sanki dünyada sadece gündüzün bir saati kadar kaldıklarını sanırlar. Bu bir uyarıdır. Yoldan çıkmış topluluklardan başkası helâk edilir mi hiç!”*** (el-Ahkaf, 46/35)

Bu mektubu aldığım gün sadrazamın öldürüldüğü güne rastlar ki bu da şeyhimizin hayret verici kerâmetlerinden biridir. Allah Teâlâ bizi de onun ilâhî ilimlerinden ve rabbânî vâridâtından faydalandırsın.

---

[125]. *Münâvî*, II, 519
[126]. *Buhârî*, Bed'ül-Halk 15; *Ebû Dâvud*, Edeb, 106; *Tirmizî*, Deavât, 56
[127]. *Münâvî*, VI, 192
[128]. *Süyûtî*, ed-Dürru'l-mensûr, IV, 431
[129]. Peygamber (s.a.)'in ebeveyninin îman edip etmediği meselesi ihtilâflıdır. Şu

rivayet îman etmediklerini ileri sürenlerin delillerindendir: *"Babam nerede? diyerek babasının nerede olduğunu soran kimseye "Benim babam da senin baban da cehennemliktir."* (Ebû Dâvud, Sünnet, 17; Aclûnî, I, 61)

[130]. *Müslim*, Fiten, 20

[131]. *Münâvî*, I, 185

[132]. *Buhârî*, Cihâd, 71, 74, Etıme, 28; *Müslim*, Hac 462, 462, 503-504; *İbn Mâce*, Menasik, 104; *Muvatta*, Medine, 10; *Müsned*, II, 337, 387; III, 140, 149

[133]. *İbn Hacer*, Kâfî, I, 194

[134]. *Nesâî*, Büyû 1; *İbn Mâce*, Ticaret, 1; *Dârimî*, Büyû, 6; *Müsned*, VI, 31, 42, 127, 193, 220

[135]. *Ebû Dâvud*, Büyü, 77; *İbn Mâce*, Ticaret, 64; *Müsned*, II, 204

[136]. *Beyhakî*, Delâil, VI, 469

[137]. *Beyhakî*, Delâil, VI, 468

[138]. *Mecmeu'z-Zevâid*, I, 88; IX, 168

[139]. *Buhârî*, Menâkıb, 25; İkrah, I; *Ebû Dâvud*, Cihâd, 97; *Nesâî*, Zinet, 96; *Müsned*, V, 110, 111; VI, 395

[140]. *Müslim,* Münâfikûn, 55

HÛD (A.S.) VE ÂD KAVMİ

وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُودًاۜ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ
غَيْرُهُۜ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ يَا قَوْمِ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًاۜ
اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى الَّذ۪ي فَطَرَن۪يۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾ وَيَا قَوْمِ
اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَٓاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا
وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِم۪ينَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا يَا
هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِك۪ٓي اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ
لَكَ بِمُؤْمِن۪ينَ ﴿٥٣﴾ اِنْ نَقُولُ اِلَّا اعْتَرٰيكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُٓوءٍۜ
قَالَ اِنّ۪ٓي اُشْهِدُ اللّٰهَ وَاشْهَدُٓوا اَنّ۪ي بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَۙ ﴿٥٤﴾
مِنْ دُونِه۪ فَك۪يدُون۪ي جَم۪يعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٥﴾ اِنّ۪ي تَوَكَّلْتُ
عَلَى اللّٰهِ رَبّ۪ي وَرَبِّكُمْۜ مَا مِنْ دَٓابَّةٍ اِلَّا هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَاۜ اِنَّ رَبّ۪ي
عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٥٦﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ مَٓا اُرْسِلْتُ
بِه۪ٓ اِلَيْكُمْۜ وَيَسْتَخْلِفُ رَبّ۪ي قَوْمًا غَيْرَكُمْۚ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْـًٔاۜ
اِنَّ رَبّ۪ي عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَف۪يظٌ ﴿٥٧﴾ وَلَمَّا جَٓاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا
وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّاۚ وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَل۪يظٍ ﴿٥٨﴾
وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُٓوا اَمْرَ
كُلِّ جَبَّارٍ عَن۪يدٍ ﴿٥٩﴾ وَاُتْبِعُوا ف۪ي هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ
اَلَٓا اِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْۜ اَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍۚ ﴿٦٠﴾

50. Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u *(gönderdik)*. Dedi ki: "Ey kavmim, Allah 'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Siz, yalan uyduranlardan başkası değilsiniz."

51. "Ey kavmim, ben sizden bunun için bir ücret istemiyorum. Benim ücretim beni yaratana aittir. Aklınızı kullanıyor musunuz!"

52. "Ey kavmim Rabb'inizden mağfiret dileyin, sonra da O'na tevbe edin ki, gökten üzerinize bol bol rahmet göndersin, kuvvetinize kuvvet katsın. Günah işleyerek yüz çevirmeyin."

53. "Dediler ki: "Ey Hud, sen bize açık bir mucize getirmedin. Biz senin sözünle tanrılarımızı terk edecek değiliz. Sana inanacak da değiliz."

54. Biz: "Tanrılarımızdan biri seni fena çarpmış demekten başka bir söz bulamıyoruz." ***(Hûd)*** **dedi ki: "Ben Allah'ı şahid tutuyorum, siz de şahid olun ki ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden uzağım."**

55. "O'ndan başka ***(taptıklarınızın hepsinden uzağım)*****. Haydi hepiniz bana tuzak kurun, sonra da bana mühlet vermeyin."**

56. "Ben, benim de Rabb'im, sizin de Rabb'iniz olan Allah'a dayandım. Yürüyen hiçbir canlı yoktur ki O, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabb'im dosdoğru yoldadır."

57. "Eğer yüz çevirirseniz, şüphesiz benimle size gönderileni size bildirdim. Rabb'im ***(dilerse)*** **sizin yerinize başka bir kavim getirir. Siz O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Şüphesiz Rabb'im her şeyi gözetendir."**

58. Emrimiz gelince Hûd'u ve onunla beraber îmân edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Onları ağır bir azabdan kurtuluşa erdirdik.

59. İşte Âd ***(kavmi),*** **Rab'lerinin âyetlerini inkâr ettiler ve O'nun peygamberlerine âsi oldular ve inatçı her zorbanın emrine uydular.**

60. Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lânete tâbi tutuldular. İyi bilin ki Âd ***(kavmi),*** **Rablerini inkâr ettiler.** ***(Şunu da)*** **iyi bilin ki Hûd'un kavmi Âd Allah'ın rahmetinden uzak olsun.**

"Âd kavmine de kardeşleri" yani neseb bakımından kendilerinden biri olan *"Hûd'u"* peygamber gönderdik.

Âd, Yemen taraflarında yaşamış bir Arap kabilesidir. "Kardeşleri" ifadesinin bu mânâda kullanılması, "Ey Arapların kardeşi!" ya da "Ey Temîmoğulları'nın kardeşi!" şeklinde kullanımlardan alınmıştır. Bu sözlerle "Ey onlardan birisi olan" demek isterler. Hud (a.s.) da onlardan biri olup soy kütüğü şöyledir: Nuh oğlu Sâm oğlu İrem oğlu Ûs oğlu el-Hulûd oğlu Rebâh oğlu Abdullah oğlu Hûd. Soy kütüğünün şöyle olduğu da söylenir: Âd'ın babasının amcasının oğlu Nuh oğlu Sâm oğlu Erfahşad (Arpakşat) oğlu Şelah oğlu Hûd.

Kâşifî ise şöyle der: "Âd, Hûd'un dördüncü kuşak atasıdır. Âd ise Nuh oğlu Sâm oğlu İrem oğlu Ûs'un oğludur. Bu söze göre Hûd (a.s.) Âd'ın çocuklarının amcasıdır."

Bazılarına göre ise Âd, kabilenin adıdır. Bu kabile ise tek bir kökten dallanıp budaklanmış oymaklardan oluşur. O zaman Âd kelimesi, gerçek mânâda en büyük atalarının adı olmuş olur. Âyette Hûd (a.s.) ile kavmi arasındaki münasebetin en özel vasıf olan kardeşlik ile ifâde edilmesi, aynı ataya mensub olmaları bakımından sanki öylelermiş gibi olduğundandır. Kardeşlik iki şahsın tek bir babaya, tek bir anneye ya da hem anneye hem babaya nisbet edilmesi mânâsındadır.

Bazılarına göre ise Âd, bu kabilenin hükümdarının adıdır. Bu kabile mensupları hükümdarlarının adı ile adlandırılırlardı. Hud (a.s.)'ın bu kabilenin bir ferdi sayılması,

onların onun sözünü en iyi anlayan; doğru ve emin olduğunu en iyi bilen, peşinden gitmeyi en çok arzulayan kişiler olmalarından ileri gelmiştir.

Denilir ki Hud (a.s.) kendi kavminin memleketinde onların putlarından uzak durup Allah'a kulluk ederek kırk sene yaşadı. Sonunda Cebrail (a.s.) Hud (a.s.)'a Âdoğulları'na peygamber olma görevini getirdi. O da onların yanına gitti. Âdoğulları ahkafta, yani dağlarda ve yaylalarda dağınık vaziyette yaşarlardı. Hud (a.s.) onları Allah'a kulluk etmeye ve putlara tapmayı bırakmaya dâvet etti. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"Dedi ki:" Bu cümle başlangıç cümlesidir. Sanki: "Onlara ne söyledi?" diye sorulmuş, cevap olarak "Dedi ki: …" buyrulmuştur.

"Ey kavmim," sadece *"Allah'a kulluk edin."* Çünkü *"Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur."* Şu halde ibâdeti ona tahsis edin ve hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın. *"Siz, yalan uyduranlardan başkası değilsiniz."* Bu putları Allah'ın ortakları edinerek O'na yalan uydurup iftirâ etmekten başka bir şey yapmıyorsunuz.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: "Hud ile kalbe, Âd ile de nefse ve nefsin sıfatlarına işaret edilmektedir. Çünkü kalb, nefis Âd'ının kardeşidir. Her ikisi de Ruh'un kalıpla/bedenle birleşmesinden doğmuşlardır. Buna göre âyetin mânâsı şöyle olur: 'Ruh Nuh'unu kavmine gönderdiğimiz gibi kalp Hud'unu da nefis Âd'ına gönderdik. Bu mânâya göre Allah Teâlâ, tıpkı Ruh gibi kalbin de Hakk'ın feyzini kabul edici olduğuna işâret ediyor.

"Dedi ki: "Ey kavmim, Allah 'a kulluk edin" ifâdesi, nefsin ve sıfatlarının Hakk'a kulluk etmeye ve O'nu istemeye yönelmelerine işâret ediyor. *"Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur."* Yani sizin mâbûdunuz, mahbûbunuz ve matlûbunuz olmaya lâyık O'ndan başka hiçbir şey yoktur. Nefsânî arzularınızı ve dünyayı mâbud ve matlûb haline getirmek sûretiyle *"Siz, yalan uyduranlardan başkası değilsiniz."*

يَا قَوْمِ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْراًۜ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى الَّذ۪ي فَطَرَن۪يۜ

اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾

51. "Ey kavmim, ben sizden bunun için bir ücret istemiyorum. Benim ücretim beni yaratana aittir. Aklınızı kullanıyor musunuz!"

"Ey kavmim, ben sizden bunun için" yani peygamberlik görevimi tebliğ etmek karşılığında *"bir ücret"* mükâfât ve rüşvet *"istemiyorum."* Yani, sizin mallarınızda gözüm yok. *"Benim ücretim beni yaratana* âiddir.*"* Âyette Allah'ın sıfatı olarak yaratma fiilinin seçilmesi, Allah Teâlâ tarafından bahşedilen ve şükrü gerektiren nimetlerin en eskisinin yaratma nimeti olduğu içindir. *"Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?"* Bu kıssadan gafil olup da onun üzerinde kafa yormuyor musunuz?!

Bilesin ki mal, makam, insanların övgüsü ve diğerleri ehlüllaha göre nefsin meşreblerindendir. Bu sebeple şöyle demişlerdir: Kavmine bu sözü, yani: "Tebliğ görevime karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum." sözünü söylemeyen hiçbir peygamber yoktur. Bu sözün gayesi töhmeti ortadan kaldırıp sadece onların iyiliğini istediğini göstermektir. Çünkü nasihat, ancak hiçbir fânî arzu bulaşmadığı, halis ve içten olduğu zaman fayda verir.

Tamahı bağla ve defteri hikmetle yıka
Tamahı kes ve ne istersen söyle

Nitekim meşâyıhtan birisinden şöyle nakledilir: "Onun bir kedisi varmış ve kedisi için komşusu olan kasaptan sakatat alırmış. Bir gün kasabın kötü bir amelini görmüş. Hemen eve giderek önce kediyi serbest bırakmış, sonra da kasabın yanına gelip emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münker görevini yapınca kasap: "Bugünden itibaren sana kedin için bir şey vermeyeceğim." demiş. Bunun üzerine şeyh: "Ben zaten bu vazifeyi, kediyi serbest bırakıp sana karşı hiçbir tamahım kalmadığı için yapmıştım." demiş.

Tamah, gelip gelmeyeceği şüpheli olan bir menfaata gönül bağlamaktır.

Ey Sa'dî kimsenin eline bakma
Çünkü bahş ve ihsan etmek ancak Hakk'ın işidir.
Tamah, vakarlı insanın yüzünün suyunu döker
İki arpa için eteğindeki incileri döker.

Gerek peygamberlerin (aleyhimü's-selâm) gerekse velilerin (kuddise sirruhum) kalpleri, davet ve irşad esnasında Allah'tan başka varlıkları düşünüp onlara bağlanmak gibi bir pislikten temizdir. Bu ümmetin irşadla görevli olanları, mallarını ve dünyalık çıkarlarını artırmayı değil, sadece Rasûlullah (s.a.)'in peşinden gidenleri çoğaltarak O'nun mertebelerini yükseltmeyi isterler. Çünkü "***âhiret daha hayırlı ve devamlıdır***." (el-A'lâ, 87/17)

'Seksen koyunu isteyenden daha cahil' şeklinde bir darb-ı mesel vardır. **İbn Hâleveyh** der ki: Bu adam, Hz. Peygamber (a.s.)'ın bir ihtiyacını gidermiş, o da kendisine: "*Medine'ye gel* (de karşılığını vereyim)." buyurmuştu. Adam Medine'ye gelince Peygamberimiz:

"*Hangisi sana daha sevimli? Seksen koyun mu, yoksa cennette benimle birlikte olman için duâ etmem mi?*" buyurunca adam:

"–Hayır, ben seksen koyunu tercih ederim." dedi.

Hz. Peygamber (a.s.):

"*–Bu adama koyunları verin.*" dedikten sonra şöyle buyurdu: "*Musa'nın kadın sahabisi senden daha akıllıymış*."

Yaşlı bir kadıncağız Hz. Musa'ya Yusuf (a.s.)'ın kemiklerini bulması için kılavuzluk etmişti. Musa da kadıncağıza: "Senin için hangisi daha iyi, cennette benimle birlikte olmanı istemem mi, yoksa yüz koyun mu? deyince kadın: "Cennet" demişti.

Dinlerine çok bağlı olduklarından dolayı eski âlimler vaaz, Kur'an öğretmek, imamlık, hatiplik, müezzinlik, ve benzeri hizmetler için ücret kabul etmemişlerdir.

Tefsir bilen kimse ziyan eder,
İlim ve edebi bir ekmeğe satar ise.

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ ﴿٥٢﴾

52. "Ey kavmim Rabb'inizden mağfiret dileyin, sonra da O'na tevbe edin ki, gökten üzerinize bol bol rahmet göndersin, kuvvetinize kuvvet katsın. Günah işleyerek yüz çevirmeyin."

"Ey kavmim, Rabb'inizden mağfiret dileyin" ona îmân edin *"sonra"* başkasına kulluk ettiğinizden dolayı *"O'na tevbe edin"* Çünkü tevbe, *Bahru'l-ulûm*'da da belirtildiği gibi ancak îmân ettikten sonra sahih olur.

Gönlüme doğan mânâ şöyledir: Allah'a îmân ederek, şirk ve mâsıyet gibi geçmiş günahlarınızdan dolayı Allah'tan mağfiret dileyin. Çünkü îmân, geçmişteki günahları silip atar. Sonra da taat ederek O'na yönelin. Çünkü iyiliklerle süslenme (تَحْلِيَةٌ) kötülüklerden temizlenip arınmadan (تَخْلِيَةٌ) sonra gelir.

"ki gökten üzerinize bol bol rahmet" yağmur *"göndersin,"*

" مِدْرَارًا " lafzı, mübalağalı ism-i fail sıygalarından çokluk ifade eder. Kelimenin aslı, " دَرَّاللَّبَنُ دُرُورًا "dır. Mânâsı, "süt sağanın eline çok geldi" demektir. İhtiyaç duyulduğu zamanlarda yağmurun hiç kesilmeden yağması durumunda: " سَحَابٌ مِدْرَارٌ " ve " مَطَرٌ مِدْرَارٌ " denir. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "İhtiyaç duyduğunuz her vakit hiç kesilmeksizin yağan yağmur göndersin." **Kâşifî** ise şöyle der: "ki gökten kesintisiz yağmur göndersin."

"kuvvetinize kuvvet katsın." gücünüzü artırsın. Hûd (a.s.)'ın kavmini, yağmur ve güç fazlalığı ile îmâna teşvik etmesi, tarla, bahçe ve bostan sahibi kişiler olan Âd kavminin bunlara çok fazla haris olmalarından ve suya da ihtiyaçları olduğu içindir. Âd kavmi, kendilerine verilen güç, kuvvet, kahramanlık ve cesaret özellikleri sebebiyle oldukça emin ve kendine güvenen bir kavimdi. Bu yüzden düşmanları onlara pek yaklaşamaz ve herkes onlardan korkardı.

Kaşifî der ki: "Rivâyet edilir ki Âd kavmi Hûd (a.s.)'ın dâvetini kabul etmediler. Hak Sübhânehû ve Teâlâ bunun uğursuzluğu olarak üç yıl onlardan yağmuru kesti. Hanımları

kısır oldu ve nesilleri kesildi. Ziraatla uğraşırlardı, hem de düşmanları vardı. Ziraat için yağmura, düşmanlarını bertaraf için evlâda muhtaçtılar. Onun için Hûd (a.s.) onlara âyette belirtildiği gibi buyurdu. Buna göre "*kuvvetinize kuvvet katsın.*" ifâdesinin mânâsı, 'sizin kuvvetinize bir kuvvet daha katsın, yâni size evlatlar versin. Böylece onların yardımıyla düşmanlarınızı bertaraf etmeye kadir olun.' demektir.

Rivayet edilir ki Hz. Ali'nin oğlu Hasan (r.anhümâ) Hz. Muaviye'nin yanına elçi olarak varmıştı. Dışarı çıktığında Muâviye'nin hizmetçilerinden biri de onunla beraber çıktı. Hz. Hasan'a dedi ki:

"–Ben çok malı olan biriyim, ama çocuğum olmuyor. Bana bir şey öğret, belki Allah bana bir çocuk ihsan eder." Hz. Hasan ona:

"–İstiğfara devam et." dedi. Hizmetçi çokça istiğfar etmeye başladı. O kadar ki günde yedi yüz kere istiğfar ettiği bile oluyordu. Sonunda adamın on çocuğu oldu.

Bu olay Muâviye'nin kulağına gidince adama: "Bunu nereden öğrenip söylediğini sorsaydın ya!" dedi.

Başka bir ziyareti esnasında adam Hz. Hasan'a bunu nereden öğrendiğini sorunca:

"Hûd (a.s.)'ın: ***"Kuvvetinize kuvvet katsın"*** sözü ile Nuh (a.s.)'ın: "***Mallarınızı ve çocuklarınızı artırsın***." (Nuh, 71/12) şeklindeki sözlerini duymadınız mı?" diye cevap verdi

"Günah işleyerek" yani suç işlemede ve günahlarda ısrar ederek sizi davet ve teşvik ettiğim şeylerden *"yüz çevirmeyin."*

قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ
وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٥٣﴾

53. "Dediler ki: "Ey Hud, sen bize açık bir mucize getirmedin. Biz senin sözünle tanrılarımızı terk edecek değiliz. Sana inanacak da değiliz."

Bu âyet mukadder bir soruya cevap mâhiyetinde başlangıç cümlesidir. Sanki "Peki Hûd onlara bazı şeyleri emredip bazı şeyleri yasaklayınca kavmi ona ne dediler?" diye sorulmuş, cevap olarak şöyle buyrulmuştur: *"Dediler ki: "Ey Hûd, sen bize açık bir mûcize"* yani iddianın doğruluğunu ispat edecek bir delil *"getirmedin."* Bu sözü, sırf inadlarından ve Hûd (a.s.)'ın getirdiği mûcizelere değer vermedikleri için söylüyorlardı. Nitekim Kureyş de sayılamayacak kadar mûcizesi olmasına rağmen Rasûlullah (s.a.) için: ***"Rabb'inden ona bir mucize indirilseydi ya!"*** (er-Ra'd, 13/27) demişlerdi.

"Biz senin sözünle tanrılarımızı" yani onlara kulluk etmeyi *"terk edecek değiliz."* Senin sözünden yola çıkarak tanrılarımızı terk etmeyiz.

Müftî Sa‘dî der ki: “ عَنْ ” harfinin “***sâdece ona verdiği sözden dolayı idi***.” (et-Tevbe, 9/114) âyetinde olduğu gibi sebebiyet mânâsı ifade ettiği de söylenir. O zaman âyet: “Senin bu delilden yoksun sözün sebebiyle ilahlarımıza ibadeti terk edecek değiliz!” şeklinde olur.

Bizi davet ettiğin tevhid inancı ve tanrılara kulluğu bırakma hususunda *“sana inanacak da değiliz.”* Bu söz, Hûd (a.s.)’ın dâvetine icâbet etmeyeceklerini ve onu tasdik etmeyeceklerini kesin bir dille göstermektedir.

إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرٰيكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُوءٍ قَالَ إِنِّى أُشْهِدُ اللّٰهَ

وَاشْهَدُوا أَنِّى بَرِىٓءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾

54. Biz: “Tanrılarımızdan biri seni fena çarpmış demekten başka bir söz bulamıyoruz.” *(Hûd)* dedi ki: “Ben Allah’ı şahid tutuyorum, siz de şahid olun ki ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.”

“Biz: “Tanrılarımızdan biri seni fena çarpmış” kendileri hakkında ileri geri konuştuğun, başkalarını onlardan uzaklaştırmaya çalıştığın, onlara düşman olduğun için bütün bu kötü davranışlarına karşı kötü bir karşılık olarak tanrılarımızdan biri seni delirtmiş. Bu sebeple deliler gibi konuşuyor, çeşitli hezeyanlar savuruyorsun. *“demekten başka bir söz bulamıyoruz.”*

Hûd *“dedi ki: ‘Ben Allah’ı şâhid tutuyorum, siz de şâhid olun ki ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.”*

مِنْ دُونِهِ فَكِيدُونِى جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٥﴾

55. “O’ndan başka *(taptıklarınızın hepsinden uzağım)*. Haydi hepiniz bana tuzak kurun, sonra da bana mühlet vermeyin.”

“O’ndan başka” yani Allah’tan başka ya da Allah dışında ortak koştuğunuz varlıklardan başka taptıklarınızın hepsinden uzağım.

Âyetteki Allah’ı şâhid tutma ifâdesi, hakiki mânâda kullanılmıştır. Fakat müşrikleri şâhid tutmak ise onları hafife alıp onlarla alay için söylenmiştir. Çünkü hiç kimse düşmanına: “Senden uzak olduğuma seni şâhid tutuyorum.” demez. Ama onun kendisinden uzak olup olmadığına önem vermiyor, düşmanlığını hafife alıyorsa o zaman başka.

Bilesin ki müşrikler putlarını tanrı diye adlandırıp Hûd (a.s.)’a zarar vereceklerini söyleyince Hûd (a.s.): “*Ben Allah’ı şâhid tutuyorum...*” diyerek onların tanrı olduğunu

daha baştan reddediyor, sonra da zarar veremeyeceklerini şöyle belirtiyor: *“Haydi hepiniz bana tuzak kurun,”* “كَيْدْ=tuzak kurmak”, başkasına gizlice zarar vermek istemektir. Yaratılanlar hakkında ‘kötü hile’ anlamına gelirken, Allah hakkında ‘yaratılanların fiillerine karşılık olarak yerli yerinde plan kurmak’ mânâsına gelir. Buna göre mânâ şöyledir: Şayet ilahlarınızın kendileri hakkında ileri geri konuşan, onlara kulluk edilmesini engelleyen kişilere zarar verebileceği şeklindeki iddianız doğruysa ben sizin bu tanrılarınızdan uzağım. O halde haydi hepiniz, siz ve tanrılarınız bir araya gelerek tuzak hazırlayın.

“Sonra da bana mühlet vermeyin.” Bu konuda, bana ne vakit verin, ne de müsâmaha gösterin. Bu ifâde onların tanrılarının onların söylediklerini yerine getirmeye muktedir oldukları iddiâlarına göre ve Hûd (a.s.)’ın hem onlardan hem de tanrılarından uzak olmasına göre söylenmiştir. Nitekim *el-İrşâd*’da böyle geçmektedir.

Burada nefsin, sıfatlarının, şeytan, hevâ ve dünyanın dâimâ kalbe tuzak kurduğuna; rabbânî bir destekle desteklenen kalbe ise bunların tuzağının ulaşamayacağına işâret vardır.

Âlemin hepsi deniz derya olsa
Sen Hak ile oldukça ayağını yaş eylemez

إِنِّى تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ رَبِّى وَرَبِّكُمْ ۜ مَا مِنْ دَٓابَّةٍ اِلَّا هُوَ اٰخِذٌ

بِنَاصِيَتِهَا ۜ اِنَّ رَبِّى عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٦﴾

56. “Ben, benim de Rabb’im, sizin de Rabb’iniz olan Allah’a dayandım. Yürüyen hiçbir canlı yoktur ki O, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabb’im dosdoğru yoldadır.”

“Ben, benim de Rabb’im, sizin de Rabb’iniz olan Allah’a dayandım.” Bana zarar vermeye ne sizin ne de tanrılarınızın gücü yeter. Çünkü ben her şeye gücü yeten Allah’a tevekkül edip dayanıyorum. O, hem benim hem de bütün varlıkların yegâne sahibidir. Çünkü yeryüzünde gezip dolaşan *“yürüyen hiçbir canlı yoktur ki O”* Allah Teâlâ *“onun perçeminden tutmuş olmasın.”*

Araplara göre perçem başın ön kısmındaki saçların bitim yeridir. O bölgedeki saçlara da bittikleri yerin adına izâfeten ‘perçem’ adı verilmektedir. İnsanın perçeminden tutmak, onu boyunduruk altına almak, ona galip gelmek ve dilediği gibi tasarruf edebilmektir. Kişinin perçemini tutanın kimsenin elinde/tasarrufunda olmasıdır. Bir kimsenin zelil olduğunu, birine boyun eğmek durumunda olduğunu belirtmek isteyen Araplar, “Onun perçemi falancanın elindedir” yani o ona boyun eğmektedir, derler. Çünkü perçeminden tuttuğunuz herkesi boyunduruk altına almışsınız demektir. Allah

Teâlâ'nın mahlûkatın perçeminden tutması, kudretinin onlara ne kadar tesir ettiğini göstermek için kullanılan temsîlî bir istiâredir.

İfâdenin mânâsı şöyle olmaktadır: 'Hiçbir canlı yoktur ki Allah onun sâhibi olmasın, onu dilediği gibi yönlendirmeye kadir olmasın.' Bu sözün gayesi Allah'ın yüce şanını, üstün kudretini, büyük otoritesini ve azametini göstermektir. Kuvveti ve cüssesi ne kadar büyük olursa olsun güç isteyen her şey O'nun kudretinin yanında küçük kalır. Onun kahrına ve gücüne boyun eğer. Kendisi hakkında dilediğini yaratması konusunda O'na âmâdedir. O'nun için imkânsız hiçbir şey yoktur.

"Şüphesiz Rabb'im dosdoğru yoldadır." Yani O, hükümranlığında adalet ve hakka göre hareket eder. Hiçbir zâlim gözünden kaçmaz. Kendisine güvenip sarılan hiçbir kimseyi boşta bırakmaz.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilmiştir: "Hayır ve şer talep ederken, hareket edip *"yürüyen hiçbir canlı yoktur ki O, onun perçeminden tutmuş olmasın."* Kudreti altında zelil bir şekilde bu canlıları perçemlerinden tutarak hayra ve şerre sürükler. *"Şüphesiz Rabb'im"* hayra layık olanları ıslah etmek, şerre layık olanları ise ifsâd etmek hususunda *"dosdoğru yoldadır."*

Burada şöyle bir işaret de vardır: "*Şüphesiz Rabb'im dosdoğru yoldadır*." ifadesi, O'nu O'nunla arayanlara delâlet ediyor ki: O'nu taleb eden, tarikat esaslarına göre yaşayarak şeriatın dosdoğru yolu üzere taleb etsin. Çünkü O'na hakikat ile ulaşılır.

Yine bu ifade şunu da gösteriyor: "***Şüphesiz en son varış Rabb'inedir***." (en-Necm, 53/42) âyetinde olduğu gibi sonunda varılacak olan başkası değil, sadece O'dur.

Nakdü'l-Fusûs'da şöyle zikredilir: Ahadiyyet-i ef'âl, tesirler ve tesir edenler konusunda zikredilmiştir ki: Allah'ın yüce zâtı hakîkatte bütün fiillerin kaynağı, tesir altında bulunanların tamamında müessirdir. Kabiliyetlerine göre her birinin terbiyesi ile ilgili hükmü kendi cânibine çeker. İşte "*…onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbim dosdoğru yoldadır.*" âyetinin sırrı budur.

*Ne ederlerse etsinler"**Hepsi bize döneceklerdir**."* (el-Enbiyâ, 21/93)
Çünkü başka yere dönecekleri fikri delilik olur

Bunun için şöyle denilmiştir:

Madem ki sağdan soldan giden bütün yollar doğruca O'nadır
Hangi yola gitsen sonu O'na varır
Madem ki her şeyin başlangıcı O'ndandır
Hepsinin sonu da O'na olur

فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ مَٓا اُرْسِلْتُ بِهٖٓ اِلَيْكُمْ ۜ وَيَسْتَخْلِفُ رَبّ۪ي قَوْمًا

غَيْرَكُمْۚ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْـًٔاۜ اِنَّ رَبّ۪ي عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَف۪يظٌ ﴿٥٧﴾

57. “Eğer yüz çevirirseniz, şüphesiz benimle size gönderileni size bildirdim. Rabb’im *(dilerse)* sizin yerinize başka bir kavim getirir. Siz O’na hiçbir zarar veremezsiniz. Şüphesiz Rabb’im her şeyi gözetendir.”

“Eğer yüz çevirirseniz” Şayet yüz çevirmeye devam edecek olursanız, bunda artık benim günahım yok. *“şüphesiz benimle size gönderileni size bildirdim.”* Yâni ben üzerime düşen tebliğ görevini yerine getirdim ve delillerle sizi susturdum. Artık cevap veremez hale geldiniz. Yalanlama ve inkardan başka bir şey yapmadınız. İşte bu zikredilenler, onlara verilecek cezanın delili olmaktadır.

“Rabb’im (dilerse) sizin yerinize başka bir kavim getirir.” Allah Teâlâ sizi yok edip memleketinize, mal ve mülkünüze mirasçı olacak başka bir kavim getirir. Sırt dönerek ve yüz çevirerek *“siz O’na hiçbir zarar veremezsiniz.”* Çünkü zarar ve fayda görmek O’nun hakkında düşünülmesi mümkün olmayan şeylerdir. Bu bakımdan siz sadece kendinize zarar verirsiniz.

“Şüphesiz Rabb’im her şeyi gözetendir.” Yaptıklarınız O’na gizli kalmaz, size onların karşılığını vermeyi de unutmaz.

Bilesin ki Allah Teâlâ’ya tevekkülün, güvenip dayanmanın gerekli olduğu ve yine Allah’ın koruyup kollayıcı olduğu şöyle açıklanmıştır:

1- Allah Teâlâ’nın Rablığı herkes için geneldir. Terbiye eden ise terbiye ettiğinin işlerini çekip çevirir, onu korur. Böylece o başkasının korumasına muhtaç olmaz.

2- Nefis sâhibi herkes Allah’ın hükmü/kahrı altındadır, bir şey yapmaktan ve başkasına tesir etmekten âciz bir esirdir. Öyle ise ondan korkmaya gerek yoktur.

3- Allah Teâlâ kendi vahdetinin gölgesi olan çokluk/kesret âleminde adâlet yolu üzeredir. Onun için günah ve suçu sebebiyle hak etmesi dışında kimseyi kimseye musallat etmez. Küçük günahları sebebiyle de olsa kimseyi kusuru yokken cezalandırmaz. Evet, bazen kişiyi tezkiye edip derecesini yükseltmek maksadıyla bazılarına cezâ verir.

Bütün bunlardan çıkarılacak netice, müşriklerde de tanrılarında da hiçbir güç bulunmadığıdır. Öyleyse güç ve kuvvet ancak Allah’a âittir. Allah Teâlâ hiç kimseye zerre kadar bile haksızlık etmez. Haksızlık gibi gözüken fiilleri O’nun sır ve hikmetinin gizliliğinden ileri gelmektedir. Ârif olan, ilâhî sırlara bakar ve olanları bir takım hikmetlere yorar.

Hikâye edilir ki Buhâra şehrinde su satan biri, bir kuyumcunun evine otuz sene boyunca su taşımış. Kuyumcunun da son derece güzel, sâliha bir hanımı varmış. Bir gün sucu yine âdeti üzere gelmiş, fakat kadının elini tutup sıkmış. Kuyumcu eve gelince hanımı:

“–Bugün Allah rızasına aykırı olarak bir şey yaptın mı?” diye sormuş. Kocasından

“yapmadım” cevabını almış, fakat kadın ısrar edince kocası:

“–Tamam” demiş ve anlatmış: “Bugün dükkâna bir kadın gelip bilezik istedi. Bende de bir bilezik vardı. Bileziği kadının bileğine geçirirken kolunun beyazlığı çok hoşuma gittiği için kolunu biraz sıktım işte.”

Bunu duyan kadın: “Hey Allah’ım ne kadar büyüksün! Demek sucunun bugünkü hıyanetinin hikmeti buydu!” demiş. Bu olayı duyan kuyumcu, bilezik sattığı kadına:

“–Ben tevbe ettim sen de hakkını helâl et.” diyerek helâllik istemiş. Ertesi gün de sucu tevbe ederek gelmiş:

“–Ey ev sahibi bana hakkını helâl et, çünkü beni şeytan saptırdı.” deyince kadın:

“–Sen işine git, hata sende değil, dükkândaki efendiden kaynaklandı. Allah da ona daha dünyada iken kısas uyguladı.” diye cevap vermiş.

Bu gibi olaylar Allah’ın adâletinden ileri gelmektedir. Bu sebeple herkesin, özellikle hâkim ve hükümdarların adâlet üzere olmaları gerekir. Çünkü adâlet hem dünyada fayda verir, hem de âhirette.

Anlatılır ki Makedonyalı İskender -Müfessir “Zülkarneyn” diyor- Aristoteles’e: “Hükümdarlar açısından cesurluk mu daha gereklidir yoksa adâlet mi?” diye sormuş. Aristoteles bu soruyu şöyle cevaplamış: “Otorite sahipleri adâletli davrandıkları zaman cesur olmak zorunda kalmazlar.”

Bu bakımdan Melik ve Deyyân olan Allah’a îmân eden ve O’nun azâbından dâima korkanlar, adâletli davranıp haksızlık ve taşkınlık etmekten sakınırlar, böylece de en yüce cennetteki dereceleri kazanırlar. Böyle yapmadıkları takdirde ise kendilerini cehennem ateşine, hatta en şiddetli biçimiyle dünya azâbına atmış olurlar. Allah Teâlâ’nın Hûd (a.s.)’ın ağzından naklettiği şu sözleri görmez misin? *“Ve Rabbim sizin yerinize başkalarını getirir.”* Tabîî onların dûçar olacağı türlü lâneti de göz ardı etmemek gerekiyor.

Sa‘dî (k.s.) şöyle der:

Bu dünyada zâlim ve kötü iş işlemiş kimse kalmaz
Onlara lânet sâbit ve bâkî kalır
Dünyada âdil olan kimseye mahşer günü mübârek olsun
Ki Arş’ın gölgesinde karar kılar

وَلَمَّا جَٓاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُوداً وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّاۚ وَنَجَّيْنَاهُمْ

مِنْ عَذَابٍ غَلٖيظٍ ﴿٥٨﴾

58. Emrimiz gelince Hûd’u ve onunla beraber îmân edenleri tarafımızdan bir

rahmetle kurtardık. Onları ağır bir azabdan kurtuluşa erdirdik.

“Emrimiz” yani azabımız veya azab emrimiz *“gelince Hûd’u ve onunla beraber îmân edenleri”* ki onlar dört bin kişiydi *“tarafımızdan”* bizden kaynaklanan büyük *“bir rahmetle kurtardık.”* Yani onları amelleri sebebiyle değil, sırf lütuf ve rahmetimizden dolayı kurtardık. Çünkü bir kimse ne kadar amel yaparsa yapsın ve sâlih amel işlerse işlesin Allah’ın rahmeti olmadan kurtulamaz. Nitekim ehl-i sünnetin görüşü böyledir.

“Onları ağır” şiddetli *“bir azabdan kurtuluşa erdirdik.”* Bu azap korkunç sıcaklıkta bir rüzgâr (semûm) idi ki kâfirlerin burunlarından girip arkalarından çıkıyor ve organlarını param parça ediyordu. Bu kıssa, tafsilatlı bir şekilde A’raf sûresinde geçmişti. Oraya bakınız.

Burada azabın hafif ve şiddetli olmak üzere ikiye ayrıldığına işaret vardır. Hafif azab mahlûkatın yaratılmasından önce takdir edilmiş şakâvet azâbıdır. Şiddetli azab ise şakî birinin var olmadan önce kendisi için takdir edilmiş bulunan azabla birlikte bir de kendi açtığı yolda yürüyen şakîlerin davranışlarının şakaveti yüzünden dûçar olacağı azabdır. *et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’*de böyle geçmektedir.

Rivâyet edilir ki Allah Teâlâ Âd kavmini helâk edip Hûd (a.s.)’ı ve onunla birlikte îmân edenleri kurtarınca onlar Mekke’ye geldiler ve ölünceye kadar orada Allah’a ibadet ettiler.

İnsânü’l-uyûn’da şöyle denilir: Kavimleri kendilerini yalanlayan bütün peygamberler onların arasından çıkıp ölünceye dek Allah’a ibadet etmek üzere Mekke’ye gelmişlerdir. Şöyle bir hadis vârid olmuştur: “*Rukn-i Yemânî ile Haceru’l-esved arası, cennet bahçelerinden bir bahçedir*.”[141] Hûd, Şuayb, Sâlih ve İsmâil (aleyhimü’s-selâm) bu bölgede medfundur.

Fütûhu’l-Haremeyn’de şöyle denilir:

Hiçbir nebî, hiçbir velî yoktur ki
Bu kapıya ümid yanağını sürmemiş olsun
Kâbe benim taze gül kokumdur
Benim gönlüm ondan yeni bağ olur

وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا اَمْرَ كُلِّ

جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٩﴾

59. İşte Âd *(kavmi)*, Rab’lerinin âyetlerini inkâr ettiler ve O’nun peygamberlerine âsi oldular ve inatçı her zorbanın emrine uydular.

Ey Muhammed ümmeti, *“işte”* bu kabile *“Âd”* kavmidir. **Allâme Tıybî** der ki: “Allah

Teâlâ sanki önce bu kabileyi zihinde canlandırıyor. Sonra da ona işaret edip daha fazla kapalılık meydana getirmek için “تِلْكَ =işte bu” ism-i işâretini getiriyor. Sonra bu kapalılığı *“Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler”* ifadesiyle açıklıyor. Bu üslûb gayet güzeldir.

Âyetteki ism-i işâretin Âd kavminin kabirlerine ve bıraktıkları mirasa işâret ediyor olması da câizdir. O zaman Allah Teâlâ şöyle buyurmuş olur: “Yeryüzünde dolaşın, her tarafı inceleyin, ibret alın.”

Netice olarak âyetin mânâsı şöyledir: Âd kavmi, Rablerinin âyetlerinin hak olduğunu bile bile inkâr etmişlerdir. Onların bu inkârı, tıpkı kendisine bir şey emânet edilen kişinin bunu inkâr etmesi ve bunu inkâr etmekten vazgeçmemesine benzer.

“Ve O’nun peygamberlerine âsî oldular” Âyette peygamber çoğul olarak kullanılmıştır. Âd kavminin ise bir peygamberi vardır. Bunun sebebi şudur: Onlar kendi peygamberlerine isyan etmişlerdi. Kendi peygamberine isyan eden, bütün peygamberlere isyan etmiş olur. Çünkü bütün peygamberlerin tevhid ve dinin esaslarındaki tebliğleri birbirinden farksızdır.

Denilir ki Âd kavmine Hûd (a.s.)’dan başka peygamber gönderilmemiştir. Âyette bahsedilen inkâr ve isyan, ileri gelenleri ve alt tabakası ile bu kabilenin bütün ferdleri için geçerlidir.

“ve ” alt tabakadakiler *“inatçı her zorbanın emrine uydular.”*

et-Tibyân’da denilir ki: “ اَلْجَبَّارُ ” kendi içinde büyüklenen ve başkalarına karşı da büyüklük taslayan demektir. “ اَلْعَنٖيدُ ” ise gerçeği söylemeyen ve kabul etmeyen demektir.

Kâdî جَبَّارٍ عَنٖيدٍ= inatçı zorba ifâdesini şöyle açıklar: “Yani onların büyükleri” **Müftî Sa‘dî** ise şöyle der: Kâdî cebbârın büyüklenen mânâsında olduğuna işâret ediyor. Çünkü cebbâr, kendisinin üzerinde kimsenin hakkı olmadığını düşünen demektir. İnad kelimesinde de azgınlık mânâsı vardır.

Âyetin mânâsı şöyledir: Ad kavmi, kendilerini îmâna ve onları kurtaracak şeye dâvet eden zâta karşı gelip kendilerini inkâra ve alçaltacak şeylere çağıranlara itaat ettiler.

وَاُتْبِعُوا فٖى هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ اَلَٓا اِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْۜ

اَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾

60. Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lânete tâbi tutuldular. İyi bilin ki Âd *(kavmi),* Rablerini inkâr ettiler. *(Şunu da)* iyi bilin ki Hûd’un kavmi Âd Allah’ın rahmetinden uzak olsun.

“Onlar” gerek önderleri gerekse onların peşinden gidenler *“hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lânete tâbi tutuldular.”* Dünyadaki lânet, Allah’ın rahmetinden ve her türlü hayırdan uzaklaştırılmak mânâsındadır. Yâni onları azâbı itelemek maksadıyla

tıpkı birinin arkasından giderek durmadan onu iteleyen biri gibi lânet peşlerine takıldı. Lânetin onlardan hiç ayrılmaması, mes'eleyi daha güzel anlatabilmek için "bunların peşine takılmak" şeklinde ifade edilmiştir. Bunlar nereye giderlerse gitsinler lânet bunların peşini bırakmayacaktır; ne yaparlarsa yapsınlar onlarla birlikte olacaktır, demek isteniyor. Ayrıca tâbi olanların önderlerinin peşine takılmalarına uygun düşen de budur. Yani tâbi olanlar önderlerinin peşinden ayrılmadıkları için yaptıklarına tam bir karşılık olmak üzere lânet de bunların peşinden ayrılmamış oluyor.

Kıyamet gününde de onların peşini bırakmayacak olan lânet ise sürekli ateş azabıdır.

"İyi bilin ki Âd" kavmi *"Rablerini inkar ettiler."* Sanki Dehriyye/Ateistler gibi O'nu inkar ettiler. Dehrîler, sadece duyu organlarıyla hissedilenlerin varlığını kabul eden, akıl ile idrâk edilenleri ise reddeden ve bütün olanları zamana/dehre nisbet eden kimselerdir.

Şunu da *"iyi bilin ki Hûd'un kavmi Âd Allah'ın rahmetinden uzak olsun." et-Tibyân*'da belirtildiği gibi Allah onları uzaklaştırdı, onlar da iyice uzak oldular.

Burada 'Hûd'un kavmi' ifadesi Âd'ı açıklamaktadır. Çünkü biri Hûd'un kavmi eski Âd, diğeri İrem'in kavmi yeni Âd olmak üzere iki tane Âd vardır.

Âyette hem " أَلَا (iyi bilin ki)" ifadesi hem de onlar hakkındaki bedduâ iki kere tekrarlanmıştır. Bunun sebebi durumlarının ne derece korkunç ve ne derece berbat olduğunu göstermek, onlardan ibret almaya ve onların durumuna düşmemeye çalışmaya teşvik etmektir.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Şu halde Allah'a şükürler olsun ki, bizi cihana
Bizden önce gelip helâk olanlardan sonra getirdi.
Böylece Hakk'ın nasıl helâk ettiğini duyduk
Geçmiş zamanlarda gelip geçenleri
O kurtların kemiklerini, tüylerini apaçık
Görün de ibret alın, ey ulular.
Akıllı insan şu varlıktan da geçer, hırs ve gururu da bırakır;
Firavunların, Âd kavminin başına gelenleri hatıra getirir.
Varlıktan, kendini büyük görmekten, hırstan vazgeçmezse,
Onun hâlinden, onun sapıklığından başkaları ibret alır.

"İyi bilin ki Hûd'un kavmi Âd Allah'ın rahmetinden uzak olsun." ifadesi onların helâk olması için yapılmış bir bedduâdır. "Uzak olsunlar, yok olup gitsinler." demektir. Bunun maksadı ise onlar hakkında anlatılanlar sebebiyle başlarına gelen azaba kendilerinin sebep olduğunu göstermektir. Çünkü onlar zâten helâk olmuş iken onlar hakkında "helâk olsunlar" diye bedduâ edilmiştir. Bunun faydası yukarıda zikredildiği gibidir. Ayrıca " لِعَادٍ " başındaki lâm, bir şeyi hak etme ve açıklama mânâlarına delâlet eder. Sanki: "Kim helâk olsun?" diye bir soru soruluyor ve buna "Âd helâk olsun!" diye

cevap veriliyor.

Müfti Sa‘dî şöyle der: “Bu ifadenin, lânetlenmeleri için yapılmış bir bedduâ olması da câizdir.”

el-Hidâye’nin şerhi olan *el-Kifâye*’de şöyle denilir: “İki çeşit lânet vardır: Birincisi Allah’ın rahmetinden kovulmaktır. Bu sadece kâfirler için söz konusudur. İkincisi ise iyilerin derecesinden ve sâlihlerin makamından uzaklaştırılmaktır. Hz. Peygamber (s.a.)’in: “*Değeri artsın diye mal depolayan karaborsacı mel’undur.*”[142] şeklindeki hadisiyle kasdedilen lânet budur. Çünkü ehl-i sünnet ve’l-cemaat, büyük günah işlediği için hiç kimseyi îmândan çıkarmaz.”

Şu hadisler ise umûmî lânetle ilgilidir:

“*Allah, ebeveynine lânet edene lânet etsin! Allah, Allah’tan başkasının adına hayvan boğazlayana lânet etsin! Allah günahkârı barındırana lânet etsin! Allah arazi sınırlarını değiştirene lânet etsin!*”[143]

Bir diğer hadis ise şöyledir: “*Allah fâizi yiyene, yedirene, fâiz muâmelesini yazana ve muâmeleye şâhidlik edene lânet etsin! Allah dövme yapan kadına, (vâşime) dövme yaptıran kadına, (mevşûme) sadaka verilmesine mâni olana, boşanmış kadını eski kocasına helâl kılmak için hülle yapana ve hülle yaptırana lânet etsin!*”[144]

“ الْوَاشِمَةُ ” derinin iğne ucuyla açılıp mavi renk bir bitkiyle ya da sürmeyle doldurulması suretiyle bedende elde edilen maviliğe denir. اَلْمَوْشُومَةُ ise bunu bedenine yaptıran kadındır.

Bir başka hadiste şöyle buyrulur: “*Allah rüşvet verene de alana da, aracılara da lânet etsin!*”[145] Hadisteki “Râiş”; rüşvet alan ile veren arasında işi ayarlamaya çalışan kişi demektir.”

Bir hadis de şöyledir: “*Allah şarabı, şarap içeni, getireni, satanı, satın alanı, üzümünü sıkanı, sıktıranı, taşıyanı, kendisine taşınanı, parasını yiyeni lânetlemiştir.*”[146]

el-Eşbâh’ta belirtildiği gibi bir müslümanın kâfire şarap yapmak üzere ücretle üzüm sıkması mekruhtur. Sıkılmış üzüm suyunu şarap yapacak birine satmak câizdir. Çünkü sıkılmış üzüm suyu mâsiyetten uzaktır. Değiştikten sonra fâsid olmaktadır. Ancak fitne günlerinde silâh satmak böyle değildir. Çünkü silâhın bizzat kendisi değişmeyen bir âlettir. Yâni fitne günlerinde şâyet satıcı, müşterinin fitne ehlinden biri olduğunu biliyorsa, silâh satması mekruh olur. Çünkü bu, mâsıyet işlenmesine sebep olacaktır. Bir müslüman şarap satıp parasını aldığında, başka bir şahsa borcu varsa, alacaklının şarap bedelinden alacağını tahsil etmesi mekrûhtur. Eğer satıcı zimmî ise alacaklının şarap parasını ondan almasında bir sakınca yoktur. Zira şarap zimmîler açısından mütekavvim (dayanıklı) bir maldır. Bu bakımdan zimmî şarabın bedeline mâlik olur ve bu parayı ondan almak helâl olur.”

Bir hadiste de şöyle buyrulmuştur: “*Bir müslümana lânet etmek onu öldürmek gibidir*.”[147]

İbnü’s-Salâh, *Fetâvâ*’sında şöyle der: “Hz. Hüseyin (r.a.)’ı öldüren, bu fiili sâyesinde kâfir olmaz, sadece büyük günah irtikâb etmiş olur. Ancak peygamberlerden birini öldüren kâfir olur.” İbnü’s-Salâh sonra şöyle der: “Yezid hakkında insanlar üçe ayrılmıştır: Bir grup ona dost olup onu sever. Bir grup ona sövüp lânet okur. Diğer bir grup ise onun hakkında orta yolu tutmuştur. Onu ne dost edinirler, ne de ona lânet okurlar. Yezid’i râşid olmayan halifelerle öteki İslâm hükümdarları arasında mütâlâa ederler. Doğru hareket edenler sadece bu gruptakilerdir. Bunların görüşü, gelmiş-geçmiş insanların hayat hikâyelerinden haberdar olup şeriat-ı mutahharanın kâidelerini de bilenler için en uygun görüştür.”

Sa‘düddîn Teftâzânî der ki:

Şeiratta câizdir, Yezîd’i lânetleme
Kurtulur, onu lânetleyen kazançlı çıkar
İlletlidir çünkü o, bana göre,
Kötüdür, lânetin mükâfatı ise kat kattır.

Yezid’le ilgili bahis, Bakara Sûresindeki “***Allah’ın lâneti kâfirlerin üzerinedir***.” (el-Bakara, 2/89) âyetinde geçti.

Hayâtü’l-hayevân’da şöyle denilir: “Allah Teâlâ, dünyayı bizzat hedeflenmesi gereken bir şey değil, aksine bizzat kastedilmesi gereken şeye ulaştıran bir yol eylemiştir. Allah dünyayı oturulacak, karşılık görülecek bir yer değil, denenme ve göçüp gitme yurdu kılmıştır. O, dünyayı genellikle câhillerin kâfirlerin eline vermiş; peygamberleri, velileri ve abdâli ondan mahrum etmiştir. Dünyayı küçük görmen için şu hususlar sana yeter: Yüce Allah dünyayı küçük ve hakir görmüş, dünyaya ve dünya ehline, dünyayı sevenlere buğzetmiş, akıllı insanların dünyada sadece çıkacakları yolculuk için hazırlık yapmalarına rızâ göstermiştir.

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Dünya ve dünyada olanlar lânetlenmiştir. Ancak Allah’ı anmak (zikir), zikre devam edenler, âlim ve ilim öğrenen hâriç*.”[148] Bu hadisten mutlak olarak dünyayı lânetlemenin, ona sövüp saymanın mübâh olduğu gibi bir mânâ çıkarılmamalıdır. Nitekim **Ebû Musa’l-Eş’ârî** (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.)’in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir:

“*Dünyaya sövüp saymayınız. Çünkü o, mü’min için gayet güzel bir binittir/araçtır. Mü’min onun sayesinde hayra ulaşır, onun sayesinde şerden kurtulur. Kul: “Allah bu dünyanın cezâsını versin!” diye lânet ettiği zaman, dünya da ona şöyle der: “Allah Rablerine karşı gelenlerin cezâsını versin!”*[149] Bu hadis, dünyaya sövüp saymanın ona lânet etmenin yasak olmasını gerektirir.

Bu iki hadis şöyle uzlaştırılabilir: Dünyanın lânetlenmesi mübah olan tarafı, Allah’tan uzaklaştıran ve O’ndan meşgul eden yönüdür. Nitekim selef şöyle demiştir: “Seni Yüce

Allah’tan alıkoyan mal ve çocuk senin için felâket getirir.” Ancak dünyanın Allah’a yaklaştıran, O’na ibâdete yardım eden yönü ise herkes tarafından övülmüş, her insan tarafından sevilmiştir. Böyle bir şey ise sövüp sayılacak bir şey değil aksine arzulanacak, sevilecek bir şeydir. Yukarıdaki hadiste yer alan “*Ancak Allah’ı anmak (zikir), zikre devam edenler, âlim ve ilim öğrenen hâriç*” ifadesi buna işâret etmektedir. “*O, mü’min için gayet güzel bir binittir/araçtır…*” ifadesi de bunu açıkça göstermektedir. Böylece bu iki hadis arasındaki çelişki ortadan kalkmış olur.

Bilesin ki lânetin hakîkati, ilâhî huzûrdan dünya şehvetleri peşine düşmeye, onlara ulaşmak için yorulmaya, onları kaybettiği için ah u vâh etmeye koyulmaktır. İşte bu dünyevî lânettir. Kıyamet gününün lânetine gelince bu, Allah’tan uzaklaşıp O’ndan mahrum kalmak, hüsrana uğramak ve ateş azâbıdır. Bu bakımdan nefis, kalb Hûd’unun nasihatını kabul etmeyip kalbin nûrânî parıltılarından, rûhânî tamahlarından ve rabbânî şâhidlerinden ibâret olan kalıcı, dinî meşreblerini terk ettiği; şehvetler, hayvânî lezzetler, insanların övgüsü ve onların yanında mevki kazanmak ve benzerlerinden ibâret bulunan fânî dünya lezzetlerine yöneldiği zaman hakkında: “أَلَا بُعْدًا=uzak olsun” hükmü gerçekleşmiş olur. Bu nefsin kovulması, ayrılması, mahrum bırakılması ve hasret çekmesi demektir. Allah Teâlâ, bizi ve sizi nefs-i emmârenin tuzaklarından korusun. Ömrümüzün son demine ve ecelimiz gelip çatana kadar iyi hâl üzere bulunmakla şereflendirsin.

---

[141]. Bk. *Terğib*, II, 317-318

[142]. *İbn Mâce*, Ticârât, 6; *Dârimî*, Büyü, 12

[143]. *Müslim*, Edahi, 45; *Nesâî*, Dahâyâ, 34; *Müsned*, I, 108, 118, 153

[144]. *Müslim*, Müsâkât, 106

[145]. *Ebû Dâvud*, Akdiye, 4; *Tirmizî*, Ahkam 9; *İbn Mâce*, Ahkam 2; *Müsned*, II, 164

[146]. *Ebû Dâvud*, Eşribe 2; *İbn Mâce*, Eşribe 6; *Müsned*, II, 97

[147]. *Deylemî*, Firdevs, hadis no: 5454

[148]. *Tirmizî*, Zühd, 14; *İbn Mâce*, Zühd, 3; *Dârimî*, Mükaddime, 32

[149]. *Deylemî*, hadis no: 7288

SÂLİH (A.S.) VE SEMÛD KAVMİ

وَاِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًاۢ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ
غَيْرُهُۜ هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فٖيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ
تُوبُوا اِلَيْهِۜ اِنَّ رَبّٖى قَرٖيبٌ مُجٖيبٌ ﴿٦١﴾ قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ
فٖينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَا اَتَنْهٰينَا اَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ اٰبَاؤُنَا وَاِنَّنَا لَفٖى شَكٍّ
مِمَّا تَدْعُونَا اِلَيْهِ مُرٖيبٍ ﴿٦٢﴾ قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ
مِنْ رَبّٖى وَاٰتٰينٖى مِنْهُ رَحْمَةً فَمَنْ يَنْصُرُنٖى مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا
تَزٖيدُونَنٖى غَيْرَ تَخْسٖيرٍ ﴿٦٣﴾ وَيَا قَوْمِ هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوهَا
تَاْكُلْ فٖى اَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُٓوءٍ فَيَاْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرٖيبٌ
﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فٖى دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍۜ ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ
مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾ فَلَمَّا جَٓاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا مَعَهُ
بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ خِزْىِ يَوْمِئِذٍۜ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزٖيزُ ﴿٦٦﴾
وَاَخَذَ الَّذٖينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوا فٖى دِيَارِهِمْ جَاثِمٖينَۙ ﴿٦٧﴾
كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا فٖيهَاۜ اَلَٓا اِنَّ ثَمُودَا۬ كَفَرُوا رَبَّهُمْۜ اَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ ﴿٦٨﴾

61. Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i *(gönderdik)*. Dedi ki: "Ey kavmim, Allah'a kulluk edin, O'ndan başka tanrınız yoktur! Sizi yerden *(topraktan)* yaratan ve orada yaşatan O'dur. O'ndan mağfiret dileyin, sonra da O'na tevbe edin. Çünkü Rabb'im yakındır, duâları kabul edendir."

62. Dediler ki: "Ey Salih, sen bundan önce içimizde ümit beslenen birisiydin. *(Şimdi)* atalarımızın taptığı şeylere tapmaktan bizi men mi ediyorsun? Doğrusu biz senin bizi kendisine çağırdığın şeyden ciddi bir şüphe içindeyiz."

63. *(Sâlih)* dedi ki: "Ey kavmim, eğer ben Rabbim tarafından *(verilen)* apaçık bir delil üzerinde isem ve O bana kendinden bir rahmet vermişse, buna ne dersiniz? Bu durumda O'na karşı gelirsem beni Allah'tan kim korur? O zaman siz de bana ziyan vermekten fazla bir şey yapamazsınız."

64. "Ey kavmim, işte size mucize olarak Allah'ın devesi. Bırakın onu Allah'ın arzında yesin *(içsin)*. Ona bir kötülük dokundurmayın, yoksa sizi yakın bir azap yakalar."

65. “Fakat onu kesip devirdiler. *(Salih)* dedi ki: “Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. Bu, yalan olmayan bir uyarıdır.”

66. Emrimiz gelince Salih’i ve onunla beraber îmân edenleri, bizden bir rahmet olarak *(azabdan)* ve o günün zilletinden kurtardık. Şüphesiz Rabb’in güçlüdür, *(her şeye)* galiptir.

67. Zulmedenleri de o korkunç ses yakaladı ve yurtlarında diz üstü çökekaldılar.

68. Orada hiç kalmamış gibi oldular. İyi bilin ki, Semud kavmi Rab’lerini inkar ettiler. Yine iyi bilin ki, Semud kavmi *(Allah’ın rahmetinden)* uzak kılındı.”

“Semûd kavmine de kardeşleri” neseb bakımından kendilerinden biri olan *“Salih’i”* gönderdik.

Semûd, bir Arap kabilesidir. Ataları olan Semûd b. Âd b. İrem b. Sâm’ın ismine izâfeten bu adı almıştır. Sularının azlığından dolayı bu adı aldıkları da söylenir. Çünkü Semûd az su anlamına gelen “Semed” kökünden gelmektedir.

Sâlih (a.s.)’ın nesebi şöyledir: Sâlih b. Ubeyd b. Asef b. Mâseh b. Ubeyd b. Hâver b. Semûd.

“Dedi ki:” Bu cümle açıklama için olan başlangıç cümlesidir. Sanki birisi: “Sâlih onlara gönderilince ne dedi?” diye sormuş, ona cevap olarak şöyle denilmiştir: Dedi ki: *“Ey kavmim,”* sadece *“Allah’a kulluk edin.”* Çünkü *“O’ndan başka tanrınız yoktur! Sizi yerden (topraktan) yaratan”* yani ilk olarak yerden var eden O’dur. Âdem (a.s.)’ı topraktan yaratması hasebiyle sizi de topraktan yaratmış oldu. Âdem (a.s.), kıyamete kadar gelecek bütün zürriyetini icmâlî olarak kendisinde toplamaktadır. Onun bütün zürriyeti, menîden ve hayız kanından yaratılmaktadır.

Meni kandan, kan ise gıdalardan meydana gelir. Gıdalar da ya hayvanî ya da nebâtî olur. Nebâtî gıdalar topraktan meydana gelir. Hayvânî gıdalar ise yine neticede topraktan oluşan nebâtî gıdalardan meydana gelir. Böylece Allah Teâlâ’nın tüm canlıları yerden yarattığı kesinleşmiş oluyor.

“ve sizi orada yaşatan” başkası değil *“O’dur.”* Yâni size ömür veren ve sizi yeryüzünde bırakan O’dur. *Medârik*’de zikredilmiştir ki Semûd kavminden her bir kimsenin ömrü üç yüzden bine kadardı.

Ka‘bu’l-ahbâr şöyle der: *“ve sizi orada yaşatan O’dur.”* ifadesi, yeryüzünün âbâd edilmesinin gerekli olduğunu gösteriyor. Çünkü “اَلْاِسْتِعْمَارُ”, âbâd etmeyi istemek mânâsındadır. Allah’tan gelen mutlak taleb ise emretme ve vâcip kılma mânâsına hamledilir. Buna göre mânâ şöyledir: “Size yeryüzünü âbâd etmenizi emreden ve âbâd etme gücü veren O’dur.” Nitekim **Kâşifî** şöyle der: “Size yeryüzünü imar etme kudretini verdi ki gezmek için evler yapın, nehirler kazın, ağaçlar dikin ve bunlarla meşgul olun.”

“O’ndan mağfiret dileyin” îmân etmek suretiyle Allah’tan bağışlanma dileyin. Çünkü açıklanan bu türlü ihsanlar, O’ndan mağfiret dilemeyi gerektirir. *“Sonra da”* O’ndan

başkasına tapındığınızdan dolayı *“O’na tevbe edin.”* Çünkü tevbe etmek ancak îmân ettikten sonra sahih olur.

“Çünkü Rabb’im yakındır” Yani rahmeti yakındır. Çünkü Allah Teâlâ: ***“Şüphesiz ki Allah’ın rahmeti Muhsinlere/ihsân ehline yakındır.”*** (el-A’raf, 7/56) buyurmuştur. *“duâları”* kendisine duâ edenlerin ve kendisinden isteyenlerin duâlarını *“kabul edendir.”*

Müftî Sa‘dî şöyle der: Gönlüme şöyle doğuyor: “*yakındır*” ifadesi “*tevbe edin*” ile “*duâları kabul edendir*” ifadesi de “*mağfiret dileyin*” ile irtibatlıdır. Yani Allah’a dönün, çünkü O uzak değil, çok yakındır. O’ndan bağışlama isteyin, çünkü O kendinden isteyenlerin duâlarını kabul eder, eli boş döndürmez.”

Eğer başı bu başa koyarsan, imkansızdır
Senin ihtiyaç elinin boş dönmesi

Kulun, Allah’ın “ اَلْمُجِيبُ ” isminden alması gereken hisse, Rabbinin emredip yasakladığı hususlarda O’na icâbet etmesi, Allah’ın kullarına nazik bir şekilde cevap vererek isteklerini karşılamaya çalışarak yardımcı olmasıdır. Kul Rabb’inin emirlerine müsbet cevap verdiği zaman, Allah da onun duâsına icâbet eder. Nitekim Ebû Tâlib, Rasûlullah (s.a.)’e şöyle demiştir: “Rabbin ne kadar da istediğini hemen yerine getiriyor!” Peygamberimiz de Ebû Tâlib’e: “*Amca! Sen de O’na itâat edecek olsan senin istediklerini de yerine getirir.*”

Hz. Şeyh-i Ekber (k.s.) der ki: “Duâ etmek, uzaklığı çağrıştırıyor. Allah Teâlâ ise yakındır. Yakın olduğuna göre niçin O’na duâ ediyorsun? Duâ etmeyip susunca: “Niçin duâ etmiyorsun, yoksa büyüklük mü taslıyorsun?” der. Geriye dilsizlere imrenmekten başka çare kalmıyor. Onlar konuşamazlar. Sağırlar, dilsizler, körler. Ne mutlu onlara! Âhirette dönüp varılacak güzel yer de onların!” İşte Allah’ı bilenlerin vasfı budur. Onlar hakkında: “Allah’ı tanıyanın lisanı lâl olur.” denilmiştir.

Beytü’l-makdis gibi içinde kubbeler
Dış duvarını harap bırakmış
Sedef gibi kendisine baş eğmiş
Deryadan geriye köpük bile kalmamış

Bilesin ki zâhiri, şeriata uygun davranışlarla mâmur etmek, bâtını rabbânî ahlâkla mâmûr etme sebeplerindendir. Âlimler şöyle der: “İmar etme, vâcib, mendub, mübah ve haram gibi kısımlara ayrılır:

Vâcib olan, düşmanların gelebileceği geçitleri kapamak, çok büyük nehirler üzerine köprü inşâ etmek, şehre geniş ve büyük câmi yapmak ve buna benzer şeylerdir.

Mendûb olan, insanların işlerini kolaylaştırmak için küçük nehirler üzerine köprü inşâ etmek, mescid, medrese, ribat bina etmek ve bunlara benzer şeylerdir.

Mübâh olan, zâviye, hânkâh ve insanları sıcaktan ve soğuktan koruyacak evler inşa etmek gibidir. Bu sonuncusu vâcib de sayılabilir.

el-Esrârü'l-Muhammediyye'de şöyle denilir: "Mesken inşa etmenin gayesi, yağmur ve soğuktan korunmaktır. Bunun en az derecesi mâlumdur. Fazlası ise fuzûlî uğraşlardandır. Sıcak memleketlerde en azı ve en aşağısı ile yetinmek mümkündür. Ama zayıf duvarlardan geçen soğuğun neredeyse insanı öldürecek yahut hasta edecek kadar fazla olduğu soğuk memleketlerde evlerin çamurla inşa edilip sağlamlaştırılması, kişiyi zâhidlik sınırından çıkarmaz.

Bunun gibi geceleyin ortaya çıkarak uyumayı engelleyen çeşitli haşere ve böceklerle serin havanın içeri girmesine mâni olan toprağa yakın kış evleri yüzünden gerek kendisi gerekse çoluk çocuğunun zarar göreceği sıcak yaz günlerinde de zâhidâne davranma sâikıyle çoluk çocuğunu bu halde bırakması câiz olmaz. Aksine onlar için yerden yüksekçe yazlık bir ev inşa etmek gerekir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.)'den şöyle bir söz rivâyet edilmiştir:

"*Haksızlık etmeden, başkasının hakkını gasbetmeden bir bina inşâ eden ya da haksızlık etmeden, başkasının hakkını gasbetmeden bir şey diken kimse için Rahmân'ın yarattıklarından birisi faydalandığı sürece devam edecek bir ecir vardır*."[150]

Haram olan imar etme ise övünmek için bina yapan cahillerin inşâ ettikleri binâlar, zâlimlerin yaptığı binâlar ile bunlara benzer ihtiyaç duyulmayan binâlardır. Bir haberde şöyle buyrulmuştur: "*Kendisine yetenden fazlasını inşâ eden kimse kıyamet günü bu binalar boynuna yüklenmiş bir vaziyette gelecektir*."[151] Bir hadiste de şöyle buyrulmuştur: "*Dünya lânetlenmiştir. Allah için olanlardan başka dünyada olanlar da lânetlenmiştir*."[152]

Fars hükümdarları nehir yatağı kazmak ve ağaç dikmek gibi işleri çok yapmışlar ve halklarına zulmetmelerine rağmen uzun bir süre ayakta kalabilmişlerdir. O zamanın peygamberlerinden biri, bunlara niçin bu kadar ömür verildiğini sorunca Allah Teâlâ ona şöyle vahyetmiştir: "Çünkü bunlar benim memleketlerimi âbâd ediyor ve buralarda da benim kullarım yaşıyor."

Muâviye'nin âhir ömründe çorak arâzîleri ihyâ etmeye başladığı, kendisine bunun sebebi sorulunca da: "Beni bu davranışa iten şu sözden başkası değildir" dediği rivayet edilir:

Bir yiğit yeryüzünde eser bırakmadı mı
Olamaz etrafını aydınlatan bir delikanlı.

Buradaki eserden maksad, vacib ve mendub imar etmeyi içine alan eserlerdir.

Sa'dî şöyle der:

Ölmez o kimse ki ondan sonra yerler kalır

Köprü, cami, han ve misafirhâneler
Kim ki ardından bırakmaz yâdigâr
Onun vücudunun ağacı meyve vermez
Hayır eseri olmadan bu âlemden eğer giderse bir kimse
Layık değildir öldükten sonra ona Fâtiha okuma

قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَٓا اَتَنْهٰينَٓا اَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُ۬نَا وَاِنَّنَا لَفٖى شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَٓا اِلَيْهِ مُرٖيبٍ ﴿٦٢﴾

62. Dediler ki: "Ey Salih, sen bundan önce içimizde ümit beslenen birisiydin. *(Şimdi)* atalarımızın taptığı şeylere tapmaktan bizi men mi ediyorsun? Doğrusu biz senin bizi kendisine çağırdığın şeyden ciddi bir şüphe içindeyiz."

Salih (a.s.) kendilerini Allah'a ve O'na kulluk etmeye çağırmasından sonra kavmi *"dediler ki: "Ey Salih, sen bundan"* yani bizi buna çağırmadan *"önce içimizde ümit beslenen birisiydin."* Seninle ilgili güzel düşünceler taşıdığımız; olgunluk ve doğruluk belirtileri gördüğümüz için her konuda faydalanacağımız, görüşlerine başvuracağımız, irşadlarına göre hareket edeceğimiz bir efendi olmanı umuyorduk. Fakat senin bu sözlerini duyunca bütün ümidlerimiz suya düştü ve sende bir hayır olmadığını anladık.

Nitekim bazı inkâr ehli, müridlik ve taleb yoluna giren kimselere: "Bu da bozuldu, hatta delirdi. Önceden akıllı, sâlih biriydi. Artık bundan hayır gelmez." gibi sözler sarfederler.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Cüz'î akıl aşkı inkâr eder
Her ne kadar sırra sâhip görünse de

Hâfız der ki:

Aşk gedâlarını hakir görme çünkü bu topluluk
Murassa kemersiz pâdişahlar ve murassa taçsız hüsrevlerdir
Tek renk derd çekenlerin himmetinin kölesiyim
Mavi ridalı, kara gönüllü topluluğun himmetinin kölesi değil

Şimdi *"atalarımızın taptığı şeylere tapmaktan bizi men mi ediyorsun? Doğrusu biz senin bizi kendisine çağırdığın"* Allah'ı tek kabul etme ve putlara tapmayı bırakma gibi *"şeyden"* dolayı *"ciddi bir şüphe"* yani kararsızlık ve kalp huzursuzluğu *"içindeyiz."* Öyle bir şey ki nefsi muztarip eder, gönüle huzur vermez, aklı kararsız kılar.

"مُرِيبٌ" kelimesi, 'birini şüpheye düşürdü' mânâsındaki " اَرَابَ " kökündendir. Âyette "kuşkuya düşürme" fiilinin şüpheye isnad edilmesi mecâzî bir anlam taşımaktadır.

Şüphe, insanın bir şeyi yapmakla yapmamak arasında kararsız kalması demektir. Çünkü şüphe/rayb, şüphenin bizzat kendisi değil, bir şeyin ne olup-olmadığı konusunda iki taraftan birini tercih etmeye yarayacak bir ipucunun bulunmaması ya da ipuçlarının çelişmesidir.

Müftî Sa'dî der ki: "Muvahhidlere göre bocalamaya ve kararsızlığa düşüren Allah Teâlâ olduğu halde bu kavmin kararsızlığa düşüren şeyin şüphe olduğuna inanmaları da mümkündür. O zaman 'kuşkuya düşürmenin, şüpheye isnad edilmesi hakiki olmuş olur."

قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَاٰتٰين۪ي مِنْهُ رَحْمَةً
فَمَنْ يَنْصُرُن۪ي مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَز۪يدُونَن۪ي غَيْرَ تَخْس۪يرٍ ﴿٦٣﴾

63. *(Sâlih)* dedi ki: "Ey kavmim, eğer ben Rabbim tarafından *(verilen)* apaçık bir delil üzerinde isem ve O bana kendinden bir rahmet vermişse, buna ne dersiniz? Bu durumda O'na karşı gelirsem beni Allah'tan kim korur? O zaman siz de bana ziyan vermekten fazla bir şey yapamazsınız."

Sâlih *"dedi ki: "Ey kavmim, eğer ben"* gerçekten sâhibim ve işlerimi üstlenen *"Rabbim tarafından* (verilen) *apaçık bir delil"* açık bir huccet, burhan ve basîret *"üzerinde isem ve O bana kendinden"* kendi katından *"bir rahmet"* yani peygamberlik *"vermişse, buna ne dersiniz?"* yâni bunu bana haber verin bakalım.

Salih (a.s.), peygamber olduğunu ve açık bir delil üzerinde bulunduğunu kesin olarak bildiği halde şüphe belirten bir ifade kullanması, inkar edenlere hitap etmesinden kaynaklanmıştır. Bu ifade, 'farz ediniz ve öyle kabul ediniz ki' tarzındadır. Bir nevi şöyle demiş oluyor: "Kabul ve farz edin ki ben Rabb'imden açık bir delil üzereyim ve gerçekten peygamberim." *"Bu durumda"* emrettiği şeyler konusunda Rabb'ime karşı gelerek sizi uyarsam, peygamberlik görevimi tebliğ etme ve Allah'a şirk koşulmasını yasaklama konusunda *"O'na karşı gelirsem beni Allah'tan kim korur?"* Yani Allah'ın azabına duçar olmama kim engel olabilir?

el-İrşad'da şöyle denilir: "Yâni o zaman Allah'ın azabından beni kurtararak bana kim yardım edebilir?"

'***Sen bundan önce aramızda ümit beslenen birisiydin***.' şeklindeki sözlerinin de gösterdiği gibi, *"O zaman"* beni kendinize uydurmanız halinde *"siz de bana ziyan vermekten"* yani amellerimi boşa çıkarmak ve beni O'nun gazabına maruz bırakmak suretiyle ziyana uğratmaktan *"fazla bir şey yapamazsınız."* Bana hiçbir faydanız dokunmaz. Çünkü Salih (a.s.)'da ziyana uğrama hiç yoktur ki bunu artırmaları söz konusu olsun.

Bu ifâdenin mânâsı şöyle de olabilir: Benim için sarfettiğiniz bu övgü dolu sözler ve bana biçtiğiniz rol ile yine sizi hüsranda görmemden ve: 'Şüpheniz olmasın ki sizler hüsrandasınız' dememden daha fazla bir şey yapamazsınız.

Bu âyette hak tam olarak ortaya çıktıktan sonra ondan dönülemeyeceğine işaret edilmektedir. Çünkü haktan sonrası sadece dalâlet, yüzüstü bırakılma ve hüsrandır.

Zamanının en önde gelen şeyhi olan **Ebû Abdullah Şîrâzî** (k.s.) der ki: "Rüyamda Hz. Peygamber bana şöyle buyurdu: "Allah'a giden bir yolu bulup o yola girdikten sonra geri dönenlere Allah âlemlerde hiç kimseye etmediği azabı eder."

Cüneyd Bağdadî (k.s.) şöyle diyor: "Bir sıddîk bin sene Allah'a yönelip sonra O'ndan bir an yüz çevirse, o zamana kadar nâil olduğu şeylerden daha fazlasını kaçırmış olur."

Şerhu't-Tecelliyât'ta şöyle denilir: Allah'a kavuşuncaya kadar bey'at üzere olmak gerekir. Tâbi olma vaziyetini bozanlara içinde sürekli kalacakları cehennem yeter. Allah onlarla ne konuşur ne de onlara rahmet nazarıyla bakar. Bunlar için can yakıcı bir azab vardır. İşte bu **Ebû Süleyman Dârânî** (k.s.)'un da belirttiği gibi onların âhiretteki nasipleridir.

Dünyada başlarına geleceklere gelince, bunlara **Bâyezid Bistâmî** (k.s.)'un kendisine karşı gelen bir öğrencisi hakkında söylediği şu söz örnek verilebilir:

"Bırakın şu Allah'ın nazarından düşen adamı!" Bu sözden sonra mezkur öğrenci, kadınlara benzemeye çalışan erkeklerle görülmüş, hırsızlık etmiş ve eli kesilmiştir. İşte bu durum onun başına bey'atini bozduğundan dolayı gelmiştir. Bu adam nerede Dârânî'nin bey'atine vefa gösteren şu öğrencisi nerede? Bu öğrenciye "Kendini tandıra at!" denilince hemen atmış fakat ateş serin ve esenlik olmuştur. İşte vefakarlığın neticesi budur.

Bilesin ki kendisine bey'at edilen, bey'at veren hakîkatte Allah Teâlâ'dır. Fakat bey'at alma ve sözleşme daha kolay olsun diye bir takım vâsıta ve vesîleler yaratarak peygamberleri, onların vârisi olan şeyhleri, bu şeyhlere bağlı sultanları bey'at edilen kişiler olarak tayin etmiştir. Onun için onlar koruma ve muhâfaza altındadırlar. Günah olan bir şeyi kesinlikle emretmezler. Onların ahdi bozmaları asla düşünülemez. Öyleyse onlara tâbi olmaktan başka çare kalmıyor. Bu durumda onların kapısından ayrılmayan güzel netice ile mes'ud olacaktır. Allah'a sığınırız gerisin geri dönenleri ise Allah Teâlâ zelil ve rüsvay edecektir.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Çünkü vefâlı olmak, köpeklere mahsus bir huydur.
Sen vefâsızlık ederek köpeklerin adını kötüye çıkarma.
Vefâsızlık, köpekler için bir leke, bir ayıp olduğu hâlde,
Sen nasıl oluyor da insan olarak vefâsızlık gösteriyorsun?

Öyleyse, aklı başında olanın peygamberlerin ve velilerin davet ettiği tevhid ve hakîkatleri konusunda şüphe ve tereddüd içinde olmaması gerekir. Aksine hakkın inceliklerine ulaşana dek ona tâbi olması gerekir. Çünkü şüphe ve tereddüd kâfirlerin, kararsızlık ve bocalama ise günahkârların hallerindendir.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Bu tereddüd, Allah yolunun tuzağı, sarp yeridir.
Ayağı bağlı olmayan kişi ne mutlu kişidir.
O tereddüde düşmeden doğru yolda yürür gider.
Sen de yol bilmiyorsan izlerini bul da, o ize düş, yürü.
Ceylanın izini izle de her şeyden kurtul, yürü;
O iz vasıtasıyla miske ulaşırsın...

Biz kendi zamanımızda bazı şahısların peygamber vârisi ve Rablerinden bir delil üzere bulunan şeyhler arayıp bulamadıklarını gördük. Bu şahısların taleplerinde zaaf ve tereddüd, inanç ve himmetlerinde dağınıklık bulunduğu için böyle oluyor. Çünkü tâlib basiret üzere hareket etmediği zaman basiret ehlini bulamaz. İsterse gözünün önünde olsun. Aksine hüsrânı, ziyanı artar. Ne güzel söylenmiştir: "Kör görmese de güneş yine güneştir." Önceki ümmetlerin azgınlarını görmez misin?! Huccet ve delilleri apaçık ortaya çıkmasına rağmen nasıl peygamberleri inkar etmişlerdi!

Allah'ım senden bizi korumanı ve muvaffak kılmanı niyaz ederiz.

وَيَا قَوْمِ هٰذِهِ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فٖى اَرْضِ اللّٰهِ
وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرٖيبٌ ﴿٦٤﴾

64. "Ey kavmim, işte size mucize olarak Allah'ın devesi. Bırakın onu Allah'ın arzında yesin *(içsin)*. Ona bir kötülük dokundurmayın, yoksa sizi yakın bir azap yakalar."

Hz. Peygamber (a.s.)'ın şöyle dediği rivayet edilir: "Salih (a.s.) kavmini Allah'a davet edip kavmi de kendisini yalanlayınca göğsü daraldı ve aralarından ayrılmak için Rabb'inden izin istedi. Allah Teâlâ izin verince aralarından ayrıldı ve bir deniz sahiline gitti. Birden gözüne su üzerinde yürüyen bir adam ilişti. Adama:

"–Sen de kimsin?" diye sordu. Adamdan şu cevabı aldı:

"–Allah'ın kullarındanım. Benden başka tüm yolcuları kâfir olan bir gemide iken Allah Teâlâ beni kurtarıp onları helâk etti. Kurtulup bir adaya çıktım. Orada ibadet ediyorum. Bazen çıkıp Allah'ın vereceği rızkımı arıyor, sonra tekrar yerime dönüyorum."

Salih (a.s.) yoluna devam etti. Büyük bir tepeye vardı. Orada bir adam görüp yanına gitti. Adama selâm verdi. Adam da Salih (a.s.)'ın selâmını aldı. Salih (a.s.):

"–Sen kimsin?" diye sordu. Adam:

"–Burada benim dışımdaki bütün ferdleri kâfir olan bir köy vardı. Allah beni kurtarıp onları helak etti. Ben de bunun üzerine ölünceye dek burada Allah'a kulluk etmeyi

kendime görev edindim. Allah Teâlâ benim için bir nar ağacı bitirdi, bir de kaynak çıkardı. Narı yiyorum, kaynaktan da su içip abdest alıyorum." dedi.

Adamın yanından ayrılıp yoluna devam eden Salih (a.s.), bir köye vardı ki hasır dokuyan iki müslüman kardeş dışında buranın tüm sâkinleri kâfirdi.

Bu olayları anlatan Peygamber Efendimiz daha sonra şöyle bir misal verdi: "Bir mü'min bin kişinin yaşadığı bir kasabaya varsa ve bir kişi dışında kasabadakilerin tamamı kâfir olsa, o müminin kalbi kasabadaki mü'mini bulana kadar sâkinleşip rahat etmez. Bir münâfık da bin kişinin yaşadığı bir kasabaya gelse ve biri dışında kasaba ahâlîsinin tamamı mü'min olsa, münafığın kalbi de kasabadaki münafığı bulana kadar kimseye ısınmaz."

Hz. Peygamber (s.a.), Salih (a.s.)'la ilgili sözlerine dönerek şöyle buyuruyor: "İşte Salih (a.s.) da bu iki kardeşin yanına varıp günlerce kaldı. Durumlarını soran Salih (a.s.)'a müşriklerin eziyetine karşı sabrettiklerini, balıkçılık yaptıklarını, tuttukları balıkların fazlasını sadaka olarak fakirlere verdiklerini anlattılar. Bunu duyan Salih (a.s.):

"Allah Teâlâ'ya hamd olsun ki bana kâfirlerin eziyetlerine karşı sabreden kullarından bazılarını gösterdi. Ben de kavmime dönüyorum. Onların eziyetlerine sabredeceğim." dedi.

Sonra yola çıkan Salih (a.s.), bayramlarını kutlamak üzere çıkmış bulunan kavminin yanına geldi. Ve onları Allah'a inanmaya davet etti. Onlar da bir mucize istediler. Sâlih (a.s.):

"Nasıl bir mûcize istiyorsunuz?" diye sorunca reisleri olan Cenda b. Amr çevresinde başka bir şey olmayan "Kâsibe" adlı kayayı göstererek şöyle dedi:

"Bu kayadan geniş karınlı, çok yünlü on aylık, yani hamile kalışının üzerinden on ay geçmiş bir deve çıkar. Şayet bunu yaparsan seni tasdik edeceğiz." Bu söz üzerine Salih (a.s.) kavminden: "Bunu yaparsam muhakkak îmân edeceksiniz." diyerek söz aldı. Onlar "Tamam" deyince namaz kıldı ve Rabb'ine duâ etti. Duânın akabinde kaya tıpkı doğurma vakti gelen bir hâmilenin karnının doğacak çocuk sebebiyle hareket etmesine benzer bir şekilde ırgalandı. Tam istedikleri gibi on aylık, hâmile yünlü bir deve çıkardı. İşte bunun üzerine şöyle dedi:

"Ey kavmim, işte size" benim peygamber olduğumu gösteren *"mûcize olarak Allah'ın devesi."* Burada devenin Allah'a izâfe edilmesi, devenin şerefini göstermekte ve aynı cinsten olan hayvanlardan yaratılış ve huy bakımından farklı olduğuna dikkat çekmektedir. Çünkü Allah Teâlâ onu bir doğum olmaksızın bir anda yaratmıştır. Deve gerçekten iri bir cüsseye sahipti. Kayadan deve çıktığını gören Cenda, bir grupla birlikte Salih (a.s.)'a îmân etti. Ötekiler ise inanmadılar.

Kendi haline *"bırakın onu Allah'ın arzında yesin"* arzın bitkilerinden otlayıp suyundan içsin. Tıpkı ***"sizi sıcaktan koruyan..."*** (en-Nahl, 16/81) ifâdesinde olduğu gibi burada da yeme ile iktifâ edilerek içmeden bahsedilmemiştir.

Bu ifade ile Salih (a.s.) devenin kimseye yük olmayacağını belirtmiş oluyor. Yâni

onun rızkını temin etmek sizin üzerinizde değildir. Ondan faydalanmak ise sizedir. Nitekim rivâyete göre deve otlayıp suyunu içtikten sonra bacaklarını açar, dokuz yüz, başka bir görüşe göre de bin beş yüz âile kapları dolana kadar sağarlardı, sütünü içerler, hatta saklarlardı.

Sonra Salih (a.s.) inkârda ısrar ettiklerini görerek devenin âkıbetinden endişe edince tedbirini alıp: *“Ona bir kötülük dokundurmayın”* buyurdu. Çünkü düşman, hasmının delilinin ortaya çıkmasından hoşlanmaz. Hatta onu boşa çıkarmak ve gizlemek için elinden gelen gayreti gösterir.

Bu ifâde ile deveye zarar verecek bir şeyle saldırmak mübâlağa ile yasaklanıyor. Öyle ki daha saldırmanın ilk hareketi olan dokunma bile yasaklanıyor. Ayrıca “ سُوٓءٍ/bir kötülük” lafzı, vurma, kesme gibi tüm eziyet çeşitlerinin içine alsın diye nekre kılınmıştır. Yâni deveyi kesmek ve öldürmek şöyle dursun ona eziyet verici herhangi bir şeyle yaklaşmayın, dövmeyin, iteleyip kakalamayın bile. *“Yoksa sizi”* gelmesi *“yakın bir azap yakalar.”*

فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِى دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾

65. “Fakat onu kesip devirdiler. *(Salih)* dedi ki: “Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. Bu, yalan olmayan bir uyarıdır.”

“Fakat” deve, yazın vâdînin dışında otlarken hayvanları ondan korkup vâdînin içlerine kaçıyorlardı. Kışın ise deve vâdînin içlerinde bulunurken, bu sefer de hayvanları ondan korkup vadinin dışına kaçıyordu. Bu durum kendilerine zorluk çıkarınca *“onu kesip devirdiler.”* Bu işi, kavmin emir ve rızasıyla Salif oğlu Kudar yaptı. Devenin etini taksim edip tüm kasaba halkına dağıttılar. Kıssanın tafsîlâtı A‘râf sûresinde geçti.

Kaşifî der ki: “Sâlih (a.s.) o zaman kavminin arasında değildi. Geri dönünce devenin başına gelenleri ona anlattılar.”

Salih (a.s.) kavmine *“dedi ki: “Yurdunuzda”* şehrinizde ve evlerinizde *“üç gün daha”* yani Çarşamba, Perşembe ve Cuma günleri *“yaşayın.”* Çünkü deveyi Çarşamba gecesi kestiler, Cumartesi sabahı da kendileri helak edildiler. *et-Tibyan*’da böyle geçmektedir.

Beldelere “diyâr” denilir. Çünkü dönüp dolaşılır, yani çeşitli tasarruflarda bulunulur. Onların beldelerine “Diyaru Bekr” adı verilir. Mekke etrafında yaşayan Araplar da: “Biz dâr Araplarındanız.” derler. Bu sözleriyle o belde Araplarından olduklarını kastederler. Nitekim *Bahru’l-ulûm*’da böyle geçmektedir.

Denilir ki Salih (a.s.) onlara: “Yarın yüzleriniz sararacak, öbür gün kıpkırmızı kesilecek, üçüncü gün ise kapkara olacak. Ondan sonra da başınıza azap gelecek.” dedi. Nitekim dediği gibi de oldu.

“Bu,” söz, yani üç günün peşinden başlarına azap geleceği *“yalan olmayan bir uyarıdır.”*

Âyetin işârî yorumu şöyledir: Bu kavim, işin hakîkatini bilmedikleri için deveyi kestiler. Cehaletten daha beter bir hastalık yoktur. Dünya, nefsin mesken ve karargahıdır. Dünyadan faydalanmak üç gündür. İlk gün, cehalet günü olup o gün yüzler sapsarı olur. İkinci gün, gaflet günü olup o gün yüzler kıpkırmızı olur. Üçüncü gün ise kalplerin damgalanıp mühürlenme günüdür. O gün de yüzler kapkara kesilir. Bundan sonra artık azaba düşmekten başka yol kalmaz.

Şu halde akıllı kimseye düşen cehalet perdesini mârifetullah ile ve gafleti de kalpler mühürlenmeden yakaza ile izâle etmek gerekir. Çünkü kalp bir mühürlendi mi artık ona çare bulunmaz. Bu hastalık, bütün doktorları çaresiz bırakan bir hastalıktır. Böyle bir hastalıktan Allah’a sığınırız.

Yüzler celal ateşiyle renklendiği gibi cemal nuru ile de renklenir. Nitekim **Zünnûn Mısrî** şöyle anlatır: “Basra’ya giderken birinin: “Ya Şefik, Ya Refik bize yumuşaklık göster.” dediğini duydum. Sesin sahibini ararken bir de baktım ki bir cariye yüksek bir köşkten başını uzatmış! Ona:

“Ey cariye, görüyorum ki başında örtü yok ve yüzün açık.” dedim. Cariye şöyle dedi:

“Sarılık bürümüş bir yüz başörtüsünü ne yapsın?”

“Peki yüzün neden sararmış?” deyince

“Sâki yüzünden” diye cevap verdi.

“Ey cariye, sen herhalde bir şeyler içtin.” dedim.

“Evet, dün gece mest olarak aşk şarabı içtim ve bu sabah onun şevkinden mahmurlaştım.” dedi. “Senin hikmetli sözler söyleyen biri olduğunu görüyorum, bana öğüt verir misin?” deyince şöyle öğüt verdi:

“Sükût et ve O’na hizmete devam et ki herkes seni aklı başında yok zannetsin. Allah’ın verdiği azıktan dolayı O’ndan razı ol. Öleceğin gün için hazırlık yap ki melekût âleminde senin için temelli zeberced ve yakuttan olan bir ev inşâ edilsin.”

Mesnevî’de şöyle denilir:

Rûh, Salih’e benzer, ten ise deve gibidir.
Rûh vuslatta, ten ise ihtiyaç içindedir.
Salih kişinin rûhu, âfetlere uğramaz.
Deve yaralanabilir, ölebilir. Salih’in rûhuna ise bir şey olmaz
Salih’in rûhu incitilemez.
Allah’ın nûru, kâfirlere mağlup olmaz.
Topraktan olan cisme can ulaştı, onunla bağdaşıp birleşti ki
Kötüler onu incitsinler de, Hakk’ın imtihanını görsünler.
Canı inciten kişinin, Allah’ı incittiğinden haberi yoktur.

O bilmiyor ki bu küpün suyu, Hak ırmağı ile birleşmiştir
Sen de bir velînin beden devesine kul, köle kesil de
Sâlih Peygamberin rûhu ile kapı yoldaşı ol

فَلَمَّا جَٓاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحاً وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا
وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍۜ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزٖيزُ ﴿٦٦﴾

66. Emrimiz gelince Salih'i ve onunla beraber îmân edenleri, bizden bir rahmet olarak *(azabdan)* ve o günün zilletinden kurtardık. Şüphesiz Rabb'in güçlüdür, *(her şeye)* galiptir.

"Emrimiz gelince" onların azâba dûçar olacakları hakkındaki fermanımız geldiği vakit neticede *"Salih'i ve onunla beraber îmân edenleri"* yani Salih'in inandığı gibi inanan ve bu konuda ona uyanları kurtardık.

Burada onların inanma vakitlerinin Salih (a.s.)'inki ile aynı olduğu kastedilmiyor. Çünkü bir peygamberin îmânı, kendisine tâbi olan müminlerinkinden öncedir.

"bizden bir rahmet" lütuf *"olarak"* yani sırf bizden büyük bir rahmet olarak kurtardık. Yoksa kendi amelleri sayesinde değil. Nitekim ehl-i sünnetin görüşü bu yöndedir.

*et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*de şöyle denilir: "Bu (rahmet), kurtulmaya vesile olacak amelleri yapmaya muvaffak kılmak demektir." *el-İrşad'*da ise şöyle denilir: "Bu (rahmet), Salih (a.s.)'a göre peygamberlik, mü'minlere göre îmân demektir.

"ve o günün zilletinden" o gün ayakları kayıp rezil olmaktan ve değersiz ve küçük düşmekten *"kurtardık."* Allah'ın gazap ve intikamı ile helak edilenlerin zilletinden daha büyük bir zillet yoktur.

Şeyhzâde der ki: Allah Teâlâ'nın inananları neden kurtardığını beyan etmek için 'kurtardık' cümlesi tekrarlanmıştır. Bu ise helak edilmektir. "O gün" emrimizin geldiği gün mânâsındadır.

Mü'minlerin kurtulduğu şey; o gün başlarına gelecek olan ve kıyamet gününe kadar utanç verici vasıflarla yad edilmelerine sebebiyet verecek ve kendilerinden hiç ayrılmayacak olan zillet ve hor görülme de olabilir. Çünkü "el-hizy", rezilliği aşikar olan ve benzerlerini yapmaktan dolayı utanç duyulacak ayıp demektir."

Ey Muhammed! *"Şüphesiz Rabb'in güçlüdür"* her şeye kadirdir, her şeye *"galiptir."* O'ndan başka galib yoktur.

Kâşifî der ki: *"Şüphesiz Rabb'in güçlüdür"* mü'minleri kurtarmaya kadir olan O'dur, *"galiptir."* Düşmanı helâk konusunda onlara galibdir.

Özellikle azâbın geldiğini bildirdiği sırada dostlarını kurtarıp kurtarmadığını haber vermesi daha önemli olduğu içindir ki Allah Teâlâ önce dostlarını kurtardığından

bahsetmiştir. İşte şimdi de şöyle buyurarak düşmanlarını da helak ettiğini bildiriyor:

وَاَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوا فِى دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٦٧﴾

67. Zulmedenleri de o korkunç ses yakaladı ve yurtlarında diz üstü çökekaldılar.

Kendilerine *“zulmedenleri de”* Cebrail’in *“korkunç ses”*i *“yakaladı.”*

Onlar hakkında A‘râf suresinde ise ***“ve onları zelzele yakaladı”*** (el-A‘râf, 7/78) buyrulmuştur. Bu zelzele, herhalde hava dalgalanmasından sonraki korkunç sesin peşinden meydana gelmiştir.

Kâşifî der ki: “*Zâdü’l-mesîr*’de rivâyet edilir ki hayatta olacakları va‘dedilen o üç günde evlerinde oturdular, kabirler kazdılar, azabı beklediler. Dördüncü gün olup güneş doğdu ve azab gelmedi. Evlerinden dışarı çıktılar ve birbirlerine seslendiler. Ansızın Cebrâil (a.s.) aslî sûretinde, ayağı yerde başı semâda, doğudan batıya kadar kanatlarını açmış olarak, ayakları sarı, kanatları yeşil, dişleri beyaz ve berrak, alnı cilâlı ve nûrânî, yanağı kızarmış, saçları mercan renginde kırmızı, ufku kaplamış vaziyette zâhir oldu. Semud kavmi bu durumu gördüler, evlerine doğru yüzlerini çevirdiler ve kabirlerine geldiler. Cebrâil (a.s.): “Allah’ın lâneti üzerinize olsun, ölün.” diye bağırdı. Hepsi birden öldüler. Zelzele evlerini yerle bir etti.”

“ve yurtlarında” yani beldelerinde veya evlerinde *“diz üstü çökekaldılar”* dona kaldılar, öldüler. Maksad, başlarına azabın ilk geldiği sırada tıpkı normal ölümde olduğu gibi hareketsiz ve debelenmeden öylece kalakaldıklarını bildirmektir. Bu ifâdenin onların ne kadar şiddetli ve hızlı bir şekilde azaba yakalandıklarına delâlet ettiği ise ortadadır. Allah’ım, azabının gelivermesinden sana sığınırız.

Çöküp kalmaları, yüzüstü düşmeleri demektir. Çöküp kalmak, hareketsiz kalmak demek de olabilir. Kuş, yuvasında gecelediği zamanda bu kökten fiil kullanılır. Yine Araplar bu fiili, öldüğü için hareket edemeyen şeyler için de kullanırlar. *Bahru’l-ulûm*’da şöyle denilir: “İnsanlar çöküp kaldı” dendiği zaman bir kelime bile konuşmadan hareketsizce oturup kaldılar mânâsına gelir. Şeriatın yasakladığı ‘ مُجَثَّمَة ’ de bu fiilden gelmektedir. Mücesseme, taşlanmak için bağlanıp ayakları bir araya getirilen hayvana denir.

Mesnevî’de şöyle denilir:

Hakk’ın kahrının memuru, onlardan istedi
Bir devenin kan pahası olarak bütün bir şehri.
Hepsi de ümitsiz bir hale gelince
Kuşlar gibi ayaklarını altlarına alıp dizlerinin üstüne çöktüler
Cibrîl-i Emîn, Peygamber’e Kur’an’da anlattı
Bu diz çökmeyi “câsimîn” âyetini getirerek.

Sana diz çökmeyi öğrettikleri
Seni böyle diz çökmeden korkuttukları vakit diz çök.

كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۗ أَلَآ إِنَّ ثَمُودًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ ۗ أَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ ﴿٦٨﴾

68. Orada hiç kalmamış gibi oldular. İyi bilin ki, Semud kavmi Rab'lerini inkar ettiler. Yine iyi bilin ki, Semud kavmi *(Allah'ın rahmetinden)* uzak kılındı."

"Orada hiç kalmamış gibi oldular." Yani, yurtlarında daha önce hiç ikamet etmemiş, hayat sahipleri olarak koşuşturup durmamış gibi oldular. Sanki hiç var olmamış, daha önce hiçbir yerde ikamet etmemiş gibi çöküp kaldılar.

"İyi bilin ki Semud kavmi Rab'lerini inkar ettiler." Yani Allah Teâlâ'nın birliğini kabul etmediler. Bu ifade, daha sonra gelecek insanlar için bir uyarı ve korkutmadır. *"Yine iyi bilin ki Semud kavmi"* Allah'ın rahmetinden *"uzak kılındı."* Uzaklaştılar ve helak oldular.

Helak oldukları halde, helak olsunlar diye beddua etmenin faydası, köklerini kazıyan bu azaba, inkarları, yalanlamaları ve Allah Teâlâ'nın devesini kesmeleri yüzünden müstahak olduklarını göstermektir.

Cabir (r.a)'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.) Tebük Gazvesi esnasında Hicr'de konaklayınca bir hutbe irad etmek üzere ayağa kalkıp şöyle buyurmuştur: "Ey İnsanlar! Peygamberinizden mûcizeler istemeyin. İşte Salih'in kavmi peygamberlerinden kendileri için o deveyi getirmesini istediler. Kendi su içme gününde bu geniş yoldan gelip sularını içiyordu. Onlar da devenin su içmediği gün onun suyundan içtikleri gibi, sütünü de sağıyorlardı. Sonunda Rablerinin emrini çiğnediler. Salih de onlara: "Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. Bu, Allah'tan gelen ve yalan olmayan bir tehdittir." dedi. Sonra o korkunç ses geldi ve Allah o memleketin doğusundakileri de batısındakileri de helak etti. Sadece Allah'ın korumasında olan biri, bu koruma sayesinde Allah'ın azabından kurtuldu. Bu adamın adı Ebû Riğâl'dir. Oradakiler: "Ebû Riğal kimdir, Ya Rasulallah?" diye sorunca "*Sakîf kabilesinin atası*" diye cevap verdi. [153]

Burada şöyle bir işaret vardır: Hadisteki bu ifade, Allah'ın koruması demek olan şeriatın himayesinde bulunanların dışında nefsin ve sıfatlarının uzaklık azabı ve kahr şimşeği ile helâk edileceklerine işaret ediyor. Yani, nefis ve sıfatları, îmân etmese fakat şeriatın korumasına sığınsa, uzaklık azabından emin olur ve sığındığı miktarda yakınlaşır, Hakk'ın komşuluğunu, yani cenneti kazanır. Bu sebepledir ki Cenab-ı Hak, nefs-i mutmainne'ye: "***Kullarımın arasına gir, cennetime gir***." (el-Fecr, 89/29,30) buyurmuştur. Nitekim *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*de böyle geçmektedir.

İnsanlar yakınlık-uzaklık; seyr u sülûk ve bunu bırakma hususlarında sınıf sınıftırlar:

Allah Teâlâ kimi insanları hiçbir şey yapmadan, uğraşmadan kendisine ulaştırmayı

tercih buyurmuştur. Böyleleri kendilerini maksadlarına ulaşmaktan alıkoyacak şeyleri defetmeye uğraşmaksızın, O'nun özel denetiminde bulunurlar.

Kimi insanlar da vardır ki başkaları (ağyâr) onları bir süre Allah'tan uzaklaştırıp meşgul eder. Bu kişiler Allah'ın muvaffak kılmasıyla mâsivanın varlığını ortadan kaldırmaya çalışırlar ve sonunda mâsivâyı yok ederler. Kendileri için Allah Teâlâ'dan başka varlık kalmaz.

Kimileri de yolda kalır, yaratılışları kendilerini istedikleri yere ulaştırmadığından dolayı en son hedeflerine varamazlar.

Bazı insanlar da vardır ki ne yolun ne de yola girmenin ne olduğunu bilirler, tabîî makamlarında öylece kalırlar.

Hâfız der ki:

Bir topluluk dostun visâlini ciddiyet ve gayretle elde ettiler
Diğer bir topluluk ise takdîre havâle ettiler

Birinci grup, Allah Teâlâ'nın şu sözünü kendilerine rehber edinmişlerdir: ***"Uğrumuzda mücahede edenleri, elbette yollarımıza ulaştırırız."*** (el-Ankebût, 29/69) Buna göre Allah'a ulaşma (vuslat) çalışıp didinmenin de rol oynadığı bir şeydir. Tıpkı birtakım sebeplere bağlı olarak elde edilmesi mümkün olan vezirlik gibi.

İkinci gruptakiler ise O'na ulaşmayı, çalışıp didinmenin hakîkatte hiçbir şekilde rol oynamadığı ilâhî vergilerden kılmışlardır. Buna göre o sultanlığa benziyor. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: ***"De ki: "Ey mülkün sahibi! Sen mülkü dilediklerine verirsin."*** (Âl-i İmran, 3/26) ***"O, hikmeti dilediğine verir."*** (el-Bakara, 2/269); ***"Allah'ın vermeyip tuttuğu şeyi hiç kimse salıveremez."*** (Fâtır, 35/2). Gönlüme böyle doğdu. Fakat her şeyin iç yüzünü de dış yüzünü de en iyi Allah bilir.

---

[150]. *Deylemî*, hadis no: 5720
[151]. *Münâvî*, IV, 97
[152]. *Tirmizî*, Zühd, 14; *İbn Mâce*, Zühd, 3; *Dârimî*, Mükaddime, 32
[153]. Bk. *İbn. Hacer*, Kâfî, II, 586

İBRÂHİM (A.S.) VE ALLAH’IN ELÇİLERİ

وَلَقَدْ جَٓاءَتْ رُسُلُنَٓا اِبْرٰه۪يمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوا سَلَامًاۜ قَالَ سَلَامٌ
فَمَا لَبِثَ اَنْ جَٓاءَ بِعِجْلٍ حَن۪يذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَٓا اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ
اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خ۪يفَةًۜ قَالُوا لَا تَخَفْ اِنَّٓا اُرْسِلْنَٓا اِلٰى
قَوْمِ لُوطٍۜ ﴿٧٠﴾ وَامْرَاَتُهُ قَٓائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِاِسْحٰقَ
وَمِنْ وَرَٓاءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾ قَالَتْ يَا وَيْلَتٰٓى ءَاَلِدُ وَاَنَا
عَجُوزٌ وَهٰذَا بَعْل۪ى شَيْخًاۜ اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عَج۪يبٌ ﴿٧٢﴾
قَالُٓوا اَتَعْجَب۪ينَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ
اَهْلَ الْبَيْتِۜ اِنَّهُ حَم۪يدٌ مَج۪يدٌ ﴿٧٣﴾ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ اِبْرٰه۪يمَ
الرَّوْعُ وَجَٓاءَتْهُ الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا ف۪ى قَوْمِ لُوطٍۜ ﴿٧٤﴾ اِنَّ اِبْرٰه۪يمَ
اِنَّهُ قَدْ جَٓاءَ يَٓا اِبْرٰه۪يمُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَاۚ لَحَل۪يمٌ اَوَّاهٌ مُن۪يبٌ ﴿٧٥﴾ وَاِنَّهُمْ اٰت۪يهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾ اَمْرُ رَبِّكَۚ

69. And olsun ki elçilerimiz İbrahim’e müjde getirdiler ve: “Selam” dediler. O da: “Selam” dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi.

70. Ellerinin buzağıya uzanmadığını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. “Korkma, biz Lût kavmine gönderildik.” dediler.

71. O sırada hanımı ayakta idi ve *(bu sözleri duyunca)* güldü. Ona da İshak’ı, İshak’ın ardından da Yakub’u müjdeledik.”

72. *(İbrahim’in karısı:)* “Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey!” dedi.

73. *(Melekler)* dediler ki: “Allah’ın işine mi şaşıyorsun? Ey ev halkı, Allah’ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, iyiliği boldur.”

74. İbrahim’den korku gidip kendisine müjde gelince, Lût kavmi hakkında bizimle tartışmaya başladı.

75. İbrâhim gerçekten yumuşak huylu, bağrı yanık, kendisini Allah’a vermiş birisidir.

76. *(Melekler dediler ki:)* “Ey İbrâhim, bundan vazgeç. Çünkü Rabb’inin emri gelmiştir. Ve onlara, geri çevrilmez azap mutlaka gelecektir!”

❀

“And olsun ki elçilerimiz İbrahim’e müjde getirdiler” yani, Allah’a and olsun ki Cebrail ve onunla birlikte, son derece yakışıklı erkekler suretinde bir grup melek İbrahim (a.s.)’a Sâre’den bir çocuğu olacağı müjdesiyle geldiler. Bu müjdenin Sâre’den olacak çocuğu ile ilgili olduğunu, bu çocuğun başka surelerde bizzat ismiyle anılmasından çıkarıyoruz. Ayrıca burada önce müjdenin ne olduğu belirtilmemiş, mutlak olarak zikredilmiş, sonra ***“biz de ona İshak’ı müjdeledik.”*** (Hud, 11/71) ifadesiyle kayıtlanmış, belirtilmiştir. Mutlak ise mukayyede göre açıklanmak durumundadır.

“ve: “Selâm” Sana selâm verdik veya veriyoruz, *“dediler. O”* İbrahim (a.s.) *“da”* size de *“selâm”* olsun *“dedi”* Böylece İbrahim (a.s.) elçileri, onlarınkinden daha güzel bir şekilde selâmlamış oldu. Çünkü *“elçilerin selâmlamasındaki”* fiil cümleleri, yenilenme ve sonradan olma mânâsına delâlet ederken, *“O’nun selâmındaki”* isim cümlesi, devamlılık ve sebâta delâlet etmektedir.

Kâşifî der ki: “İbrâhim (a.s.) onların melekler olduğunu bilemedi. Onları misafirhâneye oturttu.

“ve” İbrahim (a.s.) fazla beklemeden *“hemen kızartılmış”* yâni, bundan sonra İbrâhim (a.s.) çok durmadan, acele olarak *“bir buzağı getirdi.”* Sıcak taş üzerinde pişirerek meleklerin önüne koydu.

“حنيذ” toprakta açılmış bir çukurda tandırsız ve ateş değmeksizin sadece sımsıcak taşlarla kızartılmış olan, demektir. Nitekim çölde yaşayanlar da böyle yaparlar. Etleri sımsıcak taşlarla bir çukurda kızartırlar.

el-Kevâşî’de ise şöyle denilir: Küçük bir çukurda kızartılmış, üzerinden yağ damlayan ete “hanîz” denir.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilir: *“Selam” dediler.”* yani merhametli Rabbinin söylediği selamı sana tebliğ ediyoruz. *“O da: “Selam” dedi”* yani ‘O Celil’in selamı üzerimize olsun.’ Bu tıpkı Habîbullah (s.a.)’in İsra gecesindeki durumuna benziyor. Allah Teâlâ o gece: “*Selam sana ey Peygamber, Allah’ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun.*” deyince Hz. Peygamber (a.s.): “*Selam hem bizim üzerimize hem de Allah’ın salih kullarının üzerine olsun!*” demişti.[154]

Allah’ın Habibi ile yani Hz. Peygamber ile Allah’ın Halîli (dostu İbrahim) arasındaki fark şudur: Allah’ın Habîbi’ne (s.a.) verilen selam vasıtasız iken, Allah’ın Halîli’ne, dostuna verilen selam elçilerin aracılığıyla verilmiştir. Ayrıca Habib’e verilen selamda fazladan ‘Allah’ın rahmeti ve bereketi’ ifadesi mevcuttur. *“ve”* Hz. İbrahim kendisine getirilen selama karşı ikram olarak ve bu selamı getiren elçileri ağırlamak maksadıyla *“hemen kızartılmış bir buzağı getirdi.”*

Dilberin postacısı bir haber getirdi
Benim sevgilimden bir selam geldi
Müjdelik olarak ona halimi ve canımı veririm
Neyim varsa onun yoluna fedâ ederim

Mukatil der ki: “Malının büyük bir kısmı sığır cinsinden olduğu için elçilere bir buzağı getirdi. Fakat elçilere yaklaşıp buzağıyı önlerine koyunca, ona ellerini sürmediler.”

فَلَمَّا رَآٰ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةًۜ
قَالُوا لَا تَخَفْ اِنَّٓا اُرْسِلْنَٓا اِلٰى قَوْمِ لُوطٍۜ ﴿٧٠﴾

70. Ellerinin buzağıya uzanmadığını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. “Korkma, biz Lût kavmine gönderildik.” dediler.

Buzağıyı yemek için *“ellerinin buzağıya uzanmadığını”* ellerini buzağıya uzatmadıklarını *“görünce, onları yadırgadı.”* Bu davranışları hoşuna gitmedi; buzağıdan yememelerinin, ondan uzak durmalarının sebebini anlayamadı *“ve onlardan”* durumlarından *“dolayı içine bir korku düştü.”*

“اَوْجَسَ” idrak etti, hissetti demektir. Çünkü bu gelenlerin melek olduğunu, kendisinin Allah’ın beğenmediği bir şeyi yaptığı için ya da kavmine azap etmek için geldiklerini düşünüyordu.

*et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’*de şöyle denilir: “İbrahim (a.s.)’ın korkusu, kendisi için korkma kabilinden bir beşerî korku değildi. Çünkü o mancınıkla ateşe atılırken bile kendisi için korkmamış ve “***âlemlerin Rabb’ine teslim oldum***.” (el-Bakara, 2/131) demişti. Onun korkusu, kavmine karşı duyduğu şefkat ve acıma hislerinden kaynaklanan bir korkuydu. Şu ifade de buna delâlet eder:

“Korkma, biz” azap emriyle senin kavmine değil, sadece *“Lût kavmine gönderildik.”* İçin rahat etsin. *“dediler.”*

Lût, ya Sâre’nin kardeşidir ya da İbrahim (a.s.)’ın yeğenidir.

وَامْرَاَتُهُ قَٓائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِاِسْحٰقَۙ وَمِنْ وَرَٓاءِ اِسْحٰقَ
يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾

71. O sırada hanımı ayakta idi ve *(bu sözleri duyunca)* güldü. Ona da İshak’ı, İshak’ın ardından da Yakub’u müjdeledik.”

“O sırada hanımı” İbrahim (a.s.)’ın amcasının kızı olan Nahur oğlu Haran’ın kızı Sâre, perdenin arkasında, yahut da elçilere hizmet için yanlarında konuşmalarını duyacak şekilde *“ayakta idi”* Onların kadınları tıpkı bedevilerde ve çöl sakinlerinde olduğu gibi erkeklerden sakınmazlardı. Açıklık kerih görülen bir şey değildi. Ayrıca karısı ihtiyardı ve misafirlere hizmet etmek güzel ahlâk alâmeti sayılırdı.

“ve” bu sözleri duyunca karısı, İbrahim’in korkusunun geçmesine sevinerek *“güldü. Ona da İshak’ı, İshak’ın ardından da Yakub’u müjdeledik.”* hediye ettik. Yani elçilerimizin diliyle bu sevincinin peşinden daha büyük bir sevince vesile olacak bir müjde verdik.

İshak kelimesi İbranice ‘çok gülen’ demektir.

et-Tibyân’da der ki: “Yani, elçiler Sâre’ye İshak’ı ve torunu İshak’ın oğlu Yakub’u görecek kadar yaşayacağını müjdelediler.”

Her iki ismin daha müjdelenirken verilmiş olması mümkündür. Tıpkı Yahya (a.s.) gibi. “***Şüphesiz sana bir çocuk müjdeliyoruz ki adı Yahya’dır***.” (Meryem,19/7) âyetinde daha müjdelenirken adı belirtilmiştir. Bu iki ismin, bunlar doğduktan ve kendilerine İshak ve Yakub isimleri verildikten sonra âyette hikaye kabilinden yer almaları da ihtimal dâhilindedir.

Her ne kadar burada esas olan İbrahim (a.s.) ise de müjdelenen çocuğun, kısırlığından dolayı çocuğa son derece arzulu olan Sâre’den doğacağını göstermek maksadıyla bu müjde İbrahim’e değil Sâre’ye verilmiştir. Kaldı ki kadınlar zaten çocukları olması durumunda çok sevinirler. Ayrıca İbrahim (a.s.)’ın Hacer’den olan diğer oğlu İsmail vardı.

İbn Abbas ve **Vehb** diyor ki: “Sâre, gerek kendisinin gerekse kocasının çok yaşlı olmasından dolayı çocuğu olacağının söylenmesine şaşırarak güldü.”

Bu mânâya göre âyette takdim-te’hir var demektir. Şöyle ki: “Karısı ayakta durmakta iken ona İshak’ı ve onun ardından Yakub’u müjdeleyince güldü.” Nitekim *Bahru’l-ulûm*’da ve *Ebü’l-Leys Tefsiri*’nde böyledir.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilir: “Sâre’ye verilen bu müjde, onun beşer ve bir canlı olmasıyla ilgili bir müjde değildir. Gülmesi de dünya süsünden ibaret olan çocuğundan dolayı duyduğu bir sevinçten kaynaklanmamıştır. Gülmesi, sırf kavminin azaptan kurtulmasından dolayı duyduğu sevinçle ilgilidir. Ayrıca kendisine Yakup, yani İshak’tan sonra da Yakub’un peygamber olacağı ve peygamberliğin son peygamber (s.a.)’e kadar kendi soyuna verildiği müjdelenmiştir. Çünkü son peygamber İsmâil soyundandır.”

69. âyetteki “***Müjde***” lafzının tefsîrinde **Kâşifî** şöyle der: “*Hakâyık*’da rivâyet edilir ki ‘*müjde*’ Peygamberlerin Efendisi’nin onun sulbünden zuhûr edeceği idi. O ki peygamberlerin hâtemi/sonuncusu, livâü’l-hamd’in sâhibidir. Müjdenin sebebi, öyle bir babaya böyle bir çocuk bahşedilmesidir.

O pederin vakti hoş ki ona böyle bir çocuk olur
Cevheri besleyen sadef de onun gibi olur
Babası ondan ötürü mükerrem ve çocuğu ondan muhterem
Güneş ve ay doğduğu müddetçe O’na salevât getirin.

قَالَتْ يَا وَيْلَتٰٓى ءَاَلِدُ وَاَنَا۬ عَجُوزٌ وَهٰذَا بَعْلٖى شَيْخًاۜ اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ

عَجٖيبٌ ﴿٧٢﴾

72. ***(İbrahim'in karısı:)*** **"Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey!" dedi.**

Sanki "Peki İbrahim (a.s.)'ın karısı kendisine bu müjde verilince ne dedi?' diye sorulmuş ve cevaben şöyle dedi denilmiştir: *"Olacak şey değil!"* Bu kelime " يَاوَيْلَتٰى≈ ", esasen kötü durumlarda kullanılır. Çünkü insan veyline, yani helak oluşuna seslenerek: 'Gel yetiş! Çünkü şu anda içinde bulunduğun durum gelmeni gerektiriyor.' der. Fakat sonraları, hayret verici her durum için kullanılmaya başlanmıştır. Tıpkı: "Yâ sübhanallah!" ifadesi gibi ki buradaki mânâ da budur.

Müftî Sa'dî şöyle diyor: "Kötü durumlarda veyl ve benzeri ifadeler kullanmak insanın başına gelen istenmeyen bir durumun verdiği sıkıntıdan ileri gelmektedir. Fakat sonraları insanın başına gelen bütün hayret verici durumlar için kullanılır olmuştur."

"Ben" doksan ya da doksan dokuz yaşında şimdiye kadar hiç doğum yapmamış *"bir kocakarı, bu"* gördüğünüz *"kocam da"* yüz ya da yüz yirmi yaşında *"bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım?"* (بَعْلٖى) kelimesi burada 'koca' mânâsında olmakla birlikte aslında işleri yürüten demektir.

el-Kevâşî'de der ki: "*Bu kocam da*" derken elçilerin bildiği birine işâret ediyor gibidir. Şöyle ki: "Bu bildiğiniz kişi benim kocamdır." diyor ve ekliyor: "*Bir ihtiyar iken*" yani "ona bir ihtiyar olarak işaret ediyorum" Şayet İbrahim, elçilerin tanımadığı biri olsaydı, sadece ihtiyarlığı esnasında Sâre'nin kocası olması, gençliğinde ise kocası olmaması gerekirdi.

Sâre kocasının durumunu beyan etmezden önce, kendi durumunu beyan ediyor. Çünkü mezkur doğum yapma fiili açısından kendi durumu kocasının durumundan daha uygunsuzdur. Çünkü ihtiyar olsalar bile erkeklerin çocuğu olabilmekte, ama ihtiyarlayan kadınlar çocuk sahibi olamamaktadırlar.

"Bu" yani bizim gibi iki ihtiyarın çocuk sahibi olabilmesi, Allah'ın kulları hakkında belirlediği genel kurallar bakımından *"gerçekten şaşılacak bir şey!" dedi."* Sâre'nin maksadı, böyle bir şeyi Allah'ın kudreti açısından uzak görmek değil, normal bir hayret ifadesi ile birlikte Allah'ın kendisine bahşettiği nimetin büyüklüğünü dile getirmektir. Çünkü Allah'ın kudretine şaşmak, Allah'ın gücünü bilmemek demek olacağı için, küfrü gerektirir.

قَالُوا اَتَعْجَبٖينَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِۜ

اِنَّهُ حَمٖيدٌ مَجٖيدٌ ﴿٧٣﴾

73. ***(Melekler)*** **dediler ki: "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Ey ev halkı, Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, iyiliği boldur."**

Melekler Sâre'nin bu tutumunu beğenmeyerek *"dediler ki: "Allah'ın işine mi"* Allah'ın iki yaşlıdan çocuk yaratmasından dolayı mı *"şaşıyorsun?"*

Kâşifî şöyle diyor: Hak Teâlâ'nın işinden dolayı şaşılacak hiçbir şey yoktur. O, vâsıtasız yaratma ve sebepsiz lütfundan olarak iki ihtiyar arasından çocuk meydana getirir.

Bir kudret ki kemal üzere olur,
Böyle şeyler nasıl O'ndan muhal olur?

Müftî Sa'dî şöyle der: "Cebrâil, yerden kuru bir dal alıp parmaklarının arasında ovuşturunca taptaze bir ağaç oluverdi. Bunu gören Sâre gelen mesajın Allah tarafından olduğunu anladı."

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: *"Allah'ın işi"*nden maksad Allah Teâlâ'nın kudreti demektir. Çünkü Allah Teâlâ'nın bir sünneti bir de kudreti vardır. Avâmın işleri sünnetine göre akıp gider. Havassın işi ise âyet ve mûcize ızhâr etmek için kudretine göre cereyan eder.

İşte ey İbrâhim-Sâre çifti, sizin işinizi de kudretiyle icrâ etti. İmrân'ın karısı Hınne'nin durumu da böyledir. Kocakarı oluncaya kadar çocuğu olmayan kısır biriydi. Sonra Meryem'e hâmile kaldı. Bu konu, Âl-i İmran sûresinde geçmişti. Bu hâmile kalış Allah'ın kudretiyle gerçekleşen olağanüstü bir durum olduğu için hayız görmeye ihtiyaç kalmamıştı. Gerçi ihtiyarlıkta da hayız görülmesi uzak bir ihtimal değildir. Nitekim bir âlim, " ضَحِكَتْ " fiilini "hayız gördü" diye tefsir etmiştir.

Anlatıldığına göre Haccâc, Abdullah b. Zübeyr (r.a.)'ı asınca annesi Hz. Ebû Bekir (r.a.)'ın kızı Esmâ (r.anhâ) Abdullah'ın cesedinin yanına gelip onu bu halde görünce, yüz yaşında yaşlı bir hanım olmasına rağmen, hayız görmüş, göğüslerinden süt gelmiş ve şöyle demiştir: "Abdullah'ın yetiştiği yerler onun hasretini çekiyor; süt emdiği yerler onun için dolup taşıyor."

"Ey ev halkı, Allah'ın" her şeyi kuşatan ve bütün hayırlardan önce gelen *"rahmeti ve bereketleri"* yani aralarında çocuk vermenin de bulunduğu ve her konuyu ilgilendirecek kadar çok ve devamlı artan hayırları *"sizin üzerinizdedir."* Sizden hiç ayrılmayan, ayrılmaz özelliklerinizdir.

Elçiler şöyle demek istiyorlar: Bu ve benzeri nimetler, Allah'ın size ikram ettiği ve sadece size nimet olarak verdiği özelliklerdendir, ey nübüvvet evinin halkı! Bunda şaşılacak bir şey yok.

Âyette geçen rahmetin peygamberlik, bereketlerin ise İsrâiloğulları'nın boyları (esbât) olduğu da söylenmiştir. Çünkü peygamberlik hep bunların arasından çıkmıştır ve hepsi de İbrahim (a.s.)'ın çocuklarıdır. Nûh (a.s.) kıssasında geçen şu ifade de bu âyete

benzemektedir: ***“Denildi ki: “Ey Nûh bizden bir esenlik ve bereketlerle in.”*** (Hûd, 11/48) Bu âyet, yukarıda geçmişti.

“Şüphesiz ki O,” yani Allah Teâlâ, *“övülmeye lâyıktır,”* kulları tarafından övülmeyi gerektirecek şeyleri, özellikle de Sâre hakkında olanları yapmaktadır, *“iyiliği boldur.”* Başta Sâre’nin evini, bereketlerin indiği bir yer kılması olmak üzere kullarına ihsânı ve hayrı çoktur.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilir: “Cereyan etmekte olan sünnet ve kudretinden dolayı *“övülmeye lâyıktır,”* Hem avâmma hem de havâssa nimetler verirken *“iyiliği boldur.”* el-Mecd’in Arapça’daki asıl mânâsı bolluktur.”

Şeyhzâde şöyle der: “ اَلْمَجْدُ, cömertlik demektir. اَلْمَجِيدُ ise bunun mübâlağa sıygasıdır.”

İmam Gazâlî (r.h.) da şöyle der: “Mecîd, zâtı şerefli, fiilleri güzel, ihsân ve atâsı bol demektir. Zâtı şerefli biri, bir de güzel davranışlara sâhip oldu mu ona ‘mecîd’ adı verilir.”

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ اِبْرٰهِيمَ الرَّوْعُ وَجَٓاءَتْهُ الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا فٖى قَوْمِ لُوطٍۜ ﴿٧٤﴾

74. İbrahim’den korku gidip kendisine müjde gelince, Lût kavmi hakkında bizimle tartışmaya başladı.

“İbrahim’den korku gidip” yani elçilerin buzağıyı yememesinden dolayı kapıldığı endişe ve korku yok olup onların gerçekten melek olduklarını ve niçin geldiklerini anladığı için kalbi rahatlayıp *“kendisine müjde gelince, Lût kavmi hakkında”* onların durumları ile ilgili olarak azâbın kaldırılması için *“bizimle”* yani elçilerimizle *“tartışmaya”* münâkaşa ve mücâdele etmeye *“başladı.”*

“Bizimle” ifadesi “elçilerimizle” diye tefsir edilmiştir. Çünkü Ankebût suresinde bu tartışmanın elçilerle yapıldığı açıkça belirtilmiştir.

Hz. İbrahim’e gelen müjde ***“Dediler ki: Korkma, biz Lût kavmine gönderildik.”*** (Hûd, 11/70) âyetine göre kavminin kurtulması hakkında idi. Ya da ***“Biz de ona İshak’ı müjdeledik.”*** (Hûd, 11/71) âyetine göre ise oğlu İshak’ın olacağı ile ilgiliydi. Son ifadede her ne kadar müjde Sâre’ye veriliyorsa da müjdede aslolan İbrâhim’dir. Nitekim bir başka surede de ***“Ona uslu bir çocuk müjdeledik.”*** (es-Saffat, 37/101) buyrulmaktadır.

İbrahim’in elçilerle yaptığı tartışma, güçlü birinin zayıf biriyle tartışması kabilinden değildir. Zayıf birinin güçlü biriyle, hattâ muhtaç ve fakir birinin zengin ve cömert biriyle yaptığı tartışma türündendir. Bu tartışma, helâk olacak zayıf ve miskinlerin kurtulmasını istemek ve onlara acıyıp şefkat göstermekten kaynaklanan bir tartışmadır.

Lût (a.s.) İbrahim (a.s.)'ın yeğeni olup tam adı şöyledir: Âzer oğlu Âzûr oğlu Lût. İbrahim de Âzer'in oğludur. Lût'un İbrahim'in amcasının oğlu, Sâre'nin de Lût'un kız kardeşi olduğu da söylenir.

İbrahim (a.s.) ve Sâre, Lût kavminin helâk olacaklarını duyunca Lût için endişe ettiler. Elçiler: ***"Şüphe yok ki biz bu kasaba halkını helâk edeceğiz."*** (Ankebût, 29/31) deyince İbrahim (a.s.) onlarla tartışmaya başladı ve "Peki onların arasında elli tane mü'min varsa, bu kavmi yine de helâk eder misiniz?" dedi. "Hayır" dediler. "Peki kırk kişi varsa?" deyince yine "Hayır" dediler. "Otuz kişi varsa" deyince tekrar "Hayır" dediler. Nihayet beşe kadar düşüp de yine "Hayır" deyince İbrahim (a.s.): "Peki orada bir tane müslüman varsa, bu kavmi helâk eder misiniz?" dedi. Elçiler yine "Hayır" deyince İbrahim (a.s.): "Tamam işte orada Lût var." dedi. Elçiler de: ***"Biz orada kimlerin olduğunu çok iyi biliyoruz. Onu ve âilesini elbette kurtaracağız."*** (Ankebût, 29/32) dediler.

إِنَّ إِبْرٰهِيمَ لَحَلِيمٌ اَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴿٧٥﴾

75. İbrâhim gerçekten yumuşak huylu, bağrı yanık, kendisini Allah'a vermiş birisidir.

"İbrâhim gerçekten yumuşak huylu" Kendisine kötülük edenlerden intikam almakta aceleci olmayan, *"bağrı yanık"* günahlara karşı çok âh u vâh eden, insanların durumuna üzülen birisidir. *Rebîü'l-ebrâr*'da şöyle denilir: "et-Teevvüh'ün mânâsı, Nabatça'ya uygun olarak Allah'a duâ etmektir."

"kendisini Allah'a vermiş birisidir." Rabbine, O'nun sevip râzı olduğu şeylerle yönelendir.

Yâni İbrahim (a.s.)'ın bu tartışması, Lût kavminin durumuna üzülmekten ve halim, yumuşak huylu olmaktan ileri gelmiştir. Çünkü kendisine, eziyet edenlere bunun karşılığını vermekte acele etmeyen kimse, başkalarının başına sıkıntılı hallerin geldiğini duyunca acır, âh vâh eder. Bununla birlikte o bütün hâl ve tavırlarında Allah'a yönelir. Yani bazı davranışlarının temelinde nefsânî haz şâibeleri olmayıp bütün tutum ve davranışları sırf Allah içindir.

Böylece şu anlaşılmış oldu ki İbrâhim (a.s.)'ın kalbinin rikkati, onu Lût kavmi hakkında elçilerle tartışmaya sevk etmiştir. Belki bu tartışma sonucu onlardan azap kaldırılır, kendilerine biraz mühlet verilir de tevbe ederler, Allah'a yönelirler diye düşünmüştür. Nitekim aynı rikkat onu babası için istiğfar etmeye sevk etmişti.

Fakir **(Bursevî)** şöyle der: 74. âyet bu tartışmanın Lût kavmi hakkında olduğuna delâlet ederken tefsirler bizzat Lût ve beraberindeki mü'minler hakkında olduğuna delâlet ediyor. Bu ikisi arasında bir zıtlık bulunmamaktadır. Çünkü İbrâhim (a.s.)'ı tartışmaya sevk eden acıma duygusu, peygamberlerin fıtratında mevcuttur. Birine acıyıp

ötekine acımamaları söz konusu olmaz. Çünkü bir peygamberin nazarında ümmeti, babanın nazarında çocukları gibidir. Ümmetlerin inkârı peygamberlerinin kendileri hakkındaki acıma hissini ortadan kaldırmaz. Nûh (a.s.)’ın oğlu Ken’ân ile olan durumu da buna delâlet ediyor. Bu konuya yukarıda vâkıf olmuştunuz. Buradaki müjdenin gelişi, sadece kendi kavmiyle ilgilidir. Dolayısıyla yine o kendi kavmi dışındakilerin durumuna elem duymaktadır. İbrahim (a.s.)’la Lût (a.s.) arasındaki akrabalık, Lût kavminin de İbrahim kavmine dahil olmasını gerektirir.

يَٓا اِبْرٰه۪يمُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَاۚ اِنَّهُ قَدْ جَٓاءَ اَمْرُ رَبِّكَۚ وَاِنَّهُمْ اٰت۪يهِمْ

عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾

76. ***(Melekler dediler ki:)*** **“Ey İbrâhim, bundan vazgeç. Çünkü Rabb’inin emri gelmiştir. Ve onlara, geri çevrilmez azap mutlaka gelecektir!”**

Melekler dediler ki: *“Ey İbrâhim, bundan”* yani acınmaya lâyık olmayanlara acıman ve yumuşak huyluluğun sebebiyle girdiğin bu tartışmadan *“vazgeç. Çünkü”* durum şudur ki *“Rabb’inin emri”* yani azâba uğratılacaklarına dâir ezelî hükmü gereğince takdiri *“gelmiştir.”* Allah bunların durumunu çok daha iyi bilmektedir.

Kazâ tüm varlıkların kendilerine has bir tertip üzere belirli bir nizam dahilinde hareket etmelerini gerektiren ilâhî inâyet ve ezelî irâdedir. Kader ise bu iradenin varlıklara tam zamanında taalluk etmesi demektir.

“Ve” ne tartışma ne duâ ne de başka bir şeyle onlardan kaldırılmayacak olan *“onlara, geri çevrilmez azap mutlaka gelecektir!”* Sen ise onların kurtulması için yaptığın bu tartışmadan dolayı sevap ve ecrini alacaksın. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyuruyor: “*Şefaat edip, yani aracı olup ecir kazanın. Allah da Rasulünün diliyle dilediğine hükmetsin*.”[155]

Bu hadisin şerhinde **İbnü’l-Melek** şöyle der: “Açıktır ki mutlak mânâda şefaatçi, aracı olmak ecir kazanmayı gerektirmez. Dolayısıyla hadisteki aracı olma, bir haksızlığı def etmek ve haddi gerektirmeyen günahlarda olduğu gibi bir takım meşrû ihtiyaç sahiplerine aracı olma mânâsına hamledilmelidir.”

İmameyn’e göre livâtada had uygulanması vacibdir. Çünkü onlar livâtayı zinâ ile aynı görmüşlerdir. Zâhirü’r-rivâye kitaplarında belirtildiği gibi **Ebû Hanife**’ye göre livâta edenlere tâzir cezası uygulanır. *el-Câmi’s-Sağir*’de bu cezâya “tevbe edinceye kadar hapse atılır” şeklinde bir ilâve de yapılmıştır.

Fakir **(Bursevî)** der ki: “Şurası açıktır ki Lût kavminin geri çevrilmez azâba duçâr olmaları, sırf hak açıkça ortaya çıktığı halde inkâr ve yalanlamada hâlâ ısrar etmelerinden kaynaklanmıştı. Livâta ise tıpkı Salih (a.s.)’ın kavminin Allah’ın devesini kesmeleri gibi azâbın gelmesine sebep olan hâdiselerden biridir.

Rivayet edilir ki İbrahim (a.s.)'ı müjdeleyen elçiler bu tartışmadan sonra onun yanından çıkıp Lût (a.s.)'ın yaşadığı kasaba olan Sodom'a doğru yola koyuldular. İki kasaba arası dört fersahtı.

Kasabaya gündüzün ortasında vardılar. Oraya geldiklerinde insanlar su dolduruyorlardı. Elçileri ilk gören Lût'un kızı oldu. O da su dolduruyordu. Elçilere:

"–Siz de kimsiniz, nereden gelip nereye gidiyorsunuz?" diye sordu. Elçiler:

"–Falanca yerden gelip falanca yere gidiyoruz." diye cevapladılar. Kız da elçilere şehir ahâlîsinin habisliklerinden bahsedince çok üzülmüş gibi görünerek sordular:

"–Bu kasabada bizi ağırlayacak kimse yok mudur?" Kız:

"–Bu kasabada şunun dışında sizi ağırlayacak hiç kimse yok." diye cevap verdi.

Bunu söylerken kapısının önünde ayakta durmakta olan Lût (a.s.)'ı gösterdi. Elçiler bu cevap üzerine Lût (a.s.)'ın yanına vardılar.

Kâşifî der ki: "Lût (a.s.)'ın şehri olan Sodom'un yakınına ulaştıklarında Lût (a.s.) o yerden nazar eder olurdu. Melekler gördüler ki Lût (a.s.) yerde iş işler. Lût (a.s.)'ın önüne vardılar ve selam verdiler."

Lût (a.s.) elçileri görüp onların görünümü kendisinde kötü bir intibâ uyandırdı. Nitekim bu durum aşağıda gelen âyette şöyle ifâde buyrulmaktadır:

---

[154]. Bk. *Buhârî*, İstizan, 3; *Müslim*, Teşehhüd, 55

[155]. *Buhârî*, Zekat, 21, Edeb, 36-37; *Müslim*, Birr, 145; *Ebû Dâvud*, Edeb, 117; *Tirmizî*, İlim, 14; *Nesâî*, Zekat, 65; *Müsned*, IV, 400, 403, 409

LÛT (A.S.) VE KAVMİ

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هٰذَا
يَوْمٌ عَصِيبٌ ﴿٧٧﴾ وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ اِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا
يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هٰؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ اَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا
اللّٰهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي اَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ ﴿٧٨﴾ قَالُوا
لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَاِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾
قَالَ لَوْ اَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً اَوْ اٰوِي اِلٰى رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾ قَالُوا يَا
لُوطُ اِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا اِلَيْكَ فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ الَّيْلِ
وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ اِلَّا امْرَاَتَكَ اِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا اَصَابَهُمْ
اِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ اَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾ فَلَمَّا جَاءَ
اَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ
مَنْضُودٍ ﴿٨٢﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾

77. “Elçilerimiz Lût’a gelince onlar yüzünden kaygılandı, onlardan dolayı içi daraldı da “Bu çetin bir gündür” dedi.”

78. Lût’un kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de kötü işler yapmaktaydılar. *(Lût:)* “Ey kavmim! İşte kızlarım, sizin için onlar daha temizdir. Allah’tan korkun ve misafirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde aklı başında bir adam yok mu?!” dedi.

79. Dediler ki: “Senin kızlarında bizim bir hakkımız olmadığını biliyorsun. Ve sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin.”

80. “Keşke size karşı bir gücüm olsaydı veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim!” dedi.

81. *(Melekler)* dediler ki: “Ey Lût, biz Rabb’inin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında âilenle *(yola çıkıp)* yürü. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan *(azap)* şüphesiz ona da isâbet edecektir. Onlara vâdedilen *(helâkin)* zamanı sabah vaktidir. Zaten sabah da yakın değil mi?”

82. Emrimiz gelince, oranın üstünü altına getirdik ve üzerlerine *(balçıktan)* pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık.

83. *(O taşlar:)* Rabb’in katında işaretlenerek *(yağdırılmıştır)*. Onlar zalimlerden

uzak değildir.

“Elçilerimiz Lût’a gelince onlar yüzünden kaygılandı.” Elçilerin gelmesi Lût’u kaygılandırdı. Fakat bu kaygı onların misafir olarak gelmesinden ve Lût’un da misafirlere ikram etmekten ve onları ağırlamaktan hoşlanmamasından değildi. Çünkü bir peygamber evi böyle şeylerden uzaktır. Aksine bu kaygı, elçilerin yakışıklı ve güzel yüzlü erkekler şeklinde gelmesinden ileri gelmiştir. Lût elçilerin insan olduklarını zannederek kavminin onlara kötü niyetle yakalaşacaklarından ve kendisinin buna karşı koyamayıp onları savunamayacağından endişe etmişti.

Burada ayrıca kavminin azapla helak olacağını sezen Lût’a hüzün ve tasanın ârız olduğuna da işaret edilmektedir. Gerek İbrahim (a.s.) ile Lût (a.s.), gerekse onların kavimleri arasındaki farklılığa bir bakın. Elçilerin İbrahim (a.s.)’a gelişleri sevinç ve müjde iken, Lût (a.s.)’a gelişleri kaygı vermektedir. Hem de sevinç ve müjde önce verilmiştir. Çünkü Allah’ın rahmeti gazabından önce gelir.

Rivayet edilir ki Allah Teâlâ elçilere: “Lût, onların aleyhinde dört kez şâhidlik etmedikçe onları helak etmeyin.” buyurdu. Elçiler Lût (a.s.)’ın yanına gelince Lût (a.s.) elçilere: “Şu kasabalıların yaptıklarını siz de duydunuz mu?’ dedi. Elçiler de “Ne yapıyor bu kasabalılar?” diye sorunca Lût (a.s.): “Allah’a yeminle şehâdet ediyorum ki bunlar davranış bakımından yeryüzünün en kötü insanlarıdır.” dedi ve bunu dört kez tekrarladı. Elçiler daha sonra Lût (a.s.)’ın evine girdiler. Onların buraya girdiğini kimse bilmeden Lût (a.s.)’ın kâfir karısı ileride de göreceğiniz gibi elçilerin oraya geldiğini herkese duyurdu.

“Onlardan dolayı içi daraldı da” onların varlığından dolayı göğsü yahut kalbi yahut gücü ve takati daraldı.

Bu ifâde, istenmeyen bir duruma karşı koymaktan ve ona bir çare bulmaktan âciz kalarak çok zor duruma düşmekten kinâyedir. Bir kimse istenmeyen bir duruma düşüp de ondan kurtulamayınca bu ifâde kullanılır.

*el-Ahterî’*de şöyle denilir: “ ضَاقَ بِهِ ذَرْعًا ” tâkati kesildi, demektir. “ضَاقَ بِالْأَمْرِ ” ise bir şeye gücü yetmedi, takat getiremedi, ona elini uzattı, ama ulaşamadı, demektir.

Ezherî de şöyle der: “ اَلذَّرْعُ ” lafzı, tâkat kelimesi yerine kullanılır. Kelimenin aslı şurdan gelmektedir: Deve, yürürken adımlarının genişliği kadar ön ayaklarını açar. Gücünün üzerinde bir şey yüklendiği zaman ayakları, yâni adımları daralır, zaaf gösterir ve boynunu ileriye doğru uzatır. “ اَلذَّرْعُ ” kelimesi daha sonra genişlik ve tâkatin azalması mânâsında kullanılmıştır. Mesela, onu yapmak için gücüm ve takatim yok mânâsında “ مَالِى بِهِ ذَرْعٌ وَذِرَاعٌ ” denilmiştir.”

“Bu çetin bir gündür” dedi.” Yani benim için çok sıkıntılı bir gündür. *Rebîu’l-ebrâr’*da da belirtildiği üzere “ عَصِيبٌ ” lafzının sıkıntılı mânâsına gelmesi, Cürhüm kabilesinin lugatine göredir.

Sonra Lût (a.s.) karısına: “Yazıklar olsun sana! Kalk ekmek yap ve burada bulunanlardan sakın kimseye bahsetme!” dedi. Karısı ise bir kâfir ve münâfıktı. Hemen bir ihtiyacını gidermek bahanesiyle dışarı çıktı ve önüne gelen herkese misafirlerden bahsetti. Şöyle diyordu: “Lût’un evinde öyle erkekler var ki onlar kadar güzel yüzlü, güzel elbiseli, hoş kokulu adam görmedim.” Kasabadakiler bunu öğrenince hemen Lût (a.s.)’ın kapısına dayandılar. İşte şu âyet bundan bahsediyor:

وَجَٓاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ اِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّـَٔاتِ
قَالَ يَا قَوْمِ هٰٓؤُلَٓاءِ بَنَاتٖي هُنَّ اَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُونِ
فٖي ضَيْفٖي اَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشٖيدٌ ﴿٧٨﴾

78. Lût’un kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de kötü işler yapmaktaydılar. *(Lût:)* “Ey kavmim! İşte kızlarım, sizin için onlar daha temizdir. Allah’tan korkun ve misafirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde aklı başında bir adam yok mu?!” dedi.

“Lût’un kavmi, koşarak” bu misafirlerin aslî hüviyetlerinden gâfil ve sonlarının nereye varacağını bilmez bir şekilde kötü arzularını onlarla gidermek için *“onun yanına”* yani evinde misafirleri ile birlikte bulunan Lût’a *“geldiler.”*

“Daha önce de kötü işler yapmaktaydılar.” Lût kavmi, koşa koşa geldiler. Bundan yani Lût (a.s.)’a gelmezden önce de kötü işler yapmaya dalmış vaziyette idiler. Onların kötü fiilleri, livâta, güvercin oynatmak, meclislerde ıslık çalmak ve insanlarla alay etmek için yolların başlarında oturmak idi. Livâta etmeye o kadar alışmışlardı ki bu fiil onlar nazarında hiçbir çirkinlik taşımıyordu. Zaten bu yüzden hiç utanmadan alenî bir şekilde koşa koşa gelmişlerdi.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilir: “Lût kavmi, helak olup azaba uğratılmalarını gerektiren kötü ameller yapıyorlardı. İşte azabı karşılamak üzere koşa koşa geldiler ve nefislerinin habisliği sebebiyle nezih insanların yaşadığı peygamberlik evinden bu nezih insanları büyük sıkıntıya sokacak bir şey istediler. Böylece de şakîliğin en üst mertebesine ve azâbın hemen gelmesine müstahak oldular.”

Anlatılanlar, fısk u fücûru aşikare yapmanın gizlice yapmaktan daha büyük bir günah olduğuna işaret ediyor. Fıskını, açıkça yapan fâsıkların şahidliği işte bu sebeple reddedilir. Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Aşikâre günah işleyenler hariç ümmetimin tamamı affedilecektir.*”[156] Yani mâsiyetleri ulu orta işleyenler affedilmez, bilakis işledikleri hadlerle ilgili bir mâsiyet ise dünyada yakalanıp cezası verilir. Âhirette ise hadlerle ilgili olsun-olmasın azaba duçar edilirler.

Sa‘dî şöyle der:

Asla şu ömrümde işitmedim;
Kötü adamın karşısına iyilik gelsin.
Kötülük yapıp iyiliği görmeyen yalnız şeytan değildir
Kötü tohumdan temiz şey bitmez

Lût (a.s.): *“Ey kavmim! İşte kızlarım,”* Yani, bunlar benim sulbümden gelen kızlarımdır, onlarla evlenebilirsiniz. Önceden kızlarını istiyorlar, fakat habislikleri ve kızlarına denk olmayışları sebebiyle Lût (a.s.) onlara müsbet cevap vermiyordu. Lût (a.s.)’ın rıza göstermeyişi böyle bir evliliğin meşru olmamasından ileri gelmiyordu. Çünkü müslüman kadınların kâfirlere nikahlanması Lût (a.s.)’ın şeriatında caizdi. Nitekim bu İslâm’ın ilk devirlerinde de böyleydi. Hz. Peygamber (a.s.)’ın vahiyden önce kızlarını; her ikisi de kâfir olan Ebu’l-As b. Vail ve Utbe b. Ebû Leheb’le evlendirmesi de bunun delilidir. Bu muâmele daha sonra şu âyetle kaldırılmıştır: ***“İman edinceye kadar müşrik erkeklerle (kızlarınızı) evlendirmeyin.”*** (el-Bakara, 2/221)

Ayrıca Lût kavminin sözü dinlenen iki efendisinin olduğu ve Lût (a.s.)’ın kızlarını onlarla evlendirmek istediği de söylenmiştir. Her ne olursa olsun Lût (a.s.) böyle yaparak misafirlerini korumak istemiştir. İşte bu, cömertliğin zirvesidir.

“Sizin için onlar daha temizdir.” ‘Daha temiz’ ifâdesi, erkekler arası cinsî ilişkinin ‘temiz’ olduğunu göstermez. Nitekim ‘Nikahlı beraberlik zinâdan daha temizdir.’ ifadesi de zinânın temiz olduğuna delâlet etmez. Çünkü livata, kendisinde aslâ temizlik bulunmayan bir pisliktir. Fakat onlar bunun temiz olduğuna inanıyorlardı. İşte Lût (a.s.) da bu sözünü kavminin fâsid inançlarına ve bâtıl düşüncelerine göre söylemiştir. Bu tıpkı Peygamber Efendimiz (a.s.)’ın Ebû Süfyan’ın “Yücelsin Hübel!” sözüne cevap olarak Ömer (r.a)’a söylediği şu söze benzemektedir: “*Allah, daha yüce ve daha büyüktür*.”[157] Ebû Süfyan bunu söylerken, putunun yüce olduğuna inanıyordu. Oysa bu, hiç şüphesiz bâtıl bir inançtı.

Fakir **(Bursevî)** der ki: Lût (a.s.) kızlarını arzulasınlar ve böylece fitne kapısı kapansın diye önce onlara kızlarını arz etti. Burada, onların güzel bir şekilde baştan savulması hedeflenmektedir. Gerçi o kalabalığa kızları yetmezdi. Çünkü rivayete göre (sadece) iki kızı vardı. Ama kızlarıyla sözü dinlenen iki kişiyi razı etti mi onların peşinden gelenlerin ağzı kapanacaktı. Bu kalabalığın arasında sözü dinlenen bir kişinin bile olmadığı da düşünülebilir. Bu takdirde şöyle deriz: Çok az bir hayırla, çok büyük şerlerin bertaraf edildiği çok görülmüştür. Ayrıca Lût (a.s.) kızlarının daha temiz olduğunu belirtiyor. **Râzî**’nin *Tefsir-i Kebîr*’de dile getirdiği görüşe göre onları daha fazla arzulamalarını sağlamak, livata gibi böylesine habis davranışları hoş görmelerini kınamak ve livatayı terk etmelerini sağlamak maksadı ile getirilmiş mutlak bir fazlalıktır. Çünkü hayız hali bir eziyet ve pislik olduğu için o mahalden kaçınmak haramdır. Halbuki mahalli aslında mübahtır. Şu halde mahallin aslen haram olması durumunda böyle bir cezanın söz konusu olması tabii ki daha evlâdır.

Çirkin davranışları bırakarak ya da bu kızları misâfirlere tercih ederek *“Allah’tan*

korkun ve misafirlerimin önünde" misafirlerimle ilgili olarak ve onlar hakkında *"beni rezil etmeyin!"* Çünkü birinin misafirlerini rezil etmek, o kişiyi rezil etmektir. Nitekim biriyle ilgili olanlara ikram etmek de o kişiye ikram etmek demektir. *"İçinizde aklı başında"* çirkin davranışlardan vazgeçirecek ve gerçeğe iletecek tek *"bir adam yok mu?!" dedi."*

Kâşifî der ki: "Yâni sizden yol bulmuş, hidâyete ermiş bir adam yok mu ki size öğüt ve nasîhat versin, sizi kötü işlerden uzak tutsun?!"

*et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*de şöyle denilir: "Benim nasihatimi kabul edecek ve dosdoğru bir şekilde Allah'a yönelerek sizi Allah'ın azabından kurtaracak aklı başında biri yok mu?!" demektir." Çünkü hak üzere bulunan tek bir adam, büyük bir toplum ve bir iksir gibidir.

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِى بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَاِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾

79. Dediler ki: "Senin kızlarında bizim bir hakkımız olmadığını biliyorsun. Ve sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin."

"Dediler ki: "Senin kızlarında bizim bir hakkımız" senin kızlarına ihtiyacımız *"olmadığını"* onları arzulamadığımızı, dolayısıyla onlarla evlenmeyeceğimizi *"biliyorsun."* Bu sözleri, kadınlarla beraber olmanın âdetleri olmadığını ifade etmek maksadıyla söylüyorlar. Bu sebepledir ki *"biliyorsun"* dediler. Çünkü Lût (a.s.) bunu biliyordu ama özellikle kızlarına ilgi ve arzu duymadıklarını bilmiyordu. Şu ifade bunu destekler mâhiyettedir: *"Ve sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin."* İstediğimiz erkeklerle birlikte olmaktır.

Bu istekleri, esâsında Cenab-ı Hakk'ın kahrı sebebiyle onlar için ezelî olarak hazırlanan şeyi, yâni azâba uğrayarak yok olmayı istemiş olmaktadırlar.

قَالَ لَوْ اَنَّ لِى بِكُمْ قُوَّةً اَوْ اٰوِى اِلٰى رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾

80. "Keşke size karşı bir gücüm olsaydı veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim!" dedi.

Lût (a.s.) onların içinde bulundukları azgın davranıştan vazgeçmeyeceklerini anlayınca, *"Keşke size karşı bir gücüm olsaydı veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim!" dedi."* Keşke sizi savacak, size karşı koyacak kadar güçlü olsaydım yahut da dayanabileceğim, sizi men edebilecek, beni sizden koruyacak, gücü ve koruması itibariyle bir dağın sarp kısımlarına benzeyen güçlü bir yardımcıya sığınabilseydim!"

Kâşifî der ki: "Yani Lût (a.s.): "Yani bir aşîret ve bir kabîle ki onları men etmeye

muktedir olmam mümkün olsun.” dedi.

Lût (a.s.) onlar içerisinde garip bir kimseydi. Önemli işlerde sığınacağı aşîreti ve kabîlesi yoktu. Garip kimseye genellikle bir çok memlekette kimse yardım etmez. Özellikle de bu zamanda.

Nitekim **Hâfız** şöyle der:

Garipleri gözetmek güzellikle anılmaya sebeptir
Ey can, herhalde bu kural sizin şehrinizde yoktur

Lût (a.s.) güçlü olmayı istiyor. Çünkü Allah Teâlâ, ***“Sizi güçsüz yarattı.”*** (er-Rûm, 30/54) âyetinde belirtildiği gibi insanları güçsüz yaratmıştır. Ârif olan, bu güçsüzlüğe hem zevk hem de hâl olarak bakar. Bu sebepledir ki şöyle denir: “Mârifeti tam olan ârif, vahdet-i cem‘iyetin altında makhûr olduğundan tesir ve tasarrufta bulunmaktan son derece acz ve zaaf içerisindedir. Allah Teâlâ: ***“Onu vekil edin.”*** (el-Müzzemmil, 73/9) buyurmuştur. Vekil ise tasarrufta bulunandır. Tasarrufta bulunması kesin olarak ilham edildiğinde tasarrufta bulunur. Tasarrufta bulunmaktan men edilirse vazgeçer. Tasarrufta bulunmakla bulunmamak arasında serbest bırakılırsa tasarrufu terk etmeyi tercih eder. Mârifeti eksik olanlar ise böyle değildir.

Mesnevî’de şöyle denilir:

Ey bizim canımıza can olan
Biz kim oluyoruz ki seninle ortada olalım, görünelim
Gergefin eli yok ki onu uzaklaştırmak için kımıldatsın
Dili yok ki fayda ve zarar konusunda ses çıkarsın
Kudret huzûrunda bütün âlem mahlûkları
İğne önünde gergef gibi âcizdir

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Allah kardeşim Lût’a merhamet etsin, çok güçlü bir kaleye sığınırdı*.”[158] Bu kale, Allah’ın yardımı ve desteğidir. Bu ifadenin mânâsı konusunda ihtilâf edilmiştir:

Kâşifî şöyle der: “Yani o Cenâb-ı Hakk’a sığındı, Cenâb-ı Hak da ona yardım etti. Zaten bîçârelere O’nun dergâhından başka sığınak yoktur.”

O’nun kapısının eşiği cümlenin kıblesidir
Balıktan Ay’a kadar O’nun himâyesindedir
Kim ki gönlünü O’nun korumasına bağlamıştır
İki âlemin gamından kurtulmuştur

Şeyhzâde ise şöyle diyor: “Yani Lût, çok sarp bir kaleye sığınmayı ister veya temenni ederdi.”

“*Allah rahmet etsin*” ifâdesi, Lût (a.s.)’ın bu sözünün, kendisine yardım edecek bir

yardımcı bulunacağı konusunda çok büyük bir yeis ve tam bir ümitsizliğe düşmek mânâsına geleceği için ona yakışmadığına işâret ediyor. Oysa sığındığı Zât'tan daha güçlü bir sığınak yoktur. Allah Teâlâ hiç kuluna yetmez mi?"

İbn Abbas (r. anhümâ)'nın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Allah Teâlâ Lût (a.s.)'dan sonra gönderdiği tüm peygamberleri kavimleri içerisinde güç sahibi olarak göndermiştir." Yani dâvetleri zarûri olarak benimsenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.)'i de kabilesinin Ebû Tâlib gibi fertleri himâye ederdi. Ebû Tâlib akrabalık bağlarını göz önünde bulundurarak O'na daima göğüs gererdi. Hz. Peygamber (s.a.) de zâten hicret etmeye Ebû Tâlib'in vefâtından sonra mecbûr kaldı.

قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ
مِنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا امْرَأَتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا
مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾

81. *(Melekler)* dediler ki: "Ey Lût, biz Rabb'inin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında âilenle *(yola çıkıp)* yürü. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan *(azap)* şüphesiz ona da isâbet edecektir. Onlara vâdedilen *(helâkin)* zamanı sabah vaktidir. Zaten sabah da yakın değil mi?"

Rivâyet edilir ki kavmi gelince Lût (a.s.), misafirlerini korumak maksadıyla kapıyı kapadı ve kapının arkasından onlarla mücadeleye başladı. Kavmi de bunun üzerine duvara tırmandılar. Melekler Lût (a.s.)'ın içinde bulunduğu bu sıkıntılı durumu görünce *"dediler ki: "Ey Lût, biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar."* Sana hiçbir zarar ve sıkıntı veremezler. Biz varken seni mahcup da edemezler. Çünkü senin dayanağın kuvvetlidir. Kapıyı aç, bizi onlarla baş başa bırak. Bunun üzerine Lût (a.s.) kapıyı açtı. Oradakiler de içeri girdi. Bu sırada Cebrail (a.s.) onları cezalandırmak için Rabb'inden izin istedi. Rabbi de izin verdi. İzni alan Cebrail (a.s.) aslî sûretine bürünmüş olarak kalkıp kanadını açtı.

Cebrail (a.s.)'ın iki kanadı vardır. Bu kanatların üzerinde dizilmiş inciden bir kuşak vardır. Parlak ve bembeyazdır.

Kanadıyla yüzlerine vurarak gözlerini kör etti. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Bunun üzerine gözlerini kör ettik."*** (el-Kamer, 54/37) buyurmuştur. Artık yollarını bulamıyorlardı. "İmdat imdat! Lût'un evinde büyücüler var." diye bağırarak dışarı çıktılar. Bir yandan da "Sabahleyin görürsün sen!" diye tehdit ediyorlardı.

"Sen gecenin bir kısmında" yani gecenin sonunda ya da **İbn Abbas** (r.anhümâ)'nın

dediğine göre gecenin bir bölümünde *“âilenle”* yola çıkıp *“yürü.”*

“Karından başka” -çünkü ötekilere erişen azap ona da erişecektir- *“sizden”* sen ve ailenden *“hiçbiri geride kalmasın.”* kendisine emredilen şeyi yerine getirmekten imtina etmesin, geri durmasın. Veya arkasına bakmasın. Bu ihtimâle göre öyle görünüyor ki bunların şehirde malları, kumaşları ve arkadaşları vardı. İşte melekler, bu eşyaları, bırakıp kalbî alâkalarını keserek çıkmalarını emretti. Nitekim *et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye*’de şöyle denilir: *“İçinizden hiç kimse”* onların içinde bulundukları dünyaya, dünya ziynetlerine ve dünya metâlarına *“bakmasın.”* Bu ifade ile Allah, bâtının dünyadan ve dünyadaki varlıklardan tecrid edilmesini istemektedir. Çünkü azaptan ve helâktan kurtulmak buna bağlıdır.”

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Allah’ım! Ashabımın hicretlerini devam ettir, onları gerisin geri döndürme*.”[159] Hicret ettikleri şehre hasret çektirme ki vatanlarına az da olsa meylederek sevapları azalmasın.

Ebü’l-Leys, tefsîrinde şöyle der: “Lût, ailesini ve kızları **Reysâ** ile **Raura**’yı topladı. Cebrail de Lût’u, kızları ve malları ile birlikte bir kanadına alarak **Zağar** şehrine getirdi. Burası beş aded Lût şehrinden biriydi ve **Sodom**’a dört fersah mesafede bulunuyordu. Bu şehirdekiler Sodomlular gibi çirkin ameller içerisinde değillerdi.” Ancak gayet açık olduğu üzere geceleyin gitme emri bu ifadeye ters düşmektedir.

Bahru’l-ulûm’da şöyle denilir: “Geri dönüp bakmaları sırf kavimlerinin başına gelecek azâbı görüp de onlara acımasınlar diye yasaklanmıştır. “Geri dönüp bakmamak” hiç durmaksızın devamlı yürümekten kinâye de olabilir. Çünkü dönüp arkasına bakanlar az da olsa mutlaka dururlar.

“Çünkü onlara gelecek olan” azap *“şüphesiz ona”* hanımına *“da isâbet edecektir.”* Yani peygamberin âilesi içerisinde dalâlate düştüğü için o da helâk olmuştur. Buradaki “aile”den maksad, Lût’un karısıdır. Çünkü peygamberlik evine mensup olma şerefine ermesine rağmen dalâlettekilerle birlikte hareket ettiğinden dolayı sapıtmış ve bu sapıklığı ve inkârı onlarla birlikte kendisinin de helâk olmasına yol açmıştır.

Burada ağyâr ile beraber hareket etmekte çok büyük zarar olduğuna işâret vardır.

Lût (a.s.)’ın eşi kötülerle yâr ve dost oldu
Onun için hânedân-ı nübüvvetten olamadı

“Onlara vaadedilen” azap ve helâkin *“zamanı sabah vaktidir.”* Bu ifade, *el-İrşad*’da belirtildiği üzere hem ‘gece yürüme’ emrini hem de hızlı hareket etmeyi teşvik eden ‘geriye dönüp bakma’ yasağının sebebini açıklamaktadır.

Rivâyet edilmiştir ki Lût (a.s.) meleklere: “Onlara vaadedilen azâbın zamanı ne vakit?” diye sordu. Onlar: “Sabahleyin” dediler. Lût (a.s.): “Ben daha acele olmasını istiyorum.” dedi. Melekler bunun üzerine: *“Zaten sabah da yakın değil mi?”* dediler.

Lût kavminin sabahleyin helâk olmaları takdir buyrulmuştur. Çünkü sabah vakti, istirahat ve uyku vaktidir. Azabın bu vakitte gelmesi, çok daha kötüdür. Ayrıca bu vakit,

düşünenler için ibret almaya daha uygundur.

Burada vefat sabahının da herkes için yakın olduğuna işâret vardır. Ölüm sabâhı insanı yakalayınca dünyada sadece gündüzün bir saati kadar yaşamış gibi olacaktır.

Sa'dî şöyle der:

Niçin bu dünya kervanına gönül veririz
Çünkü dostlar gittiler, biz de gitmek üzereyiz
İmdi ey günahların tozuna toprağına bulaşan, pek yakında
Garîb olan şehre sefer etmek istersin
Toprağının üzerinden ne kadar sabâ rüzgârı esip geçer
Toprağımızın her zerresini bir yere savurur

فَلَمَّا جَٓاءَ اَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً
مِنْ سِجّ۪يلٍ مَنْضُودٍ ﴿٨٢﴾

82. Emrimiz gelince, oranın üstünü altına getirdik ve üzerlerine *(balçıktan)* pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık.

"Emrimiz" yani azâbımızın vakti ve vaadedilen zaman, yâni sabah vakti *"gelince"* kâmil olan kudretimizle *"oranın"* "el-mü'tefikât=altüst olan şehirler" denilen Lût kavmi kasabalarının, dört bin ya da dört yüz bin kişinin yaşadığı dört şehrin *"üstünü altına getirdik."* Bu şehirleri şu gördüğünüz şekle çevirdik. Bunlar, Sodom, Gomora, Kaduma ve Mezvâyim şehirleridir. Bu şehirler, Beytü'l-makdis'e üç günlük mesâfede bulunuyorlardı.

Kâşifî der ki: "Bu şehirlerden her birinde eli kılıç tutan yüz bin kişi vardı."

Rivâyet edilir ki Cebrail (a.s.) kanadını bu şehirlerin altına sokup yerlerinden sökerek göğe kaldırdı. O kadar ki göktekiler köpeklerin havlamasını, horozların ötüşünü duyuyordu. Ne bir kap tersine çevrildi ne de uyuyanlar uyandı. Cebrail (a.s.) daha sonra bu şehirleri, insanların üzerine ters çevirdi ve şehirler gökten yere doğru düştü.

"ve" bu şehirlerde yaşayanların *"üzerlerine"* baş aşağı ettikten sonra balçıktan *"pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık."* Bu âyetin normal olarak: "Bu işte görevli melekler, getirdi, yağdırdı." şeklinde olması gerekirken sebebiyet veren kendisi olduğundan kendisine isnâd etmiştir. Bu, işin büyüklüğünü göstermek ve muhâtabı korkutmak içindir.

مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ ۜ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾

83. ***(O taşlar:)*** **Rabb'in katında işaretlenerek** ***(yağdırılmıştır).*** **Onlar zalimlerden uzak değildir.**

O taşlar: *"Rabb'in katında"* yâni Rabb'in katından geldi, demektir. **Kâşifî** belirttiğine göre 'Senin Rabb'in hazînesinde hazırlamış, âmâde kılmış idi.' demektir. *"işaretlenerek"* yağdırılmıştır. Bu taşlar dünya taşlarına benzemiyordu. Ya da kime isabet edecekse onun adı yazılmıştı.

Rivâyet edilir ki taşlar, bu topluluktan ayrılıp başka yerlere gitmiş olanları nerede olurlarsa olsunlar izleyip helâk etmiştir. Hatta onlardan birisi Harem-i Şerif bölgesine girince taş kırk gün havada asılı kalmış, oradan çıkınca başına isabet ederek adamı helâk etmiştir.

Zâhidî Tefsîri'nde şöyle denilir: Büyük taşlar küp gibi, küçük taşlar ise su testisi kadardı.

Fakir **(Bursevî)** şöyle der: Öyle tahmin ediyorum ki şehirlerin üstünün altına çevrilmesinden sonra bir de taş yağdırılması, -tıpkı Salih kavminin o korkunç sesle helâk edilmesinden sonra başlarına gelen zelzele gibi- sırf cezayı tam olarak vermek ve çeşitli ihtiyaçları için şehirlerden ayrılıp yolculuğa çıkanların da helâk olmasını sağlamak içindir. Anlaşılan budur. En iyisini Allah bilir.

"Onlar" özellikleri belirtilen bu taşlar, *"zâlimlerden"* yâni hiçbir zâlimden *"uzak değildir."* Lût kavmi de zulümleri sebebiyle bu azaba müstahak ve dûçar olmuştur.

Bu ifadede bütün zâlimler için tehdid vardır. Hz. Peygamber (s.a.)'in bu ifadenin mânâsını Cebrail (a.s.)'a sorduğu, onun da şu cevabı verdiği kaydedilir: "Burada, senin ümmetinin zâlimleri kastediliyor. Hiçbir zâlim yoktur ki her an başına düşüverecek bir taşın hedefi olmasın."

Hâsılı, zâlimler bu taşlardan kurtulacaklarını, selâmete ereceklerini sanmasınlar. Aksine öldükleri ve ölümlerinin sabahına erdiklerinde bu taşlar üzerlerine düşecektir.

Şu hâdise de bu anlattığımıza benziyor: Hz. Peygamber (s.a.) ashâbı ile birlikte mescidde otururlarken, büyük bir gürültü duydular. Bu, bir duvarın yıkılırken çıkardığı gürültüye benziyordu. Korktular ve endişeye kapıldılar. Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu:

"*–Bu gürültünün ne olduğunu biliyor musunuz?*"

Oradakiler:

"–Allah ve Rasûlü daha iyi bilir." deyince şöyle buyurdu:

"*–Yetmiş sene önce cehennemin üst tarafından atılan bir taş şu anda dibine ulaştı. İşte bu taşın dibe ulaşması ve oraya düşmesinin çıkardığı gürültüdür.*"

Hz. Peygamber (s.a.) sözünü bitirmemişti ki münafıklardan birinin evinden bir feryad yükseldi. Bu adam yetmiş sene yaşadıktan sonra ölmüş ve cehennemin dibini

boylamıştı.[160] Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***“Şüphesiz ki münâfıklar, cehennemin en alt tabakasındadırlar.”*** (en-Nisa, 4/145) İşte orada bulunanların Allah Teâlâ’nın kendilerine işittirdiği bu gürültüyü duymaları, ibret almaları içindir.

Bir haberde Rasûlullah (s.a.)’in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: “*Mirac gecesi üçüncü semâda duran bir taş gördüm. Cebrail’e bunun mâhiyetini sordum. “Bundan sorma.” dedi. Dönüşümde o taşın üzerinde durarak: “Taş hakkında bana bilgi ver.” deyince, Cebrail: “Bu, Lût kavmine yağdırılan taşlardan ayrılarak ümmetinin zâlimlerine saklanmıştır.” dedi. Sonra da* **“Onlar zâlimlerden uzak değildir.”** *âyetini okudu*.” *Zehratü’r-riyâz’*da böyle geçmektedir.

Âlim olan zâlimden âr eder, öğüt vermezse
Onun üzerine gökten taş yağmasına şaşılmaz

et-Tibyân’da şöyle denilir: “ بَعِيدٌ/ uzak” demek olmayacak, meydana gelmesi düşünülemeyen demektir. Olacak her şey ise yakındır.

Muhammed b. Mervan’ın şöyle anlattığı rivayet edilir: “Son geçişimizde Nube adasında bulundum. Çadır kurulmasını emrettim. Çadır kurulurken bu kabileye mensup adamlar hayret ederek ortaya çıktılar. Başına bir elbise bağlamış kel ve uzun boylu bir adam olan hükümdarları bizi karşılayıp selâm verdi ve yere oturdu. Hükümdara:

“–Neden yaygının üstüne otur muyorsun?” deyince şöyle dedi:

“–Ben hükümdarım, ama Allah’ın yücelttiği kimselerin O’na karşı mütevazi olması gerekir.”

Büyüklerin tevâzu göstermesi güzeldir
Eğer fakir tevâzu gösterirse bu onun ahlâkıdır

Hükümdar daha sonra:

“–Peki kitabınızda fesâd yasaklandığı halde siz neden ekinimizi hayvanlarınıza çiğnetiyorsunuz?” diye sordu. Ben:

“–Cahillikleri yüzünden kölelerimiz yapmıştır.” dedim.

“–Peki dininizde yasak olduğu halde niçin şarap içiyorsunuz?” deyince

“–Taraftarlarımız câhillikleri sebebiyle yapıyorlar işte” diye cevapladım.

“–Peki Peygamberiniz’in lisanıyla yasaklandığı halde niçin ipek giyiyor, altın ve gümüşle süsleniyorsunuz?” dedi.

“–Hizmetçilerimizin yabancı ırktan olanları böyle yapıyor, biz de onlara karşı çıkmayı kerih görüyoruz.” dedim.

Bunun üzerine yüzüme bakarak öne sürdüğüm tüm mazeretleri alay edercesine tekrarladı ve şöyle dedi:

"–Durum hiç de senin dediğin gibi değil ey İbn Mervan. Durum şu ki size hükümdarlık verildi, fakat siz zulmettiniz, size emredilenleri terk ettiniz. Allah da yaptıklarınızın cezâsını size tattırdı. Allah'ın sizin üzerinizde sayılamayacak kadar çok nimeti var. Korkarım, benim topraklarımda bulunurken Allah sana bir musîbet verecek ve bu bela seninle birlikte benim başıma da gelecek. Bu bakımdan buradan çekip gitmeni istiyorum."

Bilesin ki zulüm, her kalbe takdir edildiği kadar damlayan kasâvetin/katılığın sonuçlarındandır. Dolayısıyla insanın katı yürekliliği arttığı sürece, zulmü de artmaya devam eder. Sonunda katılık kalp aynasını kuşatınca, artık bu adamın kurtulmasından ümid kesilir. Kahır ve celal semasından inen katılık taşıyla helâk edilenler kervanına katılmış olur. Allah bizi ve sizi azmaktan ve fesaddan korusun, adâlete ve salâha irşad eylesin. Şüphesiz ki O, irşadın yegane sâhibidir.

---

[156]. *Buhârî*, Edeb, 60; *Müslim*, Zühd, 52

[157]. *Ebû Dâvud*, Sünnet, 19; *Müsned*, I, 288, 463; IV, 293

[158]. *Buhârî*, Enbiya, 15

[159]. *Buhârî*, Cenâiz, 37, Menâkıbu'l-Ensâr, 49; *Müslim*, Vasiyyet, 5; *Ebû Dâvud*, Vasâya, 2; *Tirmizî*, Vasâyâ, 1; *Muvatta*, Vasiyyet, 4

[160]. *Müslim*, Cennet, 31; *Müsned*, II, 371

ŞUAYB (A.S.) VE MEDYEN HALKI

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًاۜ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ
اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ اِنّٓى اَرٰيكُمْ بِخَيْرٍ وَاِنّٓى
اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ ﴿٨٤﴾ وَيَا قَوْمِ اَوْفُوا الْمِكْيَالَ
وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَٓاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا
فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ اللّٰهِ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَۚ
وَمَٓا اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ اَصَلٰوتُكَ تَأْمُرُكَ
اَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُنَٓا اَوْ اَنْ نَفْعَلَ فٓى اَمْوَالِنَا مَا نَشٰٓؤُاۜ اِنَّكَ لَاَنْتَ
الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾ قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّٓى
وَرَزَقَنٖى مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًاۜ وَمَٓا اُرٖيدُ اَنْ اُخَالِفَكُمْ اِلٰى مَٓا اَنْهٰيكُمْ عَنْهُۜ
اِنْ اُرٖيدُ اِلَّا الْاِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُۜ وَمَا تَوْفٖيقٖٓى اِلَّا بِاللّٰهِۜ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ
وَاِلَيْهِ اُنٖيبُ ﴿٨٨﴾ وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقٖٓى اَنْ يُصٖيبَكُمْ مِثْلُ مَٓا
اَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ اَوْ قَوْمَ هُودٍ اَوْ قَوْمَ صَالِحٍۜ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعٖيدٍ
﴿٨٩﴾ وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِۜ اِنَّ رَبّٖى رَحٖيمٌ وَدُودٌ ﴿٩٠﴾
قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثٖيرًا مِمَّا تَقُولُ وَاِنَّا لَنَرٰيكَ فٖينَا ضَعٖيفًاۚ
وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَۘ وَمَٓا اَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزٖيزٍ ﴿٩١﴾ قَالَ يَا قَوْمِ
اَرَهْطٖٓى اَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِۜ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَٓاءَكُمْ ظِهْرِيًّاۜ اِنَّ رَبّٖى
بِمَا تَعْمَلُونَ مُحٖيطٌ ﴿٩٢﴾ وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنّٖى
عَامِلٌۜ سَوْفَ تَعْلَمُونَۙ مَنْ يَأْتٖيهِ عَذَابٌ يُخْزٖيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌۜ
وَارْتَقِبُٓوا اِنّٖى مَعَكُمْ رَقٖيبٌ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا جَٓاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا
وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَاَخَذَتِ الَّذٖينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ
فَاَصْبَحُوا فٖى دِيَارِهِمْ جَاثِمٖينَۙ ﴿٩٤﴾ كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا فٖيهَاۜ اَلَا بُعْدًا
لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُۚ ﴿٩٥﴾

84. Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı *(gönderdik)*. Dedi ki: "Ey Kavmim, Allah'a

kulluk edin. Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Ben sizi bolluk içinde görüyorum ve ben gerçekten sizin için kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum."

85. "Ey kavmim, ölçüyü tartıyı adâletle yapın, insanların eşyasını eksik vermeyin ve yeryüzünde bozguncular olarak dolaşmayın."

86. "Eğer mü'min iseniz Allah'ın bıraktığı *(kâr),* sizin için daha hayırlıdır. Fakat ben sizin üzerinizde bir bekçi değilim."

87. Dediler ki: "Ey Şuayb, babalarımızın taptığı şeylerden yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mı emrediyor? Oysa sen yumuşak huylu ve çok akıllısın."

88. Dedi ki: "Ey kavmim, ya ben Rabbim tarafından *(verilmiş)* apaçık bir delil üzerinde isem ve O bana kendinden güzel bir rızık vermişse buna ne dersiniz? Sizi menettiğim şeylerin aksini yaparak size aykırı davranmak istemiyorum. Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslâh etmek istiyorum. Fakat başarmam ancak Allah'ın yardımı iledir. Yalnız O'na dayandım ve yalnız O'na yönelirim."

89. "Ey kavmim, sakın bana karşı gelmeniz sizi Nûh kavminin veya Hûd kavminin yahut Sâlih kavminin başlarına gelenler gibi size de bir musibet getirmesin. Lût kavmi de sizden uzak değildir."

90. "Rabb'inizden mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe edin. Muhakkak ki Rabb'im çok merhametlidir, çok sevendir."

91. Dediler ki: "Ey Şuayb, söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz ve içimizde seni cidden zayıf görüyoruz. Eğer kabilen olmasaydı, seni mutlaka taşlayarak öldürürdük. Sen bizden üstün değilsin."

92. *(Şuayb)* dedi ki: "Ey kavmim, size göre benim kabilem Allah'tan daha mı güçlü ve değerli ki O'nu *(Allah'ın emirlerini)* arkanıza atıp unuttunuz? Şüphesiz Rabb'im yapmakta olduklarınızı çepeçevre kuşatıcıdır."

93. "Ey kavmim, elinizden geleni yapın, doğrusu ben de yapacağım. Yakında azâbın kime gelip kendisini rezil edeceğini ve kimin yalancı olduğunu bileceksiniz. Gözetleyin, ben de sizinle beraber gözetlemekteyim."

94. Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla beraber îmân edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Zulmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı da yurtlarında dizüstü çökekaldılar.

95. Sanki orada hiç yaşamamışlardı. İyi bilin ki Semûd kavmi *(Allah'ın rahmetinden)* uzak olduğu gibi Medyen kavmi de uzak oldu.

"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı" gönderdik. Meyden, İbrahim (a.s.)'ın oğlunun adıdır. Sonradan kabilenin ismi haline gelmiştir. Yahut Medyen'in inşâ ettiği şehir olup

kurucusu Medyen'in adı ile adlandırılmıştır. Allah, Medyen kabilesine ya da Medyen şehri sâkinlerine de nesep bakımından kardeşleri, yâni kendilerinden biri olan Şuayb'ı peygamber olarak göndermiştir. Şuayb'ın tam adı şöyledir: Medyen oğlu Yeşcur oğlu Mikil oğlu Şuayb.

"Dedi ki: "Ey kavmim," sadece *"Allah'a kulluk edin"* ona hiçbir putu ortak koşmayın, çünkü *"sizin O'ndan başka tanrınız yoktur."*

Bütün peygamberlerin tevhîd konusunda söyledikleri hep aynıdır. Hepsi de yegâne ilâh olan Allah'a çağırır. İşte Şuayb (a.s.) da kavmine önce tevhîdi emrediyor. Çünkü işin aslı ve özü tevhiddir. Sonra helak olmalarını gerektireceği için onları alışageldikleri 'ölçü ve tartıyı eksiltme' davranışından men ederek şöyle diyor: *"Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın."* Yâni ölçü ve tartı âletlerini eksik tutmayın.

Medyen kavminin, biri diğerinden daha büyük olmak üzere iki ölçü, iki de tartı birimi vardı. Başkalarından bir şey alırken büyük ölçekle tam olarak tartmalarını isterler, kendileri başkalarına bir şey tarttıklarında ise küçük ölçeği kullanarak eksik tartarlardı. Söylenmek istenen şudur: İnsanların haklarını eksiltmeye tevessül ederek ölçeğin hacmini normalden eksik tutmayın. Ağırlık ölçüleri için de durum böyledir. Bu ifâde, ölçü ve tartı aletleri zikredilip ölçülüp tartılan şeylerin kastedilmesi kabilinden de olabilir.

Günümüzde her iki eksiltme şekli de sanki bu hâin inkârcılardan mîras kalmışçasına yaygındır.

"Ben sizi bolluk içinde görüyorum" Gerçekten ben sizi bu şekilde eksik ölçekle vermekten müstağnî kılacak kadar zengin ve bolluk içinde görüyorum. Yâni, fakir ve muhtaç değilsiniz ki hıyânet etmenize bir sebep olsun. Belki nimet içinde ve zenginsiniz. Hak Teâlâ'nın hakkını edâ etmek insanın kendi malından fayda görmesidir. Yoksa onun bunun hakkını eksik vermek değildir.

"Ve ben" bu eksiltmeden vazgeçmediğiniz takdirde *"gerçekten sizin için kuşatıcı"* yani hiçbirinizi dışarıda bırakmayacak *"bir günün azabından korkuyorum."* Bu azabdan maksad kıyamet gününün azâbı ya da hepsinin kökünü kazıyacak olan azabdır. 'Kuşatıcı olma' azabın vasfi olduğu halde burada azâbı da içine aldığı için gün kuşatıcı olmakla vasfedilmiştir. Öyleyse burada mecâzî bir isnad var demektir.

Arapçada azâb kelimesinin aslı, menetme; giderme mânâsındaki اَلْعَذْبُ den gelmektedir. Susuzluğu giderdiği için suya da ' عَذْبٌ ' denmiştir. Azâb ise cezalandırılan kişileri işledikleri suçlara dönmekten, başkalarını da bu suçları işlemekten menettiği, alıkoyduğu için 'azâb' adını almıştır.

وَيَا قَوْمِ اَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ

اَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾

85. “Ey kavmim, ölçüyü tartıyı adâletle yapın, insanların eşyasını eksik vermeyin ve yeryüzünde bozguncular olarak dolaşmayın.”

“Ey kavmim, ölçüyü ve tartıyı adâletle yapın” Hakkın îfâsı, tam ve noksansız bir şekilde verilmesi demektir. Yâni içinizde mesuliyetten kurtulduğunuza dâir bir yakin hâsıl olacak şekilde eksiksiz ve noksansız bir biçimde vermeye gayret edin.

“بِالْقِسْطِ (adâletle)” kelimesi, ‘adâlet ve eşitliğe riayet ederek’ demektir. Çünkü ölçü ve tartıda fazla vermek her ne kadar bir fazîlet ve kerem göstergesi ve mendûb bir şey ise de tıpkı noksan vermede olduğu gibi ölçü aletinin doğruyu gösterip göstermemesi açısından sakıncalıdır. Fazla vermek, ölçü âletini kendisi için bir şey tartmakta kullandığında; eksik vermek ise başkası için bir şey tartmakta kullandığında düşünülebilir. *el-İrşâd*’da böyle geçmektedir.

Allah Teâlâ “tam verme”nin zıddı olan eksik vermeyi yasakladıktan sonra tam ve adâletli vermeyi açıkça zikretmektedir. Çünkü, önce ‘ölçü ve tartıda’ noksan yapılmasından nehyedildikten sonra bunların eksiklik olmaksızın yapılması emredilmiştir. Bunun mânâsı, ölçü ve tartıda noksanlık yapılmamasıdır. Netice olarak ölçü ve tartının tam olarak yapılması emri, ölçü ve tartı âletlerinin düzeltilip normal hâle getirilmesinden sonradır. Bu bakımdan âyette herhangi bir tekrar yoktur. Nitekim **Müfti Sa‘dî**’nin *Hâşiye*’sinde böyle denilmektedir.

“İnsanların eşyâsını” bu eşyâ ne olursa olsun, ister tartılan ister ölçülen, ister değerli, ister değersiz olsun *“eksik vermeyin”* **Şuayb** (a.s.)’ın kavmi, simsarların yaptığı gibi satılan her şeyden bir miktar komisyon alıp müşterilere o malın değerini azaltarak verirlerdi.

“Ve yeryüzünde bozguncular olarak dolaşmayın.” “ اَلْعَيْثُ ” bozgunculuk etmekten daha şiddetli bir fiildir. Yâni mütemadiyen bozgunculuk etmeyin. Çünkü bu kavim, devamlı olarak bozgunculuk ederdi. İşte bu kendilerine yasaklanmış olmaktadır. Başkalarının haklarını eksik vermek de fesad sayılır. Altın ve gümüş paraların kenarlarından eksilterek ağırlığını düşürmek ve bazı şartlardan istifade ile bu noksan akçeleri piyasaya sürmek gibi hareketler de bozgunculuk fiillerindendir.

بَقِيَّتُ اللّٰهِ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۚ وَمَٓا اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾

86. “Eğer mü’min iseniz Allah’ın bıraktığı *(kâr),* sizin için daha hayırlıdır. Fakat ben sizin üzerinizde bir bekçi değilim.”

“Eğer mü’min iseniz” inanmış olmak şartıyla size söylediğim şeyler konusunda beni tasdik ediyorsanız *“Allah’ın bıraktığı”* yani haramı terk ettikten sonra Allah’ın size bıraktığı helal kazanç *“sizin için”* eksik verip ölçüsüz davranarak biriktirdiklerinizden *“daha hayırlıdır.”* Çünkü siz ne kadar bunlarda hayır bulunduğunu düşünseniz bile Cenab-ı Hakk’ın buyurduğu gibi bunlar yok olup gidecek olan hattâ sırf şer olan

şeylerdir. Nitekim Allah Teâlâ: ***“Allah fâizin bereketini giderir, sadakaları ise bereketlendirir.”*** (el-Bakara, 2/276) buyurmuştur.

“ بَقِيَّةُ / bıraktığı” kelimesinin Allah’a izâfe edilmesi bu kazancın şerefini gösterir. Nitekim ‘Beytullah’ ve ‘Allah’ın devesi’ tabirleri de böyledir. Çünkü, ölçüyü ve tartıyı tam olarak yaptıktan sonra geri kalan helal rızık, kendisine şeref bahşedilme hakkını kazanmıştır.

Şerhu’ş-Şir‘a’da şöyle der: “Hiç kimse, alış-veriş ederken hile ve laf kalabalığı ile malını cazip gösterme yoluna gitmesin. Çünkü böyle yapmakla rızık artacak değildir. Aksine rızkın bereketi gider. Böyle yollarla azar azar mal biriktirenlerin malını Allah bir anda tamamen yok eder ve sâhibine de sadece malın her bir zerresinin mesuliyeti kalır. Sözgelimi, fazla gözüksün diye süte su katan bir adamın inekleri bir sel felaketine maruz kalarak telef olmuş da küçük kızı adama şöyle demiş: “Babacığım süte kattığın sular birikti birikti ve sonunda inekleri telef etti.”

Cenab-ı Hak âyette, hakkı tam olarak verdikten sonra geri kalan kârın hayırlı olabilmesi için mü’min olmayı şart koşuyor. Çünkü tam olarak vermenin sağlayacağı fayda, yâni sevap kazanmak ve azaptan kurtulmak ancak îman etmek suretiyle elde edilir. Çünkü kâfirler ölçü ve tartıyı tam olarak yapsalar da yapmasalar da cehennem azabında sürekli kalacaklar, hem ilâhî rızâdan hem de Allah’ın vereceği sevaptan mahrum olacaklardır.

“Fakat ben sizin üzerinizde bir bekçi değilim.” Yâni sizi günah ve kabahatlerden korumak için gönderilmedim. Ben sadece bir tebliğci, hayrın ne olduğuna dikkat çeken ve nasîhat eden bir kimse olarak gönderildim. Bu görevimi de ifa etmiş bulunuyorum.

Ben tebliğ edilmesi şart olan şeyleri sana söyledim
Sen benim sözümden ister öğüt al, ister bıkkınlık göster

Bilesin ki gerek ahkâmda gerekse muâmelatta adâlet, Allah’ın yeryüzündeki terâzisidir. Adaletten ayrılmak, kulların cezâlandırılmasını gerektirir. Bu sebeple zulümden uzak durmak gerekir. “Zulüm”den maksad, başkalarının zararına olan her şeydir. Adâlet ise asla başkalarının zararına olmayan şeydir.

İkrime (r.a.): “Tartı ve ölçüde hîle yapan herkesin cehennemlik olduğuna şehadet ederim.” demiştir. Ona: “Ölçüye ve tartıya tam olarak kim riâyet ediyor?” diye sorulunca şöyle cevap vermiştir: “Medine’de kendisi için tartılmasını istediği gibi tartan, kendisi için ölçülmesini istediği gibi ölçen bir Allah’ın kulu neredeyse kalmadı. Allah Teâlâ ise bu şekilde davrananlara ***“Ölçü ve tartıda hile yapanlara yazıklar olsun.”*** (el-Mutaffifin, 83/1) buyuruyor.”

Saîd b. Müseyyeb de şöyle diyor: “Ölçüye ve tartıya hakkıyla riayet edenlerin bulunduğu bir yere gittiğin zaman orada çok kal, ölçüyü ve tartıyı eksik yapanların bulunduğu bir yere gittiğin zaman ise orada hiç durma.”

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Hıyânetin ortaya çıktığı bir toplulukta*

bulunanların kalplerine Allah mutlaka korku ilka eder. Zinânın alenen yapıldığı bir yerde mutlaka ölümler çoğalır. Ölçü ve tartının eksik yapıldığı yerde yaşayanların rızkını Allah mutlaka keser. Adâletsiz hüküm verilen bir toplumda mutlaka kan akıtma hâdiseleri yaygınlaşır. Anlaşmaya bağlı kalmayan bir topluluğa da Allah mutlaka düşmanı musallat eder.”[161]

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: *“Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın.”* Yani muhabbet ölçüsü ile taleb tartısını eksik yapmayın. Çünkü muhabbetin bir ölçüsü vardır ki o, mâsivâya düşman olmaktır. Nitekim Halil İbrahim (a.s.) dostluğunu ızhar ederken: ***“Âlemlerin Rabbi müstesna, onlar benim düşmanımdır.”*** (eş-Şuarâ, 26/77) demiştir. Allah Teâlâ ile birlikte bir kimseyi veya bir şeyi sevdiğin zaman, Allah'ı sevme ölçüsünde eksiklik yapmış olursun. Ayrıca talebin de bir tartısı vardır ki o, şeriat ve tarikat ayakları üzerinde yürümektir. Nitekim şöyle denilmiştir: “İki adımla vâsıl olursun” Bu iki adım olmadan hareket edersen tartıyı eksiltmiş olursun.”

Şu halde müride düşen, velî ve nebîlerin terbiyesiyle terbiyelenip ayağını birinci yola koyarken kendisine emredilip şart koşulduğu üzere koymasıdır. Güvenilir ve dosdoğru olması, adâletle sağlam bir denge üzerinde dosdoğru bir kıstasla tartarak, sağlam bir ölçüyle ölçerek bütün hak sahiplerine haklarını vermesi gerekir. İşte o zaman Mevlâ, dünyada hüsn-i kabûlü ve mehdi, âhirette ise sevabı ve nimetlere ermeyi lütfeder. O da mutlu yaşar; mutlu ölür. Ama haksızlık eder, zâlim ve hâin olur, büyüklük taslar ve kötülüklerde ısrar eder, Allah'ın fazlı ve affi da imdadına yetişmezse Allah ona dünyada reddedilme ve kötülenme ile, âhirette ise azab ve intikam almak sûretiyle adâletiyle muâmele eder. Böylece şakî olarak yaşar; şakî olarak ölür ve şakî olarak dirilir.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Terazin eğriydi, azgındı,
Mükâfât terâzisinin doğru olmasını neden beklersin?
Hıyânette, eksik tartmada âdetâ sol ayak kesilmiştin,
Nasıl olur da terâzin sağ yanından gelir?
A boyu bükülmüş, mükâfât ve cezâ gölge gibidir,
Elbette gölgen de önüne iki büklüm düşecek.

قَالُوا يَا شُعَيْبُ اَصَلٰوتُكَ تَأْمُرُكَ اَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ اٰبَاۤؤُنَا اَوْ اَنْ نَفْعَلَ فٖى اَمْوَالِنَا مَا نَشٰۤؤُاۜ اِنَّكَ لَاَنْتَ الْحَلٖيمُ الرَّشٖيدُ ﴿٨٧﴾

87. Dediler ki: “Ey Şuayb, babalarımızın taptığı şeylerden yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mı emrediyor? Oysa

sen yumuşak huylu ve çok akıllısın."

Rivâyet edilir ki peygamberler iki kısımdır: Onlardan bazısına savaşmak emredilmişti. Mûsâ, Dâvud ve Süleyman (aleyhimü's-selâm) gibi. Bazısına ise savaşmak emredilmedi. Şuayb (a.s.) onlardandı. Onun için kendi kavmiyle savaşa ruhsat verilmedi. Onlara öğüt verir ve nasihat eder, kendisi bütün gece namaz kılardı.

Onun kavmi *"dediler ki: "Ey Şuayb, babalarımızın taptığı şeylerden"* ki bunlar putlardır ve bizler onlara tapınmayı babamızdan, dedemizden tevârüs ettik. *"yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terk etmemizi"* kendi mallarımızda dilediğimiz gibi tasarrufta bulunmaktan vazgeçmemizi *"sana namazın mı emrediyor?"*

Bu ifâde ile emretme fiilini sırf dalga geçmek için Şuayb (a.s.)'ın namazına isnâd ediyorlar. Dolayısıyla maksadları gerçekten soru sormak değil, dalga geçmek olmuş oluyor. "Babalarımızın taptığı şeylerden" ifâdesi ile Şuayb (a.s.)'ın kendilerine putlara tapınmayı da zımnen yasaklayan sadece Allah'a kulluk etme emrine cevap veriyorlar. Bir sonraki ifade ise yine Şuayb (a.s.)'ın herkesin hakkına tam olarak riayet etme emriyle eksik ve noksan tartmayı yasaklamasına verilen bir cevaptır.

Âyetteki *"ev"* lafzı *"ve"* mânâsındadır. Çünkü Şuayb (a.s.)'ın onları mükellef tuttuğu prensipler, bunlardan sadece biri değil her ikisidir.

Bilesin ki topraktan altın, gümüş ve demiri ilk çıkaran, **İdris** (a.s.)'ın peygamberliği devrinde yaşayan ve İslâm davetçisi sâlih bir hükümdar olan **Hûşenk**'tir. Altın ve gümüşten ilk defa sikke basan ise **Dahhâk**'tır. Ne şekilde olursa olsun sikkeyi bozmak da yeryüzünde bozgunculuk yapmaktır.

Haccâc'a, hangi icrâatı sâyesinde kurtulacağını ümid ettiği sorulunca, bir çok şeye ilaveten "Altın, gümüş gibi madeni paralarda hile yapmadım." demiş.

"Oysa sen yumuşak huylu ve çok akıllısın." Rebîu'l-ebrâr'da belirtildiği gibi Medyen lügatine göre bu ifâdeler, ahmak ve beyinsiz anlamındadır.

el-Kevâşî'de denilir ki: "Yumuşak huylu ve çok akıllı izlenimi veriyorsun ama öyle değilsin, yani bize emredip gösterdiğin şeylerde ne yumuşak huylu, ne de çok akıllı birisin."

Müfessirlerin çoğu ise şöyle der: Bu ifâdeleri ile sapık, azgın ve beyinsiz demek istiyorlar ve bu şekilde onunla alay ediyorlardı. Tıpkı cimri birine: "Hâtem-i Tâî seni görecek olsaydı, cömertliği senden öğrenirdi": câhil birine: "Ey âlim"; başkalarını hafife alan birine de: "Ey yumuşak huylu" denilerek dalga geçilmesi gibi. Şu halde âyetteki ifâde, istiâre-i tebâiyye kabilindendir. Dalga geçmek üzere aradaki zıtlığı tenâsüb yerine koyarak beyinsizlik ve azgınlık yerine istiâre yoluyla yumuşak huyluluk ve akıllığı kullanıyorlar. Daha sonra bu beyinsizlik ve azgınlık mânâları da yumuşak huylu ve akıllı kelimelerine sirâyet etmiş oluyor.

قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَرَزَقَن۪ي مِنْهُ
رِزْقًا حَسَنًاۜ وَمَٓا اُر۪يدُ اَنْ اُخَالِفَكُمْ اِلٰى مَٓا اَنْهٰيكُمْ عَنْهُۜ اِنْ اُر۪يدُ
اِلَّا الْاِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُۜ وَمَا تَوْف۪يق۪ٓي اِلَّا بِاللّٰهِۜ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ
وَاِلَيْهِ اُن۪يبُ ﴿٨٨﴾

88. Dedi ki: "Ey kavmim, ya ben Rabbim tarafından *(verilmiş)* apaçık bir delil üzerinde isem ve O bana kendinden güzel bir rızık vermişse buna ne dersiniz? Sizi menettiğim şeylerin aksini yaparak size aykırı davranmak istemiyorum. Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslâh etmek istiyorum. Fakat başarmam ancak Allah'ın yardımı iledir. Yalnız O'na dayandım ve yalnız O'na yönelirim."

Şuayb *"dedi ki:* "*Ey kavmim, ya ben Rabbim tarafından"* verilmiş *"apaçık bir delil üzerinde isem"* benim ve davranışlarımın sâhibinden parlak bir burhan ve apaçık bir huccet üzerinde isem...

Buradaki şek ifâdesi muhatapların hâli dikkate alınarak kullanılmıştır. Şuayb (a.s.), bununla Allah Teâlâ'nın kendisine bahşettiği peygamberlik ve hikmeti ifâde ediyor ve böylece 'Bunları emredip şunları yasaklarken hiçbir senede dayanmıyor.' şeklindeki çirkin sözlerini reddetmiş oluyor.

"Ve O bana kendinden" kendi katından *"güzel bir rızık vermişse"* bu güzel rızık peygamberlik ve hikmettir "*buna ne dersiniz?"* bana haber verin bakalım.

Apaçık birer delil olan peygamberlik ve hikmetin aynı zamanda güzel bir rızık da olduğuna dikkat çekmek için bunlardan *"güzel rızık"* diye bahsedilmiştir. Nasıl rızık olmasınlar ki onun peygamberliği hem kendisi için hem de ümmeti için ebedî hayatın kaynağıdır.

Bazıları ise şöyle der: Buradaki "güzel rızık", Allah Teâlâ'nın Şuayb (a.s.)'a hiçbir haram şâibesi, yani eksiltme vesâire olmaksızın bahşettiği helâl kazançtır. Şuayb (a.s.), malı mülkü fazla olan biriydi.

Yâni deyin bakalım, şayed ben Rabbim katından apaçık bir delil ve yakin üzerinde isem, gerçekten de peygamber isem, bu durumda size haramı helâle karıştırarak; Allah'ı tek kabul etmenizi, putlara tapınmayı bırakmanızı, masiyetlerden vazgeçmenizi adâlet ve denge üzere davranmanızı emretmemek suretiyle peşinizden gitmem, size tâbi olmam benim için doğru olur mu?! Oysa peygamberler sadece bunları emretmek için gönderilmektedir.

Ölçü ve tartıyı eksik tutmayı size yasaklarken *"sizi menettiğim şeylerin aksini yaparak"* kendim buna meylederek *"size aykırı davranmak istemiyorum."* Ölçüyü ve tartıyı eksik tutma suçunu kendim irtikab ederken size bir şeyi yasaklayamam. Yani, kendim için neyi tercih ediyorsam, sizin için de onu tercih ediyorum. Çünkü, insanlara ameliyle değil de sözleriyle vaaz edenler vâiz değildir.

el-İhyâ'da şöyle denir: Allah Teâlâ İsa (a.s.)'a şöyle vahyetti: "Kendine vaaz et, şayet

kendin o öğüdü alıyorsan, insanlara da öğüt ver. Aksi takdirde benden hayâ et."
Hâfız der ki:

Vâizler bu cilveyi mihrabda ve minberde ederler
Yalnız kalınca o işi başka türlü yaparlar
Bir müşkilim var, meclisin âlimine sor
Başkalarına tevbe buyuranlar neden tevbede eksik kalırlar?

"Ben" bu yaptığım emir ve yasaklamalarla *"sadece"* düzeltmeye *"gücümün yettiği kadar"* vaaz ve nasîhatle sizi *"ıslâh etmek istiyorum."*
Bahru'l-ulûm'da der ki: "Düzeltmeye gücüm yettiği müddetçe, imkânlarım elverdiği sürece çıkar ve yararınıza olan şeyleri size açıklamaya çalışacağım."
Sa'dî şöyle der:

Faydalı olduğunu bildiğin sözü söyle
Hiç kimseye makbûl gelmese de

"Fakat başarmam" maksadım olan sizi ıslah etme görevini gerçekleştirmeye muvaffak olmam *"ancak Allah'ın yardımı iledir."* Sadece O'nun destek ve yardımı iledir. Hatta ıslah, yaratma bakımından O'na dayanır. Ben ise ıslahın zâhirî sebeplerinden biriyim.
Hayır yollarını kolaylaştırmak demek olan 'tevfîk'in asıl mânâsı, hayır konusunda insanın fiillerinin kadere uygun olmasıdır. İttifak/tevâfuk ise insan fiillerinin ister hayır, ister şer olsun kadere uygun olmasıdır.
*et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*de şöyle der: "Tevfik, kulun ebedî bir inayete ve ezelî bir ihtimâma mazhar olması demektir."
"Yalnız O'na dayandım" O'nun dışındaki tüm varlıklardan yüz çevirerek bu konuda sadece O'na itimâd ettim. Çünkü O, her şeye kadir olan yegâne varlıktır. O'nun dışındakiler ise hadd-i zâtında sırf âcizdirler. Hattâ bize arka çıkmaları için kendilerinden yardım dilenemeyecek kadar değersiz yok hükmünde varlıklardır. *"ve yalnız O'na yönelirim."* Yâni ele aldığım bütün işlerimde O'na yönelirim.
Kasdedilenin şöyle olması da mümkündür: Gerek yaptığım, gerekse yapamadığım her şeyde hakka ve doğruya isâbet etmeye muvaffak oluşum, sadece O'nun yol göstermesi ve yardımı iledir.
"Yalnız O'na dayandım." ifadesi insanın mebdeini, nereden geldiğini bilme ile ilgili derecelerinin en yükseği olan katıksız tevhid makamına işârettir. *"Ve yalnız O'na yönelirim."* Yâni her meselede bütün benliğim ile O'na yönelirim, ifâdesinde de meâdın, dönüşün nereye olacağının bilgisine işâret edilmektedir.

Tevekkül üç çeşittir:

1- Mübtedînin/yolun başında olanın tevekkülü ki bu, geçim sağlama konusunda sebepleri terk etmektir.

2- Mütevassıtın/yolun ortasında olanın tevekkülü ki bu da Allah'la birlikte yaşamada geçimi terk etmektir.

3- Müntehînin/yolun sonunda olanın tevekkülü ise kendi varlığını Allah'ın varlığında tüketmektir. Kendisi olmaksızın O'nun hüviyyetinde bâkî olmak için her şeyde tasarruf sâhibi olanın O olduğu bilinciyle kendi ihtiyarını (irâdesini) O'nun ihtiyârında ifnâ etmektir. Tasarruf ve sebepleri sadece Müsebbibü'l-esbâb'dan/sebepleri var edenden görmektir.

et-Te'vîlâtü'l-Kâşâniyye'de şöyle der: "Tevhid mertebelerinin ilki, tevhîd-i ef'âl, sonra tevhîd-i sıfât, sonra da tevhîd-i zâttır. Çünkü zât sıfatlarla, sıfatlar fiillerle, fiiller ise eserlerle ve oluşlarla gizlenmiş, perdelenmiştir. İşte bu oluş hicâblarının ortadan kalkması ile kendisinde fiillerin tecellî ettiği kimse tevekkül eder. Fiil hicâblarının ortadan kalkması ile kendisinde sıfatların tecellî ettiği kimse râzı ve teslîm olur. Sıfat hicâblarının ortadan kalkması ile kendisinde zâtın tecellî ettiği kimse ise artık vahdettedir. Mutlak olarak muvahhid olur."

Mesnevî'de şöyle denilir:

Sen "Lâ ilahe illallah" demedikçe
Hakîkate varan açık yolu bulamazsın
Aşk öyle bir ateştir ki, alevlenince,
Sevgiliden başka ne varsa hepsini yakar, yandırır.
"Lâ" kılıcı, Hak'tan gayrısını keser, siler süpürür.
Bir bak da gör, "Lâ"(yok)dan sonra ne kaldı?
Ancak "illallah" kaldı, hepsi de gitti, yok oldu.
Ey şirki, ortaklığı yakıp yandıran aşk, şâd ol, yaşa!

Şu halde akıllıya düşen hakiki tevhid makamına ulaşana dek sâlih amellerle ve faydalı zikirlerle Hak yolunda çalışmak, bu makama ulaştıktan sonra nasihat ve dâvet yolunda peygamberlerin ve kâmil velilerin izini tâkip etmek, sırf Muhammedîleri çoğaltmak, dünyanın temel direklerini adâletle düzeltmek ve insanları en doğru yola sokmak gâyesiyle sadece düzeltme ve ıslâhtan başkasını istememektir. İrşâdın tesirini halk edecek olan Allah'tır. Her şeyin mebdei, kaynağı odur; dönüş ve varış da O'nadır.

وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي اَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا اَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ
اَوْ قَوْمَ هُودٍ اَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ ﴿٨٩﴾

89. "Ey kavmim, sakın bana karşı gelmeniz sizi Nûh kavminin veya Hûd kavminin

yahut Sâlih kavminin başlarına gelenler gibi size de bir musibet getirmesin. Lût kavmi de sizden uzak değildir.”

“Ey kavmim, sakın bana karşı gelmeniz” bana duyduğunuz düşmanlık ve nefret *“sizi Nûh kavminin”* uğradığı suda boğulma cezası *“veya Hûd kavminin”* uğradığı rüzgarla helâk edilme cezâsı *“yahut Sâlih Kavminin başlarına gelenler”* korkunç sesle helâk edilme cezâsı *“gibi size de bir musibet getirmesin.”* size erişmesine sebep olmasın.

“Lût kavmi de sizden uzak değildir.” Yâni Lût kavmi, sizin yaşadığınız zamana yakın bir zamanda inkâr ve masiyetleri yüzünden helâk edildiler. Bu bakımdan bundan önceki kavimlerden ibret almıyorsanız, bâri onlardan ibret alın! Onların başına gelenlerin sizin başınıza da gelmemesi için onlar gibi olmamaya çalışın.

Âyetin işârî yorumu şöyledir: İnsanoğlunun tabiatında şeytanlık sıfatlarından olan kötülüklerde diretme ve kendini büyük görme özellikleri gizlidir. Kendisine yasaklanan şeylere karşı haris olmak da onun tabiatında mevcuttur. Nitekim Âdem (a.s.) o ağacı yemekten menedilince onu yemek için çok şiddetli bir arzu duydu. İşte bu iki sıfat yüzündendir ki insanoğlu, kendisine bir şey emredildiği zaman kendini büyük görerek yüz çevirir. Kendisine bir şey yasaklandığında da onu yapacağım diye âdetâ yırtınır. Hele bu emir ve yasak bir de kendisi gibi bir insanoğlundan gelmişse.

Allah’a itâat etmek, mahlûklara itâat etmeye nazaran çok daha kolay kabul edilebilen bir şeydir. Çünkü itaat etmekte nefsi, benliği alçaltma, zelil kılma ve burnunu sürtme söz konusudur. Ayrıca yaradılan Yaratan’ı tarafından yüklenen vazifelere, kendisi gibi bir mahlûk tarafından yüklenenlerden daha fazla tahammül gösterir. Bu sır dolayısıyladır ki Cenab-ı Hak, peygamberleri gönderip yaradılanlara itâat etmelerini emretmiş ve şöyle buyurmuştur: ***“Allah’a itaat edin, Rasûl’e ve sizden olan ulü’l-emre** (yöneticilere) **itaat edin.”*** (en-Nisa, 4/59).

İşte kim ezelî inâyet sayesinde Allah tarafından başarılı ve muvaffak kılınmışsa, kendisine emredilenleri yapar, yasaklananlardan ise kaçınır, peygamberlerin getirdiklerine itâat eder. İtâatleri de onları, mahlûklara mahsûs sıfatların karanlıklarından hâlıkıyyet sıfatlarının nuruna çıkarır. Kimin de ezelde şakî olacağına hükmedilmiş ise yüzüstü, kendi başına bırakılır, nefsinin ve tabiatının insafına terk edilir. Bu sebeple de ne Allah’a ne de Rasûlü’ne itâat eder, daveti kabule asla yanaşmaz, peygamberlere büyüklük taslar, Allah’ın emrettiği şeylere olan düşmanlığı yüzünden peygamberlere de düşman olur. Böylece Allah’ın kahır ve azabı ona isâbet eder.

“Nûh kavminin veya Hûd kavminin yahut Sâlih kavminin başlarına gelenler gibi size de bir musibet getirmesin. Lût kavmi de sizden uzak değildir.” Yani Lût kavmine yapılan muâmele size yapılacak muâmeleden, onların günahları da sizin günahlarınızdan uzak değildir. Çünkü bütün küfür ve inkarlar aynı cinstendir. Küfür sıfatları birbirine yakındır. *et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye*’de böyle geçmektedir.

Mesnevî’de şöyle denilir:

Adam bir çok vasiyetlerde bulundu, öğüt tohumu ekti
Ama ektiği yer çoraktı, fayda etmedi.
Öğütçü, yüzlerce defa çalışıp çabalasa fayda yok.
Dinleyende öğüdü kabul eden kulak gerek.
Sen, yüzlerce lütuflarda bulunarak öğüt verirsin
Ama öğüdün onun kulağına bile girmez.
Duymayan inatçı bir adam
Yüzlerce söyleyeni âciz bırakır
Peygamberlerden daha nasîhatçi, daha güzel söyleyen
Kim vardır ki onların nefesleri taşa bile tesir eder.
Dağ, taş onların sözlerini duydu ve tesir etti de,
Bahtı kara kişinin bağı çözülmedi.
Benlik, bizlik sevdâsına düşen gönüller

*“**Taştan daha katı**.”* (el-Bakara, 2/74) *diye anlatıldı.*

وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِ اِنَّ رَبّى رَحِيمٌ وَدُودٌ ﴿٩٠﴾

90. “Rabb’inizden mağfiret dileyin, sonra O’na tevbe edin. Muhakkak ki Rabb’im çok merhametlidir, çok sevendir.”

İman etmek suretiyle *“Rabb’inizden mağfiret dileyin, sonra”* da içinde bulunduğunuz masiyetlerden ve puta tapmaktan *“O’na tevbe edin.”* Çünkü ancak îmân ettikten sonra tevbe edilebilir. Ya da îmân etmek sûretiyle mağfiret dileyin, tâat ederek de O’na yönelin. Yahut sâlih amellerle mağfiret dileyin, tam bir fânî oluşla O’na yönelin.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle der: “İnkâr sıfatlarından ve onunla ilgili tüm davranışlardan mağfiret dileyin ve bunları İslâm sıfatları ve onunla ilgili davranışlarla değiştirin. Çünkü İslâmî sıfatlar, nefisleri yerilen sıfatlardan tezkiye etmek, arıtmak demektir. Sonra da sizi sizden fena bulup O’nunla baka bulmanız demek olan hakikat ile bezemesi için kendinizden O’na doğru şeriat ve tarikat ayakları (vâsıtası) ile seyr ederek O’na dönün.”

“Muhakkak ki Rabb’im çok merhametlidir,” mü’minlere ve tevbe edenlere rahmeti çok büyüktür, *“çok sevendir.”* birisini son derece seven kişinin sevdiğine yaptığı gibi onlara muamelede bulunur.

Razî, *el-Mefâtîh*’da der ki: “Vedûd” lafzı mübalağa sıygası olup bütün mahlukat için hayırlı olanı seven ve tüm hallerinde onlara iyilik eden mânâsınadır. Dostlarını seven mânâsında olduğu da söylenir.

Netice olarak bu özel bir irade ile ilgilidir. Kulun Allah'ın bu isminden alacağı pay, başkaları için kendisi için istediklerini istemek, gücünün ve imkanının elverdiği ölçüde başkalarına iyilik etmek, Allah'ın salih kullarını sevmektir. Başkalarını kendisine tercih etmek ise bundan daha yüce bir davranıştır. Nitekim bu özellikte olanlardan birisi şöyle demiştir: "Cehennem ateşi üzerinde mahlûkâtın eziyet duymadan geçebileceği bir köprü olmak isterdim." **Gazzâlî**'nin *el-Mekasıdü'l-esnâ*'sında böyle geçmektedir.

Kâşifî tefsirinde şöyle der: Kutbu'l-ebrâr Mevlânâ **Yâkub Çerhî** (k.s.) *Şerh-i Esmâillâhi Teâlâ*'da "el-Vedûd" isminin mânâsını şöyle açıklamıştır:

el-Vedûd olan Allah Teâlâ mahlûkâtın hepsine iyilik düşünen bir dosttur. Hem de gönüllerde gerçek bir dosttur. Yani o iyileri dost edinir, iyiler de O'nu dost edinir. Hakîkatte mahlûkatın dostluğu O'nun dostluğunun fer'idir. Çünkü hakikat gözüyle bakıldığında muhabbete sebep olan asıl güzellik ve ihsan O'ndan başkası için söz konusu değildir. O halde hakikatte kendisi kendisini dost tutar. Bu konuda bir hayli nükte "***O onları sever, onlar da O'nu***" (el-Mâide, 5/54) âyetinde ortaya konulmuştur.

Ey güzelliğinden Yusuflara güzellik ihsan eden
Ey aşkından âşıkları Yakub eyleyen
Eğer iyi nazar edilse Senden gayrı yoktur
Seven ve sevilen mertebesinde

Bilesin ki Allah Teâlâ'nın sevgisi olmasaydı kullarını doğru yola iletmez, mü'min kulunun tevbe edişine sevinmezdi. Nitekim Hz Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "*Mü'min kulunun tevbe etmesinden dolayı Allah Teâlâ'nın duyduğu hoşnutluk, üzerinde yiyecek ve içeceğinin bulunduğu bineği ile birlikte ıssız ve tehlikeli bir yerde konaklayıp başını koyarak uyumuş, uyandığında bineğinin gitmiş olduğunu gören, sıcak ve susuzluk kendisini takatsiz bırakıncaya kadar bineğini arayan fakat sonunda; "Önceden bulunduğum yere gideyim de bâri orada uyuyup öleyim." diye oraya gelerek ölmek üzere başını yastığına koyan, uyandığında ise bineğinin yanına gelmiş olduğunu, azığının ve içeceğinin de üzerinde durduğunu gören kimsenin sevincinden çok daha fazladır. Allah Teâla mü'min bir kulunun tevbe edişine bu adamın azığını ve bineğini buluşundan çok daha fazla sevinir*."[162]

Gafletin kendilerine galebe çalmasıyla azıklarını hevâ çöllerinde zâyi edenler, bu zâyi ettiklerini buluncaya kadar ihtiyârî bir ölüm ve teslim oluşla ilk bulundukları mekâna, yâni fıtrata dönmelidirler.

Bu hadiste başından sonuna kadar tarikata işâret edilmektedir. Yolun başına "*uyandığında*" ifâdesiyle işâret ediliyor. Çünkü uyanma, sâliklerin ilk hâlleridir. Yolun sonuna ise "*ölmek üzere*" ifadesiyle işâret ediliyor. Çünkü fenâ, seyr ilallah'ın sonudur. Hz. Peygamber'in ikinci olarak "*uyandığında ise bineğinin yanına gelmiş olduğunu*" ifadesi ise fenâdan sonra bakâya ve beşeriyyete dönüşe işâret ediyor.

Sonra bilesin ki tevbenin çeşitli mertebeleri vardır. En üst mertebesi Allah Teâlâ

dışındaki tüm varlıkları (mâsivâ) terk edip Allah'a dönmektir. Bu makam artık mâsiyet denen şeyin ne olduğunu unutmayı ve tevbe etmekten bile tevbe etmeyi gerektirir. Çünkü safâ vakti cefâyı unutmayı gerektirir. Yine Hak sâliğe tecellî edip sâlik de O'nun zâtı dışındaki her şeyin yok olduğunu gördüğü zaman bütün zâtlar fâni olur. Zâtlar yok olursa, ameller de yok olur. Allah Teâlâ tevbeleri çokça kabul edendir. Kul çok yalancı olmadıkça tevbesini kabul eder.

Hikâye edilir ki **Mâlik b. Dinar** eğlenmekte olan iki gencin yanından geçerken onlara nasîhatte bulundu. Gençlerden birisi: "Ben aslanlardan bir aslanım." deyince Mâlik: "Sana bir aslan gelince onun yanında tilkiye dönersin." dedi. Bu genç bir süre sonra hasta oldu ve Mâlik genci ziyarete gitti. Mâlik gelince genç ağlayarak: "İşte yanında tilkiye döndüğüm o aslan geldi." dedi. Bunun üzerine Mâlik: "Allah'a tevbe et, çünkü O tevbeleri hep kabul eder." der demez evin bir köşesinden şöyle bir ses duyuldu: "Biz bunu defalarca tecrübe edip sınadık ve onun çok yalancı biri olduğunu gördük."

Mesnevî'de şöyle denilir:

Tevbe ederler, Allah da tevbeyi kabul eder,
O'nun buyruğunu tutarlar, O ne güzel buyruk sâhibidir

قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَاِنَّا لَنَرٰيكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾

91. Dediler ki: "Ey Şuayb, söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz ve içimizde seni cidden zayıf görüyoruz. Eğer kabilen olmasaydı, seni mutlaka taşlayarak öldürürdük. Sen bizden üstün değilsin."

"Dediler ki: "Ey Şuayb, söylediklerinin çoğunu" yani bize söylediğin tevhid ve ölçü ile tartıyı tam yapma gibi şeylerden hiçbirini *"anlamıyoruz."*

Burada " اَلْفِقْهُ " lâfzı konuşan birinin sözlerinden ne demek istediğini kavramak mânâsındadır. " كَثِيرًا / çoğu" ifadesi hiçbiri mânâsına gelmektedir. Tıpkı ***"Onların çoğu sadece zanna tâbi oluyorlar."*** (Yûnus, 10/53) âyetinde olduğu gibi burada da -iki görüşten birine göre- "onların hiçbiri" demektir. Sırf Şuayb (a.s.)'ın sözüne değer vermemiş olmak ve onu küçük görmek için böyle diyorlar. Nitekim biri, sözüne değer vermediği bir arkadaşına "ne dediğini anlamıyorum." der. Yoksa Şuayb (a.s.) tabîî ki onlara kendi dilleri ile hitab ediyor, onlar da onun dediklerini anlıyorlardı. Fakat Şuayb (a.s.) onları gerek kendilerinin, gerekse atalarının içinde bulundukları hayat tarzına ters şeylere çağırdığı için böyle konuştular.

"ve içimizde" aramızda *"seni zayıf görüyoruz."* Zayıf lâfzı meşhûr kullanıma göre cismânî olarak güçsüz demektir. Yani senin hiçbir gücün kuvvetin yok ki, sana herhangi

bir kötülük yapmak istediğimizde bizi bundan alıkoyabilesin.

Ya da izzeti olmayan düşük seviyeli biri olarak görüyoruz, demektir. Ancak bu cismânî güçle ilgili değildir. Çünkü cismen zayıf olanlar da insanlardan çokça hürmet ve saygı görebilirler. Daha güçlü olan mânâ da budur. Çünkü kâfirler, peygamberleri ve onlara uyan mü'minleri düşük seviyeli insanlar olarak görürlerdi.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: "Zayıf; yani kıt akıllı, ileri görüşsüz biri olarak demektir. Çünkü nasıl akıllı biri beyinsiz birini zayıf görüşlü görürse, beyinsiz de akıllıyı zayıf görüşlü görür.

"Eğer kabilen olmasaydı," kabilenin saygınlığı ve onları göz önünde bulunduruşumuz olmasaydı...

Şuayb (a.s.)'ın kabilesinden korktukları için değil de kabilesi kendi dinlerinden olduğu için bu kabileye değer verdikleri için böyle diyorlardı. Çünkü " اَلرَّهْطُ " kelimesi, üçten yediye, üçten dokuza veya üçten ona kadar kişiye verilen addır. Kendileri ise binlerce kişiydi. Bu durumda Şuayb (a.s.)'ın kabilesinden nasıl korkabilirler?

"seni mutlaka taşlayarak öldürürdük." Öldürme taş ile olmasa bile ölümün sebebi olduğu için recm (taşlama) kelimesi öldürme mânâsına kullanılır. Çünkü ilk öldürme fiili, yâni Kabil'in Habil'i öldürmesi, taşla gerçekleştiği için bütün öldürme fiilleri taşla gerçekleşmemiş bile olsalar recm/taşlama diye adlandırılır.

Hz. Ömer (r.a.) şöyle diyor: "Nesebinizi öğrenin. Böylece hem aslınızın nereye dayandığını öğrenir, hem de akrabanıza güzel davranırsınız."

Derler ki: Nesepleri bilmenin düşman saldırılarından ve diğer insanlarla çekişmekten korumasından başka bir faydası olmasaydı bile, bunları bilmek yine de en doğru bir iş, en ileri görüşlü hareket olurdu. Şuayb (a.s.)'i görmez misin ne diyorlar: "*Kabilen olmasaydı seni taşlayarak öldürürdük*." Ancak kabilesi sâyesinde ona acıyıp hakkına hukukuna riâyet ettiler.

"Sen bizden üstün değilsin." Çok değerli ve saygın biri değilsin ki izzet ve şerefin seni taşlamamızı engellesin. Aksine bizim dindaşlarımız olan kabilenin bizce bir izzeti vardır. Sırf onların bu saygınlığını korumak için sana bir şey yapmıyoruz.

Kendisine delil getirilen beyinsizler gürûhunun genel tavrı budur. Bunlar delil ve mûcizelere söverek, tehdid ederek karşılık verirler.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle der: "Bu ifade Allah'a göre izzet ve şeref sahibi olanların câhillere göre izzet ve şeref sahibi olamayacaklarına işâret ediyor."

Ben de derim ki: Bunun sebebi, câhillerin gözünde izzet ve şerefin ölçüsünün olgunluk ve dindarlık değil, mal ve mevki olmasıdır. Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurur: "*Allah sizin kılık kıyafetinize ve malınıza değil, kalplerinize ve amellerinize bakar*."[163] Yâni, sâlih kalb ve amelleriniz olduğu zaman güzel bir kılık-kıyafetiniz ve çok fazla malınız mülkünüz olsa da olmasa da makbûl birer kul olursunuz; aksi takdirde böyle olmazsınız, demektir.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Oyun oynar çocuklar, oyuna dalarlar da,
Çanak çömlek kırıntıları onlara, altın ve mal görünür.
Allah'ın ârifleri kimyacı olmuşlardır.
Onların nazarında madenlerin bile kıymeti kalmamıştır.
Bağlar, köşkler, ırmaklar
Aşk yüzünden gözüne külhan görünüyor.

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ
ظِهْرِيًّا ۖ إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾

92. ***(Şuayb)*** **dedi ki: "Ey kavmim, size göre benim kabilem Allah'tan daha mı güçlü ve değerli ki O'nu** ***(Allah'ın emirlerini)*** **arkanıza atıp unuttunuz? Şüphesiz Rabb'im yapmakta olduklarınızı çepeçevre kuşatıcıdır."**

Kavmine cevap olarak Şuayb: *"dedi ki:* "*Ey Kavmim, size göre benim kabilem"* aşîretim, kavmim *"Allah'tan daha mı güçlü ve değerli"* aziz ve dost *"ki O'nu"* yâni Allah Teâlâ'yı unutulmuş, hatırdan çıkarılmış bir kimse gibi *"arkanıza atıp unuttunuz?"* Buradaki istifham yaptıklarını kötü görüp kınadığını ifade etmektedir.

Aslında "Benden daha mı değerli ki" demesi beklenirdi. Ancak Allah'ın peygamberi olduğu için kendisini basit görmelerinin Allah'ı basit görmek demek olduğunu göstermek için "*Allah'tan*" demiştir.

Şuayb (a.s.) sâdece onların kendi kabîlesini Allah Teâlâ'dan üstün görmelerini red ve inkar etmiştir. Halbuki onlar onun kabîlesinin Allah Teâlâ'dan üstün olduklarını değil sadece onun kabîlesinin mutlak olarak üstün olduğunu belirtmişlerdir. Değerli oluş hususunda temelde müşterek olmalarına rağmen Şuayb, önce Allah'ı tercih etmedikleri için, ikinci olarak da Allah'tan değersiz olduğunu söyledikleri için bir kez daha kınamak maksadıyla, kabilesinin Allah'tan daha değerli olduğu düşüncesini kötü görmüş olmaktadır.

Yâni, size göre benim kabilem Allah'tan daha mı değerli? Böyle bir şey doğru olamaz. Oysa siz, bırakın O'nu daha değerli kabul etmeyi, O'na hiç değer vermiyorsunuz!

Allah'ı, ne dediği dikkate alınmayan, unutulmuş bir varlık olarak arkaya atılan bir şey olarak gördünüz. Yani O'na ortak koşmak ve elçisini basit görmek suretiyle O'nu böyle bir duruma düşürdünüz. Bana Allah nazarındaki mevkiime göre değil de kabilem nazarındaki durumuma göre değer veriyorsunuz. Yani bana merhamet ederek beni korurken, Allah için değil, kabilemi göz önünde bulundurarak merhamet ediyorsunuz. Bir peygamber olarak Allah'a yakın oluşumu göz ardı ediyorsunuz. Bu hareket tarzınızla da bir nevi, kabilemin Allah'tan daha değerli olduğunu iddiâ etmiş oluyorsunuz. Çünkü

iddiânıza göre sırf kabileme gösterdiğiniz saygıdan dolayı beni öldürmekten geri duruyorsunuz. Oysa Allah, emrine uyulmaya daha lâyıktır.

Şuayb bir bakıma demiş oluyor ki beni, Allah için korumanız kabilem için korumanızdan daha evlâdır.

Araplar, emrine değer verilmeyen her şey için: “Falanca şu işi arkasına attı” derler. Bu bakımdan âyetteki “ ظِهْرِيًّا ” kelimesi, “arka”ya mensûb demektir. “ ظِهْرِيًّا ” kelimesinin meksûr olması ise nisbet yâ’sından ileri gelen bir değişikliktir.

“Şüphesiz Rabbim” aralarında kendisine değer vermemenizin de bulunduğu kötü amellerinizden ibaret olan tüm *“yapmakta olduklarınızı çepeçevre kuşatıcıdır.”* Hiçbiri kendisine gizli kalmaz. Siz O’nu istediğiniz kadar unutun, size yaptıklarınızın karşılığını verecektir. Âyetteki “إِحَاطَةٌ” lâfzı, bir şeyi tam ve eksiksiz olarak kavramak demektir. Allah’ın amelleri kavraması ise mecâzî bir ifâdedir.

وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ
عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾

93. “Ey kavmim, elinizden geleni yapın, doğrusu ben de yapacağım. Yakında azâbın kime gelip kendisini rezil edeceğini ve kimin yalancı olduğunu bileceksiniz. Gözetleyin, ben de sizinle beraber gözetlemekteyim.”

“Ey kavmim, elinizden geleni yapın” güç ve kudreti son derece yerinde olan kişiler olarak güç ve takâtinizin yettiği, elinizden gelen kötülüğü bana yapın. Ya da “ مَكَانَت ” kelimesinin mekân mânâsına göre: Bana karşı düşmanlık ve şirk konumunuzda devam edin. Evet siz elinizden geleni yapın, ben de Allah’ın bana bahşettiği gücüm ölçüsünde ve bana ihsan edeceği yardım ve destekle elimden geleni yapacağım.

Sanki onlar kendisine: “Peki yapabildiğimizi yapınca ne olacak?” diye sormuşlar ve Şuayb (a.s.) buna cevaben şöyle demiştir: *“Yakında azâbın kime”* yâni hangimize ya da geleceği kişiyi *“gelip kendisini rezil*” rüsvây ve zelil *“edeceğini ve kimin yalancı olduğunu bileceksiniz.”* Şuayb (a.s.) böyle konuşuyor ve böylece bunların kendi başına gelmeyip onların başına geleceğini kasdederek onlarla anlayacakları dilden konuşma yolunu seçiyor: İçimizden kime azâb edileceğini ve kimin yalancı olduğunu, kimin kendisine acıdığını ve kimin fiilinde hatâ ettiğini yakında bileceksiniz, diyor. Azâba uğrayacak olanların da yalancıların da onlar olup kendisi olmadığını kastediyor.

“Gözetleyin” yani size söylediğim şeylerin sonucunu bekleyin, bunların doğruluğu yakında ortaya çıkacak *“ben de sizinle beraber gözetlemekteyim.”* beklemekteyim.

Şuayb (a.s.), kavmiyle güzel konuştuğu, onlara son derece güzel cevaplar verebildiği

için peygamberlerin hatîbi sayılır. Çok ağlardı. Sonunda görmez oldu. Fakat Allah Teâlâ daha sonra gözlerini geri verip şöyle vahyetti:

"–Bu ağlama cennete duyduğun şevkten mi yoksa cehennemden korktuğundan mı ileri geliyor?"

Şuayb şöyle dedi:

"–Rabb'im, sen biliyorsun ki ne cennet arzusuyla ne de cehennem korkusuyla ağlıyorum. Seni sevdiğime tüm kalbimle inanıyorum. Sana nazar ettiğim zaman bana ne yapıp yapmayacağına hiç aldırmam."

Bunun üzerine Allah Teâlâ ona şöyle vahyetti:

"–Ey Şuayb, bu dediğin doğruysa, bana kavuşmak sana helâl olsun. Ey Şuayb, bu hareketin sebebiyle kelimim Mûsâ b. İmrân'ı sana hizmetçi kılıyorum."

Molla Câmî şöyle der:

Zâhidler cennet isterler, sefihler işret isterler
Biz hakikatte senin derdinle ikisinden de kurtulmuşuz

İşte mukarreblerin; O'na yakın kılınanların durumu! Onlar gaflet içinde bulunanların aksine mahlûkâtı arkalarına atıp Allah'ı göz önünde bulundururlar. Allah'a karşı duydukları sevgiden ve sadece O'na yönlerini çevirmekten ve O'nu düşünmekten dolayı ne dünyaya ne de âhirete iltifat ederler. İşte hür kullar bunlardır. Onlar hakkında insanlar bir kaç sınıfa ayrılır:

Şekavet ehli, onların kim olduğunu anlamazlar. Basîretleri tamamen bağlı olduğu ve böyle bir inkişâfa istidâdları olmadığı için asla onları görmezler.

Şuayb (a.s.)'ın kavmini görmez misin? Şuayb (a.s.)'ın görünüşte âmâ olması, onları onun peygamberlikten kaynaklanan güzelliğini görmekten nasıl alıkoydu? Onun gözleri olmadığını, kendilerinin ise göz sahibi olduklarını nasıl düşündüler ve bu yüzden onu zayıf gördüler?! Gerçekte kendilerinin kör olduğunu, zâhirî gözlerinin kendilerine şeref sağlamayacağını nasıl anlayamadılar?! Hakk'ın ehli-hak ile birlikte olduğunu, ehl-i hakkın görünen sebeplere ve zâhirî organlara sahip olsa da olmasa da fark etmediğini nasıl da anlayamadılar?!

Çünkü insanlar, zâhirî olarak başlarına gelen türlü imtihânlarda müşterek iken, bâtınî olarak kendilerine verilen nimetlerde farklı farklıdırlar. Allah Teâlâ peygamberleri, insanların bâtınî gözlerini gaflet uykusundan açıp onları Allah'a cemâline kavuşmaya davet etsinler diye insanlara gönderdi. Gözlerinin açılmasında istidâdı olanlar, terbiye ve irşâda rızâ gösterdi. Çalışıp didinerek Hak yola girip devam etti. Bu istidâdı olmayanlar ise söylenenleri kabul etmekten yüz çevirip büyüklük tasladı. Yakînin sınırlarına ulaşmaktan kendisini alıkoydu, nereye gideceğini dahi bilemeyen körler gibi karanlıklarda kalakaldı. Bu bakımdan ey kardeşler, rûhânî kafilelerle beraber Rabbinize

dönün. Çok yakında yol kapanacak ve yol arkadaşı bulunamayacak. Şunu söyleyen ne güzel söylemiş:

Ey gönül kalk kudsiyet şarabıyla mest ol ki
Biz bu bulanık dünyada oturmak için gelmedik

وَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا
وَاَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَۙ ﴿٩٤﴾

94. Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla beraber îmân edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Zulmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı da yurtlarında dizüstü çökekaldılar.

Şuayb kavminin azâba ve helâke dûçar olacağına dâir ezelde takdir ettiğimiz *"emrimiz gelince Şuayb'ı ve onunla beraber îmân edenleri"* yâni îmân konusunda Şuayb (a.s.)'a tâbi olup tıpkı onun inandığı gibi inananları, onlar hakkında *"tarafımızdan"* kaynaklanan ezelî *"bir rahmetle"* kendi amelleri sebebiyle değil, sadece fazl u keremimiz sebebiyle -nitekim ehl-i sünnet'in görüşü de budur- *"kurtardık."*

Allah Teâla bu âyette, Rab oluşunun gereği olan rahmetin, günahlar yüzünden tesiri ortaya çıkan gazabından önce geldiğini göstermek için îmân edenlerin kurtuluşunu zâlimlerin helâkinden önce zikretmiştir.

Bazıları diyor ki: Bu âyetteki rahmet, Allah'ın kendilerini muvaffak kıldığı îmândan ibarettir. Fakir **(Bursevî)** der ki: Bu görüş şu şekilde izah edilebilir: Cenab-ı Hakk'ın adâletinden kaynaklanan azâb ve helâk, küfre ve zulme isnâd edilince; fazl u kereminden kaynaklanan kurtulmanın da îmâna isnâd edilmesini gerektirdi. Ancak bu îmân ve salih ameller, Allah'ın muvaffak kılmasına bağlı şeyler olduğu içindir ki kendilerine mücerred bir fazl u kerem ve rahmet olarak bahşedilmiştir, anla!

Büyüklük taslayarak Şuayb (a.s.)'ın dâvetini kabûle yanaşmayarak kendilerine *"zulmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı"*

"Sayha (korkunç gürültü)" ile kastedilen; Cebrâil (a.s.)'ın "Hepiniz ölün." şeklindeki sayhasıdır. A'râf sûresinde ***"Onları şiddetli bir zelzele yakaladı."*** (7/91) buyrulmaktadır. Bu zelzelenin havanın dalgalanmasına sebep olan o korkunç gürültünün beraberinde getirdiği neticelerden biri olması muhtemeldir.

İbn Abbas (r.anhümâ)'nın şöyle dediği rivayet edilir: "Şuayb ile Salih (a.s.)'ın kavimleri hariç Allah Teâlâ aynı azabla iki ümmete azab etmemiştir."

Şuayb (a.s.)'ın kavminin uğradığı azab şudur: Onlara çok şiddetli sıkıntı verici bir sıcaklık ârız oldu. Bunun üzerine etrafı ağaç dolu sulak bölgeye gelip girdiler. O sırada gölgelik şeklinde bir bulut zuhur etti ve ağaçlarını çepeçevre kuşattı, ağaçları tutuşturdu.

Yeryüzü çatlayıp onları içine çekti. Böylece hepsi yanarak öldü. İşte *“yurtlarında”* şehirlerinde veya evlerinde *“dizüstü çökekaldılar”* bulundukları yere mıhlanıp kaldılar ifadesinin anlattığı budur.

كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَاۜ اَلَا بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾

95. Sanki orada hiç yaşamamışlardı. İyi bilin ki Semûd kavmi *(Allah’ın rahmetinden)* uzak olduğu gibi Medyen kavmi de uzak oldu.

“Sanki orada” memleketlerinde *“hiç yaşamamışlardı”* istedikleri gibi tasarrufta bulunup oraya buraya gidip-gelen canlı varlıklar olarak yaşamamışlardı sanki. *“İyi bilin ki Semûd kavmi”* Allah’ın rahmetinden *“uzak olduğu gibi”* onlar nasıl helâk olduysa *“Medyen kavmi de uzak oldu.”* helâk olup gitti.

Şuayb (a.s.)’ın kavminin helâk olup gidişi Semûd kavmininkine benzetilmiştir. Çünkü her iki kavim de -biraz önce belirttiğimiz üzere- korkunç gürültüden ibaret bulunan aynı tür azap ile, yâni sayha ile helâk edilmişlerdir.

Âyette, kâfirler ile ehl-i hevânın dünyevî isteklerden kâm alıp hakkı ve hidâyeti kabûle yanaşmayarak, rûhânî istîdadlarını bozduklarına ve haktan devamlı yüz çevirmelerinin ve bâtılda bocalamalarının kendilerini hem sûreten hem de mânen helâke götürdüğüne işâret edilmektedir. Sûreten helâk zaten açıkça görülüyor. Mânen helâk olmalarına gelince onlar, Allah’ın himâyesinden ve O’nunla beraber güzel bir hayattan uzaklaştırılıp Hak’tan ayrılığın esfel-i sâfilînine sürükleniyorlar. Ayrılık ateşinde hayat ile ölüm arasında öylece kalıyorlar. Hayatlarından faydalanmadıkları için bir nevi ölülere benzemiş oluyorlar.

Cebrail (a.s.)’ın o korkunç sesi onları helâk ettiği gibi Şuayb (a.s.)’ın nefhası/soluğu da mü’minleri diriltmiştir. Çünkü peygamberlerin ve velilerin nefesleri, hayat verme konusunda İsrâfil’in nefhasına benzer. Yeter ki nefhaya mazhar olan elverişli ve uygun olsun.

Mesnevî’de der ki:

İsrâfil (a.s.), günün birinde ilâhî emre uyarak sûrunu üfürür,
Yüzlerce senelerden beri çürümüş cesedlere can verir.
Şunu bilmiş ol ki velîler, vaktin İsrâfilleridir.
Ölüler, onların gönül nağmeleri ile dirilirler
Onların seslerini duyunca, her ölünün canı,
Kefene bürünmüş bir halde, ten mezarından sıçrar, çıkar
Zü’l-celâl’in has kullarından baş çeker, uzaklaşırsan,
Bil ki, onlar senin varlığından bıkmışlardır, usanmışlardır.
Onların kehrübâsı vardır; o kehrübâyı meydana çıkarırlarsa,

Saman çöpü varlığını deli eder, kendilerine çekerler.
Fakat kehrübalarını gizlerlerse,
Seni nefse, azgınlığa teslim ederler.

Şuayb'ın kavminin, kuvvet ve kudret sahibi Allah'ın onunla beraber olduğunu anlamayarak onu kendi aralarında zayıf biri olarak gördükleri daha önce geçmişti.

Sen bir fil bile olsan, düşmanın senden ürküp kaçsa,
Ebâbil kuşları cezâsı seni de gelir bulur.
Yeryüzünde bir zayıf, bir zavallı emân diyecek olursa,
Gökyüzü ordusu birbirine karışır.
Sen birisini dişinle ısırıp kan içinde bırakırsan,
Peki diş ağrısına tutulunca ne yaparsın?
Her peygamber, dünyaya tek olarak gönderilmiştir.
Peygamber tekdir ama, gönlünde yüzlerce âlem gizlidir.
Ahmaklar: "Bu yalnız bir kişiden ibarettir." dediler.
Âkıbet endişesi olmayana yazıklar olsun.

Şu halde sâlihlere düşen, kötülerin başına gelen hâllerden ibret almaktır. Onlar dünyaya sımsıkı yapışıp onu âhirete tercih ettiler. Allah da sanki hiç yurtlarında yaşamamış, hiçbir şeyden yararlanmamışçasına hem mallarını, hem de yurtlarını ellerinden alıverdi.

Cabir b. Abdullah'ın şöyle dediği rivâyet edilir: "Hz. Peygamber (s.a.)'in bulunduğu meclislerden birinde bulundum. Bir ara bembeyaz yüzlü bembeyaz giysili, saçı ve teni oldukça güzel bir kimse çıka geldi ve şöyle selam verdi:
"–es-selâmü aleyke, Yâ Rasûlallah!" dedi.
Hz. Peygamber (a.s.) da:
"*–Ve aleyke's-selâm*" buyurdu.
Adam:
"–Ey Allah'ın Rasûlü dünya nedir?" diye sordu.
Peygamberimiz (a.s.) da:
"*–Dünya bir rüyâdır, dünyadakiler ise yaptıklarının karşılığını göreceklerdir*." buyurdu.
Adam:
"–Ey Allah Rasûlü, peki âhiret nedir?" diye sordu.
Hz Peygamber (a.s.) şöyle cevap verdi:
"*–Ebedî hayattır. Bir grup insan cennetlik bir grup insan ise cehennemlik olacaktır*."
Bunun üzerine adam:

“–Cennet nedir?” diye sordu.
Hz. Peygamber (a.s.):
“*–Öbür dünyanın tâliplerine nimetlerini ebedî olarak döküp saçmasıdır*.” buyurdu.
Adam:
“–Peki ya cehennem?” deyince de şöyle buyurdu:
“*Âhirette Cehennemin, tâliplerine, azabını döküp saçmasıdır.” Onlar cehennemden hiç ayrılmazlar, ebedî kalırlar*.”
Adam:
“–Bu ümmetin en hayırlıları kimlerdir?” diye sordu.
Peygamberimiz (a.s.) da adama cevâben şöyle dedi:
“*–Allah'a itâat üzere olanlardır*.”
Adam:
“–Orada insanlar nasıl olurlar?”
Hz. Peygamber (a.s.):
“*–Kafilesini arayan biri gibi çok gayretli olur*.”
Adam yine:
“–Orada ne kadar kalacaklar?” diye sordu.
Peygamberimiz (a.s.):
“*–Kafilesinden bir ihtiyacı için geri kalan kişinin kaldığı kadar*.” buyurdu.
Adam:
“–Dünya ile âhiret arasında ne kadar mesâfe var?” deyince,
Hz. Peygamber (a.s.):
“*–Göz açıp kapama vakti kadar bir süre*.” buyurdu.
Câbir anlatmaya devamla şöyle diyor: “O adam gitti ve bir daha da onu gören olmadı. Hz. Peygamber (s.a.): “*O Cebrâil'di. Sizin âhireti arzulamanızı, dünyadan el etek çekmenizi sağlamak için geldi*.” buyurdu. Bu rivâyet *Tenbîhü'l-gâfilîn*'de geçmektedir.
Sa'dî şöyle der:

Birisi kabrin başında çamur karıştırıyordu
O çamurdan kabre konulacak kerpiç yapıyordu
Biraz endişe ile o ihtiyar aşağı kabre girdi
Ki dar görüşlü nefis öğüt alsın diye
Gönlünü bu altın kerpice ne bağlarsın
Çünkü bir gün seni çamurdan kerpiç eder
Sen gafilsin, fayda ve mal endişesindesin
Ki ömür sermayesi zâyi ve telef oldu
Gönlü, dünyanın emtia ve eşyasına bağlama
Dünya malları kiminle beraber olursa onun gönlünü koparır
Akıllı olan adama göre dünya çerçöptür
Çünkü dünya her zaman bir başkasının elindedir

---

[161]. *Münzirî*, Terğib, III, 229
[162]. *Buhârî*, Deavât, 3; *Müslim*, Tevbe, 1-8; *Tirmizî*, Deavât, 98; *İbn Mâce*, Zühd, 30; *Dârimî*, Rikak, 19; *Müsned*, I, 383; II, 316, 500, 524
[163]. *Müslim*, Birr, 33; *İbn Mâce*, Zühd, 9; *Müsned*, II, 285, 539

MUSA (A.S.) VE FİR‘AVN

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٩٦﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ
فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ ۖ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾ يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۖ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾ وَأُتْبِعُوا
فِي هَٰذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾

96-97. Andolsun Mûsâ’yı âyetlerimizle ve apaçık bir delil ile Fir’avn’a ve adamlarına gönderdik. Fakat onlar Fir’avn’un emrine uydular. Oysa Fir’avn’un emri doğru değildi.

98. O, kıyamet günü kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir. Varacakları yer ne kötü yerdir!

99. Onlar burada da, kıyamet gününde de lânete uğratıldılar. *(Onlara)* verilen bu armağan ne kötü armağandır!

“Andolsun” Allah’a yemin olsun ki *“Mûsâ’yı âyetlerimizle”* asâ, bembeyaz el, tûfân, çekirge, haşerât, kan, mal ve nüfus azalmasından ibâret olan dokuz mucize ile *“ve apaçık”* vâzıh *“bir delil”* burhan *“ile Fir’avn’a ve adamlarına”* yani kavminin eşrâfı ile ileri gelenlerine *“gönderdik.”* Yâni, andolsun ki Mûsâ’yı hem bizim âyetlerimiz olan, hem de kendisinin peygamberliğinin doğruluğuna apaçık veya açıklayıcı olarak delâlet eden mucizelerle gönderdik. Bu ifâde tıpkı şu âyette olduğu gibidir: ***“Musa’ya kitabı ve furkânı verdik.”*** (el-Bakara, 2/53) yâni hem kitap olma, hem de hak ile bâtılı ayıran bir huccet olma özelliğini kendinde toplayan Tevrât’ı verdik.

“Sultan” kelimesi ile ***“ve size otorite bahşedelim.”*** (el-Kasas, 28/35) âyetinde olduğu gibi galip gelme ve istilâ mânâsı da kastediliyor olabilir.

Mûsâ (a.s.) kavminin tamamına peygamber olarak gönderilmiş olmakla birlikte, görüş bildirmede ve işleri planlamada asıl söz sahipleri bu ileri gelenler olup diğerleri her türlü hareketlerinde bunların peşinden gittiği için özellikle bunlar zikredilmiştir.

“Fakat onlar Fir’avn’un emrine uydular.” Yani onun, Mûsâ’nın getirdiği delilleri inkâr etmelerine dâir verdiği emre uydular. Fir’avn: ***“Sizin için kendimden başka bir ilâh tanımıyorum.”*** (el-Kasas, 28/38) dediğinde ona boyun eğdiler. Mûsâ (a.s.)’ın tevhidi ve hakkı kabûl etmelerine dâir emrine karşı geldiler.

Âyette Fir’avn’un Allah’ın âyetlerini inkâr ettiği açıkça zikredilmiyor. Çünkü bu zâten son derece açıktır. Bu bakımdan onun inkârı ve ileri gelenlere de bunu emretmesi, varlığı kesin ve açıkça zikredilmesine gerek olmayan bir husustur. Açıkça zikredilmesine gerek olan sadece gerçeğe götürmeye çalışan ile sapıklığa davet

edenden hangisine uyacakları konusunda tereddütte olan ileri gelen adamlarının durumudur.

Onlar, Fir'avn'a hemen uymuşlardır. Bu tâbi oluşları sanki Mûsâ (a.s.)'ın gönderilip tebliğe başlamasından sonra değil de hemen aynı anda meydana gelmiş gibidir.

"Oysa Fir'avn'un emri doğru değildi."

Kâşifî der ki: "Fir'avn'un işi, doğru yolda değildi." Başkaları ise "اَلْغَيُّ azgınlık" lâfzı, her tür kötü işte, öfkeye sebep olan her şeyde kullanıldığı gibi " اَلرُّشْدُ " kelimesi de övülen ve rızâ gösterilen her şey için kullanılır." der. Buna göre âyetteki "raşîd" kelimesi, doğruyu gösteren "mürşid" mânâsınadır. Buna göre mânâ şöyledir: Fir'avn'un emri hiçbir hayrı gösterici değildi. O sırf azgınlık ve apaçık bir sapıklıktı. Akıllı insanlar ise kendilerini saptırıp azdıranlara değil, doğru yolu gösterip ona iletenlere tâbi olurlar. Bu ifâde ile Fir'avn'a uyanların câhil oldukları ortaya konulmaktadır.

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَۜ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾

98. O, kıyamet günü kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir. Varacakları yer ne kötü yerdir!

"O, kıyamet günü kavminin" hem ileri gelenlerinin hem de ötekilerin *"önüne düşecek"* yani âhiret gününde ateşe, kendisi önde kavmi arkasında olduğu halde gidecektir. Aynen dünyada kendilerini dalâlete sürüklerken ona uydukları gibi *"onları ateşe götürecektir."* yani ateşe getirecek ve oraya sokacaktır.

Âyette mâzî (geçmiş zaman) sıygasının kullanılması, bu hâdisenin muhakkak vukû bulacağını göstermek içindir. Çünkü mâzînin, geçmiş bir şeyin varlığı kesindir.

Bilesin ki " وُرُودْ ", suya gelmek demektir. " اِيرَادْ " ise başkasını suya götürmek demektir. " مَوْرُودْ " ise sudur. Böylece Fir'avn sürüyü suya götüren çobana, tâbileri sürüye, ateş de bunların geldiği suya benzetilmiş oluyor. Sonra da şöyle buyruluyor: *"Varacakları yer ne kötü yerdir!"* Varacakları yer olarak ateş ne kötüdür! Çünkü suya susuzluğu gidermek ve ciğerleri serinletmek için gidilir, ateş ise bunun tam aksinedir.

وَاُتْبِعُوا ف۪ي هٰذِه۪ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾

99. Onlar burada da, kıyamet gününde de lânete uğratıldılar. *(Onlara)* verilen bu armağan ne kötü armağandır!

"Onlar" yani Fir'avn'un emrine uyan ileri gelenler *"burada da, kıyamet gününde de"* büyük bir *"lânete uğratıldılar."* Çünkü dünyada kendilerinden sonra gelen ümmetler onları lânetlemektedir. Kıyâmet gününde ise bütün mahşer halkı onları

mutlaka lânetleyecektir. Dolayısıyla nereye giderlerse gitsinler, lânet peşlerini bırakmayacaktır. Onlar Fir'avn'un buyruğu peşinde koştukları gibi lânet de yaptıklarına tam bir karşılık olarak onların peşinden ayrılmayacaktır.

Ya da onlar dünyada boğulmak, âhirette ise uhrevî azâba dûçâr olmak suretiyle Allah'ın rahmetinden uzak kalarak lânete uğrarlar. Çünkü yüzüstü bırakılan herkes ilâhî tevfik ve inâyetten mahrum kaldığı gibi lânetlenen herkes de ilâhî rahmetten kovulmuş olur.

Âyette Fir'avn'un emrine uyanların içine düştükleri bu kötü durum anlatılmakla yetinilmiş, Fir'avn'un durumundan hiç bahsedilmemiştir. Çünkü onların durumu böylesine kötü olursa, onları azdırıp bu derin sapıklığa sokan kişinin (Fir'avun'un) durumu nasıl olur?! Ayrıca bu tâbilerin yaptıkları, tâbi oldukları kişiye yardımcı olmaktan ibâret olunca, lânete uğratılmaları -sırf onların bu durumlarıyla alay etmek için- ona ettikleri bir yardım gibi gösterilerek şöyle buyruluyor:

Onlara *"verilen bu armağan / yardım ne kötü armağandır."* "اَلرِّفْدُ" hem yardım hem de armağan mânâsına gelmektedir. Burada 'yardım' mânâsı daha uygundur: Yâni *"bu yardım ne kötü yardımdır."*

Zeccâc der ki: Bir şeyi başka bir şeye yardımcı ve destek yapınca "فَقَدْ رَفَدْتَهُ" denir. Buna göre mânâ şöyle olur: "Sağlanan bu yardım ne kötü bir yardımdır!" Bu yardım ise iki cihanda lânetlenmektir. Şöyle ki dünyadaki lânet azâba yardımcı olur. Bu lânet, âhiretteki lânete de yardımcı olmuş olur.

Âyette Fir'avn'un şakavetine ve boğulurken îmân etmesinin kendisine bir fayda sağlamadığı beyan edilmektedir. Çünkü bu îmân kendisine bir fayda sağlamış olsaydı, kavmini cehenneme götürdüğü zikredilmezdi.

(**İbn Arabî**'nin) *el-Fütûhât*'ın 62. babında şöyle geçer: "Mücrimler dört gruptur. Hepsi de hiç çıkmamacasına cehennemliktir. Nitekim Fir'avn: ***"Ey ileri gelenler, sizin için kendimden başka hiçbir ilâh tanımıyorum."*** (el-Kasas, 28/38) ve ***"Sizin en yüce Rabbiniz benim."*** (en-Nâziât, 79/24) diyerek rablık sıfatını Allah'tan kaldırıp kendisinin rab olduğunu iddiâ etti. Bu tür sözleri ile gökte kendisinden başka ilâh olmadığını da kastediyordu. Nemrûd ve benzerleri de bu gruptandır.

el-Fütûhât'ın başka bir yerinde ise şöyle der: "(Fir'avn'un îmân etmediği konusunda) benim inancım budur. Diğer söylediklerim araştırma ve inceleme maksadıyladır."

Fusûsu'l-hikem'deki "Fir'avn'un rûhunu temiz olarak teslim ettiği" şeklindeki görüşü yukarıda belirtilenlere göre yorumlanmalıdır. Bu bakımdan iyi düşün ve Şeyh-i Ekber'e dil uzatma! Çünkü büyüklerin sözlerinin bir çok yorumu vardır. Kur'an'ın hayret verici yönleri bitip tükenmez. Erbâb-ı rusûm'a/zâhir ehline göre o hâlâ bâkirdir. Allah, bizi ve sizi, ilim ve amelin hakikatine erdirsin, bizi ve sizi kâmil insanların yoluna irşâd etsin.

Bu âyette ayrıca, hevâlarının peşinde koşanlara tâbi olmak ve fisk u fücûr ehliyle arkadaşlık etmek de yerilmiş olmaktadır. Çünkü insanın cevheri desiseci, tabiatı câzibeli, bir arada bulunması müessir, hastalıklar da bulaşıcıdır.

Mesnevî’de şöyle denilir:

Âh figân hemcins olmayan dosttan, âh figân
Ey ulular, iyi arkadaş arayın

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Müşriklerle berâber bulunmayın, bir arada oturmayın. Kim onlarla berâber bulunur, bir arada oturursa bizden değil, onlardan olur*.”[164] Yani müşriklerle aynı evde oturmayın, aynı toplantıda bir araya gelmeyin ki bir arada bulunmanın gereği olarak habis huyları ve çirkin yaşayış tarzları size de bulaşmasın. İşte Fir’avn’un kavmi! Fir’avn’un peşinden gidince Fir’avn onları alıp ateşe götürdü. Mûsâ (a.s.)’ ın peşinden gitmiş olsalardı şüphesiz o onları cennete götürecekti.

Mesnevî’de şöyle denilir:

Ne mutlu o adama ki kendisinden kurtulmuş,
Diri varlığa ulaşmıştır
Sel denize kavuştu, deniz oldu.
Tane ekinliğe vardı, ekin oldu.
Ekmek Âdem babanın vücuduna karıştı
Ölü iken dirildi, haberdar oldu.
Mum ve odun ateşe can verip yanınca
Nursuz vücud nurlandı.
Sürme taşı, dövülüp gözlere çekilince
İyi görmeye sebep oldu, gözcü kesildi
Yazık o diriye ki ölü ile oturmuş,
Ölmüş, hayatını kaybetmiştir!

---

[164]. *Hâkim*, Müstedrek, II, 141

ZULMEDEN KAVİMLERİN ÂKIBETİ

ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْقُرٰى نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَٓائِمٌ وَحَص۪يدٌ ﴿١٠٠﴾
وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُٓوا اَنْفُسَهُمْ فَمَٓا اَغْنَتْ عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّت۪ي
يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَٓاءَ اَمْرُ رَبِّكَۜ وَمَا زَادُوهُمْ
غَيْرَ تَتْب۪يبٍ ﴿١٠١﴾ وَكَذٰلِكَ اَخْذُ رَبِّكَ اِذَٓا اَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ
ظَالِمَةٌۜ اِنَّ اَخْذَهُٓ اَل۪يمٌ شَد۪يدٌ ﴿١٠٢﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِمَنْ خَافَ
عَذَابَ الْاٰخِرَةِۜ ذٰلِكَ يَوْمٌ مَجْمُوعٌۙ لَهُ النَّاسُ وَذٰلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ
﴿١٠٣﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهُٓ اِلَّا لِاَجَلٍ مَعْدُودٍۜ ﴿١٠٤﴾

100. ***(Ey Muhammed,)*** **işte bu** ***(halkı helâk olmuş)*** **memleketlerin haberlerindendir. Biz onu sana anlatıyoruz. Onlardan** ***(bugüne kadar izleri)*** **kalan da, biçilmiş ekin** ***(gibi yok olan)*** **da vardır.**

101. Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendilerine zulmettiler. Rabb'inin emri geldiği zaman onların Allah'ı bırakıp da yalvardıkları tanrıları, onlara hiçbir şey sağlamadı ve ziyanlarını artırmaktan başka bir işe yaramadı.

102. İşte Rabb'in zulmeden memleketleri yakaladığı zaman böyle yakalar. Doğrusu O'nun yakalaması çok acı ve pek çetindir.

103. İşte bunda âhiret azâbından korkanlar için elbette bir ibret vardır. O gün bütün insanların toplandığı bir gündür ve o gün ***(bütün mahlûkâtın)*** **hazır bulunduğu bir gündür.**

104. Biz onu sadece sayılı bir müddete kadar erteliyoruz.

Ey Muhammed, *"işte bu"* yani geride bahsi geçen tüm haberler, ahâlîsinin irtikâp ettiği suçlar sebebiyle helâk edilen *"memleketlerin haberlerindendir."* onların haberlerinden bir kısmıdır. Peygamberliğine delâlet etsin diye *"biz bunları sana anlatıyoruz. Onlardan"* yani bu kasabalardan Âd ve Semûd yurtları gibi gövdeleri üzerinde duran bitkiler misâli bugüne kadar izleri *"kalan da, biçilmiş ekin"* gibi yok olan *"da vardır."* Onlardan kiminin izi de Lût ve Nûh kavminin şehirleri gibi tıpkı biçilip hasad edilmiş ekinler misali yok olup gitmiştir.

Kâşifî der ki: Bu memleketlerden ayakta kalanlar bugüne kadar kalmış ve mamur vaziyettedir. Biçilmiş ekin gibi olanlar ise yok veya harap olmuştur.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle geçer: "Kimi cesedler vardır ki bunlar kaybettikleri şeyleri tekrar elde etmeye ve nefislerinin bozduklarını ıslâh etmeye elverişlidir. Kimi cesedler ise ölüm hasadı zamanının gelmesiyle birlikte biçilip hasad edilir, kaybettiklerini elde etmekten ümidsiz bir hâle düşerler."

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُٓوا اَنْفُسَهُمْ فَمَٓا اَغْنَتْ عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّت۪ي
يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَٓاءَ اَمْرُ رَبِّكَۜ وَمَا زَادُوهُمْ
غَيْرَ تَتْب۪يبٍ ﴿١٠١﴾

101. Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendilerine zulmettiler. Rabb'inin emri geldiği zaman onların Allah'ı bırakıp da yalvardıkları tanrıları, onlara hiçbir şey sağlamadı ve ziyanlarını artırmaktan başka bir işe yaramadı.

"Biz" onları helâk ederek *"onlara zulmetmedik, fakat onlar"* helâk edilmelerini gerekli kılan şirk ve benzeri suçları yüzünden *"kendilerine zulmettiler."* Çünkü hem Allah'ın verdiği rızkı yiyor hem de O'ndan başkasına tapıp O'nun elçilerini yalanlıyorlardı.

Burada, Allah Teâlâ'nın onlara mukarreb meleklerin bile erişemediği bazı kemâlâtı elde etmek için gerekli vâsıtaları ve rûhânî isdîdâdı verdiğine, onların ise bu vâsıtaları şerîatın hükümlerine göre değil, tabiatları uyarınca kullanarak hevâ tâğutuna, dünya ve dünyevî lezzetler putuna tapındıklarına ve bu sebeple de Allah'ın celâl isimleri sâyesinde helâk edildiklerine işâret edilmektedir.

"Rabb'inin emri geldiği zaman," O'nun azâbı ve cezâsı geldiği vakit *"onların Allah'ı"*; yani O'na ibadeti *"bırakıp da yalvardıkları"* tapındıkları *"tanrıları onlara hiçbir şey sağlamadı."* Onlara hiçbir fayda vermedi, Allah'ın belâsını başlarından savamadı.

Burada yalvarıp duâ etmek ile kastedilen, ibâdettir. Çünkü duâ da ibâdete dâhildir, ibâdetin vâsıtalarındandır. Hz. Peygamber (s.a.)'in: "*Duâ ibâdetin ta kendisidir*."[165] sözlerinin mânâsı da budur.

"ve ziyanlarını artırmaktan başka bir işe yaramadı!" Puta tapanlar, kendilerine tapınmak ve onların fayda vereceğine inanmak suretiyle putlarını akıllı varlıklar yerine koydukları için burada, putlardan akıllı varlıklar gibi bahsedilmiştir.

" تَتْب۪يبٍ " lâfzı, birinin helak ve hüsrana uğraması ya da birini helâk ve hüsrâna uğratmak anlamındaki " تَبَّ " fiilinden gelmektedir. Onlar sırf putlara taptıkları için helâk ve hüsrana uğramışlardır. Onlar putlarının menfaat sağlama ve zararları savma gibi özellikleri olduğuna inanıyorlardı. Bu inançları yüzünden de dünya ve âhiret menfaatlerini kaybettiler. Üstelik bu inanç hem dünya hem de âhiret zararlarını başlarına

getirdi. Böyle bir durum, gerçekten en büyük helâklerden ve en şiddetli hüsranlardandır.

وَكَذٰلِكَ اَخْذُ رَبِّكَ اِذَٓا اَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ اِنَّ اَخْذَهُٓ اَلِيمٌ

شَدِيدٌ ﴿١٠٢﴾

102. İşte Rabb'in zulmeden memleketleri yakaladığı zaman böyle yakalar. Doğrusu O'nun yakalaması çok acı ve pek çetindir.

"İşte" yukarıda beyân edilen yakalamaya benzer şekilde *"Rabbin zulmeden memleketleri yakaladığı zaman böyle yakalar"* esâsen yakalanan memleketlerin halkı olduğu halde bu yakalamanın sonuçları o memleketlerde ortaya çıktığı için âyette memleketler yakalanıyormuş gibi gösterilmektedir.

Bütün zâlimlere ibret olsun diye, bu kasabaların halkını sırf zulüm ve küfürleri sebebiyle yakalayıp cezalandırmıştır.

"Doğrusu O'nun yakalaması, çok acı ve çok çetindir!" Yakalanan kimse için çok zor, sıkıntı ve acı verici, kendisinden kurtulma ümidi olmayan bir cezâdır.

Ebû Mûsâ (r.a.)'dan Hz. Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "*Allah zâlimlere mühlet verir. Ama yakaladığı zaman da kesinlikle bırakmaz."* Hz. Peygamber (s.a.) ardından *"İşte Rabb'in zulmeden memleketleri yakaladığı zaman... "* âyetini okudu."[166]

Bir kimsenin zulüm rüzgarı an be an olursa
Mazlumların ışığını söndürür
O kimse korkmaz ki Hak Teâlâ,
Gerçi geç azâb eder, ama şiddetli azâb eder

Allah Teâlâ zâlimi kurtarmaz, fakat mühlet tanır ve nefsinin eline bırakır. Nefsinin emmâreliği sebebiyle de hem kendi nefsine hem de başkalarının nefislerine zulmeder. Allah Teâlâ da adâleti gereği onları muâheze eder. Ancak Allah bir kuluna rahmet ve ihsan nazarıyla bakarsa, inâyetinin nûru ile kulun nefsinin emmâreliğini yok eder. Böylece bu kulun nefsi, şeriatın emrini dinler hâle gelir ve âhiret azâbından kurtulma, yüce derecelere ve yakınlıklara erişme gâyesi dışında hiçbir gâye ile hareket etmez olur. Bu bakımdan günah işleyen herkesin Rablerinin yakalamasından çekinerek hemen tevbe etmesi, daha sonra yaparım, ederim demeyi terk etmesi gerekir. Çünkü bir hadiste: "*Daha sonra yaparım diyenler helâk olmuştur*."[167] buyrulmuştur.

Tevbeyi kabul etmek, kerem sâhibi Rabb'in işidir.
Tevbede acele et! Âfetlerle doludur çünkü te'hir.

❀

إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِمَنْ خَافَ عَذَابَ الْاٰخِرَةِ ذٰلِكَ يَوْمٌ مَجْمُوعٌ

لَهُ النَّاسُ وَذٰلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾

103. İşte bunda âhiret azâbından korkanlar için elbette bir ibret vardır. O gün bütün insanların toplandığı bir gündür ve o gün *(bütün mahlûkâtın)* hazır bulunduğu bir gündür.

"İşte bunda âhiret azâbından korkanlar" yani ona îmân edip ikrâr edenler *"için"* günahları sebebiyle helak olan ümmetler hakkında inen âyetlerde veya Allah'ın anlattığı onların kıssalarında *"elbette"* apaçık *"bir ibret"* etkili bir öğüt *"vardır."*

Âhirete inananlar, işledikleri kötülükler yüzünden öncekilerin başına gelen çetin azaptan âhiret azâbının durumuna dâir deliller çıkararak ibret alacaktır. Âhireti inkâr eden, âlemin fenâ bulacağını imkansız gören, her şeyi yapan ve seçip belirleyen bir yaratıcının var olduğunu kabul etmeyen ve bütün bu vâkıaların helâke uğrayanların günahları sebebiyle değil de astrolojik sebeplerden ileri geldiğine hükmeden kimse ise böyle bir ibret almaktan son derece uzaktır. Kendileri de, sahip oldukları düşünceler de mahvolsun!

Hâfız der ki:

Feleğin seyrine ve ayın devrine ihtiyâr yoktur
Cümlesi Dost'un ihtiyârına göre dönmektedir

"O gün" kıyamet günü *"bütün insanların toplandığı"* yani hesâba çekilip yaptıklarının karşılığını görmek için öncekilerin de sonrakilerin de toplandığı *"bir gündür."* Âyette henüz gerçekleşmemiş olan bir kıyâmet günü hakkında "*toplandığı*" denilmesi, bunun kesin olarak meydana geleceğine dikkat çekmek içindir.

"ve o gün" yani bütün insanların toplandığı kıyamet günü, bütün mahlûkâtın *"hazır bulunduğu bir gündür."* O gün yer ve gök halkı, hiç biri yok olmamak şartıyla "durulacak yeri/mevkıf" görecektir. Bu bakımdan görülecek olan şey, bu mevkıftır. Görenler, yani orada hazır bulunanlar ise tüm mahlûkâttır. Kendisinde görülen zaman ise "kıyamet günü"dür.

Cuma, bayram, arefe, harp günleri ve sultanın geliş günü gibi önemli bir iş sebebiyle ya da kendilerini ilgilendiren bir konu için insanların kendisinde toplanıp bir araya geldiği zaman mânâsında "gün/yevm" kelimesinin 'kendisinde hazır bulunulan zaman' olarak vasfedilmesi doğru olur. Aynı şekilde "idrak edilen zaman" olarak da vasfedilmesi mümkündür. Nitekim "Falanın gününü idrâk ettim, gördüm." dersin. Âyette kastedilen ise 'kendisinde hazır bulunulan gün' mânâsıdır. Çünkü bu mânâda o günden korkutup çekindirme vardır. "İdrâk edilen gün" mânâsı burada geçerli değildir. Çünkü

diğer günler de idrâk edilen günlerdir.

وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾

104. Biz onu sadece sayılı bir müddete kadar erteliyoruz.

"Biz onu" yani herkesin toplanacağı ve hazır bulunup görüleceği günü *"sadece sayılı bir müddete kadar"* çok az bir müddetin sona ermesi için, **Kâşifî**'nin belirttiğine göre 'sayılmış olan bir müddeti geçirmek için', hikmet gereği *"erteliyoruz."*

Bu âyetlerde Allah'ın tehdid ve korkutmaları ile ömürler bitmeden hâli düzeltmeye, gönlü tasfiyeye, amelleri tezkiyeye ve nefisleri muhâsebeye teşvîk vardır. Çünkü kul ancak ektiğini biçer; suyunu da ancak başkasına su verdiği kaptan içer.

Kudsî bir hadiste şöyle buyrulur:

"*Kullarım! Ben zulmetmeyi kendime haram kıldım. Onu sizin aranızda da haram kıldım. Artık birbirinize zulmetmeyiniz.*

Kullarım! Benim hidâyet ettiklerim dışında hepiniz sapıtmışsınız. O halde benden hidâyet dileyin ki sizi doğruya ileteyim.

Kullarım! Benim doyurduklarım hariç, hepiniz açsınız. Benden yiyecek isteyin ki sizi doyurayım.

Kullarım! Benim giydirdiklerim hariç, hepiniz çıplaksınız. Benden giyecek isteyin ki sizi giydireyim.

Kullarım! Siz gece-gündüz günah işlemektesiniz, bütün günahları afveden de yalnızca benim. Benden af dileyin ki sizi bağışlayayım.

Kullarım! Bana zarar vermek elinizden gelmez ki, zarar verebilesiniz. Bana fayda vermeye gücünüz yetmez ki, fayda veresiniz.

Kullarım! Evveliniz âhiriniz, insanınız cinleriniz, en müttakî bir kişinin kalbi ve duygusuna sâhip olsalar, bu benim mülkümde herhangi bir şey arttırmaz.

Kullarım! Evveliniz âhiriniz, insanınız cinleriniz, en günahkâr bir kişinin kalbi ve duygusuna sâhip olsalar, bu benim mülkümden en küçük bir şey eksiltmez.

Kullarım! Evveliniz âhiriniz, insanınız cinleriniz bir yerde toplanıp benden istekte bulunacak olsalar, ben de her birine istediğini versem, bu benim mülkümden ancak, iğne denize daldırılıp çıkarıldığında denizden ne kadar eksiltebilirse işte o kadar azaltır; yani hiç bir şey eksiltmez.

Kullarım! İşte sizin amelleriniz. Onları sizin için saklar, sonra onları size iâde ederim. Artık kim bir hayır bulursa Allah'a hamd etsin. Kim de hayırdan başka bir şey bulursa öz nefsinden başka kimseyi ayıplamasın."[168]

Bu durumda aklı başında olan kimseye düşen kaçırdıklarını tekrar elde etmeye çalışmak ve vakitlerini boşa geçirmemektir.

Molla Câmî der ki:

Her nefes, ömürden bedeli olmayan bir hazînedir
Böylece hazîne rüzgar gibi uçar gider, âh âh.

Tek bir nefesini Allah'tan başkasının peşinde koşarak geçirenler böyle âh u figan ediyorlarsa, tüm nefeslerini hevâlarının peşinde koşarak harcayanların hali nice olur?!

---

[165]. *Tirmizî*, Tefsir (2), 16; *İbn Mâce*, Dua, 1; *Müsned*, IV, 267, 271, 276

[166]. *Buhârî*, Tefsir (11), 5; *Müslim*, Birr, 62; *Tirmizî*, Tefsir (11), 2; *İbn Mâce*, Fiten, 22

[167]. *Deylemî*, hadis no: 2420; Münâvî, III, 282

[168]. *Müslim*, Birr, 55; *Müsned*, V, 160

HOŞBAHTLAR VE BEDBAHTLAR

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾ فَأَمَّا
الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾ خَالِدِينَ فِيهَا
مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا
يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ
السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ ۖ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾

105. O geldiği gün Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz. Onlardan kimi bedbahttır, kimi mutlu.

106. Bedbaht olanlar ateştedirler. Orada onların *(öyle feci)* bir soluk alıp verişleri vardır ki!

107. Rabb'inin dilediği hariç *(onlar)* gökler ve yer durdukça o ateşte ebedî kalacaklardır. Çünkü Rabb'in istediğini hakkıyla yapandır.

108. Mutlu kılınanlar ise cennettedirler. Rabb'inin dilediği hariç, gökler ve yer durdukça onlar da orada ebedî kalacaklardır. Bu, bitmez tükenmez bir lütuftur.

"O" süresinin dolması ile ertelenen kıyâmet günü *"geldiği gün"* Bu ifâdeye göre zaman içinde zaman olmuş olması gerekmez. Çünkü bu zaman, gerek o günü, gerekse sâir vakitleri içine alır. Öyleyse bir zamanın, başka bir zamanın parçası olmasının da bir mahzûru yoktur. Mesela saat günün, gün haftanın, hafta ise ayın bir bölümüdür.

"Rahman'ın izin verdiklerinden başkası konuşamaz, konuşan da doğruyu söyler." (en-Nebe', 78/38) ve ***"İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir?"*** (el-Bakara, 2/255) âyetlerinde belirtildiği üzere *"Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz."* Fayda sağlayacak bir cevap veya kurtaracak bir şefaatte bulunamaz.

Kıyamet günü, dünya seneleri ile bin senelik bir gündür. Bu günde bir takım duraklar, çeşitli zamanlar ve haller vardır. ***"O gün her nefis gelip kendini savunmak için mücâdele edecektir."*** (en-Nahl, 16/111) âyetinde buyrulduğu üzere bu uhrevî devrelerin bâzısında konuşacaklardır. Bazısında ise korku ve dehşetin şiddetinden, kahır eserlerinin kuvvetle ortaya çıkmasından ve ***"Bu, (kâfirlerin) konuşamayacağı bir gündür. Onlara izin de verilmez ki*** *(sözde)* ***mâzeretlerini beyan etsinler."*** (el-Mürselât, 77/35-36) âyetinde belirtildiği üzere konuşmalarına izin verilmeyeceği için konuşamayacaklardır. Bu devrelerin bazısında ise ağızlarına mühür vurulup elleri konuşacak, ayakları şahidlik edecektir.

İbn Abbas (r.anhümâ)'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle

buyurmuştur: “*Hiç konuşmaksızın bin sene karanlıkta bekleyeceksiniz*.”[169]

Sa‘dî (k.s.) der ki:

Eğer kahır kılıcını çekerse
Velî ve nebî başını öne eğer
Eğer lütuf gamzesini oynatırsa
Kötüler de iyilere ulaşır
Eğer mahşerde kahır ile hitab edilirse
Peygamberler bile mazeret ileri süremezler
‘Lütfundan perdeyi kaldır’ diye söyle, duâ et
Ki o, şakîlere de mağfiret ümidi olsun.

“Onlardan” yani insanlardan *“kimi bedbahttır”* Allah’ın vaadi gereği cehennemi haketmiş bir şakîdir *“kimi mutlu”*; yani ilâhî vaad gereği cenneti hak etmiş bir saîddir.

Konu korkutma ve sakındırma hakkında olduğu içindir ki âyette şakî saîdden önce zikredilmiştir.

et-Tibyân’da der ki: “Şakîliğin beş alâmeti vardır: Bunlar, kalbin katılığı, gözün kuruluğu, dünyaya rağbet, uzun emel ve haya duygusunun azlığı.

Saadetin alâmeti de beştir: Kalbin yumuşaklığı, çok ağlamak, dünyaya karşı zühd, emelin kısalığı, haya duygusunun çokluğu.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilir: “*Onlardan kimi bedbahttır*” yani ezelî olarak hakkında cehennemlik olduğuna hükmedilmiş kişidir; “*kimi mutlu*” yani ezelî olarak hakkında cennetlik olduğuna hükmedilmiş kişidir.

Şakîliğinin alâmeti, Hak’tan ve O’nu taleb etmekten yüz çevirmek, hiç pişman olmaksızın mâsıyet işlemekte ısrar etmek, helâl-haram demeden dünya malına karşı harîs olmak, hevâ, bid’at ve taklîd üzere yaşamaktır.

Saîdliğin alâmeti ise Allah’a yönelmek ve O’nu taleb etmek, mâsiyetlerden bağışlanma dilemek, Allah’a tevbe etmek; az dünya malına kanâat etmek, dünya malının helâlini aramak, sünnete tâbi olmak, bid’attan kaçınmak ve hevâya karşı koymaktır.”

Şeyh Ebû Saîd Harrâz (k.s.) şöyle buyurmuştur: “Hak Sübhânehû ve Teâlâ, bu sûrede iki büyük işi beyan buyurmuştur: Birisi Cebbâr olan Allah’ın cezâsı ve Kahhâr olan Allah’ın ezici gücü ki, kâfirlerden rüzgar ile intikam almıştır. Diğeri ezelde halkın şakâvet ve saâdeti hükmü gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber (s.a.) o haberin heybetinden ve bu hükmün satvetinden “*Hûd sûresi beni kocattı.*”[170] buyurmuştur.

O kimse ezelden beri hoşbaht yazılmıştır
Bu ise, ebede kadar alnına bedbaht dağı vurulmuştur
O’nun adâleti bunları defteri soldan alacaklar tarafına sürer
O’nun fazlı saîd olanları yanına çağırır

❀

فَاَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِى النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾

106. Bedbaht olanlar ateştedirler. Orada onların *(öyle feci)* bir soluk alıp verişleri vardır ki!

"Şakîler" yani şaki olacakları belli olmuş ve cehennemlik olmalarına hükmedilenler *"ateştedirler"* yani cehennemde kalacaklardır.

Sanki bir kimse "Onların orada durumu nasıl olacak?" diye sormuş ve şöyle cevap verilmiştir: *"Onların orada bir soluk alışverişleri vardır ki!.."*

" اَلزَّفِيرُ " nefesi güçlükle ve sıkıntılı bir şekilde vermek; "اَلشَّهِيقُ" ise aynı tarzda nefes almak demektir. Bu iki kelime esâsen eşeklerin ilk anırma anları ile anırmalarını bitirirken çıkardıkları sesi anlatmakta kullanılır. Buna göre âyette bir istiâre-i tasrîhiyye vardır. Çünkü maksad şakîlerin bağırmalarını eşek anırmasına benzetmektir. Nasıl ki eşeklerin çirkin bir sesi varsa, bunların da cehennemde çirkin sesleri olacaktır. Nitekim bu durum dünyada bile özellikle asılma, boğulma, başının vurulması ve elinin kesilmesi gibi belâlara mâruz kalanlarda görülmektedir. Bu esnada bazı suçluların sığır böğürtüsü gibi böğürüp, beti benzi atar ve sesi değişir. Âhiret hâlleri ise dünya hâllerine göre bin kat daha sıkıntılıdır.

خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَٓاءَ رَبُّكَ
اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾

107. Rabb'inin dilediği hariç *(onlar)* gökler ve yer durdukça o ateşte ebedî kalacaklardır. Çünkü Rabb'in istediğini hakkıyla yapandır.

"Rabb'inin dilediği hariç" Bu ifade cehennemde sürekli kalışın istisnâsını belirtmektedir. Çünkü, muvahhidlerin fâsıklarından oluşan bazı cehennemlikler, ateşten çıkacaklardır. Bir hükmün bir şeyin bütünü için geçersiz hâle gelmesi, bir kısmı için de geçersiz olması demektir.

Bir şahısta iki açıdan hem şakîliğin, hem de saîdliğin bir arada bulunması câizdir. Nitekim *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'de şöyle denilir:

"Rabbinin" şakîlerden *"dilediği hariç."* ifâdesi, şöyle açıklanabilir: Ehl-i şakavet iki kısımdır. Şakîler ve daha şakîler. Buna göre tevhid ehlinden bazıları işlediği mâsiyetler yüzünden şakî olurken, tevhidleri sayesinde saîd olmaktadır. Mâsiyetler onları ateşe sokarken, tevhid onları oradan çıkarmaktadır. İnkâr ve bid'at ehlinden bazıları da vardır ki bunlar daha şakîdirler. İnkâr ve yalanlamaları bunları ateşe sokar ve burada sürekli ve ebedî olarak kalırlar."

İbn Mes'ûd (r.a.)'ın şöyle dediği rivâyet edilir: "Cehennem için öyle bir zaman

gelecektir ki cehennemlikler orada asırlarca (ahkâb) kaldıktan sonra orada artık hiç kimse bulunmayacaktır."

Ebû Hüreyre ile **Abdullah b. Amr b. Âs**'dan (r.a.) benzer ifadeler rivâyet edilmiştir. Ehl-i sünnete göre bu ifadenin mânâsı, 'Orada îmân ehlinden olan hiç kimse kalmayacak. Onların bulunduğu tabaka boşalacak. Kâfirlerin bulunduğu yerler ise ebediyyen dolu kalacaktır.' şeklindedir.

Onlar *"gökler ve yer durdukça"* ebedî ve kesintisiz olarak *"o ateşte ebedî kalacaklardır."* Araplar bir şeyin ebedî ve sürekli olduğunu belirtmek için "gökler ve yer durdukça" derler. Çünkü onların inanışına göre gökler ve yerler ebediyyen bâkî olduğu için ebediyyen süreceği düşünülen şeyleri bu ifade ile temsîlî bir şekilde anlatırlar. İşte Kur'an da bu ifade tarzı üzerine nâzil olmuştur.

Şayet şakîlerin ateşte kalmalarının göklerin ve yerin ayakta kaldığı süreye bağlanması gibi hakîkî bir mânâ kastediliyorsa, o zaman buradaki gökler ve yerden maksad âhiret gökleri ile âhiret yeri olur ki, bunlar dâimî ve süreklidir. ***"Yer başka bir yer, gökler de*** (başka gökler) ***haline getirildiği gün"*** (İbrahim, 14/48) âyeti ile ***"ve bizi dilediğimiz yerinde oturacağımız bu cennet yurduna vâris kılan*** (Allah'a hamdolsun)**."** (ez-Zümer, 39/74) âyeti de buna delâlet etmektedir. Ayrıca âhirettekilerin mutlaka gölgelenecekleri ve ayaklarını basacakları bir şeylerin olması gerekir. Bu da ya Allah'ın yaratacağı ve onlara gölgelik edecek bir gök olur ya da bunlara Arş gölgelik eder. Üzerimizde olup bize gölgelik eden her şeye semâ, ayaklarımızı basıp üzerinde karar kıldığımız her şeye de yer denir. Bu bakımdan bir çok insanın var olup olmadığını bilmediği bir takım şeylere yapılan benzetmede bir bozukluk ve mânî yoktur. Bir şeyi kimyâya ya da İrem kenti ve benzeri şeylere benzetmek de aynıdır.

İbnü'l-Arabî (k.s.) *Fütûhât*'ta şöyle der: "Göklerin ve yerin devamlılığı ile onların sûretleri itibariyle değil, zâtî cevherleri itibariyle devamlılıkları kastedilmektedir."

Ehl-i te'vil ise "Gökler ve yer durdukça" ifadesini; "ruhların ve kalplerin gökleri ile nefislerin ve beşeriyyetin yeri durdukça" diye tefsir etmiştir.

Hâfız der ki:

Ey gönül, dostun nihayetsiz lütfundan ümit kesme
Ki onun nihâyetsiz lütfu halkın cümlesine erişir

Bu beyitte, ilhâm ehlinden başka kimsenin kavrayamayacağı gizli bir sır vardır.

Büyüklerden biri şöyle der: Terakkî ve tedellî/mânen yükselme ve alçalma, sadece bu âlemde cereyan eder. Âhiret âleminde ise terakkî yoktur.

Şâyet: "Âsî mü'min, ateşten çıktıktan sonra cennet mertebesine yükselmektedir." dersen, şöyle cevap veririm: "Bu yükselme, îman sâyesinde zâten dünyada gerçekleşmiş, fakat bu yükselişin zuhûru âhirete kalmıştı. Bu sebeple ona önce azâp edildi, sonra da cennete girdi."

"Çünkü Rabbin" kâfirlere yaptığı gibi bazı insanları ateşte ebedî bırakmak, fâsıklara

yaptığı gibi de bazılarını ateşten çıkarmak husûsunda hiç kimsenin herhangi bir itirazı olmaksızın *“istediğini hakkıyla yapandır.”*

Âyette bir mübâlağa sıyğası olan “ فَعَّالٌ ” lâfzının kullanılması, Allah Teâlâ’nın dilediği ve yaptığı şeyler çok fazla olduğu içindir.

Ebu’s-Suûd Efendi der ki: *“Rabbinin dilediği hariç”* ifadesi, ebedî kalmaktan istisnadır. Bu istisna şu âyetlerdeki istisnâya benzer: ***“İlk tattıkları ölüm dışında orada artık ölüm tatmazlar.”*** (ed-Duhân, 44/56); ***“Geçmişte olanlar bir yana babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin.”*** (en-Nisâ, 4/22), ***“Deve iğne deliğine girinceye kadar”*** (el-A’râf, 7/40) Yalnız şu kadar var ki bu âyetlerde bahsedilen durumların muhâl olduğu aklın hükmü ile bilinirken, ilâhî meşîet gereği cehennemde ebedî kalmayacakları naklin hükmü ile bilinmektedir. Şöyle ki:

Şakîler, Allah’ın ateşte kalmamalarını dilediği süre dışında dâimâ orada kalacaklardır. Kâfirlerin cehennemde ebedî kalacakları konusundaki naslara göre Allah’ın onları cehennemden çıkarmak istemesi ve orada kalmalarının son bulması mümkün değildir. Bir de ilâhî dileğin böyle bir şeye taallukunun Allah açısından bir gereklilik olduğu şeklindeki muhtemel tevehhümü bertaraf etmek için şöyle buyruluyor: *“Çünkü Rabb’in istediğini hakkıyla yapandır.”* Yani Allah Teâlâ, -aksinin vukûu imkânsız olarak- bu şakîleri ateşte ebedî bırakırken kendi irâdesi gereği davranmaktadır. Verdiği karşılıkların kulların fiillerine göre terettüp etmesini gerektiren hikmet kanunlarına göre cereyan eden meşîeti mûcibince hükmetmektedir.

Ancak sen şöyle de diyebilirsin: “Şakîler, cismânî azapta sürekli kalmayacaklar. Aksine Allah’tan başka hiç kimsenin bilmediği bazı rûhânî elem ve cezâlara çarptırılacaklardır. Bu cezâlara, ateşte bulunurlarken çarptırılacaklarsa da bu cezâların şiddetinden dolayı ateşin azâbını unutacaklar, ateşi hissetmeyeceklerdir. Nitekim kendisini aşırı gam saran, büyük sıkıntılar karşısında dehşete düşen kimse karınca, böcek ve benzerlerinin ısırmasını hissetmez. Sevinçli kimsenin durumunu da buna kıyas et. Zâten bu da az sonra gelecek.

وَاَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِى الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾

108. Mutlu kılınanlar ise cennettedirler. Rabb’inin dilediği hariç, gökler ve yer durdukça onlar da orada ebedî kalacaklardır. Bu, bitmez tükenmez bir lütuftur.

“Mutlu kılınanlar” kendileri için saâdet takdir olunan ve bunun için yaratılan kişiler *“ise cennettedirler. Rabb’inin dilediği hariç, gökler ve yer durdukça onlar da orada ebedî kalacaklardır.”*

Katâde: “Allah bununla neyi istisnâ ettiğini daha iyi bilir.” der. **Dahhâk** ise: “Cennete sokulmadan önce cehennemde kaldıkları süre hariç.” diye açıklar ve belli bir başlangıçtan itibaren başlayan ebedîliğin, müddetin sona ermesi açısından eksik

kalacağı gibi müddetin başlaması açısından da eksik olacağını söyler.

Ebu's-Suûd Efendi de tefsirinde şöyle der: Bu ifadenin, bir şeyin muhal bir şeye bağlanması kabilinden olduğu düşünülürse, "*Bu, bitmez tükenmez bir lütuftur*" ifadesinin mânâsı "Allah, onlara kesintisiz hattâ sonsuza dek sürecek olan lütuflar verecektir" şeklinde olur.

Bir başka takdire göre ise: "*Bu, bitmez tükenmez bir lütuftur.*" ifadesiyle Allah'ın salih kulları için hazırladığı '*hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiç kimsenin hatırına gelmeyen*'[171] nimetler olarak tavsif buyurduğu rûhânî nimetler kastedilmiş olabilir.

Büyüklerden biri şöyle der: Ehl-i cennet cennet mertebesinde kalır. Ehl-i terakkî ise cennetin daha ötesine geçer ve terakkî eder.

Bu sözün mahiyeti *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'de de geçtiği üzere şudur: Saâdet ehli, saîd/mutlu ve es'ad/daha mutlu olmak üzere iki kısımdır. Saîd olanlar, ibadet ve ubûdiyyetlerine göre cennette ve cennetin ılliyyîne kadar olan derece ve bölümlerinde kalacak kişilerdir. Es'ad olanlar ise mârifet, muhabbet ve takvâlarına göre cennete girip cennetin derece ve bölümlerinden kurbet/Allah'a yakınlık makamına geçecek olanlardır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"Takvâ sahipleri, cennetlerde ve ırmakların kenarlarında güçlü ve yüce Allah'ın huzurunda hak meclislerindedirler."*** (el-Kamer, 54/54-55) Hz. Peygamber de şöyle buyurmaktadır: "*Cennetlikler, ılliyyîndekileri, sizin apaçık gökyüzündeki parlak bir yıldızı gördüğünüz gibi göreceklerdir. Ebu Bekir ve Ömer de en iyi yerinde olarak onlardandır.*"[172]

İşte hem cennetlik hem de ılliyyîn ehli olanlar cennette sürekli kalacaklardır. 'Hak meclisinde bulunma' makamına erişenler ise cennetin en değerli makamında olacaktır. Onlar, ilâhî inayet cezbeleri ile buradan da çıkıp vahdet âlemine gideceklerdir. Bunun sırrı şudur:

Sâlik, muâmelât sayesinde beşeriyet çukurundan çıkıp en yüce rûhâniyet makamına yükselir. Salik bu mertebede henüz ikilik makamındadır. Bu makam Sidretü'l-Münteha'dır. Onun yanında ise Me'vâ Cenneti vardır. Allah'a yakın kılınan/mukarreb bir melek; Allah tarafından gönderilen bir peygamber için ilahî inayet cezbesinin refrefi olmadan bu makamdan öteye geçiş yoktur. İlâhî cezbe ise insanlarla cinlerin ameline denktir. Kul vahdet/birlik âlemine bu inâyet sayesinde ulaşabilir; iyi anla!"

"Böylece âyetteki giriş ve çıkış ve "*Rabb'inin dilediği hariç"* ifadesi ile yapılan istisna, bu birlik makamı ile ilgilidir. Bu sebepledir ki "*Bu, bitmez tükenmez bir lütuftur.*" buyrulmuştur. Çünkü burada herhangi bir kesinti, değişiklik söz konusu değildir."

Fakir **(Bursevî)**, Allame Şeyhi (Osman Fazlî Efendi) hazretlerinin ağızlarından öğrendiğim kadarıyla derim ki: "*Rabbinin dilediği hariç*" ifadesindeki istisnânın gereği olarak cennetlikler, önceki hiçbir makama benzemeyen bir makama gireceklerdir. Bu, cennette çok uzun bir sürenin geçmesinden ve çok çeşitli nimetlerin tadılmasından sonra

olacaktır.
Bu sırada ebedîlik aynasında ezelîlik sırrı ortaya çıkacaktır. Bir takım gaybî hallerden (şuûnât) ibaret olan taayyünlerin ilki ezellerin ezeli olduğu gibi, bu özel tecellînin makamı da ebedlerin ebedidir. "Ebedlerin ebedi" tamlamasındaki ebedîlik, bu tecelliden sonra sonsuz olacaktır. Ebedler ise cennetliklerin cennete girmesinden itibaren bu tecellîye kadardır. Ezel de böyledir. Çünkü "ezellerin ezeli" tamlamasındaki ezel, tam ebediliğin başlamasından öncedir. Bu tam ebediliğin altında ise ezeller vardır. Bunun benzeri, küllî fenâ ehlinin dünyada ulaştıkları makamdır. Şöyle ki:
Onlar, mânevî rızıklardan nasiplerini tam olarak almışlardır. Onların mertebeleri ve husûsî taayyünleri hasebiyle, tüm mertebe ve taayyünlerde, ilâhî fiillerin, sıfatların ve zâtın sırlarından ulaşmadıkları bir şey kalmamıştır. Artık Allah onlara öncekilere kesinlikle benzemeyen bir sûrette tecellî eder. Böylece ebedî ve sürekli bir hayata kavuşurlar.
Cennet ve ılliyyîn ehline nisbet edilen yukarda geçen sır, cehennemlikler için de geçerlidir. Fakat onlar celâl ehlidir. Makamları da ferdiyet makamıdır. Bu sebepledir ki onlar için evlenme ve cennetliklerin elde ettikleri nimetler yoktur. Cennetlikler ise cemal ehlidir. Makamları sıfat makamıdır. Bu makamın gereği de nimetlenme ve zevk almadır.
Cennetliklerle cehennemlikler arasındaki fark, cennetlikler için ilahî sıfatlarla zuhûr olmasıdır. Bu zuhûrda ise gizlilik, kapalılık/butûn vardır. Bu ise zâtın sırrıdır. Cehennemlikler için de bir gizlilik/butûn vardır. Fakat bu gizlilikte zuhûr yoktur.
Kemal ehli için ise anlatılamayacak bir ihata ve genişlik vardır. Bu, her iki dünyada da geçerlidir. Mukarrabûn/Allah'a yakın kılınanlar, ebrârın/iyilerin hallerine vâkıftırlar; onların makamlarını ve mertebelerini keşfen bilirler. Ebrâra ise bu hususlarda mukarrabûnun durumu perdelenmiştir. Yine ebrâr kitaplarını soldan alacakların/ashabü'l-meş'eme hallerine vâkıftırlar. Ebrârın halleri ise onlara perdelenmiştir.
Dünyanın durumuna, berzah ile âhiretin durumunu kıyas edin. Bu sebeple büyüklerden biri şöyle der: Bedenin hapsinden kurtulan ruhlar şayed ulvî iseler, bazıları bir berzah kateder, bazıları daha fazla sayıda berzah kateder. Ruhlar berzah katettikçe hakiki ihâta sahibine ulaşıncaya dek ihâtaları artar. Oraya varınca hepsi yok/muzmahil olur. O, her şeyi ihâta etmektedir. Ruh süflî ise gerçekten büyük bir belâdadır. Bundan Allah Teâlâ'ya sığınırız.
İlâhî ilim, ilk mükâşefe ve zuhûrundan ancak kırk sene sonra kemâle erer. Nitekim akıl da kırk yaşında kemale erer. Yani son mertebeye ulaşmak, ancak bu sürede gerçekleşebilir. Allah Teâlâ âdetini bu şekilde yürütmektedir. Bu süreden önce kimse bir şeye heveslenmesin. Çünkü ilim bu sınıra kadar artar. Sonra tahakkuk gerçekleşir. Allah'ın yardım ve izniyle tabîî ve nefsânî sıfatların tamamı, boyunduruğu altına girer ve onlara hâkim olarak eline gelir. Yolun ne kadar uzun, istenen şeyin ise ne kadar değerli olduğuna bir bak. Rab olan Allah'a ulaşana kadar kendin için bir kılavuz seç.

Mesnevî’de şöyle denilir:

Kendine pîr bul, çünkü bu yolculukta pîrsiz olursan,
Pek büyük âfetler, korkular, tehlikeler vardır.
Çok defa geçtiğin bu yolda bile
Kılavuzsuz gidersen şaşırır kalırsın.
Ya hiç görmediğin bir yolda ne olursun?
Aklını başına al da, kılavuzsuz olarak yola düşme.
Ey ahmak, eğer başında mürşidin gölgesi olmazsa,
Gulyabanî sesleri seni şaşırtır, yolunu saptırır.
Allah’ım elimizden tut ve bize her zaman cömertliğinle muâmele et!

---

[169]. Bk. *Suyûtî*, ed-Dürrü’l-mensûr, V, 56
[170]. *Tirmizî*, Tefsir (56), 6; Beyhakî, Delâil, I, 358
[171]. *Münâvî*, V, 298
[172]. *Müsned*, III, 61

ATALARI TAKLİD

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هٰٓؤُلَٓاءِۜ مَا يَعْبُدُونَ اِلَّا كَمَا يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُهُمْ
مِنْ قَبْلُۜ وَاِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ ﴿١٠٩﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا
مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِۜ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ
بَيْنَهُمْۜ وَاِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾ وَاِنَّ كُلًّا لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ
رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْۜ اِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾

109. O halde onların tapmakta oldukları şeylerden *(onların bâtıl olduğundan)* hiç şüphen olmasın. Onlar ancak daha önce atalarının taptığı gibi tapıyorlar. Biz onların *(azaptan)* paylarını mutlaka eksiksiz olarak vereceğiz.

110. "Andolsun biz Musa'ya Kitab'ı verdik, fakat onda ihtilafa düşüldü. Eğer Rabb'inden bir söz geçmemiş olsaydı elbette onların arasında hüküm verilmişti *(ve işleri bitirilmişti)*. Şüphesiz ki onlar da *(Mekkeliler de)* Kur'an hakkında derin bir şüphe içindedirler."

111. "Şüphesiz Rabb'in, onların her birinin amellerinin karşılığını tam olarak verecektir. Çünkü O, onların yapmakta olduklarından haberdardır."

"O halde" anlattığım bu öncekilerin kıssaları ve kötü âkıbetleri sana mâlum olduğuna göre artık *"onların"* müşriklerin *"tapmakta oldukları şeylerden"*; onların bâtıl olduğundan *"hiç şüphen olmasın."* Bu tapınmanın âkıbeti kötü bir dalâlet olduğuna kesin olarak inan.

Sanki "Neden şüphe içinde olmayayım?" diye bir soru sorulmuş, cevaben de şöyle denilmiştir: Çünkü *"onlar ancak daha önce atalarının taptığı gibi tapıyorlar."* Yani onların hâli de atalarınınkinden farksızdır. Onlar da hak ve araştırma üzere değil, bâtıl ve taklid üzeredirler. Burada putlara tapan ehl-i fetretin de cehennemlik olduğuna bir işaret vardır. Çünkü âyetteki kötüleme, bunu çağrıştırıyor.

"Biz onların" bahsi geçen kâfirlerin azaptan *"paylarını mutlaka eksiksiz olarak vereceğiz."* " تَوْفِيَةٌ " bir şeyi tam olarak ödemek ve vermek demektir. Yani, atalarının suçlarına göre takdir buyurduğumuz paylarını tam olarak verdiğimiz gibi bunlar için belirlediğimiz onların dünyevî ve uhrevî azablarını da tam olarak vereceğiz. Böylece atalarının başına gelenler bunların da başına gelecektir. Çünkü sebeplerin benzeşmesi, sonuçların da benzeşmesini gerektirir.

Şayet: 'Bize göre, Allah'tan başka hiçbir sebep yoktur' denirse, şöyle cevap veririz: Bizim için normal sebebiyet yeterlidir. Bu sebebiyet ise bir şeyin normal olarak devamlı o şekilde gerçekleşmesi mânâsındaki sebepliliktir.

Âyette taklid yerilmektedir. Taklid, başkasının sözünü delilsiz olarak kabul etmektir. Bu, amelî ve fer'î meselelerde câiz ise de aslî ve itikâdî meselelerde câiz olmaz. Aksine mutlak sûrette düşünüp delil bulunmalıdır. Ancak Hanefîler'le Zâhirîler'e göre mukallidin îmânı sahihtir. Mukallid, âlemin sonradan meydana geldiği, bir yaratıcının ve bu yaratıcının sıfatlarının bulunduğu, peygamberler gönderdiği, bu peygamberlerin getirdiği prensiplerin hak olduğu gibi bütün inanılması gereken şeylere delilsiz olarak inanan kişidir. Böyle bir îman câizdir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) kadınlara, câriyelere, kölelere, çocuklara, bedevîlere delil öğretmediği halde onların îmânını kabul etmiştir. Ancak mukallid'in de düşünüp Allah'ın varlığının delillerini bulması vaciptir. Böyle yapmayan günah işlemiş olur. Ayrıca yakîn, yâni kesin îmân ancak taklîdi bırakıp gerçek tevhîde ulaşmakla hâsıl olur.

Molla Câmî şöyle der:

Susuz olan canı yakîn deryâsından kandır
Şüphe serabında dudağı kurumuş daha fazla oturma

İmdi taklitçilerle tabîatlarına uyanlar gerçekte hevalarına ve dünyaya taparlar. Bu bakımdan hevâyı terk edip doğru yola tâbi olmak gereklidir.

Denilir ki Âdem ile Havvâ arasında izdivaç vâki olduğunda İblis'le dünya arasında da izdivaç vâki olmuştur. Birinci izdivaçtan insan nev'i doğarken, ikincisinden hevâ doğmuştur. Bütün bâtıl dinlerle kötü huylar işte bu hevânın tesirindendir.

Muhakkıklardan birisi şöyle der: Allah Teâlâ ruh sultanını beden ülkesinde hükümdar yapıp aklı da onun veziri kıldığında, nefsi ruhun halîlesi/dişi dostu kıldı. Nefis ise gidip hevâya aşık oldu. Ruh, vezirine nefsin durumunu sorunca akıl veziri ona şöyle dedi: 'Padişahım, hevâ adlı bir varlık nefsi yoldan çıkardı." Bunun üzerine ruh hemen yakararak Allah'a yöneldi. Nefis böylece sâlihâne bir şekilde ve güzel bir hâl ile rûha teslim oldu. İşte nefislerini ıslah etmek isteyen, Kadir ve Müteâl olan Allah'a yönelsin.

Denir ki bid'at ve hevânın zararı, mâsıyetin zararından çok daha fazladır. Çünkü mâsıyet işleyenler bunun çirkin bir şey olduğunu bildikleri için Allah'tan kendilerini bağışlamasını diler ve tevbe ederler. Bid'at ve hevâlarına tâbi olup duranlar ise böyle değildir.

Biz sûfilere göre bid'at ve hevâ, Hz. Peygamber (s.a.)'in sünneti ile yüce ashabının ve meşayih-i kirâmın sünnetiyle amel etmeyip bütün fiil ve terk edişlerinde tabîata ve cüz'î akla tâbi olmak mânâsındadır. Öyleyse sâlike düşen mutlak olarak sünnetlere muhâlefet etmemek, hayırlı kimselerin yolundan ayrılmamak ve ağyârın tenkidlerine iltifat etmemektir. Çünkü hak uyulmaya en çok hak sâhibidir.

Bizim dinimiz aşktır, ey zâhid bize boşuna nasîhat etme
Biz kendi dinimizi yalan yere terk ettiğimizi söylemek istemeyiz

❀

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَاِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾

110. "Andolsun biz Musa'ya Kitab'ı verdik, fakat onda ihtilafa düşüldü. Eğer Rabb'inden bir söz geçmemiş olsaydı elbette onların arasında hüküm verilmişti *(ve işleri bitirilmişti).* Şüphesiz ki onlar da *(Mekkeliler de)* Kur'an hakkında derin bir şüphe içindedirler."

"Andolsun biz Mûsâ'ya Kitab'ı" yani Tevrat'ı *"verdik."* Tevrat, hüküm ve kanun ihtivâ eden ilk kitaptır. Tevrat'tan önceki kitaplar ise Allah'a îmân ve O'nu tek kabul etme (tevhid) prensiplerini ihtivâ etmekteydi. Onlara "suhuf (sayfalar)" denmesi bundan kaynaklanmaktadır.

"Fakat onda" onun hakkında, onun Allah katından geldiği hakkında *"ihtilafa düşüldü."* Kimileri ona inanırken, kimileri inkar etti. Bu bakımdan ey Muhammed, sana verdiğimiz Kur'an hakkında kavminin ihtilafa düşmesine aldırma. Musa (a.s.) nasıl kavmi tarafından yalanlamasına sabrettiyse, sen de bunların yalanlamasına karşı sabırlı ol. Burada Hz. Peygamber (s.a.) teselli edilmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.), Tâif ganimetlerini taksim ederken bazı münafıkların O'nun âdil davranmadığına dâir ileri-geri konuşup durmaları üzerine şöyle buyurmuştur: "*Allah ve Rasûlü de âdil değilse, kim âdil olabilir! Allah kardeşim Musa'ya rahmet eylesin, bundan daha fazla eziyet görmüş, ama o bunlara sabretmişti.*"[173] Yâni, 'Musa (a.s.) kavminden çok eziyet görmüş olmasına rağmen şikâyet etmeden bu eziyetlere sabretmişti. Ben sabretmeye O'ndan çok daha layığım.' Çünkü Hz. Peygamber (a.s.)'in zâtındaki kemal birikimi daha tam olduğu için ilâhî sıfatlardan ve rabbânî güzel huylardan aldığı pay daha fazla ve daha çoktur.

Molla Câmî O'nu överken şöyle diyor:

Senin celal defterinden Tevrat bir rakamdır,
İncil ise senin cemal mushafından tek bir yaprak.

"Eğer Rabbinden bir söz geçmemiş olsaydı" Bu söz, onlara kıyamet gününe kadar mühlet verilmesidir. **Müfti Sa'dî** şöyle der: Daha güçlü olan ihtimal, bu sözün kıyamet günü ile sınırlanmamasıdır. Çünkü birçok azgın müşrikler Bedir savaşı ve diğer hâdiselerde azâba uğratılmıştır.

"elbette onların arasında hüküm verilmişti" yâni bâtıl ehlinin hak ettiği azâb indirilerek kavminden ihtilâfa düşenler hakkında elbette hüküm verilir, işleri bitirilirdi. Böylece onlar hak ehlinden ayrılmış olurdu.

"Şüphesiz ki onlar da" yani Mekke kâfirleri de *"Kur'an hakkında derin bir şüphe içindedirler."* Yâni onların nefisleri sıkıntılı, gönülleri perişan vaziyettedir. Her ne kadar âyette Kur'an lafzı geçmiyorsa da maksad Hz. Peygamber (s.a.)'i teselli etmek

olduğu için çok açık bir biçimde Kur'an'dan bahsedildiği anlaşılıyor.

وَاِنَّ كُلًّا لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ اِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾

111. "Şüphesiz Rabb'in, onların her birinin amellerinin karşılığını tam olarak verecektir. Çünkü O, onların yapmakta olduklarından haberdardır."

"Şüphesiz Rabb'in, onların her birinin" mü'min olsun, kâfir olsun Kur'an hakkında anlaşmazlığa düşen herkesin *"amellerinin karşılığını tam olarak verecektir."* Rabb'in onların hepsinin, yani mü'minlerin îmanlarının ve diğer güzel amellerinin, kâfirlerin küfür ve diğer günahlarının karşılığını tam olarak verecektir. Yani, ister hayır olsun, ister şer olsun Allah onlara amellerinin karşılığını tam ve eksiksiz olarak verecek, ödeyecektir.

"Çünkü O, onların" yani Allah Teâlâ, ihtilafa düşen bu ferdlerin hayır veya şer olarak tüm *"yapmakta olduklarından haberdardır."* Öyle ki onların ne apaçık olanlarından, ne de çok gizli olanlarından hiçbiri O'dan gizli kalmaz. Bu sebeple hepsine ameline göre karşılık verir.

Tâatlerin karşılığını tam olarak vermek, büyük bir vaad; masiyetlerin karşılığını tam olarak vermek ise büyük bir tehdiddir. Şu halde akıllı kimseye düşen gafletten uyanıp Allah Teâlâ'nın emrine muhâlif davranışlardan uzak durmaktır. Çünkü Allah Teâlâ'dan hiçbir şey kaçmaz.

Kulun bütün işlerini bilen O'dur,
Kula mükâfât vermeye kadir olan yine O'dur.

Bilesin ki, ehl-i îmânın saîd, ehl-i küfrün ise şakî olacağına dâir ezelî bir ilâhî hüküm bulunmaktadır. Her iki grup da Hakk'ın lütuf ve kahır ellerindedir. Onlara mühlet verilip vakit tanınması, sırf kendilerinin ve başkalarının saâdet ve şakâvetlerinin olgunlaşmasını sağlamak içindir. Allah Teâlâ'nın kitabı nefislerin mihengidir. Ona îmân edip ahkâmı ile amel edenlerin saâdeti kemâle erer. Onu inkar edip ahkâmı ile amel etmeyenlerin de şakaveti kemale erer. İlk gruptan olanların her biri yakin ve kurtuluş ehlidir. İkinci gruptan olanların her biri ise şüphe ve helak ehlidir.

Allah Teâlâ'nın süregelen âdeti ise ikrar ehlinin cevherlerinde bulunan eziyetlere sabretme, belalara göğüs germe, anlayışsız insanlara karşı yumuşak davranma, cahilleri bağışlama ve hayası olmayanlara aldırış etmeme gibi güzel vasıfları, ortaya çıkarmak için inkarcıları ikrar ehline musallat etmektir. Ta ki böylece ikrar ehli Allah Teâlâ'nın ahlâkı ile ahlâklansın; bu sayede kulluklarında sâdık oldukları ve derecelerinin farklı olduğu ortaya çıksın. Çünkü mertebeler iddia ve kuruntulara göre değil, hakikat ve mânâlara göre belirlenir.

Molla Câmî der ki:

Zahmet çekmeden kimsenin yolu hazineye ulaşmaz
Onun için çalışmayıp oturduğumuz yerde boş temenniler etmeyiz.

Şeyh İzzuddîn b. Abdüsselam (k.s.) der ki: "Sûfilerin yolu, dört esasa dayanır. Bunlar mücâhede, sülûk, seyr ve tayrdır. Mücâhede, îmânın hakikatleri ile tahakkuk, yani onların hakîkatine ermektir. Seyr, ihsânın hakikatleri ile tahakkuktur. Tayr ise cömertlik ve ihsan yolu ile Melik ve Mennân olan Allah'ın mârifetine cezb olunmaktır. Sülûk'e göre mücâhede, abdeste göre istincâ gibidir. İstincâsı olmayanın abdesti de yoktur. Kezâ mücâhedesi olmayanın da sülûkü yoktur. Seyre göre sülûkün yeri ise namaza göre abdest gibidir. Abdesti olmayanın namazı olmadığı gibi sülûkü olmayanın da seyri yoktur. Bundan sonra da tayr gelir ki o vuslattır.

Sûfî yoluna intisâbın en aşağı derecesi, mücâhede ehline muhabbet beslemek, mebde' ve meâdın sırrına ulaşmış kişileri tasdik etmek, Kur'an hakîkatlerine erenlerin değerlerini takdir etmek, onlara düşmanlık, nefret ve kızgınlık beslememektir."

Bir kudsî hadiste şöyle buyrulmuştur: "*Kim benim bir velî kuluma düşmanlık ederse ona harp ilan ederim.*"[174] yani dostlarıma düşmanlık etmek sûretiyle benimle savaştıkları için, benim de kendileriyle savaşmakta olduğumu onlara bildiririm.

Allah dostuna düşman olup onun ilimlerini bir kenara itenler Allah Teâlâ ile savaşmakta olduğuna göre peygamber düşmanlarının, peygamberin getirdiği kitabı bir tarafa bırakanların durumunu varın siz düşünün. Allah Teâlâ ile, O'nun peygamberleri ile ve bu peygamberin vârisleriyle savaşanların hiçbiri iflah olmaz. Çünkü Allah, çok şiddetli bir yakalayış sahibidir. Bir yakaladı mı kimse O'ndan kaçamaz. Allah'tan âfiyet, vefâ ve safâ/arınma niyaz ederiz. Bizi yüzüstü bırakmasından ve cefâkarlardan O'na sığınırız.

---

[173]. *Buhârî*, Humus, 19; *Müslim*, Zekat, 140
[174]. *Buhârî*, Rikak, 38; *İbn Mâce*, Fiten, 16

İSTİKÂMET VE NAMAZ

فَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْاۜ اِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾ وَلَا تَرْكَنُوا اِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُۙ
وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَٓاءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿١١٣﴾
وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ الَّيْلِۜ اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ
السَّيِّـَٔاتِۜ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذَّاكِرِينَۚ ﴿١١٤﴾ وَاصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ
اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾

112. O halde seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Aşırı da gitmeyin. Çünkü O, yaptıklarınızı çok iyi görendir.
113. Sakın zulmedenlere meyletmeyin, sonra size ateş dokunur. Sizin Allah'tan başka dostlarınız yoktur. Sonra size yardım da edilmez."
114. Gündüzün iki ucunda ve gecenin gündüze yakın zamanlarında namaz kıl. Çünkü iyilikler, kötülükleri giderir. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır.
115. Sabret, çünkü Allah güzel davrananların mükâfâtını zâyi etmez.

"O halde seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" Fakir **(Bursevî)** der ki: Yâni ey Muhammed, öncekilerin bu halleri ile peygamber kardeşlerin ve onlara inananların, kavimlerinden gördükleri eziyetlere tahammül ettikleri gibi sen de tahammül et. Onlar, Allah'ın emri gelene kadar O'nun yolunda dosdoğru oldukları gibi sen de tevhid ve Allah'a dâvet vazifen üzerinde Allah Teâlâ'nın sana emrettiği gibi istikâmet üzere dosdoğru olmaya devam et.

Seninle beraber şirkten ve küfürden tevbe eden ve seninle birlikte îmân edenler de emrolundukları gibi dosdoğru olsunlar.

Âyetteki '*birlikte*'likten maksad, îmândaki beraberliktir. Yoksa îmân edenlerin Hz. Peygamber (a.s.) ile zikredilenlerden tevbe etme konusunda beraberlikleri söz konusu değildir. Çünkü peygamberler, küfürden korunmuşlardır, mâsumdurlar. Yine onlar, kendilerine vahiy gelmeden önce de sonra da kasden büyük günah işlemekten icmâen mâsumdurlar. Ancak öyle görünüyor ki tevbenin kendisinde ortak oluş, beraberlik olması için yeterlidir. Dolayısıyla tevbe edilen şeyde de ortak olmak gerekmez. Hz. Peygamber (s.a.) bir hadiste vârid olduğu üzere her gün yetmiş defadan fazla istiğfar eder, Allah'tan bağışlanma dilerdi.[175] **Müfti Sa'dî**'nin *Hâşiye*'sinde böyle geçmektedir.

Fakir **(Bursevî)** der ki: Böyle bir makamdaki tevbe, belki de insanın ilk halinden

dönüşü ve bu hâli terk etmesidir. Bu ilk hâl puta ve başka şeylere secde etme gibi küfrü gerektiren bir hâl de olabilir. Bu ilk halden tevbe mü'minlerin çoğunun içinde bulunduğu bir durumdur. Ya da kendisinden hiç küfür sâdır olmasın. Bu da azınlıkta bulunan kimselerin hâlidir. Rasûlullah (s.a.) de onlardandır. Hz. Peygamber (s.a.)'in Ali (r.a.)'ın göz açıp kapayıncaya kadar bile Allah'ı inkâr etmediğine şâhidlik etmekle birlikte onu İslâm'a dâvet ederken; "*Seni Lât ve Uzzâ'yı inkâr etmeye dâvet ediyorum*."[176] dediği sahih rivayetle sabittir. Bu ifade, Hz. Ali'nin Allah'ı inkâr ettiği mânâsına gelmez. Çünkü bir insan, inkâr edilip kötülenmesi gereken bâzı şeyleri kendisinde küfür bulunmasa da yine de inkâr etmeye dâvet edilebilir.

"Aşırı da gitmeyin." İfrat ve tefrite düşerek size çizilen yoldan sapmayın, Çünkü her işte orta yolun uçları yerilmiştir.

Yoldan sapmanın, haddi aşma mânâsındaki "tuğyan" lâfzıyla ifâde edilmesi, işin ağırlığını göstermek için veya diğer mü'minlerin hâli göz önünde bulundurularak söylenmiştir.

Şûrâ sûresinde de: ***"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol ve onların hevâlarına uyma"*** (eş-Şûrâ, 42/15) buyrulmuştur. Her iki yasaklama da birbirine yakındır. Çünkü maksad ehl-i küfrün hevâlarına uymamayı sağlamaktır. Çünkü onlara uyulduğunda aşırı gidilmiş, uyulmadığında ise dosdoğru davranılmış olur.

"Çünkü O"; yani Allah Teâlâ *"yaptıklarınızı çok iyi görendir."* Kendisine hiçbir şey gizli kalmamak üzere bilmektedir. Ona göre de size karşılık verecektir. Öyle ise O'nun koyduğu sınırları koruma konusunda O'ndan korkun.

Âyetin bu son ifâdeleri, yukarıdaki emir ve yasakların illetini gösterir mâhiyettedir.

Sâlihlerden birisi olan **Ebû Ali Senûsî** (r.a.) şöyle dediği rivâyet edilir:

Allah Rasûlü (s.a.)'i rüyamda gördüm ve kendisine: "Sizin "*Hûd sûresi beni kocattı*."[177] buyurduğunuz rivâyet ediliyor, ne dersiniz?" diye sordum.

"–Doğru" dedi.

"–Peki bu sûrenin nesi sizi kocattı? Peygamberlerin kıssaları ve ümmetlerin helâk oluşu mu?" diye sordum.

"–Hayır, bunlar kocatmadı, beni kocatan "*Emrolunduğun gibi dosdoğru ol*" ifâdesiydi" buyurdu.

Bunun sebebi şudur: Gerçek istikamet, doğruluk verilen bütün sözleri yerine getirmek ve yeme-içme, giyim-kuşam gibi her konuda orta yolu tutarak sırât-ı müstakimden ayrılmamaktır. Dînî ve dünyevî her meselede mutlaka bir terğîb/teşvik, terhîb/korkutma, hâl, hüküm, sıfat veya muâmele vardır. Bu, âhiretteki sırât-ı müstakim/sırat köprüsü gibi bir sırât-ı müstakimdir. Her şeye hakkını tam vererek dosdoğru olmak demek olan bu yolda yürümek gerçekten çok zordur.

Nitekim *Bahru'l-ulûm*'da şöyle der: Allah'ın koyduğu bütün sınırlarda, O'nun emrettiği gibi dosdoğru olabilmek neredeyse insan tâkatinin dışında bir şeydir. Hz. Peygamber de bu yüzden "*Hûd sûresi beni kocattı*." buyurmuştur. Böyle bir dosdoğru olma emriyle muhâtap olmaya ancak şu kimseler güç yetirebilir: Çok güçlü müşâhedelerle ve doğru keşiflerle; ***"Şayet seni sebâtkâr kılmasaydık."*** (el-İsrâ, 17/74) âyetinde ifâde edilen sebâtkâr olma vasfıyla, müşâhede ve şifâhen hitap vaktini muhâfaza ile te'yid edilen kimseler. Bu ön şartlar olmazsa bu hitab karşısında dayanamazsın. Görmez misin Hz. Peygamber (s.a.) ümmete "*İstikamet üzere, dosdoğru olun, ama bunu asla tam olarak yerine getiremezsiniz*."[178] yani bana emrolunan şekilde dosdoğru olmaya gücünüz yetmez.

Muhammed b. Fazl'a: "Âriflerin muhtaç olduğu şey nedir?" diye soruldu. Şöyle cevap verdi: "Ârifler, bütün güzelliklerin kendisi sâyesinde kemâle erdiği bir haslete muhtaçtırlar. Dikkat edin bu haslet, dosdoğru olmaktır. Öyle ise kimin mârifeti daha tam ise istikâmeti de daha tamdır."

İbn Atâ der ki: "*Dosdoğru ol!*" ifâdesinin mânâsı şudur: Hiçbir güç ve kuvvetinin olmadığı bilinciyle Allah'a muhtaç ol!

İmam Kuşeyrî'nin Farsça tefsîrinde şöyle geçer: "Denilmiştir ki istikâmet üzere olan o kimsedir ki vuslat menzilinin başına ulaşmadan Hakk'ın yolundan geri dönmez. Şeyh **Ebû Ali Dekkâk** buyurmuştur ki: İstikâmet, kendisini mâsivâdan korumaktır."

Hâce İsmet Buhârî, istikâmet ehlinin özellikleri hakkında şöyle der:

Bir kimseyi bilirim ehl-i istikâmet ki
Melâmet köyünün başındadır
Tabîat vasıflarından kendisini pâk eylemiş
Dünya ve mâsivâdan kurtulup hüviyyete can ısmarlamış
Vücûdun tozundan tamamen eteğini silkmiş
Gölge gitmiş ve güneş kalmış

Ebû Ali Cürcânî şöyle der: '"Keramet tâlibi değil, istikâmet tâlibi ol. Nefsin kerâmet talebinde koşup durmaktadır. Allah ise senden istikâmet istemektedir. En büyük kerâmet, hârikulâdelikler sergilemek değil Yaratıcı'nın hizmetinde istikâmet; yani, dosdoğru olmaktır."

Hz. Hüdâyî *Nefâisü'l-mecâlis*'te şöyle der: "İstikamet ancak şeriat, tarikat, mârifet ve hakikat mertebelerinin hakkını tam olarak vermekle mümkün olur.

Hükümlerde âdil olmak şeriatın hakkına riâyete dâhildir. Tabîat mertebesinde istikâmet, şeriata riâyet iledir. Nefis mertebesinde istikâmet, tarikata riâyet iledir. Rûh mertebesinde istikâmet, mârifete riâyet iledir. Sır mertebesinde istikâmet ise mârifet ve hakikate riâyet ederek mümkün olur.

Bütün bunlara riâyet edebilmek, son derece zordur. Onun için Hz. Peygamber (a.s.): "*Hûd suresi beni kocattı.*" buyurmuştur. İnsanın kemâle ermesi, harikulâde şeyler

göstererek değil, bu mertebeleri kemâle erdirmek sûretiyledir.

Nitekim **Şeyh Ebû Saîd**'e:

"–Falanca su üzerinde yürüyor." denince, Ebû Saîd şöyle demiş:

"–Balıklarla kurbağalar da öyle."

"–Falanca havada uçuyor." denince,

"–Kuşlar da" demiş.

"–Falanca bir anda doğuya ve batıya ulaşıyor." denince,

"–İblis de öyle." demiş.

"–Peki öyleyse sana göre kemale ermenin ölçüsü nedir?" demişler

Ebû Saîd şöyle cevap vermiş:

"–Zâhirî olarak yaradılanlarla, bâtınî olarak da Hak ile birlikte olmaktır."

Bilesin ki özel olarak ezelî bir inâyete ve ilâhî bir cezbeye mazhar kılınanlar dışında bütün nefisler, istikamet yolundan sapma eğiliminde yaratılmıştır.

Molla Câmî (k.s.) der ki:

Sâlikler Dost'un cezbesi olmadan bir yere ulaşamazlar
Bu yolda yıllarca çalışıp çabalasalar da

وَلَا تَرْكَنُوا اِلَى الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُۙ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ

مِنْ اَوْلِيَٓاءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿١١٣﴾

113. Sakın zulmedenlere meyletmeyin, sonra size ateş dokunur. Sizin Allah'tan başka dostlarınız yoktur. Sonra size yardım da edilmez."

"Sakın zulmedenlere" yani çok az da olsa zulmetmiş bulunanlara *"meyletmeyin"*

" اَلرُّكُونُ " az meyletmektir. Burada Hz. Peygamber (s.a.)'e ve O'nunla birlikte olan mü'minlere hitap edilmektedir.

"Sonra" bu meyliniz yüzünden *"size ateş"* cehennem ateşi *"dokunur."*

Şayet, kendilerinden bir kerre zulüm sâdır olmuş kişilere, az da olsa meyletmek bile ateşin dokunmasına sebep oluyorsa kendilerinden defalarca zulüm sâdır olanlara hepten meyletmek nelere sebep olur, varın siz düşünün!

"Sizin Allah'tan başka dostlarınız yoktur" sizi ateşten kurtaracak yardımcılarınız yoktur. *"Sonra"* siz böyle bir durumda iken, yani yardımcınız yokken *"size yardım da edilmez."* Sonra Allah size yardım etmez, çünkü size azap edeceğine ve kökünüzü kazıyacağına dâir hükmü geçmiştir.

"*Sonra*" lafzı, o azıcık meyilleri sebebiyle azâbı hak etmiş olmakla birlikte Allah'ın onlara yardım etmesinin son derece uzak olduğunu göstermek için kullanılmıştır.

Bu âyet, zulmü yasaklama ve tehdid etme konusunda düşünülebilecek en etkili âyettir.

Bu âyeti okuyup ihtiva ettiği şu ifadeleri de gördükleri halde zulmetmekten ve zulmedenlere meyletmekten çekinmeyen, hesaba çekileceklerini ve kendilerine yardım edilmeyeceğini düşünmeyenlere şaşılır.

Sa'dî şöyle der:

Bir tilki bir kuyuya düşmüştü
O tilkinin korkusuna arslan hayran kalmıştı
Kötü fikirli adam kötüden başkasını görmez
Düşmüş ve âciz kişi kendisinden beter bir kimse görmez
Tüm gece feryâd edip ağlamaktan uyuyamaz
Birisi tilkinin başına bir taş vurdu ve şöyle dedi:
Sen asla bir kimsenin feryâdına yetişmedin
Ki bugün feryâdına erişilsin istersin
Ki senin canının yarası üzerine bir merhem koya
Ki gönüller senin derdinden tamâmen nâlândır
Sen bize dâimâ yolda kuyu kazdın
Elbette baştan sen düştün kuyuya
Eğer kötülük edersen iyilik gözetme
Çünkü eğri asmadan aslâ üzüm gelmez

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "*Zulmetmekten sakının. Çünkü o, kalplerinizi harap eder*."[179] Kalp tahrip edildiği zaman ise cesedin geri kalanı da tahrip edilmiş olur. Zâlim, hem zâhirî ve bâtınî organlarını tahrip ettiği için kendisine zulmeder, hem de Allah'ın binâsını tahrip ettiği, değiştirdiği ve bozduğu için Allah'a zulmetmiş olur. Çünkü başkalarına zulüm ve eziyet ettiğinde Allah'a ve Rasûlü'ne zulmetmiş ve eziyet etmiş olur. Buna delil Hz. Peygamber (a.s.)'ın şu hadîsidir: "*Ben Allah'tanım, mü'minler ise bendendir. Bir mü'mine eziyet eden bana eziyet etmiş olur. Bana eziyet eden ise Allah Teâlâ'ya eziyet etmiş olur*."[180]

Şunlar zâlimlere meyletmeye dâhildir: Zâlimlerin söz ve davranışlarına rızâ gösterip onlara müdâhene etmek, onlarla birlikte ve beraber olmaktan hoşlanmak, fânî debdebelerine bakakalmak, onlara verilen devşirmesi kolay nimetlere imrenmek, bâkî kalmaları için duâ etmek, adları anıldığında tâzim göstermek, mürekkep ve kalemlerini hazırlamak, ellerine kalem veya kâğıt vermek, arkalarında yürümek, kılık-kıyafetini onlarınkine benzetmek, elbiselerini dikmek ve başlarının tıraşlarını yapmak.

Seleften bazıları zâlimlerin verdiği selamı almaktan bile imtina etmiştir. **Süfyan Sevrî**'ye çölde helak olup gitmek üzere olan bir zalime su verilip verilmeyeceği sorulunca: "Verilmez" demiştir. Oradakiler: "Ölecek ama." deyince: "Bırakın ölsün, bu ona yapılmış bir yardım olur." diye cevap vermiştir. Ancak başka âlimler: "Kendine

gelecek kadar su verilir, sonra yüz çevrilir.” demiştir.

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Âlimler, zâlim sultan ile haşır-neşir olmadıkları sürece, peygamberlerin Allah’ın kullarına tâyin ettikleri eminleridirler. Haşır-neşir oldukları zaman ise peygamberlere hıyânet etmiş olurlar. Böylelerinden sakınıp uzak durun*.”[181]

Bunu öğrendiğine göre şunu bil ki sana düşen, onların seni görmeyeceği, senin de onları görmeyeceğin şekilde onlardan uzak durmandır. Çünkü kurtuluş ancak bundadır. Onların neler yapıp ettiğini araştırma, etrafındaki insanlara; işçileri ve hizmetçileri bir tarafa, imam ve müezzinleri gibi maiyyetlerinde olanlara bile yaklaşma. Onlardan uzak durup beraber olmadığından dolayı kaçırdığınız imkanlara teessüf etme. Hz. Peygamber (s.a.)’in şu sözünü çokça hatırla: “*Kişi Kur’an okur, dînî ilimlerde ince bir kavrayışa sahip olur, sonra da sultanın elindeki imkanlara tama’ edip yaltaklanarak bunların kapısına geldiği takdirde attığı adımlar ölçüsünde cehenneme girer*.”[182]

Bu hadis, sanki bu âyetten alınmış gibidir. Gayet açık olduğu üzere mânâ bakımından birbirleriyle uyum halindedirler.

Rivayete göre Allah Teâlâ **Yûşa’ b. Nûn** (a.s.)’a:

“–Kavminin hayırlılarından kırk binini, şerlilerinden de altmış binini helak edeceğim.” diye vahyetti.

Yûşâ (a.s.):

“–Hayırlıların ne suçu var?” diye sorunca da şöyle buyurdu:

“–Benim kızdığım şeylere kızmıyorlar, şerlilerle birlikte yiyip içiyorlar.”

Bu rivayetten zalimlere Allah için kızıp öfkelenmenin vâcib olduğu anlaşılıyor. Gerek karada gerekse denizde yeryüzünün tüm bölgelerinde insanlarda meydana gelen fesâd/bozulma sırf hükümdarlarının bozulmasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Onların bozulmasının sebebi ise ilk olarak âlimlerdir. Çünkü kötü kadılarla kötü âlimler olmasaydı, hükümdarların bozulma nisbeti de azalırdı. Hatta şöyle söylenebilir:

Bütün asırlardaki âlimler, ittifakla hak üzere olsalar, uğraşıp didinerek, ferâgat göstererek zulme mâni olsalardı, hükümdarlar bozulmaya cür’et edemez, zulümleri tamamen ve kökten yok olurdu. Hz. Peygamber (s.a.) de bu sebeple şöyle buyuruyor:

“*Kur’an okuyucuları, devlet ileri gelenlerine meyletmedikleri müddetçe bu ümmet Allah’ın kudret eli ve koruması altında olacaktır*.”[183]

Hz. Peygamber burada sadece Kur’an okuyucularını zikrediyor. Çünkü o devrin âlimleri sadece Kur’an okuyucularıydı. Onların ilmi ancak Kur’an’la ilgiliydi. Kur’an’ın anlamları konusunda bilgileri sünnetten öğrendiklerinden ibaretti. Bu ikisi dışındaki ilimler, sonra ortaya çıktı. **Şeyh Ali Semerkandî**’nin *Bahru’l-ulûm*’unda böyle geçmektedir.

Fakir **(Bursevî)** der ki: *İhyâ*’da zikredildiğine göre dâvet edilmeden sultanın huzuruna çıkan câhildir. Dâvet edilip de huzura çıkmayan ise ehl-i bid’attır.

Mes’elenin aslı şudur: Âyetteki meyil bütün muhataplarla ilgili bir durum iken; sultan ile haşır-neşir olmak, kapılarına gitmek ve onlara payanda olmak, âlimler ve Kur’an okuyucuları ile ilgili durumlardır. Bütün bu sayılanlar, âlimler tarafından olursa mezmum olurlar. Ancak taleb sultanlar ve idâreciler cihetinden gelir ve kendilerinden dînî açıdan faydalanmak için onlarla haşır-neşir olmayı istediklerinden buna mecbur kalırlarsa bunda beis yoktur. Çünkü mecbur kalan ve talep edilen bir âlim Allah Teâlâ tarafından desteklenir, nefsânî garazlardan âzâde olur. Ancak yine de nefsânî garazlarla hareket ederse kendi nefsinin eline bırakılır ve -Allah korusun- şeytanlar onu tesirleri altına alıverir.

وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ الَّيْلِ ۜ اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ

السَّيِّـَٔاتِ ۜ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذَّاكِرٖينَ ۚ ﴿١١٤﴾

114. Gündüzün iki ucunda ve gecenin gündüze yakın zamanlarında namaz kıl. Çünkü iyilikler, kötülükleri giderir. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır.

“Gündüzün iki ucunda” yani sabah-akşam *“ve gecenin gündüze yakın zamanlarında namaz kıl.”*

“Namaz kıl” emrinde olduğu gibi hayırlı işler emredilirken -emredilen şey mânâ bakımından umûmî olsa da- zâhirde sadece Hz. Peygamber (s.a.)’e yöneltilmiştir. Oysa mahzurlu bir şey yasaklanırken ümmet muhatap alınarak yasaklanır. Hitap Hz. Peygamber’e tevcih edilmez. Bu, Kur’an’ın o yüce belâğatinin özelliklerindendir.

Namazı ikame etmek (ayakta tutmak) ile kastedilen, namazı edâ etmektir. Namazı edâ etmenin ‘ikame’ kelimesiyle anlatılması, namazın dinin direği olduğuna işaret etmek içindir.

Gündüzün ilk ucunda kılınan namazla kasdedilen, sabah namazıdır. Öteki ucunda kılınan namazdan maksad ise öğle ve ikindi namazlarıdır. Çünkü güneşin tam tepede oluş vaktinden sonra gündüzün öteki ucu başlamış olmaktadır. Gecenin gündüze yakın vakitlerindeki namazlardan maksad da akşam ve yatsı namazlarıdır.

Şu halde bu âyet, beş vakit namazı ihtiva etmektedir. Kaf Suresindeki şu ifade de buna benzemektedir. ***“Güneş’in doğuşundan önce de”*** yani sabah namazı ile ***“batışından önce de”*** yani öğle ve ikindi namazları ile ***“Rabb’ini överek tesbih et.”*** *Tefsîru’l-Münâsebât*’ta belirtildiği üzere güneşin batışından önceki vakitte aslolan ikindi namazı olup öğle namazı buna tabidir. ***“Gecenin bir bölümünde”***, yani akşam ve yatsı namazları ile ***“O’nu tesbih et.”*** (Kaf, 50/39-40)

Bazı âlimler, gündüzün iki ucu ifadesini sabah ve akşam namazları olarak açıklarken

gecenin ilk vakitlerini yatsı ve teheccüd namazları olarak açıklamışlardır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.)’e teheccüd namazı da vacibdir. Böylece âyet, ***“Gecenin bir kısmında uyanarak...namaz*** (teheccüd) ***kıl”*** (el-İsrâ, 17/79) âyetine de uygun olmaktadır.

Ebû Hanîfe’nin görüşüne göre vitir namazı da olabilir ya da زُلَفًا ifadesindeki cemî sıygasından anlaşıldığı üzere teheccüd, vitir ve yatsı namazlarının tamamı da olabilir.

“Çünkü” mutlak olarak bütün *“iyilikler”* özellikle de beş vakit namaz *“kötülükleri giderir”;* yâni küçük günahlara keffâret olur, kötülüklerin bizzat kendisini gidermez. Çünkü onlar zâten mevcuddurlar. Bilakis bu kötülüklere terettüb eden cezâları giderir.

Bir hadiste şöyle buyrulur: “*Büyük günahlardan kaçınıldığı sürece, beş vakit namaz ile iki cuma ve iki ramazan, aralarında geçen günahlara keffâret olur.*”[184] Büyük günahları işlemekten de alıkoyarlar. Nitekim Allah Teâlâ: ***“Şüphesiz ki namaz, hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar.”*** (el-Ankebût, 29/45) buyurmuştur.

Bu âyetin sebeb-i nüzûlü ile ilgili olarak şu olay anlatılır: **Ebü’l-Yüsr Ensârî** hurma satarken yanına bir kadın geldi. Kadın çok hoşuna gitti. “Evde bu hurmadan daha kaliteli hurmalar var.” diyerek kadını evine doğru götürdü. Kucaklayıp öptü ve cinsi münâsebet dışında ona her şeyi yaptı. Kadın: “Allah’tan kork.” deyince kadını bıraktı ve yaptığına pişman oldu.

Ebû Bekir (r.a.)’a gelip durumu anlattı. Ebû Bekir (r.a.): “Bırak bu olay senin içinde kalsın, Allah Teâlâ’ya tevbe et.” dediyse de o sabredemeyip Ömer (r.a.)’ın yanına vardı. O da benzer şeyler söyledi. Yine sabredemeyip Rasûlullah (s.a.)’in huzuruna vardı. Yaptıklarını ona haber verdi. Efendimiz de:

“*Rabbimin bu konudaki emrini bekleyeceğim. Şimdilik sen bunu gizli tut.*” buyurdu.

İkindi namazını kılınca bu âyet nazil oldu. Efendimiz (a.s.) ona: “*Bizimle beraber ikindiyi kıldın mı?*” diye sordu. O da “Evet” dedi. Bunun üzerine: “*Git bu, yaptıklarına keffârettir*.” buyurdu. Bunun üzerine oradaki sahâbîler: “Bu herkes için mi geçerli yoksa sadece onun için mi?” diye sordular. Hz. Peygamber (a.s.): “*Bütün insanlar için geçerli*.” buyurdu.[185]

Bir başka hadiste de şöyle buyrulmuştur: “*Ne dersiniz herhangi birinizin kapısında bir ırmak olsa da orada her gün beş kez yıkansa üzerinde hiç kir kalır mı?*” Oradakiler: “Hayır” deyince şöyle buyurdu: “*İşte beş vakit namaz da böyledir. Allah bunlar sayesinde hataları siler*.”[186]

Bilesin ki bütün günahlar necaset, bütün tâatler ise bunları temizleyicidir. Abdest suyu ile de organlardan günahlar dökülür. Bu yüzdendir ki abdest alınan su, necaset hükmündedir.[187] İşte bu yüzden bazı fakihler, abdest organlarının silindiği hırka ile namaz kılmanın mekruh olduğu görüşüne varmışlardır.

Allah Teâlâ Mûsâ (a.s.)' a şöyle buyurmuştur: "Ey Mûsâ! Ahmed ve ümmeti kendilerine emrettiğim gibi abdest alacaklardır. Ben de onlara abdest sularının her bir damlası için genişliği gökyüzünün genişliği kadar olan cennetler vereceğim." Abdestin sağladıklarına ve yok ettiklerine bir bak!

Hâfız der ki:

Ne hoştur o kimsenin namaz ve niyazı ki dert yüzünden
Göz yaşıyla ve ciğer kanıyla temizlendi

İyiliklerin en iyisi ve tâatlerin en üstünü Allah Teâlâ'yı bilmektir. Bunun yolu ise tevhid ve nefsin hevâsına karşı koymaktır. Kul, Allah'ı zikretmesi sayesinde günahlardan kurtulur. Nefisleri tezkiye etmek, kalpleri arındırmak bu sayede hâsıl olur. Kul, bu sayede Rahman'a tâat etme gücüne kavuşur, şeytanın hîlelerinden kurtulur.

Sahâbîler: "Ya Rasûlallah, "Lâ ilâhe illallah" da iyiliklere dâhil midir?" diye sordular. Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu: "*O iyiliklerin en iyisidir*."[188]

Bu âyette, gece-gündüz sürekli ibadet, taat ve zikirle meşgul olmak gerektiğine işâret vardır. Ancak insânî ihtiyaçlardan ibaret bulunan zaruret halleri bunun dışındadır. Bazı vakitler de gündüzleyin geçim peşinde koşmak, geceleyin istirahat etmek gibi zaruret hallerine ayrılmalıdır. Çünkü insanın güç ve hislerinde bir yorgunluk meydana geleceğinden dolayı, geceleyin zikir ve tâate zinde kalkmak için bu yorgunluğun uyku ile giderilmesi gerekir.

"Şüphesiz iyilikler, kötülükleri giderir." yani gündüzün iki ucunda ve gecenin ilk saatlerinde yapılan zikir, murâkabe ve sâlih ameller gibi iyiliklerin nurları, insânî-nefsânî ihtiyaçları ve bunlarla meşgul olmaktan doğan şeyler için sarf edilen vakitlerin kötülüklerinin zulümâtını yok eder.

Bilesin ki ulvî-nûrânî rûhun süflî-zulmânî cesedle ilişkisi rûhun ziyâna uğramasını gerektirir. Ruh, ancak şerîata uygun sâlih amellerin imdadıyla bundan kurtulur. Bu ameller rûhu terbiye edip beşeriyyet çukurundan rûhâniyyet zirvesine, hattâ rabbânî vadâniyyete yükseltir. Süflî bir varlık olan cesedin zulümâtını ondan uzaklaştırır. Nitekim bir dânenin toprağa saçılması onun ziyân olmasını gerektirirken, su tek bir dâneyi yedi yüz dâneye çıkarıncaya kadar yetiştirir. Allah dilediğine kat kat verir. Bu bakımdan akıllıya düşen, tâat ve ibâdetlerin zorluklarına sabretmektir. Çünkü bunlarda kendileri için nûrlar ve ebedî bir hayat vardır.

Fânî olan râhatı, bâkî olan hayata tercih etme!
İki üç günlük meşakkat ile ebed gamından kurtul!

"Bu," yani zikri geçen istikâmet, namazı ikâme etmek ve buna benzer emirler, *"öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır."* Öğüt alanlara yapılmış bir nasihattir. Artık kim

Allah’ın bu emirlerine uyarak istikâmet üzere olur ve namazlarını dosdoğru kılarsa, hâl ve makamın hakîkatine ermiş olur.

Hikmet ehlinden birisi der ki: İstikamet ehli kişinin alâmeti dağ gibi olmasıdır. Çünkü dağın dört alâmeti vardır:

1. Sıcaklık onu eritemez.
2. Soğuk onu donduramaz.
3. Rüzgar onu yerinden oynatamaz.
4. Sel onu önüne katıp götüremez.

İstikamet ehli de böyledir.

Birincisi, bir kimse ona iyilikte bulunduğu zaman bu iyilik onu günümüzün makam-mevki sahipleri gibi iyilik sahibine haksız yere meylettiremez. Çünkü makam-mevki sahipleri, bir adamdan veya bir kadından kendilerine gelen az bir dünyalık için istikameti terk ederek sınırı aşarlar. Öğüt almak ve nasihat dinlemek bunların yapacağı iş değildir.

İkincisi, bir insan ona kötülük ettiği zaman bu onu hak olmayan şeyleri konuşmaya sevk etmez.

Üçüncüsü, nefsin hevâsı onu Allah Teâlâ’nın emrinden döndüremez.

Dördüncüsü, dünya malı onu Allah’a itaat etmekten alıkoyamaz.

Hâfız der ki:

Kol kanat yüzünden yoldan çıkma ki uzağa atılan ok
Bir zaman yukarı gider, fakat sonra toprağa oturur.

Yani dünyevî gücüne ve mâlî imkanlarına bakarak tarîk-ı müstakîm sınırından çıkma. Çünkü her yükselişin bir alçalışı vardır. Okun durumunu görmez misin? Nasıl bir müddet gökyüzüne doğru gidiyor, sonra da yere düşüyor? İşte insanın da işin sonunda ömrünün âhirinde toprağa düşmesi kaçınılmazdır.

وَاصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾

115. Sabret, çünkü Allah güzel davrananların mükâfâtını zâyi etmez.

Ey Muhammed, işlerin zorluğuna karşı *“sabret”*

Bu hitaba, O’na tâbi olarak ümmet de dâhildir. Kur’an’ın âdeti, emir hitaplarının çoğunu Nebî (a.s.)’a yapmak, nehiy hitaplarının çoğunu ise ümmete yapmak şeklinde cereyan etmektedir. Bu şekilde olması, asâlet itibariyledir.

“çünkü Allah” amellerinde *“güzel davrananların mükâfâtını zâyi etmez.”* Bu ameller, ister namaz olsun, ister sabır ve diğer İslâmî farîzalar, nâfile ameller, güzel

ahlâk ve iyi âdetlerden olsun fark etmez. Yani Allah, amellerinin karşılığını hiç eksiltmeden tam olarak verir.

Bu âyette amellerin karşılığının tam olarak verilmesi, onların zâyi edilmeyeceği ifâde edilerek anlatılıyor. Oysa amellere karşılık mükâfât vermemek asla onları zâyi etmek demek değildir. Nasıl böyle olsun ki esâsen sevâbı gerektiren husus amellerin bizzat kendisi değildir. Tâ ki amellere sevâp vermemesi bu amelleri zâyi etmek olsun?

Bu ifâdede amellere sevap vermemek, kendisinden sâdır olması imkânsız çirkin bir davranış olarak tasvir edilmekte; sevap verme ise kendisi için vâcib bir davranış olarak takdim edilmektedir. İşte bu, Allah Teâlâ'nın sevab verme sözünden dönmekten kemâl üzere münezzeh olduğunu beyan etmek içindir. Böylece neden sabredilmesi gerektiğinin sebebi de ortaya konulmaktadır.

Burada yine sabrın, Allah'ı görüyormuş gibi ibâdet etmek demek olan ihsâna dâhil olduğu îmâ edilmektedir. Çünkü kişinin bu müşâhedeye gücü yetmiş olsaydı, sabır ve diğer zor vecibeleri yerine getirmesi kendisine çok kolay gelirdi. İhsân ise ancak ihlâsla ve kalbin ıslâhıyla elde edilir.

Olmazsa hâlis bir niyet, ne elde edilir amelden?

Hayırlı insanlar birbirlerine şu üç cümleyi tavsiye eden mektuplar yazarlardı:

1- Âhireti için çalışana, dünya işleri konusunda Allah yeter.

2- Gönlünü ıslâh edenin, açıktan yaptıklarını Allah ıslâh eder.

3- Kendisi ile Allah arasındaki münâsebetleri düzeltenin, Allah insanlarla münasebetlerini düzeltir.

Bilesin ki Allah Teâlâ bazı şeyleri emretmiş ve bazı şeyleri yasaklamıştır. O'nun maksadı, kulların tüm davranışlarında kendisine itâat etmeleridir. Kurtuluşları bundadır. Allah, ancak tâat, teslimiyet ve kabul gösterdikleri takdirde onlardan râzı olur.

Hâfız der ki:

Neden ve nasıldan dem vurma ki makbûl kul,
Cânânın söylediği her sözü candan kabûl eder.

Ebû Bekir Verrâk şöyle diyor: "Biz dört şeyi yıllarca aradık. Nihâyet onların şu dört şeyde olduğunu gördük: Allah Teâlâ'nın rızâsını aradık, bunu O'na itâat etmekte bulduk. Geçimde bolluk aradık, bunu kuşluk namazında bulduk. Dinde selâmet aradık, bunu dili korumakta bulduk. Kabir aydınlığı aradık, bunu gece namazında bulduk."

Şu halde akıllı kimseye düşen tâatların yolunda çalışmak ve ibâdetlerin nûru ile kalbi aydınlatmaktır.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denir: "Ey gerçek âşık, ey sâdık tâlib, arzularını terk edip hevâ ve tabîatına karşı koyarak kalp murâkabesinde ve zikre devam ile

vakitlerini Mahbûb'u aramakta harcama konusunda *"sabret, çünkü Allah güzel davrananların mükâfâtını"* yani tâliblerin gayretini *"zâyi etmez."* Nitekim O şöyle buyurur: "*İyi bilin ki beni arayan mutlaka bulur*."[189] Çünkü "*Bana bir karış yaklaşana ben bir adım yaklaşırım*."[190] ifadesi, O'nun cömertliğini gösteren âdetlerindendir. Bu kudsî hadis ile anlatılmak istenen Cenab-ı Hakk'ın kullarına karşı ne kadar cömert olduğunu göstermektedir.

Allah Teâlâ'ya yaklaşmak, ancak taayyünât ile alâkayı kesmek ve zâtî vahdetin yüzünden kesret hicablarının (çokluk perdelerinin) kalkmasıyla mümkündür. Ancak bunun bir takım zâhirî şart ve sebepleri vardır. Bütün bu şart ve sebepler sadece ilâhî cezbe ve rabbânî dâvet kayıtlarına bağlıdır. Ancak Allah'ın dâvet ettiği ve yolundan mânileri kaldırdığı kimse vâsıl olur. Aksi takdirde yolunu kaybeder, yarı yolda şaşkın ve dili tutulmuş olarak kalır.

Hakk'ın ihsânı için kabiliyet şart değildir.
Belki kabiliyetin şartı O'nun ihsânıdır.

Allahım bize merhamet et. Çünkü günahlarımız çok büyük, perdelerimiz çok kesif, çarelerimiz tükenmiş vaziyette. Senin bizi başarılı kılmandan afv ü mağfiret etmenden, bize lütuf, kerem ve ihsânda bulunmandan başka çıkar yolumuz yok. Bütün zaman ve mekânlarda yegâne ihsân edici Sen'sin!

---

[175]. Bk. *Müslim*, Zikr, 41
[176]. *İbnü'l-Esîr*, Üsdü'l-ğabe, IV, 92
[177]. *Tirmizî*, Tefsir (56), 6; *Beyhakî*, Delâil, I, 358
[178]. *İbn Mâce*, Tahâret, 4; *Muvatta*, Tahâret, 36; *Müsned*, V, 280, 282
[179]. *Mevsuatu etrafi'l-hadis*, IV, 143 (*Suyûtî*, Cemu'l-cevâmî. Nr. 9375)
[180]. *Aclûnî*, II, 237
[181]. *Münâvî*, IV, 382
[182]. *Kenzu'l-Ummâl*, X, 195
[183]. *Deylemî*, hadis no: 75495; *Irakî*, Muğnî, II, 150
[184]. *Müslim*, Tahâret, 16
[185]. *Tirmizî*, Tefsir (11), 7
[186]. *Buhârî*, Mevakît, 6; *Müslim*, Mesâcid, 283
[187]. Kullanılmış suyun temiz olup temizleyici olmaması İmam Muhammed'e göredir. İmam Âzam ve İmam Ebû Yusuf'a göre kullanılmış su pis sayılır. Prof. Dr. Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslâm İlmihali s.177
[188]. *Münzirî*, Terğib, III, 75
[189]. *Deylemî*, hadis no: 8064

[190]. *Buhârî*, Tevhîd, 50; *Müslim*, Zikr, 1-3, 20-22; *Tirmizî*, Deavât, 131; *İbn Mâce*, Edeb, 58; *Müsned*, II, 251, 316; III, 40, 127, 130

PEYGAMBERLERİN HABERLERİ

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ اُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ
فِي الْاَرْضِ اِلَّا قَليلًا مِمَّنْ اَنْجَيْنَا مِنْهُمْۚ وَاتَّبَعَ الَّذينَ ظَلَمُوا مَٓا
اُتْرِفُوا فيهِ وَكَانُوا مُجْرِمينَ ﴿١١٦﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى
بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾ وَلَوْ شَٓاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ اُمَّةً
وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفينَۙ ﴿١١٨﴾ اِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَۜ وَلِذٰلِكَ
خَلَقَهُمْۜ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ
اَجْمَعينَ ﴿١١٩﴾ وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِه
فُؤَادَكَۚ وَجَٓاءَكَ في هٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنينَ ﴿١٢٠﴾

116. Sizden önceki asırlarda yeryüzünde *(insanları)* bozgunculuktan alıkoyacak faziletli kimseler bulunsaydı ya! Fakat onlardan, kurtuluşa erdirdiğimiz az bir kısmı müstesnadır *(bunlar görevlerini yaptılar)*. Zulmedenler ise kendilerine verilen refahın peşine düştüler. Zaten günahkâr idiler.

117. Halkı iyi kimseler olduğu halde Rabb'in haksız yere memleketleri helâk etmez.

118. Rabb'in dileseydi bütün insanları bir tek ümmet yapardı. *(Fakat)* onlar ihtilâfa düşmeye devam edeceklerdir.

119. Ancak Rabb'inin merhamet ettikleri müstesnâdır. Zâten onları bunun için yarattı. Rabb'inin: "Andolsun ki cehennemi tümüyle cinlerle ve insanlarla dolduracağım!" sözü yerini buldu."

120. Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini *(tatmin ve)* teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana hak, mü'minlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir.

"Sizden önceki asırlarda" helâk olmuş nesillerde *"yeryüzünde"* fesad çıkaranları *"bozgunculuktan alıkoyacak faziletli kimseler"* hayırlı ve faziletli kişiler *"bulunsaydı ya!"* Yâni öyle yapmaları gerekirken, üzerlerine azab inmemesi için aralarından bu işi yapacak fazilet sahipleri çıkmadı.

Bir asırda yaşayanların tümü, kendilerinden sonrakilere göre "karn/asır, nesil"dir. Çünkü, onlar daha önce gelmişlerdir. *el-Kamûs*'ta şöyle der: " اَلْقَرْنُ ", yüz sene demektir. En doğru görüş budur. Çünkü Peygamber Efendimiz (a.s.) bir çocuğa: "عِشْ قَرْنًا *(Bir karn*

yaşa.)”[191] buyurmuş ve çocuk yüz sene yaşamıştır. Ayrıca hiçbir ferdi kalmamış, helak olmuş her ümmet için de kullanılır.

Âyette hayırlı ve faziletli kimseler “ بَقِيَّةٌ ” lâfzı ile ifade ediliyor. Çünkü normal olarak insanoğlu kazandığı şeylerin en güzelini, en üstününü geriye bırakmak ister. İşte “bakıyye” kelimesi, böylece cömertlik ve fazilet mânâsında darb-ı mesel olmuştur. “Falanca kavmin bakıyyesindendir” demek, hayırlılarındandır, demektir. Şu söz de bu mânâda söylenmiştir: “Köşelerde kalmış nice güzellikler, insanlar arasında ne üstün kimseler vardır.”

“Fakat onlardan, kurtuluşa erdirdiğimiz az bir kısmı müstesnadır.” Fakat bu nesiller arasından kendilerini kurtardığımız pek az kişi bozgunculuğa mâni oldu. Onlar, peygamberlerin tâbileridir. Diğerleri ise mâni olmadılar.

“Zulmedenler” yani bizzat bozgunculuk edip bozgunculuğa mâni olmayanlar *“ise kendilerine verilen refahın peşine düştüler.”*

“Zulmedenler”den maksad, bozgunculuktan nehyetmeyenlerdir. İşte onların zâlim olduklarının tescili ve hüküm açısından zalimlerle aynı kefeye konulmaları ve başlarına gelen azabın bu sebeple olduğunun belirtilmesi için “zulmedenler” ifadesi kullanılmıştır. Onlar kendilerine verilen refahın, şehvet ve lezzetlerin peşine düşüp şımardılar, bunları âhiretlerine tercih ettiler.

“ أَتْرَافَتْهُ النِّعْمَةُ =Nimet onu azdırdı” demektir. “ فِيهِ ”nin sebebiyyet ifade ettiği düşünüldüğünde mânâ şöyle olur: “Kendileri sebebiyle azdıkları şeylerin peşine düştüler.” Bu şeylerden maksad; mal ve mülkleridir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“Gerçek şu ki insan, kendini kendine yeterli görerek azar.” (el-Alak, 96/6,7) Yâni onlar mal-mülk kazanma gayretine düştüler, bütün imkânlarını mal-mülk elde edip bunları biriktirmeye sarf ettiler. Bunların dışındaki her şeyden vazgeçtiler. Bu işleri bizzat yapanların azgınlıkları ortadadır. Bu konuda gevşeklik gösterenlere gelince, onlar da öncekilerin ellerinde bulunan fâsid hazlara nâil olmak için yanıp tutuştuklarından dolayı azgın sayıldılar.

“Zaten günahkâr idiler.” Bu ifade helâk edilen ümmetlerin kökten yok edilmelerinin sebebini açıklamaktadır. Bu sebep ise onların zevklerinin peşinde koşarak iyiliği emretmeyi ve kötülüğü yasaklamayı terk etmeleridir.

Bir hadiste şöyle buyrulur: “*Allah Teâlâ, bir grubun davranışı yüzünden çoğunluğa azap etmez. Ancak gözlerinin önünde kötülükleri gördükleri ve onları engellemeye kadir oldukları halde engellemedikleri zaman hem çoğunluğa hem de o azınlığa azab eder. Aralarında iyiliği emreden ve kötülüğü yasaklayan doğru kimseler bulunmayan ve herkesin bozgunculukta birleştiği ya da iyilik emredildiğinde yerine getirmeyen ve kötülük yasaklandığında yasağa uymayan her kavim helak olacaktır*.”[192]

Sa‘dî şöyle der:

Kötülüğü engellemek elinden gelirse

Elsiz ayaksız gibi oturman lâyık değildir
Faydalı olduğunu bildiğin sözü söyle
Hiç kimseye makbul gelmese de
Elinde ve dilinde mecal kalmazsa
Himmet ve duâ ile insanlığı adamlara göster

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾

117. Halkı iyi kimseler olduğu halde Rabb'in haksız yere memleketleri helâk etmez.

"Halkı" zulmetmeyen *"iyi kimseler olduğu halde Rabb'in haksız yere memleketleri"* azâbı hak etmeden, suçları yokken onlara zulmederek *"helâk etmez."* Böyle bir durum hikmete muhaldir.

Maksad, zulmü Allah Teâlâ'dan sâdır olması imkânsız bir şey olarak tasvir ederek O'nun bundan tamamen münezzeh olduğunu göstermektedir. Yoksa ne olursa olsun O'nun kullarına yaptığı zulüm değildir.

"Zulüm" den maksadın şirk olduğu da söylenmiştir. Buna göre mânâ şöyle olur: "Kendi aralarında iyi kimseler oldukları ve Allah'a ortak koşmalarına başka bir fesâd ilâve etmedikleri halde Rabbin, memleketleri, halkının kendisine ortak koşması sebebiyle ve sadece bu yüzden helâk etmez."

Bu O'nun kendi haklarıyla ilgili olarak aşırı merhametli ve müsamahakâr olmasından ileri gelmektedir. Hatta bu sebepledir ki fakihler: "Allah Teâlâ ile ilgili haklarda kolaylık, kul haklarında ise ince eleyip sık dokuma esastır." derler, hakların bir araya gelmesi durumunda kul hakkını öne alırlar.

Hâsılı, bir nesli kökten yok etme şeklinde bir azap, sırf bu nesil şirk ve küfür inancında olduğundan değil, aksine karşılıklı ilişkilerde birbirlerine hıyanet etmelerinden, başkalarına eziyet ve zulüm peşinde koşmalarından dolayıdır. Sadece şirk koştular diye onlara azap etmemesi şirkin cezâsının daha aşağısı değil ateş olması sebebiyledir. Allah onlara şirklerinin üzerine bir de çeşitli mâsiyetler işledikleri için azap etmiştir. Mesela Sâlih (a.s.)'ın kavmine deveyi kestikleri için, Lût (a.s.)'ın kavmine habis fiiller işledikleri için; Şuayb (a.s.)'ın kavmine ölçü ve tartıda eksiltme yaptıkları için, Fir'avn'un kavmine Mûsâ (a.s.)'a ve İsrâiloğulları'na işkence ettikleri için azâb etmiştir. Hatta bazıları: "Devlet şirkle devam eder, fakat zulümle devam etmez." demiştir.

Hâtem cömertliği ile meşhur olduğu gibi **Enûşirvân** da adâleti ile meşhur olmuştur. Öyle ki "Âdil" onun lakabı hâline gelmiştir. Ancak bu lakap ona sırf onu övüp medh etmek için değil, haksızlık etmediği ve adâletli davrandığı için verilmiştir. Günümüz

sultanlarına gelince, haksızlık ettikleri ve adâletle muttasıf olmadıkları için onlara âdil sıfatı verilmemektedir. Çünkü böyle oldukları halde sırf övüp medh etmek gayesiyle verilmiş olacağı için onlara âdil lakâbının verilmesi yalan olurdu.

Hikaye edilir ki Enûşirvân öldüğünde tabutu tüm ülkede gezdirilip "Kimin üzerimizde hakkı varsa gelsin." diye tellâl bağırtıldığı halde onun bir dirhem borçlu olduğu bir kişi bile çıkmamıştır.

Acem padişahları neden zulümden uzak oldu
Çünkü Mustafa onun devrinde anadan oldu

Ebû Meysere'nin şöyle dediği rivayet edilir: Bir adam defnedildikten sonra Münker ve Nekir adamın kabrine gelip:

"–Sana yüz kırbaç vuracağız." demişler.

Adam:

"–Ben dünyada iken şöyle şöyle bir adamdım." deyince bu özelliği kendisine şefaatçi olmuş ve cezâsı on kırbaç eksiltilmiş. Böyle bir takım özellikleri saya saya nihâyet tek kırbaca kadar düşürülmüş.

Münker ve Nekir:

"–Sana bir kez vuracağız" deyip bir kırbaç vurunca kabir kıpkızıl ateş kesilmiş.

Adam:

"–Bana niçin vurdunuz?" diye sorunca şöyle cevap vermişler:

"–Haksızlığa uğratılan birinin yanından geçerken senden yardım istemişti. Fakat sen yardım etmemiştin."

İşte mazlûma yardım etmeyenin hâli böyle olursa, zâlimin hâli nice olur? Şu halde sultanların ve idarecilerin bütün tebaalarına adâletli davranması, ehl-i İslâm'ın hâllerini araştırıp bularak çözüme kavuşturması gerekir.

Âlimin yanında makbul gelmez
Çobanın uyuması, kurdun da koyunların içinde olması
Hatta yapabilirsen halkın gönlünü yaralama
Eğer yapacaksan kendi kökünü kopar

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾

118. Rabb'in dileseydi bütün insanları bir tek ümmet yapardı. *(Fakat)* onlar ihtilâfa düşmeye devam edeceklerdir.

“Rabbin” mecbur edici bir meşîet ile *“dileseydi bütün insanları”* hiç kimse ihtilâfa düşmeyecek şekilde hak ve İslâm dini üzere ittifak etmiş *“bir tek ümmet yapardı.”* Nitekim bir âyette şöyle buyrulur: ***“İnsanlar tek bir ümmet idiler, sonradan ayrılığa düştüler.”*** (Yûnus, 10/19) Nitekim bazı rivâyetlere göre Hz. İsâ’nın âhir zamandaki devrinde de hiçbir anlaşmazlığa düşmeyecekler.

Ancak Cenab-ı Hak insanların buna ehil olmadıklarını bildiği için bunu dilemediğinden dolayı hak üzerinde ittifak eden bir ümmet olmadılar.

Fakir **(Bursevî)** der ki: İnsanoğlu ilk yaratıldığı zaman ittifak vardı. Sonra ilâhî hikmet gereğince İsâ (a.s.) devrine kadar ihtilâflar baş gösterdi. İsâ (a.s.) zamanında ise yine önceden olduğu gibi olacaktır. Bunda, ezel ve ebed sırrının aynı olduğuna işaret vardır, iyi anla!

Âdem (a.s.)’dan önce meydana gelen ihtilâf ise insan cinsi arasında meydana gelmediği için ihtilâf sayılmaz. Yine mutlak velâyet makamı sona erdiği ve başka bir yaratılışa intikal ettiği için İsâ (a.s.) devrinden sonraki ihtilâflar da ihtilâf sayılmaz.

Fakat *“onlar”* yâni insanlar hakkın ne olduğu ve İslâm dini konusunda *“ihtilâfa düşmeye devam edeceklerdir.”* İslâm’a muhâlif olacaklar. Nitekim şu âyette de bu husus dile getirilmiştir: ***“... ancak kendilerine kitap verilenler, apaçık deliller geldikten sonra, aralarındaki kıskançlıktan ötürü dinde anlaşmazlığa düştüler.”*** (el-Bakara, 2/213). Ya da peygamberlerine muhâlefet edecekler. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Şüphesiz ki Allah beni bütün âlemlere rahmet olarak gönderdi. Benim hukukuma riâyet edin ki Allah size rahmetiyle muâmele etsin. Havârilerin İsâ ile anlaşmazlığa düştükleri gibi siz de benimle anlaşmazlığa düşmeyin. Benim sizi Allah’a dâvet ettiğim gibi İsâ da onları Allah’a dâvet ediyordu*.”[193]

Bu âyette, kulun kendisine âid bir seçme hürriyeti olduğu belirtiliyor. Çünkü, insanların kudret ve irâdelerini, hakta ihtilâf etmeye sarf ettikleri ihsâs ediliyor. Çünkü bir fiil ister zorunlu olsun ister olmasın fâilsiz meydana gelmesi imkânsızdır.

Bu görüş cebr-i mütevassıttır, iki görüş arasında bir görüştür. Şöyle ki insanların fiillerinin (mecbûrî) olduğunu söyleyen “Cebriyye”, iki kısımdır: Biri, Ehl-i Sünnet ve’l-cemaat’ten Eş’ariyye gibi fiilde kulun kesbi/kazanması olduğunu kabul edenlerdir. Diğeri ise Cehmiyye gibi katışıksız Cebriyye’dir ki bunlar kesbi kabul etmezler. Kaderiyye/Mû’tezile ise her kulun kendi fiilini yarattığını söyler. Onlara göre mâsiyetler Allah’ın takdiriyle değildir. Biz Ehl-i sünnete göre ise Allah yaratır, kul ise kesbeder. Yani kulun fiili, kesin kasdı ve irâdesinin hemen akabinde Allah’ın yaratma fiiliyle meydana gelir. Bu durum Allah Teâlâ’nın fiili, kulun kasdı olmadan yaratmayıp mutlaka kulun kasdından; yani fiile yönelmesinden sonra yaratması şeklindeki âdet-i ilâhiyyeye göredir. Bu bakımdan güç kullanılarak yapılan bir şey iki farklı güç tarafından yapılmış olmaktadır. Çünkü fiil yaratılma bakımından Allah’a âid iken, kazanılma/kesb bakımından kula âiddir.

Fakir **(Bursevî)** der ki: ***“Attığın zaman da sen atmadın…”*** (el-Enfâl, 8/17) ve

benzeri âyetler, kulun hür seçimi olmasına ters düşmez. Çünkü bu âyetlerde anlatılan durum, kulun Hak'ta fânî olmasına göredir. Her hâl ü kârda gerçek müessirin Allah Teâlâ olduğu konusunda söylenecek bir şey yoktur.

Molla Câmî (k.s.) şöyle der:

Hak fâildir, Hak'dan başka ne varsa âlettir
Âletlerin te'sir etmesi ise muhaldir
Gerçek müessir vardır, birdir
Gerisinin cümlesi evhâm ve hayâlâttır

إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ ۚ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ ۗ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ

جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾

119. Ancak Rabb'inin merhamet ettikleri müstesnâdır. Zâten onları bunun için yarattı. Rabb'inin: "Andolsun ki cehennemi tümüyle cinlerle ve insanlarla dolduracağım!" sözü yerini buldu."

"Ancak Rabb'inin merhamet ettikleri müstesnâdır." Yalnız Allah'ın fazl u keremi sâyesinde hakka ilettiği topluluk bu ihtilâfın dışındadır. Onlar hakkın ne olduğu konusunda ihtilâf etmezler, yani hakka karşı gelmezler. *"Zâten onları bunun için"* yani rahmet için *"yarattı."* İbn Abbas'ın belirttiği gibi rahmete lâyık olanları rahmet için, ihtilâfa düşmeye ehil olanları da onun için yaratmıştır.

Mesnevî'de şöyle denilir:

"Halkı benden faydalansınlar diye yarattım." sözünü
Ey Kayyûm ve dâimâ diri, sen lütfettin.
"Ben faydalanayım diye değil" sözü, senin cömertliğindir,
Bütün noksanlar, o cömertlikle düzelir, tamamlanır.
Tenperest olan şu kullarını affet!
Af denizinin affetmesi elbette yerindedir, doğrudur.

"Rabbinin: "Andolsun ki cehennemi tümüyle cinler ve insanlarla" onların isyankârlarıyla yahut sadece insanlarla veya sadece cinlerle değil hepsiyle -ki buna göre "*tümüyle*" ifadesi her iki nevideki genelliği pekiştirmiş olur.- *"dolduracağım!" sözü yerini buldu."* Yani Rabbinin meleklere söylediği bu söz ya da böyle bir hüküm vâcip oldu.

İnsanlar ve cinler/sekaleyn, Allah'ın dininde anlaşmazlığa düşmek için yaratılmıştır. Onlar Allah'ın nimetlerine nankörlük etmek ve Allah'ın hakkını unutmak özelliğine sâhiptirler. Bunlar hüküm bakımdan aynıdırlar. İnsanların şakîleri için olan azab,

cinlerin şakîleri için de söz konusudur.
Bilesin ki din konusunda insanlar dörde ayrılır:
1- Hem nefis, hem de rûhları itibariyle saâdet libâsı içinde olan saîdler. Bunlar peygamber ve tâat ehlidir.
2- Şakavet libası içinde nefisleri itibariyle şakî olanlar. Bunlar küfründe ısrarcı kâfirlerdir.
3- Nefisleri itibariyle şakî oldukları halde saâdet libâsı içinde olanlar. Bel'am b. Bâûrâ, Bersîsâ ve İblis gibi
4- Şakavet libâsı içinde olup nefisleri itibariyle saîd olanlar. Bilâl, Selman ve Suheyb ilk zamanlarında bu gruba dahildi. Sonra Allah onlara hidâyet ve takvâ libâsını giydirdi. Bu bakımdan her şeyin esâsı, ezelî inâyet, ilâhî hidayet ve aslî saâdettir.

İhyâ'da der ki: "Vâsıl olmaya mâni olan sülûk etmemektir. Sülûke mâni olan ise irâdesizliktir. İrâdeye mânî olan imânsızlıktır. İmansızlığın sebebi ise hidâyet olmamasıdır."

Ne mümkün sana yaklaşmak sebep ve illetler ile
Ne mümkün ezel fazlı önceden geçmemişse

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: *"Rabbin dileseydi bütün insanları"* Hakk'ı aramak konusunda *"tek bir ümmet yapardı."* Fakat *"onlar"* halk taleb konusunda *"ihtilâfa düşmeye devam edeceklerdir."* Kimi insanlar dünyayı, kimi insanlar âhireti, kimileri de Hakk'ı aramaktadır. *"Ancak Rabb'inin merhamet ettikleri müstesnâdır."* Allah, rahmetinin nûru sayesinde onları cismânî ve rûhânî tabiatlarının karanlığından rubûbiyyeti arama nûruna çıkarır. Böylece onlar ne dünyayı talep ederler ne de ukbâyı, aksine sadece Allah'ın cemâl ve celâlinin tâlibleri olurlar. *"Zaten onları bunun için yarattı."* Yani Allah onları sadece kendisini taleb etmeleri için yarattı. Onlara güzel bir taleb istidâdı ikram etti. Böyle bir talebe muvaffak kılmak suretiyle onlara merhamet etti. Kendisini bulma faziletini bahşederek onları bütün âlemlerden üstün kıldı. *"Rabbinin"* ezeldeki: "*Bunlar cennetliktir, ama ben aldırmam; bunlar da cehennemliktir yine aldırmam.*" sözü ve: *"Andolsun ki cehennemi tümüyle cinlerle"* yani İblis ve tâbileri gibi yoldan çıkmış, helâk olmayı istemiş rûhlarla *"ve insanlarla"* durmadan kötülüğü emreden nefislerle *"dolduracağım!" "sözü yerini buldu."* Onların hepsi Allah'tan ve O'nu taleb etmekten yüz çeviren cin ve insanlardandır.
Molla Câmî (k.s.) şöyle der:

Sen ey her şeyin melekûtu elinde olan
Ne mutlu tek sermaye olarak Sen'i seçenlere.
Gönlümün Sen'den başka murâdı olmaması yeter
Sen dilersen gönlümün murâdını ister ver, ister verme

Mağribî (k.s.) de şöyle der:

Erbâb-ı hakîkatin bâtınında Hak'dan gayrı yoktur
Ehl-i hakîkatin hakîkatte cenneti budur

İşin hakîkatini ve bu sözün sırrını anladınsa himmetini bütün hâl ve makamlarla ilgilenme libasından tecrid edip Allah Teâlâ'ya vâsıl ol ve O'nun katına eriş. En yüce merâm O'dur.

وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهٖ فُؤَادَكَۚ
وَجَٓاءَكَ فٖى هٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنٖينَ ﴿١٢٠﴾

120. Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini *(tatmin ve)* teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana hak, mü'minlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir.

"Peygamberlerin haberlerinden" bir kısmını *"senin kalbini teskin edeceğimiz"* kalbini pekiştirerek yakînini artıracak, gönlünü rahatlatacak ve sana yapılanların senden öncekilere de yapılmış olduğunu bilmeni sağlayacak *"her haberi sana anlatıyoruz."* "Elle gelen düğün bayram" atasözünde de belirtildiği üzere, insanlar bir mihnet ve belâya mâruz kaldıklarında bu belâlara başkalarının mâruz kaldığını da görünce sıkıntıları hafifler.

Kâşânî (r.h.) *Şerhu't-Tâiyye*'de şöyle der: "Kalbin Ruh'a dönük bir yüzü vardır ki ona fuâd denir. Bu, ***"Fuâd gördüğünü yalanlamadı."*** (en-Necm, 53/11) âyetinde buyrulduğu gibi görme mahallidir. Kalbin bir de nefse dönük yüzü vardır ki ona da sadr denir. Bu ise ilimlerin sûretlerinin bulunduğu yerdir. Arş şehâdet âlemindeki varlıkların kalbi olduğu gibi kalb de gayb âleminde rûhun arşıdır."

"Bunda" **İbn Abbas** (r.anhümâ)'nın Basra camiinin minberinde yaptığı tefsire göre - ki çoğu müfessirler bu görüştedir- bu sûrede *"sana hak,"* yâni hakkın tâ kendisi ve doğrunun beyânı, *"mü'minlere de bir öğüt"* büyük bir nasîhat *"ve bir uyarı"* hatırlatma *"gelmiştir."* Çünkü Allah Teâlâ'nın bahsettiği bu hâdiseler ile verdiği cezâlardan çıkarılacak öğüt ve uyarılardan yararlanan sadece onlardır.

Bütün surelerde gelen haber ve prensipler iyice düşünülüp anlaşılması ve gereğince amel edilmesi gereken gerçekler olduğu halde, bu surede getirilenlerin şerefini göstermek ve mertebelerini yüceltmek için sadece bu surede getirilenler hak/gerçek olarak bildirilmiştir.

el-İrşâd'da şöyle diyor: Yâni bu surede de sana kendisi zâten hak olma özelliği ile inananlar için öğüt ve ibret alma özelliğini cem'eden bir şey geldi.

---

[191]. *İbnü'l-Esîr*, Nihâye, IV, 51
[192]. *Müsned*, IV, 192; *Mecmeu'z-Zevâid*, VII, 267-268
[193]. *Münâvî*, II, 218

ELİNİZDEN GELENİ YAPIN

وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾
وَانْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا
تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

121. İman etmeyenlere de ki: “Elinizden geleni yapın! Biz de *(gerekeni)* yapmaktayız.”

122. “Bekleyin! Şüphesiz biz de bekliyoruz!”

123. Göklerin ve yerin gaybı *(sırrı)* yalnız Allah’a aittir. Her iş O’na döndürülür. Öyleyse O’na kulluk et ve O’na tevekkül et! Rabb’in yaptıklarınızdan gafil değildir.

Gerek Mekkeliler’den gerekse diğerlerinden bu hakka *“iman etmeyenlere”,* ondan öğüt ve ibret almayanlara *“de ki: “Elinizden geleni”* îmansızlığınızın gereğini *“yapın! Biz de”* hakka îmân etme, ondan öğüt ve ibret alma gibi güzel tutum ve davranışımızın gereğini *“yapıyoruz.”*

وَانْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾

122. “Bekleyin! Şüphesiz biz de bekliyoruz!”

Şeytanın bizim başımıza geleceğini size vaadettiği musîbetleri *“bekleyin! Şüphesiz biz de”* Rahman Teâlâ’nın vâdettiği üzere size benzeyen kâfirlerin başına gelmiş bulunan azapların sizin başınıza da gelmesini *“bekliyoruz.”*

Bu ifade, onlar için bir tehdiddir. Çünkü bu âyet kılıç ve kıtal âyetiyle (et-Tevbe, 9/5) nesh edilmiştir.

Bilesin ki kalpleri teskin edip pekiştirme, sadece din üzerinde olmakla ve başkasına değil, sadece Allah’a itâat etmekle gerçekleşir. Çünkü Allah Teâlâ bu fiili kendi zât-ı kerîmine isnad etmiştir. Kalplerin O’nun tarafından pekiştirilmesi vasıta ile olabileceği gibi vasıtasız da olabilir.

Vâsıtalı olana gelince bu, 120. âyetteki: ***“Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini (tatmin ve) teskin edeceğimiz…”*** ifadesinde ve ***“Allah Teâlâ sağlam sözle îmân edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sapasağlam tutar.”*** (İbrahim, 14/27) ifadesinde görülmektedir.

Vâsıtasız olan ise şu âyetlerde görüldüğü gibidir: ***"Şayet seni sebatkâr kılmasaydık, neredeyse onlara az da olsa meyledecektin."*** (el-İsra, 17/74) Buradaki sebatkâr kılış, Hz. Peygamber (s.a.)'in kalbine vasıtasız olarak sekînet, güven indirilmesidir. ***"Sonra Allah, Rasûlü ile müminler üzerine sekînetini indirdi."*** (et-Tevbe, 9/26); ***"İmanlarını bir kat daha artırsınlar diye mü'minlerin kalplerine güven indiren O'dur."*** (el-Feth, 48/4)

Bilesin ki böyle bir sekînet ve huzûr ile îmân arttığı gibi, peygamberlerin ve önceki ümmetlerin kıssalarını dinlemekle de yakin kat kat artar. Nitekim "Sâlihlerin hikayeleri, Allah'ın ordularından bir ordudur." denilmiştir. Tabîî ki bu, sadece Allah'ın bu kıssalar sayesinde kalplerini sağlamlaştırdığı kimseler için geçerlidir. Ebû Cehil ve benzerleri gibi şüpheleri ve küfürleri kat kat artan kimseler için değil. Çünkü Allah Teâlâ lütuf ve kahrını her şeye yerleştirmiştir. Kendilerine lütuf kapısını açtığı kimselere kahır kapısını kapatır. Kahır kapısını açtığı kişilere de lütuf kapısını kapatır.

Mesnevî'de der ki:

Balıkları karaya çıkarmayan deniz
Karadakileri de denize sokmamakta
Balığın aslı sudan, diğer hayvanların topraktan
Bu işte hile ve düzen boştur
Kilit pek kuvvetli, açıcı da Hak Teâlâ
Teslimiyete yapışagör, rızâ göster

Allah'ın kime lütuf kapısını açarsa ona hak bu kapıdan gelir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Bunda sana hak gelmiştir."* Yani senin bunda hakkı getirmeye gücün yetmez. Çünkü lütuf ve kahır kapıları kapalıdır. Anahtar ise Fettâh olan Allah'ın elindedir. Fettâh dışında hiçbir varlık onu açamaz. Öyleyse lütuf kapısını her konuda kula açan, nasıl ve nerede soruları olmaksızın kula her konuda cömertçe muamele eden O'dur. *"Mü'minlere de"* Cenab-ı Hakk'ın her nesnedeki kahır kapısını değil, lütuf kapısını arayıp bulsunlar diye *"bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir."*

Rızkı sebeplere yapışıp taleb edin
Evlere de kapılarından girin

Hakk'ı arayıp bulacaklarına *"îmân etmeyenlere de ki:"* Hak Teâlâ'nın kahır kapısındaki maksadları ararken *"elinizden geleni yapın! Biz de"* lütuf kapısında Hakk'ı taleb konusunda gayret edip elimizden geleni *"yapmaktayız."* Kahır kapısından Hakk'ın kahrını *"bekleyin! Şüphesiz biz de"* lütuf kapısından Hakk'ı bulmayı *"bekliyoruz!"*

Tahkîk ehline göre sâbittir ki aynî varlık, Allah Teâlâ'nın ilmine, Allah'ın ilmi de insan ferdlerinden her ferdin ayn-i sâbitesi demek olan mâlûma tâbidir. Bu ayn-î sâbiteler, o mertebede, yani âyân-ı sâbite oldukları zaman istidadlarının dili ile bütün leh ve aleyhlerindeki şeyleri istediler. İşte ayn-î sâbitelerin bu dünyevî yaratılışlarında kahrdan kaynaklanan amellerin yoluna girmeleri ve ilâhî celâl kapısını çalmaları sırf

önceki mertebedeki isteklerinin gereği ve oradaki istidadlarının bir neticesidir. Lütuf ve cemal ehlini de bunlara siz kıyas edin.

Allah Teâlâ peygamberlerine yardım ettiği gibi velilerine ve salih mü'minlere de yardım etmektedir. Lütuf ve kerem kapılarını onlara açmakta, mertebelerine göre onları ayak kaymalarından korumakta, sâbit kılıp desteklemekte, kalplerindeki elemleri yok etmektedir. Sadece müşahedesizlikten doğan elem kalmaktadır.

Hikaye edilir ki bir gence doksan dokuz kamçı vuruldu. Ne bağırıp çağırdı ne de kimseden yardım istedi. Ancak son kamçıda bağırıp çağırmaya başladı. **Şiblî** (r.h.) genci takip etti ve bunun sebebini sordu. Genç cevaben şöyle dedi:

"Kendisi yüzünden kamçılandığım göz, doksan dokuz kamçıyı yediğim sırada bana bakıyordu. Son kamçıda ise aramıza bir perde girdi.

Mesnevî'de denilir ki:

Pâdişahımız yaygısını nereye yayar, oturursa,
Orası iğne gözü kadar dar olsa bile, bizim için sahrâdır.
Ay gibi parlak yüzlü Yûsuf neredeyse,
İsterse kuyunun dibi olsun, orası bizim için cennettir.

Önemli olan kişinin Hak'la birlikte ve her vakit O'nu müşâhedede olmasıdır.

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

123. Göklerin ve yerin gaybı *(sırrı)* yalnız Allah'a aittir. Her iş O'na döndürülür. Öyleyse O'na kulluk et ve O'na tevekkül et! Rabb'in yaptıklarınızdan gafil değildir.

"Göklerin ve yerin gaybı" sırrı *"yalnız Allah'a âiddir."*

Gayb, lafzı aslında masdardır. Masdarın bir şeye izâfe edilmesi genellik ifade eder. Yani, yerlerde ve göklerde bilgisi kullara gizli ve gâib kalmış bulunan her şeyin bilgisi, sadece O'na âiddir. Böyle olduğuna göre nasıl olur da amellerimiz O'na gizli kalır?

"Her iş" sadece *"O'na döndürülür."* " يَرْجِعُ " , " يُرْجَعُ" diye de okunmuştur. O zaman mânâ şöyle olur: "Bütün yapılanların âkibeti kıyamet günü O'na döner. O halde ey Muhammed, senin durumun da, kâfirlerin durumu da O'na dönecek ve senin intikamını onlardan alacaktır."

"Öyleyse O'na kulluk et"; yani O'na itaat et ve tevhid üzere dosdoğru yaşa, *"ve O'na tevekkül et!"* bütün işlerini O'na bırak. O sana yetecek ve seni onların şerrinden koruyacaktır. Sana düşen, onların beyinsizliğine, düşmanlığına ve haddi aşmalarına

aldırmaksızın gayet geniş bir gönülle vahyettiklerimi onlara tebliğ etmekten başka bir şey değildir.

Âyette tevekkül emrinin kulluk emrinden sonra getirilmesinde, kulluk etmeden yapılacak tevekkülün fayda vermeyeceğine işaret vardır.

"Rabbin yaptıklarınızdan"; yani gerek senin, gerekse kâfirlerin yaptığı hiçbir şeyden *"gafil değildir."* Dolayısıyla Allah hiç gaflet etmeksizin her şeyi bilir. Çünkü gaflet etmek ve unutmak, göklerde ve yerde bulunan hiçbir şey kendisine gizli kalmayan biri için câiz olmaz. Öyleyse O, sana da onlara da gerektiği şekilde karşılık verecektir.

Bilesin ki bizzat gaybların bilgisi, sadece Allah Teâlâ'ya mahsustur. Peygamberler ile velilerin -Allah'ın salavatı üzerlerine olsun- haberlerine gelince, bunlar vahiy, ilham ve Allah'ın öğretmesi vasıtasıyla bilinir. Hz. Peygamber (s.a.)'in Aşere-i Mübeşerre'nin cennetlik olduğunu ve başka insanlarla ilgili bir takım şeyleri haber vermesi bu kabildendir.

Muhammed b. Kâ'b'dan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir. Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "*Şu kapıdan ilk giren adam cennetliklerdendir.*"[194] Biraz sonra **Abdullah b. Selam** kapıdan girdi. Rasûlullah'ın ashabından bazıları gidip durumu kendisine haber verdiler. Ona: "Sayesinde cennetlik olacağını en çok umduğun ameli bize söylesen?" dediler. Abdullah b. Selâm cevaben:

"Ben zayıf bir adamım, ama sayesinde cennetlik olacağını en çok umduğum amel, gönül genişliği/selâmet-i sadr, lüzumsuz, boş ve faydasız şeyleri terk etmektir." diye cevap verdi.

Hz. Peygamber'in kıyamet alâmetleri, âhir zamanda zuhûr edecek bid'at ve hevânın galip olması, namazın yok olması ve şehvetlerin peşine düşülmesine dâir verdiği haberler de böyledir.

Sûfîler tâifesinin seyyidi **Cüneyd Bağdâdî** şöyle anlatıyor: "Dayım Seriy Sakati bana insanlara nasihat etmemi söyledi. Ben de buna layık olmak konusunda nefsimi suçluyordum. Cuma gecesi Nebî (a.s.)'ı rüyada gördüm. Bana:

"–İnsanlara nasihat et." buyurdu. Hemen uyanıp dayımın kapısına gittim. Dayım:

"–Rasûlullah tarafından ikaz edilene kadar bizim doğru söylediğimize inanmadın, değil mi?" dedi.

Ertesi gün insanlara vaaz ve nasihat etmek üzere oturduğumda kimliğini gizleyen hristiyan bir genç yanıma oturarak:

"–Ey şeyh, Hz. Peygamber (a.s.)'ın: "*Mü'minin firâsetinden korkun. Çünkü o Allah'ın nuru ile bakar*."[195] sözünün mânâsı nedir?" diye sordu.

Başımı önüme eğdim, sonra kaldırıp: "Müslüman ol. Artık müslüman olmanın vakti geldi." dedim. Genç de müslüman oldu."

İşte böyle bir bilgi ve insanların hallerine vâkıf olma, ancak Allah Teâlâ'nın haber vermesiyle mümkündür. Yoksa bütün veliler kendileriyle ilgili olsun, başkalarıyla ilgili

olsun bütün konularda şaşkın bir durumdadırlar.
Nitekim **Molla Câmî** şöyle der:

Ey gönül sen fuzûlî işlerde ve şaşkınlıktasın
Benden neden âfiyet nişanı istersin
Velî olsun nebî olsun başı dönmüştür

*"**Bana ne yapılacağını bilmem**."* (el-Ahkâf, 46/9) *vâdîsindedir*

Tevekkül, bütün işlerde Allah Teâlâ'ya güvenip dayanmaktan ibarettir. Mahalli kalbdir. Kul, her şeyin Allah tarafından takdir edildiğine, zor olan bir şeyin de O'nun takdiriyle olduğuna kesin olarak inandıktan sonra zâhirî davranışlar, tevekküle ters düşmez. Bu durumda kulların hepsinin Allah Teâlâ'ya kulluk etmeleri; rütbe, akıl, mal ve evlada değil, tamamen Allah'a güvenmeleri gerekir. Çünkü yaratılan her şeyi yaratan, rızık verilen her şeyin rızkını veren Allah'tır.
Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "*Toprakta bulunan hiçbir ekin, ağaçlarda bulunan hiçbir meyve yoktur ki üzerinde "Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Bu falan oğlu falanın rızkıdır." yazılı olmasın*."[196]
Başka bir hadiste de şöyle buyrulur: "*Allah Teâlâ rızıkları cesedleri yaratmadan bin yıl önce yaratmış ve onları gök ile yer arasına yaymıştır. Rüzgarlar onları alıp götürür ve onlar yeryüzünün doğusuna batısına düşerler. Kiminin rızkı bin yere düşer, kiminin rızkı yüz yere, kiminin rızkı da evinin kapısının önüne düşer. Bunlar geceleyip gündüzlerken rızıkları geliverir*."[197]
Molla Câmî (k.s.) der ki:

Hırsı yüklenmenin sana ne faydası var?
Dûşeş bazan olur, her zaman olmaz
Rızık talebinin zahmetini devamlı üzerinde tutma
Sen rızkı taleb ettiğin gibi rızık da seni taleb eder

Tevekkül makamında en üstün ibadet tevekküldür. Rızâ makamında en üstün ibadet rızâdır. Fenâ makamında ise fenâdır. Diğer makamları buna kıyas et.
Ayrıca ibadet türleri ne kadar çok olursa olsun, gerçek ibadet; alışkanlıkları bırakmak, mücâhedelerle ve mâsivâdan alâkayı keserek nefse karşı koymaktır. Böylece kul, ibadet makamından ubûdiyyet makamına yükselir. Ancak bu tevhîdin kemâli ile hâsıl olur. Tevhîdin kemâli ise ancak ibâdetlere devam etmekle ve bütün hallerde Allah Teâlâ'yı zikre yapışmakla gerçekleşir.

Yâ Rab, beni iki âlemde bir şeye muhtâc eyleme

Fakr tâcıyla beni üstün, mümtâz eyle
Taleb yolunda beni mahrem-i esrâr eyle
Sana varmayan yoldan beni geri eyle

Başarılı kılma gücü sadece Allah'tadır. Bütün âkıbetler kesinlikle O'na dönecektir. [198]

---

[194]. *Irakî*, Muğnî, III, 113
[195]. *Münâvî*, I, 142
[196]. *Hatîb*, Tarih, IV, 130; *Kurtubî*, Tenzih, VII. 4
[197]. *İbn Arrak*, Tenzih, II, 191
[198]. Hûd sûresi, Vedûd olan; yani çok seven ve sevilen Allah'ın fazlı ile 24 Rebîulevvel 1103'te (Milâdî 15 Aralık 1691) Cumartesi gecesinin seher vaktinde tamam oldu.